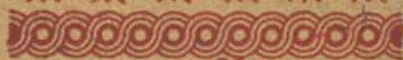

KOLEDAR

DRUŽBE

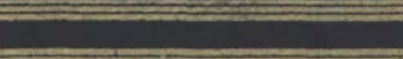
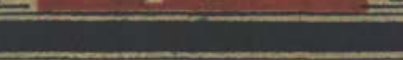
SV. MOHORJA

ZA LETO

1952

VSEBINA

	Stran		Stran
Kalendarij	3	Pesem drogov (Jože Kroflič)	109
Abecedni seznam svetnikov	28	Mamica, ali je res (Ančka Salmič)	113
Iz zapiskov letopisca (dr. Jos. Mal)	35	Mladim koscem (Ančka Salmič)	113
Vsi sveti 1941 (Mimica Malenšek)	41	Vsevedež (France Lipičnik)	114
Podoba (Leopold Stanek)	41	Zatreparjev Janez (Tilen Pavček)	117
Arhitekt Jože Plečnik (Francè Stelè)	42	Smrt pod Glažuto (Stane Terčak)	128
Jesensko domotožje (Leopold Stanek)	53	Čuj, Mojster večni (Ančka Salmič)	133
Daj mi, pastirček (Ančka Salmič)	53	Srca strune (Ančka Salmič)	133
Ne vem (Stana Vinšek)	53	Vendar sreča bil si meni (Ančka Salmič)	133
Akademiku dr. Maksu Samcu ob sedemdesetletnici	54	Vihar na Rabu (Anica Vrščaj)	134
Vzemi me s sabo, vihar (Ančka Salmič)	55	Na križpotju (Stana Vinšek)	137
Pomladna (Leopold Stanek)	55	Žalostna zgodba o kozaku (Franc Frece)	138
Skladatelju Vinku Vodopivcu (Stanko Premrl)	56	Vraničarjeva jesen (Franc Frece)	139
Vinku Vodopivcu (Joža Lovrenčič)	57	Iz sna v sen (Leopold Stanek)	140
Pisatelju Pavlu Perku ob zlati maši	58	Pozdrav pomladi (Leopold Stanek)	140
Srečanje (Ančka Salmič)	59	V precepu (Naum)	141
O sebi (Leopold Stanek)	59	Pesem o Piki (Joža Lovrenčič)	145
Slikarju Gvidonu Birollu ob sedemdesetletnici	60	Kolednik med dečki	153
Iz Kronike Družbe sv. Mohorja	61	Žrtvam vojne (Leopold Stanek)	157
Pesem (Leopold Stanek)	67	Onkraj meja naše zemlje (Stanko Savcin)	158
Vesela pesem (Joža Lovrenčič)	67	Pomembnejša srečanja na nebu v letu 1952	165
Važna stoletnica (Maks Miklavčič)	68	O našem radiu (Leopold André)	167
Daj se zbudi, zemljica (Ančka Salmič)	71	Praznik sproščene slovenske besede (F. S. Finžgar)	176
Bodi pozdravljena (Ančka Salmič)	71	Po strani klobuk (Hinko Vilfan)	177
Misel (Leopold Stanek)	71	Večerna pot (Jelica L. Jelič)	179
Fran Detela (dr. Martin Gorjanec)	72	Moja sanja (Ančka Salmič)	179
Čebelja pesem (Leopold Stanek)	74	Povečajmo pridelek krme (ing. Vinko Sadar)	180
Ivan Tavčar (dr. Martin Gorjanec)	75	Rastline bolehajo (ing. Viktor Repanšek)	185
Materi (Leopold Stanek)	77	Ameriški kapar (dr. Fr. Janežič)	186
Beseda o besedi (Leopold Stanek)	78	Lubadarji — škodljivci gozdov (Stana Hočevnar)	189
V moje bele sanje (Ančka Salmič)	79	Pomagajmo naravi (A. M.)	193
Tebi (Stana Vinšek)	79	Iz življenja pajka križavca (dr. Anžela Piskernik)	201
Dobri pastir (Janko Moder)	80	O milu in pranju (ing. Albin Nečima)	210
Semanji dar (Mimica Malenšek)	91	Težave pri storitvah (Filip Kulterer)	213
Maline (Julija Bračič)	96	Grozdje zori (Cvetko Golar)	218
Češnji (Ančka Salmič)	104	Pust v Slovenski krajini (Palko Gal)	219
Moji mladosti (Ančka Salmič)	104	† Henrik Peternel (P. K.)	220
Krejska (Joža Lovrenčič)	104	† Fran Terseglav (J. F.)	221
Božično drevesce (Jože Kroflič)	105	Novi duhovniški grobovi	223
Mlatiči (Jože Kroflič)	107	Utrinek (Joža Lovrenčič)	224

NAZNANILO

Družbeniki dobijo letos za redno udnino štiri knjige:

1. Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1952.
2. Dr. Jakob Sket: Miklova Zala. 7. izdaja (Slovenske večernice 102).
3. Ksaver Meško: Mladim srcem. V. zvezek.
4. Fakin Anton: Iz življenja rastlin.

Udje prejmejo knjige pri poverjenikih. Stroške za odpremo knjig naj udje in naročniki povrnejo svojim poverjenikom.

Odbor.

17. 22. v. 191
B

KOLEDAR

DRUŽBE SV. MOHORJA

ZA PRESTOPNO LETO

1952

1832 ||

CELJE 1951

REDNA KNJIGA ZA UDE DRUŽBE SV. MOHORJA
ZUNANJO IN NOTRANJO OPREMO JE OSKRBEL
INŽ. ARH. IVAN PENGOV

LIBRARY OF THE
INSTITUTE OF HISTORY

NO. 1700 2309 25

|| 1825/91

6 462/1951.

IZDALA IN ZALOZILA DRUŽBA SV. MOHORJA V CELJU
NATISNILA CELJSKA TISKARNA V CELJU

PREMAKLJIVI PRAZNIKI

Sedemdesetnica 10. II.	Srce Jezusovo 20. VI.
Pepelnica 27. II.	Angelska nedelja 7. IX.
Velika noč 13. IV.	Rožnovenska nedelja 5. X.
Križev teden 19., 20., 21. V.	Zegnanjska nedelja 12. X.
Vnebohod 22. V.	Misijonska nedelja 19. X.
Binkošti 1. VI.	Kristus Kralj 26. X.
Sv. Trojica 8. VI.	Zahvalna nedelja 9. XI.
Sv. Rešnje Telo 12. VI.	Prva adventna nedelja 30. XI.

Nedelj v predpostu je 7, pobinkoštnih 25.

Z zvezdico (*) zaznamovani prazniki (svečnica, oznanjenje, velikonočni ponedeljek, binkoštni ponedeljek, rojstvo Device Marije in sveti Stefan) niso več cerkveno zapovedani prazniki.

POSTI IN ZDRŽKI

Postno postavo imamo pri nas tako olajšano, da je strogi post (zdržek mesnih jedi in mesne juhe ter pritriganje v jedi, znamenje ††) samo na pepelnico, na veliki petek, na dan pred Marijinim vnebovzjetjem in na dan pred božičem do večerje. Vse druge postne dneve je dovoljeno večkrat na dan jesti in uživati mesne jedi. (Morebitne spremembe postne zapovedi bodo oznanjene v cerkvah.)

GODOVINSKO ŠTEVILO

Zlato število 15	Rimsko število 5
Sončni krog 1	Nedeljska črka . . . . . f-e
Epakta III	

ZNAKI ZA LUNINE SPREMEMBE

Malj . . . . . ☾	Ščip ali polna luna . . . ☽
Prvi krajec . . . . . ☾	Zadnji krajec . . . . . ☽

MRKI SONCA IN LUNE

V letu 1952 bosta dva sončna mrka, in sicer 25. februarja popolni sončni mrk, pri nas viden kot delni sončni mrk, in 20. avgusta pri nas neviden obročasti sončni mrk.

V letu 1952 bosta dva lunina mrka, in sicer 11. februarja delni lunin mrk in 5. avgusta delni lunin mrk (podrobnejše podatke glej med besedilom).

ZAČETEK LETNIH ČASOV

Začetek pomladi dne 20. III. ob 17,14: sonce stopi v znamenje ovna (pomladansko enakonočje).

Začetek poletja 21. VI. ob 12,13: sonce na povratniku raka.

Začetek jeseni 23. IX. ob 3,24: sonce stopi v znamenje tehtnice (jesensko enakonočje).

Začetek zime 21. XII. ob 22,44: sonce na kozorogovem povratniku.

HERSCHLOV KLJUČ

Učenjaki sicer ne morejo dokazati, da luna vpliva na vreme — podobno kakor vpliva na morsko dno — vendar opazovanja dokazujejo, da je Her-

schlov vremenski ključ, ki napoveduje vreme iz luninih sprememb, precej zanesljiv vremenski prerok, posebno, če ga uporabljamo z drugimi vremeniki. Herschlov ključ pravi, če se luna spremeni:

ob uri	bo poleti (15. 4.—15. 10.)	bo pozimi (16. 10.—14. 4.)
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če ni jugozahodnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	dež ob severozahodniku, sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zahodniku, dež ob jugu ali jugozahodniku	dež in sneg ob jugu ali zahodniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Kratko si zapomnimo lahko ta ključ takole:

1. Vreme bo tem zanesljiveje lepo, čim bližje polnoči se luna spremeni.

2. Vreme bo tem bolj za trdno grdo, čim bližje poldneva se luna spremeni.

Ako Herschlov ključ napoveduje lepo vreme za določen dan, moramo razumeti tako, da bo približno v tistih dneh lepo.

Naši dedje so zelo verjeli stoti uri po mlaju. Kakor se je vreme tedaj zastavilo, tako je redno do ščipa (polne lune) tudi trajalo. Rimljani so v svojem pregovoru to označevali kar s petim dnevom: Kakršno je po mlaju vreme peti dan, tako do ščipa sleherni dan.

V NAŠEM KOLEDARJU

se oziramo na svetnike vseh slovenskih škofij. Vsak dan smo navedli najprej tiste svetnike, ki jih ta dan Cerkev časti. Upoštevali smo tudi svetnike, ki jih ljudstvo časti in se jim priporoča. Novorojencem dajemo najrajši ime svetnikov, ki so blizu dneva rojstva. Kadar ne najdemo primerne, pojdimo k dušnemu pastirju; ta nam bo svetoval še druge, ki jih Cerkev praznuje drugod. Povedal nam bo marsikdaj tudi, kako bi bilo ime tistega svetnika po slovensko. Nekaj takih domačih imen dobiš v abecednem seznamu svetnikov v Koledarju na straneh 28—33.

Vsi podatki v koledarju so izračunani na srednjeevropski čas.

PROSINEC · JANUAR

- 1 Torek
2 Sreda
3 Četrtek
4 Petek
5 Sobota

NOVO LETO, OBREZOVANJE GOSPODOVO
Presveto Ime Jezusovo; Makarij, opat
Genovefa, devica; Anter, papež; muč.; Gordij, muč.
Angela Folinjska, vdova; Hermes, mučenec
Vigilija razglašenja; Telesfor, papež, mučenec

- 6 Nedelja
7 Ponedeljek
8 Torek
9 Sreda
10 Četrtek
11 Petek
12 Sobota

RAZGLAŠENJE GOSPODOVO, SV. TRIJE KRALJI
Modri molijo jezusa (Mt 2, 1–12)

Lucijan, mučenec; Julija, mučenka; Valentin, škof
Severin, opat; Teofil, mučenec; Lucijan, mučenec
Julijan in Bazilisa, mučenca; Peter, škof
Viljem, škof; Gregor X., papež; Agaton, papež
Higin, papež, mučenec; Pavlin Oglejski, škof
Alfred, opat; Tatjana, mučenka; Ernest, škof

- 13 Nedelja
14 Ponedeljek
15 Torek
16 Sreda
17 Četrtek
18 Petek
19 Sobota

PRVA PO RAZGLAŠENJU, SVETA DRUŽINA
Dvanajstletni Jezus v templju (Lk 2, 42–52)
Hilarij, cerkveni učitelj; Feliks Nolanski, spoznavalec
Pavel, puščavnik; Maver, opat; Makarij, opat
Marcel, papež, mučenec; Oton, mučenec; Priscila
Anton Puščavnik; Marijan, mučenec; Sulpicij, škof
Petrov stol v Rimu; Priska, devica, mučenka
Marij in tovariši, mučenci; Knut, kralj

- 20 Nedelja
21 Ponedeljek
22 Torek
23 Sreda
24 Četrtek
25 Petek
26 Sobota

2. PO RAZGLAŠENJU, Fabijan in Sebastijan, muč.
O ženitnini v Kani Galilejski (Jan 2, 1–11)
Neža, devica, mučenka; Fruktuoz, škof, mučenec
Vincencij in Anastazij, mučenca; Viktor, mučenec
Rajmund Penjafortski, spozn.; Zaroka Device Marije
Timotej, škof; Evgenij, mučenec; Felicijan
Spreobrnjenje sv. Pavla; Ananija, mučenec
Polikarp, škof, mučenec; Pavla, vdova; Alberik

- 27 Nedelja
28 Ponedeljek
29 Torek
30 Sreda
31 Četrtek

3. PO RAZGLAŠENJU, Janez Zlatousti, cerkv. učitelj
Jezus ozdravi stotnikovega služabnika (Mt 8, 1–13)
Peter Nolasko, spoznavalec; Flavijan, mučenec
Francišek Saleški, cerkveni učitelj; Valerij, škof
Martina, devica, mučenka; Feliks IV., papež
Janez Bosko, spoznavalec; Marcela, vdova

PROSINEC · JANUAR

VREMENSKI PREGOVORI

Če v prosincu ni snega,
ga mali traven da.

V prosincu toplota —
svečana mrzlota.

Če Vinka sonce peče,
v sode vino teče.

Sveti Makarij jasen, meglen
naznanja prav tako jesen.

Sonce stopi v znamenje vodnarja

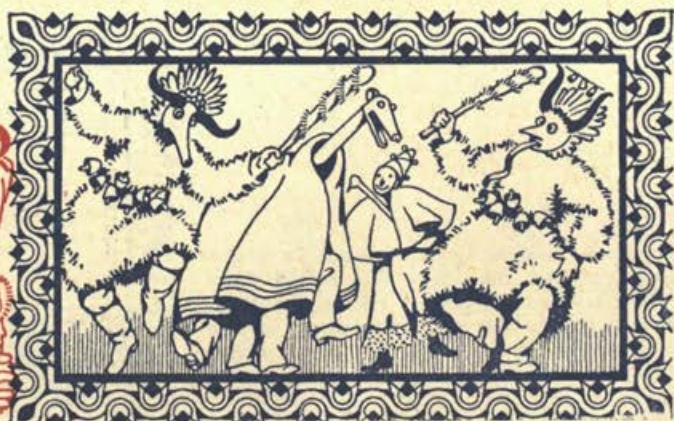
Na polja, določena za okopavine, vozimo in trosimo gnoj, če ni preveč snega, ali kompost in gnojnico (ob suhem vremenu). Trebimo nagnite liste zelnatih glav, čistimo sadno drevje. Pripravljamo kolje, popravljamo brajde. Pretakamo in čistimo vino. Napravljamo drva in spravljamo les. Čistimo in popravljamo po hlevu, ga zračimo in spuščamo živino na plan. Popravljamo orodje in stroje in jih mažemo.

ZAPISKI

	Dan	Sonce v Ljublj. vzide	Ljublj. zaide	Dolžina dneva	Luna v Ljublj. vzide	Ljublj. zaide	Starost mena
Z Bogom začnimo vsako delo, da bo dober tek imelo.	1.	7,45	16,26	8,41	10,29	21,40	3
	2.	7,45	16,27	8,42	10,48	22,57	2
	3.	7,45	16,28	8,43	11,06	...	1
	4.	7,45	16,29	8,44	11,24	0,10	5,42
	5.	7,44	16,30	8,46	11,43	1,22	7
Srce modrega išče pouka, usta nes pametnih se pasejo z nevednostjo (Preg 15, 14).	6.	7,44	16,31	8,47	12,05	2,34	6
	7.	7,44	16,32	8,48	12,32	3,45	5
	8.	7,44	16,33	8,49	13,06	4,53	4
	9.	7,44	16,34	8,50	13,48	5,56	3
	10.	7,44	16,35	8,51	14,40	6,50	2
	11.	7,43	16,36	8,53	15,40	7,35	1
	12.	7,43	16,37	8,54	16,45	8,11	5,55
Bedak zna več vprašati, kakor sedem modrijanov odgovoriti.	13.	7,43	16,39	8,56	17,52	8,39	7
	14.	7,42	16,40	8,58	18,59	9,02	6
	15.	7,42	16,41	8,59	20,05	9,21	5
	16.	7,41	16,42	9,01	21,11	9,37	4
	17.	7,41	16,44	9,03	22,18	9,53	3
	18.	7,40	16,45	9,05	23,26	10,09	2
	19.	7,39	16,46	9,07	...	10,26	1
Sin, z mladega uk sprejemaj in našel boš modrost do sivih las (Sir 6, 18).	20.	7,39	16,48	9,09	0,37	10,46	7,09
	21.	7,38	16,49	9,11	1,53	11,11	5
	22.	7,37	16,51	9,14	3,12	11,44	4
	23.	7,36	16,52	9,16	4,31	12,30	3
	24.	7,35	16,54	9,19	5,44	13,32	2
	25.	7,34	16,55	9,21	6,44	14,49	1
	26.	7,33	16,57	9,24	7,29	16,17	23,26
Kdor nima v glavi, naj ne tišči na visoko.	27.	7,32	16,58	9,26	8,02	17,45	6
	28.	7,31	17,00	9,29	8,28	19,12	5
	29.	7,30	17,01	9,31	8,50	20,33	4
	30.	7,29	17,02	9,33	9,09	21,51	3
	31.	7,28	17,04	9,36	9,28	23,07	2

PROSINEC · JANUAR

SVEČAN · FEBRUAR

1 Petek	Ignacij, Antiohijski, škof, mučenec; Brigita, devica
2 Sobota	Svečenica, darovanje Gospodovo ^o ; Kornelij, škof
3 Nedelja	4. PO RAZGLAŠENJU. Blaž, škof, muč.; Oskar, škof Jezus pomiri vihar na morju (Mt 8, 23—27)
4 Ponedeljek	Andrej Korsini, škof; Janez de Brito, mučenec
5 Torek	Agata, devica, mučenka; Albuin, škof; Izidor, muč.
6 Sreda	Tit, škof; Doroteja, devica, mučenka; Silvan, muč.
7 Četrtek	Romuald, opat; Rihard, kralj; Julijana, žena
8 Petek	Janez iz Mate, spoznavalec; Juvencij, škof; Dionizij
9 Sobota	Ciril Aleks., cerkv. učitelj; Apolonija, devica, muč.
10 Nedelja	1. PREDPOSTNA. Sholastika, devica; Viljem, spozn. O delavcih v vinogradu (Mt 20, 1—16)
11 Ponedeljek	Lurška Matibožja; Adolf, škof
12 Torek	Sedem ustanoviteljev; Damijan, mučenec; Melecij
13 Sreda	Albuin, škof; Julijan, mučenec; Katarina Ricci, devica
14 Četrtek	Valentin, mučenec; Vital, mučenec; Antonin, opat
15 Petek	Favstin in Jovita, mučenca; Georgija, devica
16 Sobota	Julijana, mučenka; Onezim, škof, mučenec; Favstin
17 Nedelja	2. PREDPOSTNA. Francisek Kle, mučenec Prilika o sejalcu in semenu (Lk 8, 4—15)
18 Ponedeljek	Simeon, škof, mučenec; Lucij, mučenec
19 Torek	Julijan, mučenec; Konrad, puščavnik; Marcel, muč.
20 Sreda	Sadot in tovariši, mučenci; Elevterij, škof; Leon
21 Četrtek	Feliks, škof; Irena, devica; Saturnin, mučenec
22 Petek	Petrov stol v Antiohiji; Marjeta Kortonska, spokornica
23 Sobota	Peter Damiani, cerkv. učitelj; Romana, devica
24 Nedelja	3. PREDPOSTNA. Prestopni dan. Modest, škof Jezus ozdravi slepca (Lk 18, 31—43)
25 Ponedeljek	Matiija, apostol; Sergij, mučenec
26 Torek	Pust; Valburga, devica; Viktorin in tov., mučenci
27 Sreda	†† Pepelnica; Viktor, spoznavalec; Nestor
28 Četrtek	Gabrijel Žal. Matere božje; Baldomir, spoznavalec
29 Petek	Roman, opat; Makarij, muč.; Antonija Florentinska

VREMENSKI PREGOVORI

Svečnica zelena,
velika noč snežena.

Svečnice dan, zima van.
»To je laž,« reče Blaž.

Če se svečnica jasno zdani,
zima še dolgo trpi.

Sveti Valentin
prinese ključe do korenin.

Sonce stopi v znamenje rib

Gnojimo ozimčinam. Preorjemo, kar je bilo jeseni zamujeno. Dodatno gnojimo z umetnimi gnojili. Pripravljamo lehe za berivko, peteršilj, grah in špinačo. Cepimo češnje, narežemo cepiče jablan in hrušk. Čistimo trse, pripravimo impregnirano kolje. Pretakamo vino in natakamo staro vino v steklenice. Sekamo in spravljamo les. Drevje, ki so ga napadli škodljivci (lubadar), odstranimo. Zračimo hleve in kleti.

ZAPISKI

	Dan	Sonce v Ljublj. vziđe	Ljublj. zaide	Dolžina dneva	Luna v Ljublj. vziđe	Ljublj. zaide	Starost mena
	1.	7,27	17,05	9,38	9,47	...	1
Gospod sovraži krivo pričo in tega, ki med brati razprtije trosi (Preg 6, 19).	2.	7,26	17,07	9,41	10,08	0,21	21,01
	3.	7,24	17,08	9,44	10,33	1,33	8
	4.	7,23	17,09	9,46	11,05	2,43	7
	5.	7,22	17,11	9,49	11,45	3,49	6
	6.	7,20	17,12	9,52	12,34	4,47	5
	7.	7,19	17,14	9,55	13,31	5,34	4
Prešernov dan.	8.	7,18	17,16	9,58	14,34	6,13	3
	9.	7,16	17,17	10,01	15,41	6,43	2
Dobro orodje — pol mojstra.	10.	7,15	17,19	10,04	16,49	7,07	1
	11.	7,13	17,20	10,07	17,56	7,28	1,28
	12.	7,12	17,22	10,10	19,02	7,45	6
	13.	7,10	17,23	10,13	20,09	8,01	5
	14.	7,09	17,25	10,16	21,17	8,16	4
	15.	7,07	17,26	10,19	22,27	8,32	3
	16.	7,06	17,28	10,22	23,41	8,51	2
Zapoved je svetilo in postava je luč (Preg 6, 23).	17.	7,04	17,29	10,25	...	9,14	1
	18.	7,02	17,30	10,28	0,57	9,43	19,01
	19.	7,01	17,32	10,31	2,14	10,22	6
	20.	7,00	17,33	10,33	3,27	11,15	5
	21.	6,58	17,35	10,37	4,30	12,23	4
	22.	6,56	17,36	10,40	5,20	13,44	3
	23.	6,54	17,37	10,43	5,58	15,11	2
Bolje je z modrim jokati, kakor z norcem peti.	24.	6,53	17,39	10,46	6,27	16,37	1
	25.	6,51	17,40	10,49	6,51	18,01	10,16
	26.	6,49	17,42	10,53	7,11	19,22	6
	27.	6,47	17,44	10,57	7,30	20,41	5
	28.	6,45	17,45	11,00	7,49	21,58	4
	29.	6,44	17,47	11,03	8,10	23,14	3

SVEČAN · FEBRUAR

S U Š E C · M A R E C

1 Sobota	Albin, škof; Feliks II., papež; Antonija, mučenka
2 Nedelja	1. POSTNA. Pavel, mučenec; Neža Praška, devica Hudič trikrat skuša Jezusa (Mt 4, 1–11)
3 Ponedeljek	Kunigunda, cesarica; Marin in tovariši, mučenci
4 Torek	Kazimir, spoznavalec; Lucij, papež, mučenec
5 Sreda	K v a t r e; Janez Jožef od Križa, spoznavalec
6 Četrtek	Perpetua in Felicita, mučenki; Fridolin, opat
7 Petek	K v a t r e; Tomaž Akvinski, cerkveni učitelj
8 Sobota	K v a t r e; Janez od Boga, spoznavalec; Beata, muč.
9 Nedelja	2. POSTNA. Frančiška Rimska, vd.; Gregorij Nisenski Jezus se na gori spremeni (Mt 17, 1–9)
10 Ponedeljek	40 mučencev; Makarij, škof; Viktor, mučenec
11 Torek	Sofronij, škof; Kandid in tovariši, mučenci
12 Sreda	Gregorij Veliki, papež, cerkveni učitelj; Bernard
13 Četrtek	Kristina, devica, mučenka; Teodora, mučenka; Nicefor
14 Petek	Matilda, kraljica; Leon, škof, mučenec; Evtihij, muč.
15 Sobota	Klemen Marija Dvořak, spoznavalec; Ludovika Marillac
16 Nedelja	3. POSTNA. Herbert, škof; Hilarij in Tacijan, muč. Jezus izžene hudiča (Lk 11, 14–28)
17 Ponedeljek	Patricij, škof; Jedrt, devica; Jožef iz Arimateje
18 Torek	Ciril Jeruzalemski, cerkv. učitelj; Salvator, spoznavalec
19 Sreda	JOŽEF, ŽENIN DEVICE MARIJE; Janez, spoznavalec
20 Četrtek	Feliks, Larg, Dionizij, mučenci; Evgenij, mučenec
21 Petek	Benedikt, opat; Serapion, škof; Filemon, mučenec
22 Sobota	Lea, vdova; Benvenut, škof; Bazilij, mučenec
23 Nedelja	4. POSTNA. Jožef Oriol, spoznavalec; Pelagija Jezus nasiti pet tisoč mož (Jan 6, 1–15)
24 Ponedeljek	G a b r i j e l, nadangel; Simon, deček, mučenec
25 Torek	Oznanjenje Marije Device*; Dizma, desni razbojnik
26 Sreda	Emanuel, mučenec; Tekla, mučenka; Maksima, muč.
27 Četrtek	Janez Damaščan, cerkv. učitelj; Lidija, mučenka
28 Petek	Janez Kapistran, spoznavalec; Sikst III., papež
29 Sobota	Ciril, diakon, mučenec; Bertold, spoznavalec; Pastor
30 Nedelja	5. POSTNA, TIHA. Janez Klimak, opat; Kvirin, muč. Judje hočejo Jezusa kamnati (Jan 8, 46–59)
31 Ponedeljek	Modest Krški, škof; Benjamin, mučenec

S U Š E C · M A R E C

VREMENSKI PREGOVORI

Igrajo v sušču se mušice,
v aprilu vzemi rokavice.

Sveti Jožef lep in jasen,
dobre letine prerok prijazen.

Če o svetem Rupertu lepi dni,
se seno lepo suši.

Kar sušča zeleni,
se rado posuši.

Zadnji čas je za gnojenje. Pripravljamo zemljo za spomladansko setev. Orjemo plitvo, da se zemlja preveč ne izsuši. Izbiramo semenski krompir. Sejemo jaro žito, črno deteljo, bob. Branamo travnike in pašnike. Sejemo vrtnino na grede. Obrezujemo sadno drevje. Po potrebi ga škropimo. Precepljamo sadno drevje. Sadimo nove nasade. Končamo tršno rez in količenje. Pazimo na živinsko krmo.

Sonce stopi v znamenje ovna

ZAPISKI

Dan Sonce v Ljublj. Dolžina Luna v Ljublj. Starost
vziđe zaide dneva vziđe zaide mena

Rahel odgovor jezo utolaži, trda beseda srd vnema
(Preg 15, 1).

Ako zima ne uje z usti, omaha z repom.

Poslušaj, moj sin, nauk svojega očeta in ne puščaj
vnmear postav svoje matere (Preg 1, 8).

Kadar ima Bog praznik, tudi hudobec ne petkuje.

Kdor tare revnega, da bi pomnožil svoje premoženje,
ga bo sami bogatejšemu dal in stradal (Preg 22, 16).

Boljša je domača gruda ko na tujem zlata ruda.

Če brat bratu pomaga, sta kakor trdno mesto
(Preg 18, 19).

1.	6,43	17,48	11,06	8,34	...	2
2.	6,40	17,49	11,09	9,04	0,28	1
3.	6,38	17,51	11,13	9,42	1,37	14,43
4.	6,37	17,52	11,15	10,27	2,39	7
5.	6,35	17,53	11,18	11,22	3,31	6
6.	6,33	17,55	11,22	12,24	4,13	5
7.	6,31	17,56	11,26	13,30	4,46	4
8.	6,29	17,57	11,28	14,37	5,12	3
9.	6,28	17,59	11,31	15,45	5,33	2
10.	6,25	18,00	11,35	16,52	5,51	1
11.	6,23	18,02	11,39	17,59	6,07	19,14
12.	6,21	18,04	11,43	19,07	6,23	7
13.	6,19	18,05	11,46	20,17	6,40	6
14.	6,17	18,06	11,49	21,30	6,58	5
15.	6,15	18,07	11,52	22,45	7,19	4
16.	6,14	18,09	11,55	...	7,46	3
17.	6,12	18,10	11,58	0,01	8,21	2
18.	6,10	18,11	12,01	1,16	9,09	1
19.	6,08	18,13	12,05	2,22	10,10	3,40
20.	6,06	18,14	12,08	3,15	11,24	5
21.	6,04	18,15	12,11	3,55	12,46	4
22.	6,03	18,17	12,14	4,27	14,10	3
23.	6,01	18,18	12,17	4,51	15,33	2
24.	5,59	18,19	12,20	5,13	16,54	1
25.	5,57	18,20	12,23	5,32	18,13	21,12
26.	5,55	18,22	12,27	5,51	19,31	7
27.	5,53	18,23	12,30	6,11	20,49	6
28.	5,51	18,25	12,34	6,34	22,05	5
29.	5,49	18,26	12,37	7,02	23,18	4
30.	5,47	18,28	12,41	7,37	...	3
31.	5,45	18,29	12,44	8,20	0,24	2

S U Š E C · M A R E C

MALI TRAVEN · APRIL

1	Torek	Hugon, škof; Venancij, škof, mučenec; Teodora, muč.
2	Sreda	František Pavelski, spoznavalec; Marija Egiptska
3	Četrtek	Rihard, škof; Sikst I., papež, mučenec; Agapa, mučenka
4	Petek	Žalostna Mati božja; Izidor Seviljski
5	Sobota	Vincencij Fereri, spoznavalec; Irena, devica, mučenka
6	Nedelja	6. POSTNA, CVETNA. Peter, mučenec; Viljem, opat Jezusov slovesni vhod v Jeruzalem (Mt 21, 1-9)
7	Ponedeljek	Herman Jožef, spoznavalec; Donat, mučenec
8	Torek	Albert, škof, mučenec; Amancij, škof; Julija, devica
9	Sreda	Marija Kleofova, žena; Tomaž Tolentinski, mučenec
10	Četrtek	Veliki četrtek; Apolonij in tovariši, mučenci
11	Petek	†† Veliki petek; Leon Vel., papež, cerkv. učitelj
12	Sobota	Velika sobota; Lazar, tržaški mučenec
13	Nedelja	VELIKA NOČ, VSTAJENJE GOSPODOVO. Hermenegid Jezus vstane od mrtvih (Mr 16, 1-7)
14	Ponedeljek	Velikonočni ponedeljek*; Justin, mučenec
15	Torek	Anastazija, mučenka; Teodor, muč.; Viktorin, muč.
16	Sreda	Bernarda Lurška, devica; Kalist, mučenec
17	Četrtek	Anicet, papež, mučenec; Rudolf, mučenec; Robert, sp.
18	Petek	Apolonij, mučenec; Elevation, škof, mučenec; Antija
19	Sobota	Leon IX., papež; Sokrat, mučenec; Vincencij, mučenec
20	Nedelja	1. POVELIKONOCNA, BELA. Neža Montepulčanska Jezus se prikaže apostolom (Jan 20, 19-31)
21	Ponedeljek	Anzelm, cerkveni učitelj; Simeon, škof; Konrad, spozn.
22	Torek	Soter in Gaj, papeža, mučenca; Leonida, mučenec
23	Sreda	Vojteh, škof; Gerard, škof; Feliks, mučenec
24	Četrtek	Jurij, mučenec; Fidelis Sigmarinški, mučenec
25	Petek	Marko, evangelist; Ermin, mučenec; Štefan, muč.
26	Sobota	Klet in Marcelin, mučenca; Mati božja dobrega sveta
27	Nedelja	2. POVELIKONOCNA. Hozana Kotorska; Peter Kanizij Jezus dobri pastir (Jan 10, 11-16)
28	Ponedeljek	Pavel od Križa, spoznavalec; Vital, muč.; Valerija, muč.
29	Torek	Peter, mučenec; Robert, opat; Hugon, opat
30	Sreda	Varstvo sv. Jožefa; Katarina Sienska, devica

VREMENSKI PREGOVORI

Sveti Jurij zakuri
in odpre nam duri.

Če malega travna grmi,
se slane nič več bati ni.

Če je april deževen,
kmet ne bo reven.

Če v dežju drevo cvete,
nikdar sadja ne daje.

Sonce stopi v znamenje bika

Sejemo lucerno in ječmen, sadimo peso, krompir in koruzo, če je vsaj 10° C toplote. Sejemo zelenjavo. Sadimo ohrovt, kolerabo in rano zelje. V časovnih presledkih sadimo fižol, da ga bomo dalje lahko obirali. Na vrtu cepimo in gnojimo. Škropimo. Opravimo količenje v gorici in prvo kop. Drugič pretakamo. Posekamo posamezne smreke za vabo lubadarju. Pogozdujemo. Živino spuščamo na pašo.

ZAPISKI

Dan	Sonce v Ljublj.		Dolžina dneva	Luna v Ljublj.		Starost mena
	vziđe	zaiđe		vziđe	zaiđe	
1.	5,43	18,30	12,47	9,12	1,22	1
2.	5,41	18,31	12,50	10,12	2,08	8,27
3.	5,39	18,33	12,54	11,16	2,45	7
4.	5,37	18,34	12,57	12,23	3,14	6
5.	5,35	18,35	13,00	13,30	3,36	5
6.	5,33	18,37	13,04	14,37	3,55	4
Kjer je mnogo besedi, je mnogo laži.						
7.	5,31	18,38	13,07	15,45	4,13	3
8.	5,30	18,40	13,10	16,53	4,30	2
9.	5,28	18,41	13,13	18,03	4,46	1
10.	5,26	18,42	13,16	19,16	5,03	9,48
11.	5,24	18,44	13,20	20,32	5,23	6
12.	5,22	18,45	13,23	21,50	5,49	5
13.	5,20	18,46	13,26	23,06	6,22	4
Ne odrekaj prošnje stiskanemu in ne obračaj obraza od reveža (Šir 4, 4).						
14.	5,18	18,48	13,30	...	7,06	3
15.	5,16	18,49	13,33	0,15	8,04	2
16.	5,14	18,50	13,36	1,11	9,14	1
17.	5,13	18,52	13,39	1,55	10,34	9,53
18.	5,11	18,53	13,42	2,29	11,55	6
19.	5,09	18,54	13,45	2,55	13,16	5
20.	5,08	18,55	13,47	3,17	14,35	4
Bogastvo iz odrtije se kaj hitro razbije.						
21.	5,06	18,56	13,50	3,36	15,52	3
22.	5,04	18,58	13,54	3,55	17,09	2
23.	5,02	18,59	13,57	4,14	18,26	1
24.	5,01	19,00	13,59	4,35	19,42	10,07
25.	4,59	19,02	14,03	5,01	20,57	7
26.	4,57	19,03	14,06	5,33	22,07	6
27.	4,55	19,05	14,10	6,13	23,09	5
Drugi naj te hvalijo, ne pa tvoja usta (Preg 27, 2).						
28.	4,53	19,06	14,13	7,02	...	4
29.	4,52	19,08	14,16	7,59	0,01	3
30.	4,50	19,09	14,19	9,03	0,42	2

MALI TRAVEN · APRIL

VELIKI TRAVEN · MAJ

1 Četrtek	Filip in Jakob ml., apostola; Jeremija, prerok	
2 Petek	Atanazij, cerkveni učitelj; Evgenij, škof, mučenec	
3 Sobota	Najdenje sv. križa; Aleksander, papež	
4 Nedelja	3. POVELIKONOČNA. Monika, vdova; Florijan, muč. Jezus napove svoj odhod (Jan 16, 16–22)	
5 Ponedeljek	Pij V., papež; Irenej, mučenec; Maksim, škof	
6 Torek	Janez Evang. pred lat. vrati; Judita, mučenka	
7 Sreda	Stanislav, škof, mučenec; Flavij, mučenec	
8 Četrtek	Prikazanje Mihaela nadangela; Viktor, mučenec	
9 Petek	Gregor Nacianški, cerkveni učitelj; Pahomij, opat	
10 Sobota	Antonin, škof; Janez Avil., spoznavalec; Izidor, kmet	
11 Nedelja	4. POVELIKONOČNA. Sigismund, kralj, muč.; Mamert Jezus obljubi učencem Svetega Duha (Jan 16, 5–14)	
12 Ponedeljek	Pankracij in tovariši, mučenci; German, škof	
13 Torek	Robert Belarmin, cerkveni učitelj; Servacij, škof	
14 Sreda	Bonifacij, mučenec; Justa in tov., mučenke	
15 Četrtek	Zofija, mučenka; Janez Salle, spoznavalec	
16 Petek	Janez Nepomuk, mučenec; Kraljica apostolov	
17 Sobota	Pashal Bajlonski, spoznavalec; Brunon, škof	
18 Nedelja	5. POVELIKONOČNA. Venancij, škof; Erik, kralj Jezus uči o moči molitve (Jan 16, 23–30)	
19 Ponedeljek	Peter Celestin, papež; Ivon, spoznavalec	
20 Torek	Bernardin Sienski, spoznavalec	
21 Sreda	Andrej Bobola, mučenec; Valens, mučenec	
22 Četrtek	VNEBOHOD GOSPODOV. Emil, muč.; Renata, vdova	
23 Petek	Janez Krstnik Rossi, spoznavalec; Deziderij, škof, muč.	
24 Sobota	Marija, Pomočnica kristjanov; Ivana, žena	
25 Nedelja	6. POVELIKONOČNA. Gregorij VII., papež; Urban I. O pričevanju Svetega Duha (Jan 15, 26–16, 4)	
26 Ponedeljek	Filip Neri, spoznavalec; Elevterij, papež, mučenec	
27 Torek	Beda Častitljivi, cerkveni učitelj; Janez I., papež	
28 Sreda	Avguštin, škof; Viljem, opat; Emilij, mučenec	
29 Četrtek	Marija Magdalena Paciška, devica; Maksim, škof	
30 Petek	Ivana Orleanska, devica, mučenka; Feliks I., muč.	
31 Sobota	Marija, Sredn. milosti; Kancij in tov., muč.; Angela	

VELIKI TRAVEN · MAJ

VREMENSKI PREGOVORI

Slana v začetku maja
zoritvi sadja nagaja.

Brez dežja Pankrac in Urban,
dobre trgatve up je dan.

Če je ta mesec dosti dežja, Po svetem Servati
v jeseni bo dosti vsega blaga, se mraza ni bati.

Sonce stopi v znamenje dvojčkov

Če še nismo, posejemo proso, lucerno, travne mešanice in koruzo. Krompir branamo in ogrnemo. Oplevemo lan, konopljo in jara žita. S košnjo ne čakamo. Sadimo fižol, kumarice, škropimo sadno drevje. V vinogradu prvič škropimo. Nadziramo vrenje. Zveplamo posodo. Sadimo macesnove in smrekove sadike. Nabiramo zdravilna zelišča. Pazimo na lubadarja. Počasi začnemo živino krmiti z zeleno krmo.

ZAPISKI

	Dan	Sonce v Ljublj. vziđe	Ljublj. zaide	Dolžina dneva	Luna v Ljublj. vziđe	Ljublj. zaide	Starost mena
Praznik dela.	1.	4,49	19,10	14,21	10,09	1,13	1
	2.	4,47	19,11	14,24	11,15	1,38	☾ 4,58
	3.	4,46	19,12	14,26	12,22	1,59	6
Z lastnimi žulji je malokdo obogatel.	4.	4,44	19,13	14,29	13,28	2,17	5 ☽
	5.	4,43	19,15	14,32	14,35	2,34	4 dni red
	6.	4,42	19,16	14,34	15,44	2,50	3
	7.	4,40	19,17	14,37	16,55	3,07	2
	8.	4,39	19,19	14,40	18,10	3,26	1
	9.	4,38	19,20	14,42	19,29	3,50	☽ 21,16
	10.	4,36	19,21	14,45	20,48	4,20	6
Boljše je malo po pravici kakor obilni prihodki po krivici (Preg 16, 8).	11.	4,35	19,22	14,47	22,02	5,01	5 ☽
	12.	4,34	19,24	14,50	23,05	5,56	4 dni pred
	13.	4,32	19,25	14,53	23,54	7,04	3
	14.	4,30	19,26	14,56	...	8,23	2 dni pred
	15.	4,29	19,28	14,59	0,31	9,45	1
	16.	4,28	19,29	15,01	0,59	11,06	☽ 15,39
	17.	4,27	19,30	15,03	1,22	12,25	6
Grunt pravi: Obdeluj me, če ne, bom jaz tebe.	18.	4,26	19,31	15,05	1,42	13,41	5 ☽
	19.	4,25	19,32	15,07	2,00	14,56	4 dni pred
	20.	4,24	19,33	15,09	2,19	16,10	3
	21.	4,23	19,34	15,11	2,39	17,25	2 dni pred
Lenih pot je kakor trnov plot (Preg 15, 19).	22.	4,22	19,35	15,13	3,03	18,39	1
	23.	4,21	19,36	15,15	3,32	19,52	☽ 20,28
	24.	4,20	19,37	15,17	4,08	20,57	7
Kdor rad kruh deli, se mu v roki množi.	25.	4,19	19,38	15,19	4,54	21,52	6 ☽
	26.	4,19	19,39	15,20	5,48	22,37	5 dni pred
	27.	4,18	19,40	15,22	6,50	23,12	4
	28.	4,17	19,41	15,24	7,56	23,40	3 dni pred
	29.	4,16	19,42	15,26	9,02	...	2
	30.	4,16	19,43	15,27	10,08	0,02	1
	31.	4,15	19,44	15,29	11,14	0,21	☽ 22,46

VELIKI TRAVEN • MAJ

VREMENSKI PREGOVORI

Kakor vreme na Medarda kane,
tako ves mesec ostane.

Kakor se Medard zdani,
vreme štirideset dni tri.

O svetem Vidu
se skozi noč vidi.

Sveti Vid dežja ne daj,
da bo lepe žetve kaj.

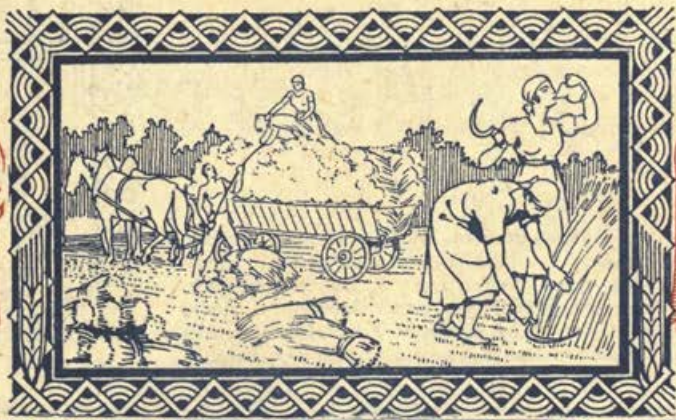
Sonce stopi v znamenje raka

Okopavamo in osipamo koruzo, peso in krompir. Kosimo. Pustimo deteljo za seme. Na preorano deteljišče sadimo zelje, peso ali sejemo zeleno koruzo. Škropimo sadno drevje zoper škrlup in jabolčnega zavijača. Zatiramo listne uši. Drugič in tretjič škropimo z modro galico in prvič žveplamo. Druga kop in pletev. Pripravimo semensko ajdo, repo in proso. Pazimo, da ima živina vode za pitje in kopanje.

ZAPISKI

Dan	Sonce v Ljublj.		Dolžina dneva	Luna v Ljublj.		Starost mena	
	vzide	zaide		vzide	zaide		
Kjer vidiš, da je mnogo rok, zaklepaj. Vse, kar izdaš, preštej in pretehtaj, prejeme in izdatke vse zapiši (Sir 42, 7).	1.	4,15	19,45	15,30	12,19	0,38	7
	2.	4,14	19,46	15,32	13,26	0,54	6
	3.	4,14	19,47	15,33	14,35	1,10	5
	4.	4,13	19,48	15,35	15,47	1,28	4
	5.	4,13	19,49	15,36	17,04	1,49	3
	6.	4,12	19,49	15,37	18,23	2,16	2
	7.	4,11	19,50	15,39	19,41	2,53	1
Kdor se na tujo pomoč zanaša, v situ vodo prenaša.	8.	4,11	19,51	15,40	20,51	3,41	6,07
	9.	4,10	19,52	15,42	21,47	4,45	5
	10.	4,10	19,53	15,43	22,29	6,03	4
	11.	4,10	19,53	15,43	23,01	7,28	3
Z lačnim in potrebnim jej svoj kruh (Tob 4, 17).	12.	4,10	19,54	15,44	23,26	8,52	2
	13.	4,10	19,54	15,44	23,47	10,13	1
	14.	4,10	19,55	15,45	...	11,31	21,28
Oklo gospodarja in gospodinje pita živino.	15.	4,09	19,55	15,46	0,06	12,47	7
	16.	4,09	19,55	15,46	0,24	14,01	6
	17.	4,09	19,56	15,47	0,44	15,15	5
	18.	4,09	19,56	15,47	1,07	16,28	4
	19.	4,10	19,57	15,47	1,34	17,40	3
	20.	4,10	19,57	15,47	2,07	18,47	2
	21.	4,10	19,57	15,47	2,49	19,46	1
Kdor govori laži, se pogubi in kriva priča ne bo brez kazni (Preg 18, 19).	22.	4,10	19,57	15,47	3,40	20,34	9,45
	23.	4,10	19,57	15,47	4,40	21,12	7
	24.	4,11	19,58	15,47	5,44	21,42	6
	25.	4,11	19,58	15,47	6,51	22,05	5
	26.	4,11	19,58	15,47	7,57	22,25	4
	27.	4,12	19,58	15,46	9,02	22,43	3
	28.	4,12	19,58	15,46	10,07	22,59	2
Krivično blago pod streho — molji v zrnju.	29.	4,13	19,58	15,45	11,12	23,14	1
	30.	4,13	19,57	15,44	12,18	23,31	14,11

MALI SRPAN · JULIJ

1 Torek	Presveta Rešnja Kri; Teobald, puščavnik	.....
2 Sreda	Obiskovanje Marije Device; Oton, škof	.....
3 Četrtek	Leon II., papež; Heliodor, škof; Trifun in tov., muč.	.....
4 Petek	Urh, škof; Berta, vdova; Ozej in Agej, preroka	.....
5 Sobota	Ciril in Metod, slovanska apostola; Anton, sp.	.....
6 Nedelja	5. POBINKOŠTNA. Izaija, prerok; Bogomila, žena	.....
7 Ponedeljek	Jezus obsoja farizejsko pravičnost (Mt 5, 20—24)	.....
8 Torek	Vilibald, škof; Benedikt XI., papež; Klavdij, mučenec	.....
9 Sreda	Elizabeta, kraljica; Evgenij III., papež; Hadrijan III.	.....
10 Četrtek	Tomaž Moore, mučenec; Ciril, mučenec; Kraljica miru	.....
11 Petek	Sedem bratov mučencev; Amalija, devica; Apolonij, muč.	.....
12 Sobota	Pij I., papež, mučenec; Olga, kneginja; Pelagija, muč.	.....
13 Nedelja	Mohor in Fortunat, mučenca; Pavlin, muč.	.....
14 Ponedeljek	6. POBINKOŠTNA. Anaklet, papež, muč.; Evgenij, škof	.....
15 Torek	Jezus nasiti štiri tisoč mož (Mr 8, 1—9)	.....
16 Sreda	Bonaventura, škof in cerkv. učitelj; Frančišek Solan	.....
17 Četrtek	Vladimir, knez; Henrik I., kralj; Justa, mučenka	.....
18 Petek	Karmelska Mati božja; Favst, mučenec; Valentin, muč.	.....
19 Sobota	Aleš, spoznavalec; Donata, mučenka; Marcelina, dev.	.....
20 Nedelja	Kamil Lelijski, spoznavalec; Miroslav, škof, mučenec	.....
21 Ponedeljek	Vincencij Pavelski, spoznavalec; Avrea, devica	.....
22 Torek	7. POBINKOŠTNA. Hieronim Emilijanski; Marjeta	.....
23 Sreda	O lažnih prerokih (Mt 7, 15—21)	.....
24 Četrtek	Prakseda, devica; Danijel, prerok; Julija, devica, muč.	.....
25 Petek	Marija Magdalena, spokornica; Lavrencij, spoznavalec	.....
26 Sobota	Apolinarij, škof, mučenec; Liborij, škof; Ciril, škof	.....
27 Nedelja	Kristina, devica, mučenka; Vincencij, mučenec	.....
28 Ponedeljek	Jakob starejši, apostol; Krištof, mučenec	.....
29 Torek	Ana, mati Device Marije; Valent, škof; Simeon	.....
30 Sreda	8. POBINKOŠTNA. Panteleon, mučenec; Sergij, muč.	.....
31 Četrtek	O krivičnem oskrbniku (Lk 16, 1—9)	.....
	Nazarij in tov., mučenci; Viktor I., papež, mučenec	.....
	Marta, devica; Olaf, kralj; Feliks II., papež, mučenec	.....
	Abdon in Senen, mučenca; Julita, mučenka	.....
	Ignacij Lojolski, spoznavalec; Helena Švedska, mučenka	.....

MALI SRPAN · JULIJ

VREMENSKI PREGOVORI

Je tega meseca presuho,
ostane grozdje prav drobno.

Jakobova ajda in Ožbaltova repa
je malokdaj lepa.

Če Marijinega dne ne bo lepo,
se dež ves mesec ustavi ne bo.

Če na dan svete Marjete deži,
orchov pričakovati ni.

Sonce stopi v znamenje leva

Zanjemo. Po žetvi sejemo na plitvo preorane njive ajdo, strniščno repo in koruzo za zeleno krmo. Pazimo pri tem na kolobarjenje. Pripravljamo gnoj. Sadimo endivijo, kolerabo, rdeče zelje, karfijole. Pazimo na listne uši in kaparje. Škropimo zoper škrlup. Obiramo pozne češnje, rane hruške in jabolka. Škropimo, zatiramo in žveplamo grozdnega sukača. Najboljše travnike konec meseca že drugič kosimo.

ZAPISKI

	Dan	Sonce v Ljublj. vzide	Sonce v Ljublj. zaide	Dolžina dneva	Luna v Ljublj. vzide	Luna v Ljublj. zaide	Starost mena
	1.	4,14	19,57	15,43	13,27	23,50	6
	2.	4,14	19,57	15,43	14,40	...	5
	3.	4,15	19,57	15,42	15,57	0,13	4
	4.	4,15	19,56	15,41	17,15	0,45	3
	5.	4,16	19,56	15,40	18,29	1,27	2
Moževa razumnost se spozna po njegovi potrpežljivosti (Preg 19, 11).	6.	4,17	19,55	15,38	19,32	2,23	1
	7.	4,18	19,55	15,37	20,22	3,35	13,33
	8.	4,19	19,54	15,35	20,59	4,59	6
	9.	4,20	19,54	15,34	21,27	6,26	5
	10.	4,21	19,53	15,32	21,51	7,52	4
	11.	2,22	19,53	15,31	22,10	9,15	3
Ni bolj praznega človeka mimo tistega, ki je sam sebe poln.	12.	4,22	19,52	15,30	22,29	10,33	2
	13.	4,23	19,51	15,28	22,49	11,50	1
	14.	4,24	19,51	15,27	23,11	13,06	4,42
	15.	4,25	19,50	15,25	23,36	14,20	7
	16.	4,26	19,50	15,24	...	15,32	6
	17.	4,27	19,49	15,22	0,08	16,40	5
	18.	4,28	19,48	15,20	0,47	17,41	4
	19.	4,29	19,47	15,18	1,35	18,32	3
Več zaleže svarjenje modremu kakor sto palic be-daku (Preg 17, 18).	20.	4,30	19,46	15,16	2,32	19,13	2
	21.	4,31	19,45	15,14	3,35	19,45	1
Začetek pasjih dni.	22.	4,32	19,44	15,12	4,41	20,11	0,30
	23.	4,33	19,43	15,10	5,47	20,32	7
	24.	4,34	19,42	15,08	6,53	20,49	6
	25.	4,35	19,41	15,06	7,58	21,05	5
	26.	4,36	19,40	15,04	9,02	21,20	4
Kruhova pijanost je najhujša.	27.	4,37	19,39	15,02	10,07	21,36	3
	28.	4,38	19,38	15,00	11,14	21,54	2
	29.	4,40	19,37	14,57	12,24	22,15	1
	30.	4,41	19,35	14,54	13,37	22,42	2,51
	31.	4,43	19,34	14,51	14,52	23,17	5

MALISRPAN · JULIJ

VELIKI SRPAN · AVGUST

1 Petek	Vezi sv. Petra; Makabejski bratje; Fides, mučenka
2 Sobota	Porcijunkula; Alfonz Ligorij, cerkveni učitelj
3 Nedelja	9. POBINKOŠTNA. Najdenje Štefana; Peter Eymard <i>Jezus joka nad Jeruzalemom (Lk 19, 41-47)</i>
4 Ponedeljek	Dominik, spoznavalec; Perpetua, žena; Tertulin
5 Torek	Marija Snežna; Ožbalt, kralj
6 Sreda	Gospodovo spremenjenje; Sikst II.
7 Četrtek	Kajetan, spoznavalec; Donat, škof, mučenec; Albert
8 Petek	Ciriak, Larg, Smaragd, mučenci; Miron, škof
9 Sobota	Janez Vianney, spozn.; Peter Faber, spozn.; Roman
10 Nedelja	10. POBINKOŠTNA. Lavrencij, mučenec <i>Prilika o farizeju in cestinarju (Lk 18, 9-14)</i>
11 Ponedeljek	Tiburcij, mučenec; Suzana, devica, mučenka
12 Torek	Klara, devica; Hilarija, mučenka; Herkulan, škof
13 Sreda	Janez Berhmans, spoznavalec; Hipolit ip Kasijan
14 Četrtek	†† Evzebij, spoznavalec; Kalist, škof, mučenec
15 Petek	VNEBOVZETJE MARIJE DEVICE. Tarzicij, mučenec
16 Sobota	Joahim, oče Device Marije; Rok, spoznavalec
17 Nedelja	11. POBINKOŠTNA. Hijacint, spoznavalec; Miron <i>Jezus ozdravi gluho nemega (Mt 7, 31-37)</i>
18 Ponedeljek	Helena, cesarica; Flor, mučenec; Agapit, mučenec
19 Torek	Janez Eudes, spoznavalec; Marijan, škof
20 Sreda	Bernard, opat; Samuel, prerok; Lucij, mučenec
21 Četrtek	Ivana Frančiška Šantalska; Anastazij, mučenec
22 Petek	Brezmadežno Srce Marijino; Timotej
23 Sobota	Filip Benicij, spoznavalec; Flavijan, škof; Valerijan
24 Nedelja	12. POBINKOŠTNA. Jernej, apostol; Avrea, muč. <i>Prilika o usmiljenem Samarijancu (Lk 10, 23-37)</i>
25 Ponedeljek	Ludovik IX., kralj; Patricija, devica; Gregorij, škof
26 Torek	Ceferin, papež, mučenec; Aleksander, mučenec
27 Sreda	Jožef Kalasancij, spoznavalec; Ruf, škof, mučenec
28 Četrtek	Avguštin, škof, cerkv. učitelj; Hermes, mučenec
29 Petek	Obglavljenje Janeza Krstnika; Sabina, mučenka
30 Sobota	Roza Limanska, devica; Feliks in Adavkt, mučenca
31 Nedelja	13. POBINKOŠTNA. Rajmund Nonat, spoznavalec <i>Jezus ozdravi deset gobavih (Lk 17, 11-19)</i>

VELIKI SRPAN · AVGUST

VREMENSKI PREGOVORI

Srpana če veter zvedri,
vreme še dolgo trpi.

Kakršno vreme dá Kasijan,
bo ostalo še marsikateri dan.

O Lovrencu in Jerneju lepi dni,
se vsakdo jeseni lahko veseli.

Po vremenu svetega Jerneja
rada vsa jesen se nareja.

Sonce stopi v znamenje device

V višjih legah žanjemo. Spravljamo rani in srednje pozni krompir. Kosimo otavo. Sejemo motovilec, špinačo, radič in zimsko solato. Spravljamo čebulo in česen. Konserviramo paradižnike. Obiramo zgodnje sadje. Vkuhavamo in sušimo sadje. Drugič žveplamo, vršičkamo, opravimo tretjo kop. Dolivamo sode. Živino pasemo. Nasadimo pozne piščance. Gnoj zvozimo na večje kupe na polje.

ZAPISKI

Dan	Sonce v vzide	Ljublj. zaide	Dolžina dneva	Luna v vzide	Ljublj. zaide	Starost mena	
1.	4,44	19,32	14,48	16,07	...	4	
2.	4,45	19,31	14,46	17,14	0,05	3	
Človekovo srce si izmisli svojo pot, Gospod pa njegove stopinje vodi (Preg 16, 9).							
3.	4,46	19,29	14,43	18,10	1,08	2	dni pred ☉
4.	4,47	19,28	14,41	18,53	2,26	1	
5.	4,48	19,27	14,39	19,25	3,52	6	20,40
6.	4,49	19,25	14,36	19,51	5,20	6	
7.	4,50	19,24	14,34	20,13	6,47	5	
8.	4,52	19,23	14,31	20,33	8,10	4	
9.	4,53	19,21	14,28	20,53	9,30	3	dni pred ☽
Lepa beseda nikomur ne preseda.							
10.	4,54	19,20	14,26	21,14	10,49	2	dni pred ☽
11.	4,55	19,18	14,23	21,39	12,06	1	
12.	4,57	19,17	14,20	22,09	13,21	7	14,27
13.	4,58	19,15	14,17	22,46	14,32	7	
14.	4,59	19,14	14,15	23,31	15,36	6	
Kjer pijanost kraljuje, ni skrivnosti (Preg 31, 4).							
15.	5,00	19,12	14,12		16,30	5	dni pred ☽
16.	5,01	19,10	14,09	0,25	17,14	4	
Laž je ključ h koncu.							
17.	5,03	19,08	14,05	1,26	17,49	3	dni pred ☽
18.	5,04	19,06	14,02	2,32	18,16	2	
19.	5,06	19,05	13,59	3,38	18,38	1	
20.	5,07	19,03	13,56	4,45	18,56	7	16,20
21.	5,08	19,01	13,53	5,50	19,12	7	
22.	5,10	19,00	13,50	6,54	19,28	6	
23.	5,11	18,58	13,47	7,59	19,44	5	dni pred ☽
Konec pasjih dni.							
Nikdar ne bodi modrejši, kakor je treba, da ne obnoriš (Prid 7, 17).							
24.	5,12	18,56	13,44	9,05	20,01	4	dni pred ☽
25.	5,13	18,54	13,41	10,14	20,20	3	
26.	5,14	18,53	13,39	11,24	20,44	2	
27.	5,15	18,51	13,36	12,38	21,15	1	
28.	5,16	18,49	13,33	13,51	21,46	6	13,03
29.	5,17	18,47	13,30	14,59	22,51	6	
30.	5,19	18,46	13,27	15,58	...	5	
Bolje je bosa trnje mleti, kakor pijanca vzeti.							
31.	5,20	18,44	13,24	16,45	0,00	4	

VELIKI SRPAN · AVGUST

K I M A V E C · S E P T E M B E R

1 Ponedeljek	Egidij, opat; Verena, devica; Ana, prerokinja
2 Torek	Štefan, kralj; Antonin, mučenec; Maksima, mučenka
3 Sreda	Evfemija, Doroteja in tov., mučenke; Simeon, spoznav.
4 Četrtek	Rozalija, devica; Ida, žena; Mojzes, prerok
5 Petek	Lavrencij Justiniani, škof; Gentilij, mučenec
6 Sobota	Zaharija, prerok; Onezifor, mučenec; Petronij, škof
7 Nedelja	14. POBINKOŠTNA, ANGELSKA. Marko Križevčan Jezus uči o božji previdnosti (Mr 6, 24–33)
8 Ponedeljek	Rojstvo Device Marije*; Hadrijan, mučenec; Sergij I.
9 Torek	Peter Klaver, spoznavalec; Aleksander, mučenec
10 Sreda	Nikolaj Tolentinski, spoznavalec; Pulherija, devica
11 Četrtek	Prot in Hijacint, mučenca; Emilijan, škof; Teodora
12 Petek	I m e M a r i j i n o ; Gvidon, spoznavalec
13 Sobota	Filip, mučenec; Notburga, devica; Mavriliij, škof
14 Nedelja	15. POBINKOŠTNA. Poviš. sv. križa; Ciprijan, škof Jezus obudi mladeniča iz Naima (Lk 7, 11–16)
15 Ponedeljek	Zalostna Mati božja; Nikomed, mučenec
16 Torek	Ljudmila, vdova; Edita, devica; Lucija, mučenka
17 Sreda	K v a t r e ; Franciškove rane; Lambert, škof, mučenec
18 Četrtek	Jožef Kupertinski, spoznavalec; Irena, muč.; Zofija
19 Petek	K v a t r e ; Januarij in tovariši, mučenci; Konstancija
20 Sobota	K v a t r e ; Evstahij in tovariši, mučenci; Dionizij
21 Nedelja	16. POBINKOŠTNA. M a t e j , apostol in evangelist Jezus ozdravi vodeničnega in uči o ponižnosti (Lk 14, 1–11)
22 Ponedeljek	Tomaz Vilanovski, škof; Mavricij, mučenec
23 Torek	Lin, papež, mučenec; Tekla, devica, mučenka
24 Sreda	Marija Devica, rešiteljica jetnikov; Gerard, mučenec
25 Četrtek	Pacifik, spoznavalec; Kleofa, mučenec; Avrelija, devica
26 Petek	Ciprijan in Justina, mučenca; Vigilij, škof; Evzebij
27 Sobota	Kozma in Damijan, mučenca; Fidencij, mučenec
28 Nedelja	17. POBINKOŠTNA. Venčeslav, knez, mučenec; Lioba O največji zapovedi (Mt 22, 35–46)
29 Ponedeljek	M i h a e l , nadangel; Evtihij, škof; Plavt, mučenec
30 Torek	Hieronim, cerkveni učitelj; Honorij, škof

VREMENSKI PREGOVORI

Tilen meglen,
grda jesen.

Na malo mašo lepo,
dva meseca suho.

Če zgodaj se selijo ptiči,
bo huda zima o božiči.

Kdor po mali maši kosi,
ta za pečjo suši.

Sonce stopi v znamenje tehtnice

Sejemo ozimni ječmen, potem rž, nazadnje pšenico. Kopljemo krompir. Spravljamo fižol, koruzo, proso in ajdo. Vsako četrto leto apnemo travnike. Sejemo motovilec, zimsko solato in radič ter posadimo zimski česen. Obiramo sadje in ga sortiramo, ga sušimo in stiskamo sadjevec. V gorici zaznamujemo rodne trse za rezanje cepičev. Podbiramo gnilo grozdje in trgamo namizno grozdje. Pripravljamo posodo.

ZAPISKI

	Dan	Sonce v vzide	Ljublj. zaide	Dolžina dneva	Luna v Ljublj. vzide	Starost mena	
	1.	5,21	18,42	13,21	17,22	1,21	3
	2.	5,23	18,40	13,17	17,50	2,47	2
	3.	5,24	18,38	13,14	18,13	4,14	1
	4.	5,26	18,36	13,10	18,34	5,39	4,19
	5.	5,27	18,34	13,07	18,55	7,01	6
	6.	5,28	18,32	13,04	19,16	8,22	5
Bolje je srečati medvedko, ki so ji bili mladiči vzeti, kakor bedaka, ki se na svojo neumnost zanaša (Preg 17, 12).	7.	5,29	18,30	13,01	19,40	9,43	4 dni pred ☽
	8.	5,31	18,28	12,57	20,08	11,02	3 dni pred ☽
	9.	5,32	18,26	12,54	20,43	12,17	2
	10.	5,33	18,24	12,51	21,26	13,25	1
	11.	5,34	18,22	12,48	22,18	14,24	☽ 3,36
	12.	5,35	18,20	12,45	23,18	15,12	7
	13.	5,37	18,19	12,42	...	15,50	6
Vsak dež ima svoj čas.	14.	5,38	18,17	12,39	0,22	16,19	5 ☽ dni pred ☽
	15.	5,39	18,15	12,36	1,28	16,43	4 dni pred ☽
	16.	5,41	18,13	12,32	2,35	17,03	3
	17.	5,42	18,10	12,28	3,41	17,20	2
	18.	5,44	18,08	12,24	4,46	17,36	1
	19.	5,45	18,06	12,21	5,51	17,52	☽ 8,22
	20.	5,46	18,04	12,18	6,57	18,08	6
Bahač, ki obljube ne dopolni, je kakor oblak, ki dežja ne prinese (Preg 25, 14).	21.	5,47	18,02	12,15	8,05	18,27	5 ☽ dni pred ☽
	22.	5,48	18,00	12,12	9,15	18,50	4 dni pred ☽
	23.	5,49	17,58	12,09	10,27	19,18	3
	24.	5,51	17,57	12,06	11,40	19,55	2 dni pred ☽
	25.	5,52	17,55	12,03	12,49	20,45	1
	26.	5,53	17,53	12,00	13,50	21,47	☽ 21,31
	27.	5,54	17,51	11,57	14,10	23,01	6
Brez muke ni moke.	28.	5,56	17,49	11,53	15,19	...	5 dni pred ☽
	29.	5,57	17,47	11,50	15,49	0,22	4 dni pred ☽
	30.	5,58	17,45	11,47	16,14	1,46	3 dni pred ☽

VINOTOK · OKTOBER

1 Sreda	Remigij, škof; Domnin, mučenec; Julija, mučenka
2 Četrtek	Angeli varuhi; Teofil, spoznavalec
3 Petek	Terezija Deteta Jezusa, devica; Kandid, mučenec
4 Sobota	Francišek Asiški, spoznavalec; Edvin, kralj; Avrea, dev.
5 Nedelja	18. POBINKOSTNA, ROZNOVENSKA. Placid in tov. Jezus ozdravi mrtvoudnega (Mr 9, 1-8)
6 Ponedeljek	Brunon, spoznavalec; Marija Frančiška, devica; Fides
7 Torek	Rožnov. Mati božja; Marko, papež; Sergij
8 Sreda	Brigita, vdova; Starček Simeon; Pelagija, spokornica
9 Četrtek	Posvečenje cerkva (v ljublj. šk.); Janez Leopold, spozn.
10 Petek	Frančišek Borgia, spoznavalec; Danijel in tov., mučenci
11 Sobota	Materinstvo Device Marije; Emilijan, spoznavalec
12 Nedelja	19. POBINK., ZEGNANJSKA. Maksimilijan Celjski Prilika o kraljevi svatbi (Mt 22, 1-14)
13 Ponedeljek	Edvard, kralj; Koloman, mučenec; Hugolin, mučenec
14 Torek	Kalist, papež, mučenec; Just, škof
15 Sreda	Terezija Avilska, devica; Avrelija, devica; Fortunat
16 Četrtek	Hedviga, vdova; Viktor III., papež; Gerard Majella
17 Petek	Marjeta Alakok, devica; Aleksander, mučenec
18 Sobota	Luka, evangelist; Julijan, puščavnik; Just, mučenec
19 Nedelja	20. POBINKOSTNA, MISIJONSKA. Peter Alkantara Jezus ozdravi sina kraljevega uradnika (Jan 4, 46-53)
20 Ponedeljek	Janez Kentski, spoznavalec; Felicijan, mučenec; Irena
21 Torek	Uršula in tov., mučenke; Hilarion, opat
22 Sreda	Marija Salome, žena; Kordula, mučenka; Filip, škof
23 Četrtek	Ignacij, škof; Klotilda, devica, mučenka; Roman, škof
24 Petek	Rafael, nadangel; Kristina, devica; Feliks, mučenec
25 Sobota	Krizant in Darija, mučenca; Krispin, mučenec
26 Nedelja	21. POBINKOSTNA, KRISTUS KRALJ. Evarist, papež O božjem kraljestvu (Jan 18, 33-37)
27 Ponedeljek	Frumencij, škof; Sabina, mučenka; Vincencij, mučenec
28 Torek	Simon in Juda, apostola; Cirila, devica
29 Sreda	Posvečenje cerkva (v lavant. šk.); Narcis, škof
30 Četrtek	Alfonz Rodriguez, spoznavalec; Klavdij in tov., mučenci
31 Petek	Volbenk, škof; Krištof, mučenec; Antonin, škof

VREMENSKI PREGOVORI

Kakor je sveta Uršula pričela,
bo zima vsa izpela.

Sveti Gal deževen ali suh,
prihodnjega poletja ovaduh.

Se nerado listje obleti,
vsak se žime naj boji.

Sveti Luka —
sneg prikuka.

Končamo s setvijo ozimin. Spravljamo peso, korenje, zelje in repo. Globoko orjemo za spomladansko setev. Odvažamo gnoj na kupe ali pa že gnojimo za spomlad. Po travnikih pasemo živino. Zimsko sadje obiramo, ko je popolnoma zrelo. Sadimo še zimski česen in šalotko in presajamo zimsko solato. Splošna trgatjev. Stiskamo grozdje. V starih vinogradih opravimo globoko zimsko kop. Dobro pitamo svinje.

Sonce stopi v znamenje škorpiona

ZAPISKI

	Dan	Sonce v Ljublj.		Dolžina dneva	Luna v Ljublj.		Starost mena
		vzide	zaide		vzide	zaide	
	1.	5,59	17,43	11,44	16,36	3,09	2
	2.	6,01	17,41	11,40	16,57	4,31	1
	3.	6,02	17,39	11,37	17,18	5,53	13,15
	4.	6,04	17,37	11,33	17,40	7,14	6
Konju bič, oslu uzda, neumnežu pa šiba po hrbtu (Preg 22, 3).	5.	6,05	17,35	11,30	18,06	8,35	5
	6.	6,07	17,33	11,26	18,39	9,54	4
	7.	6,08	17,31	11,23	19,20	11,07	3
	8.	6,09	17,29	11,20	20,09	12,12	2
	9.	6,11	17,28	11,17	21,07	13,05	1
	10.	6,12	17,26	11,14	22,10	13,48	20,33
	11.	6,13	17,24	11,11	23,16	14,20	7
Vsaka povodenj se uteče.	12.	6,14	17,22	11,08	...	14,46	6
	13.	6,15	17,20	11,05	0,23	15,07	5
	14.	6,17	17,19	11,02	1,29	15,25	4
	15.	6,18	17,17	10,59	2,34	15,42	3
	16.	6,20	17,15	10,55	3,39	15,58	2
	17.	6,21	17,13	10,52	4,44	16,14	1
	18.	6,23	17,11	10,48	5,52	16,33	23,42
Boljši je suh grizljaj z veseljem kakor polna hiša gostije s prezirrom (Preg 17, 1).	19.	6,24	17,09	10,45	7,02	16,55	7
	20.	6,25	17,07	10,42	8,15	17,22	6
	21.	6,27	17,06	10,39	9,29	17,56	5
	22.	6,28	17,04	10,36	10,40	18,42	4
	23.	6,30	17,03	10,33	11,44	19,41	3
	24.	6,31	17,01	10,30	12,37	20,51	2
	25.	6,32	16,59	10,27	13,18	22,09	1
Kdor hoče, temu ni nič težko.	26.	6,34	16,58	10,24	13,50	23,30	5,04
	27.	6,35	16,56	10,21	14,16	...	6
	28.	6,36	16,55	10,19	14,38	0,50	5
	29.	6,37	16,53	10,16	14,59	2,09	4
	30.	6,39	16,52	10,13	15,19	3,28	3
	31.	6,41	16,50	10,09	15,41	4,47	2

VINOTOK · OKTOBER

LISTOPAD · NOVEMBER

- 1 Sobota VSI SVETI. Severin, spoznavalec; Cezarij, mučenec
- 2 Nedelja 22. POBINKOŠTNA. Viktorin, škof, mučenec
 O davčnem denarju (Mt 22, 15—21)
- 3 Ponedeljek Spomin vernih duš; Teofil, mučenec
- 4 Torek Karel Boromejski, škof; Vital in tov., mučenci
- 5 Sreda Zaharija in Elizabeta; Svete moči (relikvijs)
- 6 Četrtek Leonard, spoznavalec; Feliks, mučenec; Helena, devica
- 7 Petek Engelbert, škof; Vilibrord, škof; Herkulan, mučenec
- 8 Sobota Štirje kronani mučenci; Klavdij in tovariši, mučenci
- 9 Nedelja 23. POBINKOŠTNA, ZAHVALNA. Teodor, mučenec
 Jezus obudi Jairovo hčer (Mt 9, 18—26)
- 10 Ponedeljek Andrej Avelinski, spoznavalec; Demetrij, škof, mučenec
- 11 Torek Martin, škof; Valentin, mučenec; Menas, mučenec
- 12 Sreda Martin, papež, mučenec; Avrelij, škof; Teodor Studit
- 13 Četrtek Stanislav Kostka, spoznavalec; Didak, spoznavalec
- 14 Petek Nikolaj Tavelič, mučenec; Jozafat Kunčević, mučenec
- 15 Sobota Albert Veliki, cerkveni učitelj; Leopold, spoznavalec
- 16 Nedelja 24. POBINKOŠTNA, Jedrt, devica; Otmar, opat
 Prilika o gorčičnem zrnu in o kvasu (Mt 13, 31—35)
- 17 Ponedeljek Gregorij Čudodelni, škof; Hugon, škof; Viktorija
- 18 Torek Posveč. cerkve sv. Petra in Pavla; Odon, opat
- 19 Sreda Elizabeta, kraljica; Krispin, škof; Abdija, prerok
- 20 Četrtek Feliks Valoaški, spoznavalec; Simplicij, škof
- 21 Petek Darovanje Device Marije; Kolumban, opat
- 22 Sobota Cecilija, devica, mučenka; Filemon in tovariši, mučenci
- 23 Nedelja 25. POBINKOŠTNA. Klemen, papež, mučenec
 O razdejanju Jeruzalema (Mt 24, 15—35)
- 24 Ponedeljek Janez od Križa, spoznavalec; Krizogon, mučenec; Flora
- 25 Torek Katarina, devica, mučenka; Erazem, mučenec
- 26 Sreda Silvester, opat; Peter Aleksandrijski, škof, mučenec
- 27 Četrtek Virgilij, škof; Valerijan, oglejski škof; Čud. svetinja
- 28 Petek Gregorij III., papež; Ruf in tovariši, mučenci
- 29 Sobota Saturnin, škof, mučenec; Gelazij, papež; Iluminata
- 30 Nedelja 1. ADVENTNA. Andrej, apostol; Justina, mučenka
 O poslednji sodbi (Lk 21, 25—33)

LISTOPAD · NOVEMBER

VREMENSKI PREGOVORI

Deževni vsi sveti,
pozimi hudi zameti.

Sveti Martin naj bo suh,
da pozimi raste kruh.

Ce mokro zemljo sneg pokrije,
bo malo prida za kmetije.

Sneg svetega Andreja
polju ni kaj prida odeja.

Sonce stopi v znamenje strelca

Skrajni čas za setev pšenice, za gnojenje in oranje. Razvažamo gnojnico, a ne na zamrzlo zemljo. Zavarujemo drevje pred zajcem. Opravljamo zimsko kop v vinogradu. Četrtrič žveplamo prazne posode. Sekamo les, napravljamo drva, grabimo listje za steljo. Živino spuščamo v tekališče, da se sprehodi. Če še ni snega, jo pasemo po travnikih. Prezračimo spravljeno žito. Pazimo na vretje vina.

ZAPISKI

	Dan	Sonce v Ljublj. vziđe	Ljublj. zaide	Dolžina dneva	Luna v Ljublj. vziđe	Ljublj. zaide	Starost mena
Iz ječe in železja pride včasih kdo h kraljestvu, rojen v kraljestvu pa v pomanjkanju omaguje (Prid 4, 14).	1.	6,42	16,48	10,06	16,05	6,07	1
	2.	6,44	16,47	10,03	16,35	7,27	0,10
	3.	6,45	16,45	10,00	17,12	8,43	6
	4.	6,47	16,44	9,57	17,58	9,53	5
	5.	6,48	16,42	9,54	18,54	10,53	4
	6.	6,50	16,41	9,51	19,56	11,41	3
	7.	6,51	16,39	9,48	21,02	12,18	2
	8.	6,53	16,38	9,45	22,10	12,47	1
Bolezen po vrvi, zdravje po niti.	9.	6,54	16,37	9,43	23,16	13,10	16,43
	10.	6,55	16,36	9,41	...	13,29	7
	11.	6,57	16,35	9,38	0,20	13,46	6
	12.	6,58	16,34	9,36	1,25	14,03	5
	13.	6,59	16,33	9,34	2,30	14,19	4
	14.	7,01	16,32	9,31	3,36	14,36	3
	15.	7,02	16,31	9,29	4,46	14,56	2
Kdor preprosto živi, bo srečen (Preg 28, 8).	16.	7,04	16,30	9,26	5,58	15,22	1
	17.	7,05	16,29	9,24	7,13	15,55	13,56
	18.	7,06	16,28	9,22	8,27	16,37	6
	19.	7,08	16,27	9,19	9,34	17,33	5
	20.	7,09	16,26	9,17	10,32	18,42	4
	21.	7,11	16,25	9,14	11,18	19,58	3
	22.	7,12	16,24	9,12	11,53	21,19	2
Kdor denarja priženi, svojo voljo zaženi.	23.	7,14	16,23	9,09	12,21	22,39	1
	24.	7,15	16,22	9,07	12,44	23,58	12,34
	25.	7,16	16,21	9,05	13,04	...	6
	26.	7,18	16,21	9,03	13,24	1,15	5
	27.	7,19	16,20	9,01	13,44	2,31	4
	28.	7,20	16,20	9,00	14,06	3,48	3
	29.	7,21	16,19	8,58	14,33	5,06	2
Obletnica zasedanja AVNOJ.	29.	7,21	16,19	8,58	14,33	5,06	2
Kdor ti kaj dela, mu brž daj plačilo (Tob 4, 15).	30.	7,23	16,19	8,56	15,07	6,23	1

LISTOPAD · NOVEMBER

GRUDEN · DECEMBER

- 1 Ponedeljek Marijan in tov., muč.; Natalija, žena; Nahum, prerok
2 Torek Bibijana, devica, mučenka; Blanka, kraljica; Pavlina
3 Sreda Frančišek Ksaverij, spoznavalec; Sofonija, prerok
4 Četrtek Barbara, devica, mučenka; Peter Krizolog, cerkveni učitelj
5 Petek Saba, opat; Dalmacij, škof, mučenec; Julijan, mučenec
6 Sobota **N i k o l a j**, škof; Peter Pashazij, škof, mučenec
7 Nedelja **2. ADVENTNA.** Ambrozij, škof, cerkv. učitelj
Janez Krstnik pošlje svoja učenca k Jezusu (Mt 11, 2–10)
8 Ponedeljek **BREZMADEŽNO SPOČETJE DEVICE MARIJE**
Peter Fourier, spoznavalec; Valerija, mučenka
9 Torek Melkiad, papež, mučenec; Loretska Mati božja
10 Sreda Damaz I., papež; Danijel, spoznavalec; Evtihij, muč.
11 Četrtek Aleksander, mučenec; Maksencij in tovariši, mučenci
12 Petek Lucija, devica, mučenka; Otilija, devica; Orest, muč.
13 Sobota **3. ADVENTNA.** Spiridion, škof; Just, mučenec
14 Nedelja Janez Krstnik pričuje o Kristusu (Jan 1, 19–28)
15 Ponedeljek Anton in tovariši, mučenci; Maksimin, škof; Konrad
16 Torek Evzebij, škof, mučenec; Albina, devica; Adon, škof
17 Sreda **K v a t r e**; Lazar, škof; Vivina, devica; Florijan
18 Četrtek Gracijan, škof; Teotim, mučenec; Simplicij, mučenec
19 Petek **K v a t r e**; Urban V., papež; Tea, mučenka
20 Sobota **K v a t r e**; Evgenij in Makarij, mučenca; Julij
21 Nedelja **4. ADVENTNA.** **T o m a ž**, apostol; Severin, škof
Janez Krstnik pripravlja Jezusu pot (Lk 3, 1–6)
22 Ponedeljek Demetrij in tovariši, mučenci; Flor, mučenec
23 Torek Viktorija, devica, mučenka; Servul, spoznavalec
24 Sreda **†† Sveti večer.** Adam in Eva; Hermina, devica
25 Četrtek **BOŽIC, ROJSTVO GOSPODOVO.** Anastazija, muč.
26 Petek Štefan*, prvi mučenec; Marin, mučenec
27 Sobota **Janez Evangelist**, apostol; Fabiola, vdova
28 Nedelja **JANEZ V BOŽIČNI OSMINI.** Nedolžni otroci
Simeon in Ana oznanjata Gospoda (Lk 2, 33–40)
29 Ponedeljek Tomaž, škof, mučenec; David, kralj; Marcel, opat
30 Torek Evgenij, škof; Liberij, škof; Rajner, škof
31 Sreda Silvester I., papež; Melanija, žena; Katarina Labouré

GRUDEN · DECEMBER

VREMENSKI PREGOVORI

Prvega dne v adventu mraz, Božični dež
 trajal bo ves zimski čas. vzame rž.
 Dež in veter pred božičem Zelen božič —
 koplje jamo rad mrličem. bela velika noč.

Sonce stopi v znamenje kozoroga

Dokler zemlja ni zmrznjena, lahko še orjemo. Popravljamo orodje in stroje. Če ni zemlja zmrzla, gnojimo travnikom s kompostom in z umetnimi gnojili. Prezračimo žito, preberemo krompir. Na vrtovih pokrijemo nasade z listjem in smrečjem. Snažimo drevje in okopavamo kolobarje. Pretočimo sadjavec in vino. Klet zračimo le po potrebi. Krmimo ptice. Spravljamo les iz gozdov. Beremo koristne knjige.

ZAPISKI

	Dan	Sonce v Ljublj. vzide	Ljublj. zaide	Dolžina dneva	Luna v Ljublj. vzide	Ljublj. zaide	Starost mena
	1.	7,24	16,18	8,54	15,49	7,35	● 13,41
	2.	7,25	16,18	8,53	16,41	8,39	7
	3.	7,26	16,18	8,52	17,41	9,32	6
	4.	7,27	16,17	8,50	18,47	10,14	5
	5.	7,28	16,17	8,49	19,54	10,46	4
	6.	7,29	16,17	8,48	21,01	11,11	3
Dokler več sam, ne ve nihče, če vesta dva, ve pol sveta, če vedo trije, ve ves svet.	7.	7,30	16,17	8,47	22,07	11,32	2 dni pred ☾
	8.	7,31	16,16	8,45	23,11	11,50	1
	9.	7,32	16,16	8,44	...	12,06	☾ 14,22
	10.	7,33	16,16	8,43	0,14	12,22	7
	11.	7,34	16,16	8,42	1,19	12,39	6
	12.	7,35	16,17	8,42	2,26	12,58	5
	13.	7,36	16,17	8,41	3,36	13,21	4 dni pred ☽
Življenja razvaline — življenja novine.	14.	7,37	16,17	8,40	4,49	13,50	3 dni pred ☽
	15.	7,37	16,17	8,40	6,04	14,28	2
	16.	7,38	16,17	8,39	7,17	15,18	1
	17.	7,39	16,18	8,39	8,20	16,24	☽ 3,02
	18.	7,39	16,18	8,39	9,12	17,40	5 ☽
	19.	7,40	16,18	8,38	9,52	19,02	4
	20.	7,41	16,19	8,38	10,23	20,26	3 dni pred ☽
Kjer se veliko dela, tam je obilnost, kjer je pa preobilno besedi, tam je pogosto revščina (Preg 12, 23).	21.	7,41	16,19	8,38	10,48	21,47	2 dni pred ☽
	22.	7,42	16,20	8,38	11,09	23,05	1
	23.	7,42	16,20	8,38	11,29	...	☽ 20,51
	24.	7,43	16,21	8,38	11,49	0,22	7
Mirna vest je najboljšje vzglavje.	25.	7,43	16,21	8,38	12,11	1,38	6
	26.	7,43	16,22	8,39	12,36	2,54	5 ☽
	27.	7,44	16,23	8,39	13,06	4,09	4 dni pred ☽
Zavoljo lenobe se strop useda (Prid 10, 18).	28.	7,44	16,23	8,39	13,44	5,22	3
	29.	7,44	16,24	8,40	14,31	6,28	2
	30.	7,44	16,25	8,41	15,28	7,24	1
	31.	7,44	16,26	8,42	16,32	8,10	● 6,05

GRUDEN · DECEMBER

ABECEDNI IMENIK SVETNIKOV IN GODOV

Tu so našteti tisti godovi in tista imena svetnikov, ki so pri nas najbolj v navadi. Vseh ni, zlasti ni marsikaterega imena, ki ga ljudje po svoje krajšajo in oblikujejo. Če kak član naše Družbe želi pojasniti, naj se oglasi; radi mu bomo ustregli.

Večkrat pa želijo starši dati otroku ime, ki ga med svetniki ne najdemo. Ali imajo pravico? Opozarjamo najprej: naša skozi desetletja v Slovencih udomačena imena so za nas najlepša in obenem tudi značilna. Do tega spoznanja so prišli zlasti sloven-

ski izobraženci, ki dajejo svojim otrokom zopet krepka, stara imena: Peter, Miklavž, Majda, Meta, Špela, Janez, Marko, Vid itd. Če bi pa le kdo želel dati posebno ime, velja za katoličane tale zapoved: »Želja svete Cerkve je, ne stroga zapoved, da starši dajejo otrokom imena svetnikov. Če pa starši izrecno žele dati drugo ime, naj se doda krščencu še ime kakega svetnika in se obe imeni zapišeta v krstno knjigo.« Dolžnost katoličanov je, da se ravnajo po tej odredbi.

- Abdon (in Senen), muč., 30. julija
 Abraham, očak, 9. oktobra
 Adalbert (Vojteh), škof, 23. aprila
 Adam (in Eva), prvi starši, 24. dec.
 Adelhajda (Ada), vdova, 16. dec.
 Adolf, škof, 11. februarja
 Adolf, spoznavalec, 12. junija
 Adolf, škof, 17. junija
 Adon, škof, 16. decembra
 Adrijan, mučenec, 8. septembra
 Agapa, devica, muč., 5. marca
 Agapa, devica, muč., 3. aprila
 Agapit (Ljubo), mučenec, 18. avg.
 Agapit, papež, 20. septembra
 Agata (Doroslava), dev., m., 5. febr.
 Agaton, papež, 10. januarja
 Agaton, papež, 16. februarja
 Agaton, mučenec, 7. decembra
 Agej (in Ozej), prerok, 4. julija
 Agripina, devica, muč., 23. jan.
 Ahacij (in tov.), mučenec, 22. jun.
 Ahilej (in Nerij), muč., 12. maja
 Akvila, mučenka, 20. maja
 Alban (Belo), mučenec, 21. junija
 Alberik, opat, 26. januarja
 Albert, škof, mučenec, 8. aprila
 Albert, spoznavalec, 7. avgusta
 Albert Vel., spoznavalec, 15. nov.
 Albin (Belko), škof, 1. marca
 Albina, dev., muč., 16. decembra
 Albuin, škof, 5. februarja
 Albuin (in Ingenuin), škof, 13. febr.
 Aleksander (Saša), škof, 23. aprila
 Aleksander, papež, muč., 3. maja
 Aleksander, škof, 11. avgusta
 Aleksander, muč., 26. avgusta
 Aleksander, muč., 9. septembra
 Aleksander Savli, 11. oktobra
 Aleksander, mučenec, 17. oktobra
 Aleksander, mučenec, 12. decembra
 Aleksandra, muč., 20. marca
 Aleksandra, dev., muč., 18. maja
 Aleš, spoznavalec, 17. julija
 Alferij, opat, 12. aprila
 Alfonz, škof, 23. januarja
 Alfonz Ligv., škof, 2. avgusta
 Alfonz Rodr., spozn., 30. oktobra
 Alfred, opat, 12. januarja
 Alojzij Gonzaga, spozn., 21. junija
 Amadej, spoznavalec, 30. marca
 Amalija (Ljubica), 10. julija
 Amand, škof, 6. februarja
 Ambrozij, škof, cerkv., uč., 7. dec.
 Ambrozij Sien., bl., 20. marca
 Ana Garzia, devica, 7. junija
 Ana, mati Marije Device, 26. julija
 Ana, prerokinja, 1. septembra
 Anaklet, papež, 13. julija
 Ananija, muč., 25. januarja
 Ananija, muč., 1. decembra
 Anastazij, mučenec, 22. januarja
 Anastazij, papež, 27. aprila
 Anastazij, mučenec, 21. avgusta
 Anastazij, mučenec, 7. septembra
 Anastazija, mučenka, 15. aprila
 Anastazija, devica, 14. avgusta
 Anastazija, mučenka, 25. decembra
 Andrej (Hrabroslav) K., šk., 4. febr.
 Andrej Bobola, mučenec, 21. maja
 Andrej Avelin., spozn., 10. nov.
 Andrej, apostol, 30. novembra
 Angela Folinjska, vdova, 4. jan.
 Angela, devica, 10. maja
 Angela Merici, devica, 31. maja
 Angeli varuhi, 2. oktobra
 Angelina, 21. julija
 Angelus, spoznavalec, 12. aprila
 Angelus, 30. oktobra
 Anicet, papež, 17. aprila
 Anter, papež, 3. januarja
 Antija, muč., 18. aprila
 Anton Puščavnik, 17. januarja
 Anton Padovanski, 13. junija
 Anton M. Zaharija, spozn., 5. jul.
 Anton in tov., muč., 15. decembra
 Antonija Flor., vdova, 28. februarja
 Antonija, mučenka, 1. marca
 Antonija, dev., muč., 29. aprila
 Antonija, devica, 27. oktobra
 Antonin, opat, 14. februarja
 Antonin, škof, 10. maja
 Antonin, mučenec, 22. avgusta
 Antonin, mučenec, 2. septembra
 Antonin, škof, 31. oktobra
 Anzelm, škof, cerkv. uč., 21. apr.
 Apolinarij, škof, 23. julija
 Apolinarij, mučenec, 6. decembra
 Apolonij, mučenec, 10. aprila
 Apolonij, mučenec, 18. aprila
 Apolonija, dev., muč., 9. febr.
 Aristid, spozn., 31. avgusta
 Arkadij, mučenec, 12. januarja
 Atanazij, škof, cerkv. uč., 2. maja
 Atanazija, vdova, 14. avgusta
 Avguštin, škof, 28. maja
 Avguštin, škof, cerkv. uč., 28. avg.
 Avrea (Zlata), dev., muč., 19. julija
 Avrea, mučenka, 24. avgusta
 Avrea, devica, 4. oktobra
 Avrelij, škof, 12. novembra
 Avrelija, devica, 25. septembra
 Avrelija, dev., muč., 15. oktobra
 Baldomir, spozn., 27. februarja
 Baltazar (Boltežar), kralj, 6. jan.
 Barbara, dev., muč., 4. decembra
 Barnaba, apostol, 11. junija
 Bazilij, mučenec, 22. marca
 Bazilij, škof, cerkv. uč., 14. junija
 Bazilij, mučenec, 28. novembra
 Bazilisa (in Julijan), muč., 9. jan.
 Beata (Blažena), muč., 8. marca
 Beatrika, mučenka, 29. julija
 Beda Čast., cerkv. uč., 27. maja
 Benedikt, opat, 21. marca
 Benedikt Niger, spozn., 4. aprila
 Benedikt Jožef, spozn., 16. aprila
 Benedikt XI., papež, 7. julija
 Benedikta, muč., 4. januarja
 Benedikta, devica, 6. maja
 Benedikta, dev., muč., 8. oktobra
 Benigen, mučenec, 13. februarja
 Benigen, mučenec, 1. novembra
 Benjamin, mučenec, 31. marca
 Benonj, škof, 16. junija
 Benvenut, škof, 22. marca
 Bernard, škof, 12. marca
 Bernard, spozn., 15. junija
 Bernard, opat, 20. avgusta
 Bernard Ofiški, spozn., 26. avg.
 Bernarda Lurška, dev., 16. aprila
 Bernardin Foški, 27. novembra
 Bernardin Sienski, spozn., 20. maja
 Berta, vdova, 4. julija
 Bertold, spozn., 29. marca
 Bertram, škof, 3. julija
 Bertrand, oglejski patr., 6. junija
 Bibijana, devica, muč., 2. dec.
 Blanka, kraljica, 2. decembra
 Blaž, škof, muč., 3. februarja
 Blaženko (glej Makarij)
 Bogdan (glej Deodat in Matija)
 Bogomil, škof, 10. junija
 Bogomila, 6. julija
 Bogomir (Bogo, Božo), šk., 8. nov.
 Bonaventura, šk., c. uč., 14. julija

Bonifacij, mučenec, 14. maja
Bonifacij, papež, 25. maja
Bonifacij, škof, mučenec, 5. junija
Bonifacij, papež, 25. oktobra
Boris, kralj, 2. maja
Božena (glej Natalija)
Božidar (glej Teodor)
Branimir, Branko (glej Frančišek)
Breda (glej Friderika)
Brezm. spočetje M. D., 8. decembra
Brigita, devica, 1. februarja
Brigita, vdova, 8. oktobra
Bronislava, 7. septembra
Brunon, škof, 17. maja
Brunon, spoznavalec, 6. oktobra

Cecilija, devica, muč., 22. nov.
Ceferin, papež, 26. avgusta
Celerin, mučenec, 3. februarja
Celestin, papež, 6. marca
Celestin, papež, 19. marca
Cezarij, mučenec, 1. novembra
Ciprijan, škof, muč., 14. septembra
Ciprijan (in Justina), m., 26. sept.
Ciriak (Larg in Smaragd), 8. avg.
Ciril Aleksandrijski, škof, 9. febr.
Ciril Jeruzal., škof, c. uč., 18. marca
Ciril, diakon, 29. marca
Ciril (in Metod), slov. ap., 5. julija
Cirila, muč., 5. julija
Cirila, devica, muč., 28. oktobra
Cita, devica, 27. aprila
Cvetka (glej Terezija D. J.)

Dalmacij, škof, muč., 5. decembra
Damaz, papež, 11. decembra
Damijan, muč., 12. februarja
Danijel (Dana, Danilo), pr., 21. jul.
Danijel (in tov.), muč., 10. okt.
Danijel, spozn., 11. decembra
Darij, mučenec, 19. decembra
Darinka (glej Darij ali Martina)
David, kralj, 29. decembra
Demetrij, mučenec, 9. aprila
Demetrij, mučenec, 14. avgusta
Demetrij, škof, muč., 10. novembra
Demetrij (in tov.), muč., 22. dec.
Demetrija, devica, 21. junija
Deodat (Bogdan), muč., 8. nov.
Dezidij (Željko), škof, 23. maja
Didak, spoznavalec, 13. novembra
Dinko (glej Dominik)
Diogen, mučenec, 6. aprila
Dionizij, mučenec, 8. februarja
Dionizij, mučenec, 20. septembra
Dionizij, škof, muč., 9. oktobra
Dionizija, mučenka, 12. decembra
Dizma, desni razb., 25. marca
Dominik (Vladimil), sp., 4. avgusta
Dominika, muč., 6. julija
Domnij, mučenec, 11. aprila
Domnin, mučenec, 1. oktobra
Donat, mučenec, 7. aprila
Donat, škof, muč., 7. avgusta
Donat, spoznavalec, 29. oktobra
Donata, mučenka, 17. julija
Doroslava (glej Agata)

Doroteja (Dora), dev., muč., 6. febr.
Doroteja (in tov.), d., m., 3. sept.
Dragotin, Drago, Draga (glej Karel)
Dula, mučenka, 25. marca
Dušan (glej Spiridion)

Eberhard, škof, 23. junija
Eberhard, škof, 28. novembra
Edita, devica, 16. septembra
Ed und, škof, 16. novembra
Edmund, kr., muč., 20. novembra
Edmund (in tov.), muč., 1. dec.
Edvard, kralj, muč., 18. marca
Edvard, kralj, 13. oktobra
Edvin, kralj, 4. oktobra
Efreim, cerkv. uč., 18. junija
Egidij (Roger in Odorik), 28. jan.
Egidij od sv. Jožefa, 7. februarja
Egidij (Ilij, Tilen), opat, 1. sept.
Eleonora, devica, 21. februarja
Elevterij, škof, muč., 20. februarja
Elevterij, mučenec, 18. aprila
Elevterij, papež, muč., 26. maja
Elija, prerok, 20. julija
Elizabeta (Švela), kraljica, 8. julija
Elizabeta, kraljica, 19. novembra
Elizej, prerok, 14. junija
Ema, vdova, 19. aprila
Emanuel, mučenec, 26. marca
Emerencijana, dev., muč., 23. jan.
Emerik, spozn., 5. novembra
Emigdij, škof, muč., 9. avgusta
Emil (Milan), muč., 22. maja
Emilij, mučenec, 28. maja
Emilija (Milica), devica, 17. avgusta
Emilijan (Milan), škof, 11. sept.
Emilijan, spozn., 11. oktobra
Emilijana (Milena), devica, 5. jan.
Emilijana, muč., 30. junija
Engelbert, škof, 7. novembra
Erazem, škof, muč., 2. junija
Erazem, mučenec, 25. novembra
Erazma (s tov.), muč., 3. septembra
Erik, kralj, 18. maja
Ermin, mučenec, 27. aprila
Ernest, škof, 12. januarja
Erntruda (Erna), devica, 11. sept.
Etbin, opat, 19. oktobra
Eva (in Adam), prvi starši, 24. dec.
Evald, mučenec, 3. oktobra
Evarist I., papež, muč., 26. oktobra
Evfemija (in tov.), dev., m., 3. sept.
Evgenij, mučenec, 24. januarja
Evgenij, mučenec, 20. marca
Evgenij, škof, 2. maja
Evgenij I., papež, 2. junija
Evgenij, papež, 8. julija
Evgenij, škof, 13. julija
Evgenij (in Makarij), muč., 20. dec.
Evgenij, škof, 30. decembra
Evgenija, devica, 25. decembra
Evalija, dev., muč., 12. februarja
Evstahij (in tov.), muč., 20. sept.
Evstohija, devica, 13. februarja
Evtihij, mučenec, 14. marca
Evtihij, mučenec, 29. septembra
Evtihij, mučenec, 11. decembra

Evtihijan, papež, muč., 8. decembra
Evzebij, mučenec, 6. marca
Evzebij, spozn., 14. avgusta
Evzebij, škof, muč., 16. decembra
Ezekijel, prerok, 10. aprila

Fabij, mučenec, 31. julija
Fabijan (in Sebastijan), m., 20. jan.
Fabiola, vdova, 27. decembra
Favst, mučenec, 16. julija
Favsta, vdova, 19. decembra
Favstin (in Lovita), muč., 15. febr.
Felician, škof, muč., 24. januarja
Felician in Primož, muč., 9. junija
Felician, škof, muč., 20. oktobra
Felicita, mučenka, 7. marca
Felicita s 7 sinovi, muč., 10. julija
Felicita, mučenka, 23. novembra
Feliks Nol. (Srečko), sp., 14. jan.
Feliks IV., papež, 30. januarja
Feliks, škof, 21. februarja
Feliks, mučenec, 23. aprila
Feliks, spoznavalec, 21. maja
Feliks I., papež, muč., 30. maja
Feliks (in Fortunat), 11. junija
Feliks (in Nabor), muč., 12. julija
Feliks II., papež, muč., 29. julija
Feliks in Adavkt, muč., 30. avgusta
Feliks, mučenec, 24. oktobra
Feliks, mučenec, 6. novembra
Feliks Val., spozn., 20. novembra
Ferdinand, kralj, 30. maja
Ferdinand, spozn., 5. junija
Fidelis Sigm., mučenec, 24. aprila
Fides (Vera), dev., muč., 1. avgusta
Fides, devica, muč., 6. oktobra
Fidencij, mučenec, 27. septembra
Filemon (in Apol.), muč., 8. marca
Filemon, mučenec, 21. marca
Filemon (in tov.), muč., 22. nov.
Filip (in Jakob), apost., 1. maja
Filip (Zdenko) Neri, sp., 26. maja
Filip Benicij, spozn., 23. avgusta
Filip, mučenec, 13. septembra
Filip, škof, 22. oktobra
Filemona, devica, 11. avgusta
Firmin, škof, muč., 25. septembra
Firmin, škof, 11. oktobra
Flavij, mučenec, 7. maja
Flavijan, mučenec, 18. januarja
Flavijan, škof, 23. avgusta
Flavijana, devica, 5. oktobra
Flor, mučenec, 18. avgusta
Flor, mučenec, 22. decembra
Flora (Cvetka), dev., 12. junija
Flora, dev., muč., 24. novembra
Florentin, škof, 16. oktobra
Florentina, devica, 20. junija
Florijan (Cvetko), muč., 4. maja
Fortunat, spoznavalec, 1. junija
Frančišek (Branimir, Branko)
Saleški, škof, c. uč., 29. januarja
Frančišek Kle, muč., 17. februarja
Frančišek Pavl., spozn., 2. aprila
Frančišek Hier., spozn., 17. maja
Frančišek Kar., spozn., 4. junija

Frančišek Regis, spozn., 16. junija
Frančišek Solan, spozn., 14. julija
Frančišek Kald., spozn., 13. sept.
Frančišek Asiški, spozn., 4. okt.
Frančišek Borgia, sp., 10. oktobra
Frančišek Ksaverij, sp., 3. decembra
Frančiška Rimska, vd., 9. marca
Frančiška Santalska, vd., 21. avg.
Friderik (Mirko), škof, m., 18. julija
Fridolin, opat, 6. marca
Fruktuoz, škof, muč., 21. januarja
Frumencij, škof, 27. oktobra

Gabrijel Žal. M. b., sp., 27. febr.
Gabrijel, nadangel, 24. marca
Gal, opat, 16. oktobra
Gaspar (Gašper), kralj, 6. januarja
Gavdencij (Veselko), šk., 14. okt.
Gavdencij, škof, 25. oktobra
Gavdioz, spoznavalec, 7. marca
Gavdioz, škof, 26. oktobra
Gelazij, papež, 29. novembra
Genovefa, devica, 3. januarja
Gentilij, mučenec, 5. septembra
Georgija, devica, 15. februarja
Gerard, mučenec, 8. marca
Gerard, škof, 26. aprila
Gerard, škof, muč., 24. septembra
Gerard Majella, 16. oktobra
German, škof, 12. maja
Germana, devica, 15. junija
Gervazij (in Protazij), 19. junija
Gizela, kraljica, opatinja, 7. maja
Glicerij, mučenec, 21. decembra
Gotfrid (Bogomir), škof, 8. nov.
Gothard, škof, 4. maja
Gorgonij, mučenec, 9. septembra
Gorgonija, 9. decembra
Gracijan, škof, 18. decembra
Gregor X., papež, 10. januarja
Gregorij, papež, 13. februarja
Gregorij, papež, 17. februarja
Gregorij N. (Budislav), 9. marca
Gregorij Vel., papež, 12. marca
Gregorij Nacian., škof, 9. maja
Gregorij, papež, 25. maja
Gregorij, škof, 25. avgusta
Gregorij Čudodel., škof, 17. nov.
Gregorij, papež, 28. novembra
Gvidon, opat, 31. marca
Gvidon, spoznavalec, 12. septembra

Habakuk, prerok, 15. junija
Hadrijan III., papež, 8. julija
Hadrijan, mučenec, 8. septembra
Hedviga (Vika), 16. oktobra
Helena (Jelka), devica, 22. maja
Helena Švedska, muč., 31. julija
Helena, mati Konst. Vel., 18. avg.
Helena, devica, 6. novembra
Heliodor, škof, 3. julija
Hema (Ema), vdova, 27. junija
Henrik Suzo, spoznavalec, 2. marca
Henrik, škof, 25. junija
Henrik, cesar, spozn., 15. julija
Herbert, škof, 16. marca
Herkulan, škof, 12. avgusta

Herkulan, škof, muč., 7. novembra
Herman Jožef, spozn., 7. aprila
Hermenegild, mučenec, 13. aprila
Hermes, mučenec, 4. januarja
Hermes, mučenec, 28. avgusta
Hermina, devica, 24. decembra
Hieronim Emil., spozn., 20. julija
Hieronim, cerkv. uč., 30. septembra
Higin, papež, muč., 11. januarja
Hijacint, spozn., 17. avgusta
Hijacint (in Prot), muč., 11. sept.
Hijacinta, devica, 30. januarja
Hijacinta, devica, 6. februarja
Hilarij (Radovan), c. uč., 14. jan.
Hilarij (in Tacijan), muč., 16. marca
Hilarij, škof, 25. oktobra
Hilarija, mučenka, 12. avgusta
Hilarion, opat, 21. oktobra
Hilda, 18. novembra
Hildegarda, opatinja, 17. septembra
Hipolit (in Kasijan), muč., 13. avg.
Hipolit, škof, muč., 22. avgusta
Honorij, škof, 30. septembra
Hozana, bl., 27. aprila
Hubert, škof, 3. novembra
Hugolin (in tov.), muč., 13. okt.
Hugon, škof, 1. aprila
Hugon, opat, 29. aprila
Hugon, škof, 10. avgusta
Hugon, škof, 17. novembra

Ida, devica, 13. aprila
Ida, grofica, 4. septembra
Ida, devica, 29. oktobra
Ignacij (Ognjeslav), muč., 1. febr.
Ignacij Lojola, spozn., 31. julija
Ignacij, škof, 23. oktobra
Iluminata, devica, 29. novembra
Inocencij, papež, 22. junija
Inocencij, papež, 28. julija
Irena (Miroslava), dev., 21. febr.
Irena, dev., muč., 5. aprila
Irena (s tov.), muč., 18. septembra
Irena, devica, muč., 20. oktobra
Irenej, škof, 5. maja
Irenej, spoznavalec, 28. junija
Irenej, škof, muč., 4. julija
Irenej, škof, muč., 15. decembra
Ivana (Jana) Val., vdova, 4. febr.
Ivana, žena, 24. maja
Ivana (Orleanska), dev., 30. maja
Ivana Franč. Santalska, 21. avgusta
Ivo, spozn., 19. maja
Izabela, kraljica, 4. januarja
Izabela, devica, 31. avgusta
Izajja, prerok, 6. julija
Izidor, škof, muč., 2. januarja
Izidor, mučenec, 5. februarja
Izidor, škof, cerkv. uč., 4. aprila
Izidor, kmet, spozn., 10. maja
Jakob (Radoslav) ml., ap., 1. maja
Jakob st., apostol, 25. julija
Jakob, puščavnik, 6. avgusta
Jakob, škof, 21. oktobra
Jakob iz Marke, spozn., 28. nov.
Janez Zlatousti, škof, 27. januarja

Janez Miloščinar, škof, 30. jan.
Janez Bosko, spozn., 31. januarja
Janez de Brito, spozn., 4. februarja
Janez Matski, spozn., 8. februarja
Janez Jožef od Kr., 5. marca
Janez od Boga, spozn., 8. marca
Janez Sarkander, bl., 17. marca
Janez Damaščan, c. uč., 27. marca
Janez Kapistran, spozn., 28. marca
Janez Klimak, opat, 30. marca
Janez Ev. pred Lat. vr., 6. maja
Janez Avilski, spozn., 10. maja
Janez Krst. de la Salle, 15. maja
Janez Nepomuk, sp., 16. maja
Janez de Rossi, spozn., 23. maja
Janez, papež, mučenec, 27. maja
Janez Fakund., spozn., 12. junija
Janez, mučenec, 23. junija
Janez Krstnik, rojstvo, 24. junija
obglavljenje, 29. avgusta
Janez (in Pavel), muč., 26. junija
Janez Gvalbert, opat, 12. julija
Janez Kolumbin, bl., 31. julija
Janez, Vinanney, spozn., 9. avgusta
Janez Berhmans, spozn., 13. avgusta
Janez Eudes, spozn., 19. avgusta
Janez, škof, 27. avgusta
Janez Leonard, spozn., 9. oktobra
Janez Kentski, spozn., 20. oktobra
Janez Gabrijel Perb., muč., 7. nov.
Janez od Križa, spozn., 24. nov.
Janez Evangelist, 27. decembra
Januarij, škof, muč., 19. sept.
Jaroslav, 27. aprila
Jedrt Brab., muč., 17. marca
Jedrt, devica, 16. novembra
Jelisava (glej Elizabeta)
Jeremija, prerok, 1. maja
Jernej, škof, bl., 19. oktobra
Jernej, apostol, 24. avgusta
Joahim, oče Marije, 16. avgusta
Joel, prerok, 13. julija
Jolanda, bl., 16. junija
Jona, prerok, 21. septembra
Jordan, spozn., 15. februarja
Jošt, opat, 16. junija
Jozafat Kunčević, muč., 14. nov.
Jožef iz Arimateje, 17. marca
Jožef, ženin M. D., 19. marca
Jožef Oriol, 23. marca
Jožef Käl., spozn., 27. avgusta
Jožef Kupertin., spozn., 18. sept.
Judita, mučenka, 6. maja
Jukund, škof, 14. novembra
Jukunda, devica, 25. novembra
Julij, spoznavalec, 31. januarja
Julij, papež, 12. aprila
Julij, mučenec, 1. julija
Julij, mučenec, 19. avgusta
Julij, mučenec, 20. decembra
Julija, mučenka, 7. januarja
Julija, devica, 8. aprila
Julija, devica, 22. maja
Julija, mučenka, 22. julija
Julija, dev., muč., 10. decembra
Julijan (in Bazilisa), muč., 9. jan.
Julijan, škof, 27. januarja

Julijan, škof, 28. januarja
Julijan, mučenec, 13. februarja
Julijan, mučenec, 19. februarja
Julijan, škof, 8. marca
Julijan, puščavnik, 18. oktobra
Julijan, mučenec, 5. decembra
Julijana, vdova, 7. februarja
Julijana, dev., muč., 16. februarja
Julijana Falk., dev., 19. junija
Julijana, dev., muč., 17. avgusta
Julita, mučenka, 30. julija
Jurij, mučenec, 24. aprila
Just, škof, 28. maja
Just, mučenec, 14. julija
Just, škof, 14. oktobra
Just, mučenec, 18. oktobra
Just, mučenec, 14. decembra
Just, mučenec, 2. novembra
Justa, mučenka, 14. maja
Justa, mučenka, 15. julija
Justin, mučenec, 14. aprila
Justina, dev., muč., 26. septembra
Justina, devica, muč., 30. novembra
Juta, vdova, 13. januarja
Juvencij, mučenec, 8. februarja
Juvencij, mučenec, 1. junija
Kajetan, spoznavalec, 7. avgusta
Kalist, mučenec, 16. aprila
Kalist, škof, 17. avgusta
Kalist, papež, muč., 14. oktobra
Kamil Lelijski, spozn., 18. julija
Kamil (in tov.), muč., 25. septembra
Kancij (in tov.), muč., 31. maja
Kandid, muč., 11. marca
Kandid, mučenec, 3. oktobra
Karel (Dragotin) Bor., šk., 4. nov.
Kastor, mučenec, 28. decembra
Katarina Ricci, dev., 13. februarja
Katarina Gen., 22. marca
Katarina Švedska, 22. marca
Katarina Sienska, devica, 30. aprila
Katarina, dev. muč., 25. nov.
Katarina Labouré, 31. decembra
Kazimir, spoznavalec, 4. marca
Klara (Jasna), devica, 12. avgusta
Klavdij, škof, 6. junija
Klavdij, mučenec, 7. julija
Klavdij, mučenec, 30. oktobra
Klavdij (in Simforijan), 8. nov.
Klemen M. Dvořak, 15. marca
Klemen, papež, muč., 23. nov.
Kleofa, muč., 25. septembra
Klet (in Marcelin), škof, 26. aprila
Klotilda, kraljica, 3. junija
Klotilda, dev., muč., 23. oktobra
Knut, kralj, 19. januarja
Koloman, mučenec, 13. oktobra
Kolumban, opat, 21. novembra
Konrad Plac., pušč., 19. februarja
Konrad, spozn., 21. aprila
Konrad, škof, 26. novembra
Konrad, spozn., 15. decembra
Konstacija, dev., muč., 19. sept.
Konstantin, mučenec, 29. januarja
Kordula, dev., muč., 22. oktobra
Kornelij, škof, 2. januarja

Kornelij, mučenec, 14. septembra
Korona, mučenka, 14. maja
Kozma (in Damijan), m., 27. sept.
Krispin, mučenec, 25. oktobra
Krispin, škof, 19. novembra
Krispin, mučenec, 5. decembra
Kristijan, mučenec, 17. februarja
Kristina, dev., muč., 13. marca
Kristina, dev., muč., 24. julija
Kristina, devica, 24. oktobra
Kristina, dekla, 15. decembra
Krištof Milanski, 11. marca
Krištof, mučenec, 25. julija
Krištof, mučenec, 31. oktobra
Krizancijan (in tov.), 17. februarja
Krizant (in Darij), m., 25. oktobra
Krizogon, mučenec, 24. novembra
Kunigunda, cesarica, 3. marca
Kuno, spoznavalec, 1. junija
Kutberg, škof, 20. marca
Kvirin, mučenec, 30. marca
Kvirin, škof, muč., 4. junija

Ladislav, kralj, 27. junija
Lambert, škof, 14. aprila
Lambert, škof, muč., 17. septembra
Larg (Ciriak in Sm.), 8. avgusta
Lavra, 17. junija
Lavrencij (Lovro), spozn., 22. julija
Lavrencij, mučenec, 10. avgusta
Lavrencij Just., škof, 5. septembra
Lazar, trž. muč., 13. aprila
Lazar, škof, 17. decembra
Lea, vdova, 22. marca
Leander, škof, 27. februarja
Leon, škof, 20. februarja
Leon, mučenec, 14. marca
Leon I., papež, c. uč., 11. aprila
Leon IX., papež, 19. aprila
Leon, škof, 22. aprila
Leon III., papež, 12. junija
Leon II., papež, 18. junija
Leon, papež, 3. julija
Leonard (Lenart), opat, 6. novembra
Leonard Portom., sp., 17. novembra
Leonida, mučenec, 22. aprila
Leopold, vojvoda, spozn., 15. nov.
Liberij, škof, 30. decembra
Liborij, škof, 23. julija
Lidija, mučenka, 27. marca
Lidija, vdova, 3. avgusta
Lin, papež, muč., 23. avgusta
Lioba (Ljuba), devica, 28. septembra
Ljudmila, vdova, 16. septembra
Longin, 2. maja
Lucij, mučenec, 18. februarja
Lucij, papež, muč., 4. marca
Lucij, mučenec, 20. avgusta
Lucij, mučenec, 19. oktobra
Lucija, devica, muč., 25. junija
Lucija, mučenka, 6. julija
Lucija, mučenka, 16. septembra
Lucija, devica, muč., 13. decembra
Lucijan, mučenec, 7. januarja
Lucijan, mučenec, 8. januarja
Lucijan (in tov.), 26. oktobra
Ludovik Tol., škof, 19. avgusta

Ludovik, kralj, 25. avgusta
Ludovik Bert., spozn., 10. oktobra
Ludovika Marillac, dev., 15. marca
Luka, evangelist, 18. oktobra
Lukrecija, dev., muč., 23. novembra
Macedonij, škof, 12. septembra
Magdalena (Majda) P., 29. maja
Magdalena, spokornica, 22. julija
Makabejski bratje, 1. avgusta
Makarij (Blaženko) A., op., 2. jan.
Makarij, mučenec, 28. februarja
Makarij, škof, 10. marca
Makarij, škof, 20. junija
Makarij (in Evgenij), m., 20. dec.
Maksencij, mučenec, 12. decembra
Maksim, mučenec, 13. aprila
Maksim, škof, 5. maja
Maksim, škof, muč., 29. maja
Maksima, muč., 26. marca
Maksima, muč., 2. septembra
Maksimijan, škof, muč., 3. oktobra
Maksimilijan, škof, 21. februarja
Maksimilijan, škof, muč., 12. okt.
Maksimim, škof, 15. decembra
Mamert, škof, 11. maja
Marcel, papež, muč., 16. januarja
Marcel, mučenec, 19. februarja
Marcel, mučenec, 29. junija
Marcel, opat, 29. decembra
Marcela, vdova, 31. januarja
Marcelijan, mučenec, 18. junija
Marcelin, mučenec, 2. junija
Marcelin, škof, 5. oktobra
Marcelina, devica, 17. julija
Marij (in tov.), muč., 19. januarja
Marije blažene Device godovi:

Zaroka z Jožefom, 23. januarja
Očiščevanje (svečnica), 2. febr.
Lurška M. b., 11. februarja
Oznanjenje M. D., 25. marca
M. b. dobrega sveta, 26. aprila
Kraljica apostolov, 16. maja
Pomočnica kristjanov, 24. maja
Srednica vseh milosti, 31. maja
Marija, Mati m. b., 9. junija
Obiskanje Marijino, 2. julija
Marija, kraljica miru, 9. julija
Karmelska M. b., 16. julija
Marija Snežna, 5. avgusta
Vnebovzetje M. D., 15. avgusta
Srce Marijino, 22. avgusta
Rojstvo Marije Dev., 8. sept.
Ime Marijino, 12. septembra
Žalostna Mati božja, petek po
tih nedelji in 15. sept.
Rešiteljica jetnikov, 24. sept.
Rožnovska Kraljica, prvo ned.
v oktobru in 7. novembra
Materinstvo Marijino, 11. oktobra
Darovanje Marijino, 21. nov.
Marija, čudod. svetinja, 27. nov.
Brezmadežno spočetje, 8. dec.
Lavretanska M. b., 10. decembra
Marija Egiptska, 2. aprila
Marija Kleofova, 9. aprila
Marija Frančiška, dev., 6. oktobra
Marian, mučenec, 17. januarja

Marijan, spozn., 19. avgusta
Marijan (in tov.), muč., 1. dec.
Marin (in tov.), muč., 3. marca
Marin, mučenec, 26. decembra
Marjeta (Margareta), 28. januarja
Marjeta Kort., spok., 22. februarja
Marjeta, kraljica, 10. junija
Marjeta, dev., muč., 20. julija
Marjeta Alakok, dev., 17. oktobra
Marko, evangelist, 25. aprila
Marko (in Marcelijan), 18. junija
Marko (in tov.), muč., 7. septembra
Marta (in tov.), muč., 19. januarja
Marta, devica, 29. julija
Martin (Davorin), škof, 11. nov.
Martin, papež, muč., 12. novembra
Martina, dev., muč., 30. januarja
Matej, apostol, 21. septembra
Matija (Bogdan), ap., 24. februarja
Matilda, devica, 26. februarja
Matilda, kraljica, 14. marca
Maver, opat, 15. januarja
Mavricij (in tov.), muč., 22. sept.
Mavrilij, škof, 13. septembra
Medard, škof, 8. junija
Mehilda, devica, 10. aprila
Melanij, škof, 6. januarja
Melanija, žena, 31. decembra
Melecij, škof, 12. februarja
Melhior, kralj, 6. januarja
Melkiad, papež, muč., 10. decembra
Menas, muč., 11. novembra
Metod, škof, 14. junija
Mihael, nadangel, 29. septembra;
njegovo prikazanje, 8. maja
Miron, škof, 8. avgusta
Miron, mučenec, 17. avgusta
Miroslav (glej Friderik)
Modest, škof, 24. februarja
Modest, škof krški, 31. marca
Mohor (in Fortunat), muč., 12. julija
Mojses, prerok, 4. septembra
Monika, vdova, 4. maja

Nada, 24. septembra
Nahum, prerok, 1. decembra
Najdenje Štefana, prv. m., 3. avgusta
Narcis, škof, 29. oktobra
Natalija (Božena), muč., 27. julija
Natalija, spozn., 1. decembra
Nazarij, muč., 12. junija
Nazarij (in tov.), muč., 28. julija
Neofit, mučenec, 20. januarja
Neronovi mučenci, 24. junija
Nestor, mučenec, 26. februarja
Neža (Janja), dev., muč., 21. jan.
Neža Praška, 2. marca
Nicefor, patriarh, 13. marca
Nikander, muč., 17. junija
Nikarij, mučenec, 14. decembra
Neža (Montep.), dev., 20. aprila
Nikolaj (in tov.), muč., 9. julija
Nikolaj Tol., spozn., 10. septembra
Nikolaj I., papež, 13. novembra
Nikolaj Tavelič, muč., 14. nov.
Nikolaj (Miklavž), škof, 6. dec.
Nikomed, mučenec, 15. septembra

Norbert, škof, 6. junija
Notburga, devica, 13. septembra

Oblavljenje Jan. Krst., 29. avgusta
Odilo, opat, 1. januarja
Odon, opat, 18. novembra
Odorik (Roger in Egidij), 28. jan.
Ognjeslav (glej Ignacij)
Olaf, kralj, 29. julija
Olga, kneginja, 11. julija
Oliva, devica, 3. junija
Onezifor, muč., 6. septembra
Onetim, muč., 16. februarja
Orest, mučenec, 13. decembra
Oskar, škof, 3. februarja
Otilija, devica, 13. decembra
Otmар, opat, 16. novembra
Oton, mučenec, 16. januarja
Oton, škof, 23. marca
Oton, škof, 2. julija
Ozej (in Agej), pr., 4. julija
Ožbalt, kralj, muč., 5. avgusta

Pacifik, spozn., 25. septembra
Pahomij, opat, 9. maja
Pamfilij, mučenec, 1. junija
Pankracij, mučenec, 12. maja
Panteleon, mučenec, 27. julija
Pashal, spozn., 17. maja
Pastor, mučenec, 29. marca
Pastor, spoznavalec, 26. julija
Patricij (Patrik), škof, 17. marca
Patricija, devica, 25. avgusta
Pavel, prvi puščavnik, 15. januarja
Pavlovo spreobrnjenje, 25. januarja
Pavel, mučenec, 2. marca
Pavel od Križa, spozn., 28. aprila
Pavel, škof, 7. junija
Pavel I., papež, 28. junija
Pavla spomin, 30. junija
Pavla, vdova, 26. januarja
Pavla, dev., muč., 3. junija
Pavla, dev., muč., 10. avgusta
Pavlin, oglejski škof, 11. januarja
Pavlin Nol., škof, 22. junija
Pavlin, škof, 31. avgusta
Pavlin, škof, 11. oktobra
Pavlina, 14. marca
Pavlina, muč., 6. junija
Pavlina, devica, 2. decembra
Pavlina, muč., 31. decembra
Pelagija, muč., 23. marca
Pelagija, mučenka, 11. julija
Pelagija, spok., 8. oktobra
Peregrin, spozn., 27. aprila
Peregrin, mučenec, 13. junija
Peregrin, spozn., 28. julija
Perpetua (in Felicita), 6. marca
Perpetua, žena, 4. avgusta
Peter, škof, 9. januarja
Peter Nol., spozn., 28. januarja
Peter Dam., škof, c. uč., 23. febr.
Peter Kanizij, c. uč., 27. aprila
Peter, mučenec, 6. aprila
Peter, mučenec, 29. aprila
Peter Regalat, spozn., 13. maja
Peter Celestin, papež, 19. maja

Peter (in tov.), muč., 2. junija
Peter Faber, spozn., 9. avgusta
Peter (in Pavel), apost., 29. junija
Peter Eymard, spozn., 3. avgusta
Peter Klaver, spozn., 9. septembra
Peter Alkantara, spozn., 19. okt.
Peter Aleks., muč., 26. novembra
Peter Krizolog, c. uč., 4. decembra
Peter Fourier, škof, 9. decembra
Petra vezi, 1. avgusta
Petrov stol (v Rimu), 18. januarja
Petrov stol (v Antioh.), 22. febr.
Petronij, škof, 6. septembra
Petronila, devica, 31. maja
Pij V., papež, 5. maja
Pij L., papež, 11. julija
Placid (in tov.), muč., 5. oktobra
Platon, menih, 4. aprila
Plavt, muč., 29. septembra
Polikarp, škof, muč., 26. januarja
Poncijan, papež, muč., 19. nov.
Potamijena, muč., 28. junija
Prakseda, devica, 20. junija
Prakseda, devica, 21. julija
Primož (in Felicijan), muč., 9. junija
Priscila, žena, 16. januarja
Priska, dev., muč., 18. januarja
Prokopij, spozn., 27. februarja
Prot (in Hijacint), muč., 11. sept.
Protazij (in Gervazij), 19. junija
Ptolomej, škof, muč., 24. avgusta
Pudencijana, dev., 19. maja
Pulherija, kraljica, 7. julija
Pulherija, devica, 10. septembra

Radegunda, kraljica, 13. avgusta
Rafael, nadangel, 24. oktobra
Rajmund Penjafortski, 23. januarja
Rajmund, spozn., 31. avgusta
Rajner, spozn., 17. junija
Rajner, škof, 30. decembra
Rane sv. Frančiška, 17. septembra
Reeina, dev., muč., 7. septembra
Remigij, škof, 1. oktobra
Renata, vdova, 22. maja
Rihard, kralj, 7. februarja
Rihard, škof, 3. aprila
Robert, spozn., 17. aprila
Robert, opat, 29. aprila
Robert Bel., c. uč., 13. maja
Robert, opat, 7. junija
Roderik, muč., 13. marca
Rok, spozn., 16. avgusta
Roman, opat, 28. februarja
Roman, opat, 22. maja
Roman, mučenec, 9. avgusta
Roman, škof, 23. oktobra
Romana, devica, 23. februarja
Romuald, opat, 7. februarja
Roza Limanska, dev., 30. avgusta
Rozalija, devica, 4. septembra
Rozina, vdova, 13. marca
Rudolf, škof, 26. januarja
Rudolf, mučenec, 17. aprila
Rudolf (in tov.), muč., 27. julija
Ruf, muč., škof, 27. avgusta
Ruf (in tov.), muč., 28. novembra

- Rufin, škof, 26. avgusta
 Rupert, škof, 27. marca
 Saba (Sava), muč., 12. aprila
 Saba, opat, 5. decembra
 Sabina, muč., 29. avgusta
 Šabina, muč., 27. oktobra
 Sadot, škof (in tov.), m., 20. febr.
 Saloma Mar., 22. oktobra
 Salomon, škof, 28. septembra
 Salvator, spozn., 18. marca
 Salvin, škof, 12. oktobra
 Samuel, prerok, 20. avgusta
 Saturnin, muč., 21. febr.
 Saturnin, mučenec, 29. novembra
 Savin, mučenec, 11. julija
 Sebastijan (Boštjan), 20. januarja
 Sedem bratov mučencev, 10. julija
 Sedem ustanoviteljev, 12. februarja
 Sekunda, devica, muč., 10. julija
 Senen (in Abdon), muč., 30. julija
 Serafin, spozn., 12. oktobra
 Serapion, škof, 21. marca
 Serena (Jasna), žena, 16. avgusta
 Sergij, mučenec, 24. februarja
 Sergij, mučenec, 27. julija
 Sergij I., papež, 8. septembra
 Sergij, mučenec, 7. oktobra
 Servacij, škof, 13. maja
 Servul, spozn., 23. decembra
 Severin, opat, 8. januarja
 Severin, škof, 23. oktobra
 Severin, spozn., 1. novembra
 Severin, škof, 21. decembra
 Sholastika, dev., 10. februarja
 Sibila, dev., 17. avgusta
 Sidonij (Zdenko), škof, 23. avg.
 Sigismund (Žiga), muč., 11. maja
 Sikst I., papež, 3. aprila
 Sikst III., papež, 28. marca
 Sikst II., papež, 6. avgusta
 Silverij, papež, 20. junija
 Silvester, opat, 26. novembra
 Silvester, papež, 31. decembra
 Simeon, škof, muč., 18. februarja
 Simeon, škof, 21. aprila
 Simeon, starček, 8. oktobra
 Simforijan (in Klavdij), 8. nov.
 Simforoza, muč., 18. julija
 Simon (in Juda), apost., 28. okt.
 Simon, deček, muč., 24. marca
 Simplicij, muč., 18. decembra
 Slavka (Slavko) glej Alojzij
 Smaragd (Cirijak in Larg), muč.,
 8. avgusta
 Sofonija, prerok, 3. decembra
 Sofronij, škof, 11. marca
 Sokrat, mučenec, 19. aprila
 Sonja (glej Zofija)
 Soter (in Gaj), pap., m., 22. apr.
 Sotera, dev., muč., 10. februarja
 Spiridion (Dušan), opat, 14. dec.
 Stanislav (Stanko), škof, 7. maja
 Stanislav Kostka, sp., 13. nov.
 Sulpicij, škof, 17. januarja
 Sulpicij, muč., 20. aprila
 Suzana (in Tiburcij), m., 11. avg.
 Štefan, opat, 17. aprila
 Štefan, mučenec, 25. aprila
 Štefan, papež, muč., 2. avgusta
 Štefan, ogrski kralj, 2. septembra
 Štefan Pongrac, muč., 7. septembra
 Štefan, prvi mučenec, 26. dec.,
 najdenje njegovo, 3. avgusta
 Štirje kronani mučenci, 8. nov.
 Tarczij, mučenec, 15. avgusta
 Tatjana (Tanja), muč., 12. jan.
 Tea, muč., 19. decembra
 Tekla, muč., 26. marca
 Tekla, dev., muč., 23. septembra
 Telesfor, papež, muč., 5. jan.
 Teobald, pušč., 1. julija
 Teodor (Božidar, Fedor), 7. jan.
 Teodor, mučenec, 15. aprila
 Teodor, mučenec, 9. novembra
 Teodora, muč., 13. marca
 Teodora, muč., 1. aprila
 Teodozija, devica, 2. aprila
 Teofil (Bogoljub), muč., 8. jan.
 Teofil, škof, 5. marca
 Teofil, spozn., 2. oktobra
 Teofil, mučenec, 3. novembra
 Teotim (in tov.), muč., 18. dec.
 Terezija Deteta Jez., 3. oktobra
 Terezija, devica, 15. oktobra
 Tertulina, muč., 4. avgusta
 Tiburcij (in tov.), muč., 14. apr.
 Tiburcij (in Suzana), m., 11. avg.
 Tician, škof, 3. marca
 Tilen (glej Egidij)
 Timotej, škof, 24. januarja
 Timotej, muč., 6. aprila
 Timotej, muč., 10. junija
 Timotej, muč., 22. avgusta
 Tit, škof, 6. februarja
 Tomaž Akv., c. uč., 7. marca
 Tomaž Tol., muč., 9. aprila
 Tomaž Moore, muč., 9. julija
 Tomaž Vilan., škof, 22. sept.
 Tomaž, škof, 3. oktobra
 Tomaž (Tomislav), ap., 21. dec.
 Tomaž, škof, muč., 29. dec.
 Trifon, muč., 10. novembra
 Trifun (in tov.), muč., 3. julija
 Ubald, škof, 16. maja
 Udalrik (glej Urh)
 Urban I., papež, 25. maja
 Urban, škof, 7. decembra
 Urban, papež, 19. decembra
 Urh, škof, 4. julija
 Uršula (in tov.), d., m., 21. okt.
 Valburga, dev., 25. februarja
 Valens, mučenec, 21. maja
 Valent, škof, 26. julija
 Valentin (Zdravko), škof, 7. jan.
 Valentin, muč., 14. februarja
 Valentin (in tov.), muč., 3. nov.
 Valentin, muč., 11. novembra
 Valentina, dev., 25. julija
 Valerij, škof, 29. januarja
 Valerija, muč., 28. aprila
 Valerija, muč., 5. junija
 Valerija, muč., 9. decembra
 Valerijan (in tov.), m., 14. aprila
 Valerijan, muč., 23. avgusta
 Valerijan, spozn., 12. septembra
 Valerijan ogl., škof, 27. nov.
 Vekoslav (glej Alojzij)
 Venancij, škof, muč., 1. aprila
 Venancij, muč., 18. maja
 Venčeslav, knez, 28. septembra
 Vendelin, spozn., 20. oktobra
 Venefrida, dev., muč., 3. nov.
 Vera (glej Fides)
 Verena, devica, 1. septembra
 Veronika (Vera), dev., 13. jan.
 Veronika Jul., dev., 9. julija
 Veselko (glej Gavdencij)
 Vid (in tov.), muč., 15. junija
 Vigilij, škof, muč., 26. junija
 Vigilij, škof, 26. septembra
 Vika (glej Hedviga)
 Viktor (Zmagoslav), muč., 22. jan.
 Viktor, spozn., 26. februarja
 Viktor, muč., 10. marca
 Viktor, muč., 8. maja
 Viktor, muč., 24. julija
 Viktor, papež, muč., 28. julija
 Viktor, škof, 23. avgusta
 Viktor, mučenec, 26. avgusta
 Viktor, papež, 16. oktobra
 Viktorija, dev., muč., 11. febr.
 Viktorija, muč., 17. novembra
 Viktorija, devica, 23. decembra
 Viktorin, mučenec, 25. februarja
 Viktorin, škof, 8. junija
 Viktorin, škof, muč., 2. nov.
 Vilibald, škof, 7. julija
 Vilibrord, škof, 7. novembra
 Viljem, škof, 10. januarja
 Viljem, pušč., 10. februarja
 Viljem, opat, 6. aprila
 Viljem, opat, 28. maja
 Viljem, škof, 8. junija
 Viljem, opat, 25. junija
 Vincencij (Vinko), muč., 22. jan.
 Vincencij Fer., spozn., 5. aprila
 Vincencij, muč., 19. aprila
 Vincencij Pavl., spozn., 19. julija
 Vincencij, muč., 24. julija
 Vincencij, muč., 27. oktobra
 Virgilij, muč., 13. septembra
 Virgilij, škof, 27. novembra
 Vital, muč., 14. februarja
 Vital, muč., 28. aprila
 Vital, muč., 4. novembra
 Vivina, devica, 17. decembra
 Vladimir, knez, 15. julija
 Vojslava, dev., 27. maja
 Vojteh (Adalbert), škof, 23. apr.
 Volbenk (Volfgang), šk., 31. okt.
 Zaharija, papež, 15. marca
 Zaharija, prerok, 6. septembra
 Zaharija (in Elizabeta), 5. nov.
 Zdenko (glej Filip ali Sidonij)
 Zenon, muč., 5. aprila
 Zofija (Sonja), muč., 15. maja
 Zofija (in tov.), muč., 18. septembra
 Zofija, vdova, 30. septembra
 Žiga (glej Sigismund)

MARSAL JUGOSLAVIJE
Josip Broz = Tito

Če zasledujemo razburljive in nevesele svetovne dogodke sedanjega časa, bi se moral tudi nam iz prsi izviti bolestni vzdih srednjeveškega kronista, ki je ob koncu svojega dela stokajoč zapisal: »O Bog, kako sem bil vesel, da sem od knjige slovo vzel.« Pri njem moramo upoštevati napor in trud, da je s skrbno pisavo in v izbrani obliki na dragocenem pergamentu z gosjim peresom zapustil prihodnjim rodovom in stoletjem svoje pripombe. Na nas sodobnike pa pritiska teža časa s tako silo, da si tudi mi kakor naš slavni pisec želimo oddiha v živčni napetosti zamotanega mednarodnega življenja.

Vojna ali mir?

Po končani drugi svetovni vojni se je ves svet vdajal upanju, da se z mirom vrnejo zopet mirni stari časi, ki se nam v varljivem spominu zdijo lepi in dobri in srečni, kar zlati, kakor je zlata lepa mladost in vse, kar je srečno minilo in ostalo za nami. Toda povojni svet se je bolj in bolj odkrito začel deliti na dva tabora, ki si iz prvotne nezaupljivosti postajata vedno bolj nasprotna, že kar sovražna.

Vojna in mir, to sta bili poglavitni gesli, ki sta v minulem letu pretresali človeštvo. Okrog Organizacije združenih narodov (OZN) se zbirajo vsi narodi in vse države, ki so za mirno rešitev vseh spornih vprašanj, za enakopravnost velikih in malih pri odločevanju ter za resnično in odkritosrčno sodelovanje. Gospodarske stiske in politično slabost manjših in nerazvitih držav pa hočejo izrabljati nazadnjaške in imperialistične sile, ki težijo za ustvaritvijo političnih in gospodarskih blokov, da bi se posamezne države in skupine čimbolj podredile gospodarstvu svoje države.

Vojna na Koreji, o katere vzroku in povodu smo slišali v lanskem Koledarju (na str. 99), je jasno dokazala, da je mir nedeljiv. Zato je treba mir braniti povsod, ker ga sicer ne bomo zavarovali nikjer, na kar je naš zunanji minister Kardelj pravilno opozoril v ljudski skupščini konec februarja 1951. Pokazal je na izzivajoče ponašanje naših vzhodnih sosedov, ki napadajo, pobijajo in odganjajo naše obmejne prebivalce

in stražarje ter delajo vse mogoče sitnosti našim diplomatskim zastopnikom. Kljub temu, da je mirovna pogodba Madžarski, Romuniji in Bolgariji omejila oboroževanje, se te države nezakonito oborožujejo nad dovoljeno mero. To pa postaja vir napetega položaja: nihče namreč ne ogroža neodvisnosti teh držav, pa se le pripravljajo na vojno in pri tem hujskajo zoper Jugoslavijo ob popolni podpori in spodbudi Sovjetske zveze (SZ), ki sicer tako grmi zoper oborožitev Zahodne Nemčije. Ta kršitev mirovnih pogođb bistveno ostri mednarodne odnose.

Vsi narodi sveta hočejo mir, ne vojno, kakor je poudarjal E. Kardelj v že omenjenem svojem govoru v ljudski skupščini: »Zato imamo prav, ko upamo, da bo človeštvo premagalo to krizo brez vojne katastrofe, toda hkrati ne smemo niti za hip pozabiti, da moramo stalno podpirati vse napore za ohranitev miru, obenem pa vztrajno in vsestransko utrjevati oboroženo obrambo neodvisnosti naše države. Kajti to je najmočnejše poročstvo našega miru v sedanjem času.«

Vedno hujše zaostrovanje in rastoča napetost med zahodnimi velesilami in SZ se zrcali v razglasitvi »narodne pripravljenosti« v Združenih državah Amerike (ZDA). S tem ukrepom je jeseni 1950 dobil predsednik Truman zelo obsežna pooblastila. Kako izreden je bil ta korak in kako resen je položaj, vidimo iz tega, da je bilo zadnjikrat razglašeno stanje narodne pripravljenosti tik pred vstopom ZDA v drugo svetovno vojno.

Predsednik Truman je v svojem razglasu poudarjal, da dogodki na Koreji (kjer so prav tedaj Kitajci z množičnim nastopom začeli nezadržno potiskati čete združenih narodov nazaj proti jugu) resno ogrožajo svetovni mir, zaradi česar je treba vojaško, kopno, pomorsko in zračno obrambo ZDA kar najhitreje in kar najbolj okrepiti, poiliteti z delom za oborožitev in omejiti prevleliko razsipnost. Sklicali so tudi vseameriško konferenco, na kateri so razpravljali o skupnih obrambnih ukrepih. V začetku meseca marca 1951 je ameriški senat podaljšal vojaško obveznost na dve leti.

Po izdelanih načrtih bi Amerika pošiljala v pomoč Evropi predvsem letalske in po-

morske enote, evropske države pa bi organizaciji Atlantskega pakta morale zagotoviti pretežni del kopnih čet. Tak načrt je že 31. julija 1949 obrazložil ameriški načelnik štaba kopenskih sil. Poudaril je, da bo za primer vojne poglavitna naloga ZDA, da priskoči Atlantski zvezi na pomoč s strateškim bombardiranjem iz zraka in z dobavo atomskih bomb. Ameriška mornarica bo vzajemno s pomorskimi silami držav zahodne zveze vodila glavne operacije na morju in zavarovala pomorska pota, medtem ko bo Evropa morala nositi glavno breme kopenskih vojaških akcij.

Po ameriški pobudi in z njeno pomočjo so se začele z vso naglico oboroževati tudi države zahodne Evrope. Na sestanku zunanjih in obrambnih ministrov dvanajstih držav Atlantske zveze so 18. in 19. decembra 1950 v belgijskem Bruslju sklenili, da se ustanovi enotna oborožena vojska držav Atlantskega pakta, v katero bi vključili tudi zahodnonemške vojaške enote, glede česar pa bo treba doseči še dogovor in sporazum z vlado v Bonnu in Parizu.

Enotno organizacijo, enotno izvežbanje in enotno oborožitev atlantske vojske je prevzel zmagovalec in bivši vrhovni poveljnik zavezniških čet na zahodni fronti general Dwight Eisenhower. Na konferenci v Bruslju zbrani zastopniki držav Atlantskega pakta so izrecno in znova poudarili, da so vsi njihovi sklepi zgolj obrambnega značaja, ker imajo izključno samo namen, da se ohrani mir na svetu. Kar je bilo doslej pravzaprav le v načrtih, to postaja z bruseljskimi sklepi stvarnost: ustvarja se pod izkušenim poveljnikom atlantska armada, ki bo štela 55 do 60 dobro opremljenih in moderno oboroženih divizij. Odkrite hegemonistične (gospodovalne) težnje na eni strani so prisilile drugo stran, da se je združila in pospešila svojo obrambno organizacijo.

Sestanek v Parizu in nemško vprašanje

Da se bodo po končani vojni pojavljale težkoče med zavezniki samimi, o tem niso nikoli dvomili. Zato so že na medvojnem sestanku v Jalti sklenili, da se bodo zunanji ministri treh velesil (ZDA, Anglije in SZ — Francija takrat ni prišla v poštev, ker se je bila okupatorju podala) vedno shajali, da bi reševali sporne zadeve. Trenja med

bivšimi zavezniki pa so postajala od leta do leta ostrejša, »hladna vojna« ni ohladila razgretih glav, mednarodna napetost je bila vedno hujska, sestanki zunanjih ministrov so bili zmerom manj plodni in zato tudi vedno redkejši. Zadnja konferenca Sveta zunanjih ministrov se je razšla sredi decembra 1947 v Londonu.

Po treh letih presledka je zato mednarodna javnost upravičeno z velikim nezaupanjem sprejela predlog SZ, ki je 2. novembra 1950 predlagala, naj bi se zopet sešli zunanji ministri štirih velesil, da bi razpravljali o bolečem nemškem vprašanju. Zahodne države niso bile pri volji, da bi na konferenci razpravljali o tako ozko postavljeni zadevi. Po dolgotrajnem pregovarjanju so se slednjič zedinili, da se 5. marca 1951 zberejo v Parizu namestniki zunanjih ministrov štirih velesil z nalogo, da sestavijo točen dnevni red za posvetovanje zunanjih ministrov.

Minili so tedni in meseci, pa so bili z dnevnim redom tam, kjer so začeli, zlasti ker je ruski zastopnik zastavljal vedno nove predloge in pridržke. Na zahtevo zahodnih velesil je končno sicer privolil, da razpravljajo najprej o vzrokih mednarodne napetosti, takoj zatem pa bi moralo priti na vrsto vprašanje zmanjšanja oboroževanja, a samo za velesile.

Delegacije zahodnih velesil so poudarjale, da je oboroževanje Evrope samo posledica splošne napetosti na svetu. Zato je treba najprej preučiti vzroke napetosti, potem šele je mogoče razpravljati o zmanjšanju oboroževanja, kar pa mora veljati za vse države, ne samo za velesile. Pred znižanjem oboroženih sil bi se morala za vsako državo posebej ugotoviti tudi njihova številčna moč. Temu nasproti je SZ očitala zahodnim velesilam, da je njihovo oboroževanje in zlasti zadevne namere z Zahodno Nemčijo povzročilo hudo napetost v svetu.

Ker je prazno in nekoristno besedovanje trajalo le predolgo, so 31. maja 1951 poslale vlade ZDA, Anglije in Francije svojim namestnikom zunanjih ministrov na posvetu v Parizu enake note, kjer predlagajo SZ, naj bi se vršila konferenca zunanjih ministrov štirih velesil 23. julija v Washingtonu. Tam naj bi razpravljali predvsem o tistih točkah dnevnega reda, glede katerih so se

že sporazumeli. Rusi pa so vztrajali na tem, da se vnese v dnevni red kot posebna točka Atlantska zveza in ameriška oporišča v Evropi.

Zapadnjaki so sicer sprejeli, da bi mogli govoriti tudi o atlantskem paktu, vendar pa to ne more priti v dnevni red, ker da ni mogoče privoliti niti v spremembe atlantskem paktu niti v njegovo razveljavljenje. Kajti nikakor se ne sme razpravljati o pogodbi dvanajstih držav atlantskega pakta z državo, ki ni članica tega pakta, in bi te države pri razgovorih niti navzoče ne bile.

Ker se ni uklonila ne ena ne druga stran, je zastopnik zahodnih velesil na 74. seji namestnikov zunanjih ministrov dne 22. junija 1951 izjavil, da nima smisla, da se še nadalje pričakajo. Razgovori za določitev dnevnega reda za sestanek zunanjih ministrov štirih velesil so bili s tem zaključeni, ostalo pa je v veljavi vabilo na konferenco v Washingtonu, ki se je SZ vedno lahko udeležila.

Pariški sestanek je bil sklican pravzaprav zaradi Nemcev. Moskvi namreč vključitev Zahodne Nemčije v zahodnoevropski obrambni sistem nikakor ni všeč. Po industrijski zmogljivosti in po številu prebivalstva (47 milijonov) je Zahodna Nemčija neprijetno važnejša od Vzhodne, ki je pretežno poljedelska dežela, prebivalstva pa ima več kot za pol manj (18 milijonov). Namen sovjetske pobude za sklicanje konference zunanjih ministrov je bil v tem, da se sklepi o oborožitvi Zahodne Nemčije odložijo in zavrejo, če že ni mogoče sploh preprečiti vojaškega prispevka.

Nemci kajpak za vse te načrte niso posebno navdušeni. Zavedajo se tega, da bi sedaj ne bili oni napadalci, ki bi zanesli bojni metež daleč v tuje dežele, marveč da bi v primeru tretje svetovne vojne njene grozote uničevale njihovo domovino, ki bi bila deležna strašnega pustošenja kakor nesrečna Koreja. Tudi jih ne mika, da bi jih napravili za zaveznike, še preden so sklenili z njimi mir.

Predsednik zahodnonemške vlade dr. Adenauer zahteva za svoje vojaško sodelovanje, da se odpravi okupacijski statut in nadomesti z nekakšno varnostno pogodbo. Ojačene zavezniške čete naj bi ne bile okupacijske na podlagi brezpogojne kapitulacije l. 1945, marveč naj bi bile nekaka napro-

šena varnostna armada zoper tuji vdor; Nemčiji naj se prizna tudi politična enakopravnost in večja svoboda v odnosih do drugih držav.

V začetku meseca marca 1951 je bil okupacijski statut v Zahodni Nemčiji res spremenjen. Z njim je bilo odpravljeno ali vsaj omiljeno na mnogih področjih nadzorstvo zavezniške Visoke komisije, ki tudi ne bo več zahtevala, da se morajo razni zakoni predložiti njej v odobritev. Tudi nadzorstvo nad spoštovanjem deželnih ustav preide s tem novim statutom na domače vodstvo. Zahodna Nemčija sme osnovati posebno ministrstvo za zunanje zadeve ter stopiti v neposredne diplomatske zveze s prijateljskimi državami. Priznati pa je morala vse zunanje dolgove, razen tistih, ki so bili napravljeni med vojno. Prednost imajo dolgovi iz povojne Nemčije, ki mora sodelovati pri enokopravni razdelitvi surovin, potrebnih za skupno obrambo. V začetku meseca julija 1951 so zahodne velesile s mnogimi drugimi izjavile, da je prenehalo vojno stanje z Nemčijo, ki pa še vedno velja za okupirano deželo.

Dogodki po ostali Evropi

Po skoro enoletnem preučevanju so dne 19. marca 1951 podpisali zastopniki Francije, Zahodne Nemčije, Belgije, Nizozemske, Italije in Luksemburške pogodbo o tako imenovanem Schumanovem načrtu združitve zahodnoevropske industrije jekla (gl. lanski Koledar, str. 90). Naštete države pridelajo $\frac{2}{3}$ jekla v zahodni Evropi in 50% premoga ter se v tem med seboj za vse enako koristno ekonomsko povezujejo in izpopolnjujejo. Schumanov načrt določa odpravo carinskih tarif, skupno tržišče za glavne izdelke težke industrije in temelji na enotnih cenah jekla, premoga in železne rude; skupno vodstvo naj bi tudi enotno usmerjalo celotno železarsko industrijo držav članic ter skrbelo za enotno nastopanje na evropskih in svetovnih tržiščih.

Čeprav je bila vabljenja k udeležbi tudi Velika Britanija, ni pristopila k temu načrtu, ker se ima sama za dovolj močno, da na podlagi lastnih surovinskih baz in tržišč obdrži tudi v bodoče popolno samostojnost v industriji jekla. Ostale države pa so s podpisom načrta dokazale, kako se je mnogo-

krat mogoče zediniti tudi v stvarih, o katerih se zdi, da skrivajo v sebi nepremostljive zapreke.

Razen v Španiji, kjer se je ljudstvo začelo upirati brezobzirnemu izkoriščanju, kar se kaže v pogostih nemirih in stavkah, so javnost drugod po nekaterih evropskih državah razgibale zlasti volitve. V Avstriji so po smrti dr. K. Rennerja 6. maja 1951 šli na volitve, da si izberejo novega predsednika republike. Ker noben kandidat ni dobil absolutne večine, so bile čez tri tedne nove volitve, ki so na predsedniško mesto postavile dunajskega župana dr. Teod. Körnerja.

Kakor njegov prednik je tudi novi predsednik avstrijske republike pristaš socialdemokratske stranke. Zanj so glasovali tudi koroški Slovenci, ker je kljub šovinistični gonji izjavil, da je prijatelj slovenskega naroda, ki ga spoštuje. Prihodnost bo pokazala, če bo, zvest svojim načelom, koroškim Slovincem zagotovil manjšinske pravice.

V Italiji so v začetku meseca junija imeli upravne (občinske) volitve. Vladajoči demokrščanski stranki so očitali, da se je premalo menila za malega človeka ter da ni nič storila za omiljenje gospodarske krize, vedno pa da je dajala prednosti in ugodnosti bogatinom. Opozicija je v predvolilni agitaciji razkrinkovala vladno protiljudsko politiko, kar je množice pritegnilo v protivladni tabor. Vendar ti glasovi niso bili odani toliko za stranke kakor za opozicijo. Zato so italijanske upravne volitve po svojem izidu predvsem izraz velikega nezadovoljstva množic in njihove socialistične usmerjenosti.

Nekaj tednov pozneje so bile na Francoskem parlamentarne volitve na osnovi novega volilnega zakona. Ta se je izkazal, da je neugoden za komuniste, ki so izgubili kar 68 mandatov. Kot najmočnejša stranka je prišlo v novo zbornico hudo desničarsko »gibanje zbiranja francoskega naroda« (pristaši generala De Gaula), vendar pa bo verjetno sestavila novo vlado poprejšnja, z volitvami nekoliko okrepljena koalicija meščanskih in sorodnih skupin.

V začetku meseca julija so bile razpisane volitve tudi na Finskem. Tam se politiki skrbno izogibajo, da bi jim Rusi ne očitali sovražnih namenov. Kljub temu pa je Moskva v skrbeh, da bi ne zapravila svojega vpliva. Z zastraševanjem in z agitacijo

»dobrih odnosov« s SZ so kominformisti obdržali svoje stare pozicije. Na vladi bo tudi po teh zadnjih volitvah ostala koalicija konservativcev, agrarcev in liberalcev.

Nas Jugoslovane zanima pri dogodkih zunanega sveta zlasti šovinistična iredentistična italijanska gonja, ki jo krepko podpira informbirojevski tisk, ker misli, da je sedaj napočil najprimernejši trenutek za osredotočen pritisk na Jugoslavijo, da bi Italija spet prišla do izgubljenega ozemlja. Naš maršal Tito je na drugem kongresu Zveze borcev v Beogradu dejal: »Nam kakor tudi italijanskemu ljudstvu bo samo koristilo, ako se o tržaškem problemu sedaj ne govori. Tržaško vprašanje ni nikak velik problem in ga bomo znali rešiti, ko bo čas, ne pa sedaj, ko je ozračje na svetu tako skaljeno, da lahko še na kakem drugem mestu izbruhne vojni požar.«

Usodo svobodnega tržaškega ozemlja je mogoče trajno rešiti samo z neposrednimi pogajanja med Italijo in Jugoslavijo, na kar so zavezniki nestrano Italijo že večkrat opozorili. Ako naj bi se ta pogajanja začela, potem seve tristranska deklaracija z dne 21. marca 1948 (gl. Koledar za l. 1949, str. 47), po kateri bi svobodno tržaško ozemlje moralo biti priključeno k Italiji, nikakor ne more biti podlaga za pogajanja.

Tržaško vprašanje so pravzaprav postavili na dnevni red Rusi, ki so v Parizu postavili zahtevo, da se v mirovni pogodbi z Italijo izvede tudi določba o Trstu. Kakor glede koroških Slovencev, tako so menili Italijani, bo sedaj SZ popustila tudi glede Trsta. Nasprotovanje jugoslovanskim koristim je dala SZ čutiti tudi na donavski konferenci (junija 1951). Tam je predlagala vrsto sprememb v pravilniku za plovbo po Donavi.

Sovjetski načrt novega pravilnika govori o obvezni pilotski službi obrežnih držav ter prepevujeje splavarjenje po Donavi in njenih pritokih. Jugoslavija bi ne smela preiskovati vzrokov poškodb, ki bi se pripetile tujim ladjam v njenih teritorialnih vodah. Tako bi se sovjetske in druge tuje ladje vedno lahko ustavljale v jugoslovanskih pristaniščih, ne da bi jim bilo treba pojasniti vzroke poškodb, ki bi mogle biti seveda tudi izmišljene. Ker so sateliti pri vseh utemeljenih ugovorih potegnili s SZ, Jugoslaviji končno ni preostalo drugega, ko da je v znak protesta konferenco zapustila.

Po Afriki in Aziji

Če izvzamemo sporne točke med Anglijo in Egiptom zaradi Sudana in Sueškega prekopca ter med Francijo in Marokom zaradi vprašanja notranje uprave, potem v Afriki v zadnjem letu ni prišlo do večjih navzkrižij. Vprašanje nekdanjih italijanskih kolonij so rešili že poprej (gl. lanski Koledar, str. 91) z izjemo Eritreje. Konec leta 1950 je glavna skupščina OZN z večino glasov sklenila, da se Eritreja združi z Abesinijo, kateri se je s tem odprla cela obala ob Rdečem morju. Vendar pa obdrži Eritreja svojo zakonodajo in sodno oblast, medtem ko spadajo zunanja politika, vojaštvo, finance in promet v pristojnost abesinske zvezne vlade.

Bolj nemirni so bili v Aziji, kjer se po Kitajskem širi četniško vojskovanje. V Indokini vedno iznova vzplamenevajo boji med Francozi in Ho Ši Minhom, vstaje se pojavljajo v Siamu in v Burmi, državnike vznemirja spor med Indijo in Pakistanom zaradi Kašmira kakor tudi ureditev vprašanja Tibeta, kamor so vkorakali Kitajci ter sklenili z Dalaj Lamo »prijateljsko«
pogodbo, po kateri je Mao Ce Tung postal dejanski gospodar v deželi. V Prednji Aziji manjše praskе med arabskimi državami in Izraelom kar ne morejo ponehati. Velešile morajo vedno zopet posredovati, da se ne izcimi požar. Ta je na tem ozemlju naftnih polj zelo nevaren, česar se zaveda tudi Turčija, ki stalno pritiska, da bi jo (z Grčijo vred) sprejeli v atlantski varnostni pakt.

Letos poleti je nastal zaradi azijskega petroleja hud spor med Perzijo in Veliko Britanijo. Ta je imela že dolga desetletja v Perziji obsežne koncesije za pridobivanje nafte. Vlada se je nameravala prevelikemu angleškemu vplivu izmuzniti s tem, da je skušala privabiti ameriški kapital, s katerim so leta 1937 zgradili transiransko železnico. Anglo-perzijska petrolejska družba se je umaknila, vrtni stroji so obstali, ker Perzija ni imela strokovnjakov za vrtnje in pridobivanje nafte. Zastale pa so tudi državne finance in tako je bil šah prisiljen, da je Angloperzijski družbi podaljšal koncesije do l. 1993.

Ob pričetku druge svetovne vojne je bilo za Anglijo pereče vprašanje varnosti na Bližnjem vzhodu: afriške kolonije je ogrožal Mussolini in Hitler je imel svoje niti razpredene po Turčiji in arabskih deželah. Po-

trebne so bile hitre odločbe: v jutranjih urah 25. avgusta 1941 so vkorakale v Perzijo angleške in sovjetske oborožene sile, ki so prevzele nadzorstvo nad vsemi iranskimi prometnimi zvezami, čemur je moral 9. septembra 1941 perzijski šah hočeš ali nočeš pritrčiti.

Po vojni so želeli Rusi dobiti na severu podobne koncesije, kakor so jih imeli Angleži v južnih delih Perzije. Toda sedaj so postali v Teheranu bolj previdni: koncesij niso dali niti Rusom niti Angležem, ko so zahtevali, naj bi bili v družbo Anglo-Persian vključeni tudi naftni vrelci v severnem delu države. Šli pa so še dalje: 20. marca 1951 so nacionalizirali vse naftne vrelce v državi ter zahtevali od Anglo-iranske družbe, da plača takoj 75 % dohodkov v državno blagajno, ostalih 25 % pa bi pozneje obračunali za stroške.

Angleži so se temu uprli in nočejo kupovati nafte, rafinerije v južnoperzijskem Abadanu, največje na svetu, bodo morale prenehati z obratovanjem zaradi popolnega zastoja v kupčiji in zaradi odhoda angleških strokovnjakov. Spor, ki ga skušajo ZDA poravnati, je bil predložen mednarodnemu sodišču v Haagu, katerega kompetence pa Perziji nočejo priznati, ker da tu ne gre za meddržavno, marveč le za notranjo perzijsko zadevo.

Ista igra kakor v Evropi se v odnosih zmagovalcev do premagancev ponavlja tudi v Aziji. Bolj ko se položaj v svetu zaostruje, bolj težijo nasprotne stranke, da si pridobijo novih zaveznikov. Pri tej tekmovalni snubitvi se prav nič ne ozirajo na medvojno sovražno razmerje. To se je dovolj jasno pokazalo v Nemčiji in isti problem vstaja sedaj z Japonsko.

Ta do vojne kapitulacije l. 1945 fašistična država, ki si je svoj militaristični ustroj uredila popolnoma po pruskem vzorcu, dela sedaj sive lase Amerikanom, ki so v dvomih, ali kaže to deželo z največjim industrijskim potencialom na Daljnem vzhodu in z izredno žilavim prebivalstvom oborožiti z ameriškim orožjem, postaviti japonsko armado pod ameriško nadzorstvo in jo vključiti v ameriški tihomorski obrambni sestav. Razumljivo je, da si ljudstvo želi, da bi okupacijske čete čimprej odšle in da bi se odpravile trdote ter omejitve, ki so nujno zvezane z vsako okupacijo.

Prav tako pa tudi ameriški politični krogi vedo, da je bolje imeti v prijateljski Japonski zaveznika kakor pa sovražnika, če jo tiščiš k tlom. Nasprotno si SZ prizadeva, da bi sklenitev mirovne pogodbe z Japonsko vsaj zavlekla, če je že ne more preprečiti. Ne gre ji namreč v račun, da bi se ZDA okrepile s prijateljskim sporazumom z Japonsko.

Tudi kitajski zunanji minister Ču En Laj se strinja s stališčem SZ, ki zahteva trajno razorožitev Japonske, da bi ne postala kdaj zopet nevarna napadalka. Velika Britanija pa se boji, da bi se Japonska po sklenjenem miru gospodarsko ne razbohotila ter jo izpodrinila z važnih svetovnih tržišč. Pri mirovni pogodbi (ki bi se naj sklenila v začetku septembra v San Franciscu) bo zato treba upoštevati marsikako posebno gledanje medvojnih zaveznikov in ga vskladiti tako, da ne bo razpok.

Korejski spor

Bolj kot na vse to pa so bile oči vsega sveta obrnjene na vojno viхро v Koreji. Tam so severnokorejske čete z nenadnim napadom 25. junija 1950 prekoračile mejni 38. vzporednik. Ker južni Korejci z majhno ameriško posadko niso bili kos navalu, so se morali umikati tako, da so po dveh mesecih obdržali v svojih rokah le še majhen kos ozemlja ob skrajnem jugovzhodnem kotu polotoka. Toda s pomočjo ZDA in manjših oddelkov združenih narodov so napadalce v naslednjih treh mesecih odrinili prav na kitajsko-mandžursko mejo.

Severna korejska vojska bi se morala vdati, tedaj pa so 22. novembra 1950 nenadoma posegle v boje kitajske armade, ki so jih bili zbrali za mejno reko Jalu, in sicer popolnoma nemoteno, ker je imel poveljnik čet združenih narodov Mac Arthur strogo naročilo, da mandžurskega ozemlja ne sme niti napadati, niti preletavati. Kakor poveljenj so se valile kitajske armade proti jugu ter že na novega leta dan 1951 prekoračile 38. vzporednik.

Prireditelji krvavega plesa v Koreji, ki jim ni šlo za osvoboditev, temveč za pridobitev korejskega naravnega bogastva in surovin, so morali zapustiti strateške pozicije na polotoku ter se umakniti nazaj na svoje junijske izhodiščne postojanke. Generalna skupščina OZN je vrh tega 1. februarja

s 44 glasovi proti 7 odobrila ameriško resolucijo o razglasitvi LR Kitajske za napadalca, s katero je bilo prepovedano uvažati in prodajati Kitajski vsako blago, ki bi jo kakor koli moglo podpreti v njenih vojnih naporih.

Združeni narodi, zlasti pa tudi azijske in arabske države, so bili za pomiritev in so na vse načine skušali najti izhod iz krize in doseči mirno poravnavo spora, ne da bi jim bilo treba vojaško nastopiti proti LR Kitajski, ki je svoj vpad na Korejo zakrinkala s plaščem »kitajskih prostovoljcev«. Ali namesto zmagovitega pohoda skozi južno Korejo je prišlo hladno spoznanje, da kitajska vojska kljub veliki številčni premoči ni kos tehnično najmodernejše opremljeni Mac Arthurjevi armadi. Vsi kitajski ofenzivni sunki so bili zadržani in bojna črta se ni mogla bistveno premakniti od stare mejne črte med južno in severno Korejo ob 38. vzporedniku.

General Mac Arthur je rad hodil svoja posebna pota in je hotel svoje zamisli tudi v politiki uveljaviti. Njegov načrt je bil, da bi za dosego popolne in hitre zmage bilo treba z letali napasti Mandžurijo in kitajsko matično ozemlje samo ter dovoliti prosto delovanje Čankajškovim četam s Formoze. Ni se zavedal, da bi to izzvalo vojno s Kitajsko in kmalu morda tudi tretjo svetovno vojno, ker bi bila SZ po sklenjeni pogodbi o medsebojni pomoči dolžna priskočiti svoji zaveznici na pomoč. Sovjeti bi v primeru velikega azijskega konflikta slavili izreden uspeh, ker bi prisilili ZDA, da bi trošile svoje vojaške in materialne sile po brezkrajnem tihomorskem prostoru. Njene sile bi bile oslABLJENE in bi ne mogle v celoti zadostiti obveznostim in obljubam evropskim zaveznikom: nastalo bi medsebojno nezaupanje, če ne celo razdor, Rusom bi pa uspelo, da dobijo v svoje roke vpliv na razvoj dogodkov.

Sam predsednik Truman je z letalom odletel na pacifiški otok, da bi se o teh stvareh pogovoril s trdovratnim generalom. Ta je pa 24. marca 1951 pozval severne Korejce in Kitajce k brezpogojni predaji, ker da bo sicer napadel kitajsko ozemlje. To samovoljno politično dejanje je izbilo sodu dno: 11. aprila 1951 je predsednik Truman razrešil generala Mac Arthurja kot vrhovnega

poveljnika oboroženih sil OZN na Koreji in kot poveljnika okupacijskih čet na Japonskem ter postavil na njegovo mesto generala Ridgwaya.

To odločno in pogumno dejanje predsednika Trumana naj bi vnovič dokazalo, da Združeni narodi nimajo nobenih osvajalnih namenov, marveč da so pripravljene skleniti za obe strani časten sporazum. Ali vlada v Pekingu, katere ugled je zaradi večinih porazov doma in med azijskimi narodi silno padel, je še vedno z novimi ofenzivami skušala doseči kak vojaški uspeh, da bi bil njen položaj pri mirovnih pogajanjih ugodnejši. Toda teh uspehov ni in ni hotelo biti; hitro oboroževanje Amerike in evropskih zahodnih držav je nasprotno moskovske oblastnike (ki so pred letom dni izjavljali, da se v korejske notranje zadeve nečejo vmešavati) tako oplašilo, da je ob letnici vojnega spopada sovjetski zastopnik pri Združenih narodih Jakob Malik predlagal razgovore o premirju. General Ridgway

je — sklicujoč se na to pobudo — pozval poveljnika severnokorejske armade in kitajskih »prostovoljcev« na Koreji k pogajanjem za premirje, na kar je prejel 1. julija 1951 pritrdilen odgovor.

Pogajanja za ustavitev sovražnosti, ki so se začela v Kesongu, so izključno vojaškega značaja in se političnih vprašanj (združitve obeh Korej, priznanje LR Kitajske in njen sprejem v OZN, pripadnost Formoze) načelno ne dotikajo. Tu se bo pokazalo, ali je bila Malikova želja po pomirjenju odkritosrčna ali pa so zadaj drugi, politični, propagandni ali strateški nameni. Na vsak način naj bi bilo konec težke preizkušnje z vojno, ki sloni na ramenih korejskega ljudstva, pa ni korejska. Prav iz teh razlogov se je Jugoslavija že od vsega začetka zavzemala za to, da se najde mirna rešitev za sporne zadeve na Daljnem vzhodu, ker se korejski narod sam z vojno bolj in bolj pogreza v siromaštvo in odvisnost od tujih sil.

Vsi sveti 1941

Mimica Malenšek

Teško se jablan stara je zganila,
na okno so udarile nje veje,
dekle se v kamrici je prebudila
in zastrmela plaho spod odeje.

Pod oknom zaskovikal je skovir
in zadnje listje je zašelestelo.
>O Bog, daj vernim dušam večni mir!
Dekle je mlado v strahu zadrželo.

>Ne boj se, dekle! Mar me ne poznaš?
Roko, besedo si nekoč mi dala,
da — ker goreče rada me imaš —
na vekomaj mi zvesta boš ostala.

Ostal sem jaz prisegi dani zvest.
Čeprav me davno krije gozdna ruša,
se nisem trnja zbal in dolgih cest,
da le pri tebi povasuje duša.

Moj grob pod smreko v gozdu je visoko,
lisice mi raznašajo kosti...
Mudi se mi. Podaj v slovo mi roko —
In vse izgine in ničesar ni!

Le hladen piš se je roke dotaknil,
pod oknom zaskovikal je skovir
in veter jablan staro je premaknil,
dekle pa moli: >Mrtvim večni mir!<

Podoba

Leopold Stanek

Najgloblje orje voda živa.
Kar čisto izpod neba kane,
na tleh več čisto ne ostane.
V temo prodre, plastem v globino,

prečisti se in usedlino
žlahtnin zemlje v sebi skriva.

Na dan kot zlati vir se izliva.

Ob osemdesetletnici

Med možmi, ki so umetnostno oblikovali izraz v mednarodni okvir uvrščajoče se slovenske umetnosti prve polovice dvajsetega stoletja, zavzema arhitekt Jože Plečnik eno prvih mest. Z neprekosljivo radodarnostjo je delil zaklade svoje umetnosti vsem, največjim in najmanjšim, tudi naši Mohorjevi družbi. Njegova umetnost je danes nesporna vsenarodna zadeva in je zato upravičeno, če ga ob njegovem življenjskem prazniku predstavimo v našem koledarju.

Jože Plečnik se je rodil v hiši skromnega mizarja v Gradišču v Ljubljani in je bil tudi sam namenjen za mizarški poklic. Od zgodnje mladosti je kazal veliko veselje do risanja in ga je delo Jurija Subica v šentjakovski cerkvi tako navdušilo, da je želel

postati slikar. Očetov znanec Ferdo Vesel naj bi ga bil vpeljal v osnovne slikarske prijeme, vendar ga je mladi začetnik kmalu zapustil in odšel na obrtno šolo v Gradec, da se pripravi za umetno mizarstvo. Dejstvo, da je bil spreten risar, je tedaj odločilo njegovo nadaljnjo usodo in mu kazalo pot više od spretnega obrtniškega risanja. Najprej je že v Gradcu risal arhitektonske načrte za enega svojih profesorjev. Tu ga je spoznal lastnik neke dunajske tvrdke za pohištvo in ga povabil na Dunaj, da mu je risal načrte za opremo stanovanj. Načrti reformatorja dunajske sodobne arhitekture Otona Wagnerja za katedralo v Berlinu, ki jih je videl na razstavi, so ga tako navdušili za arhitekturo, da je zaprosil za

J. Plečnik, »Zacherlova hiša« na Dunaju.

sprejem v njegovo šolo na umetniški akademiji in bil tudi sprejet. Po kratki dobi v splošnem oddelku ga je vzel Wagner k sebi v delavnico, kjer so izdelovali njegov veliki načrt za mestno železnico na Dunaju. Učitelj ga je cenil in mu začel odstopati dela, ki bi jih sam ne bil mogel prevzeti. Tako je Plečnik zasnoval dekoracije rotunde v dunajskem Pratru o priliki jubilejne razstave l. 1898 in si utrdil ugled v umetniškem svetu Dunaja na prehodu v novo dvajseto stoletje, ko so nekateri za leto 1900 napovedovali konec sveta, umetniki pa rojstvo novega umetnostnega sloga, ki bo odprl pot umetnostni kulturi bodočnosti. Tudi Plečnik se je postavil med prvoboritelje te mladostno sproščene umetnostne smeri. Ko se je vrnil s študijskega pota po Italiji in Franciji, je še dve leti ostal pri Wagnerju, nato pa odprl lastno delavnico in ostal na Dunaju do leta 1911, ko je bil imenovan za profesorja dekorativne arhitekture na umetno obrtni šoli v Pragi. Njegovo imenovanje za Wagnerjevega naslednika na umetniški akademiji na Dunaju so kljub trikratnemu izboru preprečili velenemški krogi. Po ustanovitvi češkoslovaške republike je predsednik T. G. Masaryk poveril vodstvo preureditve zgodovinske državne rezidence na Hradčanih v Pragi v sodobno ustrezni sedež predsednika republike Plečniku, čeprav je imela Praga odlične domače arhitekta. To delo je vodil do l. 1939 tudi iz Ljubljane, kjer je leta 1920 sprejel poziv za profesorja arhitekture na novo ustanovljeni tehniški fakulteti. V Ljubljani živi in deluje odslej že trideset let v skromni, za ateljejske potrebe prizidani vrtnarski hišici v Trnovem in še vedno aktivno deluje na tehniški visoki šoli kot vzgojitelj mladega rodu slovenskih arhitektov.

Za pravilno presojanje Plečnikovega življenjskega dela ni važno toliko to, da je stavbar, to se pravi tehnik, ki izvršuje naloge, ki mu jih stavijo soljudje in družba, temveč zlasti tudi umetnik, človek, ki s stavbarskimi oblikami pesni in je risarsko stran svojega izdelka dosegal do take popolnosti, da ima pogosto samostojno umetnostno vrednost. Ta stran predvsem daje izredno umetnostno vrednost tudi številnim njegovim neizvršenim načrtom ter posebno načrtom, ki so nastali kot gol izraz nje-

gove stvariteljske domišljije in sploh niso bili mišljeni kot izvršljivi.

Prav zaradi te osnovne poteze Plečnika kot arhitekta je tudi njegov umetniški razvoj izredno živahen, njegovo zanimanje pa tako vsestransko, da obsega razen ožje arhitekture tudi umetno obrt v najširšem smislu in dekorativno umetnost vseh vrst. V njegovem razvoju se je tudi vsaka izmed njegovih po kraju bivanja označenih dob izrazila toliko, da se njegov umetniški razvoj neprisiljeno deli na tri stopnje, dunajsko do 1911, praško do 1920 in ljubljansko do danes. V prvih dveh dobah je Plečnik zbiral elemente, na katerih sloni njegova zrela umetnost; v ljubljanski pa je končno uresničil svoj osebni slog in zajemal ideje za svoja dela iz neizčrpne zakladnice skušenj in dognanj.

Čas, ko je Plečnik prišel na Dunaj, je bil čas mladostnega vretja, njegov učitelj Wagner pa eden glavnih predstavnikov novega sloga; to je srečno sprostilo kipečo ustvarjalno silo mladega arhitekta, ki si je kmalu pridobil velik ugled. Dve priči njegovega dela v tem času spadata med najpomembnejše dogodke v dunajski arhitekturi v začetku dvajsetega stoletja. Prva je

J. Plečnik, Cerkev Srca Jezusovega v Pragi.

tako imenovana Zacherlova hiša v prvem dunajskem okraju, ki je nastala v letih 1903—1905 in predstavlja enega najpomembnejših spomenikov dunajske arhitekture novega sloga. Druga je v letih 1910 do 1912 zidana cerkev sv. Duha v XVI. okraju na Dunaju, ki kot primer zgodnje porabe nove, železobetonske konstrukcije v cerkveni arhitekturi pomeni pravo revolucionarno dejanje. Odpor je bil tolik, da so morali delo ustaviti in so celoto dovršili šele po prvi svetovni vojski, toda brez Plečnikovega sodelovanja. Važen nov pobudnik se je pridružil dunajski secesiji in wagnerjanstvu leta 1907, ko se mu je z ureditvijo razstave cerkvene umetnosti v Secesiji ponudila priložnost, da je поблиže spoznal beuronsko umetnost in njeno doktrino o bogoslužno dostojanstvenem slogu. V dejanju je ta zveza izpričana s sodelovanjem in prijateljstvom z enim najvidnejših zastopnikov beuronske umetnosti, s p. W. Verkadejem. V ozki zvezi s temi pobudami se je razvilo pri njem nagnjenje k umerjeni preprostosti antike, ki kroti odslej tako bujnost po secesiji sproščene domišljije kakor tudi resničnemu življenju odtujeno slovesno dostojanstvenost beuronstva. Kljub temu pa v poznejšem delu ni zatajil ne ene

ne druge teh treh osnovnih sestavin svojega osebnega umetniškega hotenja.

V praški dobi se tem trem osnovnim sestavinam pridruži četrta: močni vtisi ljudske umetnosti, ki jih je deloma nosil v duši že iz mladosti iz domovine, poglobil pa jih je na svojih študijskih potovanjih na Moravsko, posebno pa na Slovaško. Formalno in motivno dozori v tem času zanj značilna ustvarjalna gibčnost in idejno bogastvo.

Ljubljanska doba je doba zrelega Plečnikovega snovanja, kar je sprejel na svojem življenjskem potu v prvih dveh, prihaja sedaj do izraza, a se pokori zakonom stroge mere v luči antičnega ideala. Nastajajo velika dela, kakor notranjščine, dvorišča in vrtovi na Hradčanih v Pragi, cerkev Srca Jezusovega v Pragi, cerkev sv. Frančiška, vseučiliška knjižnica, Žale in tržnice v Ljubljani, cerkev sv. Antona v Beogradu, veliki načrti za jezuite v Osijeku, za frančiškane v Zagrebu, za Sarajevo, za magistrat v Ljubljani in končno po osvoboditvi za slovenski parlament v Ljubljani. V tem zadnjem zasnutku se je povzpел najvišje v prepričanju, da daje umetniško sintezo svojih prizadevanj. Klasična umerjenost bi se družila z zaletom, ki ga omogoča do kraja izvedena železobetonska konstrukcija osrednjega dela,

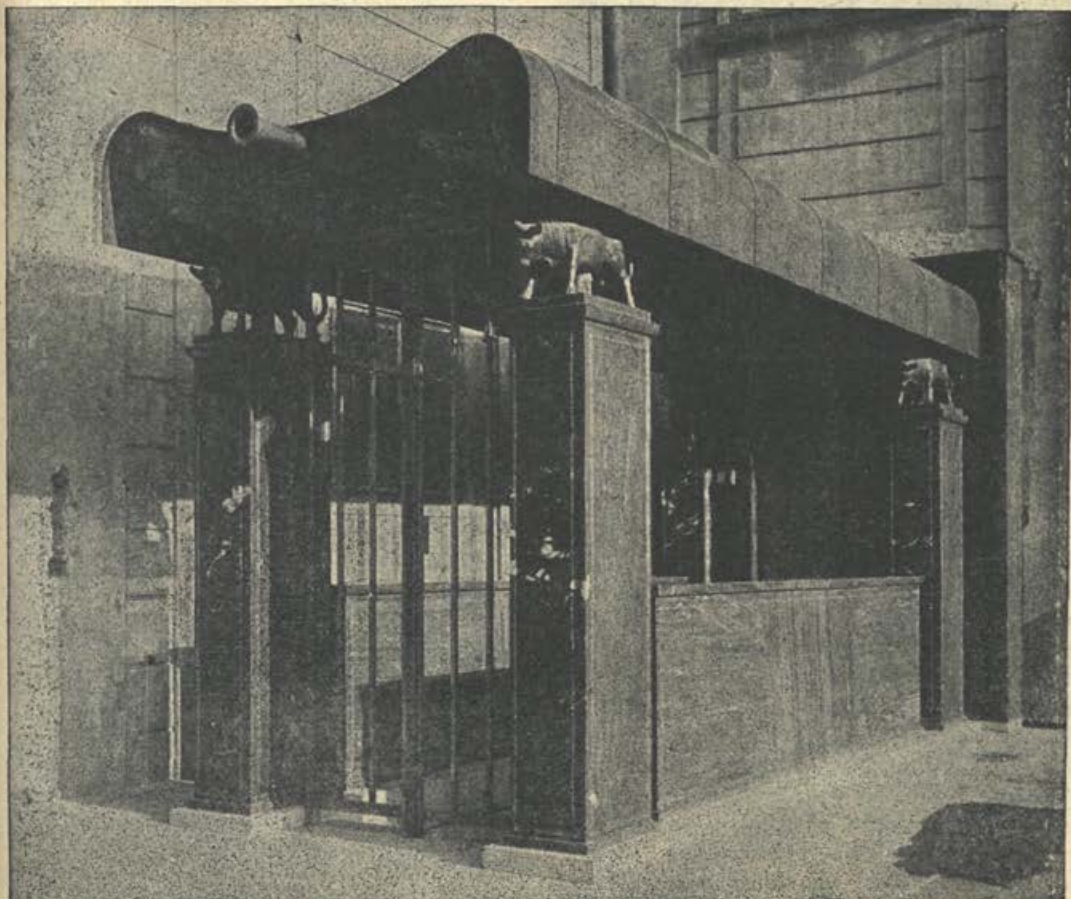

ki bi izzvenevala v višini okrog 120 m in kot »katedrala naše svobode« gospodovala nad novo Ljubljano.

Plečnikovo delovno področje obsega v duhu težnj njegovih mladosti, ko so iskali arhitekturi novega sloga in se borili v duhu starega izročila za to, da bodi arhitektura zopet urejevalka vsega našega življenjskega prostora, vsa področja od monumentalne in stanovanjske arhitekture do urbanistične arhitekturne skupnosti z njenimi spomeniški vrstami, od opreme cerkva in stanovanjskih notranjščin do najskromnejšega predmeta življenjske rabe, od obrednih oblačil do kostumov, od opreme knjig do tipografske ureditve vsakovrstnih tiskov, od skrbno risanih, v stvariteljski domišljiji porojenih zasnutkov do ilustracij, od monštranc in kelihov do svetilk, od darilnih predmetov do igrač itd.

Dve stvari pa sta se posebno izrazili v njegovem delu kot vodilni, cerkvena in spomeniška arhitektura ter umetna obrt.

Dati svojemu času šodoben, obredno ustrezajoč, nabožno uglasen prostor je hrbenica Plečnikovega monumentalno arhitekturnega snovanja. Stik z beuronci je dal njegovim wagnerjevskim začetkom pomemben sunek k idealu »v Kristusu osredotočene cerkve«; od tod izvira njegova težnja, da bi slikovito oživiljeni in mistično uglaseni prostor čimbolj poenotil, da bi s premikom oltarja med vernike omogočil prisrčno sodelovanje pri mašnem obredu in da bi tudi na zunaj s preudarjenim grupiranjem gmot in zvonikom poudaril oltarni prostor kot glavni prostor vsega sestava. Njegova težnja je bila, da bi cerkev, ki jo je barok človeku odmaknil v reprezentativno pozo, približal novemu, skromnejšemu pa tudi in-

J. Plečnik, Vhod na Hradčanih.

J. Plečnik, »Murka« v Begunjah na Gorenjskem.

timnejšemu in demokratičnejšemu čustvo-
vanju. Od tod tudi težnja, da bi sprijaznil
novo gradivo, železobetone, s cerkvenimi
nalozami. Velik del cerkvenih načrtov je
ostal neizvršen. Zelo zanimivo pa je ob teh
načrtih in izvršenih delih opazovati, kako
napreduje spoznanje osnovnega koncepta in
individualnih nalog od načrta do načrta in
kako zori v razmeroma maloštevilnih izvr-
šenih delih. Mejniki v tem razvoju so: cer-
kev sv. Duha na Dunaju (1910–1912), za
katero je napravil sedem načrtov, cerkev v
Bogojini, cerkev sv. Frančiška v Ljubljani,
cerkev Srca Jezusovega v Pragi, cerkev sve-
tega Antona v Beogradu, kripta cerkve Lur-
ške Matere Božje v Zagrebu, načrti za cer-
kev Srca Jezusovega v Osijeku, načrt za
cerkev sv. Jožefa v Sarajevu, cerkev sv. Mi-
haela na Barju, načrt za župno cerkev svete
Družine v Mostah v Ljubljani in polno nač-
rtov za prezidave obstoječih cerkva.

Posebno poglavje predstavljajo njegovi
oltarji. Pred očmi ima ideal evharističnega
oltarja, ki mu je glavni poudarek darilna
miza in tabernakelj. Rad mu ustvari pouda-

rek z bogateje urejenim ozadjem stebrišč in
podobnega. Največje take zasnutke je ures-
ničil v kapeli kaznilnice v Begunjah, v cer-
kvi sv. Antona v Beogradu in v cerkvi sve-
tega Jožefa v Ljubljani. V načrtih za oltarje
pri sv. Krištofu in sv. Družini v Ljubljani,
za Bogojino, za Osijek, za Beograd, za Za-
greb in še za drugim pa se nam odkriva pog-
led v bogastvo njegove domišljije. Veliko
skrb posveča večni luči pri glavnem oltarju
in sploh svetilom v svojih cerkvah. Sv. An-
ton v Beogradu, frančiškanska kripta v Za-
grebu, sv. Frančišek v Šiški, sv. Mihael na
Barju, sv. Krištof v Ljubljani nudijo neiz-
črpno vrsto primerov svetilk in lestencev.
Z izredno ljubeznijo oblikuje krstilnice.
Prava bisera sta zadnji čas opremljeni krstil-
nici v Stranjah in v Nevljah pri Kamniku
Vse registre svoje domišljije pa je odprl pri
opremi župne cerkve v Stranjah, ki jo izvr-
šuje od leta 1947 sem od oltarja do zad-
njih podrobnosti kljuk in obojev na vratih.

J. Plečnik, Spomenik padlim iz prve svetovne vojne
na Breznici.

V zvezi z opremo oltarjev je nastala nepregledna vrsta monštranc, ciborijev in kelihov. Zastopane so najbogatejše in najpreprostejše oblike, vrste se težki, s poldragimi kamni in reliefi okrašeni monumentalni primeri ob lahkkih, gladkih, ki jim je vsa lepota v smotrno oblikovanem gradivu in jasni obliki.

Važno področje Plečnikovega življenjskega dela se nanaša na nagrobno spomeniško stroko. Tudi tu občudujemo neizčrpnost domišljije, ki se nikdar ne ponavlja in nas z vsakim delom vnovič preseneča. Ljubljansko pokopališče je obilno posejano s primeri tega snovanja. Tudi tu so zastopane vse stopnje od intimnih, pristrčnih, do bogatih in monumentalnih. V ozki zvezi z nagrobnim snovanjem so nastale Žale v Ljubljani, ki predstavljajo svojevrsten primer mrtvaških vež v obliki majhnih kapelic, slikovito razvrščenih v gaju z monumentalnim stebriščnim vhodom in z originalno oblikova-

J. Plečnik, Župna cerkev sv. Frančiška v Šiški.

J. Plečnik, Kapelica pri Preski.

nimi zunanjščinami upravnih poslopij. V opremi teh kapelic, posebno pa v njih zunanjščinah je Plečnik uresničil mnogo svojih starih priljubljenih zasnutkov tako po estetski kakor posebno po tehnični strani. Žale so po učinku pravcato čudežno mesto zadnjega bivališča naših ranjkih, preden se zadnjič poslovimo od njih in njihova trupla izročimo naročju matere zemlje, po oblikovni strani pa kar vzorčna zbirka Plečnikovih likovnih in tehničnih domislic.

Prav tako po svojih uresničitvah danes že kar nepregledno je temu sorodno drugo področje Plečnikovega snovanja, področje spomenikov, kapelic, znamenj ter spominskih stebrov vseh vrst in vseh namenov. Od primera do primera se igra njegova domišljija z najrazličnejšimi gradivi, načini oblikovanj in slogovnega izraza. Med pokopališko arhitekturo in to vrsto je polno stikov in jih ni mogoče ločiti drugega od drugega, Žale pa imamo lahko idejno in oblikovno za sintezo obeh skupin.

Pri tem delu moremo razlikovati predvsem tele skupine: 1. Kapelice, kakor je

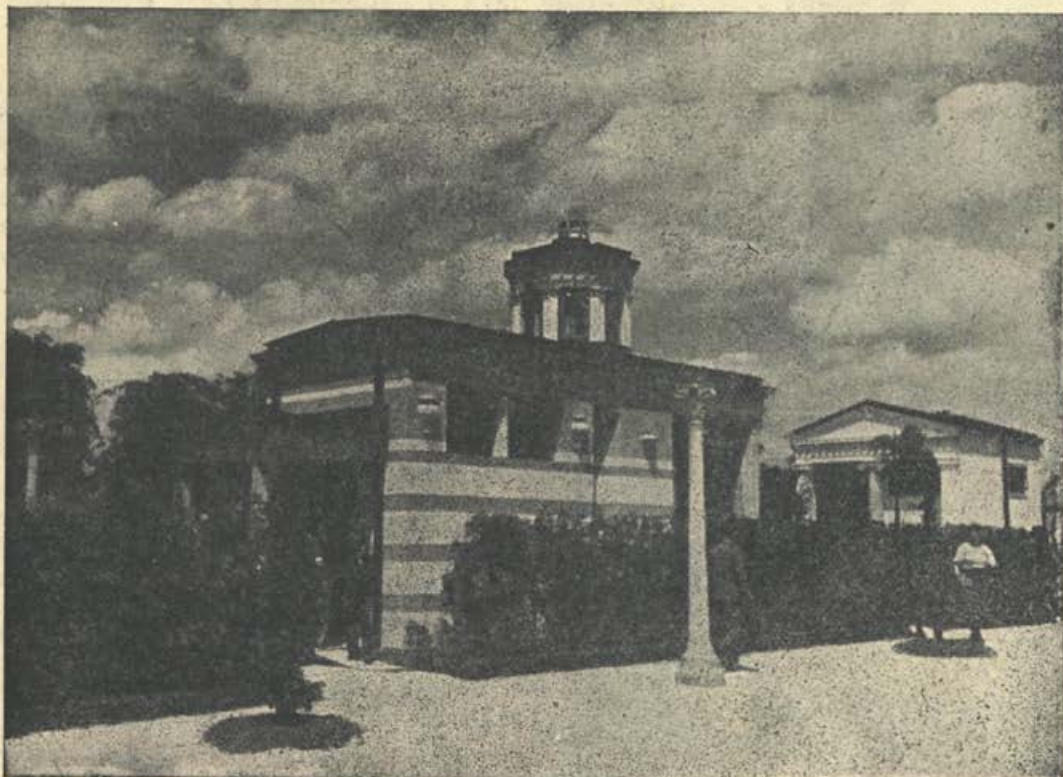

značilna v bližini Preske. V šoli je bilo izdelanih nič koliko osnutkov, ki so jih kasneje izvrševali njegovi učenci. 2. Znamenja, kakor je na primer Šverljugovo na Bledu. 3. Spomeniki vojnim žrtvam po prvi svetovni vojni. Opozarjamo na spomenika na Breznici in v Komendi. 4. Z bujno domišljijo je snoval po osvoboditvi spomenike narodnoosvobodilne žrtve in vojnih žrtev. Mnogo tega je bilo izvršenega, neizčrpno bogastvo idej pa vsebujejo načrti, izdelani pogosto v lesenih in keramičnih modelčkih.

Važno področje Plečnikovega dela je tudi tisk. Kakor na drugih umetnoobrotnih področjih, posebno v kamnoseštvu, rezbarstvu in mizarstvu, se je tudi v tiskarski grafiki Plečnik odlično uveljavil. Najprej pri opremi Doma in sveta, nato kot grafični projektant slavnostnih in izrednih tiskov, spomenic, diplom itd. Navajamo n. pr. spominsko knjigo, izdano ob desetletnici univerze, Sovretov prevod Izpovedi sv. Avgušтина, Architecturo perennis, Slovenske slikarje, razne izdaje Merharjevih del in nešteto

drúgega. Ni pa projektiral samo tiska, temveč izdal tudi vrsto risb za naslovne liste, cele alfabete okrasnih črk ter množico zaglavij in vinjet. Na tem področju mu veliko dolguje tudi Mohorjeva družba, kjer se je čutila njegova urejajoča roka, odkar je F. S. Finžgar prevzel uredništvo njenih knjig. O tem sodelovanju pričajo posebno razne platnice za Slovenske večernice, ki so jih po njegovi zamisli izdelali njegovi učenci, o tem pričajo ene izmed platnic koledarja in mnogo drugega.

Plečnikovo delo je odmevalo in še odmeva po vsej naši državi. O tem pričajo številni načrti za Zagreb, Osijek, Sarajevo, za Beograd, za jug naše države, za Vojvodino in Dalmacijo. Največ je seveda dal rodni Ljubljani in Sloveniji. Ko smo se po prvi vojni začeli kulturno uveljavljati v Prekmurju, je bil Plečnik s svojim delom med prvimi, ki so se tam uveljavili, in je realno vključil v svoje delo tudi tam domačo lončarsko obrt. Ljubljana pa je poleg Prage in Dunaja tretje glavno torišče njegovega dela.

J. Plečnik, Žale v Ljubljani.

Posebno med Prago in Ljubljano obstaja tudi zanimiva vzajemnost, tako da predstavljajo dela, izvršena po letu 1920 v teh dveh mestih, neločljivo enoto. V Ljubljani se je Plečnik izkazal predvsem kot mestni graditelj, urbanist. Ob njegovem prihodu je doživljala stavbarska Ljubljana pravkar eno izmed najbolj občutnih kriz svoje stavbarske zgodovine. Ljubljana je postala tretje glavno mesto jugoslovanske države, potrebe po upravni in kulturni reprezentanci so čez noč neizmerno narasle, novi prometni problemi so trkali na vrata, postavilo se je vprašanje Velike Ljubljane in njene vloge v življenjski skupnosti osrčja Slovenije, mesto pa je imelo samo še zastareli, po življenju že zdavnaj preklicani regulacijski načrt, pa še ta je veljal samo za manjši del mestnega ozemlja. Tej zadregi je priskočil na pomoč Plečnik z generalno skico za mestni gradbeni ustroj nove Ljubljane in kmalu nato s podrobnim zazidalnim načrtom za Bežigrad. Kjer se je pokazala priložnost, so se po njegovih zamislih začela izvajati ureditvena dela, katerih namen je bil predvsem vrniti lepoto precej zapuščenemu staremu delu Ljubljane njegovo mikavnost in ga povezati z rezko ob njem v XIX. stol. nastalimi novimi deli v skladno celoto. Tako preurejena Ljubljana v razdobju med obema velikima vojnama upravičeno zasluži naslov »Plečnikova Ljubljana«. Stvariteljsko neplodni čas druge vojne je Plečnik porabil za arhitekturne fantazije o Ljubljani v bodočnosti. Predhodnik zanje je zadnji iz konkretnih nalog izvirajoči načrt za novo mestno hišo na Vodnikovem trgu in za v glavnem delu že izvršene Žale in tržnice. Mape teh arhitekturnih sanjarij, med katerimi je tudi koncept »hiš pod občinsko streho« in katerih zaključek predstavljajo variante idej za slovensko narodno skupščino do zadnjega, realnim zahtevam že prej približanega načrta za parlament pod Tivolijem kot največji arhitekturni poudarek nove Ljubljane, predstavljajo izredno bogat vir arhitekturnih pobud in bi zaslužile tiskano izdajo.

Plečnikov kulturni pomen za vse Slovence pa je dejansko mnogo globlji, kakor ga more zajeti očrt, ki smo ga pravkar podali. Plečnik namreč ni samo velik umetnik, ki ustvarja nekje izolirano od svoje sredine,

J. Plečnik, Notranjost mrliške kapelice na Zalaha.

temveč je tudi s svojim snovanjem in delom najožje povezan z njo in njenimi možnostmi. Če kdo, Plečnik prav gotovo zasluži naslov »ljudski umetnik«.

Plečnik je obilno trosil pobude svojega iznajdljivega duha in z njim vplival na vse strani; značilno zanj pa je, da ni vplival samo na sebi enake, na arhitekto in umetnike, temveč tudi na tiste, ki naj bi bili po starem naziranju samo sredstvo za izvršitev genialnih ali tudi negenialnih zamisli arhitektov, to so obrtniki in rokodelci vseh vrst. Tudi Plečnik jih je potreboval, bil tudi odvisen od njih zmogljivosti, toda približal se jim je predvsem kot učitelj. Porabljal jih je z namenom, da bi vzbudil v njih za umetnega obrtnika nujno ljubezen do svojega dela in dvignil sposobnosti na najvišjo možno stopnjo. V sodelovanju z njim, ki se je spočetka mogoče zdelo piko-lovsko natančno, so se razvile posamezne

J. Plečnik, Strop v krstilnici v župni cerkvi v Stranjah pri Kamniku.

skromne delavnice in podjetja, ki morejo danes izvrševati najzahtevnejše naloge; v času največje krize naše umetne obrti je pred leti poiskal med polobrtniki sodelavce, ki so izvršili lepote rezbarij, kovinskih del, mizarskih izdelkov in podobnega v Stranjah. Plečnik je bil pa tudi poklican, da uči svoje sodelavce; ne sicer zato, ker je bil v Pragi eden najuglednejših učiteljev na Umetno-obrtni šoli, marveč zato, ker kakor redko kdo drug v njegovem poklicu pozna gradivo in njegove možnosti in ker je velik del njegovega stvariteljskega hotenja uperjen prav na dognano umetno-obrtno stran izvršenih del. Plečnik je po l. 1920 izvršil pri nas ogromno nalogo, ki so jo drugod izvrševale zgledne delavnice, kakor tako imenovane Dunajske delavnice. Velika razlika pa je v tem, da so te delavnice služile samo višjim, izbranim družbenim plastem, Plečnikovo prizadevanje pa se je zasukalo v samem ljudstvu povsod, kjer je med sodelavci odkril pravi posluš za material in njegov lepotni izraz. Enkrat so bili to kamniški kovači, rezbarji in mizarji, drugič so

bili to prekmurski lončarji, tretjič je bil to dotlej neopazen ljubljanski ali okoliški kamnosek ali pasar, pa zopet podobar in pozlatar ter v posebnem primeru tudi prizadeven svečar, ki so sprejeli njegove pobude in mu vračali z deli, ki so se jim pogosto sami čudili. Pri tem je Plečniku pomagala njegova preteklost, ko mu je mizarstvo odkrilo skrivnosti lesa, tako da s ponosom zatrjuje, da se lahko kosa z vsakim glede poznanja lepotnih in tehničnih možnosti lesa. Tvegane oblike, ki jih je pogosto uporabljal, so posledica tega intimnega poznanja. Edino barok je v preteklosti tako svobodno fantaziral v lesu, kakor to vidimo v naših dneh pri Plečniku. Študij ljudske umetnosti mu je odprl oči za konstruktivno lepotne možnosti nezakritih lesenih konstrukcij, ki jih je mnogo uveljavil v dvorski lovski vili v Kamniški Bistrici in na Žalah v Ljubljani.

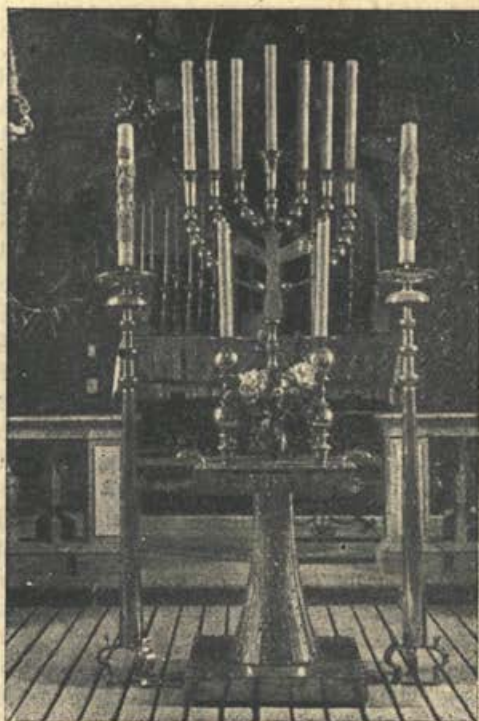

J. Plečnik, Kelih za novomašnika.

Plečnik do dna pozna kamen in njegove lepote in porabne možnosti. Vodil nas je v malo znane domače kamnolome in odkrival lepote naših domačih vrst. Mnogi njegovi kamniti oltarji, posebno pa stopnišče in gornja veža univerzitetne knjižnice v Ljubljani so zgovoren dokaz za to. Oblike pa, ki jih je temu gradivu dajala njegova umetnost, so tako dognane, da je mednarodno znan tuj arhitekt sodil, ko je spoznal Plečnikova dela v Pragi in v Ljubljani, da se spleča arhitektu pot v Ljubljano samo zato, da bi študiral Plečnikove profile.

Po polstoletju neosebni industrijsko kovinskih in pasarskih izdelkov nam je Plečnik prvi zopet pokazal, koliko lepote vsebuje pravilno porabljena gladka kovina, koliko življenja ji more dati roka kovača ali zlatarja in kaj vse pomeni tudi v teh delih dognana rokodelska oblika.

J. Plečnik, Svečnik mrtvih v župni cerkvi v Stranjah pri Kamniku.

J. Plečnik, Pogled v župno cerkev v Bogojini v Prekmurju.

Ne ocenili pa bi Plečnika arhitekta zadostno, če bi ga skušali zajeti samo kot oblikovalca nešteti presenetljivo lepih ali učinkovitih posameznosti. Imel je namreč vedno pred očmi arhitekturo kot oblikovalko vsega življenjskega prostora, kjer arhitektura odreja tudi vloge svojih likovnih posestrim. Bil je tudi prvi pri nas, ki je odredil tudi slikarstvu in kiparstvu zopet njuno vlogo v arhitekturnem prostoru. Njegova izvršena dela največkrat niso doživela tiste končne oblike, ki jim jo je sam zamislil. Toda z arhitekturnim načrtom je vselej obenem snoval tudi njegovo opremo in druge elemente njegovega lepotelega izraza. Zaradi nerazumevanja njegovih teženj so se uresničile, kakor n. pr. v Šiški, večjih ponesrečile. V mnogih risbah in poskusih s kartoni in maketami na mestu pa je tako v glavni kapeli na Žalah kakor pri Sv. Antonu v Beogradu pokazal, kako si zamišlja to sožitje.

Plečnik pa ni samo dajal svoji okolici in jo oblikoval tako, da danes marsikje nosi njegov pečat, temveč je tudi sam umetniško

sprejemal njene pobude in jih umetniško poglobljeno uresničeval. Značilen za njegovo razmerje do sredine in njenih pobud in njih prenos v osebno ustvarjanje je posebno primer nastanka ljubljanskih Žal. V Arhitekturi perennis beremo o tem prav zanimivo ugotovitev. Tam so piscu Žale primer, kaj pomeni umetniško razodetje v dušeslovnem poteku umetnikovega snovanja. V Ljubljani je bila ob nastanku zamisli tako imenovanih Žal že dolgo na dnevnem redu naloga, da mesto zgradi po zgledu drugih večjih mest sodobno ustrezno mrtvašnico. Gre pri tem za skupnost medicinsko raziskovalnih, dokumentarnih in sanitarnih naprav, ki jih na zunaj monumentalno predstavljajo tako imenovane mrliške veže z mrliškimi odri, kjer svojci položijo svoje mrličke do pogreba. V svetu in tudi pri nas je veljal takrat kot zgleden, racionaliziran, s sredstvi vseh možnih sanitarnih in dokumentarnih kalkulacij zasnovan tip tako imenovane mrtvašnice kot višek dosegljivega. Malo več ali malo manj tako imenovane umetnosti pri teh standardiziranih rešitvah, se je zdelo, da ni važno. Hladen, vsestransko dognan račun je obvladal ta važni sodobni arhitekturni problem in ga zajel tako popolno, da je zanj obstajal samo

J. Plečnik, Svetilka v zakristiji župne cerkve v Stranjah.

še mrlič kot predmet dokumentirane in sanitetno neškodljive odprave v mater zemljo. Živi človek s svojimi čustvi je bil potisnjen daleč v ozadje, kakor bi del, zvezanih z mrtvašnico, ne bilo mogoče več toliko posvetiti, da bi bila vredna mesta v živem življenju. V tem razpoloženju je tudi Plečnik snoval svoj zamiselek ljubljanskih mrtvašnic. Tudi skozi njegovo glavo so brodile standardizirane sheme tako imenovane idealne mrtvašnice in mu je šlo spočetka mogoče samo za to, kako hladni porabnosti vdahniti vsaj nekoliko posvečene tolažilnosti, ki je manjka največkrat celo sodobnim mrtvaškimi kapelam na pokopališčih. Nekega dne pa se mu je razodelo nekaj, kar še ni imelo niti imena; vedel je samo, da se to ne bo moglo imenovati mrtvašnice. Zasnova je vrt zadnjega slovesa in zadnje tolažbe. »Vrt vseh svetnikov« naj bi se imenoval. Pred njegovo dušo je namreč vstala naša domovina s svojo idilično značilnostjo, z belimi cerkvicami in mičnimi kapelicami in znamenji ob potih. Zakaj bi naša mrtvašnica, prizorišče zadnjega slovesa z dragimi rajnkimi, ne bila zadnja, kar mogoče vijugasta pot skozi vrt s kapelicami, ki naj bodo naše individualne mrtvašnice? Kakor se je že pogosto videc prestrašil razodetja, ki je vstalo v njem v plodoviti uri, se je tudi Plečnik prestrašil te misli, češ kako naj bi te uboge kapelice služile standardiziranemu namenu? Svojo zamisel je sicer narisal, a se odrekel njeni uresnitvi, saj sam ni verjel v njeno ostvarljivost. Vendar pa mu spočeta misel ni dala miru, pa tudi drugi so se je oprijeli, češ domača je, naša je. Tako se je, še preden je bila rojena, razodevala. Pokazalo se je, da je na videz blazna misel vendarle tudi združljiva s potrebami, katerim naj služi, in ko je bila nazadnje uresničena, se je udomačila in predstavlja danes eno najsamoraslejših arhitekturnih umetnin Ljubljane in Slovenije.

Kakor veliki arhitekti vseh časov je Plečnik s svojim antipodom Corbusierom vredno zastopal misel, da je arhitektura v bistvu pesniško ustvarjanje — poezija. Zato ne preseneča, če njegovo delo mnogokrat prehaja meje ožje arhitekture in umetne obrti in se nehoté izraža tudi kot kiparstvo in slikarstvo. Že njegovi risani načrti, posebno iz fantazijske skupine, pogosto do-

bivajo vrednost samostojnih ustvaritev in se njihov oče včasih toliko zadovoljuje z njimi, da se zdi, da mu ni dosti več do materializirane uresničitve. Drugič zalotimo Plečnika, kako sam posega v plastično modeliranje drugim v končno izvršitev izročenih osnutkov in kako gnetoč in izrezavajoč iz gline in plastelina sam študira plastični učinek svojih zamisli. Njegovi risani stavbarški in knjižno grafični osnutki so pogosto tako pretkani z intimnimi, duhovitimi, pa tudi hudomušnimi stranskimi motivi in pomeni, da se ne čudimo več, če je lepega dne sam ne samo grafično opremil, temveč tudi resnično ilustriral Finžgarjevo Makalonco in se s tem uvrstil med pomembne naše ilustratorje.

Prav v pesniško stvariteljskem jedru je dušeslovno bistvo Plečnika kot spredaj označenega ljudskega umetnika. Iz razpoloženj, iz kakršnega so nastale Žale, se mu ves čas snujejo misli o lepoti, o plemeniti človečnosti in prisrčni mikavnosti, ki so tako razumljive ljudskemu razpoloženju. V tem je njegova preprosta domačnost pa tudi njegova umetniška veličina. Le če ga tako razumemo, ga bomo mogli kdaj v celoti zajeti kot osebnost, pa naj bi bil še tako mednarodno ugleden in občéčloveško pomemben. Predstavljajoč ga tako slovenskemu ljudstvu, mu želimo, da bi v častiljivi starosti še naprej snoval in polnil zakladnico dragocenih spoznanj in zasnutkov, ki bodo bogat vir pobud še mnogim rodovom.

Jesensko domotožje

Leopold Stanek

Ko zadiši mi z brajde
presladka izabela,
srce miru ne najde,
ni duša več vesela.

Želim si v domačijo,
kjer se sprostijo sile,
kjer jagode zorijo,
nov sok napája žile.

Ko zadiši mi z brajde
kjer koli izabela,
srce miru ne najde,
ni duša več vesela.

Na tujih tleh ni mesta
kjer hotel bi ostati,
pretrda mi je cesta
pred src zaprtih vrati.

Kjer jagode so zrele
me prvič napojile
in grudi izabele
za vse dni nadojile.

Po domu se ji stoži:
ko se odzove vabi,
veselo jo zakroži,
trpljenja dni pozabi.

Daj mi, pastirček

Ančka Salmič

Daj mi piščalko vrbovo svojo!
Daj mi, pastirček, bele ovce!
Svoje kraljestvo, to gmajno razsežno,
daj mi nedolžno in srečno srce!

Daj mi svoj smeh in vriskanje in pesem!
Da vsaj za hip se mi vrne v srce
sreča detinska, že davno odbegla,
da stopim še enkrat na bele steze.

Nič se ne zmeni ta srečni pastirček,
z ovcami se mi po gmajni podi.
Poje in vriska si v sreči detinski,
meni pa v togi srce koprni.

Ne vem

Stana Vinšek

Zlate misli v duši mi kipijo,
zlate niti se iz njih rodijo,
da zataknejo v sanje prebogaté
dneve in noči, ki zame sô in zate.

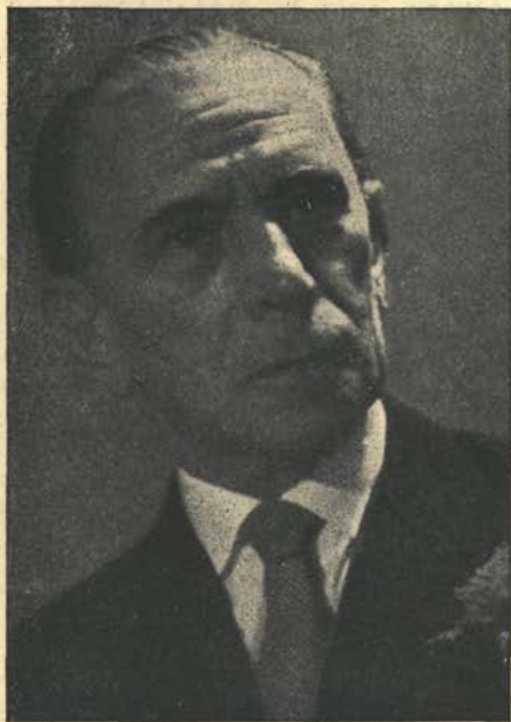
Zlate misli so me prepojile,
zlate niti so me oslepile,
da ne vidim skozi te koprene,
da ne vem, če še si poleg mene . . .

Akademiku dr. Maksu Samcu

Ob sedemdesetletnici

Če le mimogrede pogledamo v življenje in dvig umetnosti in znanosti v Slovencih, nas obide nekam pretresljivo spoznanje, da se stebri, ki so nosili vso dragoceno težo prosvete v našem narodu — neki selijo v večnost, drugi pa so dosegli že visoko starost, da se kar bojimo zanje. Med učenjaki, ki jim Jugoslavija danes nima para, je tudi sedemdesetletnik, akademik, univerze pro-

fesor in vodja kemičnega inštituta pri Akademiji dr. M a k s S a m e c.

Rojen je bil dne 27. junija 1881 v Kamniku. Kdor ga je poznal še kot drobnega gimnazijca, je opazil njegovo nenavadno mirnost, zlasti njegov pogled, ki je vedno iskal nekam v daljavo in globino. Ta pogled je že takrat razodeval, da mu ne bo mar vsakdanjih stvari, ki jih srečujemo vsi, ko hodimo po zemlji dokaj hladno mimo njih. Njemu je bilo od usode določeno, da se bo vtopil v največje skrivnosti naše narave in skušal odkriti dragocena spoznanja lastnosti stvarstva, saj so drobne mole-

kule rudnin, cvetic, zraka in sončne svetlobe. In naš akademik je bil tej od Boga mu določeni nalogi vse življenje zvest.

Že z devetnajstimi leti je dokončal gimnazijo v Ljubljani, štiri leta je na dunajski univerzi študiral kemijo, fiziko, matematiko in prirodoslovne vede in že leta 1904 dokončal študije in si pridobil doktorat.

Tako kratka doba študija ob zelo težkih predmetih je dokaz njegovega talenta in vztrajnega dela pri študiju. Eno leto je bil asistent na meteorološkem — vremenoslovskem — zavodu na Dunaju. Leta 1905 je bil že profesor na realki na Dunaju do leta 1919, ko je po ustanovitvi Jugoslavije prišel v domovino in bil izbran za rednega profesorja na univerzi v Ljubljani. V kletnih prostorih nekdanje realke si je uredil svoj laboratorij — delovne študijske prostore. Kdor je hodil tam mimo v večernih, večkrat poznih urah, je lahko videl, da v teh prostorih še vedno gori luč, in vsakdo je dobro vedel: profesor Samec je še neutrudljivo pri delu. Sadovi tega dela so bila razna odkritja, preiskovanja vsebine rudnin, kamenin, rastlin in še in še. Vse to delo je bilo posvečeno koristi človeštva. Toda kemik Samec ni tega skrival, ni bil niti skrit samo v svojih laboratorijih. Bil je v vedni zvezi z učenjaki kemije po vsej Evropi, kamor jim je pošiljal svoje razprave in jim razodeval svoja dognanja. Danes je v svetu že nad 150 njegovih učenih razprav, tiskanih v raznih jezikih. Udeleževal se je tudi mednarodnih zborovanj učenjakov in kemikov in tamkaj z živo besedo posegal v razprave in predaval. V deveterih velemestih, kakor so Berlin, Benetke, Pariz, London, Heidelberg, Leipzig, Praga, Budimpešta, Zagreb, se je udeleževal zborovanj svetovnih učenjakov. Še vedno je sotrudnik znanstvenih listov v New Yorku in drugod. Zato je postal dopisni in redni član tudi drugih Akademij.

Danes profesor dr. Samec ni več samotni delavec znanstvenik v revnih kletnih prostorih nekdanje realke. Sedaj je vodja kemičnega inštituta, ki ni še velik, a spodobna stavba. Ni več sam. Privzgojil si je mladih in bistrih sodelavcev, ki pod nje-

govim vodstvom rastejo in z umom in pridnostjo skušajo priti na pot svojega učitelja. Za našo domovino je pa njegovo delo neizmerne važnosti. Res je ta znanost tako globoka, da je povprečna izobrazba ne more doumeti. Toda vsa naša država, vsak državljan bo lahko spoznal velevažne uspehe znanstvenega dela profesorja akademika Samca. Naj omenim predvsem, da se mu je posrečilo narediti iz našega premoga lignita, ki ga v Sloveniji kopljejo v Velenju, drugod v naši državi so pa še druga velikanska ležišča tega premoga — izvrstnega koks. Iz našega rjavega premoga koks ne moremo narediti. Za izdelavo koks je potreben posebno trd kameni premog, kakor ga imajo v Šleziji, v Nemčiji in Angliji. Naš lignit (ime ima od latinske besede lignum — les) za to ni bil doslej niti v sanjah porabljiv. Znanstvenik dr. Samec je s posebnim načinom predelave dosegel, da bomo iz tega malovrednega premoga dobivali dober koks za plavže in za uporabo v železarnah. Ker je lignit v Lukovcu in Zenici v izobilju, zato že zidajo tam dve tovarni — koksarni. Preračun kaže, da bo strošek za tako tovarno že v dobrem letu poplačan s prihrankom, ko ne bo treba kupovati dragega koks v tujini. Ta vsota dosega v enem

letu do deset tisoč milijonov — eno milijardo. — Profesor Samec je sestavil tudi zdravilo za govejo živino, ki zaradi nekakšne ohromelosti ne more iti po plemenu. Na tisoče krav je že bilo s tem sredstvom okrepljenih in osposobljenih za pleme. Samo te dve odkritji, ki jih tudi vsak preprost človek zna ceniti, sta dokaz, da delo kemika Samca ni zgolj iskanje raznih sestavin v proizvodih narave za skrito učenost, ne, sadovi njegovega dela so očitni za veliko korist človeštva. Tudi pridobivanje važnega zdravila — penicilina, ki ga moramo za drag denar uvažati iz tujine, je v Samčevem laboratoriju danes že dognana zadeva. To zdravilo se namreč pridobiva iz mikrobov — iz najmanjših živih bitij — iz plesni, ki jo gojijo v kemični delavnici.

Ker je za razvoj znanosti in za vsa preiskovanja treba vse večjih prostorov, kakor je bila klet v realki, in tudi vse obširnejših poslopij, kot je sadanja kemijska inštitutna zgradba, že zida ljudska oblast veliko stavbo v Ljubljani ob Mirju, kjer bo postavljenih v svetli dvorani tudi dovolj dragocenih naprav za vse to velevažno delo. Vsi narodi Jugoslavije želijo akademiku dr. M. Samcu za domovino tako dragocenega zdravja še mnogo let.

Vzemi me s sabo, vihar

Ančka Salmič

Tuli, le tuli, pomladni vihar!
S sabo me v svoje vrtince poženi!
Tukaj, v nižavi, premirno je meni.
S tabo želim si, o, zračni vladar!

Z blaznim se tvojim naj plesom vrtim
vse brez strahu in bojazni v višave.
Naj le ostanejo bedne nižave.
Hočem, da vseh se okov oprostim!

Nočem, da čas me kot steklo zdrobi!
Skuje naj v močno, jekleno me ženo!
Vtaplja srce se v zavest mi plamenov:
Žena je, ki lahko svet prerodi!

Pomladna

Leopold Stanek

Prvi zvonček zazvoni —
vetric ga zbudi.

Tretji zvonček zazvoni —
krona odleti.

Drugi zvonček zazvoni —
čebela v njem visi.

Cvetni listi odlete —
navčki v njih ječe.

Vinko Vodopivec je sin goriške zemlje. Rodil se je 16. februarja 1878 v Ročinju na Tolminskem tamkajšnjemu učitelju Vinku Vodopivcu in materi Antoniji Makarovič. Ljudsko šolo je obiskoval v Grgarju pri Gorici, kjer je bil njegov oče takrat učitelj in organist. Z glasbo se je pričel zgodaj seznanjati in se v nji vaditi najprej na očetov harmonij, tako da je že kot dvanajstletni deček spremljal petje v cerkvi. Kot gimna-

zije v Gorici je bil gojenec deškega semenišča, kjer je kmalu sodeloval pri zavodskem malem orkestru kot violinist in se pridno vadil tudi v violinski in klavirski igri. Vodja deškega semenišča je bil poznejši krški škof dr. Anton Mahnič, ki je imel mnogo smisla tudi za glasbeno izobrazbo gojencev. Vodopivec je začel že takrat kot samouk komponirati; nekaj teoretskega pouka v harmoniji in kontrapunktu mu je dal skladatelj Danilo Fajgelj, v glavnem pa se je pozneje sam glasbeno spopolnjeval s študijem raznih nemških in italijanskih učbenikov. Po dovršeni gimnaziji je stopil v goriško bogoslovnico, kjer ga je 14. 7. 1901 goriški knez nadškof in kardinal dr. Jakob Missia posvetil v mašnika. Novo mašo je pel 21. julija v Grgarju. Nato je kaplanoval v Kamnjah, v očetovem rojstnem kraju, pri župniku Josipu Avscu, velikem pospeševalcu abstinentskega gibanja, potem tudi v Črničah, pri župniku Janezu

Murovcu, poznejšem goriškem kanoniku. L. 1907 je prišel kot vikar v Kromberg pri Gorici, kjer deluje še danes. Med prvo svetovno vojno je tu z župljani 14 mesecev preživel vojne strahote. L. 1916 se je moral zaradi evakuacije umakniti iz Kromberga in je odšel v Cerknico. Tu je pomagal v dušnem pastirstvu in opravljal hkrati organistovske posle. Seveda je tudi komponiral. Tu je nastal med drugim njegov moški zbor »Zabja svatba«. L. 1918, po končani vojni, se je vrnil v svoj ljubi Kromberg, ki ga je našel v razvalinah. Pa so se dvignile najprej barake: cerkev, v kateri je bil tudi skromen prostor za župnišče, šola in domovi. Vodopivec je pri tem delu pomagal, ljudi tolažil in hrabil. Polagoma so vas in cerkev zopet pozidali. L. 1936 je bil kromberški vikariat povišan v župnijo in vikar Vodopivec je postal prvi kromberški župnik. L. 1947 je obhajal že štiridesetletnico tamošnjega dušnega pastirovanja, l. 1948 sedemdesetletnico rojstva, l. 1951 pa zlato mašo.

Poleg svojega duhovniškega dela je Vodopivec živel ves čas tudi glasbi. Delal je kot pevovodja in kot učitelj godbe, kot pevski in godbeni organizator, kot orgelski kolavdator, zlasti pa še kot neutruđen skladatelj. Kot tak je postal ljudski pevec v najlepšem pomenu besede. Prisluhnil je ljudski pesmi in v tem duhu skladal. Je tudi predvsem melodik; melodija mu naravno, nepri siljeno vre iz duše. Kot jasna in topla goriška pokrajina je tudi Vodopivčeva glasba jasna in iskrena, v obliki in izdelavi pa trdno in v redu zložena.

Vodopivec sklada za cerkev in za svet. Našo cerkveno glasbo je obogatil z več latinskimi mašami, izmed katerih je šest natisnjenih, z Rekvijemom, Tedeumom, z mnogimi moteti, z nekaterimi slovenskimi mašami, s številnimi cerkvenimi pesmimi (mašnimi, evharističnimi), Marijinimi, svetniškimi, za razne dobe cerkvenega leta in za razne prilike, z več litanijami in koračnicami za cerkvene obhode. Uredil je več izdaj skladb goriških skladateljev (med njimi poleg svojih še Kokošarjeve, Komelove in Bratuževe) in tri velike zbirke cerkvenih pesmi s

sodelovanjem večine slovenskih cerkvenih skladateljev: »Božji spevi« (92 pesmi), »Gospodov dan« (100 pesmi) in »Zdrava Marija« (112 pesmi), pomembne za naše cerkveno zborovsko petje. Za cerkveno ljudsko petje je priredil »Svete pesmice« s 105 napevi. Cerkevne skladbe je prispeval tudi v »Cerkveni glasbenik« in v razne zbirke, ki so jih drugi priredili.

Poleg cerkvene je Vodopivec skladal tudi svetno glasbo, predvsem mnogo zborovske (za moški, ženski in mešani zbor), samospewe, kuplete, dramatične prizore, spevoigre, koračnice in druge skladbe za tamburaške zборе, za godbe na pihala in za salonske orkestre. Zborovske skladbe je priobčeval najprej v naših glasbenih listih: v Novih Akordih, Pevcu (35 skladb), Zborih, Naših zborih in raznih drugih izdajah (Kramolc-Tomc, Kumar, Pregelj). V izdaji ljubljanske Glasbene matice je izšel osemglasni mešani zbor »Mejnik« (1943). Kot samostojne izdaje so izšli: Moški zbori (Gorica 1909), Moški in mešani zbori (Gorica 1921), Poljske rože (štirje mešani zbori, Gorica 1927), Štiri vesele koračnice za mešani zbor (Ljubljana 1938), Osem izbranih moških zborov (Ljubljana 1938) itd. Njegova orlovska himna je vžigala. Izšla je tudi prirejena za godbo na pihala v Brnu 1921. Njegov res imenitni moški zbor »Žebljarska« je ponatisnjen v A. Groebningovem »Zborovodju« I. in je na njem prikazan način dirigentskega podajanja.

Med spevoigrami so najbolj znane: »Kovačev študent«, »Srce in denar« in groteska »Povodni mož«. V rokopisu ima Vodopivec še večjo zbirko orgelskih skladb, samospewe s klavirjem, skladbe za godbe in salonske orkestre ter cerkvene in svetne zborovske in mladinske. O glasbi je pisal v naše glasbene liste: v Cerkveni glasbenik, Pevca in hrvatsko Sveto Cecilijo.

Kot skladatelj je Vodopivec opravil veliko delo, pomembno za ves slovenski narod. Za Primorce ima še posebno zaslug, da je tudi v zanje najhujših časih s svojimi skladbami, pevske in godbenimi, in z glasbeno organizacijskim delom v njih budil versko in narodno zavest in stalno dvigal njih glasbeno kulturo. Več njegovih skladb, vokalnih in tamburaških, je bilo nagrajenih. Njegove za godbe na pihala zložene skladbe so zelo posrečeno instrumentirane in prilagojene zlasti podeželskim godbam. Mnogo se je trudil, da bi se v Gorici ustanovila orglarska šola. Bilo je že vse pripravljeno, a je »višja sila« iz političnih razlogov to preprečila.

Vodopivec je bil vedno tudi skrben dušni pastir, prav tako kot človek vedno na mestu: dober, prijazen, uslužen, gostoljuben in poln zdravega humorja.

Ob njegovi zlati maši mu želimo in kličemo: Bog živi in ohrani jubilanta ljubim Primorcem in vsemu slovenskemu narodu še mnoga leta!

Vinku Vodopivcu

Joža Lorrenčič

V prijaznem Krombergu bi Te posetil
In voščil rad Ti, jubilant, iskreno:
Na mnoga leta, da še z mnogo kantileno,
Kot si doslej, bi svet naš presenetil!

O, kaj si jih ubral že in posvetil
V čast božjo in Mariji, da nobeno
Ob njih srcé ostalo ni ledeno —
Dà, v slehernem si ogenj vere netil.

Obenem Tvoja pesem je glasila
Povsod ljubezen do slovenske zemlje
In rod naš spremljala in ga bodrila.

V vek živel boš zato, čeprav čas jemlje
Enako vse, kar se je kdaj spočelo:
Cenilo se iz roda v rod bo Tvoje delo!

Pisatelju Pavlu Perku

Ob zlati maši

Naš jubilant se je rodil 22. januarja 1877 v Poljanah nad Škofjo Loko, v rojstnem kraju slovenskega pisatelja Ivana Tavčarja. Osnovno šolo je obiskoval doma in v Škofji Loki. Potem je odšel v Ljubljano v gimnazijo in v bogoslovje. Dne 14. julija 1901 ga je ljubljanski škof dr. Anton Bonaventura Jeglič posvetil za mašnika. Kot kaplan

je služboval v Škocijanu pri Mokronogu, na Raki, v Kranjski gori in v Žireh. Od leta 1910 je bil župnik v Češnjicah v Črnem grabnu pri Tuhinju. Leta 1935 je stopil v pokoj. Zdaj živi na Muljavi, podružnici župnije Št. Vid na Dolenjskem, v rojstnem kraju slovenskega pisatelja Josipa Jurčiča, kjer je zdrav in čil obhajal zlato mašo.

To bi bila Perkova preprosta življenjska pot. Ko bi jo bil prehodil sam zase, bi se ga pač ne spominjali v koledarju. Toda njegovo življenje je bilo v dvojnem smislu posvečeno ljudstvu, ker je delal zanj kot duhovnik in kot pisatelj.

Pisati je začel že dokaj zgodaj, saj segajo njegove prve objavljene črtice še v študentovska leta. Priobčeval jih je v »Ljubljanskem Zvonu«, v »Domu in svetu«, v »Slovincu«, v »Času«, v »Mentorju«, v »Angelčku«, v »Vrtcu«, v »Slovenskih večernicah«, v »Koledarju Družbe sv. Mohorja« in drugod. Sodeloval je tudi pri mladinski zbirki »Marjetice« (1902), napisal za radio šaljivo slušno igro in leta 1924 izdal v Kamniku pri Slatnarju svoje najznačilnejše pripovedne spise v prvem zvezku zbirke z naslovom »Z naših gorá«. Z založnikom Slatnarjem je bil dogovorjen, da bo zbral še drugi zvezek svoje proze, toda založnikova smrt (1925) mu je to preprečila.

V svojih romantično-idiličnih zgodbah je najrajši posegal po snoveh iz svojega okolja, zlasti iz kmečkega življenja, kar ga je kmalu pripeljalo do zdravega realizma. Sam je zapisal: »Ljudstvo slovensko! — Opazoval sem te in te nosil v srcu mnogo let. Hotel sem ti pogledati v dušo; poseči sem ti hotel prav do jedra... Kjer se mi je nudila slika, vredna, da se ohrani, sem si jo ogledal, očistil jo prahu in jo shranil za spomin. Tako je nastala knjiga, ki nama bodi sedaj ogledalo, v katero hočeva pogledati ti in jaz. Ti zato, da mi poveš, ali je to tvoja slika ali ni. Jaz zato, da vidim, ali sem delal po naravi ali ne. Ljudstvo slovensko — človek si! To se pravi: kar je človeškega, je tudi tvoje. Človeške pa so i vrline i napake.«

Skoraj bi smel zapisati, da je za večino Perkovih novel in zgodb značilno to, da najrajši in tudi najbolje opisuje človeka, ki bodisi duševno, bodisi telesno mnogo trpi. Pogosto srečujemo ljudi s hudimi notranjimi boji, ki se morajo spričo razmer odpovedati svojim najljubšim željam (zlasti v ljubezni) in se v odpovedi in zatajevanju plemenitijo in notranje prečiščujejo. Nič poredkeje pa v Perkovih črticah ne naletimo na ljudi, ki znajo tudi strahotne bolezni, neozdravljive telesne napake junaško prenašati in jih porabljeni za samovzgojo. Sam je nekje zapisal: »Sram me je, ker se čutim tako majhnega spričo teh preprostih ljudi. Majhni so v učenosti, a veliki v odpovedi!«

Kakor ta snov prevladuje na splošno v Perkovem pisateljskem ustvarjanju, tako prevladuje tudi posebej v njegovi najboljši noveli »Doktor Lovro«. Čudaški zdravnik dr. Lovro se nastani v samotnem gorskem kotu ob vznožju Blegaša in se zaljubi v šiviljo Mlinarjevo Lucijo, ko hodi mimo okna, za katerim ta šiva. Vaški fant Tine se smrtno nevarno ponesreči. Pokličejo k njemu dr. Lovra. Temu se odkrije, da Tine na tihem ljubi Lucijo. Zdravnik začne omahovati med tem, ali naj Tineta ozdravi in s tem sebi zamori srce, ali pa naj sebi ozdravi srce in Tineta zanemari. Odloči se za samoopoved in sklene pomagati Tinetu ne le do zdravja, temveč tudi do poroke z Lucijo, kajti med Lucijo in Tinetom še ni bila izgovorjena nitij besedica o ljubezni. Pisatelj vzklizne: »Ah, ti ljudje! Preprosti in naravni; sramežljivi in zaprti drug proti drugemu! Skrivajo svoja čustva, se boje z besedo na dan ... Pri tem pa po lastni krivdi umirajo od toge in bolečine.« Pozneje dr. Lovro zve, da je Lucija hroma, a to mu zbudi le še bolj človeško ljubezen do nje. Tako so vsi trije nesrečni: Tine bi najrajši umrl, ker ni upanja, da bi kot revež dobil Lucijo za ženo. Lucija si želi smrti, ker edina pozna svojo zahrbtno bolezen in ve, da ne bo nikoli mogla biti srečna žena, zdravnik Lovro pa se na ljubo lepi ljubezni med Tinetom in Lucijo odpove svojim željam in doseže, da se onadva res vzameta, čeprav se zdaj tudi Tinetu odkrije Lucijina bolezen. Zdravnik mora občudovati notranjo moč preprostih ljudi: »Vežejo se za vse življenje, pa ne gledajo na zunanost, ker neka višja, lepša misel je, ki jih spaja med seboj.«

Iz vse novele diha pristnost in toplina, ljudje so kljub skopim potezom prikazani živo in plastično, da se »Doktor Lovro« mirno lahko prišteva med naše najboljše novele. In še po tem je zanimiv »Doktor Lovro«, da je Perko, ki je kakor njegov rojak Tavčar svoje novele rad prestavljal v domače, poljanske hribe, štiri leta pred Tavčarjem v tej noveli obdelal precej soroden motiv, kakor ga je pozneje z več presenetljivimi vzporednostmi obdelal Ivan Tavčar v svojem lepem delu »Cvetje v jeseni«.

Perkovo najbolj razgibano pisateljsko delo je omejeno na njegova mlada leta študij in kaplanovanja. V Češnjicah, kjer je nekaj časa še živo pisal, pa se mu je odkrilo kon-

kretnije delovno področje. Po sili razmer je moral biti ne le zdravnik duš kot duhovnik in pisatelj, temveč tudi zdravnik teles, saj je bil dolga leta svojim faranom, ki so bili zaradi oddaljenosti od prometnih središč v hribih obsojeni na milost in nemilost bolezni, epidemij in nesreč, ne le duhovnik, temveč tudi zdravnik, pri čemer je zanemaril svoj pisateljski poklic in se povečini omejil na podlistkarski drobiž.

Perka sta snov, ki jo je obravnaval, in njegov poklic ljudskega duhovnika in zdravnika tudi pri pisanju nujno vodila v poučnost, vzgojnost in prigodničarstvo, kar je bilo zlasti v njegovih drobnih črticah po otroških listih rado močnejše od njegove umetniške sile, zato pa je toliko jasneje vidno njegovo zdravo načelo o delu za ljudstvo, po katerem se je nesebično ravnal in ki mu je pridobilo toliko hvaležnih src. V imenu vseh teh kličemo zlatomašniku: Še na mnoga leta!

Srečanje

Ančka Sulmič

Sem mislila, srečo ti najdem v očeh,
pa vidim, da to je bilo le nekdanj,
na ustih nekdanji prešerni smehljaj,
ko srečo ti z mojih si ustnic še pil.

Zdrobljena je čaša, ostal ti je greh.

Sedaj ves prisiljen, grenak ti je smeh,
v boleštne ti gube nabrano je lice.

Sam Bog ve kam tožne strme ti oči?
Pri tebi zdaj sreča nič več ne mudi se.

Čuj, fant moj nesrečni:
Ne vdiraj v svetišča deklet!
Gorje, če od njih boš v prevari preklet!

O sebi

Leopold Stanek

Slabotno, res, je nekam grlo moje,
da včasih komaj slišiš glase.
Kdor slišati želi, kako mi poje
srce, tanko prisluhni vase!

Slikarju Gvidonu Birollu

Ob sedemdesetletnici

Ko smo lani bralcem Mohorjevih knjig v Finžgarjevem »Triglavu« predstavili novega slikarja Gvidona Birolla, je najbrž le malokdo pomislil na to, da sta sodelovala pri knjigi kar dva jubilaranta: pisatelj Finžgar — osemdesetletnik in ilustrator Birolla — sedemdesetletnik. Ilustracije so bile bralcem zelo všeč, dobro so se ujemale s Finž-

garjevim romantično nadahnjanim risanjem našega gorenjskega planinskega sveta, z njegovim pesniško lepim opisovanjem paše v planini in bridko žalostno povestjo o ljubezni Rupnikove Mine. Ilustrator, ki je sam po materi Gorenjec in je svojo mladost preživel v Škofji Loki, je znal vdihniti svojim podobam Finžgarjevega »Triglava« pristnost in toplino, znal je najti polno prizorov, ki po svoji živi, z resničnimi predmeti obdani okolici pričarajo predte z vso nazornostjo Finžgarjev triglavski svet iz — danes — že nekako pravljične, odmaknjene preteklosti.

Gvidon Birolla je bil rojen 12. junija 1881 v Trstu. Njegov oče, ki mu je zelo zgodaj

umrl, je bil Istran, mati pa Škofjeločanka. S tremi leti se je Birolla preselil s svojo materjo iz Trsta v Škofjo Loko, kjer je potem preživel svojo mladost in kamor se je tudi pozneje še tako rad vračal ne le na svoj dom, temveč tudi v svet svojih slikarskih doživetij prostora in gorenjske pokrajine. Po končani srednji šoli je odšel na Dunaj, kjer je študiral slikarstvo na umetniški akademiji. Prav v tisti dobi je bil mogoče za vse slovensko slikarstvo najpomembnejši Dunaj, saj so bili z Birollom vred na Dunaju še drugi, pozneje znameniti slikarji: Maksim Gaspari, Hinko Smrekar, Saša Šantel, Avgusta Šantlova in drugi. V tujem mestu so si ustanovili svoje umetniško društvo »Vesna« in naš jubilarant je bil med soustanovitelji. Naloga »Vesne« naj bi bila, da bi bolj in bolj uveljavljali slovensko narodno umetnost, ki more črpati svoje navdihe iz naše zemlje in iz naših ljudi, ki ne sme več le golo posnemati tujih vzorov. Kako se je Birolla, ki je bil med najuglednejšimi in najdelavnejšimi člani »Vesne«, ravnal po teh načelih, vidimo najlepše iz njegovega poznejšega ustvarjanja. Njegove pokrajine so vse pristno naše, iz njih diha naš duh, po njih hodijo pristno naši ljudje, polno je na njih pesniške ljudske motivike, ki rada prehaja v idilično folkloro. Birolla, ki se je kot tridesetleten slikar tako izvrstno predstavil s svojimi dovršenimi slikami in ilustracijami (z Maksimom Gasparijem je odlično opremil »Pravljične« Milčinskega in se s tem enkrat za vselej uveljavil med slovenskimi ilustratorji) je moral potem za trideset let zatajiti svojo slikarsko žilico, ker so ga razmere potisnile v drugačno delo. Ni dvoma, da je ravno v tem vzrok, da je mogoče danes manj znan med Slovenci, kakor bi zaslužil po svojem delu. Upamo pa, da mu bo vsaj na večer življenja dano, da bo s svojim neutrudnim čopičem ustvaril še veliko lepega, s čimer ne bo le dostojno predstavil sebe v slovenski umetnostni zgodovini, temveč tudi slovensko umetniško tvornost povzdignil med narodi. Ob njegovem jubileju mu želimo zdravja in moči, da bi izvršil še polno načrtov.

Iz kronike Družbe sv. Mohorja

Dne 1. februarja 1951 je bila v Ljubljani slavnostna seja Družbe sv. Mohorja. Navzoči so bili odborniki: prelat dr. Fr. Cukala, predsednik; vseučiliški profesor dr. Fr. Stele, podpredsednik; minister Tone Fajfar; podpredsednik prezidija LRS Fr. Bevk; bogoslovni profesor dr. A. Trstenjak; dekan teološke fakultete dr. Stanko Čajnkari; prošt Matija Munda; ravnatelj Družbe sv. Mohorja dr. Fr. Kotnik; akademik urednik F. S. Finžgar; Beno Kotnik je bil zadržan. Kot gostje: so urednik prof. Janko Moder, knjigovodkinja Anica Mikelnova in upravnik Miroslav Mikeln.

Dnevni red: Počastitev 80-letnice Družbinega tajnika in urednika F. S. Finžgarja.

Predsednik dr. Fr. Cukala je ob 11.30 začel slavnostno sejo, pozdravil vse navzoče in ugotovil, da je izmed odbornikov zadržan samo Beno Kotnik, ki je poslal brzojavko. Nato je prelat dr. Cukala nadaljeval: »Z zadoščenjem in z veseljem začejam slavnostno sejo Družbe sv. Mohorja z eno samo točko dnevnega reda: počastitev osemdesetletnega jubileja zlatomašnika, slovenskega pisatelja, člana Slovenske akademije znanosti in umetnosti, našega zvestega sodelavca, tajnika in urednika naših knjižnih izdaj, župnika F. S. Finžgarja.«

V svojem uvodnem govoru je predsednik dr. Cukala med drugim rekel:

»Če ima kdo, potem ima predvsem Družba sv. Mohorja pravico in dolžnost, da z veseljem pozdravlja osemdesetletni jubilej pisatelja F. S. Finžgarja; saj ji je služil in ji še služi z veliko vnemo in uspehi. Hvaležni moramo biti božji previdnosti, da nam ga je obvarovala, ko mu je sovražna bomba razdejala hišo in njega samega nevarno ranila, in molimo, da bi Previdnost še dolgo bedela nad njim, da bi še delal za svoj ljubljeni narod. Podpredsednik dr. Stele bo podrobneje spregovoril o jubilarntovem delu, jaz se omejim samo na to, da je gospod jubilarnt srečno preuredil Družbo sv. Mohorja do temeljev. Ko je prevzel nase uredniško delo, je zbral krog sodelavcev, zavedajoč se pri tem, da morajo biti sodelavci najboljši strokovnjaki, saj so knjige za ljudstvo zares prevažno delo. Tako je postala Družba sv. Mohorja ljudskoprosvetna matica Slovenije, o čemer priča

nad sto zvezkov Mohorjeve knjižnice, Znanstvena knjižnica, Mladika in tako dalje. Vse to je Finžgarjevo delo, pri čemer pa je vedno delal po načelih ustanovitelja Družbe sv. Mohorja, škofa Antona Martina Slomška, ki je rekel, da želi, naj bi za Slovence tiskane knjige prešinjala živa katoliška zavednost in naj bi skrbele za umsko in srčno izobrazbo naroda. Ob osemdesetletnem jubileju našega tajnika in urednika se vsega tega njegovega dela še posebej zavedamo, zato mu v imenu odbora, ki predstavlja vse mohorjane in še mnogo drugih Slovencev, najprisrčneje čestitam ob njegovem jubileju in mu želim še mnogo srečnih, zadovoljnih in uspeha polnih let.«

Potem je imel podpredsednik dr. Fr. Stele slavnostni govor:

»Odbor Družbe sv. Mohorja se je zbral k slavnostni seji, da popraznujemo osemdesetletnico svojega tovariša odbornika in urednika mohorskih knjig Franceta Finžgarja, jaz pa naj ob tej slovesni priložnosti kratko orišem, zakaj ta upravičena pozornost Družbe, ki jo sestavljajo desetisoči Slovencev, do današnjega slavljenca in v čem je njegov izredni pomen zanj.«

Mi namreč danes ne proslavljamo Finžgarja kot vsenarodno pomembnega umetnika, ki bo v teh dneh proslavljen in ocenjen na bolj poklicanih mestih; tudi ga ne slavimo zaradi njegove častitljive starosti, še manj samo zaradi prijateljske pozornosti, da se mu oddolžimo za nepozabne ure, ki smo jih kdaj prebili v njegovi družbi, ali zaradi izredne človeške dobrote, ki jo je izkazoval soljudem vse svoje življenje, temveč ga proslavljamo danes zato, ker vidimo v njem najboljšega, najvnetejšega vseh živečih mohorjanov, moža, ki je postal izredno zaslužen za Mohorjevo družbo in mu gre za to javno priznanje. Finžgar je namreč človek, ki je udaril neizbrisen pečat na vse delo Mohorjeve družbe v zadnjih treh desetletjih njenega življenja in bo njegovo ime zapisano ob Slomškovem, Janežičevem, Einspielerjevem, Sketovem ter ob drugih odličnih imenih v zgodovini naše Družbe.

Vso navadno človeško delovno življenjsko dobo obsegajoči čas devetindvajsetih let je bil naš slavljenec Družbi dobesedno vse,

omnibus omnia, kakor se je izrazil v nekem javnosti namenjenem razgovoru. Od l. 1922 dalje je bil urednik njenih številnih izdaj, pisatelj, zanesljiv gospodarski svetovalec, pobudnik vedno novih idej, branilec nje-nega ugleda pred napadi z raznih strani in v dneh največje stiske med vojno, ko so njene knjige požigali na grmadah, ljubeča mati, ki ne zapusti otroka v stiski, po osvo-boditvi pa zvest varuh njene duhovne in gmotne dediščine. Vse to pač zasluži spo-štovanje, hvaležnost in priznanje!

Finžgar je prišel k Družbi po prvi veliki vojni leta 1922, v času, ko je med nami vse vrelo, ko je marsikje manjkalo orientacije in ko je bila tudi po starosti in zaslugah že častitljiva naša Družba v marsičem v izredno kritičnem položaju. Kritičen je bil celo go-spodarski položaj nekdanj bogate Družbe be-gunke, ki je morala pustiti glavni del svo-jega premoženja v Avstriji in se ni mogla več okoriščati z njim, v novi domovini pa si je ustvarila zasilno ognjišče na Prevalah, ker je upala, da se bo po plebiscitu lahko vrnila v svoje staro gnezdo v Celovec. Kri-tičen je bil njen položaj tudi zato, ker je bilo jasno, da s starimi gospodarskimi in pu-blicističnimi načini ne bo več kos nalogam, katere ji je začrtal pred sedemdesetimi leti Anton Martin Slomšek. Kritičen je bil po-ložaj Družbe tudi zato, ker so se knjižno-kulturne zahtevnosti slovenskega ljudstva, posebno njegovega kmečkega dela, za ka-terega je bila Družba svoj čas predvsem usta-novljena, tako spremenile in povečale, da se je načelnjo vprašanje, 'črnega' in 'belega' kruha v književnosti, kar je v bistvu po-menilo krizo meril, po katerih se je presojala in ustvarjala tako imenovana 'mohorska po-vest'. Posebno mlajši rod je izrecno odkla-njal te vrste literaturo in grozil, da se obrne od Družbe. Kritičen je postajal položaj naše Družbe tudi zato, ker so se začele snovati pod geslom svetovnonazorne naprednosti nove ljudske knjižne družbe, kakor sta bili Vodnikova in Cankarjeva družba. Vendar bi se bilo razmerje med Družbo in njima še ne-kako uravnalo tako, da bo Mohorjeva druž-ba za kmeta, Vodnikova za meščana, Can-karjeva za industrijskega delavca. Vedno bolj pa se je začel oglašati njen najzagrizenejši sodnik v katoliških vrstah samih z geslom, da je treba poljudnoprosvetno publicistiko monopolizirati in z njo okrepiti politične

konceptije, ki so v politično nevtralni Družbi videle nezanesljivo postojanko v ce-loti katoliškega tabora.

V vseh teh odločilnih časih je prav da-našnji naš slavljeneč z močno, takrat še ne-utrujeno roko priskočil na pomoč naši Druž-bi in se s prirojenim mu smislom za sistema-tično delo lotil reševanja vseh raznovrstnih zadev, ki so zapletale težavni položaj naše Družbe.

Prvo spoznanje, ki je z njegovim sode-lovanjem dozorelo in končno tudi uspelo, je bilo spoznanje, da je Družbi nujno potreben nov stalen dom. Po poskusih z Ljubljano je padla odločitev za Celje, kamor se je Družba leta 1927 preselila in tu tiskala naslednje leto družbeni dar za leto 1929. Obenem se je leta 1927 iz verske bratovščine Družbe sv. Mohorja izločila, da zadosti jugoslovan-skim obrtnim predpisom, v obliki zadruga Mohorjeva tiskarna v Celju; tudi pri uspeš-nem reševanju tega za prihodnost Družbe zelo važnega vprašanja je Finžgar odločilno sodeloval, predvsem pa pri načinih izkori-ščanja novega položaja v prid Družbe.

Poleg ureditve gospodarskega položaja je naš slavljeneč posvetil prvo skrb dvigu ka-kovosti Družbinih publikacij. Postavil je na-čelo: 'Za otroke in za ljudstvo je najboljšje komaj dobro.' Za uredniške sodelavce si je izbral literarno in jezikovno izurjene de-lavce in dvignil skrb za jezikovno stran na zgledno višino. Sam se je s tako vnemo po-svetil temu delu, da je po sodbi enega svojih dobrih poznavalcev zaradi službe drugim in skrbi za ugled Družbe in koristi bralcev za-tajil v sebi umetnika, ki bi bil ta čas ne-dvomno z večjim zunanjim uspehom porabil za samostojno ustvarjanje. Sodelavci, pa tudi odborniki, ki so zasledovali njegova ured-niška poročila in ocene, bi vedeli mnogo po-vedati o tem, kako jih je navajal na čistost jezikovnega izraza, na dognanost zgradbe in na umetniško iskrenost književnega dela. Odpravil je toliko grajano vsiljivo poučno in moralizirajočo tendenčnost ter z lastnim delom kazal pot, kako ustvariti umetniško polnovredno ljudsko povest. Ko je prav pred petdesetimi leti leta 1900 in 1901 priobčil v koledarju Mohorjeve družbe prva pri-spevka 'Stara in nova hiša' in 'Dovolj pō-kore', je še sam plačeval davek ideji 'mo-horske' povesti. Ko pa je v času, ko je bil že ves zaposlen pri Družbi, redko, pa tem

dragoceneje prispeval zanjo leposlovno prozo, je dal na primer v 'Belem ženinu' in posebno v 'Stricih' primere ljudske povesti, ki je kot izbrušena umetnina nepopačeno ogledalo življenja, ki ga opisuje in katerega uspeh je pristno duhovno očiščenje bralca, katharsis, ki jo umetnostna veda pričakuje od resnične umetnine.

Finžgarjevo delo za Mohorjevo se nepričljivo deli na troje dob, ki so logična posledica zgodovinskih razmer svojega časa. Najdaljša je prva in obsega čas od leta 1922 do pomladi leta 1941, ko so Nemci zasedli Celje in onemogočili Družbi delo. Druga obsega čas druge velike vojne in slovenskega osvobodilnega gibanja. Tretja pa čas od osvoboditve spomladi leta 1945 do danes. Vsaka teh dob ima svoje posebne značilnosti in v vsaki je osebna vloga slavljenceva drugačna, predvsem pa vedno intimnejša, tako da se uslužbenec Družbe Finžgar končno razvije kar do posebljene gonilne sile družbenega življenja in snovanja.

V prvi dobi je Finžgarjeva vloga v Družbi predvsem organizatorska, pa lahko rečemo tudi prevzgojevalna, saj je šlo za temeljito preusmeritev pojmovanja Družbinih nalog in uporabe sredstev za njihovo uresničevanje. Pri predvojni Družbi je bila dinamičnost v pogledu gospodarske in publicistične podjetnosti malenkostna. Finžgar pa se je zavedal, da jo je sedaj treba v obeh smereh razgibati, da bo kos svojim nalogam. Posebno ustanovitev zadruge poleg bratovščine je za razgledanega gospodarstvenika odpirala nove možnosti, ki jih je bilo mogoče izkoristiti tudi v širše namene Družbe in ne samo v pridobitne namene z zaposlitvijo tiskarne v nedružbine namene. Tako vidimo že drugo leto potem, ko je Finžgar prevzel uredniško delo, da se uveljavlja v Družbini književni publicistikí premišljen red, ki ga vodijo jasni vidiki. Že leta 1923 je Družba prevzela od goriških Slovencev ustanovljeno in po novih ljudskoprosvetnih vidikih že uvedeno družinsko revijo 'Mladiko'. Finžgar je to osnovo revidiral, sistematiziral in v kratkem ustvaril prvi slovenski družinski list brez vse značilne 'družinske' sentimentalnosti in osladnosti, ki je bila lastna tujim, pri nas priljubljenim listom te vrste, tembolj pa raznim domačim poskusom. Šlo je za likvidacijo podobnega lažno umetnostnega načela kakor pri reformi 'mohorske' povesti.

Delo je uspelo in je vrsta osemajstih letnikov te revije eden najlepših spomenikov delavnosti Franceta Finžgarja in po njem usmerjenih sodelavcev.

Druga novost je bila misel, naj bi bratovščina izdajala poleg obveznega knjižnega daru družbenikom za doplačilo še druge knjige, ki po vsebini ustrezajo osnovnemu namenu Družbe. Ta misel, ki je bila prvič uresničena leta 1923, se je pozneje odlično obnesla; po nji je postala izdajateljska delavnost bratovščine prožnejša, naročnik pa, ki ni želel molitvenika ali gospodarske knjige, si je lahko izbral nadomestilo v drugi knjigi iz doplačilne vrste.

Druga Finžgarjeva misel, ki je dala odličen rezultat, je bila zamišljal Mohorjeve knjižnice. Finžgar je izhajal iz premisleka, da je mnogo v 'Mladiki' tiskanega gradiva vredno ponatisniti v posebnih izdajah, da dobi tako trajnejši pomen, kakor ga more dati objava v listu, ki se porazgubi in kjer tudi delitev na več številčk moti uživanje celote umetniškega ali poljudnoznanstvenega dela. Od leta 1923 do danes je v tej knjižnici izšlo 127 zvezkov leposlovne in poljudnoznanstvene vsebine, katerih mnogi so obdržali stalno vrednost.

Ko je Družba dobila končno svoj novi dom v Celju, si je Finžgar prizadeval, da bi razen poljudne književnosti dajala Slovence po možnosti tudi čisto znanstvena dela, ki so bila po ustanovitvi univerze vedno bolj nujno potrebna, priložnosti za objavo pa je bilo še prav malo. Sad te zamisli je bila Znanstvena knjižnica; šteje dvanajst zvezkov, ki so izšli v letih od 1927 do 1940.

Iz podobnega razloga, da bi naša Družba ustregla potrebam literarnega pouka v srednji šoli in da se oživi stara ideja Družbe, je bilo ustanovljeno Cvetje iz domačih in tujih logov, ki je dalo od leta 1934 dalje vsega dvajset, danes močno iskanih komentiranih literarnih besedil.

Samo po sebi razumljivo je, da je urednik Finžgar posvetil prvo pažnjo Družbinemu rednemu knjižnemu daru, katerega hrbtenico so predstavljali koledar, večernice, kmečkogospodarske knjige. Med vsemi temi pa je naš slavljencev posvečal največjo skrb koledarju kot nekakemu simbolu tesne povezanosti Družbe z družbeniki in družbenikom med seboj. Več prvih let lahko opazimo, kako se je urednik boril za skladno, ustrez-

no, pa tudi dostojno lepo zunanjo in notranjo podobo te knjige. Po mnogih kritičnih pretresih tega problema v širšem izven-družbenem krogu in po mnogih poskusih je končno dozorela tista oblika Mohorjevega koledarja, ki je tudi po osvoboditvi še živa; koledar je odslej premišljeno organizirana knjiga, vsako leto obnavljajoč se aktualen priročnik mohorjana.

Druga velika vojna je zadela Mohorjevo družbo sredi najbujnejšega razvoja, ki se po notranji razgibanosti in po veliki vrednosti noben čas v njenem razvoju ne more meriti z njim. Vojna je Slovenijo razdelila na dve okupacijski področji, urednika pa odrezala od stika s tiskarno. Sledila je likvidacija Družbe in tiskarno so prevzeli Nemci. Nad knjižno zalogo je bila izrečena sodba, da jo je treba uničiti; preganjali so družbene knjige tudi po kmetih. Finžgar je bil odrezan od Družbe in je zdaj v blokirani Ljubljani naredil vse, kar je mogel, da bi na konspirativen način ali celo na podkupljiv način rešil, kar bi se dalo rešiti. Kazalo je, da bo smrtna pot mohorske knjige končno celo rešilna pot za velik del tega zaklada. Usoda je bila močnejša kakor urednikovo prizadevanje in največji del zaloge je bil uničen, del knjig pa je bil po prizadevanju zaupnih ljudi vendarle rešen.

Za Finžgarja je bil to hud udarec, ni pa klonil in je podobno kakor ljubeča mati prižgal v svojem domu lučko, ki je vzbujala zaupanje v vstajenje Mohorjeve družbe. Zbiral je prejšnje odbornike in snoval načrte za čas, ko bo narod zopet svoboden.

V tretjo dobo svojega dela za Mohorjevo se je Finžgar prebudil dobesedno kakor ptič feniks iz požara vojne in iz razvalin svoje hiše, ki so ga zasule, a je čudežno ostal živ. Telesno ozdravljen, pa tudi notranje prečiščen, še za stopnjo modrejši, kakor je že bil, je doživel osvoboditev svoje domovine. Prva misel njegova je bila zopet, kako obnoviti Mohorjevo družbo, v katere poslanstvo tudi v socialistični družbi je trdno veroval. Ob zaslugah, ki jih imata za to obnovitev takratni vladni predsednik Boris Kidrič in nam mohorjanom nepozabni pokojni Prežihov Voranc, je predvsem Finžgarjeva zasluga, da je Družba že za leto 1946 obdarila svoje člane s prvim darom, zadruga Mohorjeve tiskarne pa obnovila svojo izdajateljsko delavnost. Za Finžgarja je bil ta

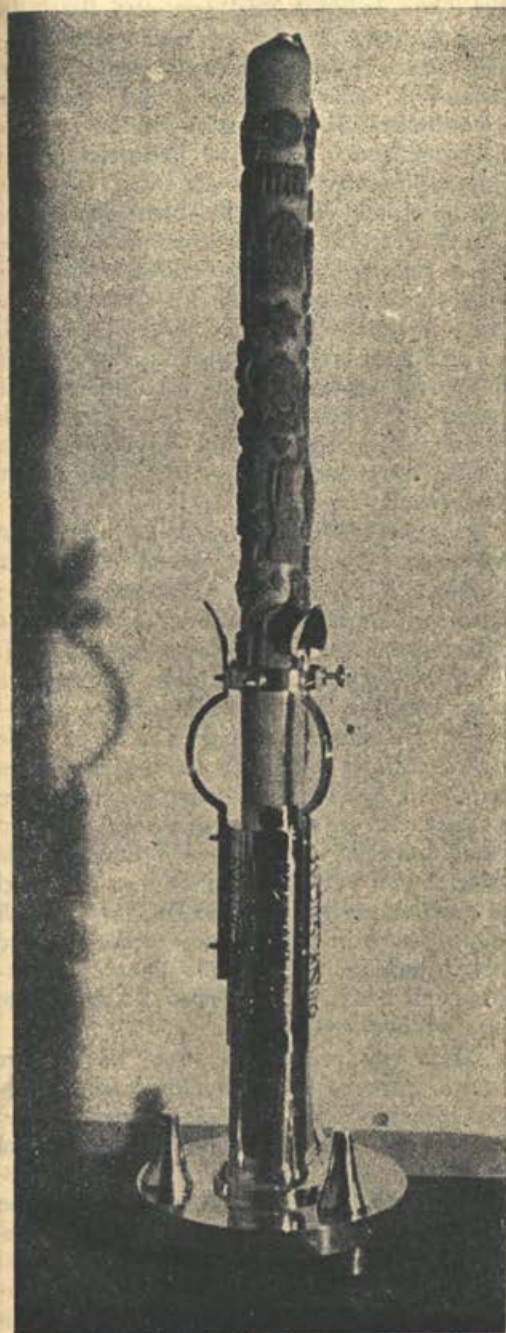
uspeh veliko zadoščenje, saj je v tem upravičeno lahko videl priznanje novega časa za njegovo neomajno stanovitnost v duhovnih zmedah časa med obema vojnama, posebno pa v času narodnega odpora. Najlepše priznanje pa mu je dal po Mohorjevi slovenski narod s tem, da je kljub organizirani agitaciji zoper 'komunistično' Družbo, kakor so jo pogosto imenovali, že število prvih udov, 66.000, presešlo največje med obema vojnama doseženo število leta 1932 z 61.000 udi; ko se je val prvotnega odpora polegel, se je število udov bližalo že 80.000 in če bi težave s papirjem ne bile prisilile Družbe k temu, da je omejila število udov, smo prepričani, da bi danes naš odbor izrekel slavljenju čestitke v imenu sto tisoč Slovencev mohorjanov.

Ob začetku smo rekli, da izključujemo iz današnje proslave vse nemohorske in osebne momente, vendar pa se mi zdi, da mimo enega izmed osebnih momentov le ne moremo in ne smemo, ker bi brez njega tudi podoba Finžgarja mohorjana ne bila popolna. Prezreti namreč ne smemo njegovega življenjskega poklica, ki mu je bil naš slavljenec zvest tudi kot čaščen pisatelj in kulturnik, tembolj pa kot mohorjan. Finžgar je duhovnik in tega svojega značaja ni zatajeval. Mislim, da se ne motim, če postavim trditev, da ga je prav zvestoba do tega poklica vodila k Mohorjevi, da tudi po nji vrši svoje duhovniško poslanstvo, poslanstvo moža utrjenih moralnih načel, moža izven dnevne politike in nad njo, moža, zvestega Bogu in narodu. To je Finžgarja usposobilo, da je iz vloge podeželskega župnika venomer rastel in se razvil v eno izmed osrednjih slovenskih osebnosti svojega časa. Posebno se je osrednjost njegove osebnosti izkazala v času narodnega odpora v zadnji vojni in v času utrjevanja ljudske države — mnogim je bil prav on svetilnik v razburkanih dneh ideološke in moralne nejasnosti, mnogim opora v dnevih dvomov in obupavanja.

Zato, dragi Francè, ne bodi presenečen, če doma zagledaš slavnostno svečo, ki jo je zamislil tvoj prijatelj in častilec arhitekt Jože Plečnik in ti jo Družba na pragu svoje stoletnice poklanja v spomin na deveti dan februarja leta 1951 za tvojo osemdesetletnico iz hvaležnosti za polstoletno sodelovanje. Ta sveča naj bo simbol tvojeja dela

za narod in Družbo, saj je nesebični javni delavec podoben sveči, ki sama sebe uničuje zato, da je drugim pot varnejša in da jim je pri srcu topleje in veseleje. Želimo ti, da bi nam še dolgo svetil in nas združeval!»

J. Plečnik, Spominska sveča za Finžgarja.

Za govorom dr. Steleta se je dvignil sam jubilant in povedal tele misli:

»Že zadnjič pri seji sem mimogrede pokazal z ihto, kako sem vedno nasprotnik osebnega kulta. Toda moral sem se ukloniti in se vam zdaj vsem zahvalim za lepe besede, voščila in želje. Lepa vam hvala za vse. Ocena mojega dela za Družbo sv. Mohorja je bila sicer slovesno preveč povzdignjena, vendar v glavnem podana kar pravično. Storil sem, kar sem storiti moral in mogel. Nikar namreč prisegati na besedo človeka. Sveto pismo pravi: 'Preklet naj bo, kdor se na človeka preveč zanaša!' Edini sodnik je čas. Biti moram pravičen tudi jaz in moram ob tej slovesnosti priznati: Sam bi tega, kar je navedel prijatelj dr. Stele, nikoli ne bil izvedel, ko bi ne imel krog sebe bistrih prijateljev in odbornikov, ki so mi svetovali, me spodbujali in sem se vedno lahko zanesel na njihovo pomoč. Za to jim bodi tu izrečena iskrena zahvala.

Vsako človeško delo — naj bo umetniško ali gospodarsko, tudi zgolj poklicno — mora biti opravljeno po vesti in po duši. Pravilnost bo pokazala prihodnost. To ugotavljam kot starček. Rajnemu Prežihu sem se že živemu zahvaljeval in se mu še zdaj še enkrat prav prisrčno zahvalim, ker se je postavil na tako odločno stališče za Družbo sv. Mohorja takoj po osvoboditvi: 'Mohorjeva družba mora ostati. Ta nas je Slovence brati naučila. Njena zasluga je, da sem pisatelj!' Zato se je takoj zavzel zanjo tudi predsednik vlade Boris Kidrič. Prežihov je sodil: 'Ta ustanova je tako silna, da moramo pred vsem svetom priznati njene zasluge. Bila bi hudobija, če bi jo kdo hotel podcenjevati.' — Poglejte, kakšne težave ima vlada z našimi južnimi brati, kjer je še toliko analfabetov. Pri nas je vse to delo opravila Družba sv. Mohorja.

Druga stvar, ki me je danes v tem govoru razveselila in razžalostila, je odlomek iz boja za slovensko knjigo ob okupatorski zasedbi. Dvanajst vagonov knjig je bilo samo iz zaloge Mohorjeve določenih za zmletje v papirnici. Vsi smo delali na vso moč za to, da bi jih rešili. Vevški gospodje so obvestili morebitne druge kupce, kakšno ceno naj nastavijo, da jih bodo potem s svojo višjo ponudbo dobile Vevče, od koder bodo knjige lahko prešle v naše roke. Vse je bilo pripravljeno, da bodo knjige prepeljane

v Vevče. Nemški uradnik v Mohorjevi, ki je iz golega napuha izdal svoje revne pesmi samo v petih izvodih, pa se je na Dunaju zapil in je bil medtem sprejet drug zakon, po katerem ni bilo mogoče prepeljati knjig čez nemško-italijansko začasno mejo. Moram pa se še danes vnovič zahvaliti vevški družbi za vse prizadevanje, da se otmejo in rešijo mohorske knjige.

Za kratek čas naj vam še nekaj povem. Gospod predsednik je nekajkrat omenil božjo previdnost. Jaz trdno zaupam vanjo. Pa naj se to imenuje tudi usoda ali kar že. Takole je bilo. Leta 1907 sem bil župnik v Želimpljem. Takrat je izšlo delo 'Pod svobodnim soncem'. Krek in drugi so mi prigovarjali: 'Piši, piši!' Še pet takih knjig sem imel v načrtu za našo mladino. Medtem sem dobil od Mohorjeve družbe ponudbo, naj prevzamem uredništvo Mohorjevih knjig. Pogoji so bili lepi: dobra plača, stanovanje, nemške nedeljske pridige v celovski stolnici, ki se jih nisem bal, saj sem bil nemškega vaju iz Kočevja. Nisem pa se hotel takoj podati. 'Preudaril bom sam v sebi,' sem jim rekel, 'in sporočil, ali se čutim sposobnega za to delo, in prosil bom dovoljenja za prestop v drugo škofijo.' Odšel sem k škofu Jegliču. Bonaventura je dejal: 'Težka naloga, težka naloga! Dobro, če si jo upate prevzeti, vam dam dovoljenje za prestop.' V tistem dobim pismo iz Trnovega od župnika Vrhovnika: 'Odhajam v pokoj. Moja misel je, da prevzemi ti trnovsko župnijo.' Koj sem odšel v Trnovo k Vrhovniku. Dobim ga še celega hrusta. Pa mi pojasni: 'Tožili so me v Rim, da sem liberalec. Moram iti. Stvar je gotova.' Pa mi je podrobno razkazoval svojo knjigo dohodkov in izdatkov, kjer si je natančno zapisoval vsako solatico. Pa je dejal: 'Gospodarsko ti bo dobro šlo. Vsako solatico prodam. Dobra župica, dobra župica je Trnovo! Vsaj štirikrat več kakor v Želimpljem boš tukaj zaslužil.' Visel sem med obema ponudbama. Kaj naj napravim? Posvetoval sem se s prijatelji. Pravili so mi: 'Ljubljana je le Ljubljana. Tu boš imel stik s pesniki, literati.' Sedel sem in pisal v Celovec Mohorjevi družbi: 'Obžalujem, ne bom sprejel tajništva.' Koj po tistem pa sem dobil sporočilo, da so iz Rima odgovorili škofiji: 'Če je Vrhovnik zvest in neporečen v svoji cerkveni službi, ga ne kaže siliti v pokoj!'

Res ga niso upokojili. Tako sem med dvema stoloma sedel na tla.

Potlej je šlo za Soro. Od sile razkopana fara, hudo strankarstvo, večne tožbe. Nobe-nega prosilca ni bilo zanjo. Pa me dobi Bonaventura na roke: 'Vi prosite, vi prosite! Lepo vas prosim!' Vzel sem prvi listek in nanj napisal: 'Prosim za izpraznjeno župnijo Soro. Finžgar.' Ta listek sem vrgel v nabiralnik in že drugi dan prejel brzovjavo s čestitkami, da sem faro dobil. To so zvedeli tudi Sorci. Pa so mi klerikalci pisali: 'Mi vas ne maramo za župnika. Naš župnik bo sedanji kaplan.' Pa so mi pisali tamkajšnji liberalci: 'Mi te ne maramo za župnika, hočemo gospoda Berceta.' Socialdemokrati pa so mi pisali: 'Mi sploh ne maramo nobenega farja.' Nihče me ni maral, pa sem le pobral svojo revščino, se preselil v Soro in se kar sam instaliral. Čez deset let pa sem imel v Sori take prijatelje, da jih nisem imel nikjer boljših. Duhovnik mora biti in je za vse. Potrpi naj in ljubi, čeprav je kaj hudo narobe.

Potem mi je zopet pisal Vrhovnik: 'Vest me peče. Odvrnil sem te od Mohorjeve družbe. Pridi!' Grem k njemu, pa mi pravi: 'Zdaj gre zares. Pojdi k dr. Tavčarju pa se zgovorita!' Grem k Tavčarju; ta mi pravi: 'Veš ti, Finžgar, jaz se zaradi Trnovega ne bom kregal s škofijo. Pojdi domov in počakaj.' Šel sém domov, dr. Tavčar pa si je pokrtil cilindar in stopil k dr. Jegliču: 'Imam kandidata za Trnovo, samo takoj odkrito povejte, če ste zanj, drugače bom potem iskal drugega.' Mestna fara Trnovo je bila námreč pod patronatom mestnega sveta, ki je prosilce predlagal škofu. Dr. Tavčar je bil takrat župan in zoper njegov predlog bi med občinskimi svetniki ne bilo ugovora. Doktor Jeglič mu je dejal: 'Dobro. S kandidatom sem zadovoljen!'

Tako sem prišel v Trnovo, ko sem že prej ves čas po malem sodeloval pri Mohorjevi družbi. Rajni dr. Brejc pa me je začel nagovarjati: 'Sprejmi uredništvo!' Dobil sem si kaplana, ki mi je opravljal pisarniške posle. Le tako sem mogel sprejeti ponudbo Mohorjeve družbe. Veselil sem se že v upanju, kakšne rokopise bom dobil v uredniški miznici. Pa ni bilo niti enega rokopisa razen Zoretovega zvezka za Življenje svetnikov. Zdaj pa začni. To je bilo hudo delo, polno pisarjenja. Šel sem celo v München

iskat gradiva za koledarsko obliko, nakupil sem polno vzorcev, da smo končno dognali format, ki so ga pozneje tudi drugi prevzeli.

Tako sem zalezal v Družbo sv. Mohorja. Kar sem tu storil, sem storil. Še enkrat: Nikar nobenega osebnega kulta! Če je kaj vredno, bo to že čas pokazal. Vesel sem, da danes kljub vsemu Mohorjev čolniček še plava na valovih in živi, čeprav je trenutno huda stiska za papir. Mohorjeva pomeni vendarle tolikšno preteklost, da ne smemo gledati prestrogo na vsako neuspelo malenkost. Čas je bil tak in je tako narekoval. Tudi sodobniki mislijo, da so kdo ve kakšen vrh danes; pa niso še vrh, res pa je, da se počasi vse zboljšuje. Bodite mi iskreno pozdravljeni. Kar ste naredili, ste naredili, vem, iz najboljšega srca, za to dobro srce pa vam vsem prav lepa hvala!«

Po Finžgarjevih besedah je dr. Kotnik izročil jubilanu dva v usnje vezana izvoda »Triglava«, in sicer enega v imenu Mohorjeve družbe, drugega pa v imenu kolektiva Celjske tiskarne. Pri tem je Finžgar dejal: »Vesel sem tega svojega mladostnega otročiča. Zdaj se mi zdi, da je v taki obliki, da že sme zagledati beli dan.«

Vstal je predsednik dr. Cukala in dejal: »Bogu sem hvaležen, da se »gromovnik Zevs« ni tako hudo razsrdil zaradi neljube mu

slovesnosti, ki smo mu jo priredili. Vse, kar je povedal podpredsednik in jubilant sam, je življenjsko in resnično. Zdaj ti želim, dragi jubilant, da bi te Bog ohranil čilega in zdravega, da bi — vsaj nekateri med nami — lahko bili še pri tvoji biserni maši. Naj te Bog ohrani še dolgo v čast našega naroda, ki te ne bo pozabil!«

S tem je bila slavnostna seja končana.

Po skupnem kosilu so odborniki odšli na jubilantov dom, kjer so si ogledali lep dar, ki ga je Mohorjeva družba poklonila ob jubileju svojemu vnetemu sodelavcu, »duši Družbe«. Je to krasen svečnik, narejen po načrtih jubilantovega prijatelja Plečnika. Izdelal ga je v Ljubljani pasar Pirnat, svečo z odtisi narodnih motivov iz malih kruhkov pa kamniški svečar Stele. Na podstavku je napis: »Mojstru slovenske besede, svojemu uredniku Mohorjeva družba ob njegovi osemdesetletnici.«

Jubilant je bil umetniško izdelanega daru vesel, a je vendar hudomušno dostavil: »Tak tako! Mrtvaško svečo ste mi prinesli, da ne bom v temi umiral!«

Toda kljub njegovi hudomušni besedi se mohorjani zavedamo: Dali smo ti svečo v prisposodo tvojega dela za Družbo in za narod, ko si drugim svetil in s tem sebe použival! Bog daj, da bi se še dolgo ne použili!

Pesem

Leopold Stanek

Kar svet ima omam,
močnejše ne poznam
ko trte vonj.

Takrat ne ukroti
nobena moč krvi,
vse je zastonj.

V trenutku sem doma
in kar mrtvi duha,
je šlo v zaton.

In kadar mi jesen
pokaže grozd rumen —
me zvabi on.

Takrat, takrat, dekle,
zares pripravi se,
da pridem — ponj!

Vesela pesem

Joža Lovrenčič

Od kod si se vzela,
od kod si prišla
ti pesem vesela,
zdaj vredna zlata?

Že dolgo pogrešal
sem sladki tvoj glas,
kar pelin mi vmešal
v življenje je čas.

Brž v roke kitaro!
Kot mlad trubadur
uberem si staro
zdaj pesmico v dur.

Kaj z žalostjo mučil
bi ubogo srce;
me svet je naučil
žvižgati na vse.

Bilo je v septembru 1851. Škof Anton Martin Slomšek je za drugo polovico meseca sklical lavantinske duhovnike na duhovne vaje k frančiškonom v Brežice. Blizu 60 se jih je vabilu odzvalo. Slomšek je nameraval priti osebno mednje in jim za sklep govoriti. Zvedelo se je, da jim hoče nekaj važnega naročiti, zato so bili udeleženci polni pričakovanja. Zgodilo pa se je drugače. Slomšek se je iz St. Andraža na Koroškem, kjer je bil sedež njegove škofije, preden ga je 1859 prenesel v Maribor, napotil v Brežice preko Celovca, Ljubljane in Celja, kjer je imel povsod opraviti. Na potu preko Ljubelja si je prehladil črevesje, in sicer tako hudo, da je zaradi tega trpel prav do smrti l. 1862. V Celju je obležal in že so se bali za njegovo življenje. Pot v Brežice je moral opustiti, morda je tudi sam delal obračun o svojem pastirovanju. Zbral je vse telesne sile in napisal za Brežice prisrčno predsmrtno naročilo. Duhovnikom je toplo priporočil pastirsko delo v duhu slovanskih apostolov sv. Cirila in Metoda in jih hkrati pozval, naj pristopijo k novi molitveni družbi pod imenom »Braterna (bratovščina) sv. Cirila in Metoda«. Udeleženci duhovnih vaj so Slomškove besede prav tako sprejeli kot njegovo duhovno oporoko in polnoštevilno pristopili k bratovščini, presenečeni in globoko pretreseni. Ustanovni dan bratovščine je bil 24. september 1851.

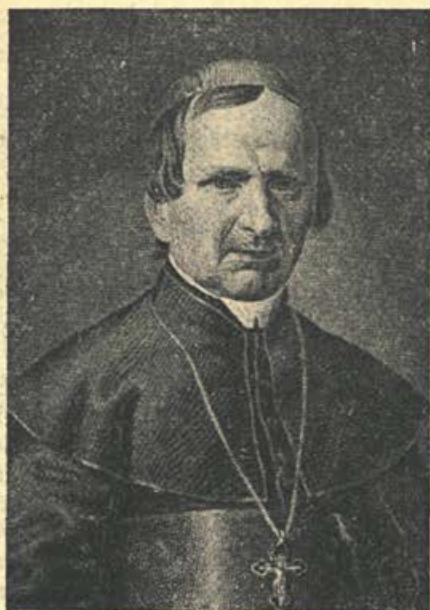
Tega dne so se letos slovesno spominjali po vsem katoliškem svetu. Papež Pij XII. je poslal kardinalu Tisserantu, tajniku kongregacije za vzhodno cerkev, posebno slavnostno in pohvalno pismo, kjer se z vso častjo omenja Slovenija, kjer se je pred sto leti na Slomškovo pobudo in po njegovi bratovščini začelo gibanje, ki ima zdaj že veliko vlogo v vesoljni Cerkvi. Papež želi, da bi se je oklenili katoličani vseh narodov. Že tretje leto po ustanovitvi je mogel škof Slomšek z veseljem ugotoviti, da je skromno »drevesce, ki ga je vsadil v vrt svete cerkve, zraslo v lepo drevo, ki svoje veje po Slovenskem, Nemškem, Češkem in Ogrskem prav veselo razprostira in zeleni«. Danes bi smeli tem deželam dodati še mnogo drugih, o Slomškovi ustanovi sami pa smemo trditi

s prelatom dr. Fr. Grivcem, ki uživa danes sloves največjega bojevnika cirilmetodijske ideje v mednarodnem svetu, da je ta bratovščina »prekosila vse druge tedanje poskuse te vrste v katoliški cerkvi« (»Križ« 1929).

Kako se je to moglo zgoditi? Kakšen je bil razvoj Slomškove bratovščine in kakšen pomen ima omenjeno gibanje za nas Slovence, da se je vredno spominjati dogodka pred sto leti v Brežicah?

Gotovo je, da je šel poziv na smrt bolnega Slomška duhovnikom v Brežicah bolj do srca zaradi izrednih okoliščin, v katerih so ga sprejeli. Še več! Pokazalo se je, da je Slomškova beseda pridobila tudi druge in da je imela silen odmev med ljudstvom. Škof sam je potem, ko se mu je zdravje povrnilo, predložil pravila bratovščine v Rimu, da mu jih potrdijo. Tudi tu je bila misel prisrčno sprejeta in odobrena. Papež Pij IX., ki je 1848 pozival na delo za zedinjenje ločenih cerkva, je v novi bratovščini videl prst božji, ki kaže, po kateri poti se najlaže doseže cerkvena edinost, saj sta bila sv. Ciril in Metod prav v času prvega razkola glasnika sprave in ljubzenske povezanosti vseh vernikov. Ko je bila bratovščina potrjena, je Slomšek prav vsako leto z njemu lastno prisrčno ljudsko besedo ynemal ogenj, ki se je razplamenel iz prve iskre. Po listu »Zgodnja Danica«, ki je bila takrat edino stalno versko glasilo med Slovenci, je navduševal vernike za čiščenje in posnemanje naših blagovestnikov od l. 1852—1862, to je do svoje smrti. Z neverjetno bistro sodbjo je spremljal delovanje obeh sv. bratov in zapisal mnogo izvirnih misli, ki jih je pozneje znanstveno raziskovanje moralo potrditi. Število udov je nepretgoma raslo in kmalu se je bratovščina razmahnila daleč preko slovenskih mej. To ji je bilo v korist ob času, ko po Slomškovi smrti ni bilo med Slovence močnega nosilca novega gibanja. Tako se je l. 1891 težišče dela premaknilo na Velehrad na Moravskem, kjer je sv. Metod največ delal in umrl. Tu je dobila družba novo ime: Apostolstvo sv. Cirila in Metoda. Velehrad je bil poslej mednarodno središče katoliškega prizadevanja za cerkveno zedinjenje preko zблиževanja slovanskih

narodov in preučevanja vzhodne cerkve. V začetku našega stoletja se je na pobudo dr. Grivca poživilo zlasti znanstveno mednarodno raziskovanje, ki naj ob bližnjem spoznavanju vzhodne miselnosti utrdi temelje za edinost med cerkvami in odpravo razkola. Od 1907 do 1947 se je vrstilo deset mednarodnih zborovanj učenjakov in praktičnih delavcev za zedinjenje, eden od teh (l. 1925) v Ljubljani, vsi drugi na Velehradu. L. 1917 je nastal v Rimu Vzhodni zavod, ki je na isti način pomagal pri delu posebni kongregaciji za vzhodno cerkev kakor delo učenjakov apostolstva. L. 1928 je izdal papež Pij XI. okrožnico »Rerum Orientalium«, ki vsemu svetu z najvišjo avtoriteto priporoča delovanje v smislu apostolstva. Slomškovo drevce se je razširilo v mogočno drevo, ki je privabilo nase pozornost vseh katoličanov in v svoji senci zblížalo vernike ločenih cerkva, Apostolstvo je prevzelo eno najvažnejših nalog Cerkev v sedanjosti, pokazalo je čudovito življenjsko moč, privlačnost in modrost.

Kakšen delež ima pri tem škof Slomšek? Ob njegovem pozivu v l. 1851 se je pokazalo, da je »zadel pravi mož o pravem času na pravo struno« (Grivec). Da je slovensko ljudstvo s tolikim navdušenjem sprejelo njegovo vabilo za vstop v bratovščino in versko življenje v pristno narodnem občutju, je naravno. Vsak narod pač hoče najti v Cerкви svoj prijetni dom po lastni

zamisli, ki je njegov prispevek k vesoljnemu cerkvenemu občestvu. Misel je vzrasla iz Slomškovega pristno slovenskega srca in izrazila z besedo, kar je živelo stoletja kot iskra pod pepelom v dušah vernih Slovencev. Slomškova bistrovost je proniknila prav do dna narodnega čutenja in more še danes buditi našo posebno vernost, ki je katoliška, pa vendar čisto slovenska, brez vsake tuje nepotrebne navlake, oprta seveda na nadnarodno in nadčasovno razodeto resnico. Kakor je bil Slomšek ves naš, tako je znal pokazati pot do tiste sproščene narodne vernosti, kakor sta nam jo ljubeznivo razodela oba solunska brata Ciril in Metod, ko sta med našimi predniki v našem jeziku oznanjala blagovest Kristusovega nauka. Po Slomšku smo Slovenci spet živo začutili, da Cerkev ni vnianji mehanizem, ampak živ organizem, kjer vsak del, to je vsak narod, živi po svoje in s tem poživlja cerkveno vesoljno občestvo. In prav na tem temelju sta slovanska apostola oznanjala vero našim prednikom. V našem času nam je zato spo-

*Oj hvala vama iz srca,
Solunska sveta brata dva,
Ki jezik naš branila sta,
Naš jezik posvetila sta!*

S. Gregorčič.

Slika sv. Cirila in Metoda s sprejemne podobice za »Družbo sv. Cirila in Metoda« v Ljubljani z Gregorčičevimi verzi.

min na stoletnico Slomškove bratovščine opozorilo, da moramo tudi v veri ostati celi, ponosni in svobodni Slovenci, nikomur hlapci, vsakemu narodu in vsem narodom bratje. »Preziranje cirilmetodijske ideje bi bil znak ostarelosti in zastoj« (Grivec), mi pa smo se odločili tudi kot verni Slovenci za napredek in resnično svobodo.

S tem pa še ni povedano vse, kar je treba na tem mestu reči o Slomšku! Nemogoče si je pametno predstavljati, da se je Slomšku misel, da naveže slovensko versko življenje na vzore solunskih bratov, sprožila kar tako mimogrede kakor duhovita domislica. Ako bi bilo tako, potem bi ne zadela v živo in bi ne sprožila toliko življenja. Ker je globoko odmevala, je morala biti izraz nečesa globljega in trajnejšega. In res! Če prebiramo obilno kopico njegovih spisov, ki so vsi čudovito ljudski, topli in modri, vidimo, da ni v njih ničesar, kar bi ne bilo v popolnem skladu s prej opredeljeno slovensko vernostjo. In če gremo prav na začetek njegovih javnih nastopov, se nam uganka, od kod je njegov pristno slovenski verski čut, sama po sebi razvozla. Prav je, da opozorimo na to, ker se o njegovi mladostni usmerjenosti pri nas v tem smislu še ni dovolj pisalo. Že l. 1821, ko je stopil v celovško bogoslovje, je bil zrel in razgledan mož, ki je zavestno ravnal po zgledu obeh slovanskih apostolov. O tem zgovorno priča »Napelvavni govor k Slovenskemu zboru 1821«. Ta »slovenski zbor« je bila družba bogoslovcev v celovškem semenišču, ki jih je Slomšek takoj po vstopu začel — učiti slovenščine. Ob začetku prvega tečaja je Slomšek prvo besedo spregovoril v — spomin in počastitev naših apostolov. Takole je začel: »Sv. Ciril, od grškega cesarja Mihaela k slovenskim knezom poslan, da bi njim sv. pismo razkladal, se poda v družbi svojega brata Metoda v slovenske dežele; on začne kakor poslan učnik Slovencev naš govor čediti, črke izmišljavati. On je prvi Slovincem luč prižgal, od katere bi bil svetli dan Slovincem gori šel, — ali kratko je svitala te lepe šole jutrnja zora; ravno kakor da bi črni oblaki sonce zakrili, še zmerom temni mrak nevednosti Slovenstvo pokriva... O kako mrzlo je srce današnjih učencikov proti srcem teh dveh bratov k slovenski učenosti. — Skozi celih 15 let nemško-latinske šole pometajo, ali

slovensko šolo vnevar pustijo; stopijo na prag svojega poklica, grede venkaj na delo v' vinograd slovenskega ljudstva, pa še ne mislijo ne na orodje, s katerim bodo ta pridobljeni nauk venkaj delili, oni grede venkaj Slovence učiti, kakor vojaki brez orožja v boj, grede v vinograd delavci, pa brez motike kopati...« (Besedilo sem nekoliko prilagodil sedanjemu pravopisu.) Ko nato Slomšek zavrne ugovore in pomisleke malodušnežev, se spet povrne k začetni podobi, ki jo je zagledal v Cirilu in Metodu: »Glejte! Ena luč Slovincem gori gre: vidim majhno, pa prebrisano trumico mladih učencikov, kateri so se zbrali veselo eden drugemu roko podati, ki so se odločili Slovincem luč prižgati, da bodo veselo enkrat Slovincem svetili z besedo in z dejanjem, ne po nemško, ampak po slovensko! Da, jaz upam in upam, da bo tudi iz naše srede lep sad Slovincem izzorel, lepi sad učenosti, od katerega se bo mladi rod slovenski oživil...« S temi besedami se nam že predstavlja isti Slomšek, ki je ob hudi boleznii l. 1851 samo še povzel preskušeno življenjsko modrost in ki hoče samo, da drugi za njim kakor on posnemajo v delu za ljudstvo in v borbi za njegovo srečo zgled sv. Cirila in Metoda! Ni dvoma, da se je takrat — v letu 1821 — v mladem bogoslovcu napovedoval tisti Slomšek, ki obilnih umskih darov ni namenil puhli časti visoke, ljudstvu odmaknjene učenosti, ampak je raje šel na delo v nedeljske šole, ki je z njimi zajezil ob narodni meji prodirajoče nemško šolanje. Bil je že zgrajen narodni delavec, ki se je potem neugnano pehal, da si pridobi možnost v boljših mejah svoje škofije močan branik, ki je na deset tisoče Slovencev obvaroval, da niso utonili v nemški poplavi. Pred nami že stoji tisti vedri pisatelj, ki s kleno ljudsko besedo podžiga vero v lastno narodno usodo in v moč, da jo sam uravna. Ta mladi Slomšek, ki z vso zavestjo začenja pot v življenje, kakor sta mu jo pokazala sveta brata, je ob stalnem posnemanju njune bridke usode in njune vztrajne delavnosti, posebno pa še njunega zaupanja v zmago resnice in pravice previdno in zanesljivo gradil varno bodočnost naroda, ki mu je pomagal od spodaj navzgor k izobrazbi in napredku. Kakor je njegov sodobnik pesnik Prešeren v Ljubljani

preobrazil naš jezik, da je bil sposoben za izraz najvišje besedne umetnosti, tako je njegov dobri znanec Slomšek ob ogroženi narodni meji napravil vse, da utrdi in zavaruje temelje narodne prihodnosti. Tako je bil Slomšek nepogrešljiv varuh narodne svobode, ki je naš delež. Učil pa se je svoje ljubezni do naroda in svoje zvestobe ob zgledu slovanskih apostolov Cirila in Metoda.

Ko se Slovenci v tem času ves čas izjavljamo za mirno delo in pošteno sožitje med narodi in vnovič pregledujemo osnove narodne svobode, da jih zaščitimo in utrdimo, nam morajo biti jubileji, kakor je stoletnica Slomškove bratovščine, dobrodošla prilžnost, da se zavemo sami sebe

in svojih nalog. Označena stoletnica nas opozarja, da je imela v preteklosti vera za rešitev in ohranitev našega naroda prevažen pomen. Za bodočnost pa nam ta jubilej stavlja pred duhovne oči neovržno zahtevo, da bodi naša vernost vsak čas v popolnem soglasju s temelji narodnega življenja. Prav zaradi te misli je vredno, da ne pozabimo na stoletnico te Slomškove ustanove.

Slomškovo spoznanje dela za vero in prosveto bratov sv. Cirila in Metoda med Slovani ga je nedvomno nagnilo tudi za delo in pomoč pri ustanavljanju prve, sedaj že stoletne, slovenske knjižne družbe — sv. Mohorja.

Daj se zbudi, zemljica

Ančka Salmič

Daj se zbudi, zemlja mati!
Sonček že ti boža lica.
V lopi kmet ropoče s plugi,
zbira semena kmetica.

Sem od juga zadišalo
po opojni je pomladi.
V hlevu čakajo na vprego
že spočiti voli mladi.

Zopet v tvoje rodne grudi
kmet vsejal bo seme zlato
z nado, da v jesen napolniš
kašče, hrame mu bogato.

Bog obvaruj te vse leto,
zemlja, pred neurja bičij!
Da ne bomo gladovali
kruha, tvoji otročiči.

Bodi pozdravljena

Ančka Salmič

Bodi pozdravljena, rodna vasica!
Vedno ljubeče te boža oko.
Kot bi v zadregi zakrivala lica,
v drevju košatem si skrita ljubo.

Nisi bogata, le hišice male
ena ob drugi se tesno vrste.
Nagelj in rožmarin deklice zale
v lončkih na oknih obilno goje.

V tujih vaseh sem in mestih hodila,
videla lepih vasi sem povsod,
vendar le eno sem v srcu čutila:
Tebi enake ni najti drugod!

Srečna mi bodi, ti rodna vasica!
Čuva nad tabo naj Večni z višin!
Mojemu srcu ostaneš kraljica,
v tebi počiva premnog moj spomin.

Misel

Leopold Stanek

Nekdo mi polno kupo
ponudil je v napoj.
Jaz žejen in poln upov
sem k ustom del jo koj,

zaprl oči v omami.
Tedaj prijem leden
iztrga jo, me zdrami:
Slasti ne bodi plen!

Duha in žejno kri
ti slast najslajša
— odpoved — uteši,
bremena ti olajša.

Ob stoletnici rojstva

Fran Detela je bil rojen 3. decembra 1850 — pred dobrimi sto leti — pri Jurkovih v Moravčah. Njegova mati je bila sestra profesorja Končnika, ki je poučeval naravoslovje. Po njem in po materi je dobil Detela dar šaljivega pripovedovanja. Rod Konškov je doma na Trojanah vrh Črnega grabna, na meji med Kranjsko in Štajersko. Detela je obiskoval ta kraj in od tod se mu je odpiral

pogled proti Vranskemu, Žalcu in Celju. Mogoče se je v mladem fantu že tedaj zbudilo zanimanje za zgodovino celjskih grofov, ki jih je pozneje orisal v svojih zgodovinskih povestih.

Mladost je preživel večinoma doma, opazoval lepoto svojega rojstnega kraja, imel odprto oko za okolico, imel pa tudi odprto uho za vse, kar so stari ljudje pripovedovali, imel smisel za opazovanje kmečkega življenja, kakor nam zdaj odseva iz njegovih ljudskih povesti. Tam je našel značaje za posamezne osebe svojih povesti, kakor so oba Premca, cerkovnik Ožbe in drugi.

Gimnazijo je dovršil v Ljubljani leta 1871. Bil je večkrat prvi odličnjak v razredu, sicer pa drugi ali tretji. Svoje šolanje je temeljito izkoristil: pridobil si je korenito izobrazbo in se naučil med jeziki zlasti francoščine. Nekaj let je bil tudi gojenec Alojzijevišča. Na Dunaju je študiral latinski,

grški in francoski jezik ter napravil doktorat iz modroslovja. Bil je učitelj in profesor v Hernalsu, od leta 1876 profesor v Dunajskem Novem mestu, nato pa od 1890 do 1906 ravnatelj gimnazije v Novem mestu. Na Dunaju je živahno sodeloval v visokošolskem društvu »Slovenija«. Tedaj so se shajali v »Sloveniji« še naslednji slovstveni prvaki: Josip Jurčič, Fran Levce, Fran Celestin, Josip Ogrinec, Fran Levstik, Janko Kersnik in Ivan Tavčar. Ob teh duševnih velikanih in slovstvenih delavcih je rasel in se razvijal tudi naš pisatelj. Iz časa Detelovega službovanja v Dunajskem Novem mestu nam poroča Fran Šuklje v svojih »Spominih«, da sta z Detelo častno zastopala slovenski živelj v tujem kraju. Pridobila sta si sloves med profesorji na zavodu in med občinstvom. Kamor sta prišla, se je razleglo: »Slovanska brata sta tu, Ciril in Metod!« Nista zatajevala svoje narodnosti, a sta bila kljub temu zelo spoštovana.

Detela je bil kot gimnazijec znan po svoji šaljivi žilici in pisateljskem daru, potem pa je lep čas molčal. Šele tridesetleten se je vrnil k pisanju in leta 1882 objavil v »Ljubljanskem Zvonu« svojo prvo povest »Malo življenje«, za katero je dobil snov v zgodbi vojaškega uhajača Jurija, ki ga ne vzdrži več pri vojaki, kajti sila domotožja ga žene domov, kjer ima očeta in domačijo. Zgodbo o uhajaču je dobil Detela iz ljudskega pripovedovanja, kajti v času avstrijskih vojsk z Italijo (1849 in 1859) je bilo v moravških hribih mnogo begunov. Ob uhajaču Juriju je znal Detela dobro orisati kraje in ljudi.

Dunajsko Novo mesto je Detelo s svojo zgodovino spominjalo nemirnih časov cesarja Friderika in bojev za varuštvo nad mladim ogrsko-češko-avstrijskim kraljem v letu 1452 ter mu dalo pobudo, da je v zgodovinski povesti »Veliki grof« opisal boje celjskega grofa Urha s cesarjem Friderikom. Isto zgodovinsko okolje mu je dalo snov za povest »Pegam in Lambergar« (1891).

Leta 1890 se je Deteli posrečilo, da je prišel v domovino, in sicer za ravnatelja

Trg v Moravčah z rojstno hišo pisatelja dr. Detela. Na desni poleg cerkve spomenik slavnega matematika Jurija Vega, ki je bil rojen v Zagorici pri Moravčah.

gimnazije v Novem mestu, kjer je ostal šestnajst let. Vsi so ga čislali kot izvrstnega vzgojitelja in profesorja, ki je učencem lepo in resno razlagal svoj predmet, pri tem pa si na vsem lepem dovolil kak duhovit dovtip, šaljivo misel ali šaljiv pregovor. Jaz sam se spominjam nekega leta, ko je prišel Detela na novomeško gimnazijo kot predsednik maturitetne komisije. Več kot pol ure nam je privoščil ob začetku ure ali ob odmoru, da smo si ob njegovih duhovitih dovtipih lajšali svoje »delo« kot člani komisije.

V povestih, ki jih je pisal Detela iz vojaškega življenja, vidimo, da je postal pisatelj tudi filozof in kritik življenja, obenem pa še njegov zdravnik, ki vidi največje zlo v tem, da brezobzirneži iz sebičnosti in lakomnosti podirajo srečo mirne vasi. Temu vplivu se lahko upre samo stara skromnost in marljivo delo. Taki sta povesti »Prihajač« in »Gospod Lisec«.

Najzrelejše Detelevo delo pa je roman »Trojka« (1897), kjer pa ga niso več zanimali predvsem kmečki ljudje, temveč vaški izobraženci, prikazani zlasti v treh nekdanjih dunajskih sošolcih.

Spise iz poznejših časov odlikuje Deteleova humoristična narava, ki se ji pridružuje tudi zbadljivka in zabavljica. »Kakršen je človek, tak je njegov slog.« Že v prvih povestih se je ustalil Detelov osebni način pripovedovanja, ki skuša ob umetniškem oblikovanju dosegati npravne namene, organsko spojene z umetnino ali kakor se izraža pisatelj sam hudomušno: »Kadar se bralec najmanj nadeja in ga najbolj mika zvedeti, kaj se bo naprej zgodilo, tedaj pisatelj kane med tok pripovedovanja nekaj moralnih kapljic, in čitatelj se pouči, vtem ko meni, da se je samo zabaval.« Take moralne kapljice je Detela kanil na raznih mestih v svoje spise, najkrepkejše in najbolj zdravilne pa so razkropljene v »Trojki«. Večina Detelevih spisov je nastala iz nejevolje nad raznimi napakami našega naroda, tej nejevolji pa je dal pisatelj pogosto humoristično, šaljivo obliko satire. Tako je orisal kričavo domoljubje, ki je samo krinka koristolovstva (»Rodoljubje na deželi«), dalje izkoriščanje delavstva (»Delo in denar«), prehudobno strankarstvo v politiki (»Sošolci«), preveliko versko natančnost in strogost (»Svetloba in senca«), zlagano učenjaštvo (»Uče-

njak«), napačno žensko vzgojo in »svobodno ljubezen« (»Delo in denar«) in tako dalje.

V idejnem pogledu moramo pri Deteli omeniti še eno potezo: Pisatelj je v vseh svojih povestih in romanih dosleden optimist, kakršen je bil tudi v zasebnem življenju. Odlikovala ga je čudovita izobraženost in razgledanost po vseh področjih, zlasti pa po modroslovju. To čutimo tudi iz njegovih spisov, ko skuša večino dogodkov in pogovorov psihološko utemeljiti.

Za konec naj ponovim dobro označitev izpod peresa dr. Franceta Koblarja: »Dr. Detela spada k tistim velikim možem, katerih delo

je bilo postavljeno na veliko obzorje in znanje... Vso človeško usodo je motril z zdravo kritiko in plemenito modrostjo. To je bil poudarek umetnikove vzvišenosti in moči, ki je izhajal iz globoko doživljenega krščanskega prepričanja.«

Leta 1906 je Detela odšel v pokoj in živel v Ljubljani, kjer je živahno deloval kot pisatelj in kulturni delavec do svoje smrti, ki je nastopila precej nepričakovano, ko ga je podrl nepazljiv kolesar, da je začel bolehati in se je temu pridružilo še vnetje slepiča. Umril je 11. julija 1926. Spomin nanj pa živi in bo živel v njegovih številnih slovesnih delih.

Cebelja pesem

Leopold Stanek

Vsaka vigred cvetje novo nam rodi,
roj čebel ga obletava, nektar pije;
vsako leto vrsta deklic cvet razvije,
nekdo prvi je, ki ustna zanj medí.

Sosed dragi, bistrourni čebelar,
roj brenčelic spuščáš na cvetov poljane —
upaš, ka-li, da medica tvoja gane
deklico, da usta ti ponudi v dar?

Panje prepeljávaš tja v prekmursko stran,
kjer z akacij grozdasti visé cvetovi,
voziš v Notranjsko, kjer hojevi gozdovi
s sladkim virom ti napolnijo vsak panj.

Koder koli cvet je, se naceja med:
vzleti, tankokrila, in si pašo najdi!
Štajerska jo nudi v ajdi in na brajdi,
nudi žajbelj, rožmarin ti kraški svet.

Da napolni z mezgo v celici satjè,
stokrat mora v luč iz mraka poleteti,
da dajó ji soka medonosni cveti,
ki se med seboj s pelodom opráše.

Prej ga srka, kdor potrka prej kot gost.
Z dulčkom pije, z zadkom zadovoljno maja,
cvet poljublja, strup v sovražnika zasaja,
smrt pri tem ji naložila je dolžnost.

Na uljnaku lepo pisanih končnic
zvesta delávka nikoli ne pozabi,
vas domača jo v podobi živi vabi,
ne premami je tujine medni klic.

Vsako leto cvetje novo nam rodi,
novi roji iščejo si medicine,
težki, polni so rumene obnožine,
vračajo se z mačic ibe, ki medí.

Kar želodček socialni je nabral,
naj biló v korist družine bi čebelje:
eden zbira, drugi matici postelje,
trot brez dela gre v pogibel — to je prav!

Tisoč medotočev čela obleti.
Kar bučela, skromna sivka, nam podarja —
strd, medica: to je vaba čebelarja,
sladka pašá deci, starcu čisti kri.

Čar pomladi — vsaka stvar si išče par,
zgolj mladost si sladke niti, zanke spleta —
Brez strdice najdejo si ga dekleta,
vabe čebelarja so ji malo mar.

Vsako leto vse poljane se medé.
Paš lepote in sladkosti so nabrane
iz vseh naših krajev za srce Ljubljane —
glava naj priznava, kar srce dobi!

Cvet mamilo — med zdravilo! Z vseh strani
domačije zbrane želje, bolečine.
Med naj celi rane, zlo uljes naj mine,
dom naš naj kot ulj na noč se umiri!

Ob stoletnici rojstva

Poljanska dolina se razteza od Škofje Loke proti jugu. Na levi jo spremljajo odrastki Polhograjskih Dolomitov, na desni pa odcepki Ljubnika in Gabrška gora; blizu tam v dolini je dvorec Visoko.

V tej dolini v Poljanah nad Škofjo Loko se je 28. avgusta 1851 rodil slovenski pi-

satelj Ivan Tavčar. Materi je bilo ime Neža, očetu pa Janez. Imela sta manjšo domačijo, imenovano »pri Kosmovih«. Obsegala je četrto zemljo. Rodili so se jima trije sinovi in štiri hčerke. Po domači ljudski šoli je obiskoval Tavčar gimnazijo v Ljubljani, kjer je bil sprejet v dijaški zavod Alojzijevišče, ki ga je kmalu zapustil. Nato je krenil na gimnazijo v Novo mesto. Pravoslovje je študiral na Dunaju. Vsa dijaška leta je zahajal na počitnice k svojemu stricu Antonu Tavčarju, župniku na Raki na Dolenjskem.

Po dovršenih skušnjah se je Tavčar lotil odvetništva, in sicer je bil najprej koncipient v Kranju pri dr. Mencingerju, znamenem slovenskem pisatelju, nato pa v Ljubljani, kjer se je nastanil kot samostojen odvetnik leta 1884. Tudi v političnem življenju je bil zelo pomembna osebnost. Bil je deželni in državni poslanec, ljubljanski občinski odbornik in ljubljanski župan, razen tega pa načelnik napredne stranke.

Tavčar je bil po naravi in zaradi branja tedanjih nemških romanov in povesti zelo čustven. Kot dijak je pogosto obiskal stari grad blizu svojega doma, kjer se je seznanil z grajsko gospo Amalijo, ki se je potem zaradi splašenega konja pri ježi smrtno ponesrečila. Njej je postavil Tavčar spomenik v noveli »Gospa Amalija«. To je Tavčarjev prvi leposlovni poskus. Napisal ga je kot četrtošolec leta 1867 v Novem mestu. Kakor ta so tudi druge njegove mladostne novele in povesti pod vplivom romantičnih tujih povesti vse odmaknjene od domačega živega človeka.

»Ivan Slavelj« (1876) je prvi Tavčarjev poskus romana. Godi se med kmečkimi ljudmi, deloma tudi v gosposkih krogih. Kmete nam slika v njihovi revščini, gospodo pa v njenem propadanju. V Stritarjev »Zvon« je Tavčar po letu 1876 pisal povesti z novimi vsebinskimi in slogovnimi pogledi. Vedno bolj ga je mikalo življenje domačega človeka. Prve njegove povesti in novele so kazale brezoblično mednarodnost, sedaj pa so vstajali že obrisi pisateljevega domačega loškega pogorja. Zanimanje za preproste ljudi, ki živijo v prvotni naravi, je zbudila že romantika s tem, da je klicala k vrnitvi v naravo ter poudarjala pomembnost narodopisnega opisovanja vsega, kar je ustvaril ljudski duh: govornice, pravljic, pripovedk, narodne pesmi in tako dalje. To zanimanje je še bolj spodbujalo k opazovanju preprostega človeka, ljudskih šeg in običajev, k prikazovanju življenja in trpljenja preprostega ljudstva in vaških posebnežev. Tavčarja je njegova velika ljubezen do domačih ljudi nagnila k pisanju povesti iz cikla »Med gorami«, med katerimi so biseri naše proze.

Poljane nad Skofjo Loko.

Pod vplivom romantike pa je Tavčar posegal tudi v zgodovino, zlasti uspešno v prikazovanje nemirne dobe protestantizma na Slovenskem (»Vita vitae meae«, »Grajski pisar«).

V tem času se je Tavčar zapletel v politične boje, stopil na čelo narodnonapredne stranke in bil v središču slovenskega političnega življenja. Tako si lahko razlagamo, zakaj skoraj iz vseh spisov iz te dobe zveni struna politične ali svobodomiselne tendence. Pisatelj si je pri svojih dveh stricah duhovnikih navzel spoštovanja do slovenskega duhovnika, ki se ne spušča v bojni politični vrvež, bojeviti značaj duhovnika v politiki pa mu ni bil pogodu in si ga je precejkrat privoščil v svojih spisih. Vendar ne smemo pozabiti tega, kar je o Tavčarju zapisal njegov poznavalec dr. Ivan Prijatelj: »Tavčar je bil sin pobožne slovenske kmetske matere, ki je imela na svoji smrtni postelji ob slovesu od življenja in od sina do tega eno samo prošnjo: da bi se dal njen ljubljeni sin Janez vsaj v zadnji uri izpovedati. To prošnjo ji je sin obljubil izpolniti brez pridržka tem laglje, ker se kljub vsem svobodomiselnim vplivom svoje izobrazbe v globini svoje duše ni bil nikdar odpovedal

verskemu naziranju o Bogu in posmrtnosti.« Kar je materi obljubil, je res tudi zvesto izpolnil in umrl kot katoličan. Iz te njegove razpetosti med veren dom in veri strupeno politično okolje si moramo razlagati njegove spise iz tega časa. V povestih iz dobe luteranstva in refořmacije na Slovenskem je nepristransko slikal versko gorečnost, pa tudi surovost obeh strani in satira »4000« je bila bojevita, namerna povest, ki pa ni smešila katoliških in verskih načel, temveč napadala samo pretirane izrodke nekaterih nazorov, zlasti neprimerno pojmovanje ljubezni med moškim in žensko.

Leta 1894 je Tavčar izdal troje čudovito lepih povesti pod skupnim naslovom »V Zali«. V njih se prelivata romantika in realizem, prikazana pa je zlasti pisateljeva ljubezen do narave, do gozda in lova. Vodilna misel je otožno prepričanje o minljivosti in brezuspešnosti vsega človeškega prizadevanja.

Omenimo naj še nedokončani zgodovinski roman »Izza kongresa« (1906), potem pa preidimo k noveli »Cvetje v jesenju« (1917), v kateri Tavčar opisuje priletnega samskega meščana, ki zaide v poljsanske hribe na obisk, naleti tam na mlado deklico

Meto in jo z vso iskrenostjo, dasi priletel, vzljubi. Ob tem se mu priljubi tudi vse življenje na kmetih, da sam seže po kosi in po cepcu, nazadnje pa sklene, da si bo kupil kmetijo v hribih in se poročil z Meto. Ob snubitvi dekle zaradi prevelike sreče zadene kap, da umrje v njegovem naročju. Delo je polno lepih Tavčarjevih misli o kmetu: »Kmet je kralj. Če ima dobro in lepo naravo, če ima primerno zemljo...« O kmetici: »Slovenska kmetica, še vedno te premalo spoštujemo. Pridna si pri delu, vedno si v skrbeh, da se ne bi podrl kak vogal hiše, da bi mož ne znosil preveč denarja v pivnice... Te domovine steber si ti... ki ješ, kar možu in otroku ostane...« O zakonu: »Kdor se ženi, naj se ženi tako, da mu bo zakon oklep, ki ga še bolj veže z domovino, in otroke naj rodi, ki bodo pomnožili slovensko vojsko in armado slovenskih delavcev...« Vsa povest je poveličanje našega kmeta, njegovega marljivega dela, njegovih običajev in trpljenja. To je proslava slovenske zemlje, nje sinov in nje naravne lepote.

Vrhunec v Tavčarjevem ustvarjanju zgodovinskih del pomeni »Visoška kronika« (1919), roman slovenske kmečke družine iz 17. stoletja. V prejšnjih povestih te vrste je zlasti opisoval junačenje plemstva, ni pa

posegal v globino duše nastopajočih oseb. V »Visoški kroniki« pa je pripovedovanje vse bolj poglobljeno. Polikarp Kalan je zakrivil smrt svojega vojnega tovariša, zato ga ves čas grize vest in misli na pokoro. To daje povesti posebno нравno resnobo. Posebnost umetnine pa je v tem, da je pisatelj čudovito zadel barvo 17. stoletja v opisu časa kakor tudi v jezikovnem slogu.

Dr. Ivan Tavčar ni dosegel svojega častnega mesta v slovenski kulturni zgodovini samo kot pisatelj, temveč tudi kot pravni strokovnjak in politik. Posebne zasluge si je pridobil za ljudsko pravoznanstvo, ko je napisal za Mohorjevo družbo knjigo »Slovenski Pravniki«, ki je izhajala v snopičih v letih 1883—1885. V večernicah in v kalendarju pa je objavljala tudi svoje leposlovne prispevke.

Tavčar je umrl sredi zrele ustvarjalne moči 19. februarja 1923. Ravno »Cvetje v jeseni« in »Visoška kronika«, ki ju je napisal domala sedemdesetleten nam pričata o tem, da je bil resničen umetnik. Tu je tista dragocena zapuščina njegovega duha, ki bo ostala živa skozi vse čase in skozi vse duhovne in politične preobrate in ob njej se bodo notranje bogatili še pozni potomci, ko bodo že zdavnaj pozabljeni Tavčarjevi bojevitni spisi enodnevno političnega značaja.

Materi

Leopold Stanek

Sneg je pomladni kopnel,
v materi moji spočel
sem se poslednji nje cvet.

Od sprotoletja v jesen
v zibki premeški ves njen
spremljal sem svet.

Trata in gruda iz gline
sta ji mehčali stopinje,
zibali sta mi telo.

Z njo sem bil: ko je jarino sejala,
njive kopala in trte vezala,
v les sem šel z njo.

Z njo sem bil: žito je žela,
tiho je v sebi zorela,
pesem je pela pred se.

Z njo sem šel krmil živali,
prsti po mleku so ji dišali,
po senu obraz in srce.

Kruh je in vino zaužila,
z njima, na veke združila
še mene z zemljo.

Na božjo je pot me nosila,
v obiskovanje hodila
v hrib na svoj dom.

Mati je mrtva. Misel mi njena
ko lahne peroti
lajša nositi bremena —
ziblji me, nosi me varno po poti!

Tiskana beseda ima svojo družbeno vlogo. Razširjena je namreč v deset in sto tisoč izvodih med ljudstvom. Bero jo preprosti in učeni. Iščejo v njej lepote in resnice ter skušajo po njej živeti.

Mlad poet, ki vidi tiskano svojo prvo pesmico, je srečen kot mati ob prvorojenčku. Nekateri negoden učenjak, ki izda svojo prvo razpravo, se napihuje, kot bi hotel vprašati vesoljno občestvo: »Ste brali?« in kot da je njegova reč vprašanje dneva, okoli katerega se suče ves svet. Brali smo, brali, odgovarjajo bralci ali z usti ali samo z očmi. Bolj redki pa so pismoči, ki bi imeli tudi tanek posluš za ljudsko mnenje o svojih stvaritvah. Literata zanima zgolj mnenje urednika in kritika, ki je večič in razgledan po raznih slogih. Znanstveni pisec ima še ožji krog bralcev in — kritikov.

Pisec, ki naj zajema iz studenca ljudske duševnosti in naj sprejeto v umetniško izoblikovani obliki ljudstvu vrača, ne more brezbrizno mimo vprašanja: »Kaj neki preprosti bralec (ki ga kajpak lepo branje privlači) sodi o moji besedi? Ali jo razume in jo prav razume?« Pisec, ki svoje delo pravilno tehta, mora prisluhni ljudskemu mnenju in se ob njem vzgajati in dvigati.

Kmečko dekle mi je smehljaje se dejalo: »Tvoje pesmice sem brala v Koledarju...« In? Pričakoval sem, da se bo vsaj približno izrazila, ali so ji všeč, ali so lepe, dobre. (Bili so motivi iz domačega kraja.) Nič. Tako nestrpen nisem stal niti pred uredniki ali kritiki, ki imajo vedno svojo posebno oceno — zgrajeno predvsem na šolanju v preteklosti in na namenih prihodnosti. Tukaj pa gre samo za ali — ali. Ali v ljudski duši razgiblješ misli in čustva ali pa se jih ne dotakneš. Le če jih vzvaloviš kot z oranjem njivo, lahko vanje tudi vržeš semena večnostnih vrednot — nagibov k lepoti, resnici in pravici.

Kajpak umetno vezano besedo ljudstvo teže dojema, če pa jo že sprejme, se to večinoma zgodi s petjem, in to je lahko za ustvarjalca največji uspeh — pesem živi dolgo dolgo v ljudstvu.

Ko sem pred leti v kratkih narodopisnih črticah opisoval ožjo domačijo z običaji

ljudstva, z menjavami letnih dob, dni in del na vasi, s spomladanskimi cveticami prelepih slovenskih imen, polnih pomena, z lepoto gozda, goric in gora, se je na uredništvo lista oglasila preprosta slovenska izseljenka iz Turčije s pohvalnim pismom. V njej je ob branju črtice odmevalo silno domotožje in hrepenenje po izgubljeni mladosti v slovenskem raju. Tiskana beseda je zbudila srčne strune...

Črtice iz ljudskega žitja so sploh pomembna stvar, čeprav jih ne štejejo med velike umetnine. Kako se ljudstvo rado vidi v ogledalu, naj bo z resne, naj bo s smešne plati! Da je podoba le resnična in poštena. Ljudstvo želi, da kdo iz njega, ki ima dar za to, veliča, vekoveči in razširja njegovo veselje in bolečine. Kmečki očanec je bral veselo črtico kolinjenja na vasi, popisane z vsemi podrobnostmi mesarskega dela. Pisec ni pozabil napisati, da je treba zaklanemu prašiču zatakiniti koruzni kocén v črevo, da se meso ne ponesnaži. Oča je to bral in navdušeno vprašal svojega sina, izobraženca: »Bi ti znal tako napisati...?« Nazorna podoba, jasna beseda sta za ljudstvo prva pogoja za veselo dožemanje knjižnih stvaritev.

Pesnik, pisatelj in človek, kakor so drugi ljudje, le s povečano šposobnostjo opazovanja in oblikovalno silo — večkrat na rovaš osebne sreče. Med ljudstvom je to zgolj človek, ki »piše knjige«.

Ustvarjajoči daje svoje najboljše iz tistega okolja, iz katerega je izšel. Je človek, ki ga je obsedla strast, »temna oblast« in sila, ki hoče rešiti ljudsko duševnost uničenja, smrti pozabljenja. V njem je utelešena ljudska volja in boj pred koncem.

Prav je torej, da obdarjeni dvojno daje tja, kjer je zajemal. In če hoče dajati svojemu rodnemu okolju, si mora izostriti uho za njegovo sodbo, da bo vedel, kaj in kako napisati.

Od ugodnega odmeva bralcev pa spet izhajajo ustvarjalne pobude za nadaljnje delo — tako torej tiskana in brana beseda vpliva nazaj na ustvarjalca.

V nemirnih, neurejenih časih, polnih vrenja, naj torej ustvarjajoči ohrani vzvišeno

mirnost in upošteva nezmotljivo sodbo ljudskega mnenja in večnostnega časa, nikar pa naj ne lovi za raznimi novotarijami in za hitro ter poceni pridobljenim priznanjem. Vse velike stvari so redke.

Včasih ni veljalo za višino umetniškega ustvarjanja, če si objavljaj v tako imenovanih ljudskih glasilih, pot umetnika si delal lahko samo v revijah, namenjenih ozkemu krogu umetniško izobraženih, vase zgle-danih izbrancev in leporečnih sladokuscev. Dandanes pisanje za ljudstvo ni več nečastno in neumetniško. Vsi naši resnično veliki književniki v preteklosti so objavljali tudi v ljudskih glasilih.

Zgodbica iz današnjice jasno pove misel:

Domišljavi pisatelj hoče z vzvišenim vprašanjem ošvrkniti in ponižati prijatelja: »Ti pišeš za Koledar...?!«

Skromni vrne milo za drago: »Veš, včasih, včasih pa je vendarle treba napisati tudi kaj za — ljudstvo, ne zgolj za miznico in zase...«

Jasno je, da iz vloge tiskane besede izhaja tudi izredna odgovornost pisca in napisanega pred ljudstvom. V čem je ta odgovornost? Izkrivljenih, ponarejenih podob naravna ljudska miselnost ne prenese. In večni čas neusmiljeno opravi svoje s takimi deli. In kaj pravi čut ljudske pravičnosti, poštenja, preproste skladnosti? Resnično velika in vekovna dela so tudi preprosta, ljudsko umljiva in dobra — v najboljšem pomenu te besede. Vsebujejo vse, kar je v pravo srečo posamezniku in skupnosti. Kar pa ni iz ljubezni, ne more roditi ljubezni. Kar seje razdor in sovraštvo, ne žanje trajnega priznanja. Uničevalni nagon je v nasprotju z rastjo življenja. Beseda, rojena iz stiske časa, naj bo tolažnica in ne lažnica, naj poveličuje lepoto večne narave, rast vsega živega, človeškega dela in veličino ljudskega vztrajanja na obli — v večnem boju z uničevalnimi silami...

In takšnega mohorskega branja naj bi šlo čim več med ljudstvo!

V moje bele sanje

Ančka Salmič

V moje bele sanje
se prikrađe včasih črna noč.

Takrat grenko čutim: Ni več ko nekoč.
Vsa nemočna stegam roki
po ugaslih žarkih svetlih dni.

Planem k oknu in ga na stežaj odprem,
hrepeneč se v zvezdnato nebo zazrem.

Le zavese lahko trepetajo poleg mene,
a srce razbija v prsih mi ob stene.
Kdo bi vedel, kaj takrat trpim.

Skozi gosto temo veter se prebija,
kot v bolesi se v njegovem pišu
zviža rožmarin,
A jaz čakam, da iz dalje me poboža,
vsaj en lep spomin.

Tebi

Stana Vinšek

Sama bila sem, moj dragi, ves čas,
luči iskala, iskala toplote:
malo zaupanja, malo dobrote —
v srcu in duši bilo mi je mraz.
Takrat obstal ti ob moji si poti.
Plaho, počasi, korak za korak,
duša hitela je duši naproti —
drobna je lučka svetila mi v mrak.
Tvoje oči so moje iskale,
v tvojih so moje roké vztrepetale —
skupno pot hodiva zdaj — ti in jaz.

1

Peto noč v svečanu je pritisnil nov mraz. V drevju je pokalo po dvodnevni odjugi in že vse popoldne se je spod sivega neba smetilo rahlo pazderje snežink. Mahoma se je bela krznina odela v tančicoinja, ki jo je tkala zgodnja noč. S temo vred se je s hribov utrgal oster veter.

V celejski škofijski stavbi sedi pri večerji episkopus Johanes in s pobožno slastjo uživa okusno pripravljeno, a skopo odmerjeno jed. Ob njem sloni na blazini starejši moški, hiti zajemati s krožnika in venomer pogleduje po gostitelju in prostoru. Saj sam ni vajuen potrate in na dolgi poti iz Rima je marsikaj videl, a vendar se ne more iznebiti vtisa, ki ga je dobil ob prihodu.

»Provinca, desetkrat provinca!« ugotavlja. »In čeprav je tu škofova stolica.«

Vse se mu zdi tako nezatno, umazano, skoraj zapuščeno, čeprav v podrobnostih vidi, kako škof skrbi za izlikanost in eleganco. Vse na njem in ob njem priča, da ljubi red in čednost, vse od poslikanega atrija do te izbrane večerjice, a vendar vse to hkrati nosi značilni pečat province, zaostalosti, slabih obrtnikov in nesodobnega okusa.

»Mensae secundae,« končno zaukaže gostitelj.

Služabnik utone za zaveso in čez hipec prinese posladek. Pred zajetnega gosta postavi mrvico sira na vegastem pladnjiču in ne več pred gostitelja. Potem pobere prazno posodo in odide.

Gost ne more skriti začudenja. Obupano se nasloni s komolcem na blazino.

»Nocoj pojdem lačen spat,« pomisli.

V prostorno preddurje je iz peristila dobro slišati zavijanje mrzlih vetrov. Škof za trenutek prisluhne neubrani muziki.

»Sicut dixi,« reče potem in sceloma pogleda po gostu. »Vesel sem vas, dragi diakon, nadvse vesel. To je pomlad, Lorenzo, pomlad...« Potem se še prepričljiveje nagne h gostu. »Rim spet stega roke po tako dolgo izgubljenih pokrajinah. Cesarški in božji Rim... Ravno te dni je odšel proti Petoviju tudi rimski sodnik zastran davkov. To je

dobro znamenje. To je pomlad...« ponavlja sloki škof.

Diakon Lorenzo se počasi vživlja v starčevo radost, a pri srcu ga zebe. Tako mu je, kakor da se mu burja iz peristila seli v dušo.

»Bog daj, da bi bilo to res dobro znamenje,« pritrudi škofu. »Povsod na poti so me bili veseli. — A meni se zdi, da sem zašel v zimo, v kateri bom žalostno končal svojo pot. Zaradi mene se ne bo začela pomlad, prečastiti.«

»In ravno zaradi vas! Pet sto duš imam v svoji škofiji, pet sto zvestih, vernih duš...«

»Pet sto duš samo?« ostrmi diakon. Novo razočaranje mu stopi na lice. »V Rimu jih ima vsak diakon več, nikar šele škof!«

»Rim je samo eden,« naglo odvrne škof, se ozre po svojem gostu in se zdrzne: »Zebe vas. Zakaj ne poveste?«

»Ne, ne,« se slabotno brani Lorenzo.

»Vidim vas. Bledi ste. Stopiva v tablinum.«

Škof se dvigne in povede gosta v svojo delovno izbo, ki je prijetno topla. Sedeta h kaminu, na katerem je skušal okoren umetnik v reliefu oživiti svetopisemsko priliko o bogatinu in revežu.

»Moja zamisel, ta podoba,« de škof, ko se Lorenzo ozre po kaminu. »Pred njo se spovedujem sam pred seboj o svoji ljubezni do bližnjega. Prednjo stopim vselej, kadar se vrnem z dolgih potovanj po škofiji. Ta podoba me spravi v dobro voljo v vsakdanjih težavah. Le poglejte izvoljence božje, kako vam stoje kakor vojščaki v manipulu!«

Episkopus se razživi. V očeh mu zaigra veselje. A Lorenzo se ne uvedri. Premrlo čemi ob žgolečem ognju in v duhu že potuje čez zarasle divjine, obiskuje redke kristjane po vojaških kastrih in trgovskih postojankah, se srečuje z barbari in trepeti za svoje življenje. Kljub velikemu ognju v kaminu ga mrazi.

»Vesel sem, res vesel,« gostobesedno ponovi škof. »Prinesli ste mi pozdrave iz moje domovine, iz Ravene. Dragi ste mi kakor brat in vesel sem vas kakor rodne krvi. — Kje ste se ustavili v Raveni? Kje ste prenočili? Prí protonotarju Evzebiju?«

Po zunanjih vratih bučno zaropota tolkalo. Škof mahoma utihne in diakon ne odgovori. Oba prisluhmeta. Tedaj še enkrat zaropoe. Moža se spogledata.

»Vihar buta,« pomirljivo de škof. »V tej pozni uri ob takem vremenu pač ni žive duše na planem.«

A tisti trenutek kladivce še tretjič udari po vratih, da votlo zadoni po domu.

»Človek je,« pripomni diakon. Nemirno se presede in doda: »Mudi se mu.«

Ostiarus pri durih na ves glas sprašuje prišleca, da bi prevpil tuljenje zimskega vetra. Njegova vprašanja je razločno slišati v tablinum. Tujec pa odgovarja zamolklo, živčno, da škof ne more nič določnega prestreči.

»Le kdo bi utegnil biti?« med dolgim molkom premišljuje škof. Posluša, kako si prišlec otepava sneg s cokel. »Da ni Kornelij, diakon iz Petovija?«

Njegovo ugibanje zmoti služabnik, ki prihiti naznanjat novega gosta. A še preden pove ime, že prišlec sam plane v tablinum. Res je petovijski diakon Kornelij. Viharno vstopi in odrine služabnika, da se pohlevno umakne in sredi besede utihne.

»Formulae!« zaničljivo zine prišlec. »Ceremonijel!«

»Hiti počasi!« ga miri škof in mu stopi naproti.

Pozdravijo se, a Kornelij nima smisla za red in obred. Še preden mu škof ponudi sedež, se sam sesede v naslonjač in izbruhne:

»Bežim... Že peti dan sem na poti. Sovražnik je napadel petovijski kastrum. Mori, požiga, trpinči... Vse beži... Milites, romani so jo odkurili prvi. Vrag z njimi! Ko bi bilo treba moliti krščanskega Boga, ti postavljajo svetišča svojemu Mitri, ko bi bilo treba braniti trdnjavo, ti pobegnejo!...«

Škof ga presenečen gleda. Oboje, novica in domačnost, s katero jo pravi, ga mede.

»Diakon Kornelij, umiri se! Zavedi se svojega dostojanstva!«

»Abota!... Sovrag ne pozna dostojanstva. Naj dostojanstveno bežim, reverendissime?« se ozre glasni diakon na svojega mirnega predstojnika. »Prečastiti, ni mogoče. Če bi bili videli, kar sem jaz, bi ne zahtevali togosti.«

Škof dobrohotno pogleda mlajšega sobrata in vpraša: »Kaj je rekel na napad trdnjavski glavar?«

»Prečastiti, vidim, da še zdaj ne doumete,« se razhudi Kornelij. »Komes in kurator in defenzor so jo z magistrom militum vred prvi popihali. Že vedo, kod je najvarneje... Uboge pare za njimi, kdor je mogel. Kdor ni mogel, je ostal in poginil. Barbari!...«

Kornelij se ne more utolažiti. Kakor v peristilu sever, tako se v njem zaganja jeza ob spominu na minule dogodke.

»In zdaj? Kaj boš?« poskusi škof napeljati pogovor na pravi tir.

»Počakal bom tu pri vas, da se razmere uredi.«

»In potem?«

Škof pomenljivo utihne in se očetovsko obrne k diakonu. V moreč molk pisne vihar, zateglo, po volčeje zatuli in jo pcedi dalje. Tedaj škof mirno nadaljuje:

»Kaj ne več, carissime, da dobri pastir ne zapusti svojih ovac, kadar pride mednje krvoločni volk?«

Kornelij presenečeno pogleda vladiko in se v zadregi nasmehne.

Pogovora je mahoma konec. Vladika pokliče služabnika in mu naroči, naj pripravi ležišče za oba gosta.

Zunaj še zmeraj z nezadržano silo divja sever. Brije okoli škofove vile urbane v Celenji, se zaletava v strme zasnežene griče na poldnevu, vrši v golem drevju in drsi nad svinčeno težkimi valovi nezamrzle Savinje kakor na sanincu.

Škof prepusti oba gosta služabniku in se še malo pomudi v tablinu. Potem tudi sam ponese oljenko v svojo spalnico, poklekne ob ležišče in se zatopi v molitev. Zbran je in miren. Samo za hipec ga preblisne misel na dom v Raveni.

»Kaj je neki z brati in sestrami?«

Pa je že spet sam s svojim Bogom.

Čez dolgo vstane, si pomane odrevenele, trde noge in se spravi spat. Odene se s težko kožo. Spet se mu otajajo misli na oba gosta. A zmerom dalje sta od njega. Piskajoči veter mu igra na lutnjo, da je čedalje bližje sanjam.

Kornelij pa je še dolgo sedel na ležišču. Grebel je vase. Škofova jedka, trpka beseda mu je pokazala nemožato dejanje. Lovil je v mislih besedo iz berila, ki ga je bil nekoč s takim ognjem poslušal.

»Dobri pastir pozna svoje ovce in ovce poznajo njega...«

Pred očmi mu je zaplesala podoba, ki jo je bil nekoč videl na zvitku. Lep, močan mož drži na ramah jagnje, ki ga je rešil iz trnja.

»PASTOR BONUS! PASTOR FIDELIS!« je v duhu bral napis v velikih majuskulah, pletočih se pastirju nad glavo.

»Tako jutri bom pohitel nazaj v Petovij med svoje,« si je ponavljal skozi utrujenost, da bi si utolažil nemirno vest.

Proti polnoči je napor zmogel krepko telo. Kornelij je trdno zaspal s podobo dobrega pastirja pred očmi.

Zjutraj ga je navsezgodaj vrglo z ležišča. Kakor da je minil samo kratek hipec od snoči, je stopil k škofu po slovo in se odpravil na pot. Po slabo zgaženi poti, ob kateri so stali visoki barvani drogovi in nakazovali smer rimske ceste, počivajoče pod zmrzlim snegom, se je prebijal skozi gozdne griče proti vzhodu.

Tretje jutro, v Ragandi, se je zbudil dokaj pozno. Naokrog je bil velik dan. V izbi pri linici, prepeti s prosojnim pergamentom, si je starejši moški strigel rusasto brado izpred ust. Šobil se je in se od blizu pogledoval v latvico vode. Vse je bilo tako slovesno tiho, ko da je zapadel nov sneg, da se je Kornelij šele čez trenutek domislil groze teh dni. Odmotal si je cunjasto odejo z nog in vstal. Moški pri okencu je godrnjavo pozdravil in se ni več zmenil za nič razen za svojo brado. Kornelij si je segel s prsti v kratke lase in odšel ven. Nikjer ni našel nikogar, zato se je vrnil v izbo.

»Kje je poštar?« je vprašal.

»Hhh,« je oni pihnil sapo skozi nos in ni premaknil dulčastih ustnic.

Šele ko si je z muko odstrigel nekaj kocinic, je narahljal napete mišice in se ozrl po Korneliju.

»Svoje stvari spravlja na varno.«

Rusasti je vstal, zapodil škarje po mizi in spet nekaj zagodrnjal.

»V Petovij pa ne hodite!« je rekel šele pri vratih in ni čakal na odgovor.

Mahoma je Kornelija vnovič obšla slaba volja. Šele v hladnem jutru na poti se je počasi umiril. Čez griče se je pripeljalo bledično sonce in popilo meglo. Veter se je bil ponoči polegel. Ježa ni bila več tako zoprna.

Mahoma je Kornelija iz zamišljenosti predramil klic. Precej visoko v strmali nad

krošnjo padlega hrasta je zagledal v snegu človeka. Po glasu sodeč je bila ženska. Diakon je ustavil konja in razjahal.

»Usmili se me, Kornelij!« je zajokala ženska v rebri. »Konj me je vrgel s sebe. Nogo sem si zlomila. Barbari so že za menojo. Pomagaj mi, pomagaj!« je vekala.

Torej je res? Potem ga oko ni slepilo. Monika je. Kuratorjeva žena iz Petovija. Ženska, ki mu je v življenju največ prizadejala, zakaj sam hudi duh je bil šel vanjo, da bi po njej premotil Kornelija, služabnika božjega.

»Vse bogove, kar jih poznam, sem klicala na pomoč, a nobeden me ni uslišal. Tedaj sem se spomnila nate, Kornelij, in na tvojega krščanskega Boga. In že me je uslišal. Uslišal me je in te poslal...«

»Ali ni to kakor zgodba o človeku, ki so ga napadli razbojniki, in o usmiljenem Samarijanu?« je spreletelo Kornelija.

Ta hip je že vedel, da ji bo pomagal. Prepeljal je konja čez hrast in ga privezal. Potem je vnovič krenil po zlizanih tleh v strmino. Nasproti so mu sijale solzne, a srečne in hvaležne oči. Najlepše oči, kar jih je kdaj videl. Nalašč se je ozrl nazaj v sotesko po konju, da bi prikril zadrego.

»Dajte, pomorem vam,« je dejal.

Stegnila je roke proti njemu in se ga oklenila, kakor da se utaplja. Čisto ob licu je čutil njeno sapo. Z vso težo se je obesila nanj in zajejala.

»Ali ne morete stopiti?« je vprašal zasopel.

Bila je težka in reber zglajena od številnih beguncev kakor drsnica. Vzel jo je v naročje in pazno, od debla do debla, lezel nizdol. Trudil se je, da bi je ne čutil. Bog mu je poslal drugo misel. Vrnila se mu je podoba dobrega pastirja z jagnjetom v naročju, z izgubljeno ovčico, ki jo je bil rešil iz trnja in zavoljo nje zapustil vseh drugih devetindevetdeset zvestih.

»Kje imate konja?« je vprašal, ko jo je posadil na cesti na njene cule. »In kje imate moža, kuratorja Rufa?«

Monika se je žalostno nasmehnila in ni odgovorila. Kornelij se je prestopil k svojemu konju in mu popravil brzdo.

»Če hočete nazaj, vas pospremim do Pultovija,« se je odločil.

Tudi zdaj ni odgovorila, a diakon je že začel obešati cule in zavoje na konja. Še

pas si je odpel, da je z njim zvezal pretrgano podprego.

Pokrajina se je počasi premikala. Vrane pred njima so se leno preletale, okorno zamahujoč s trdimi perutmi. Za njima so sedale na cesto kakor listje z obletavajočega se javora.

»Praviš, kurator Rufus?« je mahoma v tišino spregovorila Monika. »Ne delaj se nevednega. Sam si me že grajal, zakaj ne živim z njim. Nisem, ker on ni z menoj, temveč z vojaško blodnico Superbo!« Malo je počakala, kakor bi si v duhu obnavljala tiste dni. »Ko sem ob Rufu zaman iskala sreče, sem najprej zagledala tebe. Nisi mi več izginil iz srca. Zakaj si me odbijal? Zakaj nisi hotel uslišati mojih prošnja? Zakaj si me pahnil v nesrečni objem z defenzorjem Tulijem? ... Ali nisi videl mojega obupa?«

Vprašanja so ostala brez odgovora. Diakon je stopal ob konju, trpel Monikin objem in štel pisane drogove, ki so namesto miljnikov merili cesto.

»Še tri milje ...«

Ves vrtoglav od izčrpanosti je v trdi temi potrkal v Pultoviji na vrata taberne. Družina je ob njegovem butanju užila nemalo strahu, misleč, da so barbari, a končno je ime kuratorice Monike le spravilo gospodarja odpirat. Kornelij mu je izročil v varstvo ponesrečenko in raztovoril konja. Potem ga je sam zajahal in utrujeno odklopotal v noč.

Sele na zadnjem klančku pred Petovijem je pridržal konja in se zgrozil. Pred seboj je zagledal konje.

»Gospod je z menoj, kdo mi kaj more?« je pomislil Kornelij, otopel od vetra in utrujenosti, ter se vdano predal usodi, ki ga je čakala.

»Kdo si?« je na mah vstala pred njim iz somraka temna postava.

»Pastor sum, pastor,« je ponovil popotni.

»Pastor bonus, fidelis ... Oves suas quaero.« Ni vedel, ali prav odgovarja na tisto, kar hoče tujec od njega. Barbarški vojščak se je malomarno ozrl proti najbližjemu ognju.

»Ali ga spustimo dalje?«

»Naj gre, kamor mu drago,« je zamahnil bradat Slovenec. »Kaj nam more neoborožen tujec!« je med vzdihom rekel drugim ob grmadi in se zadelal v štorjasto krzno.

Duhovni je sunil konja v bok, da se je okorno premaknil. Leden kruncelj snega se

je pojoče zatrkljal po udelanih tleh. Škripajoči koraki so zatopotali mimo prvih vil v okraju Fortune in se izgubili v ulice. Jezdec se je brezbrizno majal na hrbtu in strmel predse. Šele v zavetju hiš se mu je otajala misel.

»Torej me niso ubili? Počemu sem bil potem pobegnil? ... Najemnik!«

Ob svojem domu je zdrknil s konja, se komaj ujel na premrle noge in krenil skozi vestibulum v vežo. V impluviju je gorel ogenj ter ogreval in osvetljeval prostore. Širokopleč barbar je vstal od ognja in stopil pred Rimljana.

»Kaj bi rad?«

Gledala sta si iz oči v oči. Slovenec ga je premeril od vrha do tal, potem pa stegnil roko in pokazal k ognju. Spoznal je, da nima pred seboj sovražnika, temveč betežnega, premrlega popotnika, ki ga mora pogostiti.

Duhovni je sprejel barbarovo ponudbo. Družina staroste Dragovita mu je pripravila prostor ob ognju in mu postregla s kruhom in soljo. Duhovni je prijazno pokimal zbranim in se zahvalil za jed. Naredil je velik križ v znamenje blagoslova čez jed in čez družbo, se prav tako s križem zaznamoval na čelu in prsih in še enkrat prijazno pogledal po starosti Dragovitu.

Slovenci so ga še kar naprej nerazumevajoče gledali.

Kornelij je sprevidel, da se mora pogovoriti z gostitelji. Zdaj ne bo hodil nikamor drugam. Nič več se ne bo lovil po burji in mrazu. Iskal je besede, ki bi jo tuji vojščaki razumeli. Domislil se je svojih besed pri trdnjaviških vratih.

»Pastor sum, pastor fidelis, ad oves suas veni,« jih je ponovil.

Slovenci so pokimali.

»Domus mea, amici, mea domus,« je čez čas, vzkliknil in pokazal z rokami.

Rad bi jim povedal, da so drug drugega pogostili. Oni so njemu dali večerjo, on pa njim streho. A pogovora ni bilo in ogenj je že ugašal. Slovenci so se spravljali spat po kožah okoli ognja.

Tudi Korneliju so pogrnil medvedjo kožo. Legel je nanjo in se zavil. Potem je še pomislil, kako barbarško je to ležišče. Inako se mu je storilo ob spominu, koliko je bil potrošil za napravo, s katero je iz kleti grel vse prostore v domu, ne da bi bilo kje ču-

titi ogenj ali dim. Ni bilo nevarnosti za požar in po osem dni je držala enkratna grmada. Zdaj pa taka barbarska kurjava! Kaj, če se dom vname? Sredi misli pa je zaspal kakor ubit, ne da bi vedel kdaj.

Drugi dan je šel iskat Rimljanov po naselbini. Potrkal je na neznatni domek prav ob Dravi. Vrata so počasi zaškripala. V ozki reži je zagledal suhotni obraz grobarja.

»Gospod s teboj!«

»Gospod z vami.«

Grobar je spoštljivo poljubil duhovnemu roko. Kljub gostemu mraku je Kornelij brez obotavljanja stopil po ozkem hodniku v prostornejši atrij.

»Hvala Kristusu, ki vas je rešil!« je poče spregovorila grobarjeva žena iz svojega kota.

»Hvala Kristusu, Gospodu našemu,« ji je kakor v odmev olajšano zašepetalo od vseh strani.

Kornelij je molče sklenil roke in pogledal v nebo. Potem je sedel na stolček. Na mah je bilo okrog njega razen grobarjeve družine še pet, šest znanih vernikov.

»Kje so drugi?« je vprašal.

»Zbežali so. Nekateri v hribe, drugi dalje proti Celeji in Emoni.«

Tedaj je grobar pokleknil pred diakona in se obtožil:

»Odpustite nam, oče... Bali smo se, da smo ostali sami.«

Kornelij ga je razumel. Prijel ga je za roko, ga močno stisnil v zapestju in ga prisilil, da je vstal.

»Grešil sem, bratje. Hudobni duh mi je omračil pamet in mi zasenčil oči, da sem stopil na kriva pota. Šele škof v Celeji me je opomnil na mojo čredo.«

Moreč in dolg molk je sledil za očitno spovedjo. Prvi ga je zmotil diakon.

»Vrnil sem se in bom ostal pri vas. Skupaj nam je živeti in skupaj...«

»Bliža se konec sveta,« je hipoma rekla neka žena.

»Kdo pravi, da konec sveta?« je planil Kornelij. »Bliža se začetek življenja, začetek kraljestva božjega na zemlji in v vesoljstvu... Bliže je bila koncu svetá Sodomá, v kakršni smo bili še pred nekaj dnevi. Zdaj se bo pogansko Mitrovo svetišče spremenilo v prah in pepel in nad njim bo zrasel žrtvenik pravemu, edinemu

Bogu ljubezni in sprave. Novi barbari so dobri in bodo verovali. — In kdo je bežal pred njimi? — Tisti, ki so bili navezani na bogastvo tega sveta. Tisti, ki so izrabljali svojo moč za krivico in greh...«

Kornelij je v ognju pozabil na svoj beg. Videl je v duhu le velikanske tovore defenzorja, kuratorja in magistra militum. Videl je pohlepnega poštarja iz Ragande. Videl in slišal je povest premrle Monike, ki jo je bil težavo spravil v Pultoviju pod streho in ji pobegnil.

»Revež in pravičnik sta ostala. Ne iščeta blaginje sebi, marveč drugim. Darujeta sebe za srečo drugih in v čast troedinega Boga, Stvarnika vsega vidnega in nevidnega. — Molimo, bratje, da bo naša daritev Bogu prijetna in da se bo zaradi nje ozrl na našo revo ter nam odvezel in olajšal pretežka bremena...«

Vsi so pokleknili. Začel se je sveti obred. Na znotraj prečiščeni so z drugačnimi očmi gledali na dogodke okrog sebe. Jasno so čutili, da se je sam Bog ponižal k njim in jim vlil potrebne moči. Skoraj veseli so se ob koncu obreda razšli.

2

Semislav se je vračal z vojvodskih volitev v Karantaniji trdno odločen, da mora z očetom urediti zastran poroke z Jagodo. Pomladi so bežale, kakor bi jih Obri podili. Zdaj jih je naštel že trikrat na prste obeh rok in še čez.

»Tudi Jagodi se že poznajo leta... — In kako da me je čakala? — Povrniti ji moram to zvestobo... moram ji, čeprav bi oče Dragovit tudi zdaj še trmoglavil...«

Iz Karantanije je peljal pet krščenikov, Trdogojev dar starosti Dragovitu. Utrujeni so se vzpenjali v hrib k Dragovitovemu gradišču nad Petovijem.

Začuden jim je do okopov prišel naproti sam starosta Dragovit.

»Od kod ti ljudje? — Ali ste imeli boje na poti?« je vprašal Semislava.

»Ne, oče. Trdogoj ti jih poklanja.«

»Trdogoj?« Županu so se nasršile obrvi. »Torej te ni minilo?«

Oba sta dobro vedela, za kaj gre.

»Ni me, oče, in me ne sme. Pozabil sem po tistem nanjo, kakor si mi naročil, ona pa mi je ostala zvesta... Čaka me.«

»Njena mati me ni čakala, marveč je poržrla svojo besedo in šla s Trdogojem. — Naj se hči pokori za mater!« je trdo dejal Dragovit. »In če misliš,« je dodal čez čas, ker je sin kar molčal, »da sem se premislil, se motiš. — Trdogojeva kri ne bo gospodarila v Petoviju!«

»Odpovedujem se gospodarstvu,« je mirno rekel Semislav. »Naj se Mestibor poroči tebi po volji in prevzame za teboj... ali pa Živan... Meni pa dovoli, da naredim, kakor mi narekujeta čast in srce...«

»Pokorščina je samo ena. Ali je ali je ni. — Ne moreš biti pokoren samo na pol: do sem pokoren, od tod dalje ne. Potem nisi! Nisi! Potem si upornik. In upornika v svoji zadrugi ne trpim! — To premisli in po tem se ravnaj!«

Semislav je čutil, da je izgovorjena zadnja beseda. Kakor da se je že izpolnila očetova beseda nad njim in ni več ud družine, marveč posel, se je poslušno obrnil in izginil skozi duri. Naravnost med krščenike ga je pognalo v trmasto podzavestnem kljubovanju. Stari, sivobrati krščenik Kornelij, nekdanji petovijski diakon, se mu je umaknil s pograda. Semislav se je brez besede zavalil na ležišče in se ni več ganil. Tudi na novo prignani krščeniki so že spali od utrujenosti.

Krščenik Kornelij pa se je stisnil v kot kar na tla in ni mogel zaspati. S prsti si je svaljkal predenasto brado in bilo mu je, kakor da se odpira pred njim svetel dan, čeravno je jesenski mrak zagrinjal poselski prostor.

Na ležišču kraj njega je ležal belo oblečen krščenik Kristofor, benediktinski menih, ki ga je bil pripeljal Semislav s seboj. V poltemi je Kornelij videl visoko čelo, gladko ostriženo glavo in golobrati obraz. Zdelo se mu je, da vidi sebe v davnih dneh, ko je bil še v benediktinskem samostanu in se sklanjal nad pergamente in pisal, pisal od jutra do večera pisma svetih prerokov in apostolov Gospodovih.

»Kje so zdaj tisti časi!... Štirideset let je domala že preteklo od takrat!«

A vendar mu je bilo mahoma vse tako jasno, tako blizu, tako ljubo. Dolgo v noč se je mudil v spominih. Trpel je, ker se ni mogel pogovoriti s Kristoforom. Težko je čakal svitanja. Petkrat je zacumal, žde v kottiču, in se prebudil prvi izmed poslov.

Ko je vardeval krave, je stopil v stajo župan Dragovit.

»Priden si, Kornelij,« je dejal. Gledal ga je pri delu in čez dolgo rekel: »Ali je,« počakal je, namesto da bi izgovoril ime svojega najstarejšega sina, »še pri vas?«

»Še, gospodar. Spi.«

Nič več nista govorila o Semislavu. Kornelij pa je čutil, da se je zgodilo, kar se ni še nikoli: oče in sin sta se sprla. Hitel je po svojih opravkih, da bi se izognil mrkemu županu. Ta je obšel živali in odhajaje rekel:

»Pomoč si vzemi! Zdaj nam ni sile.«

»Kristofora bom poklical,« je rekel za njim Kornelij in precej odšel klicat novega tovariša.

Po zajtrku sta odgnala na pašo čez most na desni breg Drave. Kristofor je bil priljuden, dela voljan, krotak mladeč, že kar vdan v usodo ujetnika.

»Vi ste bili petovijski diakon? In zdaj niste več diakon?« je vprašal starca onkraj Drave.

»Kako naj bom? — Že trideset let so stiki z Rimom pretrgani. Celejski škof me je zavrnil nazaj k ovčicam, sicer bi bil pobegnil z drugimi vred. Tako sem ostal pri redkih kristjanih. Skrivaj smo se shajali, učil sem jih in oni so učili mene, dokler se niso drug za drugim porazgubili... Zdaj sem sam. Pastir sem tudi še, a namesto da bi pasel božjo čredo, pasem Dragovitovo...« se je hripavo zasmel, a utihnil, kakor oplaken zaradi Kristoforovega pogleda, in s palico pokazal na levo. »Tu je bila moja cerkva, posvečena svetemu Petru. Temu okraju so rekli vicus Fortunae, okraj sreče. A tudi ta je izginil pod roko barbarov kakor vsi drugi.« Kornelij se je ustavil in se razgledal po okolici. »Da, da, je že prav. Ravno tule je bil oltar, pred katerim sem opravljal sveto daritev. — Vidiš, zdaj je trata kakor drugod. Živa duša po ničemer ne more ločiti tega kraja od drugih.« Spet je stopil za čredo, ki je vajeno šla na svoj pašnik. »Vso noč nisem spal, Kristofore. Vso noč sem budil in oživiljal davne spomine. Grebel sem po svoji notranjosti in zbiral drobce iz preteklosti... Zaradi tebe se mi godi tako, zaradi tebe, ker sem ob tebi mahoma zagledal sebe izpred štiridesetih let, mladega, otroško preprostega in gorečega du-

hovnika. — A nekaj me je že tedaj gnalo iz meniške samote v svet, med ljudi, ovce past ... Šel sem in zdaj sem razvalina, kakor je razvalina tale moja nekdanja cerkva svetega Petra ...»

»Ko ste včeraj rekli, da ste diakon božji, vam res nisem verjel, tako malo je duhovniškega na vaši zunanjsčini,« je dejal Kristofor.

»Tudi na znotraj nisem več duhovnik, tudi na znotraj ni več sledov nekdanjega omikanega človeka, le meni verjemi ... Tudi ti boš po štiridesetih letih bivanja v tej družini pozabil nase, na svoj rod, na vero in omiko. Utonil boš v barbarski povodnji, zadušila te bo divja goščava kakor drago rastlino iz južnih krajev. In manj sledu bo v tebi čez štirideset let po tvojem sedanjem človeku, kakor je v teje zemlji sledov po moji nekdanji cerkvi ...»

Čreda govedi se je razkropila po pašniku, pastirja pa sta zlezla na samotni hribec sredi ravnine. Pred njima se je odkrila južna obdravska dolina, pičlo porasla z drevjem in grmičevjem. Dragovitovo gradišče vrh gore nad Petovijem se je šele od tod pokazalo v svoji pravi veličini in mogočnosti.

»Vse to je Dragovitovo?« je strme vprašal Kristofor.

»Vse. In onkraj petovijskega hriba še ravno toliko. In še proti jugu vsi ti griči. Po njih raste trs. Dobro vino rodijo te gorice. Vse to je last Dragovitove zadruge, njegovega številnega rodu. — A ne misli, da je v tem sreča,« je mahoma z ostrejšim glasom rekel Kornelij. »Ni sreče v tem, tako ti povem in pomni me! Ni sreče v posvetnem blagu, sreča je le v tem, da pozabiš nase in se vključiš v naravo, v tem, da ne posegaš zoper njo in zoper svojo okolico ...»

»Kaj pa Bog, Kornelij? Sreča je le v Bogu, je učil veliki Avguštin.«

»A kje je Bog, kaj je Bog?« je ostro vprašal Kornelij in se sceloma obrnil proti mlademu benediktincu. »Tisto, kar so nas učili v mladosti, tisto vem, da ni Bog!« je zagrenelo dodal čez čas. »Tisto ni Bog!«

Kristofor je molčal od strmenja in groze. Svoj živi dan bi ne bil mogel verjeti, da je mogoče kaj takega doživeti, kar je doživljal zdaj sam. Tajiti Boga in se ne utrne strela z jasnega in ne udari grešnika. In ta grešnik ni pogan, barbar, temveč Kristusov duhovnik!

»Na zgodovinskih tleh sva,« je dejal Kornelij. »O temle griču pravijo, da je pod njim pokopan Atila, šiba božja. — Že dolga leta domala dan na dan posedam na tem holmiču in še nikoli me ni obšlo, da bi začel kopati. Danes pa me ima, da bi vzel rovnico in lopato in bi grebel, grebel in kopal, dokler bi ne razdejal griča do tal, da bi ugotovil resnico ... Kaj je bil Atila in kaj je okrog njega spletla bajka? Ali je bil res zavrženi angel, ki je prišel na svet, da bi pokončal Kristusovo delo? Ali pa je bil samo nebrzdani barbar kakor vsi drugi pred njim in za njim? V čem se je razlikoval od, recimo, župana Dragovita? Koliko je vedel o Kristusu več od tega? — In potem, kaj je bil Kristus? Bog ali samo velik človek? Kaj je bil in kaj je spletla okrog njega vera? — Čakaj, pojdi z menoj!« je dejal Kornelij, vstal in s kratkimi koraki sestopal z Atilovega holma.

Kristofor je krenil za njim. Šla sta med pasočo se živino. Prijetno je hrestljala trgajoča se travica, vmes se je mešalo gosto sojenje. Tu in tam je krava z začudenimi, debelimi očmi pogledala po pastirjih, dolgo bolščala vanju, potem pa si z naglim gibom zbila s hrbta nadležnega obada ter se vnovič zagrizla v pašo.

»Poglej, tule,« je končno dejal Kornelij in se ustavil ob plitvi dolbini na robu ravnice. »Tule je bilo Mitrovo svetišče. Sam lastnoročno sem ga razdeval, ko smo zidali cerkvo svetega Petra. — Vidiš, vidiš, do tal smo Mitru porušili hram, a Mitra je ostal in vera vanj ni pregnana ...»

Kristofor je obstal na zidcu in neka skrivnostna moč mu ni dala, da bi bil prosto stopil v ograd. Dobro je bilo še razločiti vkladne zidove in utéptani ilovnati tlak. Tudi podstavki nekdanjih kipov so bili še razločni.

»Tole svetišče sem podiral, ko sem gradil cerkev svetemu Petru na čast in glej, cerkev svetega Petra sem podiral, ko smo postavljali Mitrovo svetišče ob Studenčnici. — Najbrž je to čudno, a bilo je tako ... bila je edina pot ... Človek mora imeti koga nad seboj, mora imeti Boga, mora verovati ... Nam so Slovenci podrli obe cerkvi, nas pa usušnjili za svoje posle, krščeniške ...» Potegnil ga je za seboj proti Petoviju. »Tedaj se je začelo v vseh Vlahih, kakor nam pravijo Slovenci, buditi nekaj

več kakor samo verska pripadnost. Zavedali smo se, da smo enako zapisani pogubi vsi, verni in neverni, kristjani, mitrovci in pogani. Grozilo je rodu, da utone v barbarščini... In tako, vidiš, tako smo obnavljali svetišče tule sredi pašnikov, kamor smo se mogli shajati med delom. Skrivaj smo, goneč na pašo, nosili kamenje sem, skrivaj pobirali opeke in jih pokladali na razvaline. Iz skrivališč in jam smo prinesli te kipe, rešili smo jih iz skrunne zavrženosti izmed ruševin...«

Prišla sta do pojate, na videz zasilnega zavetja pred neurjem, v resnici pa Mitrovega svetišča sredi ravnice. Kristofor se je ustavil pred ograjo. Skrivnostno zelena notranjščina ga je navdala še z večjim strahom kakor pri prejšnjem svetišču. Čutil je, kako mu v notranjosti nekaj trepeče, kako ga nevidna sila uklanja. Stari Kornelij, dotlej zgovoren in nemiren, pa se je umiril in se zatopil v premišljevanje. Kristofor se je siloma odtrgal od lope in zabredel med živino. Moral se je otresti vtisa, ki ga je napravil nanj Mitrov hram. Zdaj je razumel Kornelija. Ni ga več obsojal.

»V obupu človek ne pozna mere pri svojih delih...«

Šele čez dolgo je pritaval za njim Kornelij. Brez besede sta se vračala na Atilovo gomilo. Kristoforu se je zazdelo, da je njuna pot skozi pasoč se čredo govedi podobna skrivnostnemu romanju po preteklosti. Oživljale so se davne postavbe, obujalo se je nekdanje hotenje, za trenutek so oči posameznika iz črede spominov zaživele in se srečale s popotnikoma, potem pa je spet ugasnil čar, zanimanje je prešlo in nihče se ni več zmenil zanju.

Čas je šel svojo pot.

Na Atilovi gomili ju je čakal Semislav. Zamišljeni Kornelij je za spoznanje dvignil glavo, ko ga je od daleč zagledal, potem pa enakomerno, nemo nadaljeval svojo pot. Kristofor je čutil s starcem in bi mu bil rad pomagal.

»Bog je videl vašo stisko in vam ne zameri,« je začel, ko sta se jela vzpenjati na grič.

»O Moniki ti nisem povedal,« je tedaj zamolklo dejal starec. »O Moniki ti moram povedati, a zdaj ne morem, zdaj je tu gospodar.«

Prilezla sta na teme Atilovega groba. Korneliju je brčalo v prsih, kakor bi kje daleč drobno trkljal detel po drevesni skorji.

»Čakal si naju?« je Kornelij s kratko sapo vprašal Semislava.

»Ne,« je odvrnil oni in pogledal v stran, da bi umaknil žalostne oči.

Kornelij je zviškoma sedel, udaril dvakrat, trikrat s pastirsko grčavko ploskoma po tleh ob sebi, da je suhotna trava sfrlela kakor pod cepcem, in nekaj zagodrnjal, kar ni bilo ničemur podobno. Potem je potegnil s hrbta oprtnik, vzel iz njega kos prosene pogače, ga potisnili v brezzoba usta in ga še potlačil s celo dlanjo.

»Si lačen?« se je s polnimi usti obrnil h Kristoforu in že vnovič segel po krajček kruha v torbo.

»Nisem,« je rekel Kristofor, a vendar vzel kruh in ga začel spodobno lomiti in jesti.

»Pogovoriti se moram s teboj, Kornelij,« je tedaj rekel Semislav z glasom, ki je razodeval hudo neučakanost in obenem neodločnost.

Sklonil se je k starcu, se z desnico oprl ob tla in počasi, nalahkoma sedel.

»Ali naj zatajim srce ali očeta?« je zastavil vprašanje brez uvoda.

»Ne delaj ničesar zoper naravo!« je odvrnil starec, ker ni vedel, za kaj gre. »Narava se maščuje strašneje kakor človek, narava je...«

»Ne, ne,« je nestrpnostno odbil Semislav. »Zdaj bi rad, da mi določneje poveš. Ali smem zaradi očeta, ki ne dovoli poroke, poteptati dano besedo Jagodi?«

»Ne vem, gospodar,« je neodločno rekel Kornelij in zmajal s sivo glavo. »Narava ne trpi nasilja, ne naglice... Zori naj v tebi in ko bo dozorelo, boš naredil, kakor je treba.«

»Ne bom več odlašal. Dozorelo je in vem, kaj mi je narediti. — Vendar me je tistega strah, zato sem prišel k tebi, kjer sem še zmeraj dobil dobro besedo... Zakaj me danes odpravljajš z mrzlo modrostjo? Ne bodi hladen, ko vidiš, da mi gori srce...«

»Preveč se ti mudi, mladec,« je tedaj z drugim, zavzetejšim glasom odgovoril Kornelij. »Misliš, da si edinole ti v stiski?« Mahoma je sredi besede umolknil, pograbil Semislava za roko in se obrnil k njemu. »Potipaj, gospodar, potipaj to srce! — Ali misliš, da ne bije in ne čuti kakor tvoje? Ali

misliš, da je v njem manj vrednosti in veličine kakor v tvojem? ... In vendar, ali sem že kdaj tožil gospodarju? Ali sem že kdaj tehtal, ali naj zatajim svoje srce ali svojega gospodarja?«

Dolgo je molčal, kakor bi čakal na odgovor, potem pa je nadaljeval:

»Zmeraj sem zatajil svoje srce in nihče ni vedel za mojo bolečino ... Zmeraj, tudi takrat, ko je šlo — kakor zdaj pri tebi — za ljubezen. Izbirati mi je bilo med ljubeznijo do človeka in ljubeznijo do Boga, med vso stvarno slo telesa in nedoumljivo, nadnaravno povezanostjo z Bogom. — In tudi tedaj sem zatajil svoje srce, čeprav mogoče najteže ... Zmagal sem in Monika je zaradi tega omagala. Sama ni imela tiste moči kakor jaz in odšla je naravnost od mene v Dravo ... S svojo odpovedjo sem jo ubil. Zaradi mrtve črke sem ubil živega človeka ...«

»Ali bi ga zdaj tudi še?« je vprašal Semislav, kakor bi se oprijel rešilne roke.

»Danes ne več. — Danes vem, kako se maščuje mrlič ... Živega se ne boj, a mrtvega se boj! Povsod pride za teboj, najtišjo uro sreče ti pokvari s svojo navzočnostjo. — Po tistem dnevu nimam več miru in ga ne bom imel, dokler mi ne usahne spomin.«

Šele zdaj je spustil roko, ki jo je oni počasi odmaknil. Semislav se je z obema rokama oprl za hrbtom ob tla in se zastrmel nekam daleč proti polnoči. Pred seboj je videl gradišče svojega očeta in dalje, dalje za njim v duhu daljni gradec staroste Trdojoja.

»Danes ta dan se mi dozdeva, da sem napak ravnal, ko sem trpinčil svoje srce,« je potihoma, kakor sam zase nadaljeval Kornelij. »Bogovi se menjujejo, vstajajo in odmirajo, večna pa ostane narava s svojimi nespremenljivimi postavami ... Poskusi prelomiti povsod enako postavo narave in delil boš z menoj zlo usodo ...«

Levica mu je posegla po kravji rog ob boku. Pritaknil ga je k ustom in na vso sapo zatrobil, da se je razlegalo daleč naokrog. Dvakrat, trikrat je ponovil kratki napev. Kristofor je videl, kako je goved dvigala glave in se jela obračati proti griču. Po širnem pašniku razkropljena živina se je zbirala in leno polegala pod gričem, le ne-

kaj teličkov je razposajeno poskakovalo med kravami. Eden izmed njih, serast kakor konj, se je norčavo pripodil s stegnjenim repom in k tlom pritisnjeno glavo prav na vrh gomile, kakor pes otrsnil s glavo in kihnil, ker ga je dražil glas rogu. Kornelij je segel v torbo, pomolil škakljivcu košček presmeca. Teliček je burkasto poskočil s prednjimi in zabodeno bulžil oči, potlej pa le od daleč stegnil jezik in zbil pastirju kruh iz rok, ga roparsko pobral in jo ucvril nizdol po brežini, še preden je mogel Kornelij do njega, da bi ga počehljal med ušesi. Starec mu je zapretil z grčavko in jo pocedil za njim. Spodaj je med sivkami poiskal pravo kravo, jo pomolzel v posodo, ki jo je vzel iz torbe, in pomignil onima dvema, naj prideta dol.

Po kosilu se je Semislav poslovil.

»V gorico grem,« je zavpil Korneliju, ko je bil že daleč proti jugu. »Naj dozori v meni, kakor si rekel ...«

Brž ko je sonce leglo za nizko gričevje nad Celejo, je Kornelij pognal domov. Ves čas, odkar sta se vrnila s Kristoforom iz mitreja sredi pašnika, nista spregovorila. Šele ko sta prišla onkraj Studenčnice, se je Kornelij spet razgovoril. Razkazoval je spremljevalcu, kod je bil še pred pol stoletja vojaški tabor, kje so bile cvetoče suknarske, lončarske, volnarske delavnice.

»Zdaj smo se vrnili nazaj v čase pred sto in sto leti. Sonce rimske omike je ugasnilo, še preden se je rodil dedič ...«

Zmrzljivo se je sključil in se tesneje zavil v hodnik. Tisti večer ni bil za noben pogovor več. Kristofor ga je pustil v miru, na tihem pa sklenil, da sam ne sme po tej poti za njim.

»Ne smem se tako zapustiti, ne smem pozabiti na vero in Boga in omiko ... ne smem se vdati v duševno smrt, kakor se je bedni Kornelij ...«

Sedmi dan po tistem, ko Semislava še ni bilo nazaj, je župan Dragovit kakor mimogrede vprašal starega pastirja:

»Ali ti je povedal, kdaj se vrne?«

»Ne.« Kornelij je pomolčal, potem pa dodal: »Naj gresta namesto mene na pašo Lopihis in Klemen. Stopil bi v gorico s Kristoforom, če ti je prav.«

Kornelij je bil že ves ta čas v skrbeh za Semislava, da si ni kaj napravil.

»Vzemi jih še pet s seboj in prekopljite vinograd,« je odredil župan.

Se tisto jutro so se odpravili na pot. Vzeli so brašna, tri kozliče in dve kravi za molžo. V posodi so nesli s seboj žerjavke, v lončku smole in nekaj orodja. Počasi se je pomikal sprevod čez polje in pašnike proti gričem na poldnevu. Prebredli so plitvo rečico in se jeli vzpenjati v gorico. Ko se je sonce prevesilo na zahod, so med nepreglednimi griči našli Dragovitov vinograd. Kornelij je velel poslom, naj počakajo na vrhu, sam pa se je spretno spustil po lapornati riži, kjer je stal vinski hram. Odrinil je duri in dobil Semislava na pogradu.

»Ali te je oče poslal?« je vprašal mladec s tujim, votlim glasom.

Ozrl se je po prišlecu, pa spet uprl oči v strop.

»Nisem prišel sam,« je odvrnil Kornelij.

»Poslal nas je oče, da opravimo jesensko kop.«

»Potem je dobro,« je dejal Semislav in se ni več zmenil za nič.

Ko je Kornelij sprevidel, da Semislav ni za pogovor, je godrnjavo odkrehal navkreber k drugim in se jim pridružil pri jedi. Potem jih je čemerno razpostavil za kop, sam pa se spehano usedel sredi trsja in z žmerekimi očmi dolgo spremljal igrivo spretletavanje in lovljenje dveh sinic po kolju.

Zvečer so se zbrali pri hramu in se dolgo v noč pogovarjali ob ognju, kjer se je cmarila kaša z mesom. Semislava ves čas ni bilo k njim, kakor da ga sploh ni v hramu. Kornelij mu je odnesel lonček jedi v izbo, ga postavil k pogradu in brez besede krenil proti durim.

»Počakaj,« ga je poklical Semislav. »Zdaj sem se odločil,« je dejal, ko je oni stopil k njemu. »Pojdem. — Če bo oče kaj vprašal, mu povej, naj ne bo zame v skrbeh... Nisem vreden njegove skrbi, ker ravnam zoper njegovo voljo. — Če bo Trdogoju prav, se bova z Jagodo naselila že kje, če pa mu ne bo povšeči, pojdem sam za posla po svetu... Domov me ne bo več, tako povej očetu!«

Kornelij ni nič odgovoril. Tiho je prevzel naročilo in se vrnil med posle. Zamišljeno je svaljkal trde koščke mesa po dlesnih, da mu je brada jezno migala. Ko so pojedli, je prišel Semislav in jim prinesel vrč vina. Bilo je še gosto in sladko kakor ja-

bolčnik. Še dolgo so potem pri zamirajočem ognju popevali.

Drugo jutro Kornelij ni več dobil Semislava. Čakal ga je ves dan, da se bo vrnil od kake plati, a legla je noč in še zmeraj ga ni bilo.

»Šel je k Jagodi,« je spoznal starec. »Imel je toliko poguma in odločnosti, da je šel...«

Odleglo mu je in posledaj je bil boljše volje med kopači. Venomer je bilo slišati njegov hreščeči glas in sunkoviti smeh med rozgami. Vrtel se je okrog Kristofora in mu razkazoval trs za trsom, kje ga bo treba zmladletka odrezati, katerega cepiti, katerega pogrobati. Veselil se je kakor otrok, ko je videl, da je Kristofor poslušen in hvaležen učenec, da razume delo in ga z ljubeznijo opravlja.

»Prosil bom gospodarja, naj mi dá tebe za pomočnika,« mu je rekel četrty večer, ko so imeli že dobršen del kopi za seboj. »Meni se stekajo leta. Noge mi odrekajo službo. Pljuča ne držijo sape. Roka se mi trese, kadar bi se mi ne smela. — Ali ti je prav?«

»Če mi je namenjeno tako življenje, bom vesel,« je dejal Kristofor. »Zmeraj se bom spominjal Gospodovih prilik o vinski trti.«

»O vinski trti?... Kako že pravi tista prilika?« je odsotno vprašal Kornelij.

»Jaz sem prava vinska trta in moj oče je vinski gradnik. Vsako mladiko, katera sadu ne rodi, odreže in slednjo, katera rodi, otrebi, da daje še več sadu... Ostanite v meni in jaz v vas! Kakor mladika ne more sama od sebe roditi, ako ne ostane na trti, tako tudi vi ne, če ne boste ostali v meni... Če pa ostanete v meni in moje besede ostanete v vas, prosite, kar hočete, in se vam bo zgodilo...«

»Da, spominjam se,« je sivi diakon Kornelij počasi ponavljal za mladim benediktincem. »Ego sum vitis, vos pálmites. Jaz sem trta, vi mladike. — Tako smo pisali nekoč za lektorjem. Ta podoba in tista o dobrem pastirju mi je bila zmeraj najbližja, ker sem ju bil vaju od doma iz mladih let. — A glej, prišlo je, kakor je rečeno v pismu: Kdor ne ostane v meni, bo vržen iz zemlje in bo usahnil... Rožje pa pobirajo in na ogenj mečejo, da zgori...«

Kakor bi s kopačo rahljaj lapor med trsem, je previdno, s premislekom ponavljal Kristoforove besede. Čedalje bolj se mu je lomil glas.

»In zdaj sem odlomljena mladika, vredna, da me požre ogenj...«

Glas mu je potihnil, kakor bi se bil odkrhnil. Usta so se mu v zadržanem ihtenju raztegnila. Mežikljal je na gosto, kakor da se mu blešči od ognja. V očeh so se mu skozi solze utrinjale mavrične iskre, dokler si ni z dlanjo potegnili čeznje in ni potrl trpke igre.

»Uidi, ti rečem,« se je mahoma šepetaje sklonil h Kristoforu. »Uidi in jaz bom odgovarjal zate gospodarju... Izgini, reši se iz te ječe, kjer te čaka klavrna smrt! — Duša ti bo otopela, kakor je meni. Ne bo sta ti prihranjena ne osamljenost ne hrepenenje, kakor meni nista bila... Pobegni, še nocoj pobegni! Drži se zmeraj proti zahodu in prišel boš med svoje ljudi! Bodi pogumen, kakor je Semislav...«

Umolknil je. Sive oči so mu zabliskale v živem ognju.

»Čakaj,« je rekel. »Semislava si ne jemlji za zgled. Semislav je kakor jaz odtrgana mladika... Odpovedal se je rodu in rod ga je zavrzel. — Ti pa ostani zvest rodu in iz-

ročilu svojih očetov, ostani zvesta mladika Gospodova! — Glej, s to grešno roko te blagoslavljam in naj moj blagoslov ne rodi prekletstva!... Ali boš pobegnil, Kristofore? — Namesto mene pobegni,« je vsiljivo ponavljal starec, kakor da je v tej misli rešitev zanj in za Kristofora.

Nemirna noč je legala na gorice. Krivec je skakal čez vrh in padal v kotlino k hramu, pritiskal ogenj k tlom in enakomerno pozvanjal s kopačo, visečo ob steni. Segal je z mrzlimi rokami za srajco na spotene hrbte in gubančil kožo, da jih je vse spretaval srh. Drug za drugim so se izgubili v hram počivat.

»Jutri bo sneg,« je dejal Kornelij in zahteval oči. Potem je žerjavico skrbno zagrnil s pepelom. »Ko pojdeš, vzemi brašna in vina in kozliča... In pojdi še nocoj, da te ne zajame slabo vreme... In ohrani me v lepem spominu...«

Izgubljeno je odtaval ob palici v hram. legel na Semislavov pograd in bil vesel, da je dvema pomagal v življenje. Z rahlim nasmehom na ustnih je zasnul.

OPOMBE: Priobčeni sliki sta vzeti iz daljšega romana, ki popisuje prihod Slovencev v naše kraje. Prvi del odlomka se dogaja okrog leta 583, drugi pa kakih trideset let pozneje. Celeja — rimska naselbina, kjer stoji današnje Celje (še isto ime); episkopus — škof; atrij — rimska sprejemnica; mensae secundae — posladek, priboljšek; peristil — prostor v rimski hiši, navadno brez stropa, nekakšen hišni ribniček in vrtiček, obdan s stebriščem, zaprto dvorišče; sicut dixi — kakor sem rekel; diakon — pomožni duhovnik; Petovij — rimska naselbina, kjer stoji današnji Ptuj (še isto ime); tablinum — delovna soba v rimski hiši; kamin — odprta peč; relief — nadvig; podoba, izklesana v kamen, da moreš oblike otipati (podobe na kovancih); manipel — rimski vojaški oddelek (kompanija); kastrum — rimska vojaška postojanka; barbari — neomikani, divji ljudje; Ravena — mesto v Italiji; protonotar — rimski višji uradnik; ostiarius — vratar; formulae — ceremonije, obredi; milites romani — rimski vojaki; Mitra — perzijski bog, ki so ga častili vojaki; reverendissime — prečastiti; komes — rimski višji uradnik; kurator — rimski upravni uradnik; defensor — rimski vojaški naslov; magister militum — rimski vojaški poveljnik; carissime — dragi; vila urbana — zasebna rimska hiša; pastor bonus, pastor fidelis — dober pastir, zvest pastir; majuskula — vélika črka; Raganda — rimska postojanka na cesti med Celjem in Ptujem; pergament — posebej ustrojena živalska koža, včasih so jo upo-

rabljali namesto stekel za okna in namesto papirja za pisanje; dandanes je podobno obdelana opna pri bobnu; Pultovij — rimska postojanka na cesti med Celjem in Ptujem v bližini Ptuja; miljniak — občestni kamen, kanton, postavljen na vsako miljo; pozimi so namesto kamnov, ki jih je prekril sneg, postavili pisane drogove, da niso potniki zašli s ceste; taberna — gostilna, krčma in pošta; pastor sum — pastir sem; oves suas quacro — svoje ovce iščem; vicus Fortunae — mesto na četrt Petovija, okraj Srče; vestibulum — odprt prostor pred vrati, veža, predrje; impluvium — srednji del atrija v rimski hiši, kadunja za dežnico; ad oves suas veni — prišel sem k svojim ovcom; domus mea, amici, mea domus — moja hiša, prijatelji, ta hiša je moja; Emona — rimska naselbina, kjer stoji današnja Ljubljana; Karantanija — današnja Koroška; Obri — barbarsko ljudstvo, ki se je priselilo deloma s Slovenci v naše kraje, deloma pa ostalo na sedanjem Ogrskem in izumrlo; krščenik — tako so poganski Slovenci imenovali svoje hlapce, ki so si jih nabirali zlasti iz nekdanjih preostankov Rimljanov v naših krajih, ki so bili v glavnem kristjani; pozneje je ime pomenilo samo hlapca ali dekle (krščenica); gradišče, gradec — slovenska naselbina celotne zadrage; mitrej — svetišče boga Mitra; ego sum vitis, vos palmities — jaz sem trta, vi mladike; lektor — samostanski brat, ki je glasno narekoval razna sveto-pisemska besedila več pisalcem hkrati, da so tako v času, ko še ni bilo knjig, razmnoževali božjo besedo.

Ko sem bila še otrok, sem imela v sebi precej potepuške krvi, ki me je venomer vabila v svet. Želja po tujini je bila zakoreninjena v našem rodu: vsi strici in tete so poskušali srečo na tujem, pa so se tudi vsi naposled vrnili domov in bili zadovoljni s tem, kar jim je dajala domača gruda. Tudi moj ded Janez je v mladosti bródlil po svetu. Ko se je vrnil, je na dražbi kupil hišo. Mnogo je imel opraviti, preden jo je popravil in uredil tako, da je bila prav čedna na pogled. Zidana zgornja hiša, nove strehe, vse to je bilo njegovo delo. Hiša je bila kar prevelika za majhno družino. Po ves teden smo bili v njej samo trije: ded, babica, ki mi je nadomestovala mater in sem jo klicala za mamo, in jaz. Ob sobotah je bilo živahneje. Takrat sta se vrnila iz jeseniške železarne oče in stric Andrej. Pri veliki družinski mizi so se pogovarjali o vsem, kar se je zgodilo v preteklem tednu, in delali načrte za prihodnji teden. V ponedeljek pa je hiša spet onemela. Babica je šla na polje, ded je od jutra do večera nabijal po kopitih, jaz pa sem se samotna potikala po veliki hiši. Obrnila sem vso hišo od kleti do podstrešja. Najbolj me je mikal prostor pod streho, kamor je ded metal odpadke usnja, polomljeno čevljarско orodje, iz lepenke izrezane podplate in stare, zavržene čevlje. Tisti prostor ni imel vrat, vanj se je bilo treba splaziti pod strešnimi škarniki. Ded je trdil, da so se tam svoj čas skrivali fantje, ki so jih lovili za na vojsko, in tihotapci. Pogosto sem odmaknila deske na podstrešju in se splazila noter. Zgodilo se je tudi, da so mi žebli v škarnikih strgali krilo, toda babica mi tega ni preveč zamerila. »Otrok je ves ljubi dan sam, nekaj mora vendar početi,« je rekla. Pozimi, ko je bilo v podstrešnem skrivališču preveč mraz, da bi se mogla igrati tam, sem posedala na peči. Pestovala sem mačko in gledala skozi okno na vas. Včasih so zdrknile skozi vas sani s cingljajočimi kraguljčki, včasih sem videla sosede, ki so hiteli z vrečami oprtv in mlin, ali ženske, ki so postajale s škafi vode na glavi in klepetale. Pri tem sem oprezovala proti sosedovi hiši, kdaj se bosta prikazala za oglom Alešev Francelj ali Mira. Če sem ju opazila, sem imela kar

hitro pripravljen izgovor pri roki, da sem se lahko izmuznila iz hiše. Kadar pa ni bilo nikogar na spregled, sem poslušala dedovo nabijanje po podplatih in spraševala, venomer spraševala.

»Stari oče, zakaj pa nisi ostal na Koroskem?«

Ded mi je že stotič ponovil odgovor:

»Zato, ker je povsod dobro, doma pa najbolj.«

Moja vprašanja so deda, ki je veljal v vasi za izkušenega človeka, spravila največkrat v tako zadrego, da si ni mogel pomagati. Toliko je bilo teh »zakaj«, da ni imel nobene »zato« več. Da bi me spravil na druge misli, je stopil v čumnato in mi prinesel polno klobukovo štulo orehov in suhih hrušk. Ko sem na peči trla orehe, sem pozabila na vprašanja, ded pa je lahko v miru prirezoval usnje in zabijal lesene cvčke v podplate.

Ko sem bila že nekoliko večja, sem prenehala spraševati. Takrat se je začela zame vrsta novih, veselih doživljajev. Ded, ki je vsak ponedeljek nesel čevlje v Kranj, me je jemal s seboj na semenj. V mesto sva hodila peš, ker je ded menil, da je potrata voziti se z železnico, dokler ti noge dobro služijo. Tista leta je izdeloval čevlje za nekega trgovca v Kranju. Ta je dajal čevljarjem usnje in jemal od njih narejene čevlje, plačeval pa od para. Ded se je pogosto jezil, češ da je preskop, delal mu je pa le. Trdil je, da je pri njem zaslužek vsaj stalen in da se bolj splača delati nove čevlje, kot popravljati stare, ki kar zevajo, da ne veš, na katerem koncu bi se lotil dela. Vsako nedeljo zvečer je ded naložil čevlje v velik zelen nahrbtnik in me v ponedeljek že navsezgodaj poklical. Nikoli se nisem obotavljala in kakor bi trenil, sem bila oblečena.

Cesta je bila polna drdrajočih voz, kolezarjev in pešcev, ki so hiteli v Kranj na semenj. Poleti, ko je bila cesta prašna, sva v Naklem zavila na levo in šla po stezi čez travnike. Steza je bila uhojena in gladka, vila se je čez polje in med travniki. Mitnice sva se ognila; ded je poznal nekakšno stransko pot, po kateri sva se izmuznila strogim mitničarjem. To, da je ukanil mitničarja, mu je

bilo v posebno veselje. Zaradi tega sva sice morala narediti ovinek, toda končno sva kljub temu prišla v mesto. Po Jelenovem klanecu sva se približala Jahaču. Na Jahačevem dvorišču je stalo že vse polno voz, ljudje so vpili, se smejali, pili. Vsak hip je zavil na dvorišče nov voz, včasih navaden lestvenik, pogosto zapravljenec, Poljanci pa so se vozili celo v kolesljih, pokritih z zelenimi in rdečimi koci. Rdeče, zagorele poljanske gospodinje so lezle z voz in ded mi je včasih zašepetal: »Viš jih, Poljanke!«

Z dedom sva zavila v mirno ulico, kjer je imel prodajalno trgovec s čevlji. Ponedeljek ni bil pripraven dan za kupčijo, ker so v prodajalno venomer prihajali kupci. Toda ded se je navadil prinašati čevlje ravno v ponedeljek, ker je bil ta dan semenj. Včasih sva dokaj dolgo čakala na trgovca, preden je prišel iz prodajalne. Ded je razložil čevlje po mizi in trgovec jih je štel:

»Eden, dva, tri ... tako, cel ducat.« Potem je zvito pogledal deda in mu pomežiknil: »Lahko bi mi bili naredili dva ducata! Eh, kar priznajte, da šivate tudi drugim!«

Ded se trgovca ni prav nič bal in je možko odgovoril:

»Saj imam koncesijo in davek plačujem, kaj bi ne šival drugim!«

»He, tako je ta stvar? Kadar nimate drugega dela, šivate meni, drugače naj pa čakam! Še za takrat si poiščite drugega!«

In ne samo enkrat je ded odvrnil:

»Saj ga lahko, saj ga lahko!«

Tak odgovor se je trgovcu zataknil; molče je vzel v roke čevlje in jih začel prav natančno ogledovati. Iskal je napako. »V urbasih so ozki, ozki,« je zamomljaj. Srdito je porinil čevlje po mizi. »Kdo bo kupil preozke čevlje? Dandanes ljudje ne dajejo denarja kar tako iz rok, je preveč v trdih pesteh. V izgubo bom moral prodati!«

Ded se je tudi razjezil; vedel je, da mu hoče trgovec zbiti ceno. »Če vam ni prav tako, kot sva se pogodila, vzamem čevlje nazaj in jih prodam drugam,« je odgovoril in segel po čevljih.

Trgovec jih je hitro potegnil k sebi. »Jaz sem dal zanje usnje in čevlji so moji! Vi pa kar k drugemu, seveda! Pet dinarjev pri paru popustite, pa bo kupčija držala!«

Ded se je možko branil.

»Niti vinarja!«

Jaz sem stala zraven in vsak ponedeljek poslušala isti prepir. Končno je trgovec odštel denar, ded pa vzel vrhnjega usnja in podplatov in obljubil, da bo prihodnji teden spet prinesel ducat čevljev. Potem sva odšla iz temne ulice na glavni trg.

Ded je bil dobre volje. Čevlje je oddal, kupil novo usnje, povečal kupček prihrankov in si z lahkim srcem ogledoval pisani semanji vrvež. Trdo me je držal za roko in tako sva hodila od stojnice do stojnice. Ded si je ogledal prav vsako blago in mu hotel vedeti ceno, čeprav ga ni nameraval kupiti. S posebnim zanimanjem si je ogledoval čevlje. Vzel je čevlj v roke, poslinil podplat in ga vrnil prodajalcu:

»Zanič je. Pije vodo kot goba.«

»Ni res!« se je razburjal prodajalec. »Dobri čevlji so in poceni!«

»Kolektura!« je zaničljivo mrđnil ded. Nikoli nisem dognala, kaj je ta beseda pravzaprav pomenila. Še danes si nisem na jasnem, kaj je ded s tem mislil. Dozdeva se mi, da je imel izdelovanje čevljev na debelo za nekakšno veliko sleparijo, ki se mu je v duši upirala.

Ko sva si ogledala ves semenj, me je ded odvedel k Bučarju. Tam mi je kupil povitih štrukljev. Pekovka Bučarica, ki je bila sovaščanka, mu je včasih naložila kar za božji lon pol nahrbtnika starih žemelj. Iz tistih smo potem jedli poparjene mlince, zabeljene z ocvirki, jeseni, ko so zorele slive, pa pomešane s kuhanimi slivami in potresene s sladkorjem. Nikoli več v življenju se mi ni nobena jed tako priljubila kot mlinci iz zastonskih žemelj.

Nekoč sem hudo zbolela in nisem mogla z dedom na semenj. Med boleznijo so se zelo bali zame in mi skušali v vsem ustreči. Ko sem po bolezni že posedala na peči in dobivala priboljške, se mi je zdelo, da ni prav nič napačno, če včasih zboliš. Ded, ki se je v ponedeljek spet odpravljajal na semenj, me je pred odhodom vprašal:

»Ali bi rada, da ti kaj prinesem?«

To je bilo nenavadno vprašanje, da sem kar osupnila. Potem pa sem povedala, da bi rada konja, takega na kolesih, a prav velik naj bo. Konj je bil moja davna, skrita želja. Navadno si deklice želijo punček, jaz pa nisem čutila do njih prav nobenega veselja. Danes vem, da je vsa možka družba okrog

mene tako vplivala name, ko sem popolnoma pogrešala dekliške tovarišije. Med otroki je bil moj prijatelj le sosedov Francelj. Nekoč sem dobila za Miklavža prelepo punčko; odpirala in zapirala je oči in če si jo pritisnil za trebuh, je rekla s tankim glaskom: »Mama!« Ta punčka je bila pravo čudo, malo manj kot živa; a sem jo kar hitro razdejala, za kar mi je teta fiavila uro, oče pa je rekel: »Ta otrok je pa cel fant.« Zdi se mi, da se mu je skrivaj dobro zdelo. Punčke mi niso kupili nobene več, saj si je tudi nisem želela. Sanjarila sem o konju, lepem, velikem. Ded se je začudil, ko sem povedala, da si želim konja, nazadnje pa je rekel:

»Če ne bo predrag, ga pa kupim.«

Taka obljuba me je kaj malo potolažila. Dedu se je navadno vse zdelo predrago. Zato sem precej otožno sedela na peči, zvonila z nogami in nič kaj verjela, da bom dobila konja. Poviti štruklji bodo, to sem dobro vedela, morebiti tudi venec fig, toda konj... nak!

Pravzaprav sem se pa misli na konja še kar lahko odpovedala. Želela sem si ga samo zato, ker je tudi oče ves čas govoril, da bomo morali kupiti konja. Odkar sem pomnila, smo imeli pri hiši samo vole. Najprej Šekca. Ko so tega prodali mesarju, je prišel na vrsto Cik. Cik je bil domače reje in tako krotek, da je vozil čisto sam; nikoli ga ni bilo treba vleči za uzdo. Sédel si na voz, vzela je roke vaje, narejene iz vrvi, in vol je lepo počasi vlekel voz. Ko bi ne bil tako počasen, bi bil lahko nadomestil konja. Seveda se v resnici ni mogel primerjati s konjem in oče je to dobro vedel, zato je silil, da bi kupili konja. Ded pa je dejal:

»Dokler bom jaz živ, konja ne bo pri hiši.«

Pozneje se je izkazalo, da se je zarekel. Oče je namreč nekega dne kupil konja, majhnega in že starega Pramčka, ki je bil kot nalašč za našo bajto. Tega je ded tako vzljubil, da je prav s starčevsko trmoglavostjo ponavljal:

»Dokler bom jaz živ, Pramček ne bo šel od hiše.«

Toda takrat, ko sem si želela lesenega konja, je bilo do pravega, živega še zelo daleč. Čisto zadovoljna bi bila z lesenim, samo da še takega nisem mogla upati. Tisti dedov »Če ne bo predrag« mi je podiral vse sanjarije.

Ded pa je res kupil konja. Popoldne je prišel z njim. Nesel ga je na hrbtu, dobro privezanega na nahrbtnik. Komaj se je zrinil z njim skozi vrata. Babica, ki ga je prva ugledala, je tlesknila z rokami:

»Pa menda nisi ponorel! Koliko si pa dal za to ropotijo?«

Ded je bil nenavadno dobre volje. Ves obraz hkrati se mu je smejal. »Ni bilo take sile,« je rekel o ceni. Postavil je konja na sredo hiše in pogledal k meni na peč. »Na, zdaj ga pa imaš!«

Ne vem, kako sem prišla s peči, mislim, da me je kar vrglo h konju. Konj je bil tako lep, da si nisem mogla napasti oči na njem. Rjav je bil, imel je z rumenimi žebli pribito koštrunovo kožo, ki naj bi nadomeščala grivo, rep pa dolg in košat, kakor bi bil iz prave žime. Morebiti je tudi bil, ne spominjam se več. Stal je na leseni deščici, ki je imela kolesa. Celo sedlo je imel. Kakor bi trenil, sem bila na njem. Ne vem, kolikokrat sem ga vlekla po hiši gor in dol. Ded je ves čas sedel pri mizi in me gledal. Nankrat sem spustila konja in stekla k njemu. Planila sem mu v naročje in se pritisnila k njemu. Okroglo otroško lice sem tiščala k njegovemu nagubanemu in mu gladila čisto bele lase. Ded me je tudi za hipec stisnil k sebi, potem pa postavil na tla in rekel:

»Si že priden, no, priden...«

Kadar je bil zelo zadovoljen, me je nago-varjal kot fanta. Pri tem so se mu sive oči kar same smejale.

Tisti dan so bili pozabljeni štruklji, pozabljene tudi fige, ki so vabljivo gledale s police nad omaro. Ves čas sem se vrtela okoli konja in ko sem šla spat, so mi ga morali postaviti zraven postelje. Vse naslednje dni so bile vse moje misli pri konju.

Konj pa je postal središče zanimanja vseh vaških dečkov. Moja veljava se je prav zaradi njega zelo dvignila. To sem tudi dobro čutila, zato sem le redkim dovolila, da so ga smeli zajahati. Še največkrat je bil tega veselja deležen Alešev Francelj. Včasih sem sedela jaz na konju in je Francelj vlekel za vrvco, kdaj pa kdaj pa je jahal on in sem jaz vlekla konja. Za to dobroto mi je prinašal tudi primerno plačilo. Aleševi so imeli namreč v sadovnjaku hruško rzenko, ki je bila zrela, ko še nikjer ni bilo zrelih hrušk, pa tudi takoj medna in sladka. Francelj si je torej nabral polne žepe mednih rzenk in

mi jih dal zato, da je smel sedati na konja. Za vsakokrat po eno.

Leseni konjič pa je prebudil v meni domišljijo, ki se dotlej še ni utegnila vzdramiti. Še malo nisem mislila, da konj ni živ. Sanjarila sem o tem, da bi mogla iti s tem konjem v svet. Potepuška kri se je oglašala z vso silo in me gnala zdoma, v svet. S Francljem, ki je bil za leto mlajši, sva posedala v rogovilah Gregčevih orehov in kovala načrte, kam vse bi mogla iti s konjem. Franclju bi bilo dovolj, ko bi šla do Strahinja, tam je imel teto, zato je pot tja dobro poznal. Jaz sem si želela dalje, vsaj na Koroško, kjer imajo sladkor v stožcih, tako trd sladkor, da ga je treba sekati s sekiro, in če ga dobiš kos, ga lahko ližeš ves dan. Tako mi je pravil ded, Ker pa je bila Koroška nekje onstran Košute, me je misel na tako dolgo in nevarno pot vendarle nekoliko begala. Končno sva se domenila, da bi s konjem prav lahko šla v Kranj, potem se bo pa videlo, kam naprej bi še utegnili priti.

Nekega sončnega dopoldneva sva krenila na pot. Naša babica je bila na polju, pred poldnem se prav gotovo ne bo vrnila. Ded je v hiši delal čevlje, včasih sem slišala nabijanje po podplatih. S Francljem sva si nabrala na našem vrtu debelih sliv, »laške« smo jim rekli. Njihove rženke so že davno pošle. Tako obložena s slivami sva vlekla konja čez travnike do ceste. Pri srcu se mi je milo storilo kakor vsakomur, ki se odpravlja na dolgo pot in ne ve, kdaj bo spet videl ljubi dom. Nekajkrat sem se celo ozrla nazaj na griček, da bi še enkrat videla domačo hišo, veliko, staro lipo v bregu in javor na oglu. Francelj se ni oziral, bosopet je na vso moč vlekla konja. Privlekla sva ga do ceste in jaz sem prva sedla nanj, Francelj je pa vlekla povodec. Nekam nerado je šlo, hrapava cesta, polna zdrobljenega kamenja in kotanj, ni bila tako pripravna za vožnjo kot gladki pod v domači hiši. Toda počasi se je konj le premikal, čeprav je zoprno hreščalo pod lesenimi kolesi. Izpred mlina naju je spazil mlinar Vencelj in zapil nad nama:

»S ceste se spravita! Še avto vaju bo povozil!«

Zavila sva bolj h kraju, da bi se pa umaknila, nama še na misel ni hodilo. Kakopak! Če se nameniš s konjem v svet, menda ne boš hodil po jarkih!

Dolgo sva izmenoma vlekla konja. Ko pa sva prelezla Jurčkov klanec, so nama začele pohajati moči. In vendar sva bila šele na začetku poti! Domača vas je bila tik za nama, razločno sva videla vsako okno in prepoznala Ratejčevega pastirja, ki je pasel v Dobravici. Toliko da sva prestopila domači prag, Kranj pa je bil še tako daleč in kako daleč je bil šele tisti tuji svet! Zdaj ni šlo več tako, da bi eden jahal, drug pa vlekla. Oba sva potiskala konja po cesti. Vedno pogosteje sva postajala in si oddihala.

Temu pa se je pridružilo še nekaj, na kar nisva nič mislila. Medtem ko sva vlekla lesenega konjiča po cesti, se je začelo oblačiti. Storžič se je pokril s svojo največjo kapo; poveznil si jo je prav do ušes, da so grički in vasi kar izginili pod njo. Okoli Grintovca se je hudo bliskalo. Nenadoma naju je ošinil mrzel piš, da naju je kar zazeblo. Preplašeno sva opazovala nebo; bilo je, kakor da se hoče zgrniti prav na zemljo in jo čisto pokriti. Pogledala sva se s plašnimi, velikimi očmi. Od kamniške strani je zagrmelo.

»Grmelo bo,« je rekel Francelj, ustna kota sta se mu povesila in začel je vleči palec, da bi ne zajokal.

»Nič ne bo,« sem ga skušala potolažiti. Neznansko sem bila razočarana. Stala sva sredi nakelskega polja; Kranj je bil zelo zelo daleč, dom pa tudi.

»Saj že grmi!« je zastokal Francelj.

Res je grmelo in grmelo čedalje bolj. Bliski so se križali, po vsakem blisku pa je zagrmelo razločneje in bliže. Nenadoma je Francelj zajokal:

»Strela naju bo ubila!«

Pri teh besedah je tudi mene zapustil pogum. Komaj sem si upala gledati po polju. Sama, čisto sama sva bila sredi širnega polja nad nama so se križali bliski in grmelo je čedalje huje. Nobene hiše, nobene lope, ničesar, kjer bi mogla prevedriti. Zazdelo se mi je, da prihaja konec. Umrla bova samotna, tu sredi polja! Zakaj, le zakaj sva šla od doma?

Tudi Francelj je mislil isto, ker je začel tarnati:

»Le zakaj sva šla od doma! Zakaj sem te poslušal in šel s teboj!«

Tisto, da sem pravzaprav jaz vsega kriva, sem kar preslišala; ni mi bilo do prerekanja. Preveč strašno je bilo vse in pomoči si nisva

vedela. Zbegana sva stala zraven lesenega konja in zamižala vsakokrat, ko se je križem zabliskalo. V smrtnem strahu pa sem se domislila nečesa in rekla:

»Ti, Francelj, ne bo naju strela ubila! Kadar se zabliska, se moraš samo pokrižati in reči: Bog in sveti križ božji, pa ti strela nič ne more.«

To naju je opogumilo. Začela sva se križati, desetkrat, dvajsetkrat v minuti. Za pobožni izrek ni bilo časa, prevečkrat se je zabliskalo. Potem je začelo deževati. Počenišla sva zraven konja, se pritiskala k njemu, kot bi naju mogel obvarovati, in vsak hip med križanjem ponavljala: »Bog in sveti križ božji.« V strahinjski cerkvi je zazvonilo hudi uri in naju je objela še večja groza. Prav kot bi nama zvonilo k pogrebu.

Tedaj je na cesti zaropotal voz. Nekdo je v divjem diru podil konja. Tik pred nama se je voz ustavil. Sosed Miha, ves premočen, da mu je voda tekla od povešenih klobukovih krajev, je široko zazijal:

»Kaj pa vidva tukaj?«

Vsa premočena in tresoča se sva vstala in se gledala.

»V Kranj sva hotela,« sem potem rekla.

»Presneti drobiž, kaj jima pride na misel!« se je jezil sosod, zlezal z voza in naju spravil nanj. Udobno sva sedla v prostorni lesen obod za gramoz. K nama je vrgel še konja, nato pa naju pokrtil z veliko ponjavo in pognal. Ko sva sedela na varnem in je strah prešel, se naju je kmalu lotila dobra volja in malone objestnost. Francelj mi je pod ponjavo pokazal jezik in zagrozil:

»Le čakaj, tebe bodo nabili, ne mene, ti si rekla, da pojdiva.«

Mene je zazeblo ob misli na dedovo kneftro. Kar nič nisem dvomila, da bo zapela po meni. Kljub temu sem predrzno odvrnila:

»Tebe bodo! Čemu si pa šel z menoj! Če bom drugič kam hotela, takega zajca, kot si ti, ne bom nikoli več jemala s seboj.«

To se je Franclju za malo zdelo in morebiti bi se bila stépla kar pod ponjavo, ko bi ne bila opazila nečesa čudnega, kar naju je močno prestrašilo. Od mojega lepega rjavega konja se je namreč natekla rjava luža. Ni se bilo mogoče motiti: barva je puščala. Potegnila sva ga pod ponjavo, pa nisva dosegla drugega, kot da sva bila prav do las umazana od rjave barve. Meni ni bilo nič

več do prepira, ker zdaj je bilo kot pribito, da me bo ded naklestil.

Pred hišo naju je sosod spravil z voza. »Bosta za drugič vedela, kako je, če se greš potepat,« je rekel dobrodušno in se odpeljal.

Francelj je stekel proti domu, jaz pa sem obstala zraven svojega ubogega konja in si nisem upala v hišo. Dež je lil kar naprej, barva je ginila, kar v potočkih je curljala od konja. Griva se je razmehčala in ko sem prišla za rep, mi je ostal v rokah. Pokrila sem si obraz z umazanimi rokami in zatulila.

Potem so se odprla večna vrata in ded me je čvrsto pograbil za roko in me potegnil v vežo. Konja je tudi porinil noter. V veži je stala babica in od razburjenja kar tleskala z rokami.

»Marija pomagaj, kakšen pa je otrok! Kje si se pa tako umazala? Saj ta barva sploh ne pojde proč! Vsa obleka je zanič!« Potem je opazila, da je konj popustil barvo, in nevilhta se je znesla nad dedom. Babica je jezno pograbila konja in ga porinila pred deda. »Tole si ti privlekel k hiši! Po tvoji neumnosti se je zgodilo, kar se je!«

Ded je zbegano gledal konja; mislim, da mu je bilo tisti hip žal denarja, ki ga je dal zanj. »Ti kramarji samo goljufajo,« je zagodrnjal.

»Tistega, ki se jim dá,« je odvrnila babica.

Toliko je pa prepir le zalegel, da me ded ni nabil. Je bilo vse preveč opraviti, preden so me spravili v red. Babica je prinesla čeber in me s toplo vodo in milom drgnila tako dolgo, da je izmila barvo z mene. Potem me je preoblekla in me potisnila na toplo peč.

S konjem, ki je izgubil barvo in rep, pa nisem imela več pravega veselja. Kaj kmalu so se mu polomila tudi kolesca in bil je čisto zanič. Ko sem pred kratkim brskala doma po podstrešju, sem našla odlomljeno konjičevo glavo. Vsa zaprašena je bila in preprežena s pajčevinami. Toda ko sem jo prišla, se mi je zazdelo, da držim v rokah košček svoje mladosti. Kakor živ je nena doma stal pred menoj veliki, belolasi, dobrosrčni ded in mala, upognjena babica. Kakor živ je stal pred menoj rjavi konjič na kolescih in vsa moja mladost, polna sanj, polna hrepenjenja po svetu, hrepenjenja, v katero takrat še ni kanila nobena kaplja grenkega pelina.

Čreda šolskih otrok se je zagnala po žolti ilovnati zadolski cesti, ki se je malo niže odcepila od glavne, bele. Fantki in deklice od desetih do dvanajstih let, vsi bos, eni bolj zakrpani od drugih, nekateri strgani, le dva med njimi, gruntarska, sta se postavljala v celih oblekah. Fantinom so na hrbtih bingljale šolske torbe iz vrečevine, klinčeta pa so naveličano predevale iz roke v roko rogoznate cekarje, v katerih so ropotale lesene škatlice s svinčniki in peresi.

»Kdo bo prvi pri Gorjančevem jarku?« Bilo je dovolj, da je kdo izustil to ime in že se je vsa tropa spustila v tek. Gorjančev jarek je pomenil zadolskim otročajem nekaj takega, kakor je bilo krasti Lopnikove češnje, klatiti Rezmanove orehe ali pa se drsati na Bohakovem ribniku, zakaj v Gorjančevem jarku so živeli raki. Resda niso nikoli utegnili dorasti, ker so že vse negodne in majhne zbežali iz lukenj, a raki so bili vendarle in ko so jih doma vrgli v krop, so postali lepo rdeči ko tulpani.

»Seveda, Pongrac dolgih tac misli, da mora biti spet prvi!« je kričal Junčev Lojz, ki se je bil prvi pognal v tek, a ga je v dveh zaletih prehitel Kračmanov Pongrac. Ta je bil dolg, pretegnjen fante, Junčev pa narobe, majhen in naseden.

»Le daj, Lojz, le, saj majhna žaba daleč skoči!« ga je smeje se dražil Pongrac, ko se je zasopel ustavil pri sloki jelši ob Gorjančevem travniku, ki ga je mejil zavinkan jarek.

»Kar počakaj, bo že prav prišlo!« mu je zagrozil Junčev in se pognal v jarek, da je čofotnila skaljena voda. — Potem so pozabili na prepir in vneto brodili po vodi, gor, dol, pretaknili vse z blatom in kalužo napolnjene luknje.

»No, vendar eden!« je po dolgem iskanju zavrisknil Kračmanov in vlekel žival iz luknje.

»Kdo?«

»Rak vendar!« se je zmagoslavno zarežal Pongrac, a v prihodnjem trenutku mu je v dvignjeni roki zabingljala blatna, cmokasta žaba. Jezno jo je vrgel nazaj v vodo. Potlej so fantalini zlezli iz jarka ter posedli v travo, da bi si na soncu osušili mokre noge in hlačnice, ki je iz njih curljala voda kakor

iz cevi, čeprav so si jih bili zavihali. Deklice so pa tako že ves čas samo gledale in z vzkliki spremljale njih brezuspešni lov.

»Ko bom velik, se ne bom vlačil po Gorjančevem jarku za temi krmežljivimi rakci,« je pričel samozavestno Junčev Lojz. »Z ladjo pojdem na morje nad ribe in rake, ki so tako veliki, da bi vsi pri nas imeli enega dovolj za južino.«

»Ti boš na morju samo naslikan,« je s počasnim, zaspanim glasom zlogoval Vičnikov Tevžek. »Pa tudi ne verjamem, da boš kdaj zares velik.«

Otroci so se zasmejali. Junčev Lojz je bil gruntarski in se je rad bahal, zato so mu privoščili kako zbadljivo.

»Kako boš, siromak, na morju, ko si še Dravinje ne upaš preplavati!« je podražila Lojza še Slamnikarjeva Doroteja in se pri tem poredno nasmejala.

Med otroki se je vnel prepir. Nekaj jih je držalo z Junčevim, še več pa proti njemu. Dokler ni Kračmanov zastavil besede, ker njegova je morala skoraj zmerom obveljati.

»Kaj se bomo že zdaj prepirali o tem; bomo že potlej videli, kako bo, ko bomo zares veliki. — Če boš ti, Lojz, lovil ribe po morju, bom pa jaz vozil ljudi z avtomobili.«

»Jaz bom pa karte ščipal po vlakih,« je vedel Drejčev Tona.

»Kaj tisto, jaz bom zdravnik. Imam bogatega strica, ki me bo dal v šole.«

»Jaz bom šivilja.«

»Mene bo vzela teta v svojo trgovino.«

»Jaz bom mizar.«

»Jaz pa kuharica.«

»Kaj boš pa ti, Doroteja? — Mi smo že vsi povedali, kaj bomo.« Otroške oči so se pozvedujoče uprle v Slamnikarjevo dekletce.

Slamnikarjeva je v zadregi povesila iskreče se temne oči pod gostimi obrvmi. Mokro desno nogo je podrgnila ob levo, da sta se ji pri tem stresli težki kiti ko noč črnih, svedrastih las, ki sta bili v zatilniku trdo zvezani z debelo hodno nitjo. Povrh te je imela namesto svilene pentlje zavozlan pišan rob kdo ve kdaj krojene obleke.

»Učiteljica bom.«

»Ha-ha! — Slamnikarjeva črna ciganka pa učiteljica!« se je na vse grlo krohotal Jun-

čev. »Kje boste pa zmogli, ko imate slamnato streho že čisto zrebrano, ha?!«

»Bogato teto imam v Zagrebu, k njej pojdem, da veš!«

Junčev in Drejčev in še nekaj drugih se je zasmajalo. Doroteja je bila rdeča ko kuhinjski rak. Tedaj pa je poskočil Kračmanov Pongrac. Žareče je pogledal Junčevega in se zadr.

»Ti boš komu oponašal siromaštvo, žaba kratkoušna, ki je tvoj oče priberačil na zadolske brege, kaj! — Takšno ti primažem, da boš pomnil...«

Lojz je planil pokonci. S Pongracem ni dobro češenj zobati, to je vedel. Z očmi, naravnost uprtimi v vsak gib Kračmanovega, se je ritensko oddaljeval in pri tem vpil:

»Vzela se bosta, Slamnikarjeva črna ciganka in Pongrac dolgih tac!«

»Kaj praviš!« — Zaripel v obraz od nenadne jeze je Pongrac poskočil za Junčevim, ki je že tekel prek Ozebnikovega pravkar opletega korenja.

»Pongrac dolgih tac, Pongrac dolgih taaaac!«

V prihodnjih sekundah je bil Kračmanov že na Lojzovem hrbtu.

Čof! — Bunk! — Bunk! — Brez besed je Pongrac mikastil in bunkal Junčevega, ki se je zvijal pod njim ko črv in se drl ko žerjav, a mu nihče ni prišel na pomaganje. Otroci so gledali in se privoščljivo smejali, ne da bi komu padlo v glavo, da bi ga šel braniti. Saj niso neumni! Kar je iskal, je našel, prav mu je!

Nekaj minut zatem je bilo ob Gorjančevem jarku zopet vse tiho. Zadolska šolarija se je razpustila po bregeh. Nekaj se jih je odcepilo pri znamenju proti Zameji, dva sta sopihala po bližnjici na Srednji vrh, tepeni Junčev Lojz se je pomuljeno plazil za njimi do križpotja, od koder se je že videla med drevjem njihova domačija.

»Le čakaj, te bo že naš Joža nabil!« je še klical Lojz za Pongracem, ki ga pa že ni več slišal. Samozavestno je koračil med dečki, dokler nista nazadnje ostala sama s Slamnikarjevo. Imela sta še skupno pot čez Bednikovo goščo. Koči Slamnikarjevih in Kračmanovih sta bili na najvišjem zadolskem vrhu.

»Ti, kaj si mislila zares tisto o učiteljici in bogati teti?« je znenada vprašal Pongrac, ko sta bila sama.

Doroteja ga je pogledala. Siva šolska torba se je fantu pri vsakem koraku nalahno pozibavala na hrbtu, ko je šel poleg nje. Deklico je obšlo hvaležno prijetno občutje varnosti. Kako se je postavil zanjo in nabil Junčevega, ki jo je žalil. Ne, njemu mora že povedati resnico.

»Kje neki! — To sem kar tako rekla.«

»Sem si kar mislil.«

»Jezilo me je njih bahanje. Če mislijo ti biti to in to, zakaj bi jaz ne smela biti učiteljica!«

»Prav imaš.«

»To bi pa ta Junčev junec tudi lahko vedel, da nisem jaz kriva, če je naša kočica tako raztreščena!« je rekla jezno, da bi se opravičila pred tovarišem, ki se je moral tepsti zavoljo nje.

Kračmanov je zamahnil z roko, kakor je storil navadno Dorotejin stric, in rekel zelo resno:

»Kaj hočeš, najbolje, da se zavoljo tega ne jeziš! — Midva res ne moreva nič za to, če sva iz revnih koč doma. Ko bova velika, bo vse drugače, boš videla.«

»Morebiti,« je rekla Doroteja in verjela. Kaj bi mu ne, Pongracu! Če bo on hodil zmerom, takole poleg nje, se ji pa res ni treba bati nič hudega. »Vse bi še bilo, le za denar nas ščiplje. Jaz bi pa imela tako rada novo obleko, vsa sem že strgana.« Nevšečno se je ogledala po ogoljeni, preplezani in zakrpani oblekici in se nasmehnila. »Pravzaprav si je pa tudi ti potreben; glej, kómolci ti cveto!«

»To že sam vem. Poskusil sem zaslužiti kaj z nabiranjem gob; večkrat sem že zgodaj vstal in še v mraku dirjal v goščo, a je zdaj presuho, da bi rasle.«

»Veš kaj, maline na Sladkem vrhu so že zrele. Bednikova Pavla jih hodi obirati in precej zasluži. Kaj, če bi še midva poskusila?«

»Da, a Pavla ima dovoljenje za obiranje; plačala je Dorniku stotaka. Dornik pa ima nastavljenega posebnega paznika, da ujame vsakogar, ki bi se v maline vtihotapil. Bedračevega Miha, saj ga poznaš. Dedec je malo prismuknjen, a pravijo, da je tudi hudoben in da mu ni dobro priti v kremplje. Ne vem, kako bi bilo s teboj, jaz bi mu že ušel, saj imam dolge in urne noge, ali ne?«

»S teboj bi šla, potlej bi se že kako izmazala.«

Pongracu je od všečnosti udarila kri v glavo. Glej jo, deklinče, kar name bi se obesila, da bi bila varna! Prevzelo ga je občutje prebujajoče se močnatosti, ponosne samozavesti, da je lahko varuh slabotnejšega bitja, ki se zanese nanj, mu verjame in zaupa. — Ustavil se je, z rjavo boso nogo pobrskal po mahovnatih gozdnih tleh, potem pa si preudarno popravil natrgano pisano srajco, ki mu je bila zlezla izza hlač.

»Bi pa šel, če ti tako misliš. — Jutri nimamo šole, naši me bodo pa tudi pustili.«
»Še k Bednikovi stopim nocoj, da jo povprašam kako in kaj; ta je že vajena. Potlej bi šli vsi trije skupaj.«

»Toda treba se bo odpraviti z doma zelo zgodaj, zakaj do Sladkega vrha imaš debelo uro. Tam pa moramo biti že ob svitanju.«

In bila sta zmenjena. Pojdeta. Zaslužila bosta. Maline bosta prodala trgovcem doli v trgu ali pa jih zamenjala za blago. Potem bosta tudi Kračmanov Pongrac in Slamnikarjeva Doroteja lepo oblečena in bosta lahko šla ob nedeljah k poznemu opravilu v cerkev. Zdaj sta hodila rajši k zgodnjemu, ker se v revnih, zašitih capah nista hotela gnesti med drugo mladež, ki se je postavljala v praznjih oblekah.

Ne Slamnikarjevi in ne Kračmanovi niso ugovarjali. Dela zdaj pri kočah ni ravno na pretek in če otroka kaj zaslužita, ni da bi jima branili. Doma jima tako še zvezkov ne morejo kupiti.

Jutro se ni še niti zaznavalo, ko sta bila Pongrac in Doroteja že pri Bednikovih, kjer ju je Pavla čakala.

»Kaj nimata nič posode s seboj?« ju je že od daleč pozdravila rdečelična deklina, dišeča po rosnem mladem jutru, ko jima je stopila od hiše naproti z velikim šibnatim cekarjem.

»Jaz imam,« je pomolila naprej Doroteja svoj rogoznati cekarček, ki ga je imela drugače za v šolo.

»Majhen je, pa bo že za silo,« je presodila Pavla. »Boš pa drugičkrat vzela večjega, ko se privadiš. — Pa ti, Kračmanov dolgin, v kaj pa misliš ti obirati?«

»Tole sem vzela,« je privlekel Pongrac izpod sukniča očetov temnomodri predpasnik.

Bednikova se je na glas zasmejala. »Kaj pa misliš, ožetih malin ne bo nihče kupil. V predpasniku bodo, kot bi jih deval v stikalnico.«

»Na to pa nisem mislil,« je bil fantič v zadregi.

Dorotejo je bilo sram namesto Pongraca. Da ji ni padlo v glavo, da se maline zmečkajo! — Vtem je Pavla že skočila na predrje in se kmalu vrnila z manjšim cekarjem.

»Na, pa glej, da bo kmalu poln!« se je nasmehnila nerodnežu.

Prve svetlobne niti so pričele cefrati temo. Presekale so zvrhoma meglo, ki se je razdelila v dva oblaka, ki sta plavala vedno nižje in razgaljala hrib pred njimi.

»Tudi bosa sta,« je Bednikova pogledala otroške noge, mokre in rdeče od hladne jutrnje rose. »V malinah je trnje in grmovje, razpraskala se bosta.«

»Kdo bo vlačil škrapete v takšni vročini!« je povedal Kračmanov za oba. Kaj bi razlagal deklini, da nima kaj obuti, zakaj edini čevlji, ki jih hrani za zimo, so preluknjani; saj bi mu tako ne priskrbela drugih. In sosedova ni nič na boljšem od njega. Zato sta se z Dorotejo zadaj skrivši spogledala in se potihlo smejala.

Vzhodna stran Boča je rdečkastozlato zagorela, ko je trojica prisopihala na Sladki vrh. To je bil precej visok, položnat hrib, ki ga je na severni strani pokrivalo gosto bukovje, južno pobočje pa je bilo od vrha do vzhodja poraslo z grmovjem, leskovjem, divjim trnjem in ostrožničjem. Vse to pisano rastlinje pa je na gosto prepletalo malinovje.

»Pssst!« Pavla je dela prst na usta, ko so stopili pod zadnjo bukev na vrhu in se je pred njimi razprostrlo kraljestvo malin. »Zdaj pa morata biti previdna, otroka, če hočeta kaj nabrati. Bedračev Miha neusmiljeno spodi iz malin vsakogar, ki ga zaloti brez dovolilne karte. Jaz je tudi nimam, a sem že vajena; dobro vem, kam se je treba umakniti pred njim, da me ne ujame. Miha nosi na glavi modro kapo z zelenim ščitom. Kadar ugledaš to kapo, se moraš ali potuhniti med grmovjem ali pa zbežati v goščo. Jaz po navadi zbežim. Biti pa morata zmeraj pripravljena, da ga ugledata pred seboj, zakaj Miha je povsod tam, kjer se ga najmanj nadejaš. Če bi se prikazal tule pri vrhu kje, zbežita tamle v goščo in, ko bosta videla, da se je pomaknil nižje dol, se vrnita nazaj in obirajta dalje. Tako delajo vsi divji obiralci malin, kakršni smo mi.«

»Tako? Tudi Pavla nima karte!« sta se otroka oba hkrati začudila.

»Ko bomo imeli polne cekarje, pojdemo skupaj domov. — Zdaj je pa boljše, da obiramo posamez.« je svetovala Bednikova in se že zamaknila med grmičevje, da je kar hrustalo pod njenimi stopinjami.

Koj potem je tudi Pongraca požrlo grmovje; le potišano šumenje bosih nog po preperlem lesu je bilo še čuti za njim in tu pa tam se je zagugal kak leskov vrh ali se zaobrnilo listje ostrožnic. — Doroteja je ostala sama. Slovesno občutje jo je obšlo. Prvikrat v življenju na Sladkem vrhu obira rdeče maline! Vendar ji je srce naenkrat plaho splahutalo. Kaj, če jo dobi Bedračev Miha?! — Oh, nič, se je kmalu pomirila, Pongrac bo že kje v bližini, da jo bo slišal, ko bo zakričala. In potem bo že kako. — Tedaj se je iznenada spomnila na pesmico, ki so jo lani pela dekleta, vračajoč se s Sladkega vrha:

»Maline rdeče, prinesite sreče deklici revni v ubogo srce — —«

Doroteja se je sama pri sebi nasmehnila. Tudi ona je prišla med maline po srečo. Podzavestno, a vroče je ponovila:

»Maline rdeče, prinesite sreče — — —«

Nato se je spustila po skriti, a uhojeni stezi med malinovje. Le nekaj pritlikavega malinovega rastlinja je našla pri kraju, a je bilo že obrano, le tu pa tam je bila še kaka gingava naspol zelena jagoda. Deklica je rinila vedno globlje v grmovje, korak za korakom se je spuščala vedno niže v goščavje, ker jo je praskalo po golih mečih in bodlo v boste noge. Previdno in brez šuma je odstranjala trnje in ostrožniče spod nog. Čim globlje v notranjost je lezla, tem več malinovja se ji je prikazovalo med grmičjem in nazadnje je bilo le še tu in tam kaj robidovja, vse drugo pa so bile maline, same sladke, rdeče maline. Doroteji je zavrisvalo srce! Vse okrog nje se je vzpenjalo in poganjalo kvišku, povsod se je v soncu smejalo vse polno vinskordečih malinovitih jagod, nalahno prekritih s sivkastobelim žametnim nadihom.

Deklica je postavila cekar na tla, potem pa s tresočo se roko segla po sadežu. Bila je premajhna, da bi dosegla vrh, zato si je upognila stebelce in si ga v loku približala. Sladka drhtavica jo je spreletela. Imela je polno pest zrelih, rdečih malin, ki so tako omamno zlahtno dišale v rosnem jutru. Imelo jo je, da bi jih pojedla, saj jih še ni-

koli ni prida okusila, komaj da jih je kdaj videla. Ne, se je odločila, škoda jih je, prodam jih, dobim zanje obleko. Vsula je rdeče jagode v cekar na tleh, potem pa se le ni mogla premagati; vzela je malino in jo nesla v usta. In že se je znova vzpenjala na prste, se sklanjala naprej in se upogibala na vse strani, da je dosegla vejice.

Od spodaj je bilo slišati glasove. To so pravi obiralci malin, ki se jim ni treba bati Bedračevega Miha, je pomislila Doroteja. Nekje od leve je prihajalo pritajeno lomačenje, to mora biti Pongrac ali pa Bednikova, kdo ve, kam sta se vtaknila.

»Hrsk!« Kakor da je poknila veja pod naglim korakom. Dekletce se je po bliskovo ogledalo, da, res se je tam doli v grmovju nekaj zganilo.

Bedračev Miha s strašno kapo, jo je spreletelo in krčevito je zgrabila za cekar, da bi zbežala. Prisluhnila je. Nič, le ptič se je spreletel z jelševe na leskovo vejo.

Dno cekarja je bilo že zdavnaj pokrito z malinami in Doroteja je lezla zmerom globlje v obirališče ter hitela, da še dihati ni utegnila. Kamor koli je pogledala, maline, spodaj, gori, na vseh straneh same zrele, rdeče maline. Priklenile so dekletce nase, nič drugega ni več videla kot samo rdečo lepoto, samo zlahtno sladkost.

To dehtečo opojnost malin je naenkrat presekal potišan vzklik. Dekletce je v strahu spustilo iz rok na pol obrano malinovo vejico in se ogledalo: skozi migotajoče listje je videla za dober streljaj proč na levo velikega človeka z zelenim ščitkom na kapi. Glava pod to kapo se je sklanjala nad nečim, kar so krčevito grabile njegove roke. Ko se je možki obrnil, se je pokazalo v njegovem prijemu rdeče lice Bednikove Pavle. Dorotejo je spreletela mrzla groza. Zdaj je natanko videla, kako se je človek s kapo sklonil še niže k tistemu rdečemu licu in s šapastimi rokami grabil beli vrat — — —

»Pavla nima karte, Bedrač jo bo zadavil!« je v ledenem strahu doumela Doroteja.

»Pomagajte! — Pomagajte!« je kriknila na vse grlo in stekla Bednikovi na pomoč.

V hipu so moške roke popustile rdeča lica in beli vrat. A ko je Doroteja ko brez uma pridirjavala bliže, je slišala jezni Pavlin glas:

»Daj no, Miha, postraši malo to prismojeno deklinče!«

In Bedračev Miha je v vsej naduti policajski mogočnosti premeril Slamnikarjevo.

»Aha, tatička, karte nimaš, sva že skupaj!« je hripavo zagrgral in se v prihodnji sekundi že široko prestopil v okovanih škornjih. A sedaj je tudi Doroteja že na vsu moč tekla proti gošči. A čim bolj je tekla, tem bliže za seboj je čutila Bedrača. V smrtnem strahu je stisnila cekarček k sebi, zavreščala, da se Bog usmili, in s šibkimi nogami preskakovala štorovje in borovničevje. Najbolj čudno se ji je zdelo, da se ni že zdavnaj spotaknila in telebnila prek kakega hloda. Ni se upala ozreti, ne za hip postati, kajti na tilniku je že čutila ostro Bedračevo sapo.

Tedaj se je zgodilo nekaj drugega. Iz malinovja na nasprotni strani je planil nekdo proti gošči in se na vsa usta drl:

»Bedračev Miha kašo piha, kašo piha, huuuu!«

Kračmanov Pongrac. In vrh vsega se je ta fantin posmehljivo režal Bedraču kakor smrkavcu.

Dornikov paznik se je ustavil, zazijal ko naščuvan pes, pa se obrnil in pričel zasledovati divjega obiralca malin.

Doroteja je zadihana obstala. Bila je rešena. Spustila je cekar iz rok, maline so ji bile med begom že tako do zadnje jagode poletele iz njega, le še nekaj rdečkastih, mokrih madežev je bilo na dnu. Zgruznila se je na mehko mahovje. Oči so ji gorele, srce ji je divjalo.

Pongrac, je toplo pomislila z veliko otroško hvaležnostjo. Le kaj mu je padlo v glavo! Res je s svojo zaletelostjo rešil njo strašnega Bedrača, a če zdaj njega ujame? Če se spotakne in pade? Ni smela pomisliti kaj takega. Sklenila je roki in v tretju gledala v smer, kamor sta izginjala. Le pokanje suhljadi pod bežečimi koraki je bilo čuti. Tedaj je videla skozi redko drevje, da je Pongrac v zasukljanem loku zasledovalcu zmešal smer, a bil je hkrati tudi že tik nad globoko grabo, nad breznom, ki so mu rekli Huda jama. Doroteji je zastal dih, srce ji je ledenelo. V prihodnji minuti se je Pongrac z obema rokama oprijel vej debele bukve in se podričal v strmo grabo.

»Marija ljubečka, ubil se je! — Mrtev je!« je preblisnilo Doroteji možgane. Gre doč je videla Bedrača, ki se je pred breznom ustavil, pogledal vanj, strašno zaklel in se

obrnil nazaj proti malinovju. Ona pa je znova tekla ko brez uma. Preteči mora hrib, se na oni strani spustiti v dolino in tako obiti Hudo jamo, kjer bo poiskala Pongraca, nesrečnega, ubitega Pongraca. Imela je pred očmi prav takega, kakršnega je videla lani Ravnikovega hlapca, ki se je bil ponesrečil v gozdu. Prinesli so ga na nosilih, lica so mu bila prstena, z glave mu je curljala črna kri, priprte oči so srepo strmele nekam v strop.

»In jaz sem kriva, zavoljo mene se je ubil! — Le kaj mi bodo rekli njegovi domači!«

A kakor da ni bilo vse skupaj že dovolj strašno, so ji naenkrat šinile v glavo besede iz malinje pesmi: »Maline rdeče — —«

Da, sedaj pa ima maline, zdaj jih je sita do grla, zdaj, ko so ji ubile Pongraca, tovariša, soseda, ki ga ne najdeš boljšega! In v čudni otroški podzavesti je skozi žalost drobne srca našla tisti pesmi še zadnjo kitico:

»Maline, maline rdeče, niste prinesle mi sreče.«

V slabi pol uri je že obšla hrib, da bi po globoki kotanji po bližnjici čimprej dospela na dno Hude jame, kjer bo našla polomljenega, mrtvega sosedovega sina. Tedaj ji je naenkrat, kakor iz tal zrasel, prižvižgal med smrečjem naproti.

»Pongrac! Si živ! Jaz sem pa mislila — —«

»Da me boš mrtvega nesla na zadolski breg, jeli?« se je zasmel veselo in razposajeno, prav kakor včeraj, ko je nabil Junčevega. »Bedrač je še daleč preneumen, da bi ujel Kračmanovega Pongraca.«

»Hvala Bogu!« je potihlo ponavljala deklica in nič drugega ni mogla spraviti iz sebe. Usedla sta se v mah in tovariš ji je razlagal, kako se moraš znati dričati po strmi grabi, če se pri tem nočeš ubiti.

»Samo da si živ!« je še enkrat iztisnila Doroteja in se z obema rokama prisrčno oklenila Pongraca. »V maline pa ne pojdeva nikoli več, kajne da ne?«

Pongrac se je otresele otroške nežnosti in jo rahlo odrinil. »Bomo videli. — Malo si bova odpočila, potlej pa greva domov. — Ampak, deklinče, ti imaš vendar vse krvave noge. Pojdiva, tamle doli si jih boš umila, da ne bodo doma hudi.«

Trudna in pobita sta se Kračmanov in Slamnikarjeva sredi večerke prazna prikla-

tila domov. Ko je Doroteja povedala, kako je bilo, je rekla mati:

»Prismoda! Boš vedela za drugič, da ni dobro, če človek preveč vidi. Bednikova jih ima že sedemnajst in drugače ve kako in kaj kot ti, ki si še vse zeleno.«

Doroteja ni vedela kam z materinimi besedami. Sosedova teta zmerom toži, kako je hudo, ko tako slabo vidi. No, če pa vidiš dobro — — —

Od sile čuden mora biti svet, je nazadnje dognala, še bolj pa so čudni ljudje na njem.

Desetkrat se je medtem brstje na bukvah Sladkega vrha razgnalo v listje, devetkrat so se žareče razgorele maline na južnem pobočju. To pot so zazorele v deseto. Zdaj malinišče ni bilo več last bogatega trgovca v trgu, razdelili so ga. In poslej je tudi maline obiral, kdor se je le hotel plaziti med grmovjem. Bilo jih je pa tudi iz leta v leto manj, ker se je drugo grmovje preveč razraslo in zadušilo malinovo rastlinje.

Spodaj v dolini so izpeljali novo cesto proti kolodvoru in na Sladki vrh prideš zdaj zlahka, ne da bi se ti bilo treba plaziti po strminah.

Po beli cesti iz Zadola je šla sredi nedeljske večerke Slamnikarjeva Doroteja. Iz nekdanje črne ciganke je zrasla velika, lepa deklina v polnem razcvetu.

»Kaj ti ni prevroče na cesti v tej soparici?« so jo spraševali ljudje iz obišnih senc.

»Ni,« se je smehljala Doroteja ljudem in soparici in cesti in vsemu svetu. Ljudje so še zmerom tako čudni, kakor so bili nekdanj, nočejo in nočejo razumeti človeka. Če bi žgalo sonce kakor v Afriki, danes bi zanj ne bilo prevroče, tudi če bi grmelo in treskalo in lilo kot iz škafa, danes bi je nihče ne odvrnil od te poti! Kakor da bi se vlak kaj zmenil za vročino! Sonce gor ali dol, vlak pripelje in odloži svoj tovor, njega. On pride, njemu gre dekle naproti, ljubljenemu, sanjanemu, pričakovanemu. Sladko hrepenenje po skorajšnjem snidenju je Dorotejo še bolj razcvetelo. Kakor da s polnostjo bujne mladosti srka žarno toploto razpaljenega poletja, je videti, ko hiti s prožnimi koraki svojemu fantu naproti — Kračmanovemu Pongracu.

Pongrac. Neizpeta pesem Dorotejine ljubezni. Nekdanji dolgonogi, bosopeti deček

je postal res to, kar je svoj čas napovedoval — v mestu je z avtomobili prevažal ljudi. Ona sicer ni učiteljica, kakor je hotela, kaj hočeš, denarja si ne moreš načesati z glave. A zdaj je tako vseeno, v prihodnjih mesecih se bosta s Pongracem vzela in potlej pojde z njim v mesto. Potem bosta skupaj, potem bo imela ob sebi tega ljubega črnega dolgiņa globokih, zvestih oči in nič več ji ne bo treba iz dalje hrepeneti po njem in ga hoditi čakati k vlaku.

Oh, maline so že zrele, se je domislila, ko je prišla do vznožja Sladkega vrha. Nasmehnila se je ob spominu na prvo in zadnje obiranje malin pred desetimi leti. Maline. Takrat ji resda niso prinesle sreče, so jo pa zato nekaj let pozneje. Ob takemle vročem nedeljskem popoldnevu je bilo, ko sta s sosedovim sedela med malinami na Sladkem vrhu, potem ko sta se do sita najedla sladkega sadeža. Tam je bilo, ko ji je Pongrac prvokrat povedal, da jo ima rad. Z glavo na njegovih močnih prsih mu je v srečnih solzah priznala, da ji je že dolgo vrsto let, vse od tistega ponesrečenega malinjega obiranja več ko vse na svetu. Odpoljubljal ji je solze z lic, potem pa ji zapel tisto: »Oj dekle, moje ljubo dekle — — —«

»Kakor te rdeče maline je najina ljubezen; sočna, sladka, žlahtna,« je kipel in objubljal fant sredi zorečega malinja. In njej so se zdele te besede tako lepe, da bi bila najraje umrla od sladkosti. — Pet let je že odtlej in Pongrac je vedno isti, zvesti, močni fant. Njuna ljubezen je dan na dan lepša. Skoraj skoraj se bo izpeljala v najvišji vrh. Njeno srce je napolnjeno samo z njim in njegovo z njo. Pongrac in Doroteja. Močan hrast in vitka breza. Ali premore svet kaj lepšega?!

Ljudje so jima najbrž nevoščljivi, vsaj nekateri. Fantje se ji posmihajo, dekleta jo škodoželjno zbadajo. Obračajo jezike, izmišljajo si vse mogoče, da bi razbili njuno ljubezen. A se jim ne posreči. Pongrac in Doroteja sta prezvesto vraščena drug v drugega.

Oni dan jo je bil ustavil na cesti pod hribom Junčev Lojz. Moledoval in dreznjaril je krog nje, dokler ga ni spodila.

»Vem, že od šolskih let me črtiš,« je rekel potlej fant užaljeno. »Na tistega dolgega črnuha si pa kakor veter na ogenj. Pa le vsi vedo, da te nikoli ne bo vzela, ker ima v mestu drugo.«

Doroteja se je razkačeno zakadila vanj za te besede. Da ga ni sram, ko tako grdo laže in pobira čenče skisanih nevoščljivih babnic! Sama od vsega ne verjame niti pike. — Potuljeno jo je Junčev pobrisal in odtelej ima pred njim mir.

»Če le ni naša stara šklemfa zadaj!« je zaskrbelo dekletu, ko je videla prihajati po cesti od postaje ljudi. Skoraj stekla je, da je bila vsa ometena od prahu. — Kmalu je srečala znanca železničarja. Ta ji je povedal, da je vlak res že prišel, ker je ura že toliko in toliko.

»Na, jaz jo pa mažem počasi, kakor da sem še prezgodnja,« se je jezila sama nase. Lepše bi bilo, če bi ga bila pričakala na postaji. Zdaj mu bo morala priti naproti po cesti. Zgrešiti se ne moreta, sešla se bosta tako in tako, a dekletu je bilo žal za tistih nekaj minut, kolikor ga bo pozneje videla.

Postala je. Za ovinkom je zaslišala znan glas. In še nekatere druge, ki so se izgubljali po pešpoti v gozdu. Duša ji je zavriškala: on. Hotela mu je vzleteti naproti kakor otrok, ko se je v zadnjem trenutku domislila, da ni sam, zakaj čuti je še neki ženski glas. Prisluhnila je: to je vendar Bednikova Pavla. Neprijetno jo je pogrelo. Že od tistega obiranja malin se je te ženske ognila, če se je le mogla. Le kod jo vrabec nosi, da sta se zdaj ta dva sešlala! Pa ne, da bi bila v mestu in bi se bila pripeljala skupaj? — Ne, vpricho Pavle ne bo pozdravljala svojega ženina. Zamaknila se bo v grmovje in počakala, da pojdeti mimo, potlej pa bo šla lepo počasi za njima, četudi do Pavlinega doma. Tam ga bo že dohitela in se mu opravičila. Saj tudi on ne mara te klepetulje.

Potuhnila se je v bližnje malinovo grmičje. Jezila se je nase, na uro, na vlak, ki ti pride prehitro, kadar ni treba, najbolj pa na Bednikovo, ki ji je skazila lepe trenutke snidenja. Hkrati pa se ji je zdelo njeno početje smešno. Če bi jo Pongrac videl čepeti v malinah, to bi se smejal. Toda zdaj je že prepozno, zdaj ne more več na cesto, že sliši Pavlino zvonečo govorico, že prihajata izza ovinka.

»Tak da je le ni, Slamnikarjeve, ne na postajo in ne naproti,« je z zadoščenjem ugotavljala Bednikova.

»Čudno, res,« je kislo zamrmral Kračmanov. Prihajal je bliže, da si ga je Doroteja lahko ogledala. Že več mesecev ga ni videla

in željno so pile dekletove oči ljubljeno postavo. Pongrac je bil razoglav, valoviti črni lasje so se bleščali v soncu, suknič je bil obesil čez rame, ovratnik svetlomodre srajce si je odpel in še si je ves čas z robčkom brisal potni obraz in vrat.

»Ko bi jaz imela takega fanta, primej, šla bi mu naproti na pol sveta,« je brnela Pavla s pocukranim glasom. »A kaj se mara njej, mlada je in prevzetna, zato lahko izbira in se norčuje iz pametnih. — Ali ni preklenska vročina, kaj praviš?«

»Še vraga bi spekla.«

»Pol ure sem ali tja, ali si ne bi odpočila? Prileglo bi se malo sence, kaj praviš, Pongrac?«

»Nič ne pravim,« se je fant zasmel, a Doroteja je natanko čutila, da mu smeh ni prišel od srca. Zviška se je vrgel v senco pol dorasle smreke.

»Tam je preblizu ceste, vsak pes te ovoja,« je menila Pavla in rinila globlje v goščo. »Sem pojdi, Pongrac, tu je gostejša senca!« — In Kračmanov je v resnici prišel za njo med malinovje. Pavla si je snela z glave perkalasto ruto in jo pregnila po travi: »Da ne spraviš kaj na obleko, ko je tako lepa,« se mu je zasmejala v zobe.

»Ti, kako si rekla prej zavoljo Slamnikarjeve?« je pričel vrtati Pongrac.

Pavla je našobila usta in jih koj zatem skrivila, kakor bi hotela zdaj zdaj prasniti v smeh. »Nič. Kar tako.«

Fant je ni spustil iz pogleda. »Nekaj veš, pa mi skrivaš.«

Deklina ga je zvito sočutno pogledovala in se prenarejala.

»Nič drugega ko to, kar vedo že vsi. Z oném sta si, z Junčevim Lojzom.«

»Strela!«

»Ne bi verjela, če bi ju oni večer ne bila sama zasačila v Koštarjevi meji.«

»Ali nisi narobe videla, Pavla?!« je hlastnil Pongrac in Doroteja je dobro videla, kako so se mu žile na vratu napele.

»Ti moj ljubi Bog, sveta Lucija mi varuj oči, da bi bila narobe videla, ko ti na uro razločim izpred domačega praga! — Ne samo videla, tudi slišala sem, da veš! Saj ni bilo cmakanja ne konca ne kraja.«

Dorotejo je razganjala jeza. Imelo jo je, da bi skočila tja k njima in udarila Bednikovo po obrekljivih čeljustih. A neka sila jo je zadrževala in ji stiskala zobe.

»Pravega se je lotila,« se je potlej umirala od prvega navala. »Pongrac bo dovolj dobro opravil z njo namesto mene. Zarohnel bo vanjo, da se bo stresel Sladki vrh:

„Lažnivka!“ In še dobro bo, če bo deklina odnesla celé zobe iz gošče. O, Pongrac je cel fant, še zmeraj se je postavil zanjo, povsod jo je branil. Vidi ga, že gleda ko ris, zdaj zdaj bo planil — — Pongrac, moj dobri, zlati fant — —

»Tako?« je Kračmanov po mestno zavlekel in Dorotejo je zdaj prvokrat zoprno zbudlo njegovo spakovanje. »Če je to res, sem opravil z njo. Junčevih ostankov ne bom pobiral.«

Kot bi strela treščila v Dorotejo. Ostro ji je kljunilo v kri, udarilo v glavo. Zamahnila je z roko, kakor bi hotela odgnati privid, a so ji na prstih in dlaneh ostale bodice ostrožničnega trnja. Z razširjenimi očmi je bolščala v onadva.

»Imaš prav,« je sladko govorila deklina in še premeteneje pogledovala fanta. »Slamnikarjeva res ni, da bi se kdo tepel zanjo! Saj Junčev ni prvi in edini, ki ga je imela. No, ti si daleč in ne izveš; kadar pa prideš domov, ne vidiš nikogar razen nje. Tudi mimo nas hodiš, kot da bi ne vedel, da sem zdaj sama na hiši in gruntiču, kar sta mi umrla stara dva.«

Doroteji je šumelo in bučalo v glavi, da ji je bilo, ko da jo bo s treskom razneslo. Da jo ta ženščina tako grdo blati in obrekuje, temu se ni čudila. Pozna njen strupeni jezik, že prenekaterega je usekala z njim. Zdaj se je spravila nanjo in na Pongraca, kakor že nekda v otroških letih, ko je naščuvala nanjo prismojenega Bedrača. Naenkrat ji je živo stopil pred oči tisti dogodek. Vidi se, kako hiti Pavli na pomoč — zdaj ve, kako dovolilnico je imela prekanjenka — kako beži pred strašnim paznikom, sliši Pongračev krik, vidi ga, ko teče po hosti, kako se je ustavil pred breznom, zdaj izginja v Hudi jami. Njen lastni takratni krik ji udarja po žilah: »Mrtev je, ubiti!« — V krvi se nekaj strahotno peni, narašča, vzkipeva. Tu doli, nekaj metrov stran, se ubija, umira njen prijatelj, tovariš otroških let, vsa vroča in edina ljubezen njenega deklitstva. In zdaj ni več Miha, ki ga zasleduje, ni več Hude jame, zlobna kača v ženskem krilu ga ubija, prekleta — —

Toda zakaj preklinja njo! — Negodni fantiček, šolarček Pongrac se ni dal ubiti, rešil je njo in sebe, sedanji možak Pongrac pa nima moči, da bi se postavil v bran zvihtemu, obrekljivemu ženskemu jeziku. V njem ni toliko moža, da bi znal braniti njeno čast in dobro ime, ko jo je vendar otrok otel Bedračeve roke. To je bilo tisto strašno, kar je v tem trenutku preplavilo vse drugo v Doroteji. Saj je vendar verjela, da je njen fant cel mož. Kako mu je brezskrbno naslonila trudno glavo na prsi: »Tu me imaš, ti močni! Čuvaj, varuj, brani! Kakor privežeš trsovo mladiko k šparonu.« — Njen Pongrac, sanjani junak, visok do neba, globok ko morje, stoji zdaj oskuben pred njo. Navaden nič, slabič, ki verjame marnje klepetavah bab. — Kakor skozi bučanje viharja je še natanko slišala fanta.

»Nisem mislil, da je takšna, ta potuhnjena svetnica!«

V Doroteji se je vse napelo. Nič več ni vedela, nič ni čutila, le nejasna zavest ji je preblislila možgane, da se mora v prihodnji sekundi nekaj zgoditi in da za tisto ni več odgovorna. V to napetost se je znetla žgoča prigrjevica, pomešana z divjim vonjem gozda, skozi katerega je v močnih curkih lil žlahtni vonj zorečih malin, ki se je prešerno nosil po vsem Sladkem vrhu in opijanjal do nezavesti.

Doroteja je preskočila malinovje. Dvoje pekočih dekliskih dlani se je hkrati sprožilo k mlademu moškemu obrazu.

»Čof! — Plesk! — Tu imaš potuhnjeno svetnico!«

Pongrac se ni utegnil niti začuditi. Bednikova je zavreščala in skočila pokonci ter stekla na cesto, ne da bi se kaj ozrla.

Dušeč pritisk v Doroteji je popustil. Kakor bi počil železen obroč. In zdaj je tudi natanko vedela: sveta vez ljubezni je na dvoje. Zakaj to, kar je prebrala v fantovih široko razprtih očeh, jo je zrušilo do kraja. V njih ni bilo zaslediti ne kesanja ne ljubosumnosti in ne ljubezni, niti ne trohice usmiljenega sočutja do prevarane sirote. V črnih zenicah, zasenčenih s kratkimi, redkimi obrvmi, je videla samo sram, da ga je ženska izpregledala, in še lomečo jezo nad seboj, ker se je brez potrebe prezgodaj razgalil pred njo.

»Fej!« Pljunila je predenj na obran in pomendran malinov grmiček.

Nato je počasi odšla. Tiho in žalostno je stopala, kakor bi odhajala od pogreba. Ne dol na cesto, navkreber, proti vrhu. V gozd, v samoto, čim dalje stran od Pongraca. Nekaj gorečega mora s silo zadušiti v sebi, pogasiti plamen. Predobro je vedela, da ji bo nasilno dušeni ogenj vse življenje lizal notranjost. Skrito žarišče njenega srca, kamor je vsak dan dokladala gorivo, je neugasno. Prezgodaj je bilo prižgano in s presilnim plamenom se je razširjalo.

Šele na vrhu med gostim bukovjem se je ustavila. Nehote se je ogledala navzdol

med malinovje in kakor v zasmeh ji je zabrenčalo v ušesih:

»Kakor te rdeče maline je najina ljubezen.«

»Preklete maline! Mojo ljubezen ste vodile kakor coprnice. V malinah se je spočela, v malinah rodila in v malinah tudi umrla.«

In kakor bi ne bilo že preveč gorja za eno drobno srce, so naenkrat pripeli iz bukovja mladi glasovi:

»Maline, maline rdeče, niste prinesle mi sreče.«

Češnji

Ančka Salmič

Oj češnja, ti že bela vsa svatuješ,
ponosno vsa se z grička ogleduješ,
ko drevje komaj se budi v dolini,
Gorjanci pa še v snežni spe belini.

Ti vsako leto prva si nevesta,
spomladi k tebi prva pelje cesta;
pod tabo trata vsa je še zaspana,
ti stresaš cvetne veje razigrana.

Ko v tvoje cvetje mi oči strmijo,
spomini davnih dni se mi budijo
na moje duše snežnobelo krilo,
ki se je v grdem svetu oškropilo.

Moji mladosti

Ančka Salmič

Oj, malo si cvetja mi dala,
ti moja odbegla mladost,
in še pod tem cvetjem čutila
sem vedno le trnja ostrost.

Le z grenkim napojem polnila
življenja si kupo vsekdar;
ko drugim si srečo točila,
si meni le bridkih prevar.

Prav malo si sonca mi dala,
vihar mi je vedno bil brat,
le čolnič življenja si gnala
z valovi neizpolnjenih nad.

Krejska

Joža Lovrenčič

Moja ljuba je škinja,
ima bele roke
kakor kakšna grofinja
in zame srce.

V svoji kamrici štepa
ves dan in še v noč,
pa vseeno je lepa,
da izreči nj moč.

Pristavil bom lestvo,
v vas k ljubici šel,
najlepše posestvo,
ju, z njo bom imel!

Rad sem imel sosedovega Janeza, rad zahajal k njemu.

Ločila naju je le voda s strmimi bregovi, ki se je vila med Janezovo domačijo in našo bajto. Preko nje je bil most, lep, močan, v sredini potoka lepo zbočen. Na najvišji vzboklini je bilo prislono veliko razpelo; glava Križanega je bila sklonjena, kakor bi žalovala za veselo žuborečimi, brezskrbnimi valovi, ki so se med zelenimi travniki in grmičevjem poslavljali v svet...

Ob vsakem koncu so nemirno šumele žalujke in z dolgimi mladikami božale hladno betonsko ograjo. Skrivnostno, včasih bolešno je veter pel pesem ob njih, posebno o mraku se mi je zdelo, da se tam okrog plazijo strahovi... Tako lep je bil ta kraj, a zame tako neznan, da me je vsakokrat stisnilo pri srcu, kadar sem se spomnil nanj. Strahovi...

Kadar koli sem se odpravljal k Janezu, sem preko mostu stekel in zaskrbljen pogledal nazaj, ali morda ne hiti za menoj Tičarjev Jaka. Pogledal sem na razpelo, se odkril, pokrila pa se šele pri sosedovih, pri Janezu.

Strah me je bilo... Vedno me je bilo strah, kadar koli sem moral preko potoka. Bal sem se Tičarjevega Jaka.

Večkrat sem oprezoval pred bajto, ali bo prišla kaka živa duša, da bom šel z njo preko vode. Včasih sem čakal ure, pa ni bilo nikogar. Nazadnje sem se previdno približal mostu, se pred mostom odkril, nato pa z zaprtimi očmi stekel čez most...

Pušnova domačija je stala na odprtem svetu, na ravnini. Okrog in okrog je bil prelep sadovnjak: češnje, slive, češplje, šentjakobnice, beličniki, zgodnje pritlikave hruške, za kapelico debele vrtno jagode, hruške medovke, mošančki, bobovci; ob hlevu mogočna izabela, ki je dajala nekaj veder dobre pijače.

Na to domačijo se je po smrti Janezovega očeta priselil Pušen, strah vasi in moj strah — Janezov oči...

Vabil me je Janez, mikalo me je sadje, a ločila naju je voda, most, strah pred Pušnom, večni strah pred Tičarjevim Jakom...

Nikdar ne bom pozabil tistega dne. Z Janezom sva peljala v mlin. Sonce je pripekalo, vmes je včasih potegnil veter, da se je zakadil cestni prah v lica, se poigraval z vetrom in spet brez moči obležal na cesti.

Nekaj vreč pšenice sva peljala v mlin, nazaj pa sva vozila drug drugega. Najprej sem jaz peljal Janeza, nato Janez mene. Sedel sem na zadnjem delu voza in uravnaval z nogami oje, Janez pa je tiščal voz. Bila sva na mostu. Na koncu mosta je Janez pogнал voz z vso silo. Kolo se je zadelo ob velik kamen in noga mi je zdrsnila s prečnice; joj, joj, z vso naglico sem z vozom zdrvel po obrežju v potok.

Tega kraja sem se vedno bal... Večerne sence so že legale na zemljo in delale kraj še strašnejši. Kakor da bi videl Tičarjevega Jaka...

Obupal je in si sam vzel življenje, ob mostu, ob vrbi žalujki...

Joj! Joj! Ko sem drvel po obrežju z vozičkom, so me oplazile veje, po licu, po rokah... veje žalujke... Groza... Štrbunk! Voz name! Komaj sem zlezal izpod njega. Ko sem priplaval do plitve vode, sem na drugem bregu zagledal žalujko — strah...

Na voz nisem več mislil. Urnih nog sem jo ubral domov.

Še preoblekel se nisem, ko je okrog bajte že robantil Pušen.

»He, kje imaš pjeba?« je klical mater. »Voz mi je pogнал v vodo, mrcina. Misliš, da ga bom jaz vlačil iz nje!«

»Ne kriči, žerjav, okrog mirnih ljudi. V mlin sta ti peljala in nesreča se lahko zgodi vsakomur. Zakaj si se pa ti zapeljal s konjem v potok, aaa? Ali še pomniš?« ga je mati opominjala in bila vesela, da sem se srečno rešil.

»Jezik za zobe in pomagat pojdi, da ga potegneva ven!« je mirneje odgovoril Pušen.

Pušen je odšel in za njim mati.

Ko sta prišla do mosta, je bil voz že na cesti. Janezu so pomagali sosedje.

Minevali so tedni.

Zima se je prihuljeno priplazila. Po hribih je naletaval sneg, v dolini so narasli potoki in umazani valovi so nosili s seboj suhljad, debela...

Pihal je mrzel veter in visoko v snegu so gagale gosi. Letele so v toplejše kraje. Na cesti so krakale vrane, v gozdu je tulil veter in vitke smreke so se ponižno priklanjale mogočnemu viharju.

Mati je bila v kuhinji, sam pa sem se tiščal peči v hiši in s Pušnovim Janezom ogledoval pastirčke za jaslice. Tu pastirček z ovčico na rami, tam lep ovčjak, pa čreda ovac...

»Kje imaš smreko?« je vprašal Janez.

»Nimam je še,« sem odgovoril.

»Jutri popoldne pojdiva v naš gozd ponjo!« je veselo dejal Janez.

»Dobro! S seboj vzemiva cajnice za mah. Pod smrekami ga bova še dobila, lepega, zelenega...«

Sneg je naletaval. Vozniki so priganjali živino, saj bi bili na sveti večer radi z delom že o mraku pri kraju. Tu je zamukala zasopla živina, tam so zarezgetali konjiči, vmes pa je bilo slišati priganjanje voznikov.

Z Janezom sva odšla v gozd.

Nabrala sva mahu, Janez je odrezal tudi dve smreki, eno zame, drugo zase. Mračilo se je. Komaj slišno so zveneli v hribe odmevi in se odbijali v gozdove. Iz cerkve svetega Štefana se je slišalo zvonjenje avemarije. V dolinski vasi so se prižigale lučke.

Mir...

Reks je bevsknil. Spet... Zarenčal je nad mačko, ki je švignila na parno... V gozdu je začivkaval ptiček; morda ga je napadla ujeda; preplašen se je preletaval in iskal novega zavetišča.

Veselo sva korakala z Janezom proti vasi. Sveti večer je bil že tako blizu... Mir se je vselil v srca, brez strahu, brez bojzani. Prijeten občutek naju je obdajal ob spominu na pastirčke, na jaslice, na božično drevesce...

Mir... Zavila sva ob potoku proti mostu. Veselo sva se poslavljal. Spomnil sem se Tičarjevega Jaka, a sem brez strahu stal v bližini njegove žalujke, s katere se je usul sneg, da so veje zatrepetale; miru sem mu želel... Saj je bil sveti večer...

»Stojta!« je nenadoma nekdo zaklical.

Janez je zatrepetal kakor žalujka in boječe pogledal Pušna. Ves zasnežen je stopil pred naju. Pijan se je zibal in klatil z rokami.

»Kje sta dobila smreki, aaa?« je glasno vprašal.

»V gozdu!« sem odgovoril.

»V čigavem gozdu?«

»V našem,« je tiho odgovoril Janez.

»In kakšno smreko! Pobalina! Kakšno škodo delata! Take smreke bi čez dvajset let stale težke denarje — pobalina — za božično drevo pa take smreke!« je rohnel Pušen, vzal Janezu smreko in mahnil nekaj kratki po njem, da je zaihtel in zbežal domov.

Izpustil sem smreko... »Ná jo!« Kakor vkopan sem stal pred Pušnom in nisem mogel bežati. Šele ko je dvignil nadme božično drevesce, sem odskočil in zbežal.

Pušen je zagnal božični drevesci pod breg in obviseli sta nad vodo, na kraju strahov...

Tisti sveti večer ni bilo božičnega drevesca ne pri nas ne pri Pušnovih.

V kotu nad mizo sem postavljaj pastirce. Kako lepi so bili takrat, ko sva jih gledala z Janezom. Ko pa sem jih postavljaj v mah, se mi je zdelo, da me gledajo grdo kakor Pušen... Prižgal sem lučko, ki je metala dolge sence po vsej hiši. Celo do peči so segali pastirčki in me preganjali s pastirskimi palicami. Dremal sem... Na pol sem odprl oči in — zaihtel. Strah me je bilo. Vsi pastirčki so imeli Pušnove glave. Namesto miru mi je Pušen vcepil v dušo nemir... Zakričal sem, kakor bi se spravila name ujeda.

Pri Janezu pa je bilo še huje. Pušen je prirobantil domov. Deček je sedel za pečjo. Očim je besen zavpil nad Janezom, ki se je stisnil v kot.

»Smreke podira za božična drevesa, zase in za batarje! To je vendar kapital, to je bogastvo! Še na boben me bo spravil!«

»Vsako leto smo jih nekaj posekali in ni nas bilo konec; zaradi dveh smrek se ne bo podrl naš grunt, še manj svet!« je počasi in tiho odgovorila mati.

»Zagovarjaš svojega — zato pa je tako!«

»Sveti večer je, molči! Prosim, otrok je moj! Ti otrok ne razumeš, ker jih nimaš. Janez sam je pomagal saditi očetu smreke. ti pa ga pretepaš za prazen nič, za njegovo delo...«

»Vrag naj vas vzame! Ven! Ven, ven!« se je še bolj razsrdil Pušen in stopil proti Janezu.

Mater je zazeblo v duši... Brez moči, brez besed je bila...

Janez je skočil v noč...

Sneg je naletaval... Zapihal je veter in se poigral s snežinkami, kakor se življenje poigrava s človekom...

Janez je šel tisti večer sam k polnočnici. Skozi goščo je žvižgala burja in rezala do kosti. Nikogar ni srečal. Tesnobno ga je stisnilo pri srcu, ko je stopil v cerkev in se skrivil v spovednico. Bil je premražen, premočen, lačen... Ure in ure je čakal, da se bodo zamajali kemblji velikega zvona. Na stranskem oltarju so pasli pastirci svojo čredo, pred velikim oltarjem je trepetajoče gorela večna luč. Prvi verniki so že prihajali v cerkev, k jaslicam. Na koru je organist prižgal luč; zunaj cerkve je bilo slišati vsele pogovore fantov in deklet.

Janez je omagal, zadremal... Ko so zabučale orgle, se je prestrašil in iz dremavice zaklical: »Mati! Mati!«

Ljudje so ostrmeli.

Iz bližnje klopi je stopila k njemu mati in ga privila k sebi...

Ko sta se vrnila od polnočnice, je Pušen dremal za mizo. Zdramil se je iz pijanosti

in spet rohnel. Janez je zbežal v hlev in se splazil v jasli. Zadremal je ob Sivki, ki je počasi prežvekovala.

Zgodaj zjutraj se je prebudil... Tresel ga je mraz. Še tisti dan je legel. Več tednov ga nisem videl. Prehladil se je v sveti noči.

»Minila je zima. Pomladansko sonce je prebujalo naravo in klicalo k življenju. Tudi Janeza je sonce zvbilo iz hiše. Bled je posedal okrog oglov; kadar je šel Pušen od doma, sem smuknil k njemu.

»Letos bova napravila božično drevesce tako, da Pušen ne bo vedel. Majhno smrečico na tihem, skritem kraju,« je delal načrte Janez.

Ko se je približala jesen, Janez ni več zapustil hiše. Poležaval je pri peči in vsi svetniki so ga vzeli. Tiho, brez slovesa je odšel...

Na sveti večer sem se splazil iz hiše. Šel sem k prijatelju, da bi izpolnil obljubo.

Na samotnem kraju, kjer je počival, sem mu postavil majhno božično drevesce...

Mlatiči

Jože Kroflič

»Pik-pok, pik-pok!« je odmevalo s hriba v dolino, s hriba na hrib. Vmes je bilo slišati mogočen vrisk Pogačarjevega Francuha, ki je prižgal zažigalno vrvco kar za pet možnarjev, da se je zaporedno bobnenje pomešalo z vriski in udarci mlatičev. Dva, trije možnarji so jeknili ob mogočno skalo.

Izpod kozolca so preplašeno sfrčali vrabci. Ko je odjeknil zadnji strel in so odmevi že zapuščali Malodolce, so se vrabci previdno preletavali nazaj, z veje na vejo in spet na požrtijo. Pogačarjeva muca se je oblizovala. Mlad vrabčič je izgubil življenje. Preveč se je gostil in se opijani.

Francuh je spet zavriskal.

Gledal je v dolino, kjer je samevala Dobenkova domačija. Tam je bila doma Dobenkova Zofija. Spet je zavriskal, kakor bi hotel nekoga priklicati. A zaman... Zofije ni bilo na spregled. Ne bobnenje mogočnih možnarjev ne vriski niso izvabili Zofije na livado pred hišo.

Včasih pa se je rada mudila na vrtni gredi in pogledovala v hrib k Pogačarjevim. Brez

pokanja in vriskanja jo je vabilo srce k Francuhu in nenasitne oči so ga iskale pod kozolcem, pri hlevu, na njivah, po travnikih...

Francuh je zamrmral. Misli so mu hitele k Zofiji. Pogledal je možnarje, ki so brez moči ležali razmetani v dolini ob skali. Pobiral jih je. Enega je razneslo na drobne koščke.

»Vraga!« je zagodel.

Nad Globjekom je nekdo zavriskal. Francuha je streslo. Pogledal je v hrib.

»Zelenškov Ciril?« se je vprašal. »Hm!« Zasmel se je sam nad seboj, hotel si je s tem utešiti rane v srcu. »Ta sili za njo. A Zofija...?« se je še kar spraševal.

Nad Globjekom je spet zavriskal Ciril in bliže in bliže so odmevali glasovi.

Na Dobenkovi zelenici se je prikazala Zofija in pomahala Cirilu v pozdrav, ko se je približal vrtni gredi, kjer so cvetele vrtnice, gladiole, petelinčki, dalijs... Zofija je utrgala rdečo vrtnico in mu jo pripela za klobuk.

Francuh je stopil za kozolec. Zamižal je. Nekaj časa je premišljeval. Spet je stopil nekaj korakov naprej in izza pšeničnega klasja gledal Cirila in Zofijo, ki sta zatonila za hlevom na pod, kjer so začeli udarjati cepci, da je veselo odmevalo po vasi.

Francuh je pobiral možnarje. Tri je že imel v predpasniku. Četrty mu je padel iz rok. Sklonil se je in ga z jezo treščil ob skalo, da je železo zamolklo zacinčljalo. Čez čas ga je pobral. Na poti je ležalo dno razbitega možnarja. Brnil je železo s poti.

»Hudimana, zakaj ni mene razneslo!« je zamrmral.

Bil je lep dan. Sonce je soparno pripekalo in oče Dobenk je gledal na vremenski hrib.

»Neurje bo!« je povedal mlatičem. »Salamsensko me trga po kosteh!«

Mlatiči so stopili k očetu Dobenku in gledali visoki Gozdnik, nad katerim so se zbirali temni oblaki.

»Hajc, hajc!« je priganjal Pogačarjev Francuh voliče mimo Dobenkove domačije. Napregel jih je in se v poletni vročini gnal v gozd po drva.

»He, Francuh, he, he!« je ustavljal voliče oče Dobenk. »Počakaj, še nikdar nisi šel mimo nas, da bi se ne odžejal. Tudi jaz ne grem rad mimo tvoje kočure žejen. Saj se ti nikamor ne mudi!«

»Po drva grem, po drva, in daleč so naše hoste,« se je izgovarjal Francuh.

»Kaj boš, Francuh, z drvni, saj sonce dovolj kuri! He, he!« se je nasmejal oče.

Francuh je napravil nekaj požirkov iz majolike, potem so pili drug za drugim še mlatiči. Zofije ni bilo na spregled.

»Hajc, hajc!« je pognal voliče Francuh. »Bog vam povrni, oče, hajc, hajc!« In udaril je po voličih, da so izginili za hlevom.

»Pa sedaj v gozd?« je dodal Ciril. Cepci so spet zapeli.

Od daleč je bilo slišati zamolklo grmenje in za goro so po nebu švigale strele. Smreke so se v vrhovih pozibavale, bukovina je šumela skrivnostno pesem narave.

Začele so padati redke, debele kaplje, z viharjem so med grmenjem in strelu priplavali nad Male dole težki oblaki.

Strela je udarila nekje v gori. Mlatiči so popustili delo, odšli s poda in se umaknili v hišo. Oče Dobenk je prižgal oljčno vejico in z blagoslovljeno vodo škropil okrog oglov. Mlatiči niso peli; strašno pesem so

pelj strela, grom, vihar... Nad Konjiško goro se je utrgal oblak. Rjave drče je spirala deroča voda. Potoki so prestopili bregove, vrhovi dreves so šumeli in tu in tam je zapraščala odkrhnjena veja.

Francuh je z voliči vedril pri Dobenkovi voh sosedih, pri Boltežarjevih.

»Strela! No, kleti pa res ne smem, saj že tako preveč kolje med nami!« se je zamislil. »Hm! Kaj pa, če bi Dobenkovi mlatičem le smuknil metlo. Pod je prazen. V hiši so. He, he, he!« se je zasmejal.

Smuknil je na pod. Previdno. Psu je vrgel kos štajerske klobase, narejene po kranjsko. Dež, grom, strela, vihar — vihar tudi v srcu.

»Pokazal bom Cirilu, da znam mlatičem napraviti sramoto. Saj je ni večje sramote za mlatiče od tiste, če jim kdo smukne metlo ob mlačvi,« si je prigovarjal Francuh.

Gorje tistemu, ki ga pri delu zalotijo in ujamejo.

Francuh je iskal metlo... Premetaval je snope. Pregledoval je vse kote. Našel jo je in veselo smuknil s poda.

»No, Zofija, le poglej, kako te Ciril, fant s hriba, varuje, kako pazi nate. Tako bodo tudi tebe smuknili, ugrabili, kakor sem jaz metlo, če boš imela takega ženina!« je govoril sam s seboj.

Na glas se je zasmejal. Tedaj pa je udarilo v bližnji hrast, da se je Francuh stisnil ob hlevski zid. Nekaj trenutkov je zadržal dihanje. Ko se je oddahnil, se je sklonil in hotel pobrati metlo.

»Metlo potrebujemo mi!« je veselo vzkliknil Ciril.

»Strela!« se je Francuh namrdnil. »Ste me le dobili?«

»Pa naše običaje tudi poznaš, Francuh?«

»Poznam!« je kratko odgovoril Francuh.

»Dajte mi metlo — in grem po voliče!«

Za ovinkom so čakali voliči.

»Na, Francuh, voliče!« je rekla Zofija in mu ponujala bič.

Francuhu so dali metlo. A ne mlačevske, temveč obrabljeno hlevsko metlo, s katero je moral skozi vas. Bič so dali Cirilu.

Čudno, drugim tatovom mlačevskih metel so se vaščani po navadi smejali in otroci so šli v trumi za njimi. To je bilo veselja in krohota. Ko pa je Francuh nesel metlo domov, so vaščani le za okni gledali za njim.

Le Ciril in Zofija sta si skrivaj pomežiknila.

Pogačarjev Tone je popravljaj telefonske žice. Plezal je z droga na drog. Ob porcelanastih osamilih je visel dolgo dolgo med nebom in zemljo. Ko se je spustil na cesto, ga je za noge lovil velik rak. Tone se je motovilil počasi k drugemu in se vzel nanj, kakor bi hotel uiti tistemu rogaču, ki ga je držal za noge. Visoko na drogu je čepel. Govoril je sam s seboj, ka-li? Ali pa je klical na pomoč, da bi ga rešili rogača? »Halo! Halo!« Nihče se mu ni oglasil, nikogar ni bilo na pomoč. Spet je zaklical »Halo! Halo! Proga Celje—Maribor!«

Skrit za grmom sem ga opazoval...

Tone je bil velik, močan, plečat. S košaticimi brki in s po strani poveznjeno cesarsko poštarstvo čepico je bil videti še resnejši kot cesar sam. Izpod čepice mu je štrlel šop las. Večkrat jih je porinil pod čepico, a so mu kmalu zlezli ven in mu spet radovedno pokukali izpod strehe.

»Halo! Halo! Ali slišite? Halo! Proga Celje—Maribor, odsek Ivenca—Male dole! Kaj? Samo vojska slišim. Vojska! Vojska! Halo! Kaj? Mobilizacija? Vojska s Srbijo? Vraga! Vojska!«

Nekaj trenutkov je poslušal pesem drogov in nihal visoko v zraku. Bal sem se, da bo kar zviška padel na zemljo. A se je spet oprijel droga, se ga krčevito držal in prisluškoval...

»Vojska! Heee! Zjutraj v vojašnico?« Zaklel je. Iz žepa je vzel škarje...

»Zek! Zek! Zek!« so pele žice, ko jih je Tone rezal. »Na, veličanstvo, vojska; jaz že rušim. Vojska! Komaj sem te odslužil, vaše veličanstvo, pa me spet kličeš. Tri leta sem služil — zastonj — veličanstvo, tri leta zastonj... Tu imaš vojsko in zveze, veličanstvo!« Spet je prerezal nekaj žic.

Splezal je z droga. Rogač se ga je ustrašil in ga izpustil. Približal sem se. Ob Tonetu je ležalo tisto železno okovje. Pobral ga je in treščil ob drog, da je zažvenketalo. Pogledal je v nebo, ki je bilo lepo modrikasto, pogledal po travnikih in njivah. Ob beli cesti so stali drogovci, s katerimi je bil tak prijatelj. Nemo se je poslavljaj od njih. Sonce je metalo zadnje žarke na cesto in risalo dolge sence brzozavnih drogov.

Stopil sem pred Toneta. Nepremično, začuden me je gledal in tiho rekel:

»Vojska! Jože, vojska!«

Kako tiho je spregovoril to besedo. Kakor bi ga bilo strah. Nekaj trenutkov je stal nepremično, zamišljeno.

»Greval!« je nato ostro odsekal.

»Repotije ni vzel s seboj. Saj je bila vendar vojska. Ležala je ob cesti, v jarku. Pot naju je peljala skozi gozdček do Zelenškovi. Sonce je pripekalo. Povsod so se pasle dolge sence. Zelenškovi so vozili z njive pšenico. Voliči so komaj vlekli.

»Hajc! Voliča! Hajc!« je priganjal gospodar živinčeti. »Še dva voza sta na njivi. Hajc!« se je pogovarjal z njima. Voliča sta vlekla in voz je škripal po ilovnatih cestih, obloženi in utrjeni s skalami.

»Kaj pa ti, Tone, sredi popoldneva domov?« je oče Zelenšek vprašal Toneta.

»Mobilizacija — oče — vojska!«

Gospodar se je ustavil; voliča tudi.

»Vojska?«

»Jutri moramo v vojašnice!« je dodal Tone.

Zelenškovi so onemeli...

Ves zasopel sem stekel k materi.

»Mati, vojska! Pogačarjev Tone je povedal. Na vojsko mora in Zelenškovi tudi in naš Jurij tudi, tako so rekli.«

»Vojska?«

Mati so položili majoliko na tla in po licih so jim zadržale solze.

»Naš Jurij — tako še mlad — in na vojsko.«

Mati so radi jokali. Če je odnesel kajuh pišče, so imeli solzne oči; če je odnesla lisica kuro, če si je jagnje zlomilo nogo, če jim je siromak tožil svoje gorje, če so še spomnili rajnkega očeta, rajnke matere — so imeli solzne oči — in ko sem jim povedal le besedico vojska, so jim polzele po licih debele solze... Hudo mi je bilo, da sem jim povedal novico ravno jaz, ki jih nisem nikoli žalil, ker sem jih imel rad, kakor ima rad svojo mater le otrok v svetu, obdanem okrog in okrog z visokim gorovjem, ki ne pozna skoraj nikogar drugega kakor mater, očeta, travnike, njive, cvetice in potočke.

Mati so odšli na njivo...

Sam sem ostal doma. Hiša je bila prislonjena v breg, gospodarsko poslopje je stalo na ravnem. Iz kleti je žuborela voda, ki je izvirala prav pod hišo. Vedno čista, neskaljena je bila naša studenčnica, kakor je bilo čisto in neskajeno življenje v naši hiši, v naši družini. Kadar so z visokih gora in razritih drč pridivjali v dolino hudourniki, umazani in razkačeni, je iz naše domačije, iz naše hiše žuborela v dolino čista studenčnica in se vila kot srebrn pas med zelenjem in vejevjem, med skalami in cveticami. Kolikokrat je sosedovemu mlinarju zmanjkalo vode v malodolski rečici, moji mlini pa so se vedno vrtili, saj so zajemali vodo iz neusahljivega studenčka iz naše domačije. Le sosedov Janez mi je nekoč iz hudobije snel mlinsko kolo in ga zagnal v potok, zato pa mi je drugi dan naredil dve kolesi, ki sta mleli noč in dan in metali s širokimi lopaticami studenčnico na vse strani.

»E, Jože, ti pa vedno melješ,« me je ogovoril mlinar, »moj mlin pa stoji, premalo vode imam.«

»Ko bom velik, bom zajel še več izvirka in napravil mlin, ki bo mlel noč in dan.«

Mlinar se je zamislil. Tedaj pa mu je Pogačarjev Tone zaklical novico o vojski. Jaz si mu je nisem bil upal povedati...

Tudi Jurij je prišel domov, za njim mati, oče, Marija in vsi so zaskrbljeno in topo gledali predse.

Mračilo se je... V lesovju je skovikala sova in oglašale so se ujede. Vmes je bevsknil Reks, sosedov Čuvaj mu je vračal lajanje. Veter je potegnil. Listje je šuštel. Včasih je veter butnil v vežna vrata, da sem se zdrznil in se pokrtil z odejo čez glavo.

Z materine postelje sem slišal pritajeno ihtenje. Iz daljave je bilo slišati petje. Marija je odprla okno.

»Na nebu zvezde sevajo,
na vasi fantje pevajo,
pojo glasno, pojo lepo,
pri srcu pa jim je hudo...«

Luna je metala srebrne pramene po hiši. Oče je odložil pipo. Reks je nategnil verigo in zarožljaj. Veter je odnesel melodijo daleč daleč... Mir pred viharjem... Mir pred vojsko... Reks je bevsknil.

Na okno je nekdo potrkal. Marija se mu je oglasila.

»Za očeta imam poziv — in za Jurija,« je dejal občinski sel.

Marija je prižgala luč. Sel se je poslovil. Luč za lučjo se je prižigala na vasi, kmalu so gorele po vseh hišah. Pri vsaki hiši se je oglasil sel. Prižigali so leščerbe, z leščerbami se je prižigal po svetu plamen vojske, plamen, ki je zajel ves svet...

Noč se je poslavljalna in izza hribov je zasvetila zarja, vsa rdeča, vsa krvava...

V tej zarji so se bliskali bajoneti... Mimo križa je stopal Tone. Peljali so ga žandarji. Mimo brzojavnih drogov in potrganih žic... Ropotija ni več ležala ob cesti. Ponoči so jo odnesli na vojaško sodišče, kamor so žandarji peljali tudi Pogačarjevega Toneta. Za njim so vekali Tonček, Metod in Ciril... Brez besed so se poslavljalni vaščani od Toneta, saj niti pomahati ni mogel v slovo. Vkovan je bil v verige...

Sosedova Majda je pripela Juriju na prsi rožmarin in mu vtaknila za klobuk pelargonijo.

Odšel je...

Pri križu je postal in se še enkrat poslovil od rojstne hiše, kjer smo stali vsi razen očeta. Ta je moral z Jurijem na vojsko.

Majda je jokala, materi so se solze že posušile... Nemo je gledala v hrib, za katerim sta se izgubila oče in Jurij.

Na križu so počivali jutranji žarki. Zdelo se mi je, kakor bi kanila na zemljo kri...

Pognal sem se za kozolcem v hrib in Reks se je zapodil za menoj. Še enkrat sem videl očeta, še enkrat Jurija...

Koraki so odmevali v sončno jutro, zamolklo, pritajeno, kakor bi se bali sveta. S sinom Jurijem sta šla skupaj — tiha, brez besed, neznano kam. Jurij in oče — in naše oči za njima... Ko sta zatonila za gričem, sem z Reksom poskočil za kozolcem do križa, ki je stal na razpotju: stezica v Konjiško goro, k drčam, k zmaju... stezice iz vasi v svet...

Zavila sta po stezici iz vasi — v svet... Ne sama. Tu je čakal na poti Jurija sošolec — tam očeta prijatelj. In spet se jim je pridružil Frančakov France, Ivanov Ivan...

Brez besed... S sklonjenimi glavami... Tisočero misli je šlo z njimi, tisočero misli jih je spremljalo...

Iz vsake hiše po eden, po dva, pri vsaki hiši so gledali za njimi po trije, po štirje,

po petero; šestero rok je mahalo za njimi... Nad Topličico je zapel gozdni rog. Zelenškov stari oče že dolgo ni trobil, danes je prijel za rog — zvoki so se tresli. Po njivah, travnikih, v loge, gozdove. Tresli so se zvoki, kakor so se tresle roke staremu Zelenškiu...

Brez besed so šli možje in fantje, brez besed so se vračali v hiše, v hleve, na skednje domači in vsakdo si je po svoje tolažil žalostno srce.

Sonce se je poslavljalo — zašlo je za hribe, za gore, za skale Karavank. Ponosen sem stal na hribčku, poleg mene Reks.

»Ko bom velik, bom tudi jaz šel na vojsko!« sem dejal Reksu. Pomahal je z repom in čez čas bevsknil vame: »Hau! Hau! Kaj boš ti — sirotle neumno!« Zameril se mi je Reks.

»Marš — domov!« In sva šla. Reks potuhnjeno za menoj. Nič ni skakal kakor druge kratki okrog mene. Pustil sem ga pri miru in počasi sva šla drug za drugim.

Mati je sedela v hiši za mizo. Ko sem vstopil, je dvignila glavo in si s predpasnikom obrisala oči. Nič ni rekla. Odšel sem.

Nikjer v hiši nisem imel več obstanka. Iskal sem Marijo. Našel sem jo v hlevu pri voličku. Naslonjena je bila z glavo nanj in, ko sem vstopil, si je tudi ona obrisala solze. Nič ni rekla, le objela me je in privila k sebi, meni pa se je čudno zdelo, saj me prej ni še nikdar objela.

Odšel sem. Reks me je čakal pred hlevom. Počasi sem zavil k sosedovim. Tiho je bilo okrog domačije, iz hiše je bilo slišati hlipanje. Tinčka sem našel pod kozolcem tihega; topo je gledal predse. Nisem ga ogoril — ni me videl. Ko si je z rokavom obrisal solze, sem se obrnil in odšel. Tesno mi je postalo pri srcu. Ne pri materi ne pri Mariji mi ni bilo tako tesno. Saj ju nisem razumel; tudi Reksa nisem razumel. Ko pa sem videl Tinčka, kako si z rokavom briše solze za svojim očetom, sem začutil v srcu nekaj čudnega še jaz.

»Jože!« me je poklical Tinče. Reks je obstal, jaz pa nisem mogel zaustaviti korakov.

»Jože! Jože!« je ponovil Tinče glasneje. Reks je planil za menoj in bevsknil vame in mi zastavil pot.

Počasi sem se vrnil k Tinčku. Gledala sva vsak v svojo stran — dolgo nisva spregovorila...

»Jože, ali veš, kaj je vojska?« me je končno vprašal in oko mu je strmelo nekam daleč.

Nisem mu vedel odgovoriti.

»Tam ubijajo ljudi! Ubili bodo očeta in Jurija in Ivanovega Ivana in vse naše iz vasi!« je dejal.

»Našega očeta ne bodo ubili, tudi Jurija ne in tudi tvojega očeta ne!« sem odvrnil.

»Še bolj me je stisnilo pri srcu in zasovražil sem vse, ki povzročajo vojske.

Stemnilo se je že, ko sva se ločila. Tudi na srce in v dušo mi je legla tema.

Pozno ponoči sem napajal živino. A ni hotela piti. Le »Muuu, muu!« se je razlegalo v mrak. Pa sem ji žvižgal in prigo-varjal: »Udi! Udi!« Živina me ni hotela razumeti. Res je, naš Jurij je lepše žvižgal, lepše prigo-varjal.

Tudi Tinče je žvižgal k napajanju, a živina je le zateglo mukala.

Mati je molčala. Na mizi se je kadila večerja. Prisedel sem in nekolikokrat zajel, a zajemal sem sam — in tudi kmalu odložil žlico.

Še tiše je bilo v hiši, bilo je žalostno; ura je enakomerno tiktakala, a včasih se mi je vendarle zazdelo, da bo opešala, obstala.

Pred hlevom je zalajal pes. Prisluhnil sem, a nikogar ni bilo k hiši. Spet je bevsknil. Stopil sem na prag, glej, pred hišo je stal Tinče.

Sedla sva na klop in dolgo molčala. Reks se je zagnal v dolino brez lajanja in spet pritekkel k nama. Legel mi je k nogam. Izza oglov sta prišla žandarja. Reks je zabevskal. Na puškah so se svetlikali bajoneti.

»Je oče doma? In Jurij?« sta vprašala.

»Ne! Odšla sta. Na vojsko!« sem odgovoril.

»Pa tvoj oče?« je vprašal Tinčka.

»Je tudi šel na vojsko!« je odgovoril ta.

»Dobro, dobro!« je dejal orožnik.

Tinče je vstal.

»Ni dobro! Ko bom jaz velik, ne bom šel na vojsko, pa čeprav bi me vi iskali, ne bom šel!« je moško odvrnil Tinče. »Na vojsko naj gredo cesarji in žandarji!«

Sunil sem ga v rebra, naj molči. Bal sem se, da ga bosta žandarja odpeljala. A Tinče se je še glasneje ujedal žandarjema.

»Cesar naj gre sam na vojsko, ne pa naš oče, Jurij in Jožetov oče!«

Žandarja sta vprašala tudi mene, če bi šel na vojsko.

»Ne! Cesar naj gre!« sem ponovil za Tinčkom.

Žandarja sta odšla. Od hiše do hiše. Iskala sta može in fante, da ni kateri izmed obveznikov ostal doma. S Tinčkom sva prisluhnila. Žandarja sta se pomenkovala.

»Uporniki! Prijavila bova komandi. To nista govorila fanta, to so govorili njuni očetje in bratje. Uporniki so ti ljudje!«

Po pohorskih drčah so spuščali v dolino les. Grmeče bobnenje je odmevalo po malodolskih grapah. Visoko na nebu je stalo sonce, kakor bi na dolgi poti onemoglo. Ni hotelo naprej, stalo je, pripekalo. Skril sem se pred njim v grapo za košat grm; za menoj je priskakljalo moje jagnje in zamekotalo poleg mene. Ovčica nikakor ni hotela pustiti jagnjeta samega. Nekaj kratov se je oglasila s svojim »Beee, beee, beee!« in pritekla k nama. Za njo še deset ovac. Koštruna nismo imeli, samo ovčice.

»No, ti koštrun, kje pa imaš koze?« mi je včasih ponagajal sosed. Koz nismo imeli, koštrun sem bil takrat res jaz. Dolge lase sem imel, razmršene, kakor bi jih razdejal vihar. Saj že dolgo ni bilo v vasi nikogar, ki bi znal sukati škarje in striči. Vsi fantje in moške so odšli na vojsko.

Da, na vojsko.

Sonce je še kar pripekalo, ni se hotelo posloviti. Tudi ovce niso hotele od mene. Počivali smo. Zdelo se mi je, da tudi sonce počiva, ni hotelo na dolgo pot. Lezel sem v grm, sonce me je iskalo. Bolj ko sem lezel, bolj je sililo za menoj in za ovčkami.

Še drče so utihnile...

Pogledal sem jih. Kazale so velike lisaste rane, ki so se med zelenim bukovjem in smrečjem hladile in celile. Uboge drče! Uboga slovenska zemlja! Zrak je trepetal v poletni vročini, le tu in tam je nihal nad cvetom metuljček belin in lastovičar je počival na razbeljenem kamenčku. Ptički so potihnil, visoko pod nebom je žvrgolel škrjanček in se kmalu spustil na zemljo, kakor da noče motiti blaženega miru.

Mir... V tistem miru sem prisluhnil...

Iz daljave je prinašal vetrič bobnenje s soške fronte. Bobnenje je naraščalo. Misli

so mi zbežale daleč na Doberdob, kjer je bil naš oče. Zamislil sem se... Še sonce si ne upa na pot mimo bobnenja, naš oče pa morajo biti tam... Iz teh sanj me je zdrnil pes, ki se je pognal izza grmovja in zalajal na pot, po kateri so šli štirje vojaki s puškami. Reks je zdirjal do njih in se zaganjal vanje. Eden od vojakov je snel puško in se hotel ubraniti besnega zaganjanja.

»Stoj!« sem zavpil.

Vojaki so obstali. Reks je pritekel k meni in se jel prilizovati. Stopil sem na pot k vojakom, za mano pa ovce.

»Reksa pustite! Pes je — saj ni vojak, da bi se bojevali z njim!«

Vojaki so gledali tjavdan, le eden se je zasmel in prevedel moje besede na tuj jezik, nato so še drugi bušili v smeh.

»Čigav si, fantè?«

»Kukovičev Jože, tamle je naša hiša,« sem pokazal na domačijo.

»Prav k vam gremo. Pokaži nam najkrajšo pot!«

Šel sem pred njimi, za mano ovce, za ovčami vojaki. Reks ni silil v vojake, včasih je postal in jih pogledal, nato pa stekel naprej proti domu. Mati je stala pri hlevu. Pogledala je psa, ki se ji je prilizoval. Povprašala je po čredi. Takrat smo z vojaki zavili izza kozolca pred hlev. Ovce v hlev, vojaki pa kar za njimi. Tisti, ki je nekoliko poznal naš jezik, je odgovoril mater.

»Po vole smo prišli za erar. Tule imamo listek vojaške komande. Denar vam bodo že izplačali pri cesarski blagajni.«

»Po voliče, kako bomo pa delali? Saj brez njih ne bomo mogli orati in spravljati z njiv! Pustite jih vendar! Moža ste mi vzeli in sina, ki je bil močnih rok. Ostal mi je le še tale fantič, ki je komaj zlezal iz plenice. Za božjo voljo, pustite nam voliča!«

»Mi ne moremo pustiti. Povelje je povelje. Tako so nam naročili in ni pritožbe. Cesarska vojska mora imeti hrane, kako naj se lačni vojskujejo?«

»Da. Vi niste krivi, vem,« je tiho odgovorila mati.

Vojaki so pripeljali živinčeti iz hleva. Gledal sem vojake, gledal voliča, gledal mater. Voliča še nikdar prej nista šla tako nerada iz hleva.

Stopil sem k njima, ju tapljaj po vratovih in jima govoril:

»Volek, Mirček, pridna bodita! Pojdita z menoj k vežnim vratom! Kruha vama bom dal, kakor vama ga je dajal oče, preden sta šla na delo, kakor vama ga je dajala mati, ko sta prišla z dela. Nata, na pot, hlebec domačega kruha, saj sta ga vidva pomagala pridelati! Pridna sta bila. Kako smo se razumeli! Zdaj pa vama zadnjič dam kruha. Počakajta, prijatelj! Še studenčnice za dolgo pot v Celje.«

In voliča sta šla z menoj kakor Reks, brez palice, brez vrvi. Objel sem ju okrog vratu. Vojaki so se že pripravili na odhod.

Mirček in Volek sta stala mirno. Mati se je vedno razjokala, kadar je oče prodal voliče, vedno je imela solzne oči, če je morala kaka žival na tuje.

Tudi takrat so ji bile oči solzne; in zdelo se mi je, da sta še celo Mirček in Volek solzna.

Skril sem se v hlev in bridko zajokal nad praznino v hlevu in nad praznino v srcu.

Oblaki so zakrili sonce. Tudi mlín ob studenčnici je že dolgo stal. Le pesem brzozajvnih drogov ni utihnila. Neutrudno je brnela o vojski... vojski...

Mamica, ali res?

Ančka Salmič

Mamica, ali ti res ni težko spati negibno pod hladno zemljo? Se ti je res umirilo srce in utrudile se pridne roke?

V vejah ciprese, čuj, ptiček žgoli in že desetič nad grobom vali, v polja se naša spet vrača pomlad. Mamica, vstani! Saj v grobu je hlad!

Pridi, da šla boš na polje z menoj, da bom pri delu kramljala s teboj. Saj že pšenička in rž zeleni, vinska gorica se v soncu blešči.

Saj si v življenju ljubila vse to: hišo in polje in vjnsko goro. V skrbi za vse ti neutruden korak vedno je hitel iz jutra tja v mrak.

Vsi smo prosili te: »Daj se odpočij!« »Ah, za počitek še časa zdaj ni. Potlej vso večnost počivala bom, ko me v poslednji ponesete dom...«

Zdaj že desetič se vrača pomlad, kar položili smo v večni te hlad. A ko se v večnost spet leto utopi, rana na novo zakrvavi.

Mladim koscem

Ančka Salmič

Kosci vi mladi, vstanite! Hoj! Hoj! Tam za gorami že rahlo dani se, travnik kot v biserih svetlo blešči se, mesec ves truden že leze v pokoj.

Urno, le urno sklepljite kose! V zgodnje naj jutro vam glasno prepeva, daleč po vasi naj speči odmeva, da se bo v kamri zbudilo dekle.

Hitro rokave zavihajte si, trava in cvetje, vse v solzah blešči se, kosa kot kača zdaj švigne, iskri se, že se vrstijo vam prve redi.

Deklice bodo za vami takoj težke, dišeče redi razmetale, vse našmejane, vse brhke in zale. Sladek je srečne mladosti napoj!

Če se telo vam in čelo poti, kosa pa vendar neutrudna še šviga. V soncu slepeče vam iskricice vžiga, v rokah ne zmanjka še mlade moči.

Ko pokosite do zadnje redi, ajdovih žgancev se smeje vam skleda. Mastni ocvirki na vrhu seveda. Sodček starine pa srca zvedri.

Narodopísna črtica

Med Šmartnim in Dobrno, tam, kjer se je nekdanj v srednjem veku ponosno dvigal šmartinski grad »Rabensberg«, leži majhna vasica s petimi hišicami. Ko je razpadal grad, so štirje hlapci, Jurek, Anže, Florijan in Andrej, kot najbližji podložniki gradu prevzeli grajsko posestvo. Vsak je dobil kos vinograda, gošče in nekaj njiv, Andrej še hlev, Anže pa kaščo z razsežnimi podzemskimi kletmi. Tudi razvaline grajske kapele so ostale pred njegovo kaščo, v kateri še dandanes stanuje družina, ki nosi ime po prvem gospodarju — Anželák.

Iz te vasi drži ozka stezica do majhne lesene kočice, kjer je domoval vsevedež Češúrek. Čisto na robu gošče si je postavil dom, le potka ga je vezala z vasjo. Nič ni imel, še pedi zemlje ni podedoval, da bi mogel suho kozo preživeti. Pa mu je bilo kar prav tako. Bolje je živel kot vsak gruntar v dolini. Poleti je bolezní zagovarjal ljudem in živalim, pozimi pa je rejene mačke »v kraj spravljál«. — Ljudje so ga kar radi imeli, le dekleta ga niso mogle, kadar je preveč v kozarec pogledal. — »Kaj boš ti, ki mačke žreš,« so ga pognale, kadar le ni nehal biti vsiljiv. Na zunaj je bil zoprni, majhen, zalit možic. Med životom in glavo ni bilo skoraj nobene razlike. Desno uho je imel nerazvito, brez uhlja, na levo oko pa je gledal prékasto. Jagodast izrastek pod levim sencem je dajal vsemu obrazu kaj čuden izraz. Močne, skoraj rdeče brade si ni nikoli bril, tu pa tam, ko so bile kocine le predolge, je vzel škarje in si jih prirezal. Med črnimi, redkimi zobmi mu je vedno ostajalo meso.

»Naj bo petek ali svetek, jaz lahko jem vedno meso. Še na veliki petek in na pepelnico si ga privoščim. Saj sem sljšal v pridigi na božji poti: kar ostane med zobmi od prejšnjega dne, lahko drugi dan poješ, čeprav je post. Meni je Bog redke zobe ustvaril, kot bi vedel, da bom imel vedno dovolj mesa, hi, hi, hi.«

Kadar se je hihital, se mu je v kotu ustnic razlezla rumena pena.

V svojo leseno kočico ni zlepa pustil človeka; kar skozi okno je že od daleč odpravil vsakogar, ki se je bližal. Če pa se je

kdo le še obiral, je spustil Murča z verige, da ga je pognal v beg. Le Polona, ki mu je po smrti Katre prišla kdaj kaj »pogospodinjít«, je smela prestopiti prag tega dóma. Pa tudi te ni navadno dolgo trpel pod streho. Ko se je je naveličal, je odprl vrata na stežaj in jo ob velikem hrupu in trušču pognal nazaj, od koder je prišla. In ko je spoznal, da težko živi brez nje, jo je poiskal in kaj hitro sta se zbugala.

Pri Vrhovniku v Orehovčah so zbolele svinje. Vse so že poskusili, da bi jih rešili, a zdelo se je, da ne bo nič pomagalo. Najbolj jim je bilo hudo, ker je manjkal še dober mesec do klanja. Nekega dne, ko je šel stari Vrhovnik s sinom steljo napravljat, je žena odločila: »Pepca, hitro se obleci, boš šla po Češurka. Takoj, dokler se ata ne vrnejo iz gošče. Pa tudi Češurek je zjutraj še doma, potem ga boš težko našla.«

»Po tega deda že ne grem. Saj veste, kakšen je...«

»Pri beltem dnevu te ne bo pojedel. In vedno tudi ni pijan. Kar hitro pojdi!«

»Ti preklicani mački, zdaj sem vam jo pa zagodel. Še pokrov in žabico. — Nobeden mi ne uide več. Mrjav — — — Ravno prav sem končal — — Čigava pa je tale srna?« Odprl je nizko okno in že kar od daleč vprašal:

»Kaj si k meni namenjena?«

»Dober dan. Da, mama prosijo, če bi prišli k svinjam pogledat. Pa ročno. In naročili so, če bi vzeli s seboj tiste črne bukvice s svetinjico...«

»No, me boš počakala?«

»Da, če bi kar z menoj šli, so prosili.«

»Stopi noter, saj te ne bom požrl.«

»Ne; vas bom kar zunaj počakala. Pa koš vzemite s seboj. Nam hoče maček že vsa jajca na gnezdih izpiti.«

»Ha, ha, saj sem dejal, zdaj se bodo pa začele koline. Hi, hi, sem kar prav koš spletel.«

S police nad vrati je vzel črno knjigo, svetinjico in krožnik.

»Trikráljevske vode pa gotovo kaj imate?«

»Ni vam je treba nositi!«

Iz predpasnika je vzela pisan robček in ga položila na desno oko.

»Kaj pa imaš, te oči bole?«

»Ječmenček se mi dela. Nič hudega.«

»Požeti ga bo treba. Počakaj me. Bo takoj dobro. No, pojdi sem.«

Na ramo je vrgel nov koš, iz kota vzel palico in potisnil lesen zapah za seboj.

»V oči me moraš gledati. Ko bom jaz rekel: Ječmen žanjem, boš ti odgovorila: lažeš. Bog ne daj se smeјati, ne bo nič pomagalo. Poskusiva.«

»Ječmen žanjem.« Z desnico je zamahnil nazaj pod dekletovim očesom tako kot pri žetvi, samo v nasprotno smer, na »upank«, kot je sam dejal.

»Lažeš,« je dekle nekam boječe odgovorilo. Nazadnje, ko je v tretje odgovorila »lažeš«, je morala pljuniti kar moč hitro na tla.

»Jutri bo že dobro.«

Ko sta se bližala vasi, je Pepco oblila rahla rdečica. Pohitela je, da jo je Češurek komaj dohajal.

Med potjo po dolini so ga ustavljali fantje in dražili, ko so opazili nov koš: »Letos si pa zgodaj začel s kolinami.«

Češurku se ni zdelo vredno odgovarјati. Tiho je zagodrnjal sam s seboj: »Taki zelenci — in si popravil koš na rami. — Pepco je vsedkar oblila rdečica, ko sta zavila mimo kake hiše. Pravi direndaj pa je nastal, ko sta prišla v Orehovče. Psi so se zagnali vanj kot sršeni, kadar jih razdražiš. Komaj se jih je otepal z močno kovano palico. »Ja, ja, sama nevoščljivost vas je, ko davim mačke namesto vas. Mrjav, mrjav. Vam diši mačja mast, ha... Ti pesјani ti. Ko bi vedeli, kako je dobra, to bi jo imeli v čislih, mrjav, mrjav — — —«

Vrhovka je bila že vsa iz sebe.

»Jaz nisem več tako pametna, kaj naj še poskusim. Joj. Že ob tretjo svinjo smo letos. Pomislite: brž ko jo kupimo in zapremo v svinjak, že nam zbolí. Pa smo že vse poti ubrali. Celo po zdravnika v Žalec smo poslali. Pa nič... Moj Bog!«

»Kaj vabiš take ljudi k hiši! Ali misliš, da se kaj spreumé na svinjske bolezni? Toliko ko krava na boben. Le poglej! Za vsako stvar svinjo cepi, da nazadnje, ko ti konec vzame, še za klobase ni več. Ja, ljudje božji, saj vidite. Imejte pamet —«

»Nazadnje sem pa dejala. Zdaj pa naj bo, kar hoče, kar po Češurka pošljem. Veš, še staremu nisem nič povedala.«

»Prav si naredila. Sam sveti Duh te je obseščil. Saj imaš trikraljevsko vodo? Na, tu v krožnik jo nalij. Pa ne več ko do roba. Ognja imaš še kaj v peči?«

»Vse smo pripravili.«

»Kar v svinjšček ga nasuj. Pa samo žerjavico izberi. Božjega lesa si dala kaj vmes?«

»Kar precej sem ga odlomila.«

»Drugo imam vse s seboj. Kje pa imaš otroke?« Nagnil se je k njej in ji na pol glasno govoril na uho. »Kar zakleni jih v hišo, je najbolje. Bog ne daj, da bi prišel kdo blizu.«

V nizke lesene svinjake za hišo je stopila najprej Vrhovka, za njo pa se je skobacal še Češurek. Odprla je »baltore« in klicala prašiča s koruzo v pletarju.

»Fej te bodi, kak si grd, fej te bodi, kak si grd! Fej te bodi, kak si grd,« je hitel Češurek, ko je dala svinja prvi glas od sebe, nazadnje pa prav pošteno pljunil v njeno bližino. »Veš, tujca nikoli ne spusti k živalim, ne h govedu, zlasti še ne k svinjam, ne da bi prej rekel trikrat: ,fej te bodi, kak si grd'. Sicer uroke dobi. Kar zapri vrata!«

»Oh, še tresko sem pozabila. — Saj bova luč prižgala.«

»Bog ne daj! Noben žarek ne sme priti zraven.«

Na tla v kot je postavil »svinjšček« z žerjavico. Nanj je položil krožnik s trikraljevsko vodo. Potem je vzel iz notranjega žepa majhno črno knjigo s tremi precej velikimi zlatimi križi, »Kolomonove bukve«, kot jih je sam imenoval. Počasi je spustil v krožnik Benediktovo svetinjico in začel moliti iz latinske knjige. Najprej po tihem, ko pa je svetinjica začela plavati po blagoslovljeni vodi, je tudi Češurek povzel močnejši in višji glas. Ob strani je stala Vrhovka in se ji je zdelo, kot bi bila v cerkvi. Sama ni vedela, kdaj je roke sklenila. V kotu pa je lahno upognjen nad trikraljevsko vodo »ramusal« čarovnik Češurek, da se mu je kmalu začel oglašati prašič, ki je ležal stegnjen kraj polnega korita.

»Na, šiček, na, na,« ga je začel čehlјati za ušesom. »Le poskusiva malo.« Vzel je krožnik in ga poškropil z blagoslovljeno vodo. Svetinjico pa je skrbno zavezal v voz velike rdeče rute.

»Ti ubožček ti! Na, saj bo šlo.« Pomagal mu je na sprednje noge. Ženi so se oči zasvetile. — Skočila je s pletarjem po koruzo. »Na, šiček, na, ti ubožček!«

»O, le počakaj, tako hitro pa ne bo šlo. Počasi si bo opomogel.«

Prašč je spet padel na trebuh.

»Kje si ga kupila?«

»V Celju, na sejmu.«

»Ojej. Ni ga privoščil tisti, od kogar si ga kupila. Ne smeš kupovati kjer si bodi.«

»Prejšnje leto so mi storile, pa sem jih pri istem kupila.«

Vtaknil je Kolomonove bukve nazaj v žep. Čez čas je spet polglasno pričel: »Ali pa si kdaj spustila koga k njemu, ki bi ga ne smela. Ljudem, ki krivo gledajo, nikoli ne razkazuj svinj. Tudi ne takim, ki imajo bulo na čelu.«

Vrhovka ga je plašno pogledala po strani.

»Tako na strani jo lahko ima kot jaz, he, he, he. Na čelu je ne sme imeti! Posebno se še pazi nevoščljivih ljudi. Veš, to so same nesreče za živali. — Ti, si slišala? Kdo ti je pa svinjake naredil?« se je na vsem lepem domislil.

»Sama ne vem dobro. On bo vedel, ki je bil tukaj doma.«

»So že stari?«

»Da, ded jih je že postavil.«

»Sta jih vidva kaj popravljal?«

»Lansko leto nam je položil nova tla stari Maček iz Zavrha.«

»Da, da. Saj sem rekel, da bo kaj takega. Sam vrag vas je obsedel. Takega človeka puščate v svinjak!«

»Po mačka je prišel, pa se nam je sam ponudil.«

»Ali ne veš? Kamor stopi ta zlodej, samo nesrečo prinese! Nekaj vam je zakopal pod podom. Ni druge pomoči več. Pod dvignite in pogledajte, kaj je. Le meni verjemi. Samo dobro ti hočem! — Na, šiček, na; lej ga, že poskuša.« Na vsaki strani ust sta se mu v kotu pocedili dve debeli slini in izginili nekje v kosmati bradi. Spet je pljunil kraj njega in polglasno pristavil: »Fej te bodi, kak si grd.«

Ko sta stopila na »ograd«, je vzel kreda in na hitro z eno samo potezo zarisal »morsko tace« na vrata, kjer je ležala bolna žival. »Pazi, da je otroci ne zbrišejo. Tudi jim ni treba povedati, kaj je to in zakaj je tukaj.«

»Kar bolj vesel se mi zdi. Ga slišiš, že čobodra po koritu.«

»Boš videla, kar kmalu bo dober.«

»Če nam res ostane, ti bom poslala kolone, Češurek!«

Ko sta se vračala proti hiši, sta na tnalu že srečala Vrhovnika.

»Saj sem rekel: Ne boš prej zdrava. — Pa mu ga majoliko vendar prinesem. Saj se je gotovo močno utrudil.«

Češurek je poškilil vanj, potem pa se obregnil.

»Pa ti poskusi, če znaš!«

»Tak 'rokus pokus', da ga nihče ne razume, ha, ha.«

»Še marsičesa ne razumeš, pa pomaga.«

»Na, rajši pij, saj tebi ne pride nihče na konec.«

Češurek pa ni nehal. »Praviš, da nič ne znam. Pojdi z menoj opolnoči pod cerkveno kap, pa boš videl vraga. No, pojdi, če si upaš. Bom videl, če boš še tako govoril. Če nočeš ravno pod cerkveno kap, pa pojdi z menoj, v ris skakat' opolnoči. Ti sam prinesem enoletno leskovko iz Kačjekovega kota. Bom videl, če boš še govoril: saj Češurek nič ne zna.«

»Lej ga, kaj misliš, da sem res tako hudo menil. Na, pij in nikar se ne vsajaj. Saj vem, da si z vragom v zvezi. Sicer bi ne bil tako spitan... Od jutra do večera garam kot črna živina, pa še nič nimam. Tebi pa vse na kup leti.«

»Hi, hi, človek mora znati živeti. — Bo ta šel z menoj? Saj se me nič ne boji. Ja, ja, mrjav, mrjav.«

Urno mu je segel za vrat, z drugo roko za zadnje noge in ga nekaj časa tehtal v zraku. »Vrhovka, tega si pa dobro zredila, hi, hi.« Odprl je žabico in ga hitro potlačil v koš. »Tako, zdaj mi pa ne boš več ušel. Mrjav, mrjav. Hi, hi, človek mora znati živeti.«

»Daj mu ga še eno zelenko za popotnico. Da mu bo pečenka jutri bolj teknila. Na, in bučo zvrni! Pot je še dolga. Bog ti ga požegnaj!«

Drugi dan je Češurek obedoval mačjo pečenko, pri Vrhovcu pa so morali zaklati bolnega prašiča. Morda je od tega preteklo šele dobro stoletje, a so danes taki vedeži le še za spomin in smeh.

1

Najstarejši človek v naši srenji je bil zadnja leta Radovničan Zatreparjev Janez. Sedaj ga ni več. Letos — devetnajst sto petinštridesetega — ravno o vseh svetih ga je pobrala smrt. Kar mimogrede, med mnogimi drugimi se je zglasila še pri njem.

Prazna stoji siva kočica v rebri na Strdenem brdu. Nič več se ne dvigne modrikasti dim iznad strehe, nič več ne zadone glasovi harmonike izpod gozda. In zmaj na njegovem ognjišču je zastal, povetil je peruti. Kadar koli bi bil človek, idoč mimo hišice, pogledal v okno, bi ga bil videl, kako se je motal izza okenskega okvira. Venomer se je polagoma, z navideznim naporom dvigal. Ni se utrudil, a zleteti tudi ni mogel, saj je bil samo — papirnat trak. Nevidna sila, skrita v ognjišču, mu je dajala življenje, pač samo zato, da se je ubožec kakor priklenjen trafil leto za letom. S to igračko in njenim trpljenjem je imel Janez svoje veselje.

Drugo Janezovo veselje je bila harmonika. Bil je tudi godec, a le takrat, kadar je bil čas za oddih in zabavo. No, ne mislim vznemati domneve, da je bil kdo ve kakšen umetnik. Zaigral je včasih le kako preprosto, domačo, o planincah, sončecu, rožmarinu.

In še nekaj je imel, a to samo on: dromljo, drobno jekleno dromljo, ki jo je stisnil pri igranju med ustnice, da je nekako dušila hreščeče glasove harmonike in po svoje razvnela poslušalstvo. Ej, kako so ga gledali otroci, kako jih je mikala ta dromlja.

A to je bilo že davno, že pred leti, da, pred desetletji.

Zadnje čase je Janez utihnil. Miroval je, saj je njegov čas že minil. Prestar je bil. Rojen je bil namreč že leta osemnajst sto šestdesetega. Zdaj si lahko mislimo, kako je moglo biti z njim. V letih osemdesetih, devetdesetih, pa še ob izmeni stoletja je bil njegov čas, potem so dobili besedo drugi. Star harmonikar ne vleče niti mladine, gode le še sebi.

No, saj tudi to ni bilo glavno, da je vlekel harmoniko. Godec je bil le za zraven, za zvečer, za v nedeljo. Bil je še nekaj drugega, pomembnejšega. Bil je zidar apnenic. Kuhal je, ali če hočete, »žgal« apno. Trdi kamen

je predeloval v voljno, mastno snov, ki se je raztegnila, raztopila, pa vnovič strdila, kakor si je kdo želel. Kot »član ljudske skupnosti«, kot »socialna osebnost«, kot »ud splošnosti« je bil važen, nevsakdanji »funkcionar«. Kot apnarja so ga poznali kmetje, obrtniki, zidarji, sploh vsi podjetnejši ljudje daleč naokrog. Kot apnar je prejšnje čase dokaj pomenil v zboru.

A sam se tega niti zavedal ni. To se mu je zdelo samo po sebi razumljivo. Saj ni iskal slave, ne visokega imena. Nikoli si ni želel biti lev. Bil je vse življenje ovca, pohlevna ovca.

Da, apno, eno glavnih osnov in podlag naših domov je preskrboval Gorenjcem. Iz njegovega apna bi se dalo zgraditi že čedno mestece. Marsikdo bi se bil v njegovem položaju že ponašal. On se ni.

Če je kanil kmet ali trgovec ali kdor koli postaviti novo hišo ali hlev ali kadar se je primerilo, da je tu ali tam pogorelo, ali kadar so v srenji sklenili sezidati ali povečati šolo ali kapelico ali kaj podobnega, vselej se je po navadi začelo povpraševanje po apnarju.

»Kje je Zatreparjev Janez? Ali ga je kdo videl? Kdo ve zanj?«

In so zvedeli: tam in tam je. »V hribih, v dolini, v rovtih.«

Nazadnje so le prišli skup. Prišel je do njega kmet ali odposlanec ali samo potovka: po daljšem ali krajšem iskanju so si stali iz oči v oči. In ko je vprašal odposlani: »Janez, ali bi prišel k nam staviti apnenico?«, je Janez povprašal: »Ali k vam? Od kod pa ste? Bentica, saj res!«

In oni je povedal, kdo je in od kod.

»Bog ve, kako bi se to naredilo...« je začel preudarjati Janez. »Ali se zelo mudi?«

»Seveda se mudi. Naročili so: čimprej.«

»Torej takoj — vi bi radi takoj. — Tega pa jaz ne morem. Oh, na to še misliti ni.«

»Poskusi, Janez, vendarle misliti na to.«

»I, bom pa pogledal. Kar pripravljajo naj, tako jim povejte. Kamen naj pripravljajo in drva. — Ali imate kaj hoste? Kakšno brinje? — Kolikor morete, pripravljajte! Bom že prišel gledat, pa se bomo domenili. Za zdaj pa ne morem.«

»Samo da ne pozabiš.«

»Nemara v jeseni? ... Ali spomladi,« se je slednjič domislil. »Temu in temu sem že nekaj obetal za letos, zato danes še ne vem reči.«

Tako se je sedaj približeval, potem spet umikal željam odposlanstva.

»Kako pa je z delavci? Koliko je domačih? — Ej, bo treba kamenja, bo treba prsti, bo treba vsega. Bo dokaj kopanja in nošnje. In suhe kurjave bo treba. — Kar po malem pripravljajte!«

In kadar se mu je zdelo primerno, je res šel, se dogovoril, si izbral kraj in naredil prve obrise.

Tako je bil Janez založen z delom od leta do leta, vse dotlej, da se je postaral in obnemogel. V nepretrganem delu in večnih skrbih.

Bil je Janez droben možicelj, stisnjenih ramen; obraz mu je bil rjav in uvel, zatemnel od dima, nekako napit in prevzet od saj. Bil je videti spolzek in neprikupljiv. Oči je imel plave; gledale so preprosto kakor oči otroka. Beli, zanemarjeni, nekoliko predolgi lasje so z belega prehajali na rumeno in spominjali na laneno predivo. In še eno značilnost je bilo opaziti na njem. Bilo je, kakor da nima trebuha: vsi bližnji telesni deli so se krivili proti sredini, kakor bi hoteli prikriti to pomanjkljivost. No — to je bila pač posledica bornega življenja v zadnjih letih. S kakšno drobtino je bil odpravljen, je skoraj neverjetno. Majhne so bile sploh vse njegove potrebe. Zadovoljen je bil z vsem. Zraven pa še brezdanje hvaležen. Ko mu je župan, že onemoglemu, poslal pičlo podporo dvajsetih dinarjev, je dejal potovki: »O, še so dobri ljudje na svetu.«

A trden je bil vendarle. Resno bolan ni bil nikoli. Če ne jeklen, drenov je moral biti.

A to je bilo že v rodu. Trden in zdrav rod je bil Zatreparjev. Tako trden in zdrav je bil že tudi njegov oče. To je bil sploh eden izmed temeljnih radovniških rodov. Njihovo gnezdo je bilo v Zatrepu, nekoliko vzvišeni ravnici, precej odlegli od ceste, ki drži ob rečici. Bilo je torej še bolj osamljeno kot hiše njegovih sosačanov. Ta osamljenost se je poznala po posledicah na vsem rodu. Ker so poredkoma prišli v stik z ljudmi, jih je skrbelo občevanje z njimi in so se rajši izognili. Bili so plašni. Zatrepar-

jevim otrokom, Janezovim bratom in sestram, so rekali hudomušneži »divji piščanec«, ker so se po navadi poskrili, kadar je prišel tujec v bližino. V tem je bil Janez z otroškimi vedenjem resnična, blagodejna izjema.

K njegovemu razvoju je precej pripomoglo tudi to, da ga je njegov oče že od mladega jemal s seboj k stavljenju apnenic. Med tujimi ljudmi se je kolikor toliko odvadil prirojene zakrknjenosti. Med svetom je lahko izprevidel, da mu nihče ne želi hudega, in se otrešel nepotrebnega strahu. Ostala mu je samo preprostost in precejšnja mera lahko-vernosti. To je podedoval v glavnem po materi, ki je bila preprosta in plašna, a se tega niti zavedala ni. Saj je vsa svoja leta preživela v Radovni in jo je le redkokdo videl zunaj Zatreparjevih njiv ali poslopij. Dalj kot v Gorje pa sploh vse žive dni ni prišla in je tam tudi pokopana.

O nji pripovedujejo, da je nekoč pripeljala dva sinka v Gorje v cerkev k spovedi. Poučevala ju je doma, nazadnje pa jima je še dopovedala, kako naj se vedeta v cerkvi, kako se je treba spovedati in vse, kar je potrebno. Postavila je vsakega na eno stran spovednice, sama pa čakala in opazovala iz klopi. Ko je spovednik odprl linico pred fantom in se nagnil proti njemu, je sinko planil od spovednice k materi: »Mati, nekdo je notri.«

Fantič je mislil, da se bosta kar z bratom pomenila skozi okenca. Mati mu pač ni mogla vsega vnaprej dopovedati. V svoji preprostosti je menila, da mu bo to samo po sebi razumljivo.

Pravi vzgojitelj Janezov je bil torej le oče, stari, silni Zatrepar. Ta ga je vzgajal za delo, za težko, pridobitno delo, z namenom in z željo, da bi ostal za njim naslednik v poklicu. Da, da, tudi Janezov oče je delal apnenice. To je bila že stara hišna obrt. Tudi on je bil močan svoje dni in se ni bal kamna in težkega dela. Svoje posebnosti pa je tudi imel. Govorili so o njem, da ima doma namesto ključavnice in ključa na skrinji mlin-ski kamen, ki ga, namesto da bi skrinjo zaklepal, položi na pokrov pa je zaklenjeno. Kaj takega si vsakdo pač ne more privoščiti.

In še drugo zgodbo so pripovedovali o njem ter o njegovi moči in vztrajnosti. Ne-koč mu je daroval fužinski lastnik na Savi, današnjih Jesenicah, dva stota koruze s po-

gojem, da jo nese, vso obenem, na ramah domov. Z njim je poslal spremljevalca, ki naj bi bil za pričo. Obložili so ga in sta šla, eden obložen, drug prazen, čez Mežaklo, a tako hitro, da je spremljevalec Zatreparja prisol, da bi si odpočila.

Se neko zabavno sem slišal in jo povem, čeprav se mi ne zdi prav verjetna. Nekoč sta Janez in njegov oče skuhala žgance in jih zabelila za poskušnjo — s smolo. Smola je pač zelo podobna navadnim zabelam, zato se ni preveč čuditi njuni poskušnji. Marsikdo si je že tudi v naših časih zastavil vprašanje, kje bi se dobilo kako nadomestilo za maščobo, a ni dobil nič pravega. No, saj se tudi njima ni obneslo. Janez sam je pozneje dejal, da bi ne bila povedala nikomur, če bi bilo dobro, marveč bi bila ohranila zase. Tako pa sta le dala med svet, no — če ni, pa ni. Čemu bi prikrival, če je zanič.

»I, no, nekaj žlic takoj, še toplih, je še šlo, potem pa se je ustavilo v grlu.«

In s tem so pozneje Janeza dražili. Saj zameril ni.

Tako sta jih stara dva Zatreparja spravljala na noge.

Ko so mladički odrasli, so šli po svojem, a njihova pota so držala bolj v goro in strmino kakor navzdol ob radovniški strugi.

2

Toliko o teh zadevah. Da se bomo laže razumeli, si oglejmo še Janeza v njegovih boljših, moških letih, kako je »svoje dni« delal in obratoval, kako se mu je godilo takrat, ko je bil v zreli moči in samostojen.

Med druga dela se mu je pred kakimi štiridesetimi leti vrinila tudi zidava Hribarjeve apnenice na Ravneh. Priprava je bila ista kot pri drugih njegovih delih: nekoliko so počakali Hribarjevi, da so prišli na vrsto, nekoliko jih je pa Janez naprej vzel — in je šlo. Lepo sporazumno. Vse ob svojem času.

Nekega zgodnjepomladanskega jutra se je oglasil Janez s kladivom, krampom, lopato in motvozom pri Hribarju. Že kar z namenom, da bi začeli z delom. Praznih potov ni imel rad. Ogledal in pripravil je vse potrebno sam zase že doma; sedaj je veljalo začeti.

»Bentica, oče, kam jo bomo postavili?« je vprašal gospodarja obzirno. Apnenice niti imenoval ni.

»Kamor boš ti določil.«

»To vam takoj povem: v goščo ne, tam je nevarno zaradi ognja. In tudi kar sredi polja ne. Najbolje bo takole ob robu gozda: je pripravno za zidavo in za kurjavo,« je pojasnjeval Janez.

»Imam tak prostor, pri tem pa še tak, da je v bližini dosti kamenja.«

»In da bo zemlja precej prodnata. Taka zemlja bolje prebavlja žerjavico. Na ilovnatih bi je imeli vedno polno peč, ker se ne spepeli.«

»Gremo pa tjale v jarek, kjer priteka hudournik iz gozda,« je menil Hribar. »In kamna je tam dosti, čistega, belega apnenca.«

»Tam, tam,« je potrdil Janez.

Ob ustju jarka, ob kolovozu, ki drži tod z gore, je bila lepa, zaokrožena tratica, v njeni bližini celo lesen tamar, da so imeli pristrešje za deževno vreme, shrambo za orodje in nočišče.

»Kaj hočete boljšega?« je vprašal Janez.

»Saj je že vse tu.«

Takoj se je lotil dela. Zabil je v zemljo količek z motvozom in odmeril kolobar. Okrog tega so v enakomerni razdalji zaznamovali mesta za vnanje stebre. Potem so se delavci razkropili po vse potrebno. Sprva je šlo lahko, ker je bilo delo na tleh, ko pa so prišli od zemlje, je bilo treba vso težo nositi po mostu. Bilo je čezdalje zamudneje.

Prišle so pomagat še ženske. Mlada, srčna dekleta so se sprva kar kosala, katera bo naložila več prsti v škaf. No, gorečnost se je kmalu unesla. Sčasoma so začele nakladati manj in manj, pač pa so več in več postajale, počivale in se podajale v pogovor z moško tovarišijo.

Tudi z Janezom, stavbenikom. Da, z njim še posebno, kar nalašč. Mikal jih je postavni fant. In so mu kmalu prišle do živega. Uganile so ga. Saj drugače ni moglo biti. Sprva so se ga nekoliko bale. Pričakovale so, da jih bo priganjal k delu. A jih ni. Zato so se kmalu povzele in so si postali prijatelji.

Janez se je sam kar ugodno počutil v njihovi družini. Dobro mu je dela celo njihova objest, s katero so ga skušale dražiti in so se smejale njegovi preprostosti. Saj pri vsej naklonjenosti lepemu spolu vendar ni bil nobeni nevaren. V zaupne pogovore se sploh nikoli ni spuščal. In tudi v razmere drugih se ni vtikal. Bil in ostal je zmeraj poslušen otrok, ki zlepa ni komu katere prerekel. Glavno pri njem je bilo delo.

Vsi vkup so se trudili, da bi bila apnenica postavljena čimprej in čim bolje.

Minilo je teden dni. Stavba je začela dobivati oblike. Koli niso več štrleli prazno in gluho v zrak, mednje se je vselilo okroglo ostenje s kamnitimi istejami. Stebri so dobili poševne opornike, da bi se vse skupaj ne razneslo. Ko je bilo treba skončati nad pečjo obok, je prišla najtežja preizkušnja za stavbarje. Zoževali in zoževali so odprtino, da je bila le še tolikšna, da bi človek zlezal skozi. Manjkalo je le še dvoje, troje kamnov. Tedaj je Janez, ko je vse pripravil, preudaril in dopovedal pomočniku, stopil na oder pod luknjo, upognil hrbet in se sključil, da so mu zaprli preostanek odprtine na hrbtu. Ko se je umaknil, je bilo »najtežje« opravljeno.

Potlej je bilo delo preprostejše in hitrejše, saj so mogli kamenje nakladati brez primerjanja in popravljanja. Treba je bilo staviti le še prsteno steno za okvir kamenju in potem čimprej napolniti nastali prostor s kamenjem. V središče nad pečjo so donášali kar moč debele kamne, saj ni bilo več skrbi in pomislekov, da bi jih vročina ne premogla.

Apnenica je počasi zrastle v višino. Čezdalje bolj je dobivala obliko srednjeveške utrdbe. Z močnim protjem zapleteni koš med pokončnimi drogovi, zatlačen z ilovnato prstjo in kamenjem, je grozeče kupal izmed dobja.

Leseni most so že dvakrat dvignili in mu zvečali strmino, saj niso več donášali po njem debelih kamnov, marveč le še drobiž in raztlačene šibre, kar se bo razkuhalo tudi pri manjši vročini. Pod mostičem je péril delavec grudo ilovice, iz katere bodo naredili plašč, da pokrijejo kamenje, kakor se pokrije poln lonec z železno pokrovko. Hribarjevi otroci si dajo opravka s smrekovim vršičkom, ki so ga ovenčali s poljskim cvetjem in pisanimi papirnatimi trakovi. Vozniki, ki so doslej dovažali kamenje, vozijo to popoldne v bližino peči drva in butare vejevja. Za začetek, pravi Janez, je najboljše vejevje in dračje, ker hitro gori in daje velik plamen, ki prodre čimprej skozi kamenje do vrha stavbe.

»Janez, drevi nam jih boš zagodel nekaj, ker smo ti tako pridno znašale tvojo apnenico,« je nagovorila Janeza »ezična Tinčina Minca, ki je služila pri Hribarju za dekle

in je bila tudi med donášalkami. Opazila je bila Janezov zadovoljni in smehljajoči se obraz in ni ji ušlo, kako vedno pogosteje postaja pod apnenico in jo opazuje.

»Saj ni moja,« je Janez takoj opazil hudomušno pomoto.

»Kako da ni?« ga Minca ni pustila do besede. »Kdo pa jo dela? Saj si ti mojster.«

»Kaj so pa potlej Hribarjev oče?«

»Ej, glavna zasluga je le tvoja. Je že tudi očetova, a brez tebe bi je mi vsi ne spravili skup. Kaj se boš skrival. Ti si glava.«

»O, Minca, jaz sam sem le sam. Že če bi tebe ne bilo, bi sedaj še manjkal dobršen vogal. Tudi tvoj delež je zraven.«

»Kaj jaz! Prst nositi ni taka umetnost.«

»Bentica, Minca, največji škaaf je bil tvoj.«

»Saj ni bil nikoli poln.«

»Četudi ni bil. Ti si že dovolj naredila. Vsaka toliko, pa bi bilo še prej skončano. Si že pridna. Ti bi morala iti kar z menoj. Ko si se že toliko privadila dela.«

»Ali bi me hotel?« se mu je nasmehnila. »Saj bi ti kar hitro omagala,«

»Pri meni bi ne nosila kamenja.«

»Kaj pa bi delala? Za vodstvo in ukazovanje si že ti dovolj. Vse bi ti pokazila. Ali pa še tebe zbegala, da bi skazil. Tu je treba biti previden.«

»Res, apnenica ima svoje muhe,« je Janez v delovni gorečnosti pozabil na dotedANJI pogovor. »Tó še ni vse, če zložiš visoko grmado kamenja, pustiš spodaj luknjo za ogenj in zakuriš. Ne, ne, Minca, treba je še kaj drugega. Treba je znati. To je res.«

»Kdo pa je tebe učil?« je obračala deklica pogovor spet v drugo smer.

»I, kdo? Pri očetu sem delal. Že kot otrok sem bil vsak dan pri apnenici. Z očetom sva poskušala marsikaj, kako bi se dalo napraviti hitreje in z lažjim.«

Tako se je pogovor zgubljal v prazno in prehajal v besedičenje. Vendar je obema ostal v spominu za dolgo.

»Seveda bi šla s teboj, rada bi šla,« mu je odgovarjala Minca na tihem, v dnu srca. »Saj ni prijetno služiti pri tujih ljudeh; gotovo bi bilo lepše imeti svoje ognjišče in nekoliko svojega doma.«

Toda Janezovo vprašanje je bilo tako malo resno, tako mimogrede, da ni mogla priti s svojim odgovorom na dan. Ostalo je vse pri starem. O lepem pogovoru je ostal pri obeh samo lep spomin.

In jim je res zaigral Janez ta večer. Tako je zahteval in predpisoval smrekov vršiček na apnenici. Oče Hribar je moral poskrbeti za likof. Gospodinja je pripravila delavcem prav svatovsko večerjo. Po vsem tem so se nazadnje še zavrteli. To je bil eden izmed Janezovih praznikov. Do takšnega je prišlo vsako leto dvakrat ali morda trikrat.

Da, po večerji se je začelo »veselje«.

Ko je Janez obsedel za mizo, mu je Hribarjev Mihec prinesel iz druge sobe harmoniko in jo položil predenj. »Na, sedaj nam boš zaigral, da nam poplačaš naš trud in našo zvestobo.« Govoril je slovesno in tudi vsa mladina je vstala in se zgrnila okrog Mihca kakor v podkrepilo njegovi zahtevi.

Janezu se je kar samo smejalo. Vzel je harmoniko v roke — in se je začelo.

Vsi, ki so pomagali pri zidavi, so bili pri večerji. Ko pa se je oglasila harmonika, se je priplazilo v vežo še nekaj novih iz sosesčine. Mladina je tako sredotočna in družabna, da se vedno boji, da bi česa ne zamudila.

Janez je igral dolgo in vztrajno. »Naj se naplešejo, ko so si tako zaželeli.« Sredi poskočnice se mu je znašla v ustih dromlja. Postal je dobre volje, kar razposajen. Najrajši bi bil zaplesal še sam. A ni bilo mogoče. Moral je igrati. A vendar lahko rečem: tudi on je imel ta večer svojo plesalko, čeprav je bila v drugih rokah.

Ko je prenehal igrati, se je utrujena in spehana usedla v njegovo bližino. Pogovorili so se in pošalili.

»Saj znaš plesati, Minca.« jo je pohvalil. »A si se prej še branila iti plesat.«

»Bolj težka sem, kajne, Štefan?« se je izgovarjala in se obrnila k svojemu plesalcu.

»E, kaj, to nič ne de,« jo je zagovarjal Janez. »Se boš že navadila.«

»Dobro plešeš,« jo je pohvalil Štefan.

»Ej, ravno tako je bilo za menoj kakor za vsako drugo,« se je odrezala v preprosti razsodnosti.

Janez se je veselo zasmel. »Saj res: ples je ples, ni pletev ali žetev.«

»Še norčujte se iz moje nerodnosti.«

»Kaj bi se norčevali. Kar je res, je res. Sama si rekla, da si težka.«

»Da sem težka — pri plesu. Kaj misliš, Janez, koliko tehtam?« bi bila rada prekusila še Janezove računske sposobnosti.

Premeril jo je s pogledom od glave do nog, v skrbi, da bi ne rekel premalo.

»I, boš pa že imela kakšne tri stote,« je razsodil. Vsekakor poklon, čeprav brez smisla. Smejala se mu je. In z njo vred so se smejali še drugi.

»Zaigraj, zaigraj! Sedaj ni čas za besedičenje,« je skončal pogovor Štefan in pomenka je bilo konec.

Drugo jutro se je zbudil Janez precej pozno v lesenem kobrnelu v tamarju za apnenico. Večerno veseljačenje ga je omotilo, da ni prav vedel, kdaj in kako je prišel na svoje ležišče, in si je moral nekoliko beliti glavo, preden se je domislil, kje pravzaprav je. Ptičje žvrgolenje v bližini, ki ga je zaslišal, ga je nekaj časa uspavalo, pa spet dramilo. V neposredni bližini tamarja je prepeval slavec glasno in razločno, drug mu je odpeval z nasprotnega brda. V bukovju se je oglašala kukavica in kosi in drozgi in drobnejši ptičji zbor je gostolel vmes. Saj sta se ravno tiste dni stikala maj in junij.

Preteklo je še nekaj časa, preden se je Janezova omotica dokončno prevesila v zavest, da je že nov dan. Trenutna zaskrbljenost, češ da je zaležal, se je razgubila: apnenica stoji zunaj dokončana in že gori. Domača fanta sta kurila to noč, saj sta se tolikanj veselila tega. Na kurjače se torej lahko zanese. Poznal je navdušenje mladih do ognja in vedel, da dečka ne bosta kurila premalo, preveč pa sploh ne moreta. Nazadnje je še nekoliko poležal, že povsem buden in spočit.

Slednjic se je usedel na ležišču, se pokrižal in postavil še klobuk na glavo. Bil je opravljen.

Potem je odšel nekako slovesno gledat gorečo apnenico.

Ustavil se je v primerni razdalji od trdnjave, tako da je imel vso stavbo hkrati v očeh.

Nad krovom je migljalo od vročine, ki je izganjala vlogo iz kamenja. Spodaj, ob robu ilovnate ploskve so že sikali ognjeni zublji izza prstene stene. Na več krajih je počila ilovnata plast in tudi tam je žehetelo in sililo kvišku. Smrečica s šopkom je mahljala, se parila in venela. Papirnati trakovi so trepetali in silili kvišku, a niso mogli stran. Na mah je vse obenem vztrepetalo močnejše, plameni so zgrabili trakove, jih dvignili, šinili z njimi kvišku in jih použili.

»Ardečina!« je vzkliknil Janez. »Ali si jih videl peteline! — Na, na, so že zleteli tračički! Jih že ni.« Obraz mu je žarel kakor v zamaknjenju. »In tako hitro. — Dobro sta kurila ponoči,« je pohvalil kurjača, ki sta stala pred pečjo in čakala njegovega prihoda.

»Sta že prava fanta. Nista se obirala. — Kako vama je kaj šlo? Dobro, kajne?«

In fanta sta mu vsa navdušena pripovedovala, kako sta prebila noč.

Takšno »svoje« veselje je imel apneničar z ognjem. Kadar je videl razgreto apnenico, žehtečo in razpaljeno, se je vnelo tudi njemu srce v prsih. Takrat je za nekaj trenutkov pozabil na vse, nia ves svet. To veselje mu je ostalo za vedno, še na stara leta. Veselje je imel nad ognjem v peči, nad razvnetimi plesalci, kadar so se vrteli v mladostnem ognju okrog njega — in temu njegovemu zanimanju moramo pripisati tudi papirnatega zmaja, ki se mu je prav do njegove smrti grel nad ognjiščem. Saj je še starček skrbel zanj kakor za svoje dete. To neboljenje mu je moralo nadomestovati nekdanji svet. Saj se je moralo vrteti pred njim tudi še tedaj, ko je sam že obnemogel in večinoma brezdelen sedeval ob ognjišču. Od tega papirčka je neusmiljeno zahteval, naj se vrtil pred njim. Ne, ta se mu ni smilil, kakor da se zrcali v njem njegova pojemajoča moč, ki tudi več ne zmore velikega, težkega kakor v davni mladosti.

Apnenica je gorela teden dni nepretrgano noč in dan, da so plameni predirali kamnitno zgradbo in so ognjeni petelini plesali nad krovom. Peč je kar požirala kurivo. Kakor teče voda po slapu, tako so tekli plameni po peči. Kurjači so zamazani in potni tlačili vejevje in polena v žekno. Mešali so z osmojenimi drogovi po žerjavici, čistili dušnike in že utrujeni, naveličani in neprespani posedali po kladah.

Nazadnje so še zadnjič založili debelih trkljev, kolikor največ so jih mogli spraviti v peč. Nato so ustje zazidali in zabili s prstjo ter ga še ogradili z deskami. Vročina je razsajala samo znotraj in proti dnu po vseh koticih. Silila je ven in iskala duška. Da bi ne bilo v steni prožnega, vitkega protja, bi jo bilo razneslo. Po vseh razpokah in špranjah so grizli plameni pleteni koš. A počasi so pešali, se umirili, omagovali. Zmanjkalo jim je hrane. Apnenica se je ohlajala, bila je kuhana.

S tem je Janezova zgradba odslužila. Ogenj je omečil kamen in ga naredil raztopljivega. Sedaj so ga mogli dobiti v roke zidarji in stavbarji. Prsteno trdnjavo so porušili in odločili zrnje od plev.

Kjer je bila apnenica, je za spomin ostala le še stlačena in povožena zemlja in prsten kolobar, podoben velikemu rdečkastemu svitku iz sežgane prsti, ki je obležal na kraju porušene stavbe. Le-ta se je počasi zaraščal s travo, potem z grmovjem in nazadnje z drevjem. Marsikje, ob robu gozda ali sredi travnika ali ob jarku hudournika, nam kaže še danes takšen spominek kraj, kjer so prednamci našli gradivo za naše domove.

3

Ko so večnemu brezdomcu začele moči očitno pešati, je končno jel misliti na lasten dom. Čutil je, da mu omagujejo moške sile. Videli so to tudi drugi. Opazili so, da se rad vsaj nekoliko nasloni, če ni priložnosti, da bi kar sedel. Včasih je potarnal pred znanci, kaj ga še čaka, kam se bo zatekel v starosti. Pa mu je svetoval ta in oni: Sezidaj si hišo. Skuhaj si apna, kamenja si oglej ali pa izberi selišče tako, da boš imel kamenje v bližini, z lesom ti bomo pa drugi pomagali in zidaj — pa boš na svojem. Saj znaš zidati.

In res: srenja sama mu je izbrala in določila selišče, če že ne na najboljšem, pa vsekakor na enem izmed najlepših krajev blejske okolice: na Štrdenem brdu, na sončni rebri, na kraju, kjer se končava njegova rojstna radovniška dolina in se začne širiti v čisto polje. Tu naj bi bil kot vratar Radovne. Od tod so krasni razgledi — na Blejsko jezero in grad, pa na gorenjsko ravnino, na Karavanke in na Kamniške planine, na bogate gozdove Pokljuke in Jelovice.

Tam se je kar na hitrem, v nekaj mesecih pokazala žolta stavbica, ne velika, preprosta, a vendar lična. Dom je bil le. Janezu je zadostoval. Kako ga je bil vesel. Ker ni nikogar sovražil in nikoli nikomur nasprotoval, so tudi njemu vsi pomagali. Vsi so hoteli biti njegovi prijatelji. Pozimi se je spočela misel, pomladi je zorela, naslednje zime je bil že na svojem. Imel je že lastno ognjišče.

Z novo hišico se je začelo v njegovem življenju pravzaprav novo poglavje.

Novi naselnik je mahoma oživil sončno reber pod gozdom. Opustil je svoje nomadsko življenje. Obsedel je v kočici in brnjal to in ono. Takole pod večer pa je vzel v roke harmoniko, se usedel na klopco pred vrati ali kar na trato in zaigral.

Navadili so se ljudje njegove muzike in prav pogrešili so ga, če se je kak večer spozabil in ni bilo njegovih večernic. Mladina se mu je začela sama od sebe bližati. Iz vasic ob Radovni je prišla najprej dečad, a polagoma tudi odrasli in odraščajoči fantini in dekličiči. Ob nedeljskih popoldnevih je vse hitelo »k Janezu«. Podili so se okrog bajte, kričali in utrinjali modre in neslane, metali krajcarje v zrak, se ruvali in borili in poskušali svojo moč in hitrost. Janez pač nikogar ni učil, zadrževal ali svaril koga ter mu branil pa tudi ni.

Takole pred poldnem ali ob deževnem vremenu je izdeloval javorove žlice, kuhalnice, cokle in žličnike. Z žlicami in tako drobnjarijo se je oddolževal kmetskim gospodinjam za njihovo naklonjenost. Kar same od sebe so se začele spletati drobne zveze na vse strani. Kadar je šel v vas, je vtaknil nekaj takih belih izdelkov v žep, pa sta napravila z gospodinjo kupčijo ali menjo. Vsakikrat je prinesel kak zavitek ali vsaj hlebček domov.

In še nekaj se je pokazalo v rebri. Janez je polagoma začel dobivati stalne goste. Dobil se je tu pa tam kak drug tak »Janez«, ki ni bil za nikamor, pa se je srečal s sebi podobnim. Spoznala sta se in sprijaznila. Marsikaterega potrebnega je prenočil samotni Janez. In takšen znanec se je ob drugi priložnosti spet oglasil pri njem.

Tako je Janez navsezadnje dobil tudi življenjsko tovarišico — pri svojih osemdesetih letih.

Do česar ni prišel v dobi svojih najboljših moči, mu je bilo prihranjeno za dneve težav, ki čakajo vsakogar, mu je bilo prihranjeno za dobo resnične potrebe, za dobo stiske, desetkrat povečane z vojno in lakoto in preganjanjem, z veliko zmešnjavo in negotovostjo.

Janezova bajtica je imela pravzaprav samo dva prostora za bivanje: vežo, ki je bila obenem kuhinja, in izbo. Bili pa sta obe, vsaj zadnje čase, precej zanemarjeni. Janez se je težko spravil k čiščenju in je vedno odlašal z njim, od zime na pomlad in od po-

mladi na jesen. Tako ni počedil do kraja — nikoli. Šele z Mininim prihodom se je to zboljšalo, a tudi ona, starica, je rada pozabila na to. Kako le boš, ko je imela zraven še toliko različnih potov. In pa tudi, ko ni nič zaleglo. Takle majhen prostor je takoj smeten, pa ga pometaj, kolikorkrat hočeš. No, saj se tudi takega navadiš.

V Janezovi kuhinji je bilo tisto dopoldne prijetno, tihotno. Nekoliko zanemarjeno na videz, a to ni moglo biti veliko drugače.

Okrog predice je bil pod do malega pokrit s pezdijem, ki se je po malem, a neprenehoma otresalo od predivnate kodelje, viseče na koželju, ki so jo pukale roke predice. Okrog pečice so ležale trščice, kosci drevesne skorje in drobci suhljadi. V kotičku ob vratih je prikrivala tudi ondi stoječa metla cel kupček podobne zmesi.

To je bila ena značilnost izbice, a še drugo bi omenil, ker se mi zdi nekaj posebnega. Na sivi steni je visela slika svetega — Elije: dva iskra belca v divjem diru sta peljala preko oblakov bleščoč voz z gorečimi kolesi, na katerem je sedel dolgograd starček, še vse starejši in bolj bel od Janeza. Svetnik je bil videti, kakor da navzlic vozu kar samostojno plava po ozračju. Podoba je bil nekoč Janez kupil od popotnega krošnjarja. Bog ve, zakaj so se mu oči prijele ravno te razvihrane slike. Morda prav zaradi uporabljenega ognja. Nemara pa tudi zato, ker je prav taka podoba visela v Radovni pri Šimnovih v družinski izbi v kotu nad mizo.

Janez je sedel sredi izbe in z ročnim strugalcem dolbel v javorovo poleno okroglo dolbinico, zraven pa večkrat skrbno pogledal proti predici, sedeči pri edinem oknu.

Bila je, rekel bi, skoraj ena izmed starih, nekdanjih pravljicnih predic, sedeča pod oknom, kakor da je preostala še iz davno minulih časov. Obraz je bil naguban v množico drobnih gub. Starosti bi ji ne bilo mogoče presoditi. Vsekakor se je bližala Janezovim letom. A predla je še kar izvrstno. Kolovrat ji je še brnel pod nogalnikom kakor pod nogo mlade in lepo je snovala in razpenjala tanko nitko, gladko in enakomerno. Tudi zanjo je poskrbel Janez primerno zaposlitev, »da bi ji ne bilo dolgčas«.

In še tretji je bil razen Janeza in predice tisti čas v tem prostoru. V kotu ob pečici je ždel in si tiščal sklenjene roke med ko-

lena, mirno, da bi ga komaj opazil. Bil je zanemarjen moški, za pol mlajši od onih dveh. A tudi ta jima je bil podoben, da bi bil lahko njun sin. Tudi ta je bil po obrazu in barvi in po vsej zanemarjenosti skoraj isti. Ni bil žolt, ni bil rdeč in tudi ne bel. Bil je obraz, o kakršnem na splošno pravijo, da nima barve. Senčna rastlina, brez izraza, posebno še zato, ker je imel v obrazu samo eno oko. Bil je Lokarjev Gašper, tudi še fant, oglar, gozdni človek, ki je le na svete čase prišel med ljudi, a nikoli ni pozabil oglasiti se pri Janezu, mož, ki je bil po srečnem naključju zgrešen pri požigu in pokolu Radovničanov, a se od tistega časa še ni bil vrnil v opustošeno dolino. Tudi ta je bil tu kakor domač. Tako kdaj pa kdaj, neobvezno, je poskrbel za drva ali za kakšno popravilo. Posebnega dobička pa Janez ni imel z njim.

Tudi sedaj je sedel ob pečici, nalagal drva na ogenj in zraven opazoval Janezovega zmaja, ki se je polagoma vrtel nad pečko. Dolgočasil se ni zaradi molka, ki je tisto uro vladal v izbici, saj je bil vaje tihote. V gozdu se ni mogel pogovarjati z nikomer, razen če se je hotel sam s seboj. No, saj se je včasih res.

Kadar je govoril, se mu je glas čudno zaletoval, približno tako kakor glas vznemirjene kokoši.

Nenadoma je Janez vstal od svojega rezljanja in se približal predici. Vznemirjen je obstal sredi izbe.

»Škripati je začel tvoj kolovrat,« je omenil in naravnal pogled na brneče kolo tam spodaj. »Kaj bo iz tega?«

»Ah, kaj! Namazati sem ga pozabila zjutraj,« je odvrnila predica. »Prej mi ni prišlo na misel, a sedaj se mi ni zdelo vredno vstajati od dela.«

»In tako blede se mi zdiš.«

»Saj sem bila vedno bela.«

»Rjava je prava,« se je posmešnil Janez, hoteč pobiti njen ugovor s pregovorom. »Bela ni dobra.«

»O, Janez, bela je najtrdnjša. Niti smrt je ne spremeni.«

Tako je odgovorila stara predica. Ne za strah, za šalo bi ji bila smrt.

»In vendar so bili Radovničani črni po smrti,« se je oglašil Lokar izza ognjišča.

»Ali jih je bilo treba tako? ...« je zatarnala ženica za kolovratom.

»Pa so jih le,« je bil neusmiljen Gašper. »Kakšen je bil Šimen! En sam črn ogorek. Komaj ga je bilo še toliko kot moje glave. In drugih? — Samo še pepel.«

»Ah, ti pogrebi ...« ji je ušlo z jezika. »Ali jih je bilo treba takole?«

Umolknila je. Ali ni rekla že preveč? Ali ni izdala svoje skrite misli? Ujela je Janezov nezaupljivi pogled. Saj je slutila, da jo možiček opazuje, da mu zares ne more prikriti svoje slabote.

»Druge kratki nisi pozabila,« jo je opomnil še enkrat.

Rahlo očitavanje je bilo v tej opomnji, nezaupanje v njeno odkritost. Zdelo se mu je, da se le sili in premaguje, da se le dela trdno. Ej, skrbi ga njeno zdravje, bolj ko njo samo.

»Nekoliko me res hoče boleti glava,« je priznala.

»Se mi je zdelo.«

»Oh, Janez, če bi nemara stopil k Bregantovi mami vprašati, če bi mi poslali pest kamilic,« je zaželela Mina. »Morda bi mi storilo dobro, če bi se spotila.«

»Pa pojdem,« je bil Janez takoj odločen.

Čez deset minut je bil že na potu.

Šel je pogumno in jadrno, še kar hitro za svoja leta. Glavo je nagibal pri hoji nekoliko naprej, ramena stiskal še tesneje; prijel je palico z levico, kakor da mu je prišla po naključju v roko, ne da bi jo uporabljal, ne da bi segal z njo po poti predse. Pa je capljal kakor mlad kužek, ki tudi nese palico za gospodarjem, a sam ne ve zakaj. Palico je vzel s seboj pač zato, ker je vedel, da Mina želi tako, in se je bal, da bi ne bila nejevoljna.

Okrog poldneva se je vrnil s kamilicami in še z lončkom mleka.

Ampak Janezova skrb ni bila prazna in neutemeljena. Ženica je bila takrat že resnično bolna. Drugo jutro ni vstala kakor po navadi. Popoldne je šel Lokar po zdravnika in le-ta je ugotovil »špansko«. Slabovoljen je bil zdravnik, ko je prišel ves zasopel v hrib. Mož je bil tiste čase večno prezaposlen. Saj se še vsakdo spominja, kako so bili oblegani zdravniki med vojno, kjer koli je še kateri gibal. In pa še, ko je videl, da v borni bajti in v teh okoliščinah ni mogoča prava postrežba. Naročil je, naj bolnico čimprej preneso v vas, ležečo niže v dolini ob Radovni, v ubožno hišo.

Oba sta se prestrašila zdravnikove odredbe, Janez in Mina. Preseliti bolnico! Saj to je vendar nemogoče. Saj to je neusmiljeno. — Toda nujno. Zdravnik že ve, kaj odreja. Ah, ne, zdravnik se le boji, da bi ga še enkrat ne klicali sem gor, v reber. »E, kaj, ali ne bi rajši kar tu ostala? ...«

Zdravnik je odšel. Nastala je tišina. Nihče si ni upal spregovoriti. Ah, ta nesrečna bolezni! Kaj le bo iz tega?

»Ali boš res šla?« je Janez slednjič spravil iz sebe. »Ali res moraš iti?«

»Oh, Janez, doktor je rekel.«

Janez je streslo. »Doktor lahko reče. Kaj pa doktor ve, kako se gre od doma!?«

»Pa bo le morala iti,« se je vmešal Lokar. »Če hoče biti še kdaj zdrava.«

Starcema sta vztrepetali srca. »O Bog, res,« je vzdihnila bolnica.

»Gašper, poskrbi no ti, jaz ne morem,« je poprosil Janez. »Še to ji naredi!«

Lokar je res brez odlašanja odšel v vasico ob radovniškem mostu po pomoč. Dobri ljudje so bili takoj pripravljene pomagati. Kar z njim so prišli: dva nosača in nekaj žensk. Ti so nemudoma opravili tolikanj nežazeleno selitev.

Ko je Lokar odšel, sta še zadnjikrat ostala Janez in Mina v koči sama. S kakšnim milim pogledom se je Janez poslavljaj od bolne družice, kako proseče ga je pogledovala ona. Bile so zadnje sile src in duš, že povsem izčrpanih, a še te so bile pripravljene za vzajemno žrtvovanje. Ali se bo poživila slabotna lučka od bornega plamenčka, ali bosta ugasnila oba hkrati. Kako rad bi ji bil Janez pomagal, a prav tako rada bi bila ona pomagala njemu. Oba sta imela še polno upov, polno skrbi, zraven pa še tako prepolno strahu. Kako nerada gre uboga starica iz svojega doma. Privadila se je tu in skrbi jo, kako bo v vasi. Saj se tako boji, da bi bila komu v nadlego.

Domislila se je še enkrat vzajemnega zagotovila, ki sta ga bila sklenila in podpisala z Janezom, in svojega trdnega zaupanja, da bo držalo. Da, pred notarjem sta bila napravila zapisnik, da bosta dedovala drug po drugem. Da bi bilo pač dovolj trdno. Ne vsak zase, drug za drugega. In sedaj se podira tudi to. Saj je vse tako krhko, tako spremenljivo. Človek vida, hoče gotovosti, a vsi načrti se rušijo drug za drugim, ker so pač človeški. Usode ne moreš spremeniti.

»Ej, kakor bo, bo. Vdati se je treba. Reševalci' so že tu in ti ne morejo čakati.«

»Da bi le kaj skoraj prišla nazaj,« je še voščil Janez, ko so jo odnesli. Potem se je obnemogel naslonil na podboje vrat. Slutil je, da jo vidi zadnjikrat. In res je bilo tako: čez dva dni je ženica umrla.

4

Po Mininem odhodu iz hiše se je čutil Janez popolnoma uničenega. Bil je kakor ubit. Nič več ni mislil ne na delo ne na jelo in na življenje. Kakor teliček, ki ga ločiš od matere, ne pogleda v jasli, se ne zmeni ne za človeka ne za druge živali, mu ni mar za vse drugo na svetu razen za najdražje, tako tudi Janez ni pogledal ničesar, se ni pozanimal za nobeno stvar več. Obseдел je ob ugaslem ognjišču in solze so mu polzele po temnem licu, puščajoč za seboj vlažne sledove. Bilo mu je bridko pri srcu.

Misel na Mino mu ni šla iz glave. Pogovarjal se je z njo. Ni se mogel iznebiti občutka, da je še vedno tu. Toliko bi ji imel še povedati.

»Odkar je bila pri meni, se mi je godilo dobro. Tako mi ni bilo nikoli poprej. Da, boljše nikoli, niti v mladosti. Vse mi je prinesla k rokam. Saj sem se skoraj odvadil hoditi.« Zares, njegova hoja ni bila več hoja moža, marveč klavrno stopicanje. Kamor koli je šel, je hodil rahlo, po prstih, s kratkim korakom. Za daljšo pot sploh ni bil več. Tega se je zavedal popolnoma jasno.

»In sedaj, če bi je ne bilo nazaj, kdo naj bi hodil? ... Sam? — Moj Bog! Kako? — Lokar nemara? Oh, Lokar ne bo hodil. Ta je še mlad in se ne bo ukvarjal s tem. In tudi sicer ni za to. Pač, je: po zdravnika je šel Lokar,« se mu je misel uprla. »Da, po zdravnika že. Toda iti po zdravnika je kaj drugega. Iti po zdravnika je važna reč, je velika reč. To je delo za Lokarja. A za drobtinice je bila le ona. Lokar tega nikoli ne bo razumel.«

Kako jasno je občutil, da bo posej navezan edinole še nase.

Hočeš nočeš je moral premišljevatati sebe in obenem njo. Kako sta se sprijaznila že davno, davno, pred mnogimi leti na Ravneh pri Hribarjevi apnenici, kako sta se jima vneli srca in kako je to minilo. In vendar ni minilo. Živel je, tlelo je v srcih. In kako sta se vnovič srečala, se sprijaznila, se zve-

zala. Koliko mu je povedala o sebi? ... Malo. In vendar — vse. Saj ni bilo povedati kdovekaj posebnega.

Bila je poročena, a že ovdovela. Družina se ji je razšla po svetu že pred leti, za delom, za kruhom. Mož je umrl. Ostala je sama. Spet je bila tam kot nekdanj, kot mlada deklica. Le mladosti ni bilo več. Pridružila se mu je, kar samo se je spletlo tako.

Sprva je bilo nekako čudno, nenavadno. Zdelo se mu je nekoliko zoprno govoriti o njenih otrocih. A kmalu se je privadil. Nazadnje jih je imel že celo rad. Saj so bili njeni. In vanjo se je navsezadnje resnično zaljubil. Sedaj bi zanjo dal vse; sedaj, ko ga zapuščča, šele prav spoznava, kaj mu je bila. Najdražje na svetu.

In vse to se sedaj ruši pred njim. To je bridko, to je strašno. Kaj mu bo ostalo na svetu? — Nič.

Vse mu je upadalo. Nič več se ni mogel obvladati. Drgetal je kakor trepetlika, da so se mu tresla kolena.

»Sam si ostal, pod milim Bogom sam, povsem zapušččen. — Mina, zakaj si umrla? Zakaj si me zapustila? Zakaj je to prišlo?«

Čutil je, da je izgubil zadnje, najdražje, kar je imel, veliko, močno oporo, njo, na katero se je lahko zanesel, ki mu je hotela vedno le dobro in ga je tako dobro poznala, ki ga je razumela. Sedaj je bil sam, nebogljjen, jrepetajoč in ni mogel ustaviti niti svojega drhtenja.

»Smrt, smrt, kaj si mi storila?« je kar občutil bližino sovražnega bitja.

»Sam, tako sam. Saj nikamor več ne spadam na tem svetu. Ali naj se vrivam v mladi svet, ki je zrasel daleč za menoj, s katerim imam tako malo skupnega? Kje so moji časi! Da, pred sedemdesetimi leti je bilo lepo.«

Domislil se je svojih sorodnikov, pomorjenih in požganih pred letom dni v Radovni, katerih pepel so pred dnevi prenesli iz časniških grobov ter ga zagreblili na blagoslovljeno pokopališče. »Blagor jim, srečni so, saj so prebili.«

Bili so sicer daljni sorodniki, otroci njegovega brata, in so si bili že nekoliko odtujeni. Niso imeli posebnih zvez. Obiskovali so se le poredkoma, tu pa tam, a vendar: bili so edini njegovi ljudje. Sedaj je sam. Pa kaj ti! Tudi ti so bili mlajši. A vendar — svoji. In sedaj niti teh ni. Niti teh. Sploh nikogar več! ...

Zakaj mu je umrla ona, zakaj mu je morala umreti, ki je bila tako dobra, ki je tako skrbela zanj, prav zanj, samo zanj. Zakaj ni mogel tega preprečiti? Storil je vse, kar je le mogel, dal ji vse, kar je želela. Obljubil ji je bajto, vse svoje imetje. Saj imata pismo, notarsko pismo o vzajemnem dedovanju, o dedovanju drugega po drugem. Kako bi ji bil privoščil, da bi dobila svoj del. Samo da bi bila ostala tu.

Le kje je sedaj pismo? Ona ga ima, ona ga je shranila. On sam se ni menil za take stvari, ni tega razumel. Takšne zadeve je prepustil nji. In sedaj je ni. Zakaj mu je to storila?

Pri cerkvi zvoni. Kakor da se mu smeje v zvonovih, kakor da se mu še zvonovi smejejo. Da, šla je, pustila je njegovo revščino, njegovo bajto, njegove stare cunje. In sedaj se mu posmehuje izza zvonov.

Ne, ne, ni res, saj ni res. Kliče ga, vabi ga k sebi, kakor je zvabilo njo mrliško zvonjenje za njenimi, za njenim najdražjim, najstarejšim, čigar pepel so prinesli iz Nemčije. Tega ni prenesla. Srce se ji je odrgalo od tega sveta in krenilo za njim, za njenim Jožetom. In zdaj vabi še njega.

»Saj pridem za teboj. Kar pokliči me. Saj pridem; saj veš, da pridem. Saj sem pripravljen, saj že čakam, kdaj prideš pome. Saj že težko čakam.«

Ampak ta drget, to trepetanje! Da ne preneha. Da se ne more več umiriti. Zakaj je ostal tu, zakaj je moral ostati?

Misel se mu je vedno znova vračala k nji, le k nji, ki ga je tako neusmiljeno zapustila. Oh, presrečna! Nič več ne ve o njem in ne o njegovih težavah in o njegovem trepetanju. Oh, ko je takšen ubožec. Še dobro, da je ni tu, da ga ne vidi. Saj bi se mu morala smejati. Ne, vse bi razumela, ne bi se smejala.

Saj je velik ubožec. Slaboten, sestradan, star, potr, prepušččen sam sebi, nadložen, brez moči in opore je omahoval sem ter tja. Sedaj je obtičal tu, sedaj tam, največkrat pa v koticu za ognjiščem. Tam mu je bilo še najugodnejše. Bil je toplo in pripravno, da se je mogel usesti in nasloniti na starem stolu in — navajen je bil tega prostora.

Tudi sedaj mu je bilo tu najljubše zavetišče. Kar samo ga je potegnilo na ta prostorček. Obždel je tam sključen sam vase in kupal svojo žalost in premišljeval, koli-

kor je sploh še mogel misliti v otrplosti. Največkrat je nazadnje resnično zadremal. Pa so se mu slednjič pritaknile prave sanje.

Začutil je bližino rajnice. Kakor da je živa ob njem, se mu je zdelo, kakor da sedi ob njem, da gleda njegove prezeble roke,

Dela mu je roko med svoje dlani in mu jo rahlo božala. Sprva rahlo, potem močnejše in močnejše, da se je segrela.

»Saj si res revež, oh, saj te kar zebe.«

»Si le prišla,« je zašepetal. »Tako težko sem te že čakal. — Kako to dobro de.«

Roka se mu je resnično segrela. Čutil je, da je toplejša.

»Oh, Mina, nikar! Dosti je,« je zaprosil nazadnje in skušal roko umakniti iz njenih dlani. A ni šlo. Držala jo je trdno. Zdelo se mu je, da ga hoče odpeljati s seboj. Poskusil je vstati.

»Čas je, da greva.«

»Saj bi šel, a ne morem. Še malo naj počijem.«

»Še to boš zamudil. Prav sedaj počivaš.«

»Mina, kaj delaš z menoj? Pustila bi me tu,« je zaprosil.

Vtem ga je predramil glasen ropot. Nekdo je hrupno in brezobzirno odprl duri in ga poklical po imenu.

»Janez, kaj je s teboj? Saj goriš?«

Med vrati je stal Lokar, ves prestrašen.

»Kaj delaš? Poglej, kuhinja je polna dima. Saj se boš zadušil. Prav pred vrata mi je zasmrdelo. Cunje gore na tebi.«

Hitro se je lotil reševanja. V čeber, v katerem je stala voda, je potlačil zamazano cunjjo in z namočeno ogrnil Janezu ramo.

Sobo je napolnila vlažna sopara. Janez se je dramil in omedleval, silil kvišku in obenem omahoval, dokler ga ni tovariš vsega mokrega spravil na ležišče.

Bolniška postelja je bila vnovič zasedena. In Lokar je v istem tednu že drugič iskal zdravniške pomoči.

Pomoč je bila tudi to pot že vnaprej obsojena na neuspeh. Res, slabotno brleče lučke ni mogoče prenašati odkrite po vihar- nih potih. Kakor hitro se je srečala z vetrom, je ugasnila in ni se vžgala več. Tako je sojeno že od davna.

Tako na hitrem, tako rekoč nepričakovano, četudi v poznih letih sta umrla dva stara človeka. Le tri, štiri dni sta bila ločena, pa sta se vnovič sešla — v onstranstvu. Toliko da nista odpočovala skupno, da

nista odšla iz hiše z enim zapiranjem, kakor so rekli včasih. No, pa — saj je bilo pri njihju vedno tako: kamor koli je bilo treba iti, je šla Mina naprej, da je pripravila vse potrebno za Janeza; se je pa še zadnja pot razvrstila tako, da je bilo najbolj prav.

Res, devetnajst sto petinštirideseta jesen je bila huda za vse, posebno še za stare ljudi, ki so se zavedali, da se jim iztekajo dnevi. Bližal se je god vseh mrtvih, god vernih duš. Bilo je po zadnjem preobratu pri nas, po osvoboditvi iz nemških krempljev. Zoprno zeleno vojaštvo, ki je bilo dotlej na vrhuncu, je padlo na dno in izginilo. Naše ljudstvo si je oddahnilo in se vračalo domov. Zbiralo se je, hotelo je biti skupaj na svoji izmučeni grudi. Obnavljalo je nekdanjo domačnost. Toda groza — ni bilo več mogoče. Prihajali so pregnanci iz nemških ječ, iz izgnanskih taborišč, prihajali so bolni in izčrpani; potem pa so se začeli zbirati vsi, vsi od kraja. Vračali so se drug za drugim, trobenta je pela, domovina je klicala vse, tudi tiste, ki so že umrli. Starši, bratje, žene, zaročenke so jih zahtevali nazaj. In prišli so takšni, kakršni so bili, kakršni so dočakali dan osvoboditve, mnogi brez mesa, brez krvi. Groza. Vračale so se samo še kosti, vse drugo je že strohnelo. Vetrovi in vode so jih razkrojili in raznesli. Zemlja je že vzela svoj delež, srca so jim zamrla. Bilo je strašno to svidenje.

Tiste jeseni so začeli sprayljati mrlične na posvečena grobišča. Vsaj prah so hoteli združiti s svojim prahom, vrniti ga njihovim materam, vrniti ga materi domovini, prenesti ga na blagoslovljeno zemljo, na zemljo, posvečeno s prahom njihovega rodu, njihovih očetov, bratov. Mrtvaške krste so prenašali in prevažali, na vozovih, na avtomobilih, na ramah, bele, črne, zavite v zastave in vence in zelenje. In prebivalstvo, spremljajoče krste, je bilo oblečeno v črno, kakor je bila žalost črna.

In zvonovi so zvonili v septembru, v oktobru dan na dan in vabili. Ni čudno, da so jih zvalili tudi toliko dotlej zdravih in hrepenečih, čakajočih samo na veseli trenutek, ko bi se mogli sniti s svojimi najdražjimi. Peli in peli so zvonovi. Slišati jih je bilo od vseh strani, iz sosednjih župnij, iz spodnjih, zgornjih, gorskih in dolinskih. Vse ozračje je bilo polno zvonjenja in napojeno s solzami.

Ko spomladi zahrume južni vetrovi v krošnjah pohorskega lesovja in drve preko Arha in Bolfenka s svojo divjo pesmijo, se začne Pohorje prebujati iz zimske dremačnosti. Preko noči zližejo zmrzli sneg na Glažuti, le ob kolovozih in kolobarjih še ostane spomin nanj. Belina snega prehaja v umazano sivino, vso poškrapljeno z gosto, rjavó, z blatom pomešano brozgo, ki brižga od težko okovanih kvedrov pohorskih drvarjev in hlapcev.

Pod Arhom zajemajo vitki macesni s svojimi zelenimi vejami prve vigredne sape, njihovi vrhovi se kopljejo v prvem jutranjem soncu. Velika, svetlo žareča obla vstaja izza Boča in Donačke gore, se večja in umiva vzhodni rob Pohorja. Slana po mahovju, malinovju in grmovju, ki ga je belila vso noč, se pod vigrednimi sončnimi žarki spreminja v velike solze, ki se blešče na listih in vejah. Iz kotanj in globač preganjajo prvi prameni temine. Lahne meglice vstajajo, se večajo, širijo, vse dimastobe. Preko posek jih nosi piskajoč jutranji veter, dviga in meče, se zaletava z njimi v koševje in jih razbija.

Pohorje se prebudi. Pomladni sokovi napno popje na bukvah. Borovci se preko noči odenejo v temnozeleno barvo. Kakor svatje stoje svetlozeleni macesni pod vrhovi. V brezvetrnih jutrih, ko se meglj dolina v silni zaspianosti, ko vrhovi pričakujejo prvih objemov porajajočega se dne, vozi kočijo po starih bukvah in borih veliki petelin. Obira mladovno brstje, kliče kokoši in seka z ostrim, zavitim kljunom na vse strani. »Klok, klok, klok,« se glasi po gozdu. Pohorska pomlad je zaživela!

Niže doli pod Glažuto, ki sedi široko razkročena pod Arhom, so domačije pohorskih gospodarjev, stisnjene v slemenaste rebri. Bajte, kočé in prostorne, bele, zidane hiše si v mladem planinskem jutru manejo oči: nadoknice se tiho odpirajo. Iz dimnikov se vali dim, v pečeh cvrče smolnata polena.

Kobejevina v strmini gleda na nasprotnem bregu Čandrovino. V nižini za vrhom vstaja iz dolinskih megla Šarhovina, kjer gospodarji zadnji moški potomec, osemnajstletni sin. Oče Šarh, eden prvih pohorskih

partizanov, je padel v januarju 1943 v sriditi borbi pod Črnim vrhom. Nad Šarhovino se blešči Žampovina. Gori med Glažuto in Čandrovino pa čepi v rebri Mihova kmetija.

Oče Miha že nad dvajset let gospodarji na tej rebri, v dobrih in slabih letinah, ob suši, mokrotji in ujmah. Njive so majhne. Za raskave roke dela preveč, za lačne želodce obilne družine jela premalo. Pol lesena, pol zidana bajta se beli v rebrovju. Po gozdu niže doli v strmini se lahko prepepljavajo dolge sence. Gozd je razredčen. Štorov posekanega drevja je vsako leto več. Pred bajto pa stoji na prisojnim kotičku nad njivami čebelnjak s panji. Ob strani je napravil Mihov oče leseno klopco. Tam sedi in pase ob nedeljskih popoldnevih muhe, ki so njegovo največje veselje. Izza hriba, ki zakriva Ruše, se nenehno vali dim iz dimnikov ruške tovarne in izginja visoko v zraku. Na nasprotni strani se skriva nad Falo, v katero se zaganja razpenjena Drava, Sv. Duh. Na začetku kozjaškega pogorja se košati med vinogradi in mežika proti graški strani Sv. Urban. Pod njim leži vsa stisnjena Kamnica. Više gori ob cesti in zeleni Dravi pa stoji med debelimi smrekami, ki skrivajo razvaline starega gradu, ponosni stolpasti Viltuš.

Mihov oče posedal ob nedeljskih popoldnevih pred čebelnjakom, pase »muhe« in gleda v dolino. Gleda jo sovražno. V nižino ne hodi, odkar se vrte po njej zelene pošasti. Doline si ne želi. Iz doline prihaja na vrhove smrt. Čimdalje pogosteje rijejo v pogorje dolge zelene kače Fricev, zvijajo se po kolovozih in skrivajo po kolobarjih, vdirajo v mirne pohorske domove. Mošt teče v debelih curkih iz pipe v sodu v velike grče. Iz grč pa teko tanki curki bledorumenega tepkovca v globoke goltance, ki nimajo dna. Late pod stropom zakajene, dimaste kuhinje kažejo golo rebrovje.

Čim manj jih Mihov oče želi videti, tem večkrat se oglase pri njem. Kar nenadoma je bajta obkoljena. Iz gozda preko njiv in košenic se pripode. V hipu jih je polna vsa gorica. Vso bajto preobrbejo in pretaknejo. Povsod iščejo partizane. Še v lonce pogle-

dajo. Njihovih rok se prime vsaka stvar, kakor da so vse smolnate. Po pregledu izginejo dalje proti vrhu. Ves dan se čujejo po hosti kriki, kakor da je tam divja »jaga«. Votlo done posamezni strelji, usipljejo se curki brzostrelk s tankim, piskajočim glasom. Druščino jim delajo tu pa tam curki mitraljezov.

»Oče, že zopet love pod Mravljinjjo bajto partizane,« pravi Mica očetu. Oče ne odgovori, jeza se mu zabliška v očeh. Ob njih se nabirajo gubice, ki so kakor žarki. Okoli ust pa se mu zarežejo trpke poteze. »Stanko je gori!« se zamisli stari. Njegov dvajsetletni sin Stanko, rdečeličen Pohorec, je pri Doretu, ki vodi na dravski strani kurirsko postajo. Stari ve, da jih ne bodo izvohali. Predobro poznajo vse rebri in globače. Saj niso zastoj Pohorci in tam gori doma.

»Da bi le hudiče zagrabili v kakem kolarju in jih natreskali,« odgovori počasi in preudarno hčerki, ki sloni na čebelnjaku in s strahom gleda lesovje pod Arhom.

»Le počakajte, kmalu vam bodo ure štete,« zagrozi s pestjo. Tam daleč v ravnini proti Madžarski se vse noči svetlika in žari nebo. Tam buči, kakor bi pri Arhu z možnarji naznanjali lepo nedeljo.

»Eier, Speck, Fleisch, Brot, Milch, Most,« to je njihova govorica, ki jo tudi Mihov oče prav dobro razume.

Stokrat raje posluša težko pesem, kadar hrumi najdebelejša toča preko njegovih njiv, kakor pa to čudno goitno, komaj razumljivo žlobudranje. Raje bi videl bajto sesuto doli v redkem bukovju, samo da bi ti hudiči ne motili mirne in tihe vigredi po pohorskih njivicah in v temnozelenem lesovju.

»Šarh bi vam že pokazal, s podkovanimi kvetri bi vas nabutal v napete zadnjice, da bi se zapeljali po strmini kakor plohi po drči,« je Mihov oče sam pri sebi poželel, ko so se kolone valile mimo hiše nazaj proti Rušam. Toda Šarha, starca s strašnimi maščevalnimi očmi in dolgo črno brado, ki je bila prepletena s sivimi nitmi, ni bilo več na Pohorju. Dve leti je vodil na dravski strani prve pohorske partizane, dokler jih ni zajelo 7. januarja 1943 pod Črnim vrhom. Še mrtvih niso pustili na Pohorju. Odvlekli so jih neznano kam. Največji sin Pohorja ne leži v svoji pohorski zemlji.

Mihov oče in Šarh sta bila stara, dobra prijatelja. Tesne vezi so se spletle med njima. Mihov oče je vedel za njihove bunkerje vsa leta. Toda je znal molčati. Raje bi si pustil odrezati jezik, kakor da bi prišla preko njegovih ust nepremišljena beseda. Pohorci so nezaupni ljudje, neradi verjamejo, težko jih je pridobiti. Toda kadar napravijo zvezo, kadar kaj obljubijo, obljubo sveto drže. So samosvoji kakor macesni pod Arhom. Naj še tako hrumi preko Arha, macesni trdno stojé v svoji vitkosti. Trdno je stal v tej partizanski pomladi kakor tudi že v prejšnjih, ko se je Šarh smukal po pogorju, Mihov oče...

Ofenziva 14. SS divizije Vlasova v partizanski pomladi 1945 se je pričela na Pohorju. S Framskega in Slivniškega Pohorja pa preko strmin Bolfenka in dravske strani so se zgrinjale kolone zelencev, ki so bile kakor lačne kobilice. Pred njimi je šlo po lesovju streljanje, po pohorskih domačijah pa strah in trepet. Za njimi so se kadili osmojeni in požgani domovi, ustreljene in na pol pobite krave in voli, tožno mukajoči po goricah okoli hiš. Ljudje si niso znali pomagati. V lesovju je bilo težko, vse pogorje je bilo v švabskih obročih. Vse Pohorje gori do Bajgota in Črnega vrha zasedeno. Zelencev je bilo povsod kakor mravelj, tudi tam, kjer se jih je bilo najmanj nadejati. Pohorci so preklinjali in molili, vse obenem. Še Arh, njihov zvesti priprošnjik gori na vrhu, se je v svoji nemoči kar nekam skrtil za hoje in smreke. Tudi ta je bil brez vsake moči. Zelenci, Ukrajinci 14. SS divizije Vlasova, so se delali norca iz svetnika puščavnika. Naselili so se kar na njegovem domu. Otepe slame so nametali vse križem po podu. Cerkev je bila kakor hlev.

Na vse strani so se podili. Povsod so stale zasede noč in dan. Divji kriki so se glasili in curki mitraljezov doneli preko grab, globač in posek, da je odmevalo nad Dravsko dolino po kozjaški strani. Odmev se je izgubljal šele nekje daleč za Urbanom.

Vse Pohorje je bilo zavito v molk vigredi, ki se je razbohotila tudi že na njegovi severni strani. Ta grozeči molk ni obetal nič dobrega. Trate niso kazale več rjava vega rebrovja posušenih planinskih, dišečih trav. Kar čez noč so ozelenele. Prisojne rebri so se vse rumenile v trobenticah, Poseke

so gorele v karminastordečem resju, niže dofi se je belilo v cvetočih češnjah. V višjih legah je že pokalo brstje. Prvi popki so nežno nadahnjeni kukali izza smolnatih lusk. Zelenje se je z vsakim dnem približevalo Arhu.

Partizani na Pohorju so izginili, kakor da so se zarili v zemljo. Na križpotih, v kolo-barjih in pri bajtah so zastonj oprezovali vlasovci, prodajali zijala in kradli vse, kar jim je prišlo pod dolge prste. Že ves teden so se smolili po vrhovih, toda zaman.

»Partizane je treba pobiti, treba jih je najti!« jim je šumelo v buticah.

Sicer pa si niso dosti belili glav. Sklep je bil kratek. Vsak Pohorec je partizan, vsaka njihova bajta bunker, so zaključili in se po tem tudi ravnali.

Začeli so napadati mirne in tihe pohorske domove pri belem dnevu. Zakadili so se v rebri kakor sestradani volkovi. Ko so podajali poslavljajoči se mrakovi roke pramenom vzhajajočega zlatorumenega sonca, so obkolili bajte, streljali iz same objestnosti za ženami in otroki. Metalji so žive ljudi v plamene gorečih bajt in se režali, objestno režali. Na lobniški strani so v zabavo pometalji vso družino v gorečo hišo. Še Terca, ki je domoval v podrtiji ob cesti, držeči iz Reke proti Arhu, niso pustili pri miru. Kar na sredi ceste so ga položili z dolgim rafalom, v strah in trepet ostalim Pohorcem. Mihova domačija je čepela še nepoškodovana. Vso stisnjeno, nebogljenost so božali topli žarki sonca, ki so se upirali z vso močjo mlade vigredi v staje, čebelnjak in bajto. Na Glažuti so se košatili Ukrajinci že dva dni in žrli, žrli. Iz same objestnosti se jim je zahotelo česa prav posebnega.

Zjutraj so se zakadili do Miha. Obkolili so domačijo, nagnali otroke in ženo iz hiše in jo podkurili. Plamen je začel objemati leseno tramovje, rdeči petelin je pokukal izza strehe. Gasiti družini niso dovolili. Mihovega očeta so zvezali, češ da je partizan. Na gorici so ga začeli pretepati. Topo je udarjalo po hrbtu, po prsih, po glavi, kamor je pač padlo. Iz Mihovega delovnega suk-njiča se je prašilo na debelo.

»Du bist partizan!« so se mu drli v spāčeni govorici v zabuhli, od tepeža zatekli obraz. Mihov oče je stal zvezan na gorici, obkrožen z vlasovsko drhaljo. Nemo in mrko je gledal, kako liže plamen njegovo

domačijo. Pomagati ni mogel. Visoko vzravan je stal in gledal, kako mu ogenj uničuje vse. Iz krvavordečih oči so sršele strele...

Kolona, z Mihovim očetom na sredi, se je po opravljenem požigalskem delu počasi vračala proti Glažuti.

Vse Pohorje, ljudje, živali in gozdovi so sovražno gledali te opasane, do zob oborožene požigalce. Vsi so se borili proti njim, kakor so vedeli in znali, toda ubraniti se jih ni bilo mogoče. Mihov oče je vedel to najbolje, ko je stal v hiši zvezan in brez moči.

»Povej, kje se skrivajo partizani, pa te spustimo domov!« so mu trobili na ušesa. Po Mihovih možganih je bliskalo: »Partizani, sin Stanko, Dore in drugi... Kje so? Dom! Domov? Dom je le kup požganih tramov in osmojenih židov. Doma ni več...«

Njegov dom je sedaj lesovje od Bolfenka pa do Arha in Bajgota tja do Hlebovine. Njegov dom so sedaj globače in poseke, drvarske kočje in partizanski bunkerji v rebreh.

Mihov oče je gledal zelence s topim pogledom trmastega Pohorca in molčal. Zlobudrali in silili so vanj. Debele, mesnate roke, vajene klofutati, so ga udarjale po obrazu, stiskale se v pesti in ga suvale...

Zdelo se je, da Mihov oče nima jezika, da je brezčuten za vse udarce. Skrivnosti Pohorja je treba ohraniti in če ga priči potolčejo. Ker niso opravili ničesar s klofutami, so ga pustili, da si je odpočil. Mogoče ga pripravijo, da bo potem zgovornejši. Popoldne so z zasliševanjem vnovič pričeli. Mihov oče se je ves vdal v svojo usodo. Iz njega ni bilo mogoče spraviti besede, le začudene oči so jih srepo gledale.

Po kratkem posvetovanju so ga povlekli na gorico med staje in hleve, med katerimi je tekla cesta. Po njej so vozili hlapci z gornje, »holcarske« poti na žago, ki je v prejšnjih časih noč in dan cvilila in piskala doli pod Glažuto. Tik za stajami je zavila navkreber med smreke, ki so posamezno štrlele v zrak. Bile so kakor prednja straža lesovja, ki se je košatilo na vse strani.

Povlekli so ga pod hišo na cesto, kjer je za ogrom staje čepel mitraljez »šarec« in čuval dohod k pohorski domačiji. Gruča vlasovcev se je tiho pomenkovala in se režala. Videti je bilo, da so si izmišlili nekaj prav posebnega.

Mihov oče je stal sredi med njimi. Na vse strani se je vprašujoče oziral. Gledal je svoj dom, ki je sameval v nižini, obdan z redkim sadnim drevjem. Le osmojeni dimnik se je dvigal iznad drevja in smrekovja v jasno planinskega dne. Niže doli je slonela Čandrovina. Tudi tam je bilo vse zeleno premikajočih se postav. Po vsem pogorju so kazale njive temnorjave rebri izoranih brazd. Trate, vse ozelenele, so se bliskale v sončnih žarkih. Vsa severna stran Pohorja je mirno strmela v vigradni popoldan. Tišino so motili le posamezni strelji pri Bajgotu, ki so jim odgovarjali rafali po lesovju preko Arha in Homa, dol do ravnine Ptujskega polja.

Vlasovci so gospodarili po Pohorju in lovili partizane. Tudi Mihov oče je bil tak partizan. Treba ga je bilo uničiti, da bo lahko živel tretji rajh in se bohotal in v svoji košatosti zagospodaril Evropi. Resna nevarnost, da se ne uresničijo te visoko leteče želje, so bili tudi Pohorci, ki so mirno in tiho živeli tod okoli. Edina njihova skrb je bila, kako bodo preživili številne lačne kljune, se ubijali po pogorju z vsemi velikimi in majhnimi skrbmi, ki tarejo hribovce v boju za obstanek v teh slabo donosnih rebreh.

Iz te zamišljenosti je prebudil Mihovega očeta komandant, ki ga je sunil med rebra. Zopet mu je začel žlobudrati o partizanih, o bunkerjih, o požganih domovih in ubitih Pohorcih. Miha se besede niso prijele. Nato ga je povlekel pred »šarca«; ta je s svojim votlim očesom gledal po cesti, ki je peljala v goščo. Pokazal mu je »šarca«, za katerim je ležal mlad vlasovec. Zacepetal je z nogami, posnemal tek in kazal z obema rokama na gozd.

Mihov oče je takoj razumel, kaj mu želi povedati komandant. Od »šarca« do gozda je bilo približno sto metrov. Te bi bil moral Mihov oče preteči; če bo prišel živ do smrekovja in ga ne zadenejo rafali šarca, ki je čepel na oglu hleva, bo prost. Sicer pa... sicer ostane za vedno na kolovozu.

Miha je začel tehtati besede, ki so vrele vlasovcem iz ust. Po možganih so se mu začele valiti misli. Po kratkem preudarku je sklenil, da bo vgriznil v njihovo igranje z njegovim življenjem. Možnost, da se reši, je bila majhna. Toda mogoče je vse. Če se prebije do prvega smrekovja, ga vragi ne

bodo videli nikoli več. Da, videli se bodo še, vsaj on jih bo še videl. V kolobarjih pohorskih kolovozov se bodo še srečali. Takrat bo položaj spet drugačen. On, Mihov oče, se bo takrat poigral z njimi. Ob strani bo ležal njegov sin Stanko in sekal s svojo puško v pritepence in požigalce. Krvavo se bodo maščevali za požgane domove in za pobite Pohorce...

Komandantov smeh ga je zopet vrnil v kruto stvarnost. Rešitve ni bilo. Mihov oče se je pripravil za zadnjo pot. Okrog njega so se gnetli vlasovci in mu razlagali igro za njegovo življenje.

»Eins, zwei, drei.« so govorili in mu kazali tri prste na roki. »Eins, zwei, drei!« — »Ena, dve, tri!« je štel počasi in preudarno Mihov oče ter gledal na vse strani.

Na desni proti žagi za hlevi se je razprostirala košenica z redkim mladovnim sadnim drevjem. Preteči bi bilo treba preko tri sto metrov, da bi dosegel gozd, pred katerim se je vil kolovoz na žago. Na tej strani ni bilo rešitve. Na levi strani hiša in staje, med njimi kolovoz, ki je peljal v gozd. Če bodo vlasovci mož beseda, je edina rešitev na tej strani. Prav lahko mogoče je, da se strese roka mlademu vlasovcu pri »šarcu« in da zapelje cev mitraljeza malo na desno ali na levo in useka z rafalom v prazno, tja v gozd. Potem pa naj le hite za njim. V gozdu ga ne dobe. Tam jih bo on, Mihov oče, podavil kar z golimi, mišičastimi rokami. Če ne sprejme? Lahko ga ustrelje kar pri priči, lahko pa ga vlečejo v gestapovske mučilnice, v Dachau ali kam drugam. To bi bilo še strašnejše. Pomenilo bi tudi smrt — počasno, toda še groznejšo smrt.

Kamor so se obrnile Mihove misli, povsod se je režala smrt, ki so jo držali vlasovci na verigi kakor psa volčjaka, ki ga lahko izpuste vsak hip nanj.

Zopet so začeli zelenci govoriti vseprek. Mlad, naseden vlasovec mu je še enkrat od začetka živahno razložil vso pot in mu z iztegnjeno roko kazal smer, kod bo moral teči. Na koncu je zopet iztegnil tri prste, pokimal in podkrepil: »Eins, zwei, drei!«

Miha je zopet počasi štel v mislih za nji-mi: »Ena, dve, tri.«

Počasi je pokimala Mihova pretepena glava. Vsi so se razveselili zabave s pohorskim kmetičem. Igra za življenje jih je vse prevzela.

Miha se je začel oprijemati še zadnje rešilne bilke. Zdaj pa zdaj se bo prikazal tam na robu gozda sin Stanko, partizan, s svojimi kurirji, saj so komaj dobre četrte ure od Glažute. Skoraj gotovo vedo, v kakšni nesreči je. V zmedbi, ki bi nastala, bi jo najlaže popihal in se prav gotovo rešil. Res je, bajta je zgorela. Strehe ni več nad glavo njegove družine. Toda življenje bi si ohranil. Z bajto bi se tedaj že uredilo. Saj je mnogo rok pri hiši, tudi njegove od dela in drvarjenja raskave in ožuljene roke so še zakaj. Tam v hosti je pa še sin Stanko in njegovi vrstniki, ki bodo radi pomagali. Postaviti na novo tako bajto, četudi je težko v teh rebreh, bo s toliko rokami malenkost.

Vse misli so se mu v tem trenutku zapile v Stanka in njegove. Na bajto in domače je kar pozabil. Le sin Stanko mu lahko prinese rešitev. Bil je trdno prepričan, da se bo vsak trenutek usulo in zapelo izza debel debelih smrek. Že je videl v duhu prekopicnjene vlasovce, kako se davijo in valjajo v lastni krvi na cesti, ostali pa beže z dolgimi koraki proti žagi. On, Mihov oče, pa stoji sredi med njimi na cesti, jih tolče, bije in brca s težko okovanimi coklami...

Stopil je počasi naprej. Srepro je pogledal v režeče se, široke obraze. Prav počasi si je sezuval cokle. Stal je na kolovozu v debelih volnenih nogavicah, ki so bile umazane in so smrdele po potu. Malo je podrsal z nogami med kamenjem. Raskava, debela koža na podplatih, obuta v debele volnene nogavice, ni čutil ostrih robov kamenja na kolovozu.

»Šlo bo,« je dahnil sam pri sebi.

Klamuzo, ki mu je čepela na kuštravi glavi, je snel. Škoda se mu jo je zdelo pustiti tukaj. Že precej let je hodila z njim po vseh njegovih poteh. Res, bila je že slaba, toda v pripeki ga je varovala sonca, ob ujmi pa dežja. Njeni krajci so viseli povešeni navzdol. Ni bila vredna počenega groša, toda klamuzo je bila. Tudi te ni maral pustiti vlasovcem. Stisnil jo je v levo roko.

Počasi, namenoma nerodno je odmotovilil po kolovozu. Hotel je izrabiti vsak korak, da bo čim bliže gozda. Njegovi koraki so bili dolgi, pravi drvarski. Vsak korak je pomenil življenje. Približno dvajset korakov pred mitraljezom so se zelenci kar vsi hkrati zadržali: »Halt!« Mihi se je zazdelo, da so ga prežgodaj ustavili.

Obstal je in resno pogledal nazaj proti cevi »šarca«, ki bo v prihodnjem hipu zarigal za njim in ga poskušal podreti pri teku v svobodo.

V Mihi so bile napete vse mišice kakor pri dirkalnem konju. Zgornji del telesa je lahko sklonil naprej. Glava mu je visela na prsi. Oči so merile vso pot do gozda in računale, koliko dolgih skokov bo potrebnih do prvih smrek. Nato pa smuk zanje in na levo ob robu gozda za previsom. Krogle pa bodo švigale v praznino.

Vlasovci so se razvrstili v polkrogu za mitraljezom in ob straneh kolovoza do Miha. V rokah so držali naperjene puške.

»Aufpassen... Eins... zwei... drei!« je zadonela komanda.

Miha se je globoko sklonil, se stisnil, da bi se napravil čim manjšega, in se pognal naprej na levo. Mišice, ki so bile napete v čudni grozi, so se mu sprostile. Nosnice so se mu široko razkročile, usta odprla, da se je videl venec rjavih, črnikastih zob izza rusastih ustnic.

Miha se je zagnal po kolovozu in zajel sapo na vsa pljuča. V desetinki sekunde ga je polil mrzel znoj po telesu. Čutil je, kako se je potnega telesa oprijela razcefrana srajca. Zdela se mu je kakor sovražen oklep, ki ga ovira pri teku v svobodo. Cokle je pri prvem skoku izpustil, bile so mu v oviro. Klamuzo je še tiščal v pesti raskave levice.

»Šarec« za oglom hleva se še ni oglasil. Vlasovec je ležal za njim in ga lovil na muho, ki se je svetlikala na gornjem koncu cevi.

Že je Miha napravil deset dolgih skokov, desetkrat so se dotaknile njegove noge, polne odtiskov, skalnatega drobirja na cesti. Gozd se mu je zdel že tako blizu, da bi kar stegnil roko in dosegel prve smreke, ko se je za njim utrgalo nekaj strahotnega. Še enkrat se je pognal, z vso silo se je pognal, zaneslo ga je v sredo kolovoza. V tem hipu se mu je zazdelo, da je zaslišal dolg, zategel klic pohorskih drvarjev, ko pri spuščanju plohov velevajo tovarišem, stoječim v drči:

»H-o-o-o-o-j, h-o-o-o-o-j!«

V prsih ga je nežnansko speklo, v glavi se mu je zameglilo. Pred očmi je ugasnil gozd. Vlasovcu, ležečemu za mitraljezom, se ni stresla roka, cev ni zavila ne na desno ne na levo. Iz nje je zasikalo naravnost vanj.

Miha je spodbil vlasovec z drugim rafalom in ga vrgel med kolesnice v kolovozu. Iz roke mu je zletela klamuza. Od bolečine je zagrebel z debelimi, grčavimi prsti v drobir na kolovozu. Lica so mu v trenutku posinjela, kri mu je zginila z obraza. S čela in vsega telesa so mu potne srage polzele v cestni prah. Nekaj vlažnega, toplega mu je brizgnilo iz ran. Zaprášena obleka je pila mokroto, ki mu je curljala iz telesa in se cedila na kamenje. Kri, toplo kri je pila pohorska zemlja...

»Ho-o-o-o-j, ho-o-o-o-j!« mu je donelo v ušesih, ostro udarjalo v možganih, ralo v nekaj mogočnega, se večalo v neznanu, ga vsega objemalo, se izgubljal nekje v njem in mu jemalo zavest.

»H-o-o-o-o-j,« je čimdalje šibkeje trepetalo skozi umirajoče telo. Mihov oče se je poslavljal s to znano govoricu pohorskih drvarjev od zelenega Pohorja, od ponosnih macesnov pod Arhom, od debelih bukev in košatih smrek...

Vlasovci so se zapodili po kolovozu in obkolili umirajočega Miha. Ob pogledu na mrtvo truplo so se zarežali. To je bila zabava, kakršne še niso bili deležni v tej vojni. Ko so se prepričali, da je Miha mrtev, so počasi odšli proti pogorišču.

Miha je ležal na kolovozu. Oči so mu bile široko razprte, votel, ugasel pogled je srepel proti požgani domačiji. Zadnji žarki vigrednega sonca so se poslavljali od Glazute in od mrtvega Miha...

Čuj, Mojster večni

Ančka Sulmič

Uglasil si mi liro, Mojster večni,
in si, najmanjši, meni jo izročil.
S skrivnostnim spevom dušo mi navdihnil,
da naj Ti pojem, tiho mi naročil.

O, daj tedaj mi v stvarstvo neizmerno
skrivnostno Tvoje se do dna utopiti,
da mogla v liro bom zajeti pesmi
in v Tvojo čast in slavo jih izliti.

Čuj, Mojster mojstrov, tiho prošnjo mojo!
Naj lira ta, ki si mi jo Ti podaril,
tako mi poje, kakor le Ti hočeš,
da ne pozabim, kdo me je ustvaril.

Ko pa prenehalo srce bo peti
in mi bo v duši pesem onemela,
naj bi mi lire moje struna zadnja
v čast Tvojo, Mojster večni, izzvenela!

Srca strune

Ančka Sulmič

Srca strune, le žalujte,
zjokajte se v temno noč.
Ne ljudem, le zvezdam zlatim,
potožite zdaj v polnoč.

Kaj so srca bolečine,
skrito v prsih kaj gorje.
In če ga ne smeš tožiti,
kdor to čutil je, ta ve.

In gorje! Te skrite rane
nikdar se ne zacelē!
Šele v ozki, tesni rakvi
našlo bo miru srce.

Vendar sreča bil si meni

Ančka Sulmič

Ko v naročje sem sprejela
sad ljubezni te izdane,
tesno na srce prižela
sem od sreče te neznane.

Pa ob tebi pozabila
vse, kar mogla sem prestati,
saj sem srečna, srečna bila,
da sem smela biti mati.

In potem je duša zrla
ti v očeh moj raj izgubljeni,
solz premnogo sem otrla,
vendar sreča bil si meni.

Pred šotorom sedi Marička in piše.

Tam nekje valovi morje, se peni in buta ob morsko obalo. Ladje in ladjice se pozibavajo na gladini in dajejo pisanost staremu dalmatinskemu mestu na otoku. Hrib, ob katerega se opira, je više porasel z nizkim grmičevjem — makijo — vznožja pa so polna nizkih vinorodnih trt. Nekaj kamnitih dalmatinskih hiš se tu in tam beli med zelenjem ali pa sredi peščene jase kot močna, kamnitna trdnjava, kljubujoča silovitim obmorskim vetrovom in neurjem.

Na levi strani mesta se od obale dviga ne previsok grič, ki zastira pogled v dolino.

Tam, kjer je do julija meseca rasla koruza, pričakujoča, da ji poletno in zgodnje jesensko sonce dozori stroke, ki bodo hranili z lepo rumeno moko obdelovalce in prebivalce teh pustih, peščenih vzpetin, se vzpenjajo visoke in bodeče žične pregraje.

Iznad njih segajo majhni »kurniki«, v katerih vsako jutro kikirikajo čudni petelini; sicer so tudi na dveh nogah, a so večji in oblečeni v italijanske uniforme, s čeladami na glavi in s puško, pripravljeno na strel.

Na vsakem oglu štirikotnega, ograjenega prostora, so na tak »kurnik« pritrjeni veliki žarometi. Ob cesti je zastražen vhod s stražnimi in lesenimi barakami.

Bele kope, postavljene v vrsti, šotori, so strehe 15.000 prebivalcem...

Iz bližnjega šotora kuka deček. Umazan obraz, skuštrani lasje. Ličnice so ostre kot pri dvajsetletnem. Oči pogreznjene, črno obrobljene, napravljajo vtis bolnega starca. Poznam ga od takrat, ko je prišel v ta strašni dom.

Nasmrcjani, kodrolasi rdečeličnež se je držal matere za krilo. Pogladiła sem ga nehotе po kodrastih glavic, tiho sem si rekla: »Ubožček.« Mali ni prav nič vedel, da je ubožček; nasmejál se mi je in vprašal: »Kaj pa je to?« Pokazal je z roko na šotor.

Nasmehnil se je mimo idočemu umazancu, ki ga je dvomesečno bivanje v taborišču izmalíčilo v suhega cigančka, svojemu malemu vrstniku. Mali se ni nasmehnil, bolščal je v ljudi in v prazno. Kodrolascu se je čudno zdelo, da njegov »kolega« ne odgovori na njegov smeh. Zresnil se je in čudno vpra-

šujoče pogledal mene, a sem mu odgovorila samo: »Šotori so to.«

»Kaj pa je to šotor?«

»V takem boš ti spančkal.«

Mali se je namrdnil in potegnil mater za krilo: »Mama...«

Mama pa ni slišala otroka. Videla sem ji v očeh, kako bere resnico z obrazov, ki ji stopajo pred oči, iz nenavadne okolice, v katero je pravkar stopila, a dan ali dva prej zapustila morda lep, četudi skromen dom.

Odšli smo v šotore...

Ob ograji, ki razdeljuje sektorje, na žici razobeša ženska pri petintridesetih letih perilo. Same srajčke, hlačke in krilca, pa tudi plenice. Pred šotorom, ki meri dva metra v dolžino in meter in pol v širino, kobacajo otroci. Osem jih ima vseh skupaj. Kot stopnice so po velikosti. Najstarejši je petnajstleten fant, na katerem mlahavo visi raztrgana obleka, najmanjši, povit v plenice, veka v šotoru...

Kje je oče teh otrok? In tega malega ne-bogljjenčka, ki je pogledal na svet v tem smešnem domu in so ga pozdravile in se ga razveselile samo uši in bolhe. Mati, ta se ga prav gotovo ni razveselila. Še en križ se ji je naložil poleg sedmih, ki ga bo morala hraniti z vodo in gledati, kako nedolžno bitje umira. Počasi, dan na dan, uro za uro se mu bo vsesavala v kri sojenica — lakota.

Kje je oče? Kdo ve! Hodi po gozdovih kot partizan, se prebija skozi težave, posveča ure, dneve in tedne eni sami misli, kako odgnati okupatorja, se narodnostno ošamosvojiti, priboriti družini boljše dneve...

Morda tava v urah, ko se je ustavila brigada kje v bližini vasi, da si odpočije po krvavi bitki, med pogoriščem po ožganih tramih. Otipava ostanke, ki so se rešili pod ruševine, obuja spomine na družino, morda tudi na tegale ne-bogljjenčka. Gotovo!

Ga je vesel? Verjetno. Ne vidi resnice, ki se zajeda v nas tu v taborišču. — Ve, da je nekje žena s sedmimi otroki, osmega mu je povila v taborišču. Pisala je, da je mali sin. Nič več.

Ve, da je »mali« sin, ki bo rasel in živel na tej zemlji, nekoč svobodni. Nezaslužjen človek bo rasel iz malčka v velikega fanta, krepkega delavca.

In takrat? Takrat bo vse drugače. Tu bo stal zopet novi dom, bel kruh se bo smejal na mizi, kašče bodo polne žita. — Blaginja.

In otroci bodo zrasli v brate po krvi in mišljenju. Očetovi sanjavi trenutki svetlih, upajočih dni...

Belokranjci se držimo večinoma skupaj. Prvi transport družin v zaplombiranih vagonih in na zastraženi ladji, ki je pet ur plula od Reke do otoka Raba, je bil naš.

»Banditi,« so rekli, ko so nas pripeljali v noči skozi mesto, pogreznjeno v ponočni mir, in na kamionih v taborišče, pol ure od obale. Taborišče so osvetljevali ogromni žarometi, s premočno, v oči pekočo svetlobo. Premikali so se in metali pošastne sence komaj stotih šotorov.

»Banditi,« so rekli, »ki smo jih nabrali v gozdu.«

»Banditi...« Od vsepovsod so bolščali v nas stražarji, katerih obrazi so bili pri luči žarometov mefistovski.

V lesenih barakah, ki so bile za kopalnice, so nas slekli do nagega in zdravniško pregledali. Skopali smo se. Otroci, žene, dekleta, starke...

V kotlih so pripravili »ušivo« obleko. Čisto perilo, volnene in svilene obleke, s krznom obšiti plašči, novo, najboljše blago je romalo iz svežnjev in kovčkov v peči. Nato so zmetali vsebino iz kotlov na en sam kup.

Po kopanju zavita samo v vojaški koc nisem dobila niti enega svojega kosa obleke. Kot so dnevi vroči in neznosni, da peče prah v noge, so noči izredno hladne. Tresla sem se na slamnici pod šotorom, ki mi je bil odkazan od jutra, zavijajoč se v koc, ki mi je dajal premalo toplote, poslušala ječanje sotrpink poleg sebe, jok otrok v sosednjih šotorih, glasno molitev stark, kletev mož.

Počasi se je danilo...

Zagledala sem okolico, ki ni bila videti tako strahotna kot ponoči. Po pobočju in dalje proti odprtini, kjer se je modril ozek pas morja, so se zibali v zgodnjem vetru trtni listi. Pobožala sem jih s pogledom, ko mi je misel ušla nazaj med semiške vinograde in na Ručetno goro...

Okrog žične ograje je rasla po polju koruza. Na pobočju kamnito, veliko, povsem zidano stanovanje in hlevi, značilna dalmatinska hiša, ki so jo obkrožala debela oljk in fig.

Sonce se je pomikalo izza hriba, takoj smo bili v vročem taboriščnem dnevu. —

Našla sem na kupu v prahu na tleh nekaj svoje obleke, umazane, vendar ne vse. Oblekla sem se, drugo sem spravila v kovček. Kakšna sem bila tako prelevljena čez noč, ne vem. Videla sem znanca in jih komaj prepoznala.

Dobili smo vsak svojo »gaveto« in žlico. V posodi je bilo nekaj črne kave. Majhen hlebček, za dobra dva grižljaja lačnemu otroku, je bil za ves dan.

Opoldne juha z nekaj makaroni. V začetku jih je bilo po 20 do 25. Šteli smo jih...

Takrat nas je bilo komaj tri sto do štiri sto. Zdaj nas je 15.000. Imamo zidana stranišča, kot dolge dvorane. V podu je izrezanih trideset lukenj. Toda brez — strehe.

Kadar dežuje, drsi in če nisi dovolj močan, zdrkneš v gore blata.

Takrat smo bili brez vode, kamioni so jo vozili iz mesta. Bila je samo za kuho. Le redko si lahko prestregel hladne tekočine v gaveto, da si si utešil žejo. Sonce pa je neusmiljeno pripekalo in sušilo grla...

Za umivanje nam je bil dež ali pa voda v kanalu, ki je tekla iz kuhinje po splakovanju. Kolikor je pač bilo splakovanja.

Zdaj pa imamo že vodovod...

Dan na dan je slišati pod večer pesem:

»Ala je divan taj Rab!
U njom uživamo glad,
danas ja, sutra ti,
preksutra čemo svi
od glada pocrkati.«

Parodija na lepo dalmatinsko pesem: »Ala je divan taj Rab!« Kdo si jo je izmislil? Nekomu so spontano ušle misli med pogovorom. Drugi jo je povzel, tretji zapel, tako je postala »tradicionalna« taboriščna pesem...

Tu kletev, tam molitev mre v nočni hlad pod šotorom. — Povprečno pa se je naselil v nas brezbrizen mir. Smrt pričakuješ tako kot boginjo Ateno. —

Poleg tebe se zvrne stavec, starka ali otrok. Brez besed, brez vzdihov se preseli od tod. Mimo greš in niti ne pogledaš.

Ali pa ga vzdigneš, še kdo ti ga pomaga spraviti na nosila.

Tako romajo rakve druga za drugo. — Šestdeset do osemdeset jih našteje opazovalec, ko jih nosijo interniranci.

Včasih se kdo zvrne na pokopališču, ko je prinesel svojega soseda do podzemeljskega stanovanja, poleg krste položijo v grob tudi njega ... brez besed ...

Živi okostnjaki se sprehajajo po taborišču, zaviti v koce, raztrgane in ušive ...

Starec, ki je ležal pod šotorom štiri mesece na nekaj pesteh slame, je od mokrote, ki se je napravila pod njim, dobil rano s polno črvov, segajočo od kolen do stegna. Odstranjevala sem črve ...

Dva otroka, ki jima je umrla mati in ju ni nihče oskrboval, so poleg treh starcev v šotoru, skoraj pojedle uši. Po vsem telesu so bile kopice uši, glave eno samo ušišče. Umivala sem jih ...

Ce bi bila videla kaj takega poprej doma, bi se mi srh prelil po životu. Potočila bi bila morda vsaj dve solzi usmiljenja, če ne več.

Sedaj pa samo gledam, bolščim v stvar, kot da je to nujnost ...

Vse trdo in mrtvo je v duši, nič se ne gane, kamen nam je položila v prsi — lakota ...

Mimo šotora se pomika starec. Sključen in zaviti v koc. Ogli se vlečejo po tleh in rišejo v peden debelem prahu vijugaste črte za bosimi stopinjami ...

Nasmehnem se: »Kot v puščavi, samo da nam manjka zelena oaza.«

Ko pride čisto blizu, se mu usta razmaknejo v bolesten smeh: »Bog daj, Marička.«

»O, kaj ste vi, Bregarjev oča?« — »Kdo bi ga prepoznal,« sem dodala tiho.

Kašelj mu je stresel telo: »Še malo, pa me vendarle kdo odreši ...«

Prešeren možakar, nekoč poln duhovitih domislekov, cele verze je znal na pamet in jih je recitiral ob primerni priliki. Dober, pošten mož, krepak gospodar.

»Oče, dajte no, ne bomo končali tukaj, ne. Še malo, boste videli, pa bo završalo tu zadaj v gozdu. Naši nas bodo rešili.«

»Ej, dekle, mlada si še, morda ti učakaš. Meni pa so ure štete.« Zopet ga je stresel kašelj. »Vsak dan pride novica: samo še teden, samo še mesec in konec bo vojske ... Mojega Naceta ni več ... Katka je pisala, da so mi poslale od doma, da so mi poslale paket. Nobenega nisem dobil —«

Vzdihnil je komaj slišno in rekel: »Težko, moja draga, da bi se pritihtopili na otok. Ne vidiš, s kakšnim vodnim obzidjem smo obdani? — Včeraj sta dva ušla iz zgornjega tabora. Iščejo ju. Kaj misliš res, da bosta lahko ušla? — Obsojeni smo na smrt na tej 'kamenici'.«

Oddrsal je dalje. Koraki za njim niso bili več ločljivi v prahu.

Štiri sinove ima v belokranjskem odredu. Petega ni več ...

Vroč, soparen dan. Veter je pričel svojo igro v prahu, ga dvigal v vrtince in ustvarjal zoprno, dušeče ozračje.

Nekaj oblakov se je pripodilo od morja in prekrilo sonce. Nato še in še; črne plasti se nam pomikajo nad glavami ...

Mimo ograje, sto metrov stran, se pomika domačin z oslom. Preko oslovega hrbta visita mehova. Morda voda ali vino ...

Silovito priganja žival in pogleduje v oblake ...

Mimo prinesejo kuharji kotel. Kopica lačnih otrok se zgrinja okrog njih, da bi prestregla ostanke.

Pol menajke vode in štirje makaroni plavajo ...

Kotel in otroci so zaviti v oblak prahu, ki se pomika od šotora do šotora.

Zgrne se noč. Nekaj kapelj dežja pade. Redkih, a debelih. Nato vedno gosteje. Ullije se ploha. Nebo prepregajo bliski in grmenje.

Uležem se v šotoru na ležišče. Šest nas je stanovalk.

Močan zračni val se zažene v platno. Da bi nam ne odneslo šotora, držimo za železne palice in motvoz. Dež se uliva po strehi. Skozi luknjice v platnu teče na nas voda. Razpenjamo dežnike.

Pod nas teče voda od zunaj. Posteljnina je mokra. Zdaj kleče držimo za palice.

Dva vogala nam je odtrgalo, tako da veter privzdiguje platno in nam ploha lije na ležišča.

Pesem vetra je vedno silovitejša. Iz sednjih šotorov zaslišimo otroški jok, kricanje: »Voda gre!«

»Morje nas bo zalilo.«

»Držimo,« zavpijem, ko mi pohajajo moči.

»Ne morem več,« se oglasi Tončka in z grozo doda: »Voda kar dere proti nam.«

In res je drla. Kot da so se vse zatvornice odprle. Vpitje vsevprek. — V šotoru se

mi je udrlo pod nogami. Do kolen sem bila v blatu.

Val je puhnil mimo in popolnoma odtrgal šotor. Platno je odnesel s seboj. Tema ...

Pri vходу pa je osvetljeval prostore žaromet. Ljudje so se gnetli tam s culami in otroki v naročju.

Vpitje »Na pomagaj!« šibkega glasu iz spodnjega dela.

Pograbile smo prtjago, ki smo jo otipale v temi. Posteljnina je ostala v blatu. V hipnem obupu so drvele moje sostanovalke k drugim proti izhodu.

S kovčkom sem hitela v smer, od koder je prihajal otroški glas. Voda mi je segala že do pasu. Zadevala sem se ob predmete v blatu in vogale šotorov.

Hladno, mirno sem sprejemala vse. Naj se zgodi kar koli. Kaj bi bežala pred smrtjo, kateri sem tako zapisana. Tu pa je nekdo potreben pomoči.

Otroka ni bilo več slišati. Samo grgranje vode sem slišala in bel kos perila mi je pokazal žaromet, ki je osvetlil ta trenutek prostor okrog mene.

Omedlelega otroka sem dvignila v naročje in se pomikala počasi, kajti pogrezala sem se v blato, tu do gležnja, tam do kolena, voda pa mi je segala do pasu.

Polglasno vpitje ob izhodu: »Morje nas bo zalilo.«

Jaz pa sem se brez besed, brez vzdihov pomikala dalje. Kaj sem mislila takrat, ne vem, najverjetneje nič. Slišala sem, gledala, svojih misli pa si nisem ustvarila.

Bobnelo je v zemlji in v zraku ...

Voda je vedno bolj naraščala. Ko bi mi bilo spodrsnilo, da bi padla z bremenom, ne vem, če bi bila lahko vstala.

Od kod sem jemala železno moč, da sem vlekla kovček in otroka, ne vem. A tudi v tej moči je bil obup.

Težko sem soplja, ko sem prišla v plitvejšo vodo, se približala barakam ob izhodu in se pomešala med ljudmi. Niti besede nisem mogla izreči. Strašen trud se mi je naselil v ude.

Otrok se je medtem prebudil. Oddala sem ga materi, ki ga je vsa obupana iskala med ljudmi. In dveletna hčerka se je močno oklenila materinega vratu.

Naslonila sem se na steno barake. Kovček sem spustila v blato in sedla nanj. Kaj se je zgodilo potem, ne vem ...

Jasno jutro me je pozdravilo, ko sem se zbudila.

Taborišče je bilo eno samo razdejanje ... O vodi, ki je ponoči preplavljala taborišče, ni bilo sledu, razen v jarkih in blatu. Po ograjah, čez šotore je bila razobešena obleka, perilo, posteljnina.

Močno, zgodnje jesensko sonce je sušilo borno imetje ...

Mojega šotora ni bilo. Sotrpinke so vlekle od nekod ostanke.

»Marička,« mi je zaklicala Tončka, ko me je zagledala. Zdelo se mi je, da sva se v vsem času taborjenja prvič resnično razveselili druga druge.

Po tleh, kjer je stal šotor, je ležala vsa mokra in razmetana posteljnina.

Tončka se je pripognila in pobirala listke, ki so bili razmetani po tleh. Same risbe šotorov, starcev, žena, otrok, žične ograje. Listov se je držalo blato. Mokri so bili, zmečkani. Tončka jih je skrbno brisala.

Stala sem naslonjena na ograjo in jo gledala. — Med njimi je bil popisani list. Dvignila ga je in obrnila. Spoznala sem košček svojega dnevnika.

»Če dovoliš, Tončka, to je moje.«

»Tvoje? Pišeš?«

»In ti rišeš?« Nikoli je nisem videla, da bi risala. Torej sva skrivali druga pred drugo svoja opazovanja.

Odtlej sva bili veliki prijateljici.

Na križpotju

Stana Vrnšek

Če nočeš več z mano,

mi danes povej —

ni nama pomoči,

sedaj se odloči:

če nočeš več z mano,

grem sama naprej.

Ne vem, kaj me kliče z močjo neugnano,

ne vem, kaj poziva me s silo neznano,

kam vabi nevzdržno me notranji glas.

Le to vem, da vodi po pravi me poti,

da vodi me svetlim svetovom nasproti,

da dalje me žene

— močnejši od mene —

usode ukaz.

Ko je 13. julija 1944 potonil dan v mračno sivino nastopajoče noči, se kozak Vasilij Stradačenjkov najbrž ni zavedal, da so njegove zelenkaste oči zadnjič gledale košato drevje slovenskih gozdov, zorečo zlato pšenico pod sončnimi vinogradi in belo cesto, ki se kot dolga, pravljicična kača spušča z Drašičev med steljniki proti Metliki.

Morda sploh ni nikoli občutil, kako lepo je vse to, saj tiste dni ni bilo časa za takšne stvari, saj je pljusvalo okrog njega divje, razbrzdano življenje, ki si je dovoljevalo vse, ne da bi mu mogel kdor koli postaviti meje. Tu si lahko jedel in pil do onemoglosti, tu so bila dekleta, ki jim je strah jemal zadnjo trohico moči, s katero bi se mogla ustavljati močnim rokam, segajočim po mladih telesih.

Da, ti dnevi so bili res kot en sam razkošen praznik in Vasilij Stradačenjkov najbrž ni stal ob strani, ko je vsa njegova pisana družina divjala in se veselila. Čemu bi se pravzaprav odpovedoval užitkom, ki so se ponujali vsepovsod, čemu naj bi ga ganile solze ljudi, katerih hlevi in shrambe so se praznile, ko pa se je iz doline pod njim režala smrt in je bilo edino modro izkoristiti do kraja čas, ki jim je še namenjen. Pustiti svojim željam svobodno pot in ne misliti — to je bilo zlato pravilo, ki se je obneslo nad vsa pričakovanja. Sicer pa so bili on kot vsi njegovi tovariši vajeni tega, saj so vendar vojaki in vojaku njihove vrste se pač ne zatakne v grlu zadnji košček kruha, vzeti iz siromakove shrambe, niti mu ni kislo vino, pomešano s solzami. Nasprotno! Vse to je imelo še posebno mikavnost. Jemati temu, kdor se upira — to draži živce in le še bolj vzbuja poželjivost! Slajše je od tistega, kar je lahko dosegljivo. — Čemu bi si torej ne privoščili? — Nekoč, vse je kazalo, da to niti ni več tako daleč, tako vzame vrag vse skupaj: njihove pohode po tujih zemljah, žrtje in pitje in slast ukradene ljubezni in še nje same.

Kozak Vasilij Stradačenjkov verjetno o tem ni rad razmišljal. Da prihaja od vsepovsod nadnje pogin, pa je čutil. To se ni dalo več tajiti in mrzlo, ostro občutje ga je spreletelo, kadar je pomislil naprej. Kaj naj se res tako klavrno konča njihovo čudovito, pisano življenje? — Usoda je pravzaprav pre-

meten, goljufiv trgovec. Vselej več dobi, kakor da. — Fej!

Vasilij Stradačenjkov je na vse to raje pljunil in ni več razmišljal. Tu so bile vendar polne kleti vina! Lahko si odprl pipo in pil, pil, da je navsezadnje vse zaplesalo okrog tebe. Potem si se zavlekel med drevje in se do solz nakrohotal ob pogledu na te bedne, prestrašene človečke, zroče v skednje in bajte, ki jih je požrešno lizal prasketajoči ogenj. To je bilo vendar tako smešno!

Tako je morda preživel tiste ure, ko mu ni bilo treba čepeti ob strojnici in buljiti oči v dolino, od koder so prežali nanje sovražni slovenski partizani, ki bi po zatrevanju nemških častnikov morali že davno vsi poginiti, pa se jih ne zmanjka nikoli.

Toda — končno vendar ni mogoče, da bi mogel človek vselej ubežati trenutkom, ko se nekaj zgane v njem in zagleda pred seboj svoj obraz ves takšen, kakršen je. Ni mogoče!

In tako je nemara prišel hip, ko se je tudi Vasilij Stradačenjkov opotekel od tovarišev in se znašel sam s seboj. Takrat je morda legel med drevje, uprl oči v temno, oblačno nebo nad seboj in ugledal v domišljiji ravnino ob Donu in domačo vas na njej. Utrujen in osramočen se je plazil za lesenimi hišami, stopil na domače dvorišče in obstal pred vrati. — Kdo je še doma? Oče? Mati? Žena z otroki? Ali niso tuje vojske storile z njimi istega, kar počenjajo oni tu: jih oropale kruha in strehe, obleke, časti in življenja?

Zamižal je od groze.

Da, tuje vojske! — Kaj so zanj res to tuje vojske? Kako, če je pa v njihovih vrstah on sam, on, Vasilij Stradačenjkov, kozak od Dona, ki ne ve, čemu in za koga se bije tod okoli, medtem ko prava domača vojska koraka naprej, naprej, noseč milijonom zatiranih prostost in lepše življenje?

Morda je Stradačenjkov za trenutek pozabil, kaj in kje je. Ugledal se je v neskončnih vrstah mož in fantov, žena in deklet, ki vračajo sveti ruski zemlji mir in gonijo pred seboj skrunilske tolpe bežečih sovražnikov.

O, kako lepo in vzvišeno je to! Spet se dvigajo iz ruševin nova mesta in vasi, spet

raste iz blagoslovljene zemlje zanje domač kruh, dober bel kruh, ki se ga ne drži kri kakor tega, ki ga je on . . .

Nemara je ob teh mislih preklel vse, kar je bilo, kar je in kar bo. Zapeklo ga je v srcu, da je zbežal pred samoto, polno grenkih očitanj in sladkih podob, ki jih je sam zavrženo potepal.

Mogoče je bilo tako, mogoče drugače . . .

Gotovo pa je, da je bila tisto noč med krogami, ki so prižvižgale iz doline, ena

namenjena kozaku Vasiliju Stradačenjkovu. Ali je mislil dobro ali zlo, življenje se je izlilo iz njega kakor iz preluknjane posode in med sadnim drevjem se je odprla zanj plitva jama, njegov zadnji dom. Rjav kup prsti je pokril njegovo truplo in na kupu je zrasel križ z napisom: 1912, kozak Vasilij Stradačenjkov, 13. julija 1944, znamenje, da se je tu končala pot nekoga, ki je prodal za črn greh svetlo ljubezen do svoje zemlje in ljudi.

Vraničarjeva jesen

Franc Frece

Z milijon zlatimi prsti boža sonce trtje v bregu. Boža sivkasto kolje, ob katerem se vzpenjajo novi svetlozeleni listi, boža stara rega Vraničarja, ki se mota med koli in enakomerno pritiska na vzvod škropilnice, da puhti iz cevi drobna modrikasta meglica in seda na trto.

Staremu je vroče, da se mu znoj na velem obrazu meša s kapljicami galice.

»Bo, bo,« kima sam pri sebi. »Dobro je odcvetela. Da le ne pride kaj navzkriž v juliju in avgustu!«

Julij, avgust — o, to je veliko dni, mnogo slabega lahko prinesejo! Moj Bog, ko je pa življenje tako gosto, da ni v njem prostora za oddih in lahkotno misel! Vse drvi mimo človeka kot oblaki v vetru. Komaj je bilo včeraj, že je jutri in pojutrišnjem. Če pomisli človek, kaj vse se je dogodilo v enem samem letu, se mu mora skoraj zvrtni v glavi.

Julij, avgust — ej, vroče bo, vroče! — In potem se leto prekucne, jesen pride plačevati delo in skrb!

»Da bi le bil takrat že Janez doma!« zaveli stari.

Z žensko in dekleti ni nič. — No, saj migajo, da nikoli tako, pa kaj: moške roke so le moške! Vsaka kita v njih stori svoje in brente bodo — če bo šlo vse prav in po sreči — polne in težke! Kaj naj jih nosi on sam s svojimi osemindesetimi?

Res, čas bi že bil, da bi se ta reč končala.

Stari Vraničar je prav resnično že neučakan. Kako bi pa ne bil? Kaj ne gre že četrto leto v vrh? Vsake vrste križe je bilo treba prenašati v tem času: požige, rope,

uboje. Čudež samo, da so se pretolkli skozi vse to. Nekajkrat je kazalo že hudičevo slabo! Samo malo še, pa bi šlo vse rakom žvižgat: hiša, hlev, zidanica. Če bi se mu ne posrečilo vsakokrat prelisčiti Italijanov, ki so stikali za Janezom, pa bi bila nesreča tu.

Navihan smehljal se obesi Vraničarju na usta. »E, dobro smo jih!«

Da, da, marsikaj je bilo, kar je bilo težko prebrestiti! — Zdaj je Janez že več ko leto dni v hosti, vse kote in kraje je že pretaknil. Stari se dobro spominja, kako je bilo, ko je odšel.

»Oče, boste že kako medtem,« je dejal Janez. »Saj ne bo dolgo, pa bo tega konec.«

Ženo in dekleti so dušile solze in še sam je moral nekajkrat posmrkniti.

»No, no, bo že,« je stisnil iz sebe in ožemal sinu roko.

Odtlej je steklo mimo že petnajst mesecev in dokaj teže je leglo Vraničarju na hrbet. — Pa kaj, nič ne pomaga, delati je treba!

»Saj ne more iti več dolgo tako!« se tolaži stari in siplje modrikast dim na trtje.

Vraničar obrača in obrača pismo v rokah.

»Viš ga, lumpa,« se huduje proti ženi. »Pred nosom smo mu bili, pa se ni oglasil domov.«

Na tihem pa si misli:

»Prav, prav, fant! — Dober vojak, dober gospodar! — Če zagrabiš, zagrabi pošteno ali pa nič!«

In bere naprej:

». . . Malo jih bomo požgečkali čez Kolpo, da ne bodo hodili k nam krast. Jaz se bom pogovoril z njimi s strojnico . . .«

Stari bere in misli se mu vrtinčijo v glavi. Julij, avgust — da, to je veliko dni! Do jeseni se lahko zgodi marsikaj. Lahko, da bo konec, lahko, da Janez kje obleži . . .

Ne, ne, ostane, mora ostati! Če govori s strojnico, je njegova beseda gosta, močna in zaleže! Obvarovala ga bo in še bo nosil brente skozi trtje!

Vznemirjen odide iz hiše. Nestrpno se požene ob koruzi in zoreči pšenici navkreber v hrib, od koder se vidi Kolpa, svetel, bleščeč trak, ki ovija polja daleč tja do Gribej in Adlešičev ter izginja nekje zadaj v zelenju.

Stari upira pogled v daljavo in išče, išče.

Tam nekje za Plešivico votlo grgra, tam bo! O, Vraničar ve, kako je to! Svinčene ose se poganjajo po zraku in kjer pičijo v

kožo, teče kri. Zdaj pa zdaj zabrenči med njimi čudno velik sršen, se spusti nad prihuljena telesa in naenkrat se usiplje na vse strani železna toča.

Toda vendar — Janez pride, prav gotovo pride! Saj že dozorevajo na veliki njivi sveta novi časi in do jeseni ne sme biti nesreče! Ne sme! Vse mora dati svoj sad: znoj njegovega zgaranega telesa kruha lačnim ustom in kri mladih žil miru, ki hrepenijo po njem srca! Kajti na jesen, ko se razpočijo v stiskalnici grozdne jagode in pricurlja iz njih nov mošt, s kom naj ga pije najprej, če ne s sinom, z Janezom?

Oči se zableščijo staremu in se zazro tja, kjer se naslanja modro nebo na hrbet zelenim gričem in kjer se oglašča mitraljez kakor jesenski klopotec v njegovem trtju.

Iz sna v sen

Leopold Stanek

Ko noč s prav tankimi pogrne prsti
čez veke nežni splet tančice črne,
se misel moja — preden se utrne —
pri vseh najdražjih pomudi po vrsti.

Ti zadnja spremiš me do pozabljenja,
da mi kot prva dver odpiraš v sanje,
kjer prosto veže naju valovanje
in raj ljubezni se nikdar ne jenja.

Ko zor odgrinja splet tančice
in neprevidno ob oči zadene,
privid iz sanj se trga kot iz mreže,
a v zarji se odstre mi — tvoje lice.

Pozdrav pomladi

Leopold Stanek

Grlica mi brzjavil:
»Brž na pot! Po vsej dobravi
je nastal nemir!«

Sam sem, revež, poln nemira,
omajana mi je vera,
ni miru nikjer.

Mrtva mi je draga mati,
razdvojeni so mi brati,
tavam venomer.

»Pridi, log te brž pozdravi,
srcu bolnemu in glavi
tu boš našel mir.

V logu mora grm cveteti,
mora vsako grlo peti —
tu je sreče vir!«

Igrica v dveh dejanjih

O s e b e:

FIČAJFAJ } dva potepinčka —
 DRPALEŽ } že precej velika.
 JAKEC }
 MIHEC } bratje, sinovi vdove.
 JOŽEK } Jožek še prav majhen.
 KMET
 POLJSKI ČUVAJ

Igrica je bila napisana takoj po prvi svetovni vojni in je slika potepajočih se dečkov, ki zlasti zaradi na vojsko poklicanih očetov niso bili deležni prave vzgoje.

PRVO DEJANJE

(Zelo revna predmestna sobica. Vse križem je po njej razvlečeno in razmetano. Na sredi sobice miza in stoli. V kotu je štedilnik (ali peč), od vogla do vogla je napet motvoz, kjer je obešenega nekaj revnega deškega perila.)

Prvi prizor

(Pri mizi sedijo Jakec, Mihec in Jožek. Na mizi stoji lončena stara skleda. V njej je v oblicah krompir. Vsak deček drži svoj krompir v roki. Vsi hlastno jedo.)

JAKEC (najstarejši): Jožek, jej! Zadnjega psi koljejo.

JOŽEK (najmlajši): Ne molem tako hitlo. (Sega z levico v skledo že po drugi krompir.)

MIHEC (ga krcne po roki): Ne boš! Pojej prej tega!

JAKEC (vstane, zapovedujoče): Mir! Če ne, vama pokažem... (Žuga s pestjo.)

MIHEC: Ti boš mene? Nikoli!

JAKEC: Jaz sem za gospodarja.

MIHEC (mu pokaže osle): Ti? Ti? Nikoli!

JAKEC: Ata je bil Jaka — jaz tudi. Ata je bil velik — jaz tudi, ata me je tepel, jaz bom pa vaju tudi.

MIHEC: Ata je umrl, pa še ti daj.

JOŽEK (med prepirom posmukne krompir in ga stlači v žep. Nato zleze pod mizo in tipa Mihca po trebuhu): Joj, Jaka, kakšen tlebuš ima Mihec! Za deset klompiljev.

(Prileze izpod mize.) Jeli, da Mihec ne sme več klompiljev jesti, ima že tako velik tlebuš! (Kaže in oponaša).

MIHEC: Ti postržek poglodani, ti! Ali mi boš ti ukazoval? Le čak, sedaj pa bom nalašč še enega. (Seže v skledo.)

JAKEC (mu potegne skledo izpred rok): Pusti jih Jožku.

MIHEC (zagradi skledo): Pusti skledo! (Oba jo držita.)

JOŽEK: Bom mami povedal. Je šla v tovalno, je lekla, le zatoži ju, če se bosta tepla, ti bom bonbončkov dala.

MIHEC: Tiho poba! (Jakcu): Pusti skledo!

JAKEC: Kdo je za gospodarja, če ni mame?

MIHEC: Ti že ne.

(Oba držita trdovratno za skledo.)

Drugi prizor

FIČAJFAJ (stopi hitro v sobo. Dolgin je umazan, boš in razcapan. Ima nahrbtnik, kakor ga nosijo šolarji za knjige): **Hola-faj fičafaj! Le potegnita!** (Skoči k mizi, prime vsakega za roko, potegne, da trči skleda ob mizo in se razkolje. Krompirji se zakotalijo po tleh, Jožek plane za njimi in jih pobira ter devlje za srajco. Jakec in Mihec držita vsak svoj kos skleda v rokah. Fičafaj se bije ob kolena in se smeje). **Faj-fičafaj! Hahaha!**

MIHEC: Le čaj, Fičafaj, sedaj boš pa skledo plačal.

JAKEC: Mihec, ti si jo.

FIČAJFAJ: Hahaha! Le plačajta jo! Hahaha!

MIHEC: Ti si jo. Vaši mami povem.

FIČAJFAJ: Mami poveš? Ali boš za špeca? Fejt! Ali si kakšen fant! Nikoli več ne pojdeš z nami na potep, da veš. Špec!

JAKEC: Le povej, pa ji jaz tudi povem, kdo je smetano polizal.

MIHEC: Ti si pa dinar ukradel, tistega kovanega.

JAKEC: Kdo pa je cigarete zanj kadil? Ali ti ni bilo slabo?

JOŽEK (ki ves čas pridno je krompir): Jaz mami povedal, kdo je skledo »tlusk«.

JAKEC (ga prime in posadi na stolček ob štedilniku): Ti pa kar tiho, Jožek!

FIČAJ: Otroci neumni! Dajta sem te črepe. (Jima potegne črepinje iz rok in jih na mizi še bolj stolče, nato ves drobiž pobriše v klobuk.) Tako! Sedaj pa v stranišče s to čerfo. (Plane skozi duri.)

JOŽEK (zajoka): Fičafaj skledo vzel! Mama, mama!

MIHEC: Molči!

JAKEC (se mu pači): Mama, mama.

FIČAJ (se vrne): Sklede ni več. Berač jo je ukradel. Faj-fičafaj! Fanta ali gresta?

JAKEC: V šolo? Seveda.

FIČAJ (sname nahrbtnik in ga sune z nogo, kot bi bil žogo): Šola — faj-fičafaj — saj nisem neumen! Pojdita z nama. (Stopi k njima in zaupno pripoveduje.) Vesta, naša in Drpaleževa mama sta šli na kmete jajčke kupovat, ata je v tovarni, midva z Drpaležem pa jo mahneva — faj — fičafaj!

JAKEC: Kam pojdetaj?

FIČAJ (s posebnim poudarkom): Rabútat!

JOŽEK (prileze medtem s stolčka od ognjišča in posluša): Mama je lekla, da se labutat ne sme.

JAKEC: Tiho, Jožek!

FIČAJ (Jožku): Jožek, ti si še hudo neumen. Rabutati se ne sme tako, da bi te kdo videl, veš.

JOŽEK: Angelček pa vse vidi in zapiše, je lekla mama. Les! (Jožek leze spet nazaj na stolček ob štedilniku.)

MIHEC: Kam pa pojdetaj?

FIČAJ: To ve Drpalež, ki pride pome. On ve, je rekel, za orehe, za jabolka in še za druge reči. Faj — fičafaj! Ali gresta?

JAKEC: Kdaj se vrnemo?

FIČAJ: Kaj vem. Saj je vseeno. Če je v temi, še bolje, da nas ne sreča čuvaj Kolajbež.

MIHEC: Jakec, ali veš, da je mama velela, da morava še tistole lečo ...

JAKEC: Saj res, tistile lonček leče morava še izbrati, preden pride mama iz tovarne. Sicer bo huda. Kaj, če bi prej izbrali? Fičafaj, boš pomagal?

FIČAJ: Pomagal. Brž dajmo, brž, brž!

JAKEC (usuje lečo iz lončka na mizo. Vsi sedejo krog mize in začnejo izbirati): Ko je pa tako strašno drobna.

FIČAJ: Ko bi bila vsaj tako debela kot krompir. Ali vidva sta pravzaprav hudo zatrkana burkleža. Naša mama je tudi kuhala lečo, seveda izbirati sem jo moral

jaz. Pa sem rekel: dosti je tega brskanja in začel me je tako trebuh boleti, če sem le eno samo žlico leče pojedel, da sem se kar zvijal. In konec je bilo brskanja. Nič več je ni skuhala.

JAKEC: Fičafaj, ti si kavelj!

Tretji prizor

DRPALEŽ (pride v sobo. Pod pazduho ima majhno sekirico, krog vratu vrv): Fičafaj-potegaj, kaj pa delaš?

FIČAJ: Lečo izbiramo, potem pojdemo.

JAKEC in MIHEC: Midva tudi!

DRPALEŽ: Vidva? Frkolina! Saj ne znata rabutati.

FIČAJ: Za prežo bosta dobra, če pride čuvaj Kolajbež.

DRPALEŽ: Da vaju bo nakolajbal. Mene je že stokrat lovil, pa me ni ujel. Vaju pa bo takoj zašoptil. Naj vaju le. Mene ne bodo ušesa bolela, ko bo vama uro navijal. (Stopi k mizi.) Kako pa izbirate? Počasneži! To se takole napravi: Tu je leča, tu je smet, tu je leča, tu je smet, tu je leča, tu je smet. (Deli lečo na dva kupčka, manjšega pobriše v pest in strese v štedilnik.) Tako, smeti pa na ogenj.

JOŽEK (gleda): Lečo si vlgel.

DRPALEŽ: Tiho, smrkolin. (Sname si vrv z vrata.) Viš jo! Če ne boš molčal, te otvezem za vrat in privežem kot telička.

JOŽEK (tiho joka).

FIČAJ: Čemu ti bo sekira?

DRPALEŽ: Mama me je nagnala po butaro drv v log. Pa sem si jo izmislil. Bom že plezal po hrastih in lovil suhe veje, kakopa. Po njivah pa je vse polno fizioloških prekel. Napulim jih, presekam in butara bo nabrana, kot bi mignil.

FIČAJ: Faj — fičafaj! Drpalež je kavelj!

MIHEC (plaho): Ali jih ni ško — škoda, ali ni krasti — — —

DRPALEŽ: Usekni se otrok, ko nič ne razumeš.

DRPALEŽ (Fičafaju in Jakcu): Potem nara-butamo krompirja, jabolka, orehov in si sredi loga zakurimo. Ha, pečen krompir in ocvrta jabolka, prmejš konoplja, to je malica!

JOŽEK: Bom vse mami povedal.

DRPALEŽ: Presneti poba! Ná, Jakec, daj mu dinar ... (Da Jakcu dinar.)

JAKEC (stopi k Jožku): 'Mama je samo rekla, da zatoži, če se bova tepla, drugega nič. Jožek, na, dam ti dinar, če boš lepo tiho. (Mu ponuja dinar.)

JOŽEK (seže urno po njem): Bom tiho.

DRPALEŽ: Kako boš povedal mami?

JOŽEK: Bom lekel, Dlpalež mi je dal dinal in sem lekel, da ne bom mami povedal, da ste šli labutat.

DRPALEŽ: Jožek, ti si osliček.

JOŽEK: Bom lekel, da nisem osliček.

DRPALEŽ: Pa si, da veš. Na, jabolko! Ko pride mama iz tovarne in vpraša, kje sta Jakec in Mihec, reci: v šolo sta šla. Ali boš?

JOŽEK (kar ugrizne v jabolko in pokima).

JAKEC: Kako porečeš?

JOŽEK: Dlpalež mi je dal jabolko, pa sem lekel, da bom lekel, v šolo sta šla, pa nista šla, sta šla labutat.

FIČAJ: Jožek, ti si tako neumen kot urh v luži. — Povej, kar hočeš.

DRPALEŽ: Saj je vseeno. Mar še nista bila nikoli tepena.

JAKEC: Večkrat kot sita.

DRPALEŽ: No, torej. Mahnimo jo!

FIČAJ: Faj — fičafaj — nad orehe! (Vsi burno odhajajo.)

JAKEC (stopi še k Jožku): Le tiho bodi in jej. Prinesemo ti pečenega krompirja in orehov. Mmm! Dobrih! Samo da mami ne poveš. Ne boš?

JOŽEK: Bom.

JAKEC (odhaja).

JOŽEK (jé z eno roko jabolko, z drugo krompir. Ima polna usta in tako govori): Povedal mami, da so šli labutat — — — pa jih bo angelček vse zapisal — — —

Zastor

DRUGO DEJANJE

(Pokrajina. V logu na trati sedijo Fičafaj, Jakec, Mihec. Na tleh je povezana butara nalomljenih prekel, vanje zataknjena sekira, poleg butare je kupček hoste, da zanetijo ogenj. Poleg hoste nekaj krompirja, v klobuku imajo orehe.)

Prvi prizor

FIČAJ (vzame iz klobuka nekaj orehov in dá vsakemu po enega. Vsi jih potolčejo s kamnom): Poskusimo jih le, jedli pa jih bomo, ko pride Drpalež.

JAKEC: Le kam je šel? Kaj, če ga je čuvaj ujel?

FIČAJ: Drpaleža? Prej zajca kot njega. Ti si jo pa le dobil, Jakec. Kmet te je peluhnil, da je kar zapelo.

JAKEC: Se mu je takoj prekla zlomila.

FIČAJ: Pa si le zajokal, cmrglež. Veš, če greš rabutat, ne smeš zajokati, čeprav ti ušesa potrgajo.

MIHEC: Mene pa ni nihče.

JAKEC: Ko te ni nihče preganjal.

FIČAJ: Splača se za te krompirje koga loviti. Krompirja ti iz njive navrtam za pol voza, če hočeš, pa me ne bo nihče lovil.

MIHEC: Ampak srce mi je tako bunkalo: Tok, tok, tok, je reklo. Kar tresel sem se.

FIČAJ: Saj sem vnaprej vedel, da boš ti zanič za rabutanje.

MIHEC: Zdi se mi, da me je vest pekla, tako mi je bilo čudno... Fičafaj, ali tebe nič vest ne peče?

FIČAJ: Vest? Kadar rabutamo? Tedaj ni časa. Vest naj te peče v cerkvi, če te hoče. Ko je šolska spoved.

JAKEC: Tale naš Mihec je res še tak otrok.

MIHEC: Kar še enkrat mi reci. (Vstane in prime krepelce v roko.)

FIČAJ: Pusti ga.

MIHEC: Krasti je pa le greh, da bosta vedela. (Vrže užaljen krepelce na grmado. — Sede.)

FIČAJ: Rabutanje ni kraja, teliček. Kadar naš ata vse zapije, pravi, da je na svetu sama krivica, in pravi, da bomo nekoč vse bogatince porabutali. Faj-fičafaj takrat bo veselje! Jaz bom namreč tudi rabutal.

Drugi prizor

DRPALEŽ (hitro nastopi; ima v nahrbtniku jabolka, na mečih je krvav): Jaz sem pa že narabutal! Kosmata kapa, raca na vodi, pajkova podkev, kako sem jo cvrl, da sem jo opetal. Preklemane hlače kmetove, kako so dolge! Skoro držal me je že. (Strese nekaj jabolk na tla.) Toda izplačalo se je vendarle. Glejte! Le zagriznite.

VSI (segajo po jabolkah in jedo).

DRPALEŽ: Še nekaj! (Seže v hlačne žepe in privleče iz vsakega po dve klobasi.) Pajkova podkev, ali jih vidite!

FIČAJ: Tri sto pečenih mačkov, kje si pa te pofulil?

DRPALEŽ: Pri kmetu Urhu. Gospodar in gospodinja pri njih vratih ven, jaz pri drugih noter. Povoham po veži, pajkova noga, pa mi zadiše klobase. Smuknem jih v žep, in hajdi... Pa prav takrat je prineslo kmeta nazaj v vežo. Ali sva jo dirkala! Nate, fantje! (Vrže vsakemu po eno klobaso.)

MIHEC (mu jo vrže nazaj): Jaz je že ne bom jedel.

DRPALEŽ: Zakaj ne?

MIHEC: Ker je ukradena.

FIČAJ: Otrok!

DRPALEŽ: Kar izgubi se od nas! Hodi!

MIHEC: Sram te bodi, tat!

FIČAJ: Mevža!

DRPALEŽ: Ali se mi zgubiš ali ne? (Pograbi krepelce). Teci mami v naročje.

MIHEC (vrže načeto jabolko vanj): Na, še tega, ne bom tat, ne. Tat! Tat! Tat! (Zbeži.)

DRPALEŽ (vrže krepelce za oder za njim): Mevža!

Tretji prizor

JAKEC (uplašen): Domov pojde mami povedat.

FIČAJ: Naj le poskusi. Potem mu jaz pokažem, kako smrt kosti gloda.

DRPALEŽ: Otrok ni za rabutanje. Doma naj se cmeri. Bomo vsaj vedeli za drugič. — Je dobra klobasa, kaj? (Spravi Mihčevo v žep.) Ta bo za jutri. Zakaj na vsakih plankah ne cveto klobase.

FIČAJ: Drpalež, sedaj brž podkuri. Vžigalice imaš?

DRPALEŽ: Imam. Toda večerja mora biti popolna. Ti, Fičafaj, glej, tu precej pod bregom je njiva koruze. Skoči tja in odkrehni nekaj storžev, da jih spečemo. Izvrstna reč! Le brž ponjo!

FIČAJ: Že grem. (Odide.)

Četrty prizor

JAKEC: Jaz pojdem za Mihcem. Sicer vse očena.

DRPALEŽ: Naj očena, če hoče. Vsak rabutež mora biti tepen, boš pa še ti! (Zagleda rano na nogi.) Ti spak ti, kako sem se kresnil. (Ogleduje rano na mečih.) To moram obvezati. (Vzame ruto iz žepa.) Ko sem jo drpalil s klobasami čez plot, me je ravnala trska.

JAKEC: Daj vžigalice, zakurim jaz.

DRPALEŽ: Ti ne znaš. Jih imam samo še pet. Če se ti pofrtiči, smo pa tam z večerjo.

FIČAJ (za odrom njegov krik): Ojeeej, ojeeej!

DRPALEŽ (hitro vstane in prisluška ter gleda za oder): Pajkova noga, Fičafaja drži nekaj za ušesa.

FIČAJ (za odrom): Drpalež — pomagaaat!

JAKEC: Ga že imajo, beživa!

DRPALEŽ: Pospravita jabolka in orehe! (Hitro poklekne in devljeta jabolka in orehe v nahrbtnik.)

Peti prizor

KMET URH (pride; v rokah ima krepelce, za roko vodi jokajočega Mihca): Aha, torej tu je to gnezdo!

DRPALEŽ (pograbi nahrbtnik in hoče bežati).

KMET URH (izpusti Mihca in pograbi Drpaleža): O, le počasi. Ti si bil, ki si jo udaril med klobase. Si že pravi. Čuvaj! Hitro! Ga že imam.

ČUVAJ KOLAJBEŽ (priteče na oder, ima vojaško staro čepico in puško): Torej tu je ta zalega!

FIČAJ (vpije): Pomagajte!

ČUVAJ: Kaj pa to pomeni? V koruzi še eden kriči. Oho, ta je pa izvrstna! Jazbeca smo ujeli. (Steče na drugo stran za oder.)

KMET URH: Ta je dobra. Bog je pravičen. Vi potegoni, danes se je ljubemu Bogu vendar dovolj zazdelo. Hahaha! Izvrstno! (Trese Drpaleža.) Kdo pa je tisti, ki se je ujel v koruzi v skobcu, nastavljenem za jazbeca?

DPPALEŽ (gleda v tla): Mar jaz vem.

MIHEC (jokaje): Fičafaj je tam.

DPPALEŽ (mu žuga s pestjo).

KMET URH: A tako, še žugaš temu fantku, ki je vse po pravici povedal in ni hote jesti tvojih ukradenih klobas. (Mihcu.) Nič ne jokaj. Jeli, da ne pojdeš več s temi rabuteži.

MIHEC (poklekne): Lepo prosim, nikoli več.

JAKEC (dvigne roke): Jaz tudi ne.

Šesti prizor

ČUVAJ (privede Fičafaja; ta silno šepa. Za členki je ves krvav. Joka. Čuvaj nese v

rokah drobno verigo, na kateri je priklenjen skobec.)

KMET URH: Kaj, takega jazbeča si ujel?

ČUVAJ: Takega, da. Je že tako, da vsak tat pride ob svojem času v precep. — Ti, Urh, daj semle tistole vrv.

URH (izroči Drpaleža čuvaju in odvezuje vrv od butare).

ČUVAJ: Da bomo povezali ta dva tiča. (Čuvaj in kmet vežeta Fičafaja in Drpaleža za roke skupaj. Nato ju čuvaj otveze na verigo, na kateri je bil skobec. Med delom govori čuvaj Mihcu in Jakcu.) Vidva, zapeljanca, se mi pa kar izgubita. Uboga mati joka doma. Naprosila me je, da sem skočil za vami, ker ji je mali vse

po pravici povedal. Le bežita, za vaju je šiba že namočena doma.

JAKEC in MIHEC (odideta).

KMET URH (potegne sekiro iz bukve): Čigava je pa ta?

DRPALEŽ: Naša.

ČUVAJ: Fičafaju jo daj, naj jo nese. Tako, sedaj sta pa povezana, bratca. Urh, daj, da Drpaležu obesim še nahrbtnik. (Potrese ga.) E, saj ima nekaj v sebi. Prav, bo nekaj za popotnico — pa ne za vaju, zame! Alo, pojdemo! (Ju žene čez oder.)

KMET URH (postoji na odru in žalostno zmaje z glavo): Seveda, seveda, žival ima pastirja, otroci so brez njega.

Zastor hitro pade

Pesem o Piki

Joža Lovrenčič

1

Naša Pika
je velika,
a omika
in olika
je ne mika!

Je pač sraka
in kot taka
nič ne ceni
in ne zmeni
za modrosti
in norosti
se ljudi:
lasti tuje
ne spoštuje,
iz navade
vse ukrade,
potlej pa se,
kar le dá se,
zareži ...

Neugnana
in pretkana,
naša Pika
zdaj dobrika
se šegávo,
potlej pika
te za stavo;
če spodiš jo,
je zamera —
viš jo, viš jo,

mila Jera
se tako drži,
ker dómneva,
da je reva,
kot je večje ni!

No, pa Pika
ni čmerika,
da bi jezo
kuhala —
v vrtu brezo
je izbrala,
v njej je cmero
in zamero
brž počuhala ...

Glej, že rada
Pika mlada
bi igrala
se z otroki
tam na loki —
hitro z veje
se spusti,
se zasmeje
in že urno
en dva tri

poskakuje
in tekmuje
z rajajočimi.
Ko dovolj je
in se utruji,
dobre volje
gleda, čudi
se otrokom,
ki končajo
igro z jokom,
a ne znajo
še domov,
dasi v mrak
reže zrak
sam hudir —
netopir
gre na lov.

Piki dosti
je norosti,
pa kar tiha
jo popiha
in poišče
prenočišče
si na vrti
v vinski trti,

kjer zaspí
brez skrbi
in jo sanje
v dni nekdanje
odnesó
v gosto hosto
pod goró ...

2

V gosti hosti
vitka jelka,
v njej zibelka —
gnezdo sračje:
suho dračje
križem kražem,
nič ne lažem,
nekaj mrve
iz ostrve
in še vmes je
gorsko resje
z žimo, volno
in še polno
druge take
je navlake ...

V gnezdu skríta
dva mladiča
še goliča
mirno ždita,
a ko stara
priletita,
zazijata,

zavreščita —
 nikdar sita,
 saj imata
 takšen tek,
 da nju grli
 bi požrli
 kar vse vprek.
 Kaj je čudno,
 da zato
 nezamudno
 rasteta
 in čez tedna
 komaj dva
 radovedna
 gledata
 iz višave,
 kam v daljave
 stara letata ...

Skoraj godni
 srakici
 v zibki rodni
 se tesno zazdi —
 pa poskoči,
 a brez moči
 prileti na pot,
 ko ondod
 šel je mladec
 golobradec
 in jo ujel
 ter vesel
 s sabo vzel ...
 Joj, kako sta
 brž iz gozda
 priletela
 stara dva,
 da otela
 bi mladiča,
 a fantiča
 srečnega
 ne vreščanje
 ne letanje
 okrog glave
 z leve, s prave
 ni motilo,
 ni ganilo —
 ko da v sebi
 imel ne bi
 nič srcá!

3

»O srcé pa
 fant imel je,
 kot ga zlepa

ne dobiš!
 Ko prišel je
 v vas do hiš,
 v prvo stopi
 in na klopi
 v izbi zame
 škatlo vzame
 Unrino
 pa napravi
 res kar spretno
 gnezdo umetno
 v njo na dno.

»Nič ne skakaj,
 se ne jezi,
 v gnezdo lezi
 in počakaj,

brž poiščem
 za ognjiščem,
 kaj ostalo
 je kosila,
 da ga malo
 boš dobila!
 To je rekel
 in že tekel
 v kuhinjo
 iskat južino.
 Bridko sama
 jaz ta čas
 sem divjala,
 dokler pala
 ni mi na tla
 Unre škatla,
 da vesela
 sem vzletela
 kar pod strop.
 A prostosti
 ni še dosti
 mi biló,
 zahotela
 sem iz hiše,
 više, više —

na drevo,
 ki je v gozd
 in prostost
 klicalo ...
 V okno v steklo
 sem zadela,
 da zapeklo
 me je v glavo
 in skušnjava
 mi pregnalo.
 Odletela
 sem pod peč
 in iz kota
 tam sirota
 zastrmela
 v čudno reč,
 ki nje sila

me odbila
 je na tla ...
 A tedaj
 na stečaj
 vrata se odpró —
 fant obstane,
 se ne gane
 in seveda
 gleda, gleda
 kaj začudeno,
 da ne čaka
 ga več sraka,
 ki je škatlo
 prevrnila,
 iz zavora
 se rešila ...
 In se čudi
 in razhudi:
 »Glej ga spaka,
 kje je sraka,
 mar je ušla?
 Najti moram
 jo takoj —
 žgance jedla
 bo z menoj!

In že plazi
 se povsod,
 da bi spazil
 srako grdo
 in me trdo
 poprijel
 ter na varno
 me v nemarno
 unro del ...

Ko pa deček
 pred podpeček
 se priplazi,
 me premrazi
 strah pred njim
 in zvreščim ...
 »O ti mala,
 si se zbala,
 ko takó si
 zavreščála?
 No, lepó si
 se izdala!
 se je šalil
 in privabil
 se prav v kot
 ter me zgrabil
 za perot.

Ko je sedel,
 da bi jedel,
 je najprvo
 meni mrvo
 žganca nudil
 in se čudil,
 da vreščaje
 sem ga vzela
 in zijaje
 še želela,
 ker me grudil
 je tak glad,
 da vse šlo je
 v grlo moje
 kot v prepad ...

Po kosili,
 Bog se usmili,
 pa že spet
 v Unre klet!

»No pa bodi!
 v njej usodi
 sem se vdala,
 dasi včasih
 sem vreščála ...

Teden dni še
fant iz hiše
me ni spustil,
dasi grustil,
mi zapor je,
ko pač mlada
večje rada
bi obzorjel!
Pa nedelja,
dan veselja,
v soncu vsa
je prišla.
Fant me s sabo
v škatlji vlekël
je na plano,
a ni rekel
bev ne mev,
kaj da z mano
bo počel.

Tam pod hruško
debeluško
se ustavi.
Kaj napravi?
Pokrov dvigne
in namigne
mi in dé:
,Zdaj pokaži,
ali dražji
ti je gozd
ali dom naš,
kjer skrbeli
smo veseli
vsi za té!'

Jaz vesela
poskočila
sem na trato,
tam razvila
hitro krila
in vzletela
na košato
brž drevó
uživat zlato
svóbedo...«

Vse to pletlo,
vse to gnetlo
v živi sliki
se je Piki
v sladke sanje,
dokler sonce
posvetilo
ni jutranje

in na trti
tam na vrtil
je zbudilo...

4

Prav nad trto
je odprto
okno moje,
ker lepó je
sladko spati,
ko na trati
spodaj v travi
ob bleščavi
zvezd in lune
muren poje
na vse strune...

tam raz vej
v okno prileti,
z okna smukne
in pocukne
z vso naslado
me za brado,
češ naj vstanem
in se ganem,
ker se spati
ne spodobi
v pusti sobi,
ko se zlati
dan budi
in škrjanec,
zarjin znanec,
kot na note
vse lepote

»Kaj nam mari,
očka stari,
okna vaša!
To se vpraša:
kod pa Pika
se potika,
ko se prebudi?«

Čajte, čajte,
poslušajte,
saj se ne mudi!
Vse po vrsti,
kot se piše
in so hiše
v našem Trstí!

Ko se Pika
prebudi,
ne potika
se nikoder
ko pes Koder,
ker najprej

jutra žvrgoli...
Pika čaka,
Pika gleda,
Pika skaka,
vame drega:
»I, seveda,
da se deda
naš predrami,
moram z njega
vse odeje
najprej zvleči,
potlej z mano
v jutro rano
malo stopi
k vrtni lopi,
kjer na klopi
dá dobrot mi,
ki jih hkrati
poključvati
res ni moči,
da ne počí
prepoln sodec

— moj želodec —
a jih marno
še na varno
spravljam v kot:
tam jih skrijem
in zabijem
jih skrbnó,
da ne iztakne
in izmakne
mi jih kdo.
Če drugače
res ne gre,
dedu v hlače
za robé
jih zatikam
in dobrikam
se mu zraven,
da so nôge
kraj pripraven
za zaloge...
Dedek smeje
skrbi moji
se in deje:
,To so tvoji
silosi
za preteče
dni nesreče,
to se reče
za úime
sredi zime,
ko težkó bo
za jedi!...«

5

»Ded, zdaj dejte
in povejte,
le od kod,
za hudika,
našla Pika
k vam je pot?«

Ded mežika
in se muza
in še gladi
se po bradi
in pocuza
svojo čedro,
potlej vedro
dé in pravi:
»Ker zvedavi
ste takó,
vam ustrežem,
preden ležem
pod zemljó!...«

»O, o, o,
kđaj bo to,
ko ste zdravi
ko v dobravi
trdni hrasti
v svoji rastil«

»Hm, hm, hm,
o vsem tem
bi se dalo
morebiti
govoriti,
če naduha,
primaruha,
bi minila
ali malo
popustila.
A pustimo
zdaj ob strani,
kđaj koščena
k meni žena
priti kani,
in začnimo
novo sliko
z našo Piko!

Naša Eka,
če le more,
brž gre v gore,
da uživa
in odkriva
tam od Kleka
pa do morja
vsa pogorja.
In tako je,
ko toplo je
že postalo,
zopet malo
šla v planine —
Svete Katarine.
Ob sestopu
je v galopu
se potila,

da bi vlaka,
ki ne čaka,
ne mudila.
Ko pred Presko
je pričesko
popravljala,
ptica k njej je
priskakljala
in obstala,
ko da nima
kaj početi,
kó v dekleta
mladoleta
strmoleti.

Ko glavico
je uredila,
Eka, ptico
podražila
je z glavnikom,
a že s krikom
črno-bela
ptica vzela
ga ji je iz rok
in hitela
urnih nog
z njim po cesti,
da oklesti
ga po svoji
mili volji.

Eka v dir!

„Ni huđir,
da ne ujamem
te, ne vzamem
ti glavnika
in z veseljem
te, potepa
dolgorepa,
ne popeljem
pred sodnika,
da te pouči,

kaj se pravi
kar napasti
in okrasti
nas ljudi ...

Eka srako
je ujela,
kar po poti
ji naproti
prišla vaška
je ženica.
Brez odlaška
Eka vpraša:
„Je nemara,
žena, vaša
tale ptica,
ki tatica
je brez para?“

„Naša, naša,
dé kmetica
in še reče
ji proseče:
„Če vam všeč je
in želite,
si lahko jo
obdržite —
usluge večje
ni za njo,
ker sklenila
sem kajkrat,
da zavila
ji bom vrat.“
Eka ženo
je iskreno
zahvalila,
pa krenila
brž na vlak
in veselo
s črno-belo,
dolgorepo
se potepo
povrnila
k nam domov ...

Društvo zbrano,
zdaj vam znano
je docela,
kod in kđaj
k nam prišla je
trdokljuna,
črno-bela,
dolgorepa,
vedno lepa

ptičja nuna —
samopaša
Pika naša!«

6

Ko k posvetu
smo se zbrali,
da ime bi
sraki dali,
prepustili
smo očetu,
naj zbor vodi
in presodi
vse predloge
in jih da
na glasovanje,
kdo je za
in kdo je proti.
Po tej poti
smo od aja
pa do kraja
abecede
vse besede
rešetali,
se smejali
mnogi spaki,
ki skovali
smo jo sraki
za ime ...
Ko končali
smo s predlogi,
oče ubogi,
ki po vesti
bi pretresti
moral vse,
modro dé:

»Jaz bi z Eko
bil za Piko,
ker kot včeraj
sem še zmeraj
za antiko,
kjer sem zgodbo
bral o srakah,
njih postanku
in napakah,
in se veže
z zgodbo mično,
ki jo Stritar
je odlično
že v starosti
svoji ustvaril
in mladosti
jo podaril,

da razvnel
 ji srce
 JANKO bi BOŽE
 s svojo kavko
 poniglavo,
 ki bilà je
 tudi — Pika.
 Ker takó je,
 društvo moje,
 s to besedo,
 prosim, nujte
 in glasujte
 zoper zmedo
 vseh predlogov,
 ker le eden
 je res vreden,
 da se obdrži:
 Naša sraka
 za vse čase,
 kar ji dano
 bo živeti
 na tem sveti,
 bodi — PIKA! ...»

In takó smo
 glasovali —
 črnokraki
 naši sraki
 ime dali!

7

Naša vila
 v ravnem polji
 Piki bila
 je po volji:
 brez divjanja
 in vreščanja
 se je udomačila
 ko da zlepa
 se potepa
 je razsračila ...
 Vrt, dvorišče
 in smetišče,
 onstran pota
 za plotovi
 spet vrtovi,
 sadovnjaki —
 v tej soseski
 naši sraki
 se po Preski
 ni tožilo.
 Prve dni še
 naše hiše

se držala
 je ves čas,
 potlej pa je
 na vse kraje
 smukala
 in kot znanka
 neugnanka
 se dobrikala
 in povsod
 v vsak je kot
 kljun svoj vtikala.

Pa je zanjo
 iznenada
 prišel obračun!

Neki dan jo
 sladkosnedno
 ta navada
 na sosedno
 hruško zvabi,
 kjer ne zabi
 na svoj kljun:
 brez odmora
 kakor nora,
 po sadovih
 v hruški kljuje —
 To začuje
 gospodar
 in prijazno
 ji ponudi
 svetle škarje,
 češ, če mar je
 kaj za nje ji,
 naj potrudi
 se po veji
 mu na rame
 in jih vzame
 en dva tri!

Piko škarij
 blesk premoti,
 vzpne peroti,
 z vej zleti
 in po stari
 svoji čudi
 se že trudi,
 kljuva, ščiplje
 na vse kriplje
 svetlo stvar,
 da dobila
 bi jo v kljun
 in jo skrila,
 a grdn

gospodar
 njo pograbi
 in pohabi:
 najprej loti
 se peroti,
 potlej rep ji
 dolgi, lepi
 odleti ...
 Ko jo spustil
 je na pot,
 se je ustil:
 »Zdaj, sva bot!«

Pika uboga
 skokonoga
 je postala
 in potrta
 je vreščala,
 ko hitela
 je domov,
 kjer jo trta
 je sprejela
 pod svoj krov ...

8

Čas vse zdravi,
 vse popravi —
 tudi Piki
 neizmerno
 černost čmerno
 je pregnal,
 dasi repa
 in peroti
 ni ji zlepa
 ne v obliki
 ne v lepoti
 prejšnji dal.
 Vsako hudo
 pa za čudo
 kaže tudi

dobro stran:
 samopašo
 Piko našo
 leto in dan
 priklenilo
 je z vso silo
 k rodni grudi,
 to se pravi,
 da po travi
 je skakljala
 in po poti
 potovala,
 ker vzleteti
 le za meter
 je še znala,
 če kak Peter
 se je zmotil
 in jo hotel
 revo ujeti ...
 Ta čas máče
 si domače
 je izbrala,
 slepe miši,
 z njim po hiši
 se igrala:
 zdaj povlekla
 ga za rep je,
 da je presti
 pozabilo,
 zdaj ga usekla
 je nemilo
 iz objesti,
 da Mrmjav
 se je zbal
 in pobegnil
 na dvorišče,
 da poišče
 zaklonišče ...
 Ko v drvarno
 se je splazil,
 miš nemarno

je opazil,
jo ujel
in začel
z njo po mačje
se igrati,
kar po sračje
se priklati
k njemu Pika
in brez vika
miš izmakne
in jo vtakne
s celo sukno
varno v luknjo! ...

No, če kdo
je Tomaž
in vse to
gola laž
se mu zdi,
še dve, tri
žive slike,
naše Pike
lahko dam —
če pa dvom
še ostane,
naj se zgane
in kar sam
naj na dom
pride k nam!

9

Ko naš oče
cepi drva,
veste, kdo je,
ki mu hoče
pomagati
in ne klati
se z lenuhi,
ki so gluhi,
kadar treba
je na delo?
Pika prva
prikoraka
in ne čaka,
brž vesela
loti dela
se udarno

in res marno
sproti zhosi
tja v drvarno
prav za dveri
nam iveri,
a jih — skriva,
da goriva
bo zadosti,
ko prikima
mrzla zima
spet k nam v gosti.
Še kdo dvomi,
da po svoje
ga ne lomi
naša Pika,
ptičev dika?

10

Zadnjič mlada
je brigada
šla na delo
in veselo
pesem pela,
ki je vrela
iz srcá.
Pika pa —
Pika gleda
in posluša
in brž sklene:
»I, seveda
tudi mene
k delu žene!
Ko so kmalu
pri kanalu
sredi trate
peli krampi
in lopate —
je napeto
Pika zrla,
kje katero
udarno četo
bi podprla ...
Ko odloči
se za drugo,
hitro skoči
v suho strugo,

kjer izdira
in pobira
s kljunom grušč
ter ga nosi
in ga trosi
pod napušč ...

11

Če bi rekel,
da je moder
naš pes Koder,
bi ne vlekel
vas za nos,
Piki pa le
ni še kos!

Ko se spravi
na potep,
Pika ustavi
ga na poti
in peroti
razčeperi
in mu meri
s kljunom rep.

Koder s kraja
zarenči,
potlej laja,
se jezi:
»Hav, hav, hav,
kdo je ta
nepridiprav,
ki me moti
tu na poti?«
In že v krogu
se vrti,
da bi mogel
se rešiti
sitne Pike
in olike
jo naučiti
z ostrimi zobmi.
Ko zaman je

vse hlastanje
v čarnem krogu,
onemogel
Koder upcha
se in neha,
Pika pa ga
brž zajaše
in do praga
hiše naše
»Hi, hi, hi!«
ga nazaj podi.

12

V opoldanskih
vročih urah
naša Pika
je pri kurah
kje na plaži
in jih draži:
krog njih smuka
se in puka
jim peresa
in jih stresa,
da bi vrabci
jih pobrali,
z njimi gnezda
si postlali.
No, in kaj še?
To najrajši
Pika dela:
kot zbesnela
brez nehánja
se zaganja
v petelina
gizdalina,
ker bi rada
iznenada
grebenečo
rožo rdečo
mu ukrala,
jo na glavo
za zabavo
sebi dala!

»Ko ko ko,
kaj pa to?«
peteh trdo
se zadere,
jo za grdo
Piko ubere,
toda Pika
je okretna,
ko umika
se mu spretna,
se ustavi,
gleda, pazi,
pa oplazi
ga po glavi,
da iz rdeče
lepe rože,
kri priteče.

»Duša draga,
to je zmaga!«
zaheheče
šarolika
se mu Pika,
a petelin
jo odkuri
pod ograjo,
kjer se baha
prvi kuri,
da prelil je
kri junaško,
ko divjaško
Piko bil je...

13

»Otročiči
umazaniči,
ki bojite
se vodice,
da bi lice
si umili,
vsj učite
se pri Piki,
ki v veliki

se posodi
vsa igriva
koplje, umiva
v mrzli vodi!
Veš, Andrejček,
veš, Jernejček,
in ti, Vanček,
in ti, Franček,
Terezinka
in ti, Minka —
naj je vroče,
naj hladno,
Piki hoče
se v vodi!

In ded stopi
tjakaj k lopi
in pod lipo
odpre pipo,
da natoči
vode v skledo,
a ko dene
jo na sredo
med otroke,
Pika skoči,
se zažene
in že zmōči
v vodi glāvo,
potlej gre pa
ko za stavo
in iz mōče
zlepa noče.

Ko ji končno
le dovolj je,
dobre volje
se na sončno
gredo vzpne
in sušiti
se začne:
da bi vlaga
prej spuhтела,
si pomaga —

veter dela
s perutnicami,
kljun pa tudi
se ne utruji —
perje gladi,
kot v navadi
je med pticami.

Ko je Pika
zopet suha,
jo velika
lakot dvigne,
k dedu švigne
in po svoje
mu zapoje:
»Zdaj pa kruha!«

In že stika
v silosih,
če vsaj malo
je ostalo
hrane v njih...

Ko zaman je
vse iskanje,
Pika krene,
se zažene
do otrok
in iz rok
držno jemlje
bele žemlje —

Deca v jok,
toda ded
brž napravi
v hiši red;
samopašo
Piko našo
s šibo udari
in več mar ji
žemlje niso,
v gosto tiso
se zateče,
kjer ugiba
in še reče:
»Res je šiba
vsaka huda,

a ko udarja,
sproti ustvarja
čudna čuda!...

14

O, naš ded
in njegov
kabinet
to je svet
poln duhov,
ki se z njimi
vedno v rimi
pogovarja,
ko ustvarja
lepe pesmi,
ki so res mi
prav povšēči,
če posreči
se mi kdaj,
da k njim vderem
in jih berem
naskrivaj...

Ko se Pika
napotika,
dobre volje
knjižne molje
v sobo dedu
gre lovit,
to pa vedno
po obedu,
ko je redno
ded naš zdoma,
ker odrōma
turško pit...

V kabinetu
Pika zabi,
da na svetu
res so molji,
ki učene,
zapuščene
knjige žro,
kot nikoli
jim zadosti
bi modrosti
ne bilō.

Po načelu
Piko k delu
drugo vabi:
zdaj pograbi
bronast kipec
in čez hipec
je na tleh,
zdaj peresa
z mize stresa
in jih skriva
po kotéh,
zdaj jo vžiga
lepa knjiga,
ki jo uživa,
ko platnice
usnjenice
vedno huje
obdeluje,
a ko uvidi
in spozna,
da ne pridi
trud ji ta,
ker do jedra
ni ji moči,
mora čedra
dedova
v bitki vroči
popustiti —
v kose iti ...

Potlej mika
jo še slika,
znano lice,
ki v okviru
jo s police
resno gleda.
»To je deda!«
se zaveda
in pri miru
ga pusti,
ker se le zboji ...

Oni dan je
nad písanje

se na mizi
spravila.
Slavohlepna
zglavja sklepna
te pesnitve
je prebrala,
a ker plitve
so se zdele
anekdote,
od togote
je zdijala,
pole cele
je razdela,
da papir je
šel na tirje ...

Ko se ded je
mirno vrnil
in odgrnil
razdejanje
in ko skušal
le zaman je
koščke zbrati,
se je dušal
(jaz poslušal
sem za vrati),
da ne vrste
več ne spiše
in da strže
in v peč vrže,
česar ni še
kot v nevihti
v svoji ihiti
razključala
in končala
spaka spačja,
mrha sračja!
Prav gotovo
ded bi vse to
tudi storil,
pa sem vneto
pregovoril
jaz ga, Lukec
njegov vnucek.

Vendar čuti
dedek kruti
maral nič ni,
da na novo
pesmi mični
bi poglavja
manjkajoča
spet sestavil
in napravil
konec lep,
da bi mali
kar skakali,
ko bi brali
sračji ep.

In takó je
to poglavje
celo moje,
dasi deda
mu seveda
kumoval jel

15

Še hudobe
je na sveti,
še je zlobe,

ki jo milo
ali s silo
treba streti!

Kaj je neki
povzročilo,
da črnilo
te besede
črnoglede
mi v peró je
zdaj izlilo?

To zató je,
ker po Piki
mi hudo je.

Danes, čujte,
krog poldneva
je na poti
bila reva,
kar naproti
neki šolar
pride s pračo,
vanjo dene
droben kamen
in ga sproži —
pa je s Piko
bilo amen!

Etiketa: lepo, uglajeno vedenje. — Počuhati: s pihanjem kaj vročega ohladiti. — Ostrva: rogovilast kol, ki ga rabijo za sušenje sena. — Unra: beseda, sestavljena iz začetnih črk znane mednarodne organizacije za pomoč v vojni prizadetim državam. — Grustiti: zoprn biti, studiti se. — Silos: jama za pridelke, shramba, žitnica. — Klok (Veliki): najvišja gora v Vzhodnih Alpah, ki se vidi tudi z naših vršacev. — Sveta Katarina: vas na poti v Polhograjske Dolomite, za Ljubljancane priljubljena izletna točka. — Preska: vas v bližini postaje Medvode na Gorenjskem. — Nuna: goriški izraz za teto, botro. — Antika: grška in rimljanska starodavnost, zlasti omika in dela te dobe. — Ovid: rimski pesnik (43—18) je v svoji knjigi »Metamorfoze« (Spremembe) podal tudi zgodbo, kako je devet hčera makedonskega mogotca Piera izzivalno tekmovalo z devetimi muzami, boginjami petja in drugih umetnosti. Muze so jih premagale in jih za kazen spremenile v srake. Vse prejšnje lastnosti pa so le ohranile. (Met. V. 294 do 331. 662—679.) — Josip Stritar: pesnik in pisatelj (1836—1923). — Janko Božé: glavna oseba v povesti, ki ima po njem naslov in je izšla v Stritarjevi mladinski knjigi »Jagode« leta 1899. — Bot, bot biti: poravnati. — Plaža: peščena obala (it. spiaggia), tu: pesek. — Kabinet: delovna soba. — Turška: turška kava. — Anekdotič: zgodbica, navadno šegava. — Priditi: koristiti. — Tirje: drobni koščki, odpadki prediva, volne. — Usnjenice: platnice iz usnja.

Kolednik med dečki

Bog ve, od kod se je snel ta starina, ki je nekdanj po mohorskem koledarju opisoval svoje potepanje in romanje po naši slovenski zemlji. Resnica je, da ni umrl in da se je v letih okupatorske vojne le nekam potuhnil in čakal kakor v grmu od debelega snega zapadeni zajec, kdaj se vremenice sprevedri in spet poprime svojo krivo palico ter se napoti v svet. Ne v tuji svet, kjer je za mejo tičal doslej, ampak nazaj v domovino, kjer ni več okupatorjev, kjer se ne bijejo po gozdovih odredi in brigade bojevalcev za svobodo naše zemlje in našega naroda. Kolednik je moral nazaj, nazaj na rodno zemljo, ki jo je vse življenje tako ljubil, da si je ob umiku pred grabežljivim tujcem vzel z domače njive vrečico prsti in jo nosil v svoji torbi. Če bi umiral, si je mislil, denem si torbo z vrečico domače zemlje pod glavo, da bom umiral kakor nekdanj Sibila, ki umreti ni mogla, dokler ji niso prinesli z doma prsti. A Kolednik ni umrl. Vrečico zemljice svete je prinesel nazaj v domovino, ki jo je gledal vso prelepo in preljubo, otrebljeno okupatorjev, vso našo, samo našo, zmeraj našo.

Kolednik je legel na brežiček v senco pod staro lipo. Pod njim je stala vas, čreda se je vračala ob dopoldanski vročini s paše v hladne hleve. Nad vasjo so se podili razposajeni fantini. Spuščali so velikega papirnatega zmaja. Vetrici ga je zanašal proti lipi, dokler ga ni zapletel v njene veje, da je obtičal. Fantje so pritekli do lipe, a tamkaj zagledali starca Kolednika, ki se jim je veselo smehljalo.

»Kdo ste, tuji mož?« je stopil predenj največji fant.

»Kolednik, Kolednik, ljubčki moji!«

»Kakšna obrt pa je koledniška?« so hoteli vedeti.

»Ali ste že kdaj slišali o desetem bratu?«

»Naš ded je pravil, da mora deseto dete vedno od hiše in se potikati po svetu. Nič več se ne povrne domov.«

»Lejte, tako dete sem tudi jaz. Od mladih nog se pretikam po svetu. Sedaj na starost pa mi dobri ljudje dajo streho in košček kruha, da jim pripovedujem novice, da jih učim modrosti, svarim in hvalim, kakor pač nanese. Vidite, zato mi pravijo Kolednik.«

Fantini so pozabili na zmaja, ujetega v lipove veje, se pognili poleg Kolednika po zeleni trati in želeli: »Kolednik, povejte še nam kaj.«

»Kaj bi vam pravil? Povest o jari kači in steklem polžu?«

»To ni nič,« se je oglasil tisti, ki je bil največji in je imel glavo nasajeno na zelo dolgem vratu.

»Žakaj to ni nič?«

»To je za frkolinčke, ki še črke I ne poznajo. Za nas take čenče niso. Saj vidite, da smo že veliki. Mi smo pionirji. Zato hočemo zvedeti kaj drugega.« Fant se je dvignil in zasukal glavo na vse plati, kakor bi vprašal tovariše: Ali ni res tako?

»Povejte, povejte!« so povzeli prošnjo vsi hkrati.

»Mnogo bi vam rad povedal. Toda moja koleda utegne biti predolga. Ušli mi boste.«

»Ne, ne, ne bomo. Le povejte.«

»Torej poskusim. Najprej si dobro zapomnite tole: Vsa naša zemlja je čudovita lepota in dobrota. V svetem pismu beremo: In Bog je pogledal vse, kar je naredil, in bilo je prav dobro. In to prav dobro zemljo je Bog izročil v last človeku. Od njenih sadov človek živi, se oblači, se ogreva in še sto in sto drugih dobrot dobiva od nje. Človek pa mora zemljo ljubiti, jo spoštovati, jo obdelovati in s svojim umom iskati vedno novih zakladov, ki so na zemlji ali pod zemljo. Vse to je za človeka večni trud, večno iskanje, popravljanje in izboljševanje. To je človekova težka naloga. Bog je zemljo res dal človeku, a pristavil: V potu svojega obraza boš jedel svoj kruh.«

Vse to delo čaka tudi vas. Dali ste si imenitno ime, češ da ste pionirji. Prav je tako. Vendar se mi zdi, da vsebino tega imena premalo poznate.«

»Kaj da ne,« se je oglasil tisti z dolgim vratom. »Štiri leta sem že pionir, vsa pravila vem.«

»Lepo je to,« ga je pohvalil Kolednik. »Jaz pa vam bom tako koledo zapel, kakor je morda le še ni v vaših pravilih.«

»Le dajte,« je rekel tisti, ki je slonel ob Kolednikovih kolenih in se zleknil po trati.

»Kaj so torej pionirji? To so tiste posebne čete, ki jih ima vsaka urejena vojska. Na-

loga teh čet ni vojskovanje, pač pa pomoč vojskujočim se četam. Odredi pionirjev spremljajo armado. Če ta pride ob prodiranju zoper sovražnika do ovir, ji priskočijo pionirji na pomoč in vse ovire odstranijo: hitro naredijo most čez reko, napravijo pot, da more topništvo na pripravno mesto, brž postavijo bolnišnice za ranjene vojake. S seboj pa vozijo vse, kar za ta dela potrebujejo: les, deske, vrvi, čolne, vsakovrstno orodje. Če bi tega ne imeli s seboj in bi morali šele tam vse iskati, bi vojska obtičala in sovražnik bi se ji v pest smejal. Glejte, kakor si morajo pionirske čete že pred vojsko za vse pripraviti, tako se morate tudi vi že sedaj pripravljati za življenje. V najstarejših knjigah sv. pisma pa že beremo veliko resnico: Človeško življenje na zemlji je boj, nenehno vojskovanje. Nikakor pa pri tem ne mislim na krvavo vojskovanje, ki vsako požre na stotisoče mladih ljudi, da morajo v prezgodnji grob. Dveh svetovnih vojn sem bil priča. Spoznal sem, kakšen zločinec je oblast, ki sproži vojno iz grabežljivosti, iz pohlepa po tuji zemlji, iz samogoltnega napuha močnejšega zoper šibkejšega. To je prekletstvo, ki mori nedolžne ljudi in ruši delo pridnih rok. Zato je ves trud v Zvezi narodov, kjer je tudi beseda zastopnikov naše domovine resno glasna, naperjen v zahtevo po miru in v obsodbo krivičnega napadalca. O taki vojni vam ne bom govoril. Opozoriti vas hočem le na boj, ki ga mora bojevati vsak človek, vsak stan, vse človeštvo v vsakdanjem delu in trudu. Pomislite, kak trud imajo ljudje z zemljo! Človek ji mora iztrgati v potu svojega obraza vsakdanji kruh. Sama od sebe ga ne dá. Na zemlji pa se pase polno zajedavcev, ki uničujejo sadno drevje, cele gozde, vinograde, žitna polja. Kakšna škoda je delo teh zajedavcev, kako se morajo ljudje boriti zoper nje. Ali kdaj pomislite, ko imate v roki kos kruha, kako delo, koliko potnih srag je v njem? Prav so nas učili stari ljudje, da moramo vsak kos kruha, preden ga ugriznemo, poljubiti iz spoštovanja do vseh žuljavih rok, ki so nam ga pridelale.

Naša mati so pa ukazali, da moramo vsak košček kruha, če nam pade iz rok na tla, hitro pobrati in poljubiti, je povedal fant ob Kolednikovih nogah.

»Če si tako neroden, da spustiš kruh na tla, ga prosi odpuščanja in ga zato poljubi.«

Drug se oglasi: »Ko sem šel iz šole, sem našel ob cesti obgrizen lep kos belega kruha.«

»In kaj si storil?«

»Pobral sem ga in ga nesel domov ter ga dal našemu pujsku v koritce.«

»Lepo si naredil. Dobro si vsi zapomnite: Kdor mlad zaničuje ljubi kruhek, ga bo na starost stradal. Prav gotovo.«

»Sedaj pa mi povejte, ali ste bili že kdaj v kaki tovarni?«

Vsi hkrati so se oglasili: »Bili smo, bili. V veliki železarni. Vsi pionirji skupaj.«

»Kaj ste tamkaj videli?«

»Žareče železo je teklo iz plavža kakor potok. — Žareče železne kače so se zvijale. — Velikanska kolesa so hrumela. — Žebliji so kar kapljali v posode.«

»Ali delavcev niste nič videli?«

»Oj, mnogo! A še pogledal nas ni nobeden. Tako so bili zaverovani vsak v svoje delo.«

»Učite se od njih. Ali ste vi v šoli tudi tako zaverovani v knjige in pouk, da vam nobena učiteljeva beseda ne uide? — Ti, ki si povedal, da so žebliji kar kapljali v posode, veš, kaj naredi? Ko bi bil jaz tvoj učitelj, bi ti velel: Napiši nalogo: Pogovor z žebljem.«

Fant je Kolednika strmo pogledal.

»Le glej me! Le vprašaj žebelj, od kod je. Povedal ti bo, da je bil globoko v zemlji, v koščku železne rude. Rudarji so ga morali izkopati, potlej so ga s posebnim dragalom spravili na beli dan, od tam se je vozil daleč po železnici, nato so ga stresli v martinovko, ga stopili in potlej ste videli, kako je iz okrogle železne žice nastal žebelj.«

»To je pa res,« je skoraj kričnil tisti z dolgim vratom.

»Torej v tovarne ne hodite samo zijala past. S seboj vzemite oči in um in boste drugič tako nalogo sami brez mene naredili. — Iz te velikanske tovarne pojdite sedaj z menoj še v majhno domačo tovarno, ki jo ima vsaka hiša.«

»Naša že ne. — Naša tudi ne! — Pri nas pa imamo slamoreznicu. Pri nas pa mlatilnico.«

»Da, to so stroji, koristni stroji. Jaz pa le trdim, da ima vsaka hiša tudi posebno majhno tovarnico.«

Fantje so vsi z glavami odkimali.

»Veste, kako se pravi tej tovarni? Pozimi se je vsi tako radi tiščite. No, to je peč. Ali mislite, da so vsa polena s premogom vred kar sama od sebe prifrčala pred peč? Kak boj je v premogovnikih, da človek izgrebe iz njih kurivo, da v gozdovih poseka bukve, jih razžaga, hlode zvozi v dolino — o kak trud in boj je za vsako poleno! In vse to kurivo gre v peč. Matere peko v peči kruh, ob praznikih tudi potice, ob kolinah klobase, a vsak dan kuhajo in pražijo, da vam opoldne postavijo obed na mizo. Ali kdaj pomislite, koliko rok se je trudilo in borilo za eno samo kosilo? Vse te roke spoštujte, ljubite in bodite hvaležni.

Še nekaj vas moram vprašati. Vsi imate knjige: šolske, da se iz njih učite. Druge prebirate za kratek čas: povesti, prigodbe, šaljivke in uganke. Ali je za knjige treba tudi truda in dela?»

Janko, ki je slonel Koledniku ob kolenih, je dvignil roko kakor v šoli in hitro povedal: »Tisti, ki knjige pišejo, nimajo nič žuljev na rokah. V gorkih sobah sede, dež jih ne moči, zima ne mrazi. Nič ne trpijo.«

»Oj ti revna modrost!« se mu je zasmejal Kolednik. »Daleč si še za luno, kakor pravimo takim modrijanom. Koliko napora stane vas, da napraskate količkaj dobro šolsko nalogo! Ali naj potlej vse šolske knjige, knjige učenjakov, pisateljev nastanejo kakor igrače? Koliko ur trdega dela je v vsaki taki knjigi in k temu trudu pridodate še dolge boje izumiteljev. Bog ve, koliko inženirjev se je trudilo, preden je stekel en sam stroj? Časih traja borba zanj eno celo človeško življenje. Danes mnogokrat berete tudi o novatorjih, takih delavcih po tovarnah, ki se jim je sponeslo, da so izboljšali kakó pripravo, stroj in kar koli za olajšanje dela. Ali se je tem kar ponoči sanjalo iz jutraj je bil stroj narejen? Nobeno delo ni igrača, vse je trud in boj.

Ljubi moji mladi prijatelji, doslej smo se pogovarjali le o delu in boju odraslih, starejših ljudi. Vi za to delo še niste dozoreli. Toda vse to vas še čaka. Na to se morate že mladi pripravljati. Že mladi morate začeti boj. Kar vidim vas, kako neverjetno me gledate. Takoj vam razodenem. To že veste, da ima vsako mlado drevo nepotrebne poganjke, grče in grčice, ki jih mora sadjarjeva skrb odstraniti z nožem ali s škarjami. Tako ima tudi vsak mlad človek polno div-

jih poganjkov — slabih nagnjenj. Že kar v mladosti. Te pa morate sami odrezati. Temu delu so rekli stari modrijani: »Boj sam s seboj« in so priznali, da to ni lahka reč. O tem boju bi vam rad nasnoval dolgo koledo. Pa se bojim, da mi uideate in je ne boste poslušali do konca.«

»Ne uideimo vam. Saj imamo počitnice. Pripovedujte nam.« Vsi so se še tesneje primaknili h Koledniku.

»Dobro je. Pa poslušajte. Ti začetni slabi poganjki na mladem drevesu, ki se mu pravi človek, imajo različna imena. Prvemu se pravi lenoba — vseh grdob grdoba.

Po naravi je vsak človek ustvarjen za delo. Le opazujte otroke, ki še niso godni za šolo. Zmeraj delajo. Sami si izmislijo delo ob kupu peska, iz kamenčkov si zidajo hiše, ko dobijo igračo, se tako dolgo trudijo ob njej, da jo seveda razdenejo — ti mladi novatorji. Ko pa pride šola in z njo povelje: to in to naredi, tega in tega se nauči, takrat lenoba že pokaže rozičke. Bolj prijetno je s tovariši oditi na potep, biti žogo, spuščati zmaja, vpreči se v sanke in odhiteti na sankališče, započeti kar koli, da bi le ne bilo treba sedeti po cele ure ob pusti knjigi. In zjutraj je treba iti ob uri iz postelje. Uboga mama prosi, kliče, potresa zaspančka. Ta se tišči pod odejo, ko je tako prijetno. Tak zaspanč je že lenuh. Take poganjke lenobe je treba takoj porezati. Vselej storite najprej to, kar je vaša dolžnost, potem pride šele igra in zabava.«

»Kuštrinov Jurček pa vsak dan šolo zamudi, ker predolgo leži,« je eden hitro zaživil sošolca.

»Ne smete tako. Nikar drugih ne toži, vsak se praskaj po svoji koži. Opravljivci vidijo napake na vseh ljudeh, na sebi nobene. To je grdo.«

»Šlek, šlek,« je poštrgal korenček tožniku tisti z dolgim vratom. Vsi so se zasmejali. Kolednik je pomolčal, da so se oddahnili, in potem nadaljeval.

»Drugi izrastek na mnogem mladem človeku je t r m a , s v o j e g l a v n o s t. Trmež na besedo nič ne sliši. Uboganje morajo od njega kupovati: Ná, dinar, ná, sladkorček, ali hočeš piškotek? Za takega nič kupovanja, za takega je šiba. Tak se za vsak prazen nič že kuja, za majhno trdo besedo se kremži, po sili toči solze, da bi varal svojo

predobro mamico in v njenem srcu zbudil usmiljenje. Le komu gre na svetu vse gladko? Saj ste videli delavce. Celo govoriti nihče ne utegne. Kam bi prišli, če bi se vsakdo kujal in vsako povelje obgodrnjal. Proč s trmo. Če si ne odrežeš tega grdega poganjka sam, naj ti ga oklesti šiba.

Posebno ostuden izrastek na mladem človeku je laž. Kdor te napake ne izreže do jedra, se mu vrase, da laže doma, v šoli, tovarišem, povsod. Če si imel pogum, da si to in ono naredil, kar ni bilo prav, imej tudi pogum, da to priznaš. Tatovi, malopridneži vseh vrst, ki jih pravica posaja na zatožno klop, ti vsi lažejo. Laž zaide lahko od takih v javno življenje in je nesreča za lepo skupnost. Poštenjak ne laže nikoli. Po pravici pove. Ta pogum moraš imeti, čeprav bi ti očetova šiba zaradi napačnega dejanja izprašila hlačke. Moško prenesi in si reci: Prav mi je. Zaslužil sem.

Zelo zoprni izrastek je, če mlad človek, ko ga ne nosijo več po naročju, začne sam sebe pestovati. Za vsako malenkost joka, pri jedi je izbirljen, kočljiv, učenja in nalog mu je vse preveč. Uh, ti kruti učitelji in profesorji! Mamica, h kateri se tak spestovanček stiska, ga tolaži s sladkarijami, da mu res prežene slast do tečne, zdrave hrane. Profesor zdravnik mi je povedal o takem spestovančku tole zgodbico: Mati prinese v naročju dečka kakih štirih let. Potoži: Kar nič ne more hoditi. Shodil je že davno in tekal, da je bilo veselje. Sedaj pa hoče le v naročje, plazi se po tleh, vedno ga moram dvigati, sam pravi, da ne more hoditi. Zdravnik dečka preišče. Dožene zdrave ude in kite. Veli mami, naj gre ven. Sam pa postavi dečka pred električni stroj in mu zagrozi: 'Če ne boš sam hodil, te bo popadel tale parkelj, ki ga imam tu zaprtega.' Stroj je zašumel, iskre so letele iz njega. Zdravnik pri-takne prstek otroka k stroju, da ga je stresel. 'Sedaj pa hodi po sobi: ena dve, ena dve.' Deček je urno stopal. Nato pokliče zdravnik mater v sobo. 'Fantek je že zdrav.' Dečku je zagrozil: 'Nič več v naročje mami, sam tekaj, vstajaj, če ne, izpustim tegale iz stroja, da te vsega raztrga. Hodi!' Deček je tekal kar pred materjo in po ulici ga je komaj dohajala. Tak spestovanček si je sam ubil voljo, a bil je hitro ozdravljen.

Za pravšnje življenje je silno potreben in važen r e d. Mlad človek navadno reda nič

ne ceni. Že pri otroku je to vidno. Igračo popusti na vrtu, čepico izgubi, da sam ne ve kje. Ko pride čas šolanja, ima vse po sobi raztepeno. Zjutraj pred odhodom v šolo je direndaj: Kje so moje knjige, kje zvezek, kje so čevlji, kje moj svinčnik, robčka nimam. Star pregovor pravi: Drži red in red bo držal tebe. Zato deni in shrani vsako reč na svoje mesto, da jo lahko v temi najdeš.

Še nečesa ne smem zamolčati. Danes beremo: 'Svobodo mladini!' In spet beremo: 'Mladina je danes vsa podivjana.' Kaj je torej svoboda? Latinski modrijan Cicero je zapisal: Svobodni smo, če smo pokorni zakonom. Kdo pa je za vas zakonodajalec? Starši, šola in skriti postavodajalec, to je glas vesti, ki ima zelo kratek nauk: Stori dobro, varuj se hudega. Če delaš zoper nauke dobrih staršev, zoper navodila šole in še zoper svojo vest, potem ne boš svobodnjak, navadno boš divjak. Oglejmo si nekaj zgledov: Po pločniku v mestu gredo štirje šolarji tesno drug ob drugem. Nasproti jim pride stara ženica, ki leze ob palički. Da bi se ji tisti dečki ognili, kaj še. Ženica se jim mora ogniti na blatno cesto. — Dva gresta po poti mimo lepega vrta. Čez vrtno ograjo gleda veja, na kateri so nezrela jabolka. Ala, ponje! Eden pleza čez ograjo, drugi ga potiska. Ko doseže vejo, odtrga dve jabolki. Ugrizneta jih. Usta se jima skremžijo, tako so kislá, še nezrela. Vržeta jih na cesto. — Učenec gre iz šole. Pride do lepo pobeljene hiše. Ozre se gor in dol, nikogar ni. Hitro seže v žep po košček oglja in začne čakati po beli steni. Ali ne zasluži tak, da bi ga kdo pošteno našeškal s šibo? — Iz šole greste vsi veseli in se potoma še malo stepete. Ne zares, le za šalo. To ni nič hudega. Tam pod klanecem zagledate sključeno ženo, ki z naporom vleče voziček v klanec. Vi pa kar v diru mimo nje, namesto da bi priskočili in ji potisnili voziček prek klanca. To je grda brezsrčnost.

Marsikdo, ki vse te napake pri mladini opazuje, pa utegne reči: Kje pa so starši? Kje je šola in kje krščanski nauk? Takemu bi jaz rekel: Vsi ti otroke prav učijo. Toda otroka ne morejo otvesti na jermen kakor kužka in ne na verigo kakor telička. Vsi ti vam samo pokažejo, kam in kako hodite, nositi vas ne morejo. Vsak mora že v mla-

dosti sprejeti boj zoper vse hudo, kar koli ga vabi in zapeljuje. To je vzgoja samega sebe. Brez boja zoper vse divje poganjke, ki se pokažejo pri vsakem človeku že v mladosti, ne boš nikoli kaj prida človek. Rad boš v nadlogo sebi in skupnosti. Pomnite, da moramo biti na svetu vsi pokorni božjim in človeškim pravičnim postavam. Brez pokorščine bi bila na svetu sama zmešnjava in nesreča. Verjemite, da se vam danes od otročička do izšolanja bolje godi, kakor se je nekdanj nam. Koliko danes ljudje garajo, da bi se oteli iz stiske, ki nam jo je vsilila krivična vojska. Sadove vsega tega znoja pa boste uživali vi, ki sedaj še ne sejete in ne žanjete. Vse to boste morali vi domovini vračati s pridnim delom, z bistrim umom in veliko ljubeznijo. Le tako boste iz pionirčkov dozoreli v prave in koristne pionirje domovine.«

Kolednik je umolknil in gledal fantiče, ki so vsi molče zrlj vanj. »No, ali ni bila moja koleda predolga?«

»Ni bila,« so vsi nekam resnobno odgovorili.

»Če je tako, dodam še tri zgodbe o moji vzgoji. Ali naj jih?«

»Kar povejte jih!«

»Nikar ne mislite, da sem jaz že kar lepo vzgojen poskočil na svet. Prav tako živ in razposajen sem bil kakor vi. Pa Bog mi je dal modrega očeta, ki je dobro razumel, kako je treba vzgajati otroka.

Mati postavi nekega dne obed na mizo. Bila je skleda ričeta. Ker so vsi zajemali iz ene skleda, je oče zame, najmanjšega, umislil leseno skodelico. Lončeni sem že dve raztruskal. Kaj me je pičilo tisti dan, res ne vem. Rekel sem: Ričeta ne bom jedel. Oče me ni niti pogledal. Samo mirno je rekel: Saj ti ga ni treba jesti. Družina je mirno zajemala dalje. Milo sem se časih ozrl na mater s tihim upanjem na kak priboljšek. A nihče se za to ni zmenil. Jaz, mlada trma, sem se zakrknil in se igral z leseno žlico. Oběda konec, križ in vsi so šli takoj na delo. Oče pa je vzel mojo skledico z ričetom in jo postavil na gorko peč. Smukal sem se krog peči, šel v kuhinjo, se vrnil in potem zlezal na peč. Ob dveh po obedu je začel lačni želodček klicati. Zlezem iz zapčka in stopim do očeta, ki je šival pri mizi, ter ga lepo poprosim kruha. Oče me mirno pogleda: »Lej si ga no, saj še kosil nisi, pa

že hočeš malico. Malica pride popoldne po obedu. Spet sem šel ven in skušal ujeti mater. Nič se ni utegnila pogovarjati z menoj. Zlezal sem obupan za peč. Mojega kujanja je bilo dovolj. Segel sem po skledici in jo poglodal do zadnje drobtinice. Ponižan sem poprosil kruha in ga tudi dobil debelo rezino.

Oče — krojač — dodela raševnate hlače. Pokličite me: Nesi te hlače — recimo — v Vrbo temu in temu. Vesel jih vzamem, a pri vratih se obrnem in vprašam: »Kje je tista hiša?« Oče: »Na tleh! Jezik imaš, vsi ljudje tamkaj znajo slovensko. Zato se kar sam dobaraj do tiste hiše. Pojdi!«

Iz šole grede sem zagledal na botrovem vrtu lepo rdeče jabolko. Silno vablivo je gledalo čez plot. Splezal sem čez ograjo in ga odtrgal. Prinesel sem ga domov in ga pokazal očetu: »Glejte lepo jabolko!« — »Kje si ga le dobil?« — »Pri botrovih sem ga utrgal.« — »Kaj pa so botrovi rekli?« — »Saj me ni nihče videl.« — »Tak tako! Tat si postal. Takoj nesi jabolko k botrovim in prosi odpuščanja, ker si kradel. Poznal sem ga, ki je najprej ukradel drobno iglo, a nazadnje je končal na vislicah. Pojdi in se obtoži.«

Hudo je bilo, a šel sem.

Seveda sem se zelo bal botrovih. Ko sem izjecljal, zakaj sem prišel, me je boter potapljal po rami in rekel: »Si že priden. Drugič poprosi za jabolka. Saj ti jih bomo radi dali.« Botra pa mi je nasula poln klobuk orehov in me pohvalila: »To je lepo, da si bil tako korajžen in si ukradeno reč vrnil. Zato ti bo Miklavž pri nas prinesel velik pehar jabolk in orehov. Le pridi ponje.«

Tedaj je zazvonilo poldne. Kolednik se je odkril in se počasi prekrizal. Tudi dečki so se odkrili. Ko je odzvonilo, so se pionirji poslovlili in se brez krika in vika nekam zamisljeno razkropili po vasi. Celo na zmaja, ujetega v lipovih vejah, so pozabili.

Žrtvam vojne

Leopold Stanek

Pradavni svet
za setve
krvne žrtve
je dajal.
Vas, mrtve,

je izbral
in posejal
semena klena
za mira žetve
novi svet.

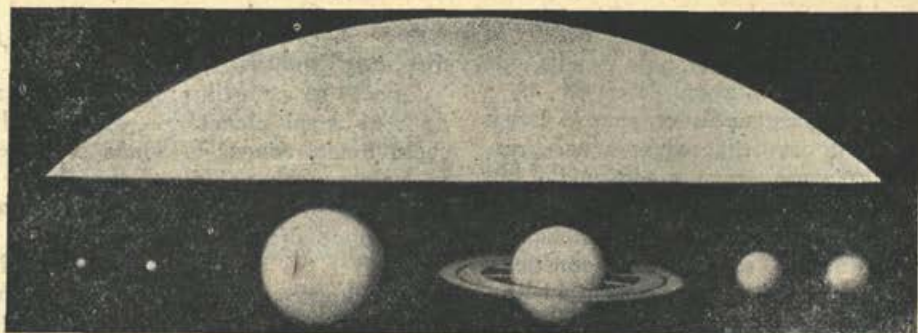
Za človeka naših dni je svet mnogo večji, kakor se je dozdevalo pred stoletji in tisočletji. To velja za našo zemljo, velja pa tudi, in to še mnogo bolj, za vesolje. Našim davnim prednikom je bila zemlja središče sveta. Sonce, mesec in zvezde so pomenile samo okras zemeljskega svoda. Danes vemo, da so se motili. Motiti pa so se morali, ker s svojimi očmi velikosti sveta niso mogli pregledati. Šele takrat, ko si je mogel človek ustvariti umetne oči, ki predmete povečajo in razdalje skrajšajo, je postalo jasno, da je svet nedoumljivo velik in naša zemlja v primeri z drugimi nebesnimi telesi kljub svoji navidezni velikosti vendarle hudo majhna. V zadnjih desetletjih je tehnika te umetne oči tako izpopolnila, da se je podoba vesolja čisto spremenila. Česar niso mogli pojasniti in pokazati veliki daljnogledi, to je nadomestila računska znanost, ki ji pravimo matematika, in znanost o naravi, ki se imenuje fizika.

Ljudje, ki niso imeli prilike ukvarjati se z učenostjo, mislijo, da se dajo meriti in tehtati samo predmeti, ki so na zemlji, pa še tisti ne vsi. Če razlagaš komu, da je mogoče stehitati celo zemljo ali sonce, se bo začudil ali pa neverno nasmejal. Prav tako maloveren bo ob pripovedovanju, kako daleč je do sonca in zvezd. »Kdo pa je bil tam, da je pot izmeril,« bo rekel in morda niti ne bo hotel poslušati tvoje modrosti. Gotovo bi ne bil več tako nezaupen, če bi ga zvezdoslovec vzel s seboj k daljnogledu in mu pokazal, kaj vse se skozi take umetne oči vidi. Tudi bi več ne dvomil o resničnosti velikih razdalj, če bi prisostvoval računanju in videl aparate, s katerimi učenjaki merijo nebesne razdalje in tehtajo ogromne velikane, ki so večji od našega sonca. Škoda je, da je pri nas takih nebesnih opazovalnic malo in da ima le redkokdo priliko pogledati skozi takšen daljnogled, teleskop mu pravijo učenjaki. Še manj je ljudi, ki morejo biti navzoči pri merjenju nebesnih razdalj in tehtanju sonca in zvezd. To pa ne pomeni, da bi tako merjenje in tehtanje ne bilo mogoče. In če že sami nimamo prilike, da bi bili pri takem delu navzoči, moramo biti toliko uyidevni in zaupni, da prisluhnemo in verjamemo uče-

njakom, ki so vse to že dodobra preštudirali in celo v knjigah razložili. Veliki narodi imajo mnogo takih spisov, opremljenih z lepimi fotografijami in slikami, ki mnogokaj pojasnijo. Pri nas je takih knjig bolj malo ali so pa premalo znane, vendar ne moremo reči, da bi ne imeli ničesar. Najboljša je za preprostega človeka knjiga Osolnčje in osvetje, ki jo je napisal Šlibarjev Polde in je izšla leta 1930 v Gorici. Za bolj šolane je napisana knjiga angleškega učenjaka Jamesa Jeansa »Tajne vsemirja«, ki je bila pred nekaj leti prevedena tudi v slovenski jezik. Mnogo poljudnih člankov o svetovju je najti v raznih Koledarjih. Kdor s premislekom prebere tako knjigo, ima morda še vedno kake pomisleke, ne more pa več trditi, da je naše znanje o soncu in zvezdah samo domnevanje. V marsičem namreč velja, da te daljne svetove celo bolje poznamo kakor pa zemljo, na kateri živimo. Tako imamo na primer za gorovja na luni boljše in popolnejše fotografije kakor pa za gorovja naše zemlje. Prav tako imamo več pravega znanja o notranjosti sonca in nekaterih zvezd kakor pa o notranjosti naše zemlje, če gre seveda za velike globine in ne samo za nekaj stotin metrov pod zemeljsko skorjo.

Načinov, kako merimo razdalje v svetovju ali tehtamo nebesna telesa, ni mogoče vsakomur razložiti, ker je za to treba mnogo strokovnega znanja in se to delo ne da opraviti brez zelo zamotanega računanja, ki ga še velika večina šolanih ljudi ne razume kdo ve kako. Kdor bo imel kdaj srečo, da bo opazoval svetovje v kakem velikem observatoriju (tako pravijo opazovalnicam, kjer imajo potrebne daljnoglede in druge priprave za merjenje), bo slišal morda tudi kaj o merjenju s paralakso, z interferometrom, s spektralno analizo, s cepheidnimi zvezdami in morda še s čim drugim. Saj morda ne bo kdo ve kako razumel. Toliko bo pa le spoznal, da gre za resnično merjenje in za dovolj zanesljive rezultate. V kratkem članku se tako težke stvari ne dajo razložiti. Kakor na drugih znanstvenih področjih (n. pr. v medicini, kemiji, elektrotehniki itd.) preostane tudi tukaj navadnemu človeku samo zaupanje v znanje in

Relativne velikosti sonca in planetov. Planeti so razvrščeni tako, da je na skrajni levici Merkur, ki mu sledi Venera, potem je zemlja z luno, dalje Mars, potem velikan Jupiter, Saturn s svojim obročem, Uran, Neptun in kot zadnji Pluton. Od sonca je naslikan samo krajec. Razdalje seveda ne ustrezajo resničnemu stanju.

poštenje učenjakov, ki so takemu raziskovanju posvetili svoje življenje.

Nas bolj zanimajo izsledki njihovega dela kakor pa način raziskovanja samega, ki nam je zaradi neznanja nedostopen. Slika o naši zemlji in o celotnem vesolju je po njihovih ugotovitvah, računih in merjenju precej drugačna, kakor pa je naša vsakdanja, do katere smo prišli le z lastnimi očmi. Temu bi se ne smeli čuditi. Saj vemo, da lahko prav pregledamo samo svojo najbližjo okolico. Predmeti, ki so daleč od nas, so drugačni, kakor se nam dozdevajo. Razdalje marsikaj spremenijo, pomanjšajo in zabrišejo. In čim večje so, tem bolj. Tako se nam ne sme zdeti čudno, če so nebesna telesa zaradi svoje ogromne oddaljenosti komaj vidne svetle točke. Če bi ne bila svetloba tako urna in bi se ne širila na vse strani, bi tako ničesar ne videli in za vse to velikansko svetovje nič ne vedeli. Svetlobi se imamo zahvaliti za marsikatero čudo. Dokler nismo poznali njene hitrosti, ni bilo mogoče povedati skoraj ničesar, kar bi imelo veljavo. Šele takrat, ko se je posrečilo izmeriti hitrost svetlobe, se je svet pred nami pokazal v bolj resnični podobi. Kako so to merili in končno tudi izmerili, bi se dalo sicer razložiti, vendar bi nam vzelo preveč časa. Danes vemo, da naredi svetloba v eni sekundi približno 300.000 km. (Obseg naše zemlje meri samo okrog 40.000 km. Sedaj lahko vsakdo sam zračuna, kolikokrat bi svetlobni žarek v eni sami sekundi obkrožil našo zemljo, ako bi znal teči tudi naokoli in ne samo naravnost.) Ker je bila razdalja zemlje od sonca preračunana na okroglo

150.000.000 km, je mogoče povedati, koliko časa potrebuje svetloba od sonca do nas. (Z navedenim računanjem dobiš 500 sekund, kar je okrog 8 minut.) Ko se zavemo daljave, ki nas loči od sonca, se nič več ne čudimo navidezni majhnosti sončne oble. Predmet, ki je na daljavo 150.000.000 km še tako velik, tako svetel in topel, mora biti velikanska krogla ognja in svetlobe. Njegov premer je 109-krat večji od zemeljskega. 1.300.000 zemeljskih krogel bi morali imeti, ako bi hoteli napolniti tako veliko prostornino. Luna se nam dozdeva skoraj prav tako velika, a je vendarle v primeri s soncem in celo v primeri z zemljo hudo majhna. Od nje pa do nas je komaj 384.400 km. Ker je sonce 400-krat bolj oddaljeno, mora biti luna pač mnogo manjša. Iz zemeljske krogle bi bilo mogoče narediti vsaj 50 lun.

Poleg sonca in lune vidimo na nebu še mnogo svetlih točk, ki jim pravimo zvezde. Nekatere teh daljnih lučk svetijo jasneje kakor druge, vse pa so samo pike na nebesnem svodu. Če bi si vzeli čas in bi jih skrbneje opazovali, bi ugotovili, da se sicer vse premikajo preko našega neba, kakor pravimo, vzhajajo in zahajajo, kakor ljudje govore, vendar ostanejo v splošnem druga od druge enako oddaljene. Le nekaj teh svetlih točk se ne drži tega pravila in blodi okrog ter spreminja svoje sosodstvo. Po dosedanjih računih je teh nestalnih popotnikov 8, vendar niso vsi vidni s prostim očesom. Ena teh zvezd je Večernica, ki se ob jutrih poslavlja od nas kot zvezda Jutrnjica, znanstveniki pa ji pravijo Venera. Imena drugih nestalnih zvezd so: Merkur,

Mars, Jupiter, Saturn, Uran, Neptun in Pluton. V resnici je tudi naša zemlja ena izmed teh nestalnih zvezd. Ker pa mi z njenega hrbtna opazujemo svet, smo jo zaradi tega pri štetju izpustili, saj se z naše razgledne točke samo druge predstavljajo kot zvezde. Zvezdoslovci imenujejo te večne popotnice planete. V resnici so to nekakšne podružnice našega sonca, člani sončnega družinskega sestava, nebesna telesa, ki krožijo v večjih in manjših razdaljah okrog velikega sončnega ognja, ob katerem se grejejo in ki jim sveti. Če bi se mogli za nekaj časa preseliti na Večernico, bi se nam naša zemlja dozdevala prav tako le kot svetla točka, kot neznatna zvezda. Zaradi velikih razdalj, ki so med soncem in njegovimi planeti, nam slika naše sončne družine ni posebno jasna. Za naše oči so planeti pomešani med druge zvezde, čeprav tja ne sodijo. Če bi si mogli ogledati tako imenovani planetarij, bi videli naš sončni sestav v pomanjšani obliki kot skupino večjih in manjših krogel, ki se vrte okrog največje, stoječe v sredini. Vse to je naša širša domovina, ker so planeti z našo zemljo vred pravzaprav otroci sonca, njegovi podložniki, povsem odvisni od njega. Do prvega (ime mu je Merkur) potrebuje sončna svetloba 150 sekund, do zadnjega (pravi se mu Pluton in so ga šele nedavno odkrili) pa 5 ur in 20 minut. Tako daleč sega kraljestvo našega sonca. Vendar ni izključeno, da je za Plu-

tonom še kak sončni podložnik, ki ga še niso mogli odkriti.

Ako bi se v mislih prestavili na ta zadnji do zdaj znani planet, bi bila naša slika o svetu precej drugačna. Sonca in meseca bi na našem nebu ne bilo. Sonce bi se spremenilo v precej svetlo zvezdo, skoraj nič različno od drugih zvezd, lune pa bi sploh nikjer več ne našli. Zemljo bi videli kot prav slabotno zvezdico, če bi se nam posrečilo, da bi ugotovili njeno mesto na nebu. Drugače pa bi se nebo nad nami kaj malo spremenilo. Videli bi le vse polno zvezd, nič večje in skoraj nič bližje bi ne bile, kakor se vidijo od nas. Za zadnjim planetom ni drugega kakor prazen prostor, ki sega neznansko daleč. Tudi če bi potovali s hitrostjo svetlobe, bi potrebovali za pot do najbližje zvezde stalnice, ki je soseda našemu soncu, 4 leta in pol. Svetloba, ki preteče v eni sekundi 300.000 km, kakor smo rekli, naredi v enem letu 9.467 milijard (ali okoli 10 trilijonov) kilometrov. Za take številke so naše predstave preslabotne. In vendar je to prva soseda našega sonca, prva zvezda stalnica, do katere bi prišli, ako bi odšli na pot v svetovje. Od te prve sosede je na vse strani zopet tako daleč in še dalje, kakor je od sonca do nje. Do najsvetlejših stalnic, ki ji zvezdoslovci pravijo Sirius, potrebuje svetloba 8 let, do raznih drugih desetine, stotine in tudi tisoče let.

Meglina v Lovskem psu (skupina milijonov zvezd, podobna naši Rimski cesti).

Velika meglina v Andromedi.

V lepih nočeh se pne nad nami preko vsega neba svetel pas, ki mu pravimo Rimska cesta. Če gledamo skozi teleskop, vidimo, da je ta ogromna cesta sestavljena iz samih zvezd. Učenjaki so ugotovili, da je naše sonce z vsemi svojimi planeti samo ena izmed zvezd Rimske ceste. Če predstavlja sonce s svojimi podložniki družino, potem je Rimska cesta nekakšen neskončen narod, ki šteje več milijard članov. Podobna pa mora biti nekakšnemu silnemu kolesu ali še boljše disku, kakor se igrajo z njim športniki. Velikost tega diska je nedopovedljivo velika. Svetloba bi potrebovala preko 100.000 let, da bi prišla od enega roba do drugega. Za pot pa, ki bi ustrezala debelini tega diska, bi bilo potrebnih tudi kakih 20.000 let.

Zadnji časi so nam prinesli nova zvezdoslovna iznenadenja. Pokazalo se je, da je takih Rimskih cest v vesolju ogromno. Njihovo število je že davno prekoračilo milijon. Morda nima vsaka toliko zvezd kakor naša, ki jo vidimo s prostim očesom in katere del smo, vendar ni dvoma, da se je s temi odkritji število zvezd strahotno pomnožilo. Vesoljstvo se je razširilo v neizmerno razdalje, ni pa zaradi tega dobilo pravice do lastnosti neskončnosti. Najnovejši teleskop, ki so ga šele nedavno začeli uporabljati, doseže svetove (posebne Rimske ceste, ki jim pravimo nebesne megle), ki so oddaljeni od nas eno milijardo svetlobnih let. (To pomeni, da je svetloba, ki so jo te daljne zvezde poslale k nam, odšla na pot pred enim tisočem milijonov let, čeprav je naredila v sekundi 300.000 kilometrov.)

Dalje za zdaj ne moremo. Najbrž so za temi nebesnimi meglami (ki so sestavljene iz samih zvezd, ali pa vsaj iz snovi, iz katere se bodo zvezde šele naredile) še druge take skupine svetov. Vendar, tako pravijo danes,

ne gre to v neskončnost. Če bi mogli prodreti še dalje in vedno dalje, bi se nam zgodilo kakor potniku, ki gre vedno proti zahodu naše zemlje in se končno preko vzhoda vrne na svoje mesto nazaj. Prostor, po katerem je hodil, je bil kljub navidezni ravnini zakrivljen, ker je držala pot preko krogle. Tako mora biti z vesoljem. Na čuden način je zakrivljeno, zato se povrača k sebi, ne da bi se kje končalo. Predstavlja si tega ni mogoče, ker nimamo za take slike posebnih čutov, matematiki pa morejo tudi take stvari izračunati in na umeten način izmeriti.

Merjenje razdalj v vesoljstvu je morda najbolj čudovito znanstveno delo, ni pa edino in morda tudi ne najtežje. Skoraj s prav tako gotovostjo merijo učenjaki danes že tudi velikost nebesnih teles, njihovo težo in gostoto, njihovo svetlobo in toploto. Ker nam je zaradi premajhnega znanja zaprta pot do skrivnosti njihovega računanja in ugotavljanja, se ustavimo raje pri njihovih izsledkih.

Velikost sonca, meseca in nekaterih najbližjih zvezd se da izračunati podobno, kakor izračuna geometer razdaljo predmetov, do katerih ne more, pa naj bodo to drevesa, vrhovi, hiše ali kaj drugega. Tako računanje je več ali manj znano vsakomur, ki je hodil v srednjo šolo. Zvezdoslovci mu pravijo merjenje paralakse. Pri velikih razdaljah pa se tako merjenje ne posreči več. Zvezde stalnice so vse tako strašno daleč, da jih tudi najboljši teleskop ne more iz točke povečati v ploščico, kakor se to da narediti pri planetih. Zvezde, ki so milijonkrat večje od našega sonca, ostanejo ob največjih povečavah prav tako majhne, kakor so prostim očem. Čeprav se vse te nebesne luči premikajo okrog svojih osi (kakor vemo to o našem soncu) in poleg tega

drvijo še z velikansko hitrostjo nekam dalje v prazen prostor, se vendarle to gibanje iz take daljave niti malo ne pozna. Šele po 10.000 letih bi bilo mogoče opaziti, da so spremenile svoje mesto na nebu. Tako moramo seči po drugih sredstvih, če hočemo kaj pravega povedati o velikosti in pravi svetlobi zvezd stalnic. Eno takih sredstev je barva posameznih nebesnih teles, drugo tako imenovana spektralna analiza. Ker bi bilo treba o vsakem takem postopku napisati posebno razpravo, ako bi hotel res kaj razložiti, bom navedel zopet samo nekaj rezultatov tega zamotanega merjenja in računanja.

O velikosti našega sonca smo že govorili. Nad 1,300.000 zemeljskih krogel bi komaj napolnilo prostor, ki ga zavzema sonce. Premer tega velikana meri 1,393.000 km. V eno samo sončno pego, ki se zdí kakor temna pika na površini, bi bilo mogoče vreči celo zemljo in bi se na soncu zaradi tega nič posebnega ne zgodilo. In vendar je sonce le zvezda srednje velikosti. Zvezda Betelgeuza v ozvezdju Oriona ima premer 420.000.000 km. Učenjak Eddington je izračunal, da bi taka prostornina zaleгла za 50 milijonov naših sonc. Pa pravijo, da je zvezda Antares še dokaj večja od Betelgeuze. Če bi kdo eno od teh ogromnih zvezd postavil na mesto, ki ga zavzema naše sonce, bi nas ogenj takega velikana v trenutku z zemljo vred požrl, ker bi segalo to novo sonce daleč preko poti, po kateri se vrti naš planet. Če bi pomanjšali (v mi-

slih seveda) naše sonce do velikosti drobnega zrna svinca in bi v prav takem razmerju zmanjšali tudi zvezdo Betelgeuzo, bi bila ta še vedno tako velika kakor Zeppelinov zrakoplov. Našo zemljo pa bi morali tako prikrojiti, da bi bila milijon tri sto tisočkrat manjša od tistega drobnega zrna svinca, če bi hoteli ohraniti pravilno razmerje.

Ti velikani so najbrž bolj redki. Skoraj vsi so rdeče barve in bolj v začetku svojega obstoja. Kljub temu, da so zvezde tako ogromne in navidezno tako blizu druga drugi, vendar ni skoraj nobene nevarnosti, da bi zadele druga ob drugo. Med njimi so ogromni prostori, v katerih ni nobene tesnobe. Zvezda stalnica, ki je našemu soncu najbližja, je 270.000-krat tako daleč od njega, kakor je zemlja oddaljena od sonca (150 milijonov km krat 270.000). Amerikanski brzovlak bi potreboval za to 46 milijonov let, topovska krogla (ki bi pa morala imeti ves čas enako hitrost) bi obvladala to razdaljo v nekaj več kakor milijon letih. Če bi v mislih pomanjšali svetove in razdalje med njimi, tako da bi bilo sonce samo prašek in v razdalji 15 cm zemlja, majhna kakor mikrob, ki ga vidimo le z najmočnejšim mikroskopom, potem bi morali postaviti sosednjo zvezdo kot prašek šele v razdalji 40 km. Med drugimi zvezdami so praznote večje. Kolika je verjetnost, da bi se ti praški, ki so tako razporejeni, da je od enega do drugega v vseh smereh najmanj 40 km, zaleteli drug v drugega? Praktično je ni, ker je v tej pomanjšani sliki treba sorazmerno zmanjšati tudi hitrost, s katero se zvezde stalnice gibljejo na svojem potu v praznem prostoru. V taki sliki pa bi bila hitrost polža še stokrat prenapla. Nevarnosti trčenja se nam ni treba bati. Smrt, ki čaka naše sonce in nas, bo čisto kaj drugega kakor neprijateljsko srečanje s kako drugo zvezdo.

Nekatere zvezde se odlikujejo po posebno močni svetlobi. To lahko pomeni, da so nam bližje od drugih, ali pa, da so resnično svetlejšje in toplejšje od drugih. Danes moremo precej natančno dognati, kakšna je temperatura na površini kake zvezde. Rezultati takega merjenja so kaj različni. Nekatere zvezde imajo na površini komaj 1.500° C vročine, druge pa dosejajo tudi 40.000° C. Ena najbolj vročih zvezd mora biti S Dora-

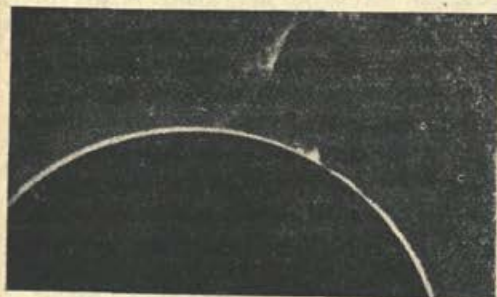

Točka z imenom Sole pomeni naše sonce. Druga imena označujejo zvezde velikanke. Razdalje seveda niso pravilne, ker bi se taka slika potem sploh ne dala narediti.

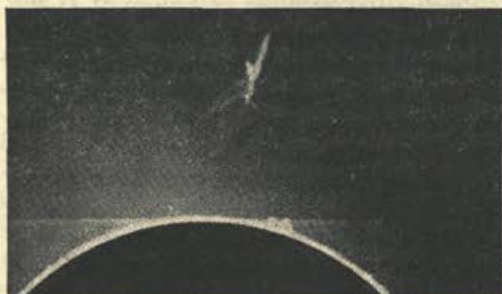

dus, ki izžareva 500.000-krat več žarkov kakor naše sonce. Ker ni toliko večji od sonca, mora biti pač izredno razgret. Njegova sosesčina bi pomenila za našo zemljo dokončno katastrofo, ker bi se ob taki temperaturi vse stopilo in izhlapelo v goreč plin. Na takih zvezdah se v veliki izmeri in kar samo od sebe dogaja še vse kaj strašnej-

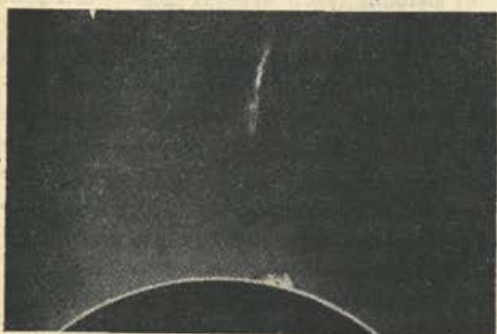
šega, kakor je razbitje uranovega atomskega jedra v tako imenovani atomski bombi. Sploh moramo vedeti, da je mir sonca in zvezd samo videz, ki ga povzroča silna razdalja. Sonce je neizmerna gora ognja, vrtincev, izbruhov in pretresov, o katerih nimamo nikake prave predstave. V času sončnih mrkov vidimo, kako izza roba lune, ki je zakrila

Ob 7,52

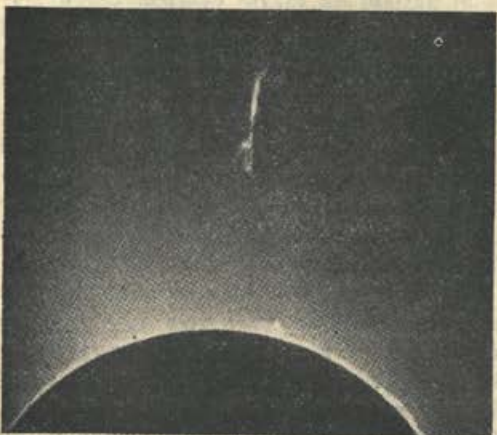
Ob 8,35

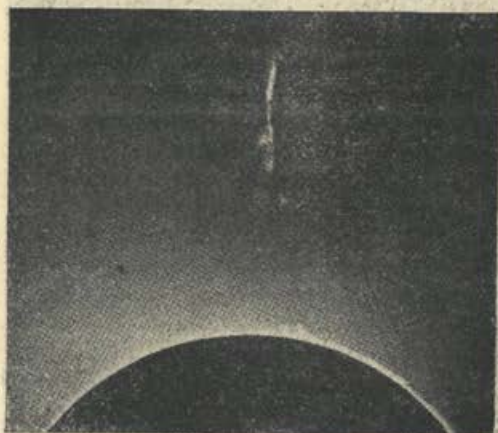
Ob 8,45

Ob 8,52

Ob 8,58

Ob 9,3

Fotografija eksplozije (protuberance) na soncu v času sončnega mrka. V nekaj manj kakor dveh urah je steber ognja dosegel višino 907.000 km.

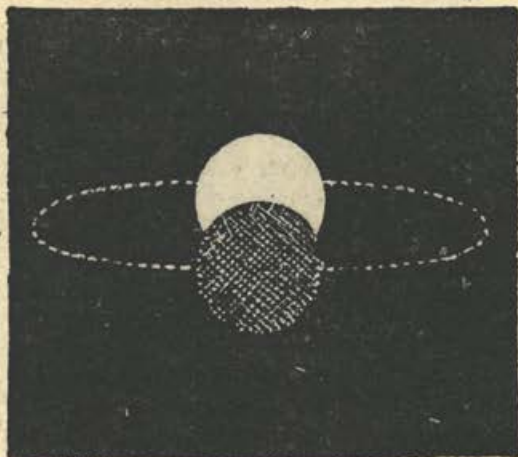
sončno oblo, bruhajo strahotni stebri ognja, ki segajo do pol milijona kilometrov visoko in so dolgi po več sto tisoč kilometrov. Na zvezdah morajo biti prav taki in mnogokje še strašnejši viharji. Takšen strahoten požar postane dobrohoten šele na daljavo več sto milijonov kilometrov. Iz še večjih razdalj pa nas pozdravlja takšen divji orkan kot skromen sij trepetajoče lučke, ki bi jo mogel vsak veter ugasniti.

Jasno je, da na takih svetovih ni nikakega življenja. V ognju življenje ne more obstati. Mogoče pa je, da imajo zvezde svoje planete, kakor jih ima naše sonce. Učenjaki sicer razlagajo, da so planetni sistemi redkost, ker lahko nastanejo le ob srečanju dveh velikih zvezd, kar pa se more zgoditi komaj vsako milijardo let enkrat. Vendar je spričo velikega števila zvezd in spričo velikih milijonov let njihovega življenja mogoče, da so taki planetni sistemi razmetani še drugod po naši Rimski cesti in po drugih nebesnih meglinah. Samo na planetu, ki kroži okrog gorečega središča, lahko uspeva življenje. Ker nam tako imenovana spektralna analiza dokazuje, da je svetovje enotno glede na elemente ali prvine, kakor jim pravimo (zlato, železo, baker, helij, vodik, dušik, uran in še mnogo drugih), bi mogli upravičeno sklepati, da so zakoni življenja povsod v svetovju enaki, čeprav čisto gotovo to ni. Zelo verjetno pa je, da je življenje vsaj v našem sončnem sestavu podvrženo na vseh planetih istim zakonom. Če

je tako, potem je skoraj gotovo, da na veliki večini planetov ni pravih pogojev za razvoj živih bitij. To velja najbrž tudi za Mars, na katerem so hoteli videti celo ogromne naprave, ki da so jih zgradila nam podobna, razumna živa bitja. Ponekod je preveč toplote, drugod zopet mnogo premalo. Na luni, ki ima sicer najugodnejšo lego, ni zraka in vode, na Merkurju in Veneri je prevroče, na Marsu že prehladno, na Jupitru, Saturnu in ostalih planetih pa že neznosen mraz. Res je, da poznamo živa bitja, ki prenesejo mnogo večjo vročino, kakor jo prenese človek, pa tudi žive klice, ki obstajajo v velikem mrazu. Tako okrnjeno življenje je mogoče tudi na drugih planetih, razvoj visoko organiziranega življenja pa je mogoč v vsem našem sončnem sestavu najbrž samo na zemlji. Razmišljanje o tem, kako utegne biti drugod v vesolju, skoraj nima smisla, ker niti tega ni mogoče ugotoviti, ali taki planetni sistemi, razen našega, sploh obstajajo.

Morda bi se dalo misliti, da bi moglo biti življenje na eni izmed obeh zvezd v tako imenovanem »binarnem sistemu«. Binarni sistem je izraz za dve zvezdi, ki se sučeta druga okrog druge kakor dva otroka, ki se držita za roke in se obračata, ali kakor dva plesalca, ki plešeta valček. Povezani pa nista s kakimi vidnimi vezmi, kakor so roke, temveč s silo težnosti. Ker ni treba, da sta obe enako veliki, je mogoče, da je ena že ugasnila, ko je druga še v mladem ognju. Če je razdalja med gorečo in ugaslo dovolj velika (da ni vročina prehuda), bi se moglo zgoditi, da bi nastalo na takem ugaslem soncu življenje, podobno našemu, če bi težnost, ki je na velikih telesih mnogo večja kakor pri nas, razvoja ne zavrla. (Na ugasli zvezdi, ki ima velikost našega sonca, bi tehtal človek naše velikosti 28-krat več kilogramov. Da bi se moglo tako telo gibati, kakor je to potrebno za delo razumnega bitja, bi moralo biti sestavljeno iz mnogo trdnejših snovi, kakor so naše kosti.)

Ker poznamo tudi take skupine, kjer se tri zvezde (ali še več) vrte okrog skupne točke, si je mogoče zamisliti svojevrsten primer obljudenega sveta (ena izmed zvezd, ki je že ugasnila), ki mu sveti dvoje sonc, od katerih eno vzhaja, drugo zahaja ali pa obe svetita. Še lepši bi bil takšen prizor, če bi bilo eno teh sonc rdeče, drugo pa belo, kar je tudi mogoče. (Ko bodo pisatelji za-

Binarni sistem. Zvezda Algol s svojim temnim spremeljalcem. To ni fotografija, temveč risba po znanstvenih ugotovitvah.

čeli iskati snovi za svoje pravljice v teh čudovitih svetovih, ki morda tudi resnično so, bodo lahko ustvarili še mnogo bolj nenavadne pokrajine.)

Zemlja, na kateri živimo, ni morda najbolj romantičen kotiček v vesoljstvu, verjetno pa je, da je za razumna bitja eden najpripravnejših in najudobnejših. Eno sonce in ena sama luna, to nam je povsem dovolj (pa je še luna bolj okras kakor pa nujno potreben rekvizit). Če bi živeli na Jupitru, bi nam delalo družčino kar 9 lun, a bi zato sonce komaj čutili, ker bi nam svetilo le

kot velika zvezda. (Temperatura Jupitra se giblje okrog 150° C pod ničlo.) Saturn ima prav tako 9 lun, poleg velikanskega obroča, ki je sestavljen najbrž iz samih planetov, a je še bolj hladen od Jupitra. Uran ima 4 lune, a je že pošastno mrzel. Mars je mnogo ubožnejši od zemlje, življenje na njem bi bilo mnogo bolj klavarno od našega sedanjega. Končno je le prav, da smo tam, kamor nas je božja stvariteljska sila postavila in nam delo odkazala. Če nam je včasih hudo, smo si mnogočesa sami krivi, ker nam ni dovolj mar resnice in pravice.

Pomembnejša srečanja na nebu v letu 1952

Ure so navedene v srednjeevropskem času.

Konjunkcija je navidezno srečanje na nebu nekega planeta z luno, soncem ali kakim drugim planetom. Obe telesi sta tedaj navidezno na istem velikem nebesnem krogu, ki gre skozi oba nebesna tečaja. Kar da je planet v konjunkciji s soncem, ga seveda ne moremo opazovati.

Planeta Merkur in Venera sta v najugodnejši legi za opazovanje ob njunih največjih navidezni razdaljah od sonca. Zunanje planete, Mars, Jupiter, Saturn (kakor tudi Uran, Neptun in Pluton, ki so vidni le z daljnogledom), pa moremo najbolje opazovati ob njihovi opoziciji s soncem; tedaj so namreč na nasprotni strani od sonca, vzhajajo ob sončnem zahodu ter so najvišje nad horizontom opolnoči.

Za vsako srečanje planeta z luno ali z drugim planetom je v preglednici navedena tudi njihova navidezna razdalja na nebu. Zaradi lažje orientacije naj navedemo, da ima luna navidezni premer 32', torej nekaj nad pol stopinje.

Dan	Ura	Januar
3.	10 —	Uran v opoziciji s soncem
3.	21 15	Jupiter 4°43' južno od lune
4.	22 —	zemlja v najmanjši razdalji od sonca
6.	9 —	Merkur najbolj zahodno od sonca: 23°2'
Februar		
10.	3 —	Pluton v opoziciji s soncem
11.		delni lunin mrk, pri nas viden

Dan	Ura	
22.	4 —	Merkur v zgornji konjunkciji s soncem
25.		popolni sončni mrk; pri nas viden kot delni mrk
25.	17 23	Merkur 2°45' južno od lune
Marec		
5.	20 14	Uran 3°44' južno od lune
13.	17 59	Saturn 6°58' severno od lune
18.	23 —	Merkur najbolj vzhodno od sonca: 18°31'
20.	17 14	začetek pomladi
27.	6 4	Jupiter 5°40' južno od lune
April		
1.	11 —	Saturn v opoziciji s soncem
2.	4 6	Uran 3°36' južno od lune
5.	11 —	Merkur v dolnji konjunkciji s soncem
9.	21 26	Saturn 6°50' severno od lune
10.	8 —	Neptun v opoziciji s soncem
16.	20 —	Merkur 1°19' severno od Venera
17.	8 —	Jupiter v konjunkciji s soncem
22.	16 37	Merkur 5°32' južno od lune
Maj		
1.	2 —	Mars v opoziciji s soncem
3.	12 —	Merkur najbolj zahodno od sonca: 26°45'
7.	2 48	Saturn 6°46' severno od lune
8.	15 —	Mars v najmanjši razdalji od zemlje
17.	3 —	Merkur 1°45' južno od Jupitra

Dan	Ura	
21.	21 58	Jupiter 6°9' južno od lune
27.	0 2	Uran 3°5' južno od lune
Junij		
5.	2 22	Mars 4°15' severno od lune
9.	3 —	Merkur v zgornji konjunkciji s soncem
21.	12 13	začetek poletja
24.	22 —	Venera v zgornji konjunkciji s soncem
30.	19 12	Saturn 6°56' severno od lune
Julij		
3.	3 —	zemlja v največji razdalji od sonca
6.	10 —	Uran v konjunkciji s soncem
15.	22 —	Merkur najbolj vzhodno od sonca: 26°40'
16.	5 19	Jupiter 6°36' južno od lune
22.	17 26	Venera 0°2' južno od lune
24.	5 28	Merkur 2°12' južno od lune
28.	5 3	Saturn 7°3' severno od lune
30.	19 32	Mars 3°34' severno od lune
Avgust		
4.	19 —	Merkur 6°24' južno od Venera
5.		delni lunin mrk; pri nas viden
12.	17 44	Jupiter 6°43' južno od lune
12.	19 —	Merkur v dolnji konjunkciji s soncem
14.	2 —	Pluton v konjunkciji s soncem
20.		obročasti sončni mrk; pri nas neviden
28.	5 35	Mars 3°16' severno od lune
30.	5 —	Merkur najbolj zahodno od sonca: 18°11'
September		
9.	3 51	Jupiter 6°44' južno od lune
21.	3 15	Saturn 7°9' severno od lune
23.	3 24	začetek jeseni
24.	15 —	Merkur v zgornji konjunkciji s soncem
25.	19 22	Mars 2°35' severno od lune
Oktober		
10.	21 57	Uran 2°19' južno od lune
11.	9 —	Saturn v konjunkciji s soncem
14.	22 —	Neptun v konjunkciji s soncem
21.	15 31	Venera 4°11' severno od lune

Dan	Ura	
November		
8.	10 —	Jupiter v opoziciji s soncem
10.	4 —	Merkur najbolj vzhodno od sonca: 22°59'
29.	18 28	Jupiter 6°36' južno od lune
30.	12 —	Merkur v dolnji konjunkciji s soncem
December		
12.	21 17	Saturn 7°48' severno od lune
18.	23 —	Merkur najbolj zapadno od sonca: 21°37'
21.	3 21	Mars 2°12' južno od lune
21.	22 44	začetek zime
26.	21 17	Jupiter 6°39' južno od lune
31.	19 47	Uran 1°52' južno od lune

Mrki sonca in lune

V letu 1952 bosta dva sončna mrka. Dne 25. februarja bo popolni sončni mrk (viden v Kongu, Sudanu, Arabiji in Perziji). Pri nas bo viden kot delni sončni mrk.

Podatki za Ljubljano:

začetek mrka ob 9^h35,1^m
 največja faza ob 10^h27,2^m
 konec mrka ob 11^h18,2^m

Luna pokrije ob največji fazi 27 stotink navideznega sončnega premera.

Dne 20. avgusta bo obročasti sončni mrk, ki bo pri nas neviden.

V letu 1952 bosta dva lunina mrka.

Delni lunin mrk bo v noči med 10. in 11. februarjem.

Luna stopi v senco ob 1^h3,3^m
 sredina mrka ob 1^h39,3^m
 luna stopi iz sence ob 2^h15,3^m

V največji fazi bo senca pokrila le 9 stotink navideznega luninega premera.

Mrk bo pri nas viden, ker luna vzide 10. februarja ob 16^h49^m in zaide 11. februarja ob 7^h28^m.

Delni lunin mrk 5. avgusta.

Luna stopi v senco ob 19^h33,4^m
 sredina mrka ob 20^h47,4^m
 luna stopi iz sence ob 22^h1,4^m

V največji fazi pokrije senca 54 stotink navideznega luninega premera.

Tega dne vzide luna v Ljubljani ob 19^h25^m; začetek mrka nastopi torej približno 8^m po luninem vzhodu.

Radio Ljubljana

1. septembra 1928 je pričel oddajati Radio Ljubljana. Pesnik O. Župančič in pisatelj F. S. Finžgar sta odprla našo radijsko postajo, ki je imela oddajne prostore (studio) v majhnem poslopju na bivši Bleiweisovi cesti, oddajno postajo pa zaradi dobre vzemljivosti na precej vlažnem zemljišču blizu Domžal. Studio in oddajnik sta bila zvezana po telefonskem vodu.

Postajo je postavila in vodila Prosvetna zveza v Ljubljani, ki je sklenila z državo pogodbo za dobo 15 let. Zaradi razpusta v letu 1933 je Zvezo zamenil tročlanski direktorij, 1936 pa je vodstvo postaje zopet dobila Prosvetna zveza.

Oddajna stavba v Ljubljani je imela razen pisarne le dva studia (studio se imenujejo pri radiu tisti prostori, kjer govorijo predavatelji ali se prirejajo koncerti za oddajo po radiu), večjega za koncerte in manjšega za predavanja, poleg tega pa najnujnejše pomožne prostore.

Domžalski oddajnik je bil montiran v nizkem poslopju med dvema stolpoma, na katerih je bila napeta vodoravna dvojna antena. Oddajal je na valu 569,3 m ali s frekvenco 527.000 ciklov v sekundi (c/s) in imel v anteni 5 kilovatov (kW) moči. Valovna dolžina (n. pr. zvoka) zavzema zgoščino in neposredno sledečo razredčino zraka ali hrib in sosednji dol pri trajnem valovanju vode. Podobno je pri električnem valovanju. Frekvenca je število valov v sekundi in se izraža v ciklih (c/s) in kilociklih (kc/s).

Domžalska postaja je bila slaba in je ni bilo mogoče slišati po vsej naši domovini, še manj pa v zamejstvu. Zato je država sklenila s Prosvetno zvezo 1939 novo pogodbo, po kateri je Zveza sezidala v Mariboru na Tez nem poslopje za oddajnik 5 kW in v Domžalah poleg starega novo poslopje, naročila v Nemčiji nov oddajnik za 20 kW in pričela zidati moderen radijski dom v Ljubljani na vogalu Kolodvorske in Tavčarjeve ulice. Nadaljnje delo je ustavila vojna.

11. aprila 1941 je nemška vojska iz zraka bombardirala in popolnoma uničila staro in novo poslopje v Domžalah. Naročeni oddajnik, ki je prispel do Jesenic, so Nemci zaple-

nili in porabili za novo oddajno postajo na Primskovem pri Kranju; v nepoškodovanem poslopju v Mariboru pa so montirali oddajnik, ki deluje še sedaj.

Med italijansko okupacijo je oddajala v Ljubljani radijska postaja, ki je uporabljala studio na Bleiweisovi cesti in 200 W oddajnik na Mirju, ki je oddajal na valu 569,3 m. Postajo je upravljala italijanska družba EIAR, ki je stari studio preselila na sedanjo Cankarjevo cesto, ga razširila z novo aparaturo in uporabljala še prevozni oddajnik 700 W.

Po italijanski kapitulaciji so Nemci zasedli Radio Ljubljana; studio je ostal na Cankarjevi cesti, prevozni oddajnik pa je bil postavljen na dvorišču sedanjega poslopja CK KPS. Pri umiku so Nemci to radijsko postajo deloma pokvarili.

Po osvoboditvi 9. maja 1945 se je takoj oglasila naša srednjevalovna postaja, ki so jo domači inženirji in tehniki popravili v nekaj urah; obenem pa je deloval tudi Radio Osvobodilne fronte (ROF) na kratkem valu 45,7 m.

V jeseni 1945 je imel Radio Ljubljana zopet reden spored, ki ga je oddajal tudi relejnemu ali vmesnemu oddajniku v Mariboru, po letu 1946 pa tudi oddajniku v Novi Gorici, kjer so domači tehniki postavili 600 W oddajno aparaturo. Maribor in Nova Gorica sta od leta 1949 dalje oddajala tudi lasten spored.

Ker je bil oddajnik prepeljan na jug, je bil za postajo na Primskovem naročen na Dunaju nov 20 kW oddajnik, ki se je zaradi neredne dostave oglašil šele 1. aprila 1948. Radio Ljubljana je tedaj oskrboval oddajnika na Primskovem in na Mirju ter relejna oddajnika v Mariboru in Novi Gorici. »Radio Ljubljana, Maribor in Slovensko Primorje«, kakor se je tedaj službeno imenoval naš radio, je imel kljub medvojnimi težavam maja 1946 35.826 rednih naročnikov.

Radio Slovenija

Zakon o petletnem načrtu iz leta 1947 je določal za LR Slovenijo močno oddajno postajo, ki bi jo bilo mogoče sprejemati v vsej FLR Jugoslaviji in izven državnih meja. V smislu tega načrta je bil postavljen v

Ljubljani moderen Radijski dom, ki ga je pričela zidati že Prosvetna zveza, in v Domžalah oddajnik za 135 kW v anteni.

Naša sedanja radijska postaja se službeno imenuje Radio Slovenija; slovesno je bila odprta 14. aprila letošnjega leta, upravlja jo njen delovni kolektiv pod vodstvom predsedstva vlade LR Slovenije.

Opis radijskega doma

Poslopje je v glavnem enonadstropno, le v Tavčarjevi ulici ima deloma tri nadstropja. V nižjem poslopu so razvrščeni najvažnejši prostori: dva manjša studia, trije srednji ter velika dvorana za večje prireditve, potem dve zbiralnici in razdelilnica. Ostale prostore zavzemajo: moderna čakalnica, posebna čakalnica za godbenike, soba za nadzorovalca (inspicienta), shramba za zbirko gramofonskih plošč ipd. Vsi prostori v višjem večnadstropnem poslopu so namenjeni raznim upravnim pisarnam, sejnim sobam, delavnicam itd.

V studiih izvajajo vsak dan spored, objavljen v listu »Radio Slovenija«, ki izhaja

vsakih 14 dni. V katerem studiu izvajajo spored, se ravna po tem, ali nastopi v njem en izvajalec ali več ljudi, n. pr. igralske skupine, pevski zbori ali številni orkester; Radio Slovenija ima lasten simfonični orkester s 50 ljudmi in njegov komorni ali glasbeni zbor šteje 32 članov. Da mora biti vsak studio tako narejen, da odmev v njem preveč ne moti, je seveda nujno potrebno; značilna glede tega je »gluha soba«, v kateri so vse stene in strop obloženi z nizkimi četrstranimi piramidnimi izboklinami; taka soba je brez vsakega odmeva.

Vsak studio ima lastno tehnično kabino za tonskega tehnika in sobico za napovedovalca. Skozi kontrolno okno vidita tehnik in napovedovalec, kaj se v studiu godi. Naša slika kaže komorni studio in del tehnične kabine; med obema je kontrolno okno. V studiu je glavni aparat mikrofona, v napovedovalčevi sobici razen mikrofona še signalna naprava, ki pokaže, da je studio že priključen, v kabini pa aparatura za uravnavanje moči oddaje, za snemanje in oddajanje sporeda in za povezavo z zbiralnico.

Komorni studio.

Čim bolj pisan je spored, tem več studiov mora postaja imeti, da se posamezni deli sporeda lahko nemoteno zvrstijo oddajo.

Vsaka tehnična kabina je povezana z dvema zbiralnicama; vsaka zbiralnica lahko vključuje kabino za kabino, kakor zahteva spored, obe zbiralnici pa omogočata celodnevni dvojni spored. Zbiralnici sta dalje zvezani z razdelilnico, ki je v telefonski zvezi z oddajnikom v Domžalah, krajevnim oddajnikom na Mirju in relejnim oddajnikom v Mariboru; oddajnika v Novi Gorici in na Primskovem sta sedaj odveč, ker se v teh krajih novi oddajnik prav dobro sliši. Naša postaja se sedaj oglašča »Radio Slovenija, Studio Ljubljana«.

Novi oddajnik v Domžalah

Ko se približuješ Domžalam, opaziš že od daleč 60 m visok antenski stolp. Ko prideš bližje, vidiš tik ob stolpu majhno hišico in nekoliko stran od stolpa poslopje, ki je nad glavnim vhodom enonadstropno, sicer pa pritlično. Med poslopjem in hišico je 1 m nad zemljo speljana široka bakrena cev z ožjo cevjo natanko v sredi in izolirano od nje; širša cev je vzemljena, po ožji pa odhaja električna energija iz poslopja v hišico in potem v anteno.

Oddajnik nima lastne elektrarne, temveč dobja električno energijo iz visokonapetostnega omrežja 20.000 voltov (V), na katerega je priključen. Ker potrebuje oddajnik tudi enosmerno napetost do 13.000 (V), mora imeti poseben aparat, ki spreminja izmenično napetost v enosmerno.

V poslopju je oddajna aparatura, ki sestoji iz več delov. V prvem delu ojačujejo velike elektronke, kakor se imenujejo te žarnicam podobne cevi, mikrofonski tok, ki prihaja iz studia v Ljubljani. Glavni del aparature proizvaja izmenični tok izredno visoke frekvence 917.000 c/s in ga polagoma v dveh stopnjah ojači na 135 kW. Visokofrekvenčni tok zbuja in ojačuje oddajne elektronke; končno skupino ojačevalnih elektronk vidimo na sliki. Kadar teče visokofrekvenčni tok v anteni, izžareva antena na vse strani in v največje daljave električne valove, ki so sicer vedno šibkejši, a se v bistvu ne spremenijo. Stanje pa je popolnoma drugačno, če vpliva ojačeni mikrofonski tok na visokofrekvenčni tok, pre-

den pride v anteno. Električni valovi se tedaj popolnoma izpremenijo; za to spremembo ali modulacijo, kakor se izražamo, so potrebne zopet posebne oddajne elektronke. Prvotno nespremenjeni električni valovi nosijo sedaj mikrofonski tok in ga prenašajo v daljavo. Vse elektronke v oddajniku, zlasti zadnje, se močno segrejejo in jih je treba umetno hladiti.

Posamezni sestavni deli so razvrščeni v kovinskih omarah okoli stikalne mize, na kateri se oddajnik vključuje in izključuje, pa tudi nadzira njegovo delovanje na vdelanih merilnih napravah.

Antena je zgrajena iz jeklenega predalča in je v zvezi s končno skupino elektronk in dobro vzemljena. Natančno pa mora biti uglašena na frekvenco 917 kc/s, da izžareva električne valove z valovno dolžino 327,1 m. Zato so v hišici ob anteni aparati za njeno uglaševanje.

Oddajnik na Mirju ima sedaj valovno dolžino 202,1 m ali frekvenco 1484 kc/s in v anteni 200 W moči. Relejni oddajnik Maribor ima 212,4 m (1412 kc/s) in v anteni 5 kW moči, oddaja pa tudi samostojno.

Kolikor je znano, je sprejem naše nove postaje skoraj v vsej Evropi prav dober.

Radio Slovenija ima danes (sredi maja) okroglo 70.000 plačujočih naročnikov.

Da se je naša oddajna postaja v kratkem času tako lepo razvila in razširila, se moramo zahvaliti naši ljudski oblasti, naši socialistični Jugoslaviji; v prejšnji Jugoslaviji bi bil tak razvoj nemogoč.

Pojem radia

Tu omenjam le tisto malo, kar naj vedo o radiu široke plasti ljudstva.

Beseda radio ali radiofonija pomeni, da poslušajo tisoči in tisoči na svojih sprejemnikih poročila, govore, petje in glasbo, ki jih posreduje oddajna postaja in skrbi s tem za splošen pouk in zabavo. V radiu prenaša oddajna postaja svoj spored, sprejemna ga posreduje svojim poslušalcem, ki pa ne morejo ničesar pripomniti ali odgovoriti.

Pri radiu pogovor torej ni mogoč. Le v letalskem prometu in v vojaških edinicah imata obe postaji oddajno in sprejemno aparaturo ter se lahko pogovarjata kakor pri žičnem telefonu.

Sorodni pojavi

~Kaj je bistvo radia, v čem obstoji? Na to vprašanje ni mogoče odgovoriti z nekaj besedami. Močno se približamo bistvu radia, ako ugotovimo, da so zvonjenje ter žično in brezžično telefoniranje sorodni pojavi.

Pri zvonjenju je zvon oddajna in naše uho sprejemna postaja, zrak med njima pa posredovalno sredstvo. Zvon, po katerem udarja bat, se trese, zgoščuje in razredčuje zrak okoli sebe ter zbuja s tem valove, ki se razširjajo na vse strani s hitrostjo 340 m/s. Zračni valovi prihajajo do naših ušes, tresejo bobnič v ušesu in povzročajo, da zvonjenje slišimo. Nastali zvok je tem višji, čim hitreje se zvon trese, in tem jačji, čim močnejše zavaluje zvon obdajajoči zrak. Uho je čutilo za zvočne pojave.

V žičnem telefonu spreminja mikrofonski zvok v električni tok in slušalo pretvarja ta tok zopet v zvok. O mikrofonski in slušalni domnevam, da ju vsakdo pozna, zato ju tu ne razlagam. Mikrofonski je oddajna, slušala pa sprejemna postaja in tok po žici med

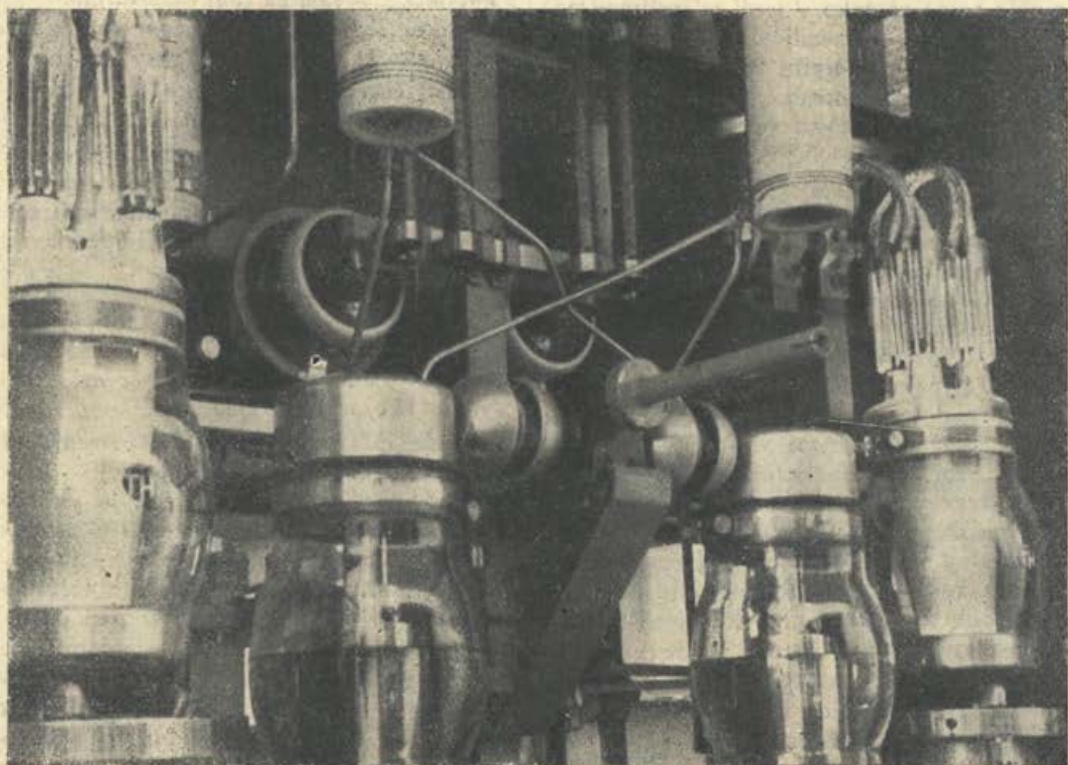
njima prenaša zvok. Ker ima vsaka postaja mikrofonski in slušala, je pogovor mogoč.

Podobno kakor žični telefon deluje brezžični telefon ali radio. Oddajna postaja izžareva električne valove, ki prenašajo govor, petje ali godbo in se širijo na vse strani s hitrostjo 300.000 km/s, prav tako hitro kakor svetloba. Sprejemni aparat prestreza električne valove in jih tako spremeni, da nastane v slušalu zvok, ki ga poslušamo.

Transformator in radio

Navajam primer, ki pojasnjuje vpliv oddajne postaje na več 100 km oddaljeni radijski sprejemnik.

Transformatorsko hišico vsakdo pozna in ve, da se v njej pretvarja visoka napetost izmeničnega toka iz elektrarne v nizko napetost, kakor jo potrebujejo n. pr. naše žarnice. V hišici je stroj, imenovan transformator, ki ima na železnem jedru ali okviru dve med seboj popolnoma ločeni in dobro izolirani tuljavi: primarno tuljavo, ki ima veliko obojev in je v zvezi z elektrarno, in sekundarno tuljavo, ki ima manj obojev

Končna skupina ojačevalk.

in je na njej priključena žarnica. Izmenični tok v primarni tuljavi ali, bolje rečeno, v primarnem krogu zbuja ali inducira v sekundarni tuljavi in v sekundarnem krogu izmenično napetost iste frekvence, kakor jo proizvaja elektrarna.

Na tem pojavu se bistveno nič ne spremeni, če odstranimo železno jedro in razmaknemo obe tuljavi ali oba kroga na večjo daljavo, le inducirana napetost je manjša, ker se je na poti nekaj zgubi. V sekundarnem krogu se inducira izmenična napetost, ki je brez posebne ojačenja neznatna.

Tudi oddajno in sprejemno postajo smemo imeti za velik transformator brez železnega jedra. Oddajnik je primarni krog, sprejemnik pa sekundarni krog, a oba kroga sta prav daleč narazen. Kljub temu se na sekundarni strani, v zelo občutljivem sprejemniku inducirana napetost zaznava, ker teče na primarni strani, v oddajniku izmenični tok zelo visoke frekvence in velike energije. Radijski aparat inducirano energijo tako močno ojači, da jo lahko zaznavamo.

Zgodovinski razvoj radiotelegrafa

V brezžičnem telegrafu in telefonu so sredovalno sredstvo električni valovi. Najprej je bilo iznajdeno brezžično brzojavljanje ali radiotelegrafija, za njo pa brezžično telefoniranje ali radiofonija.

Kako so dobili električne valove, ki jih potrebuje brezžični prenos v brzojavo? Anglež M. Faraday je trdil, da izhaja iz električne iskre, ki nastane med dvema kroglicama (v iskrišču) pri izpraznitvi napolnjene kondenzatorja (leidenske steklenice), t. j. zbirala elektrike visoke napetosti, neka sprememba, neko nevidno gibanje v okolici iskre. Ta sprememba okolice je podobna valovanju na površini vode, v katero vržemo kamen; spočetka je valovanje močno, potem pa vedno šibkejšo. Pravimo, da je tako valovanje dušeno. Faradayev trditev o električni iskri in njeni okolici je pojasnil njegov rojak J. E. Maxwell in valovanje, povzročeno po električni iskri, je s poskusi dokazal leta 1888 nemški fizik H. Hertz. Navedeno valovanje se imenuje elektromagnetno valovanje.

K razvoju radiotelegrafije je zelo veliko prispeval naš rojak Nikola Tesla (1856—1943), ki se je rodil v vasi Smiljanu

pri Gospiću, po svojih študijah in službah v Evropi pa odšel v Severno Ameriko ter stalno bival v New Yorku, kjer je tudi umrl.

Tesla je leta 1892 sestavil oddajno in sprejemno postajo za brezžični prenos brzojavnih znakov. Njegov oddajnik in sprejemnik sta bila vzemljena in imela anteno; dala sta se že tudi uglašati med seboj. Že leta 1899 je brezžično brzojavljajal na tisoč kilometrov daleč.

Tesla je ustvaril vse bistvene dele današnje radiotehnike in prvi sestavil brezžični brzojav, ne pa Italijan G. Marconi, ki so ga Angleži in Italijani razglasili za izumitelja radiotelegrafa, da se jim ni bilo treba ozirati na Teslove patente. Marconi je pričel z brezžičnim brzojavljanjem leta 1896 in celih pet let ni prišel preko 50 km, ker je imel iskrišče v anteni. Šele 1901, ko je prevzel Teslovo metodo in si prilastil Teslov izum, ne da bi bil navedel izvor, se mu je posrečila brezžična zveza preko Atlantskega oceana. Tesla je tedaj že nekaj let brezžično brzojavljajal okoli in okoli zemlje.

Ker je iskrna telegrafija zastarela, je nadalje ne opisujemo; sedaj brzojavljamo podobno kakor brezžično telefoniramo.

O elektronkah

Brezžični brzojav se je moral spočetka zadovoljiti z dušenimi valovi, zbujenimi po električni iskri ali množini isker, brezžična telefonija pa mora imeti nedušene elektromagnetne valove, ker se dasta oddajnik in sprejemnik le pri nedušeni valovih natanko uglasiti. Če si mislimo nedušene vodne valove prerezane z navpično ravnino, dobimo valovito črto, pri kateri so amplitude ali razmahi navzgor in navzdol vedno enaki, pri tem ko so amplitude prerezanega dušnega valovanja vedno manjše in manjše, končno pa prenehajo. Tudi gibanje obešenega nihala more biti dušeno ali nedušeno; navadno nihalo niha dušeno, nihalo pri uri pa nedušeno, ker dobiva sunke od kolesja.

Nedušene elektromagnetne valove proizvaja najprimerneje elektronka.

Elektronka se je razvila iz sedanje žarnice, iznajdbe ameriškega iznajditelja T. A. Edisona. Leta 1877 je Edison vdelal na vrhu žarnice kovinsko ploščico, ločeno v posodici od žareče nitke, zunaj posodice pa preko močne baterije zvezane z nitko. Edi-

son je opazil, da teče skozi tako prirejeno žarnico, ko nitka žari, električni tok le v eni smeri, in sicer od pozitivnega pola baterije na ploščico, skozi brezračno žarnico na žarečo nitko in potem v negativni pol baterije; pri obratno priključeni bateriji, torej pri negativni ploščici pa je tok nemogoč. Tega pojava Edison ni znal pojasniti.

Edisonov poskus je 1904 upošteval Anglež J. A. Fleming in sestavil prvo elektronko, ki ima dve elektrodi, pozitivno ploščico, tako imenovano anodo, in žarečo nitko, negativno katodo, ter se imenuje dioda ali dvoelektroda. Delovanje diode si razlagamo tako, da je priključena baterija (anodna baterija) v elektronki sklenjena po elektronih, t. j. po najmanjših delcih negativne elektrike. Žareča katoda izžareva elektrone, pozitivna anoda pa jih privlačuje. Dioda se uporablja za usmerjanja ene polovice izmeničnega toka, če je njegov vir priključen na diodo namesto anodne baterije, dvojna dioda (duodioda) z dvema anodama in eno katodo pa služi za popolno usmerjanje, t. j. pretvarjanje izmeničnega toka v enosmerni tok.

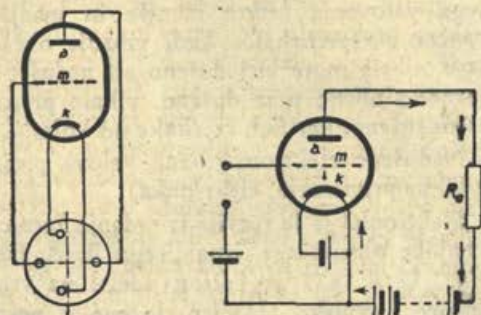
Američan Lee de Forest je 1907 spopolnil diodo v triodo ali troelektrodo. Na zgornjem delu slike je narisana običajni znak triode, ki ima v podnožju 4 nožice, pri tem ko ima dioda samo 3, dve za nitko in tretjo za anodo. Četrta nožica triode pripada mrežici, ki obdaja nitko v spirali in je le malo oddaljena od nje. Anodna nožica je od drugih treh najbolj oddaljena, mrežna nožica pa je anodni nasprotna; konci vseh štirih nožic nakazujejo križ, katerega krajša prečna črta veže nožici nitke. Trioda se vtika v podstavek.

Naslednja slika prinaša načelno vezavo triode. Na njej razločujemo tri kroge. V katodnem krogu so zaporedno zvezani nitka k in baterija, katere tok razžareva nitko (kurilna baterija). Anodni tok sestavljajo pozitivna anoda a, anodna baterija in negativna katoda k; krog spopolnjujejo elektroni, izžarjeni iz žareče nitke. V anodnem krogu je vdolan še odpor R_a , ki jakost anodnega toka slabi. V mrežnem krogu imamo mrežico m, tuljavo ali upor, ki nista narisana, a se priključita na naznačena krožca, in morebitno baterijo, ki naelektruje mrežico trajno negativno; tudi ta krog zaključujejo izžarjeni elektroni. Vsi trije krogi se stikajo na negativnem koncu katode.

Vpliv mrežice na tok skozi elektronko je izrednega pomena, kajti električno stanje mrežice določuje, koliko elektronov doseže anodo. Vzemimo, da teče v priključeni mrežni tuljavi visokofrekvenčni tok in naelektruje mrežico sedaj pozitivno, sedaj negativno; mrežica je v zelo hitrem tempu pozitivno električna, potem neelektrična, nato negativno električna itd. Pri negativno naelektrani mrežici je elektronski tok slabši, pri pozitivni mrežici pa jačji kakor pri neelektrični mrežici. Če je mrežica zadosti negativna, odbija vse elektrone in tok v elektronki je prekinjen.

Ako je mrežica pozitivno električna, prehaja nekaj elektronov tudi nanjo in odteka v mrežnem krogu h katodi tako imenovani mrežni tok, ki po nepotrebnem slabi elektronski tok. Mrežni tok se prepreči s primerno negativno napetostjo, ki jo daje mrežici njena baterija.

Ako ima mrežica negativno lastno napetost — U_m in izmenično napetost u_m , se njena naelektrjenost spreminja in prav tako se spreminja tudi anodni tok, katerega jakost raste in pada. V takem primeru tečeta skozi elektronko dva toka, enosmerni anodni tok I_a in izmenični tok i_a , ki je natovorjen na enosmernega in ga zbuja mrežica s svojo izmenično napetostjo. Pravimo, da mrežica elektrone krmili, t. j. elektronski tok zavira ali pospešuje, kakršna je njena naelektrjenost, manjša ali večja. Anodni tok popolnoma ustreza mrežni napetosti, ki ga krmili; majhne izmenične napetosti na krmilni mrežici povzročijo znatne spremembe anodnega toka. Ker so elektroni neskončno majhni, se spreminja elektronski tok, kakor

Levo: Trioda in njen podstavek. — Desno: Principialna vezava triode. Naznačen je tir elektronov.

ga krmili mrežica, trenutno, brez vsake zamude in brez porabe električne energije. Trioda je prvovrsten relé, t. j. posredovalna naprava, ki jo slab tok požene in s tem sklene mnogo jačji tok iz posebne baterije; ojačeni tok je po obliki popolnoma enak prvotnemu slabemu toku.

Trioda se uporablja:

1. da proizvaja neduščen visokofrekvenčni tok ali nihaje, kakor se tudi izražamo;

2. da v zvezi z mikrofonom spreminja ali modulira nedušene nihaje visoke frekvence z zvočnim nizkofrekvenčnim tokom;

3. da ojačuje slabe izmenične toke;

4. da demodulira, to je, usmerja visokofrekvenčne nihaje in loči od njih nizkofrekvenčni zvočni tok.

Pri vsaki posamezni uporabi se elektronka primerno zveže z virom elektrike s kondenzatorji ter tuljavami, t. j. v spiralò zvinitimi žicami, po katerih teče tok. Prej smo opisali, kako deluje trioda kot ojačevalka slabega izmeničnega toka.

Še bolje kakor trioda delujejo večmrežne in sestavljene elektronke. Tudi trioda se je nadalje spopolnjevala z dodajanjem novih mrežic; tako so nastale sedanje elektronke z 2-6 mrežicami. Imamo pa že tudi elektronke, ki so sestavljene iz dveh elektronk, n. pr. duodioda.

Elektronke so najvažnejši sestavni del oddajnika in sprejemnika. Razločujemo oddajne in sprejemne elektronke. Obe vrsti elektronk sta v bistvu enaki, razlikujeta se le v velikosti spričo energije, ki jo pri svojem delovanju potrebujeta; oddajna elektronka je velika, sprejemna pa tako velika kakor navadna žarnica.

Radiofonija

Prej smo trdili, da je oddajnik primarni krog, sprejemnik pa sekundarni krog velikega transformatorja, ki ima svoja kroga zelo daleč narazen. To je v bistvu pravilno. A sestava oddajnika in sprejemnika je zelo zamotana. Oba imata na voljo primerno električno energijo, razen tega pa več krogov, ki so sestavljeni iz kondenzatorja in tuljave, tako imenovanih nihajnih krogov, v katerih visokofrekvenčni tok teče ali niha in prehaja iz kroga v sosednji krog.

Razločujemo sklenjene in odprte nihajne kroge; antenski krog je vedno odprt, v njem

si sledijo antena, tuljava in vrtljivi kondenzator zaporedno. Oddajna antena je vzemljena, prejemna pa ne in nima kondenzatorja.

Da prehaja največ električne energije iz nihajnega kroga v sosednji krog, morata biti kroga električno spojena in uglašena drug na drugega. To nam dokazuje sledeč mehanski primer.

Dve enako dolgi nitni nihali A in B visita blizu skupaj in njuni niti držita skozi

Spojeni nihali.

drobno, po nitih premično paličko. Če zanihamo nihalo A v ravnini, določeni po obeh nitih, sune ali potegne to nihalo pri vsakem polnihaju nihalo B. Nihalo A ima vedno manj energije in končno obstane, tedaj pa niha nihalo B najmočnejše. Enako dolgi nihali naredita isto število nihajev v sekundi in sta uglašeni drugo na drugo; njuno spojitvev pa določuje palička; ako je palička prav blizu kroglic, sta nihali tesno spojeni, spojitvev pa je tem ohlapnejša, čim bliže obešala je palička.

Nihajni krogi so med seboj spojeni n. pr. s transformatorjem brez železnega jedra in trajno uglašeni ali pa se uglašajo pri stalnih tuljavah z vrtljivim kondenzatorjem.

Vse oddajne postaje izžarjajo iz svojih anten nedušene elektromagnetne valove, ki so v radiofoniji nosilni valovi zvočnega nizkofrekvenčnega toka. V sedanji brezžični telegrafiji pa se nedušeni elektromagnetni valovi prekinjajo v ritmu brzozjavne abecede. Postaja oddaja radijske valove zelo visoke frekvence, da se tem dalje sliši.

Antena radijskega aparata sprejema električno energijo iz elektromagnetnega valovanja in jo pretvarja v visokofrekvenčni tok, ki niha v njej. Antenski krog sprejemnika je spojen z naslednjim sklenjenim krogom, ki ima vrtljivi kondenzator in uglašuje sprejemnik na oddajno postajo. Obe postaji morata biti v električni resonanci.

Postaji sta v resonanci, če sta v električnem smislu v takem odnosu kakor dvoje

Radiofonski prenos

enakih glasbenih vilic na resonančnih skrinjicah, ki sta z odprtima koncema obrnjeni druga proti drugi in nekoliko razmaknjeni med seboj. Ako udarimo po enih vilicah, udarjene vilice zvene; če po nekaj trenutkih primemo te vilice z roko, se vilice umirijo, tedaj pa slišimo, da zvene druge vilice, ker je prenašal zrak tresljaje prvih vilic na druge. To pa se zgodi le tedaj, če so obojne vilice res popolnoma enake.

Akustični resonanci popolnoma ustreza električna resonanca. Ko vrtimo kondenzator uglasovalnega kroga v radijskem aparatu, spreminjamo njegovo lastno frekvenco, dokler ne zaslišimo zaželenega oddajnika v slušalu ali zvočniku.

V nadaljnjem krogu ima sprejemnik aparat, ki prepušča le pol visokofrekvenčnega toka. Tak aparat je bil do leta 1918 le kristalni detektor, v katerem se kovinska konica dotika kristala, sedaj pa ima to nalogo elektronka v posebni vezavi.

Zaradi modulacije so amplitude nosilnega vala deloma povečane, deloma pomanjšane, glede na srednjo črto so sorazmerne in naznačujejo s konci spremenjenih amplitud dva nizkofrekvenčna zvočna vala, na vsaki strani srednje črte po en val. Kristalni detektor ali sprejemna elektronka prepušča le polovico moduliranih nihajev visoke frekvence, ki odhaja po kondenzatorju, zvezanem vzporedno s slušalom, v zemljo, nizka frekvenca pa vpliva na slušalo (zvočnik) ter se v njem spreminja v zvok. Sprejemni aparat je vedno vzemljen.

Nosilni val je nekako prevozno sredstvo za nizko frekvenco. Nazorno povedano imamo nosilni val lahko za avto, v katerega se usede na oddajni postaji pevka — nizka frekvenca — se pelje do sprejemne postaje, tam izstopi in zapoje.

Naravno je, da sta se oddajnik in sprejemnik dolgo spopolnjevala do sedanje popolnosti. Glede sprejemnika povemo le to, da moramo v sedanjem času imeti res prvovrsten aparat, sicer nam sprejem frekvenčno sosednje oddajne postaje preveč motijo.

Najboljši sedanji radijski aparat je sprejemnik z več elektronkami, ki se imenuje zloženi sprejemnik, superhet ali kratko super. Vse tovarne izdelujejo sedaj le sprejemnik super, ker je ta aparat pri velikem številu oddajnih postaj na naši zemlji najboljše.

Prvi javni radijski prenos je svet slišal 13. januarja 1910, ko je newyorška opera Metropolitan oddajala petje italijanskega pevca E. Carusa in drugih opernih pevcev. A to je bil šele začetek.

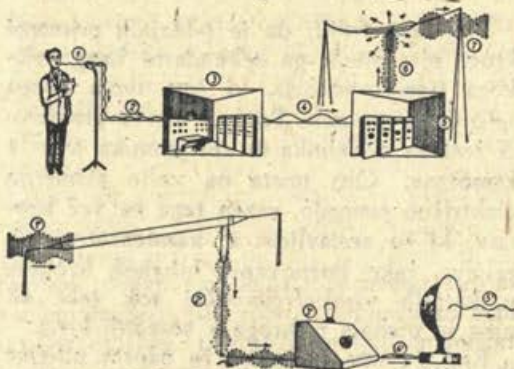
V naši dobi je radiofonija tako spopolnjena in je radio tako razširjen po vsej zemlji, da nas obvesti v kratkem času o vsakem dogodku, ki se zgodi kjer koli.

Pa še na neko posebnost radia je treba opozoriti. Oddajo sprejemamo obenem, četudi je med postajama še tako velika razdalja, ker se razširjajo elektromagnetni valovi s hitrostjo 300.000 km/s. Kakor se sliši neverjetno, je vendar res, da slišimo prenos opere doma pri sprejemniku prej kakor obiskovalec gledališča, ki sedi v 10. vrsti parterja, ker se glas razširja s hitrostjo le 340 km/s. Radio je premagal prostor in povezal najoddaljenejša kraja in ljudi.

Oddaja in sprejem sta res brez vsake vidne zveze, brez žice, zato pa sta oddajna in sprejemna postaja polni žic, tuljav, kondenzatorjev, elektronk itd.

Kako nastane radijski prenos?

Na sliki vidimo predavatelja ali napovedovalca, ki govori na prostem pred mikrofonom (1). Nizkofrekvenčni zvočni tok prehaja po telefonskem vodu (2) v studio (3), kjer so običajne oddajne prireditve in se obenem ojačuje nizka frekvenca. Ojačeni zvočni tok odhaja (4) po telefonskem vodu v oddajno poslopje (5), kjer je montirana vsa oddajna aparatura. Oddajna postaja proizvaja električne nihaje visoke frekvence in jih modulira z nizkofrekvenčnim zvočnim tokom. Iz postaje odhajajo (6) modulirani visokofrekvenčni nihaji v oddajno anteno,

Radiofonska oddaja in sprejem.

ki je razpeta visoko nad zemljo med dvema stolpoma. (Domžalski oddajnik ima sedaj samo en stolp.) V anteni teče modulirani tok visoke frekvence (7) in zbuja okoli nje modulirane elektromagnetne valove, ki se razširjajo s hitrostjo 300.000 km/s na vse strani v brezmejno daljave.

Ko zadenejo modulirani radijski valovi sprejemno anteno (1'), razpeto vodoravno ali navpično, ki pa je lahko pri dobrem aparatu le nekaj metrov dolga in po sobi razpeta žica (pomožna, sobna antena), inducirajo v njej visokofrekvenčni tok, katerega časovne spremembe so prav take kakor pri toku v oddajni anteni. Tok iz antene (2') se odvaja v radijski aparat (3'), ki je v dobri zvezi z zemljo, se v njem demodulira in pretvarja v nizkofrekvenčni tok (4'), ki ga zvočnik spreminja (5') v zvok.

Sobna antena ni nikoli brez motenj. Zato si bomo oskrbeli vedno — če le mogoče — zunanjo visoko anteno, ki zavzema kot paličasta antena ali antena s koškom prav malo prostora. Zunanja antena mora imeti stikalo, ki jo veže z zemljo, kadar sprejemnik ne deluje.

Na zemlji je zelo veliko oddajnih postaj, gotovo nad 2000. Vse te oddajajo skoraj vedno hkrati in pošiljajo po svojih antenah modulirane radijske valove in valove, povzročene po električnih iskrah; vsi ti valovi obenem inducirajo sprejemno anteno. V zvočnikih bi slišali pravo kolobocijo in silen šum, če bi ne imel radijski aparat spremenljivega nihajnega kroga, ki izloči vse nezaželene oddaje in se uglesi na tisto oddajno postajo, ki jo hočemo poslušati. Res je sicer, da oddaja vsaka postaja na svojem valu, določenem na mednarodni konferenci, razen nekaj manjših in krajevno oddaljenih postaj, a med dvema postajama je na frekvenčni skali razlika le 9000 c/s, kar je vsakakor premalo. Zato je treba imeti res dober aparat in ga moramo natanko ugledati na zaželeno postajo, sicer je sprejem slab in moten.

Ravnanje z radijskim aparatom

Na sprejemnem aparatu, ki ima razsvetljeno skalo z označenimi najvažnejšimi oddajnimi postajami na dolgih, srednjih in kratkih valovih, imamo: 1. gumb, s katerim priklju-

čimo aparat na električno omrežje in uravnamo glasnost sporeda; 2. gumb, ki vrti kondenzator uglaševalnega kroga in pri naša oddaje zaželeno postaje; 3. gumb ki spreminja barvo zvoka, da sprejemnik bolj poudarja višje ali nižje tone; 4. gumb za izbiro in spremembno valovnega območja.

Razločujemo dolge, srednje in kratke valove; dolgi valovi segajo na skali od 700 do 2000 m, srednji od 200 do 600 m in kratki od 13 do 50 m.

V aparat drži dovodna žica z antene in odvodna žica v zemljo in se aparat uglašuje z magičnim očesom, ki ima svetel križ z najmanjšo širino krakov, kadar je sprejemnik prav nastavljen. Pri boljšem aparatu imamo še priključek za poseben prenosljiv zvočnik in priključek elektrodoze, t. j. naprave za reprodukcijo gramofonskih plošč.

Pri kratkih valovih je treba kondenzator uglaševalnega kroga prav počasi in pazljivo vrteti, sicer kratkovalovne postaje sploh ne moremo nastaviti.

Nadaljnji razvoj radia

V bogatejših državah oddaje ne samo slišijo, temveč jih tudi vidijo. To omogoča televizija (gledanje v daljavo).

Angleži so med vojno iznašli radar, t. j. napravo, ki oddaja zelo kratke radijske valove, jih po odboju na zemeljskih predmetih, na letalih, podmornicah, brž ko se pokažejo na morskii gladini, na luni itd., sprejema in ugotavlja smer in razdaljo tistega predmeta od aparature. Z radarsko napravo merijo iz bombnika na cilj ter gledajo v daljavo skozi meglo in oblake, kar se sedaj po vojni s pridom uporablja v mornarstvu.

Literatura o radiu

Ljudska tehnika Slovenije je založila moji knjigi: Radijski krožek za pionirje — uvod v radiofonijo, v obsegu 5 pol, dotiskano februarja 1949, in Osnove radiotehnike — priložnik za radioamaterje, v obsegu 12 pol, dotiskano avgusta 1949.

V teh dveh knjigah najdeta pionir in mladi začetnik osnovne pojme prelepe in nadvse zanimive ter važne radiotehnike; knjigi pa bosta prav prišli tudi vsakemu laiku, ki se za radio resno zanima.

Praznik sproščene slovenske besede

Govor F. S. Finžgarja ob odprtju nove radijske postaje

Samo tako bi imenoval današnji dan, ko smo se zbrali pri novem radijskem oddajniku v Domžalah. Doslej smo bili kar nekam zaprti v našo, kakor čudovito lepo, a vendar majhno domačo hišo. Naša beseda po radiu ni dosegla niti vseh naših obmejnih rojakov. Z današnjim praznikom pa so naši lepi, materini slovenski besedi odprta vrata v širni svet. Zato pozdravljen naš novi oddajnik! Dvigni našo slovensko besedo, da poleti čez zasnežene gorenjske gore, preko zelenih štajerskih gor, na jug do naših bratov, čez sinjo Adrijo, po vsej Evropi in še dalje v druga ozemlja. Dolžnost naše ljudske oblasti je bila, da, čeprav z velikimi žrtvami, ustreže hrepenenju naših rojakov, raztresenih po svetu. Saj je dognano, da približno 800.000 Slovencev, naših bratov in sester, živi izven domovine in je vsem tem živa slovenska beseda iskreno zaželena. Materina beseda jim je topel pozdrav iz domovine, slovenska pesem jim pričara pred dušno oko vso lepoto naših gora in gor, naših polj in vasi. Vsega tega slovenski človek nikoli ne more pozabiti. Dobil sem pismo od znanca, ki prebiva v tujini v velemestu. Piše mi: »Telesno ničesar ne pogrešam. Imam dober zaslužek, svoj avto, s katerim držim po sto kilometrov na uro. Toda kako želim, da bi še kdaj kolesaril sredi naših polj po ljubkih stezicah, se vozil skozi naše slovenske vasi in kramljal po slovensko z našimi dobrimi ljudmi.« To je domotožje, ki ga bo vsaj tistim, ki jih bo naš radio Slovenija dosegel, omilila živa slovenska beseda iz našega novega oddajnika.

Nikar ne mislimo, da je beseda prazen zvok. Materina beseda izžarja ves vonj in lepoto domovine. Kadar koli sem potoval po tujini, sem vselej naletel na kakega rojaka. Kako se me je vsak oklenil, kakor bi hotel objeti vso tako pogrešano in nikdar pozabljeno domovino. Slovenska beseda ga je vsega prevzela, da se kar ni mogel ločiti od mene. Naš novi oddajnik bo odslej posrednik slovenske besede, čeprav ne za vse, a vendar za tisoče naših rojakov.

Toda še nekaj je ob tem prazniku zelo pomembno. Ko smo ustanovili prejšnjo Jugoslavijo, je bil to kaj malo znan in pomemben dogodek. Veliki narodi so več vedeli o afriških zamorcih kakor o nas. Če si v Parizu povedal, da si iz Jugoslavije, je nagovorjeni hitro povzel: »Da, da, iz Čekoslavije.« Ko sem nekemu v tujini povedal, da sem iz Ljubljane, je nevedno zmajal z glavo, a vendar skušal dokazati svoje zemljepisno znanje in mi rekel: »Aha, že vem. To je nekje na turški meji.« To niso bajke, suha resnica je.

Priznajmo si odkritosrčno tole zgodovinsko stvarnost. Ko sta našo zemljo zasedla dva okupatorja, nas je radio iz Londona ves čas opominjal: »Vsak narod bo imel toliko svobode, kolikor si je bo sam priboril.« Razen lastnega spoznanja je bil tudi to klic jugoslovanskim narodom v osvobodilno borbo. Strašne žrtve nas je stala ta borba. Ako bi tega ne bilo, bi stali zdaj pred narodi, ki so se borili zoper okupatorja, kakor revni, proseči berači. Slovenija bi nikoli ne dobila, kar nam je bilo že prej odtrganega. Tako pa smo lahko stopili pri mirovnem pogajanju kakor enakovredni člani v Zvezo narodov. — In uspeh? Dosegli smo mnogo, čeprav še ne vsega, kar nam po pravici gre.

A danes? Naša jugoslovanska zvezna republika ni več nekakšna neznana skrita balkanska drajna. Vesoljni svet danes ve za Jugoslavijo in jo tudi ceni. Ve za naše skupne napore za prepotrebno industrializacijo, za nove ceste in železnice, za odkrivanje dragocenih zakladov v zemlji in za poglobljanje vsesplošne kulture. V Zvezi narodov imamo svobodno in veljavno besedo. Po usodni suši imajo veliki narodi za nas odprto roko in srce. Poprej na splošno zunanji svet ni kaj vedel o nas razen tega, da je v Evropi nekje Balkan, da so tam razna ljudstva, ki so še na pol divja in neizobražena. Danes pa nas prihajajo iz vseh svetovnih držav obiskovat odlični gosti in državniki, danes kaj dobro vedo tudi za nas Slovence. Res da so nas prej poleg velikega genija Prešerna razglasili tudi naši znanstveniki z učenimi deli. Toda vse to ni prišlo

preko univerz in delovnih sob svetovnih učenjakov. Danes se za nas živo zanimajo tuji izobraženci, želijo naših knjig — znanstvenih in leposlovnih. Iznenadilo me je, da dobivam pisma od mladega nemškega pisatelja v slovenščini in prošnjo, naj mu samo slovensko odgovorjam in pošiljam slovenske knjige. Vse to je dokaz, da smo javno zaživeli za ves svet šele po osvoboditvi. Da je slovenska beseda in z njo naša kultura spoštovana, da nismo več skriti tam nekje blizu Turčije. Prav zato naš novi oddajnik ne bo ustrezal le našim, po svetu razkropljenim rojakom, s pridom in veseljem bodo poslušali živo slovensko besedo izobraženci, ki se zanimajo za nas in naše kulturno delo in jim bo uk našega jezika z živo besedo mnogo olajšan.

Kakor imajo drugod urejeno, da govore po radiu tudi v raznih jezikih, tako bo ure-

jeno tudi pri nas in nas bodo razni evropski narodi slišali tudi v svojih jezikih in se seznanjali z žitjem in bitjem Slovencev.

Že na prve poskusne oddaje po novem oddajniku je prišlo vse polno pisem, ki vsa izražajo veselje in hvaležnost, ker bodo mogli odslej poslušati živo slovensko besedo. V svojih pismih trdijo, da se naš radio prav dobro sliši.

Resno pa se tudi vsi zavedamo in še najbolj vodstvo Radia Slovenija, da bo treba poslej posebno paziti na lepoto našega jezika, skrbeti za dobro pripravljena predavanja in tudi za pravično pobijanje lažnih poročil naših nasprotnikov, ki jih zlobno trosijo o nas.

Želimo in smo trdno prepričani, da bo sproščena slovenska beseda v čast našemu narodu in vsej jugoslovanski skupni domovini!

Po strani klobuk

Hinko Vilfan

»Da,« je odrezano dejal ravnatelj. Otresele je pepel s cigarete. Malo se je nagnil nad mizo, blisnil s svetlim pogledom po obeh zastopnikih direkcije, ki sta se sklanjala nad papirji, begala s pogledi in s svinčnikom po zapiskih, gubala čelo in stikala obrvi v krtačo. Kdaj pa kdaj si je kateri od njiju segel v lase. »Petintrideset ton kožic je res mnogo, vendar ne preveč. Vso vojno nobenih novih klobukov! Človeku se res za hoče novega.«

Hotel je še govoriti, toda eden od onih dveh se je nemirno presedel na svojem sedežu in menil, da morejo med nabave surovin za prihodnje leto vnesti trideset ton, kar bo skozi in skozi zadosti.

Ravnatelj je kljubujoče potresel s kazalcem in raztegnil svoje dolge okončine, da so se tostran mize prikazali zlikani čevlji.

»Pomislite, prosim, prvič, da smo edina tovarna za take klobuke v Jugoslaviji, drugič, da imamo stroje, ki prekašajo večino strojev sosednjih tovarn v tujini, tretjič, da bomo lahko izvažali, če pomislimo na izredno našo delovno voljo in sposobnosti. Zato pa: nakupimo kožic v tujini, vam pravim! Bolje, da mi spravimo na trg obilico klobukov najboljše kakovosti, kot da ča-

kamo povpraševanja, ker bomo tedaj odvisni od tujih modnih oblik. Če imamo dovolj surovin, se po svojem okusu odločimo za modne oblike in barve, postavimo na svetovni trg tipizirano množino — recimo — treh oblik in zmaga je — naša!«

Zastopnika sta molčala, hoteč sproti razvozlati dobre in slabe plati ravnateljevega načrta. To niso majhne stvari! Ne gre za tisočake. Gre za milijone. Gre za ugled v tujini. Kaj, če bodo klobuki obležali v skladiščih? Kaj, če bi se pošiljke vračale — zavrnjene? In kje dobiti toliko kunčjih in zajčjih kožic?

»Pri nas redimo največ 75.000 kuncev,« je povedal ravnatelj.

Eden izmed zastopnikov direkcije se je nenadoma spomnil kožuhov, ki jih različno barvane nosi naš ženski svet. Vsi ti kožuhi so zajčji, če ne kunčji. Seveda: kolikor je več kožuhov, toliko je manj klobukov. Da, da, kakopak! Kožuhe naj nosijo iz lisičjega krzna, saj je letos lisic kakor včasih zajcev.

»Torej računajmo!« je dejal ravnatelj. »Letos zajčjih kožic nič,« je dejal in pri tem prislonil kazalec desne roke odločno k palcu

levice, »... kunčjih 50.000; potrebujemo pa najmanj dva milijona kožic — teh ali onih.«

»To se pravi: uvoziti?«

»Uvoziti!« je z narejeno nizkim glasom rekel ravnatelj.

Potem je pravil, kako drugod smotrno zbirajo kožice. Kako prihajajo zbiralci vsak ponedeljek po hišah in kupujejo kunčje in zajčje kožice. Vsaka vas ima svojega zbiralca, ki že rano zjutraj vpije ko jesihar po vasi. Gospodinje mu prinašajo kožice. Ne le kunčje, tudi zajčje, če je nedeljski lovec pri hiši, in kozličje, kjer imajo kaj paše okrog hiše. Ne zbira le suhih. Tudi popolnoma mokre, komaj odrte. Zadene jih na ramo, pa na kolo z njimi in hajdi naprej! Kožice, kožice! navajeno vpije, kakor so včasih pri nas vpili istrski jesiharji.

»Toda eno je!« Ravnatelj je od same važnosti zapretil s kazalcem. »Kožic letos še ne bo, najmanj pa godnih.«

Eden je menil, da bi jih morebiti dobili iz Hrvatske ali iz Srbije.

»Nobene!« je dejal ravnatelj s tako prepričanostjo, da so vsi onemeli. Potem je povedal, da je streljanje zajcev in kuncev prepovedano.

»Zakaj?«

»Bolezen.«

»Mislimo moramo tudi na šestmesečno goditev, ko bo zajčja volna namočena v živosrebrni čimži.«

Potem je razlagal, kaj je živosrebrna čimža. Prav počasi je razkladal o kožicah, ki jim vrhnjo tretjino dlake na stroje porežejo, ker je preresata, spodnjo — če jo razdeliš, ko vanjo pihneš, je bela in se lesketa kakor mačje srebro — pa obdelajo s strupeno raztopino živega srebra. To je živosrebrna čimža, ki vsako dlako v pol leta puščičasto razje. Če bi je ne, bi se ne sprijela v polst, kajti nič se ne tke in ne lepi.

»Sprime se,« je odločno pribil ravnatelj. »Sprime se in — amen.« Moral je tako reči, ker drugače tega ni znal razložiti. »Saj boste spodaj videli,« jih je pomiril. Še to je povedal, da posušeno dlako godijo v papirnatih vrečicah. V vsaki po 2,70 kg.

»Zakaj?«

Ravnatelj se je vedečno nasmehnil in nabral čelo, odprte dlani pa velikopotezno razprostrl pred seboj, rekoč le:

»Mednarodni predpisi.«

Počehljal se je in previdno potegnil hlačnice, da niso bile več napete čez kolena. »O živosrebrni čimži nisem do kraja povedal. To je namreč hud strup. Dolgo smo se zaman spraševali, kako to, da se ljudje začno tresti kot starci in se jim moti v glavi. No, prišli so učenjaki z zagrebške klinike in nam pojasnili, da je to zastrupljenje z živim srebrom. Zdaj dobivamo vsak dan mleko za malico. In mladine ne sprejemamo na delo. Kje bi bili prejšnji lastniki žrtvovali take zdravniške preglede! Kje neki, ko je bilo vsakega dinarja škoda, ki bi ga izdali za delavce!«

Potem so odšli iz pisarne v tovarno.

V prvem oddelku so ženske česale in krtačile zajčje kožice. To je potrebno, da se odpravi umazanija in kri in da se dlake uravnajo. To so delale na roke. S strojem so odstranjevali vrhnjo tretjino srpeče dlake. Delavec zraven je z gumijastimi rokavicami namakal kožice v čimžo. Naslednji stroj je sekljal kožice na rezance. Ostanek — osmukane kože — so pred vojno porabili za umetno gnojilo, zdaj ga izvažajo v tujino.

»Želatino delajo iz tega,« je pojasnil ravnatelj. »Vskladiščno dlako — rekel sem že prej v pisarni, da se mora šest mesecev čimžana goditi — ta stroj razrahlja, ventilator jo odnaša dalje... Le pogledjte skozi stekla!...« Šel je vajeno naglo mimo sosednjih strojev, obiskovalca pa sta kakor v zadregi iz previdnosti zgibala poli plaščev, da bi ju stroj ne zagrabil. Boljša zdrava koža in cel plašč kot nemarna nesreča.

V steklenem zvoncu se je sukala obalten luknjičav stožec in nanj so padali kosmi, ki jih je od spredaj podil ventilator, od spodaj pa vlekel nase votli stožec.

Zanimivo! Nameravala sta nekaj vprašati delavca, a sta se premislila, ker si nista upala porušiti njegove zaverovanosti v delo. Nekoč sem — pred vojno je bilo — v Zagrebu videl, kako je stroj delal takle turški med. Kar kosmi so se namotavali na stožec, sladoledar je segel s palico, nanjo se je namotavalo kot kodelja na preslico, pa ti ga je pomolil. Dva dinarja, prosim lepo, je dejal... Tako je eden razmišljal. Medtem je ravnatelj takole razlagal: »Naluknjani stožec s kopičastim vrhom se vrti. Pod njim je stroj, ki vsrkava zrak. Ker pa stožec kosmičem brani za njim, se ustavljajo na vrtečem

se stožcu. To je tulec . . . To je osnova klobuka.«

»Kot snežinke v burji,« je nekdo dejal.

Tulec je še velik in tanek. Dolgo pot napravi, preden je — neštetokrat zvaljan, barvan, osušen, zmanjšan in zgoščen — goden za obdelovanje na stroju, ki mu dá obliko in ga okosmati. Ko ga spotoma zlikajo, oblikujejo s paro in obtežitvijo, mu šivilje narišejo usnjeni trak, nalepijo številko in včasih vvišejo svileno podlogo z zlatim napisom pod celofanom.

»Ha, ha! To podraži klobuk, kakovost pa ostane nespremenjena,« se je prav prešerno zasmejal ravnatelj.

»Trgovska kri!« je nekdo ponagajal.

»Dovolite!« je nenadoma resno dejal ravnatelj. Segel je po klobuku, ki je čepel na obiskovalčevi glavi. Bežno je pokukal pod klobuk in strokovnjaško preletel s pogledom po vnanjosti. »Ta je tuje izdelave . . . Iz kunje dlake, če še ne veste. Je prvovrsten, dasi še vojni izdelek . . . Ni podložen.« Samovšečno si je mel roke in se zvito smehljaj. »Ne, tisto pa ne! Borsalino ni, hückel tudi ne.« Še enkrat se je opravičil.

Ko je obiskovalec povedal, da ga je kupil v tujini, je ravnatelj priznal:

»Ves čas me je bodel v oči. Mikala me je kakovost. Popolnoma tuja je,« je v opravičilo dejal že na dvorišču, ko se je poslavljaj. »Mi bi lahko izdelovali prav take, toda kje naj dobimo kunjo dlako, ko nam še kunčja in zajčja siví lase . . . Ne, nobena kvaliteta svetovnih tovarn ne more biti boljša, ker stroj je stroj. Skrbimo pa vsi, da uporabljamo le prvovrstne surovine. Vsaj za izvoz. Odloča kakopak cena. Kje pa bo naš človek izdal toliko za klobuk! Šele z dvigom življenjske ravni se počasi približujemo tudi temu.«

Ker je opazil, da je delo in pripovedovanje oba zastopnika prevzelo, je hitel praviti o notranji opremi in zunanjem okrasu. Pokazal je angleški modni list klobučarskega koncerna.

»Prav taka kakovost — videli ste poslane vzorce — le notranja oprema in zunanji trak v obliki kravate, kar je zopet le letošnja muhavost, to podraži izdelek in mu dá svetovni sloves. Nam manika podloga, tanek papir, malo dišavne vode, krasna škatla s kako sliko Bleda, Triglava, Jadrana, partizana — čez pa velika rdeča zvezda — pa bi se drago prodalo, čeprav bi bil slab material . . . In velika zaloga, da bi takoj zadostili slehernemu naročilu . . .«

Večerna pot

Jelica L. Jelič

Mehak somrak
je legel na stezice,
ki vodijo me v mir sladak
poslušat molk pšenice.

Na nebu ni še zvezd,
da pravile bi svojo mi povest,
a v zrak,
kot bi se svetle misli pletle,
se vžigajo in ugašajo kresnice.

Zamišljena grem svojo pot
med njimi in pšenico,
kar od nekod
nenadoma zaslišim prepelico,
ki meri čas na pet pedi . . .

O, pet pedi, o, pet pedi!
Vse svetle misli ugašajo
in črne slutnje mi v temi
bridkost prinašajo.

Moja sanja

Ančka Salmič

Moja sanja gre v noči
kot samotna vila.
Išče mojo tiho srečo,
ki se je izgubila.

Išče čez prepade črne,
čez gore, doline,
pa se prazna vedno vrne,
kadar zora sine.

Vsakdo, ki le količkaj pozna kmetijstvo, ve, da bomo pridelke na polju povečali le tako, če bomo najprej dvignili pridelok krme. Najvažnejši in najcenejši vir krme so naši travniki in pašniki. Torej je treba pridelati kar največ prav na tej površini. Več krme, več živine, več gnoja, več pridelkov na njivi, to je tekoči trak kmetijskega gospodarstva. Zadnji čas ta trak ne teče pravilno, ker so na njem zrahljani nekateri členi. A tudi prej ta trak ni bil dovolj krepak, ker je bil na njem člen »krma« preslaboten.

Žalostno je, da pridelok krme od prve svetovne vojne sem, torej že celih 30 in več let, stalno pada. Zato, ker vsa ta leta naš kmetovalec ni tako izdatno gnojil travnikov in pašnikov, kot jih je nekoč pred 40 leti. Leta 1910 so sami Barjani porabili okoli 30.000 kg gnojil, in največ za travnike.

Čeprav je naš živinorejec vedno dobro vedel, da brez gnojenja ne more pridelati kaj prida niti na polju niti na travniku, ni po prvi svetovni vojni računal, da bi kupoval umetna gnojila. Danes bi jih rad, pa jih ni.

Zdi se, kakor da smo v začaranem krogu, iz katerega ni poti. Toda pot moramo najti, začarani ris moramo prebiti, sicer nam bo trda predla. Kmetijska proizvodnja je in bo še dolgo najvažnejša panoga našega gospodarstva, dejal bi, njegova hrbtenica. Ob silnem poletu industrializacije naše dežele to vsak dan bolj sprevidevamo in čutimo. Prišel bo dan, ko bomo z naglim zamahom prerezali ta vozle v dvigu kmetijske proizvodnje, ki se imenuje — gnojilo. Tedaj bo šele mogoče izdatno dvigniti kmetijske pridelke, s pogojem seveda, če bo ugoden tudi gospodarski račun, o čemer pa ne sme biti dvoma.

Naše kmetovanje je zelo intenzivno, potrebuje torej obilo delovne sile in mnogo proizvodnih sredstev, med njimi so zelo važna — gnojila. Brez njih ne pridemo na zeleno vejo. Dokler jih ni, zastoj pričakujemo večjih pridelkov, brez njih ne moremo pridelati dovolj krme. Gnojila morajo vsaj deloma nadomestiti hlevski gnoj, ki gre sedaj pretežno na njive, da bo vsaj nekoliko mogoče pognojiti z gnojem tudi naše pašnike in travnike, ki ga tako željno pričakujejo in terjajo.

Nameravam pisati o gnojenju travnikov in pašnikov, ker menim, da je to edina pot k izboljšani živinoreji in k povečanemu poljedelstvu. Pred leti sem na tem mestu razpravljajal o važnosti gnoja in gnojenju polja, zdaj se pomenimo še o gnojenju zelenic.

Najprej naj poudarim tole važno stvar: ni gnoja in ne gnojila, ki bi v celoti zadovoljilo vse rastline, ki rastejo na trati. Tu živi, se peha in bori za svoj obstanek trop rastlin: te so nam všeč, ker dajejo tečno krmo, druge manj, ker dajejo slabšo, nekatere pa sovražimo in zmerjamo s plevelom. Celo strupene in škodljive so vmes. Te so nizke, druge visoke rasti, te delajo globoke korenine v zemlji, druge plitve, te razvijejo obilo listja, druge le malo. Vsaka ima svoje zahteve, vsaka drugačne želje. Vse bi lahko razvrstili v tri velike skupine: v dobre in sladke trave, nadalje v deteljnice, ki so po svojih lastnostih podobne detelji, in končno ostale rastline, ki vsem skupaj pravimo zeli. Toda niti vse trave niti vse deteljnice niti zeli nimajo istih zahtev, ne terjajo enake hrane. Saj se po notranji sestavi popolnoma razlikujejo med seboj. Trave vsebujejo obilo surovih vlaken, ki nimajo nobene vrednosti za prehrano, deteljice obilo beljakovin, se pravi najtečnejših krmil, in več rudninskih snovi kot trave, zeli pa tudi za čuda mnogo beljakovin in rudnin. Trave so posebej hvaležne za dušik in za kalij, deteljnicam prija tu bolj kalij, tam bolj fosforna kislina, nekatere zeli pa uspevajo le, če so izdatno založeni z dušikom. Kjer je preobilo dušika, se razpasejo razni dušika željni pleveli (dežen, krebujlica, trpotec, koprive itd.).

Iz tega sledi, da nikdar ne pridejo na svoj račun, kar zadeva hrano, vse ali skoraj vse rastline, ki rastejo v ruši, če travnik ali pašnik vedno enako gnojimo, torej z enakim gnojilom ali gnojem. Naši kmetovalci so za gnojenje travnikov najbolj cenili Thomasovo moko ali, kakor smo jo navadno imenovali, »Tomaževo žlindro«. Z njo so dosegli izredne uspehe. Zato se je še vedno spominjajo, čeprav je po letu 1941 ni bilo več mogoče kupiti. Še vedno povprašujejo po njej. Res je, da so pridelali tedaj, ko so jo obilo trosili, največje pridelke izvrstnega,

tečnega sena. Po njej se je ruša čisto spremenila. Na dan so prišle detelje, kjer jih poprej ni bilo. Ker so pa trosili »žlindro« leto za letom, se je ruša enostransko razvila, tako da so prevladale detelje. Ko žlindre ni več bilo, so detelje na mah minile, na njihovo mesto je pa stopil — plevel. Sprevidimo torej, da ruše ne smemo enostransko gnojiti, se pravi, vedno z istim gnojilom. Trajno velik pridelek bomo dosegli le tedaj, če bomo gnojili z različnimi gnojili, sedaj s tem, sedaj z drugim, če bomo menjali domači gnoj (gnoj, kompost, gnoj iz slame, gnojnica, gnojevka) z gnojili. Gnojil je, kakor že vemo, več vrst. Tudi gnojila moramo menjavati, torej ne bomo trosili vedno dušičnatih, niti vedno istih fosfornih ali kalijevih gnojil.

Vsako leto bi morali brez izjeme pognojiti travnike in pašnike s kalijevimi in fosfornimi gnojili. Vsako 3. do 5. leto bi morali travinje apniti. Najbolje je, da vržemo apno na kompost, kjer se pravilno preobrazi, preden ga spravimo na pašnik ali travnik. Močno izkoriščane, zlasti bolj suhe travnate površine naj dobe vsako drugo leto gnojilo, ki vsebuje obilo humusa, torej bodisi gnoj ali kompost ali vsaj gnojnico. Če vsega tega ni, bi bilo prav, če bi travinje vsaj po prvi košnji pokrili s plevami ali na jesen s krompirjevko, da bi jo tako varovali suše in mraza.

Rastje v ruši je zelo pisano, zato mora biti tudi gnojenje vsestransko, večkrat izmenjano, ne pa vedno enako.

To so splošna navodila za gnojenje travnikov in pašnikov. Le tako gnojeno travinje bo trajno rodilo enako vredno, vedno dobro, tečno krmo in bo te krme vedno dovolj.

Vsakdo naj se zamisli in naj primerja, kako gnoji svoj travnik in pašnik in kako bi ga po teh splošnih načelih moral gnojiti. Potem se ne bo več čudil, da mu sedaj zraste le slaba mrva in da je še te bore malo.

Koliko hrane izpije krma iz zemlje?

Pridelek 20—80 q mrve na ha izmolze iz travnika ali pašnika 75—600 kg vseh rudniških snovi, in sicer: 15—200 kg kalija, 3 do 60 kg fosfornega okisa, 10—100 kg apna in 80—160 kg dušika. Na vsakih 10 q mrve torej kakih 16 kg dušika, 20 kg kalijevega okisa, 7 kg fosforne kisline in 12 kg apna. Ta števila nam pa še ne povedo, koliko teh

ali onih hranil moramo ruši nuditi, ker si jih nekoliko lahko rastline same pribore iz zemlje. Gnojil moramo, splošno rečeno, dati več, kot je najnujnejša potreba. Če na leto večkrat kosimo ali pasemo, tedaj nakosimo po teži manj krme, toda kalija in fosfora odnesemo več iz zemlje kakor pri navadni dvakratni košnji. Torej se moramo pri odmeri gnojil ravnati tudi po tem, kako travnike in pašnike izkoriščamo. Najzanesljivejše merilo, ki nam pove, koliko gnojil potrebuje travinje, je gnojilni poskus.

Zatrjujejo, da potrebuje pašnik več gnojil kot travnik, če ga pravilno izkoriščamo s pogostim čredanjem živine. Stalna paša na istem pašniku je zastarela. Pašnik se najboljše izkoristi, če ga predelimo na čredinke in če pasemo živino v vsaki čredinki le nekaj dni, dokler je trava še čisto mlada. Ne bi se smelo pasti vsako pleme živine zase, marveč bi morali n. pr. goved razdeliti v več skupin, skupaj krave, jalovke skup itd. Najprej gre na novo pašo skupina, od katere pričakujemo največje koristi, za njo slede druge skupine; govedi naj slede konji, tem pa ovce. Takšno izkoriščanje daje ob izdatnem gnojenju in ob hkrati dobrem oskrbovanju največje pridelke beljakovin po enotah površine. Niti na polju jih ni mogoče toliko pridelati na enaki površini. Razume se tedaj, da potrebuje takšen pašnik zelo krepko gnojenje. Pri nas so čredinke zelo redke, čeprav niso nič novega. Res je, da takšen pašnik ni mogoč na vsakem svetu in na vsaki legi. Le na dobri zemlji, v vlažni legi uspe. Takšnih pašnikov je pri nas malo.

Na zakisani zemlji, kjer primanjkuje apna, ni mogoče pridelati obilo dobre krme. Senožetne rastline ne zahtevajo, da bi bilo v zemlji obilo apna, toda čisto brez njega le ne sme biti. Apno razkisa zemljo, okrepi v ruši detelje, poživi v zemlji bakterije, omogoči boljše izkoriščanje hranil iz gnojil in poveča okusnost krme. Če krma ne vsebuje dovolj apna, živina ni zdrava. Z apnom je pa treba pametno gnojiti, zakaj preveč apna lahko škoduje, ker zemljo preveč zrahlja in ker poveča nevarnost suše.

Od vseh gnojil je našemu travinju najbrž fosforna kislina najbolj potrebna. Najočitnejše uspehe bomo bržčas dosegli, če bomo gnojili s superfosfatom ali s kostno moko. Kostna moka je primernejša, ker dlje učinkuje. Pravijo, da dá vsak kilogram fos-

forne kisline 6 kg več krme. Fosforna kislina najbolj poživlja detelje v ruši, hkrati pa poveča odstotek beljakovin in rudnin v krmi. Ugodno delovanje fosfornih gnojil najlepše opazimo na tleh, ki imajo zelo malo fosforne kisline, pri nas torej skoraj povsod. Če ni v krmi zadosti fosforne kisline, ostane živina jalova. Ko gnojimo s fosforno kislino, se ni bati, da bi je kmalu preveč dali, celo koristno bi bilo, če bi z njo izdatneje pognojili, kot je trenutna potreba, da zemljo nekako založimo s tem važnim hranivom.

Kalij prežene s pustih travnikov in pašnikov najprej vse rastline, ki ne marajo soli in klora, to je predvsem plevel (vresje, borovnice ipd.), hkrati poživlja detelje in poveča vsebino beljakovin v krmi. Vsak kilogram uporabljenega kalijevega oksida poveča pridelek škrobnih enot za 5,5 kg na ha. Naša tla vsebujejo več kalija kot fosforne kisline. S kalijem ne smemo gnojiti na zalogo, ker ga dež rad izpere.

Največjega pomena je, da obenem gnojimo s kalijevimi in fosfornimi gnojili. Delovanje teh dveh vrst gnojil se tedaj med seboj izpopolnjuje in veča. Mrva ima tedaj več beljakovin in rudnin v sebi, hkrati manj surovih vlaken, se pravi, da je tečnejša kakor po kakršnem koli gnojenju. Krma ima tedaj dvakrat večjo krmilno vrednost.

Zato je gnojenje s kalijevimi in hkrati s fosfornimi gnojili — temeljno gnojenje, ki učinkuje dolgo in vsestransko, je torej podlaga, na kateri šele lahko pride do veljave gnojenje z dušikom in temeljitjeje izkoriščanje ruše, če jo obenem apnimo in preskrbimo s humusom.

Na videz najbolj poveča pridelek krme dušičnato gnojilo, torej dušik, ki povzroči, da je vsa rast bujnejša in zgodnejša, da se razvijejo najzahtevnejše in najbohotnejše rastline, sprva visoke trave, ki dajejo največ mrve, pozneje, če pretiravamo z dušikom, pa nevšečni plevel. Dušik poenostavi rušo, se pravi, da prežene najprej vse rastline »pustih tal«, pozneje, pri vedno večji uporabi dušika, tudi vse počasneje rastoče rastline in zlasti tiste, ki rastejo pri tleh, torej predvsem detelnice. Če travnik samo dvakrat kosimo ali če pašnik prepozno izpasemo, prične dušik kmalu kvarno delovati, to je, trave se razbohotijo, detelje pa izginejo. Posledica tega je, da postane krma manj tečna. Če torej trato izdatneje gno-

jimo z dušikom, moramo rušo prej in krepkeje izkoriščati, to pa zato, da kosimo ali pasemo v času, ko je v krmi največ beljakovin, in zato, da trave ne zaduše detelnice. V istem času pa moramo izdatno apniti in gnojiti s kalijevimi in fosfornimi gnojili. Če tako gnojimo, pridelamo zelo tečno, se pravi, z beljakovinami dobro založeno krmo, ki je sploh najboljša krma. Kjer travnike le dvakrat kosimo, pa le zmerno uporabljamo dušičnata gnojila! Iz tega sledi, da sama gnojnica ne bo stalno dobro učinkovala na travniku niti na pašniku.

Ko smo si v bežnih potezah ogledali učinkovanje posameznih hranil, se seznanimo s posameznimi gnojili, ki so važna za travinje.

Domači gnoj. Brez domačega gnoja ne smemo pričakovati večjih pridelkov krme na travinju. Ker ga je malo, moramo uporabiti več gnojil na polju, da tako priškrnemo vsaj nekoliko gnoja tudi za travnik. Komposta si pa lahko vsakdo dovolj pripravi, kdor le hoče. Iz vrtač v gozdu, kjer je črne prsti preveč, lahko navozi znatne količine humusa na kompostni kup. Iz jarkov sredi travnikov in njiv in ob poteh prav tako obilo dobre prsti. Mnogo je odpadkov rastlin, ki jih v svoji kratkovidnosti pogosto sežigamo, namesto da jih vržemo na kup. Gnojnica in stranišček tudi spadata na kompost. Kjer je obilo slame, si pripravljamo gnoj iz slame. Vsakovrstni domači gnoj je torej uporaben za travnik in pašnik, samo da je res zrel, dobro preperel in uležan.

Domači gnoj vsebuje skoraj vsa važna hranila. Sprva deluje počasi, zato pa dolgo časa. Ne spremeni ruše po sestavi rastlin, torej tudi ne krmilne vrednosti krme. Rušo zgosti in poživlja rastline, važne za pašo. Varuje rušo pred mrazom in sušo. Zato tako blagodejno vpliva na pusti, preslegasti in opešani trati.

Gnojnica in gnojevka, to je z vodo pomešano in razredčeno govno, sta enostranski gnojili, ki vsebujeta pretežno dušik in kalij in delujeta približno tako kot vsako dušičnato gnojilo. Zato hitro spremenita sestavo ruše in razmerje hranil v krmi. Razmerje med hranili, se pravi med dušikom, fosforom, kalijem in apnom je v gnojnici kakor 100:4:180:8. Travniške rastline pa potrebujejo ta hranila v razmerju 100:30:120:60. Iz tega sledi, da dajemo premalo fosfora in apna, če gnojimo samo z gnojnico ali gno-

jevko. Zato ju moramo neogibno dopolniti z obilnim odmerkom apna in fosfatov. Oporozil sem že, da prevelike množine gnojnice zaplevelijo travnik z dežnom, mrkvo ipd.

Vsak stot hlevskega gnoja poveča pridelek mrve za 78 do 97%. Če travinje redno vsako drugo ali tretje leto pognojimo z gnojem, ohranimo zemljo zdravo, rušo gosto in krmo tečno.

Zelo koristno je gnojenje travnikov in pašnikov z ovcami, to je tamarjenje. Ovce kar obnove travnik in pašnik, če jih naženemo nanj samo za nekaj ur na dan, ker objedo plevel in zemljo stlačijo. Že na skora uničeni ruši napravi tamarjenje pravo čudo: pokažejo se nizke trave in detelje, trave se razrastejo, plevel izgine in izboljšajo se vodne razmere v tleh.

Gnoj in kompost izboljšata tla za več let.

Vsak kilogram dušika, ki pride v rušo z gnojnico, poveča pridelek mrve približno za 40 kg. Še enkrat svarim pred pretirano uporabo gnojnice. Če z njo zalivamo travnik iz leta v leto, temeljito spremeni tla, rušo in tečnost krme. V tleh se sčasoma nabere preveč kalija, fosforna kislina in apno pa izgine iz njih. To je lahko usodno na zemlji, ki ne vsebuje obilo apna. Tedaj namreč zastane v njej vse življenje, ker se zmanjša število koristnih bakterij na eno desetino. Iz ruše izginejo detelje, med pleveli pa prevladajo debelostebelne ničvredne kobulnice.

Zanimivo je tudi, da preko mere uporabljena gnojnica nič kaj ne dvigne pridelka. Le če hkrati večkrat kosimo ali pasemo, se gnojnica bolje izkoristi. Tedaj se pa krma tako poslabša, da postane lahko celo zdravju živine škodljiva. Takšna krma namreč vsebuje preveč kalija, natrija in klora in premalo apna in fosforne kisline. Takšno neugodno razmerje rudnin je kvarno za zdravje.

Ponekod v tujini skušajo dvigniti pridelek krme s tem, da nasteljejo po travniku in pašniku slame, krompirjevke, šote ipd. Ta odeja varuje rušo mraza in sončne pripeke, da ne izgubi preveč vlage ali da živina na pašniku ne obžre do golega zeli, ki ji najbolj teknejo. Tako so dosegli do 17% večje pridelke. Nastelja pa ne odstranijo, marveč mu omogočijo, da se vraste v rušo. Zato zemljo valjajo, ko je zmrzla, ali jo branajo poleti, ko sta sonce in dež slamo že dovolj zrahljala.

Na koncu naj odgovorim na vprašanje, koliko gnojil bomo odmerili

Povprečno zadostuje, da nudimo ruši približno tele količine hranil na hektar.

hranilo	na trajnem travniku	na trajnem pašniku
čisti dušik	30—60 kg	40—100 kg
apneni dušik	1,5—2 q	2,5—5 q
čista fos. kislina	40—80 kg	40—60 kg
superfosfat	2—4 q	2—3 q
čisti kalij	80—140 kg	60—100 kg
kalijeve sol	2—3 q	1,5—2,5 q

Toliko je treba gnojiti vsako leto, da nādomestimo odvzeto hrano. Le tedaj bomo dosegli pridelke nad povprečjem.

Poskusi, ki so jih delali že pred 40 leti, dokazujejo, da potrebujejo travniki na Ljubljanskem barju zelo izdatne odmerke gnojil, da obilo rodijo. Tu so dali najboljši uspeh odmerki: 4 q superfosfata (56 kg fosforne kisline), 4 q kalijeve soli (160 kg kalijevega okisa) in 2 q čilskega solitra (32 kg čistega dušika). Ti odmerki so dali do 100 q mrve na hektar. Leta 1911 so dosegli s 70 kg čiste fosforne kisline in 200 kg kalijevega okisa na dobrih travnikih do 150 q suhe mrve na hektar. Na barju bitorej z obilnim gnojenjem z lahkoto pridelali 80—100 q mrve na hektar.

Količina apna, ki ga trosimo vsako tretje ali peto leto, naj bo 5—20 q živega apna na hektar.

Trajni pašnik priporočamo gnojiti le s fosforno kislino in kalijem, in sicer v razmerju 35—45 kg fosforne kisline in 50—60 kg kalijevega okisa na hektar.

Hlevskega gnoja priporočajo manjše količine, najmanj toliko, kolikor ga je sploh mogoče razmetati, torej 120—150 q na hektar, zato pa tem večkrat. Le prvič, ko nameravamo oslABLJENO rušo temeljito popraviti, razmečemo več, vsaj toliko kot na njivi (do 500 q).

Komposta moramo razmetati najmanj 200 do 400 q na hektar, da sploh deluje. Na pušti zemlji ali na barju, zlasti pa kadar nameravamo dosejati travno seme, ga razmečemo do 1000 q.

Gnojnico bomo polivali večkrat v manjših odmerkih. Več kot 40—50 kg dušika ne sme-

mo nuditi ruši z gnojnico, se pravi, da ne bomo dali več kot 200—250 hl gnojnice na hektar na leto, to pa v 3—4 obrokih.

Čas gnojenja. Pravi čas gnojenja pogodimo najbolje, če upoštevamo, kako kopičijo hrano trpežne travniške rastline. Opazovanja povedo, da zbirajo te rastline hrano zlasti jeseni, nekoliko tudi zgodaj spomladi, preden krepko odženejo. V času, ko travniške rastline najbujneje rastejo, torej od začetka maja do septembra, nabirajo le malo hrane. Tedaj žive predvsem iz nakopičene hrane iz korenin živic in pritlik. Zato tako naglo gredo v klas in cvet. Nato pa rast počasi popušča. Takšen je naraven razvoj travniških rastlin. Tega ne more bistveno spremeniti niti toplota niti vlaga niti gnojenje. Le dušik trave malo bolj požene na rast, če je hkrati obilo dežja.

Iz tega sledi, da morajo imeti travniške krmne rastline največ hrane v času med poznim poletjem in koncem pomladi. Kljub temu ne smemo dopustiti, da bi trave spomladi prebujno rasle. Zato moramo lahko topljivi dušik, torej soliter ali gnojnico, nuditi v dveh obrokih: prvega, preden prične trava rasti, drugega pa — vsaj na pašnikih — v času, ko pričinja rast trav popuščati, torej po košnji sena ali nekaj tednov pred košnjo. S tem povečamo tečnost krme.

Apno trosimo tedaj, ko rast miruje, torej pozno jeseni ali tesno pred zimo: tedaj ga najlaže zabranamo v rušo.

Fosfora gnojila uporabimo takoj, ko jeseni preneha rast navadno skupaj s kalijevimi in z delnim obrokom dušika, torej pozno jeseni ali zgodaj spomladi. Superfosfat je bolje trositi spomladi, kostno moko in Tomaževo žlindro pa jeseni.

Kalijeve soli trosimo kar se da zgodaj pozimi od pozne jeseni dalje, če se ni bati izpiranja; če ne, pa pozno pozimi ali zgodaj spomladi.

Kompost razmečemo tesno pod zimo, torej v času, ko rastline mirujejo; na travnikih tudi lahko po prvi ali drugi košnji, če hkrati tudi dosejemo travno mešanico.

Gnoj razvozimo in razmečemo po travniku pozimi ali proti koncu zime. Spomladi ga zabranamo. Če ga razvažamo pozimi po zmrzli zemlji, se izgubi mnogo hranil. Zato ga raje proti koncu zime. Na pašniku je bolje razmetati gnoj poleti: pozimi pognojimo le čredinke, ki jih nameravamo spo-

mladi najprej kositi. Zanimivo je, da se živina ne pase rada tamkaj, kjer je bil gnoj pozimi razmetan, poleti pa na pognojenih mestih že po 2—3 tednih prav rada žre. Tudi to, da navadno ne muli krme, ki je bila gnojena z njenim lastnim gnojem. Nasprotno pa govedi konjski gnoj ni zoprni ali vsaj ne toliko kot goveji gnoj. Konji žro radi krmo, ki so jo gnojile ovce, prav kmalu tudi goved. Najbolje deluje gnoj, če ga damo tedaj, ko je trava že drugič ali tretjič spasena, ker tedaj že pojemata rast in ker prav v tem času rad nastanejo v ruši preslege zaradi suše in zaradi preglobokega objedanja. Na preslegastih pašnikih gnojimo z gnojem vsako drugo leto. Tu ga spomladi ne zbravamo, temveč pustimo, da se vraste.

Če polivamo gnojnico spomladi tesno, preden prične trava rasti, živina presne krme ne mara. Travnike in košene čredinke pa lahko brez skrbi polivamo v tem času. Poleti, ko vse raste in kipi, utegne gnojnica rastle požgati, če ni močno stanjšana. Tedaj jo smemo voziti le v oblačnem vremenu. Poleti žre živina krmo kmalu po polivanju gnojnice. Vsako leto ne smemo gnojnice polivati na isto mesto.

Močno uporabljena travniška brana ni pokazala dobrega učinka, kot smo ga od nje pričakovali. Dandanes je večina strokovnjakov proti premočni uporabi travniške brane, ker so sprevideli, da je zelo slabo za rušo, če jo razrežemo, razpavamo, sploh ranimo. Včasih so trdili, da je potrebno rušo razrezati, da se zemlja dovolj zrahlja in da pride vanjo kisik. Toda prepričali so se, da mrz sam zemljo dovolj zrahlja. Na dobri ruši, ki ima precej detelje, je ranitev ruše tem bolj nevarna, čim bolj suho vreme nastopi po ostrem brananju. Najnevarnejše je rezanje ruše pred mrazom. Zato proč s pretirano uporabo travniške brane!

Tako smo nanizali nekaj resnic, ki veljajo glede gnojenja travnikov in pašnikov danes in za vedno. Prišel bo čas, ki mora priti, da bo umetnih gnojil dovolj. Tedaj bo važno, da bo kmetovalec upošteval te smernice in se po njih ravnal. Trenutno ima samo gnoj, kolikor ga pač ima in kolikor ga privošči travnikom in pašnikom. Lahko bi pa imel dovolj komposta. Sedaj nas samo kompost lahko reši iz zagate, zato ne bi smelo biti dvorišča brez visokega kupa mešanca. Več komposta — več krme!

Kakor človek in žival, potrebujejo za svoj razvoj in rast hrano tudi rastline. Ali si morete misliti, kakšen bi bil človek, ki bi se zmlada hranil samo s sadjem, kruha in mesa pa bi ne pokusil? Kaj kmalu bi shiral in umrl. In kaj bi bilo, če bi takega hiravca hoteli rešiti smrti, pa bi poklicali zdravnika, ki bi mu za zdravilo predpisal sadni sok? Umrl bi verjetno še prej. Tako se mnogokrat godi kmetijskim rastlinam. Za uspešno rast potrebujejo obilo hrane, ki je pa ni dovolj v vsaki zemlji, zato stradajo, bolehaljo in dajo majhne pridelke. O tem nekaj besed.

Ko uporabljamo kupljena gnojila, pogosto pozabljamo, da vsebujejo navadno samo eno hranilno snov: kalij, fosfor, dušik ali kalcij in le nekatera imajo več hranilnih snovi. Kalijeva sol vsebuje na primer samo hranilni kalij, superfosfat le fosfor, apneni dušik apno in dušik, nitrofoskal pa dušik, fosfor, kalij in kalcij.

Pa se našim kmetijskim rastlinam dogodi, da jim takrat, ko jim najbolj primanjkuje kalija, postrežemo z dušikom ali s fosforom. Rastline si z njim ne morejo pomagati, ker jim ne more nadomestiti kalija, prav tako kot nam sadni sok ne more nadomestiti mesa.

Čeprav so slovenski kmetijski strokovnjaki napisali o gnoju in gnojilih že mnogo člankov in razprav in je že po vojni izšla celo posebna knjižica o gnoju, gnojilih in gnojenju, ki jo je napisal ing. Rado Lah, še vendar pri porabi gnojil mnogo grešimo. Letos spomladi sem namreč videl mnogo kmetovalcev, ki so gnojili z apnenim dušikom žitu, krompirju in drugim rastlinam, ne da bi se prej prepričali o koristnosti tega početja. Na mnogih njivah, ki so bile pognojene s tem gnojilom, je bilo morda dušika že dovolj, primanjkovalo je pa kalija ali fosfora, žitu pa, ki smo mu dali preveč dušika, ne pa fosfora, smo podaljšali rast in ga izpostavili večjemu napadu žitne rje, ki je letos močno oslabil marsikatero žitno polje. Tako smo z nepravilnim gnojenjem napravili več škode kot koristi. Dušik, ki je bil porabljen, bi bil pa morda kje drugje pomenil pravo zdravilo.

Gnojila niso gnoj, so le njegovo dopolnilo. Gnoj vsebuje vse

rastlinske hranilne snovi, predvsem pa kalij, fosfor, dušik in številne drobne organizme, ki pomagajo pripravljati rastlinam hrano. Iz neužitne snovi napravljajo užitno, tako kot kuharica jedi. Gnojilom marsikatero izmed teh snovi manjka.

Gnojila vsebujejo navadno samo eno hranilno snov, zato se prej prepričajmo, če tiste snovi v zemlji v resnici najbolj primanjkuje. V naših tleh največkrat primanjkuje kalija in fosfata. Ne pozabimo tudi, da so nekatere rastline, na primer krompir, predvsem zelo hvaležne za kalij, druge, na primer, žita, pa fosfor.

Ne kupujmo v trgovini gnojil, ne da bi se prepričali, kakšno hranilno snov vsebujejo in v kakšnem odstotku. Ne kupujmo torej »štupe«, temveč določeno gnojilo z določenim odstotkom hranilne snovi. Čim večji odstotek hranilne snovi vsebuje gnojilo, tem več je vredno, kakor je vino, ki ima dvanajst odstotkov alkohola, več vredno ko tisto, ki ga ima sedem.

Z gnojili gnojimo o pravem času. Nekatera gnojila se hitro tope v vodi in jih rastline lahko takoj porabijo za hrano, druga pa se tope počasneje. Tomazeva žlindra deluje zelo počasi, superfosfat hitro, obe gnojili pa vsebujeta fosfor. Podobno je z apnenim dušikom, ki deluje počasi in ga moramo trositi nekaj tednov pred setvijo, medtem ko delujejo solitri (čilski, norveški, apneni, amonijev) zelo hitro in je najbolje, da jih trosimo, ko rastline že rastejo in v več obrokih. Tudi kalijeva sol hitro deluje, zato jo trosimo neposredno pred setvijo ali med rastjo.

Gnojila so jedka. Z njimi lahko poškodujemo rastline. Trosimo zato gnojila samo v suhem vremenu, da ne ožgemo z njimi rastlin.

Pred trosenjem gnojil se poučimo o njihovi porabnosti iz strokovnih listov in knjig ali pa se posvetujemo z izkušenim kmetijskim strokovnjakom. Le tako bomo gnojila gospodarno porabljali in si prihranili marsikatero razočaranje, ki ga sicer lahko doživimo.

Naši kmečki ljudje so v tem času drugič v zgodovini slovenskega naroda pred trdo preizkušnjo: ali opustiti važno kulturo, ki jim daje lepe zaslužke, vsemu ljudstvu pa prepotrebno dodatno hrano, ali pa se oprijeti novih načinov pridelovanja. Ob koncu prejšnjega stoletja je slovenski narod, kakor večina kmetovalcev v Evropi, preživel podobno krizo. Tedaj se je kakor kuga širila po Evropi trtna uš, ki je prišla iz Amerike, in uničevala vinograde. Ljudje, ki niso poznali novega škodljivca in ne njegovih navad, so hoteli obnavljati usahle vinograde na stari način, zato so imeli strokovnjaki neverjetno težaven, včasih kar življenjsko nevaren boj z ljudmi, ko so jih prepričevali o potrebi obnavljanja vinogradov na odpornih ameriških podlagah vinske trte. Mnogokje ugodnih vinogradniških leg sploh niso več zasadili s trto, temveč s sadnim drevjem, ki je obetalo dajati lažji zaslužek. Sedaj so tegobe vinogradnikov izpred dobrega polstoletja že davno pozabljene. Toda prišla je druga nadloga v deželo, ki nam hoče uničiti za naše kraje ravno tako važno kulturo, kakor je vinska trta — sadno drevje. Ta nadloga je ameriški kapar ali kapar San José (džozé). Zaradi njega se suše v zadnjih letih sadna drevesa vedno pogosteje in že moramo vsako zimo posekati na desettisoče posušenih dreves v najboljših sadnih okoliših. Ker se kapar naglo širi, proti sadjarstvu pri nas prava katastrofa. Če ga bomo pustili še nekaj let, da se bo nemoteno širil, bodo celo naši otroci in bolniki brez sadja.

Ameriškega kaparja so opazili kot hudega škodljivca sadnega drevja najprej v Kaliforniji v dolini San José proti koncu prejšnjega stoletja. Njegova prvotna domovina je Kitajska, od koder je bil s sadikami prenesen okrog leta 1870 v Kalifornijo. V nekaj letih je postal strah in trepet sadjarjev v ZDA, saj je zaradi njega silno propadalo sadno drevje, zlasti dokler ga niso v začetku tega stoletja pričeli splošno uničevati z žvepleno-apneno brozgo pri zimskem škropljenju. Iz Amerike je bil zanesen v Evropo večkrat in so prve okužbe znane iz Anglije, Francije, Italije, Španije, Portugalske in Madžarske. Očitno je bil kapar prenesen iz Amerike z okuženimi sadikami in sadjem. Pri nas je

bila prva okužba odkrita l. 1932 v okolici Subotice, kamor je prišel kapar iz sosednje Madžarske.

V Sloveniji so znane prve najdbe kaparja San José iz leta 1935. Tedaj so bila najdena po Sloveniji posamezna okužena drevesca, uvožena iz okuženih drevesnic v Vojvodini in Zagrebu. Takoj pa so bila vsa sežgana in izvedeno je bilo varnostno škropljenje vsega sadnega drevja v krogu 1 km okoli okuženih dreves. Tako so bila vsa prvotna gnezdišča uničena razen enega v Novem mestu, kjer zaradi nedoslednosti pri zatiranju niso bila posekana vsa okužena drevesa. Zato se je tam kapar pričel širiti in je do danes nastala zelo obsežna okužba na Dolenjskem. V letih 1937 in 1938 je pričel kapar frontalno prodirati v Prekmurje in v Slovenske gorice iz sosednje okužene Madžarske in Avstrije, od koder so ga k nam zanašali vetrovi. V vojnih letih, ko ni nihče mislil na zatiranje, se je kapar razširil po vsem Prekmurju in Pomurju, po Slovenskih goricah, preko Ptujkega polja je došel v Haloze, a s hrvaške strani se je razširil v krškem okraju. Nesistematično zatiranje v povojnih letih je povzročilo njegovo daljnje širjenje proti zahodu in severu tako, da imamo danes močne okužbe že tudi v celjskem, kamniškem, ljubljanskem in kranjskem okraju. V Slovenskih goricah, na Ptujskem in Murskem polju ter v Prekmurju pa danes sadovnjaki splošno naglo odmirajo.

Okužbo po ameriškem kaparju najlaže ugotovimo na plodovih jablan in hrušk. Pri večini jabolk in hrušk, to je pri sortah, ki pri dozorevanju vsaj malo, če ne popolnoma pordijo, nastanejo že na zelenih plodovih okrogle rdeče pege. V sredi vsake pege tiči kapar pod sivo ali črnosivo luskinasto okroglo kapico. Rdečih kolobarjev in kopic je največ pri muhi in okoli peclja, ker se tam počutijo najbolj varne. Podobne rdeče kolobarje s kapico v sredi najdemo poleti tudi na listju. Vedno pa so kapice na lubju po vejah in deblih pri močnem napadu tako goste, da sestavljajo sivo luskasto prevleko iz 2—3 plasti uši s kopicami. Če v tako napadeno lubje zarežemo z nožem, vidimo, da je v notranjosti vijoličastordeče obarvano. Barvilo tvori od kaparja draženo tkivo.

Ves čas svojega razvoja živi ameriški kapar pod kapico. Le povsem mlade ličinke, dokler so gibljive, to je nekaj ur potem, ko se izležejo, so brez ščita ali kapice. Gibljiva ličinka je rumene barve, ima oči, tipalnice, tri pare nog, s katerimi se giblje po drevesu in si tako sama poišče primerno mesto na lubju, na listu in plodu do nekaj metrov od matere. Telo ji je sploščeno, okroglasto in približno $\frac{1}{4}$ mm dolgo. Čez nekaj ur se ličinka prisesa na podlago s posebnim sesalom ali rilom, s katerim živalca srka tekočo hrano iz rastline in jo s tem slabi. Posebne žleze v zadnjem delu telesa izločajo voščene niti, ki na zraku otrdijo in prekrijejo uš kakor ščit. Brž ko ličinka dobi ščit, preide v drugo stopnjo svojega razvoja, ko izgubi noge, oči in tipalnice. Najprej je ličinkin ščit bel, kmalu pa postane rumenorjav, čez nekaj dni pa temno-

siv ali skoro črn. Kapica dorasle samice meri v premeru do 2 mm in je okrogla kakor pri ličinkah. Med okroglimi kapicami so še kapice jajčaste oblike, ki pokrivajo samce.

Iz ličinke druge stopnje se po levitvi razvije samica, iz moških ličink, ki so v prvi in drugi stopnji enake ženskim ličinkam, pa se razvije buba ali nimfa, iz te pa dorasli samec, ki zapusti kapico in se svobodno giblje, saj ima prednji par kril in dobro razvite noge. Samec ima tudi tipalnice in rdeče oči in na zadku dolgo cevko za oploditev samice, ki tiči vse življenje pod kapico.

Zimo prebije kapar v obliki ličink druge stopnje pod črnikastimi ščitki. Spomladi se razvijejo odrasli; samci malo prej kakor samice, meseca aprila, samice pa dorastejo v maju. Samice kotijo žive mladiče, in sicer jih prično odlagati konec maja do začetka junija. Vsaka samica odloži 400—600 mladih ličink, a ne vseh naenkrat, ampak v šestih tednih. Naenkrat odloži kakih 30—40 mladih. Razvoj od izlegle ličinke do odrasle uši traja malo preko mesec dni. Zato imamo pri nas vsako leto običajno tri rodove. Ličinke prvega rodu se valijo junija, drugega rodu konec julija in v začetku avgusta, ličinke tretjega rodu pa septembra, če je le dovolj toplo. Pri taki plodnosti se razvije iz vsake samice v enem letu blizu ene milijarde in 600 milijonov potomstva. To ogromno število nam že samo pove, da je strah pred manjšim škodljivcem res upravičen.

Ameriški kapar lahko napade vse vrste sadnega drevja, najraje pa živi na jablanah, hruškah in ribezu. Od koščičarjev ima rad breskev; češplje in marelice mu niso posebno všeč. Od drugih rastlin, ki so lahko zelo napadene, so japonska kutina in glog.

Kjer kapar izsesava, se prično najprej sušiti vršički vejic, pozneje se suše cele veje, končno pa se posuši celo drevo. Jabolka in hruške, okužene od kaparja, kar vsakdo zlahka ugotovi po rdečih krogih, nimajo vrednosti kot namizno sadje, temveč služijo le za predelavo v marmelado, v sadjevec ali za sušenje. Od izvoza je okuženo sadje popolnoma izključeno, saj so vse države razglasile ameriškega kaparja za karantenskega škodljivca in ne sprejmejo okuženega sadja. Škoda od tega škodljivca je torej dvojna: posuše se okužena drevesa, okuženo sadje pa nima svoje vrednosti, kolikor se sploh še razvije na hirajočih drevesih.

Kapar San José: Zgoraj okužena vejica z listi in jabolkom, levo v sredi veja s kapicami; a kapica samice, b samčeva kapica, c kapica ličinke, d ravnokar izležena ličinka, d' ista povečana, e dvignjena kapica, f samica (povečana), g samec (povečan).

Ker je ameriški kapar tako silovit škodljivec, da more napraviti konec vsakemu količnej rentabilnemu sadjarjenju, se moramo resno lotiti njegovega zatiranja. Učimo se na izkušnjah ameriških sadjarjev. Tam je kapar uničil skoro vse kmečke nasade do konca prejšnjega stoletja. Tedaj so pričeli na novo zasajati obsežne sadne plantaže in so čela posestva izpremenili v sadne nasade, v katerih so se oprijeli temeljitega zatiranja. Odkar tam redno in pozimi škropijo, škodljivec ne nastopa več v večjem obsegu. Tako moramo tudi pri nas predvsem bolj skrbeti za sadovnjake kakor doslej. Z gnojenjem in oskrbovanjem jih bomo namreč napravili odpornejše in tudi njihova rodovitnost se bo povečala, zato se bo škropljenje sadovnjakov bolj izplačalo.

Da preprečimo raznašanje škodljivca z okuženimi sadikami in cepiči, moramo nabavljati sadike le v drevesnicah, za katere je bilo oblastno ugotovljeno, da niso okužene. Iz okuženih drevesnic se drevesa tako ne smejo izdajati. Pa tudi v neokuženih drevesnicah, ki so v okuženem področju, morajo biti vse sadike, preden se izdajo, cianizirane. 10 g cianovodične kisline ubije kaparje v neprodušno zaprti celici v eni uri. Cianizirati jih je torej treba le tako.

Tudi z okuženim sadjem moremo zanesti škodljivca v daljne kraje, zlasti v jesenskih mesecih na zgodnjih ali na srednje poznih sortah: zato je prav, da se tako sadje predela ali pa pri prevozu prej cianizira.

Močno okužena drevesa, ki so že pričela hirati zaradi napada, je najprimerneje posekati in sežgati. Da jih moremo koristno uporabiti za kurjavo, sežgemo odpadke in drobnejše vejevje v samem sadovnjaku, debele veje in deblo pa položimo na ogenj, da se lubje ožge, nato pa drevesa spravimo za drva. Posekamo tudi vse napadene grme ribeza, gloga in vse napadene okrasne rastline, ker jih težko dobro poškopimo in ker so občutljive za zimsko škropivo. Da rešimo manj okužene sadovnjake konca, jih moramo redno škropiti v zimskem času z enim od običajnih zimskih škropiv. Navadne drevesne karbolineje uporabljamo v 12–15 % emulziji, s preparatom iz mineralnega olja pod imenom drevosom pa škropimo v 6 % emulziji. Rumeni dinitrokrezolni preparat z imenom kreozan učinkuje na kaparja kot škropivo že v 2 % raztopini, žvepleno-apne-

na brozga pa v 20–25 % raztopini. Škropljenje je treba izvesti v vseh okuženih sadovnjakih, ne le tu in tam, ker se sicer kapar v poletju zopet povsod razširi. Zato izvajajo skupne škropilne akcije v vseh okuženih področjih. Toda škropiti je potrebno zelo temeljito, tako da je vse lubje premočeno s škropivom. Saj mora škropivo zadeti vsakega kaparja, da je uspeh dosežen, ker škropiva delujejo dotikalno, kakor pravimo, s tem, da zamašijo dihalnice in škodljivcem razjedajo površino. Slab uspeh dosedanjega zatiranja pri nas je treba pripisati predvsem površnemu in nerednemu škropljenju.

Ker škodljivca ne moremo zadosti naglo zatreti s samim zimskim škropljenjem, dokler še ni dovolj sistematično in temeljito in dokler je življenjska sila kaparja kot novega škodljivca v Evropi še velika, si moramo pomagati tudi s poletnim škropljenjem. V času, ko je po drevju največ gibljivih ličink prve stopnje, se najbolj obnese škropljenje s preparati DDT (n. pr. 1 % emulzija tekočega pantakana ali 0,2 % raztopina gesarola 50), ki jih lahko primešamo 2 % žvepleno-apneni brozgi pri poletnih škropljenjih. Odlično učinkujejo proti škodljivcu tudi izredno strupeni esteri fosforne kisline, to so preparati E 605 v izredno nizkih koncentracijah; tako delujeta preparata parathion in fosferno v 0,04–0,05 % raztopini proti ušem pod kapico, ličinke brez kapice pa uničita 0,02 % raztopini ali z drugimi besedami: na 100 litrov vode vzamemo 40–50 ccm ali 20 ccm preparata. Ker so ti preparati tudi za človeka hudo strupeni, jih je treba uporabljati le v motorni ali vsaj v prevoznih škropilnicah, ne pa v nahrbtni, ker pridejo pri nešč škropilci s tekočino preveč v dotik. Če se s škropivom polijemo po koži, se moramo takoj z milom umiti, ker koža strup vpija.

Z vestnim zimskim in poletnim škropljenjem moremo zanesljivo zatreti kaparja. To nam kažejo ne samo izkušnje iz drugih držav, ki so okužene po kaparju, ampak tudi redki primeri med našimi vestnimi sadjarji, ki jim uspe pridelovati zdravo sadje sredi najbolj okuženih okolišev.

Sadjarjenje je med našimi ljudmi tako globoko ukoreninjeno, da gotovo ne bodo pustili, da bi bilo konec te panoge njihovega dela. Morajo pa se sprijazniti s tem, da novi sovražnik sadnega drevja ne bo sam od sebe odnehal.

Bil je sončen aprilski dan. Kmet Zemljak je dobil odločbo, da mora oddati jamski jelov in smrekov les. Kmalu zatem se je zglasil pri njem okrajni logar, da bi mu odkazal za oddajo potrebne smreke in jelke. Kmet je vzal s seboj v gozd še svojega sina Jožeta, šolarja, »da se bo kaj naučil«. Ko so hodili po gozdu, so sredi lepih smrek in jelk zapazili, da se nekaj smrek in jelk suši. Stopili so bliže in zagledali v razpokah smrekovega lubja lesni prah (izvrtanino) ter kapljice smole. Ponekod je kar curljala po skorji. Jelke pa so bile vse poškopljene z belimi kapljicami smole. Nato so pogledali še v vrh in videli, kako krošnja bleđi. Okrajni logar je udaril s sekiro po napadenem drevesu in iglice so se kar usule po tleh.

»Poglej, Jože,« je dejal logar. »V tem drevju so najhujši škodljivci iglavcev, lubadarji. To najlaže spoznamo po lesnem prahu, ki ga je dosti po deblih in vejah od pomladi do pozne jeseni, ko lubadarji vrtajo parilnico in matične hodnike. Hrošči vrtajo skozi lubje tudi v les, zato je lesni prah različne barve. Izvrtanina iz lubja je rjave, iz lesa pa bele ali rumenkaste barve. Drugo znamenje za lubadarja so smolne kapljice na lubju. Drevo se more škodljivca lubadarja braniti le z izločanjem smole. Večkrat opazimo na skorji lubdarje, popolnoma zalite s smolo. Od daleč pa spoznamo navzočnost lubadarja po spremenjeni barvi lubja (motnosiva), po odpadanju lubja v kosih in bledenju krošnje. Če lubadarji napadejo stoječe drevo pomladi ali poleti, začne krošnja takoj spreminjati barvo. Iglice najprej blede pozelelenijo in porumenijo, nato pa pordečijo. Če pridejo lubadarji šele jeseni, ostanejo iglice zelene čez zimo in pordeče šele pomladi. Vrh se začne sušiti, končno se posuši celo drevo.«

»Kako pa je mogoče, da je lubadar napadel smreke in jelke v gozdu, ki je pospravljen in je red v njem?«

»Lubadarji iščejo in najraje napadajo hirajoča ali poškodovana drevesa, pri katerih se teže pretakajo sokovi iz korenin v vrh in nazaj. To napravijo naravne sile: nevihte, viharji, plazovi, hudourniki in požari. V letih 1946, 1947 in 1950 je bila na primer dolgotrajna suša. Tule so smreke in jelke na plitvih tleh in so zaradi pomanjkanja vode in

rudninskih snovi močno trpele. Izgubile so odpornost proti raznemu gozdnemu mrčesu in napadel jih je lubadar, ki je pospešil sušenje oslabeledih dreves. Smreke in jelke, v katerih živijo lubadarji, imenujemo lubadarke. Te so žarišče lubadarjev ter jih bo treba takoj posekati, oklestiti ter obeliti deblo in panj. Lubje, veje in vrhove pa je treba sežgati. Sicer pa smreka v ta gozd sploh ne spada, saj je v nižini komaj 250 m nadmorske višine. Najboljši pogoji za rast smreke so v nadmorski višini nad 600 m. Smreka v teh legah je že desetletja leglo raznih glivičnih boleznih (rdeča gniloba) in gozdnih škodljivcev (smrekova grizlica in predvsem lubadarji). Treba jo bo zamenjati z drugim drevjem, ki mu nizke lege prijaajo.«

»Od kod pa lubadarji v mojem gozdu?«

»Povedal sem, da lubadarji najraje napadejo oslabela drevesa; taka so tudi podrti in neobeljena drevesa. Neobeljena pravim zato, ker se razvijajo lubadarji od jajčka do spolno dozorelega hrošča pod lubjem, v ličju in beljavi. Zato je potrebno, da iglavce takoj, ko jih podremo, tudi obelimo. Obeliti je treba tudi panj. Veje pa moramo zložiti na kupe. Če so v bližini ali tudi v precejšnji oddaljenosti neobeljena, podrti drevesa, se v njih močno razvijajo lubadarji, ki v kratkem okužijo sosednje gozdove. Tako so preleteli in se vselili lubadarji tudi v ta gozd, ker so bili v oslabeledih smrekah in jelkah ugodni pogoji za prezimovanje in razplod. Lubadarji prezimujejo v vseh razvojnih oblikah (jajček, ličinka, buba in hrošč) v neobeljeni hlo dovini, v panjih in v hirajočih drevsilih, hrošči prezimujejo tudi v zemlji. Poznamo več vrst lubdarjev. V vsaki vrsti iglavcev in v posameznem delu drevesa živi posebna vrsta lubdarjev. Najprej napadejo vrhove in zgornje dele debla s tankim lubjem, nato pa spodnje dele debla z debelim in hrapavim lubjem. Da so tudi v teh smrekah in jelkah razni lubadarji in v raznih stopnjah razvoja, se bomo prepričali, ko bomo podrli sušče se smreke in jelke.«

»Kdaj pa lubadarji rojijo?«

»Ob toplih pomladanskih dneh zapustijo dorasli hrošči svoje prezimovališče in lete na svatovske polete — rojijo. Vsi lubadarji ne rojijo ob istem času. Čas rojenja in raz-

voj rodu sta odvisna od vremena. Nekatere vrste lubadarjev rojijo pri nižji, druge pri višji toploti. Veliki smrekov lubadar roji, ko je dnevna temperatura okrog 18° C, šesterozobi smrekov lubadar pa takrat, ko je povprečna dnevna temperatura 16° C. Če temperatura pade, preneha rojiti in samice ne odlagajo jajčkov, dokler ne nastopi toplejše vreme. Zaradi tega rojijo lubadarji v gozdovih v višjih legah pozneje ko v nižinskih gozdovih. Rojijo vse leto neprenehoma od pomladi do zgodnje jeseni. Takoi po rojenju si samice poiščejo domovanje pod lubjem. — Zvrtajo si najprej matične hodnike in na obeh straneh teh odlagajo jajčke. Pri stalni poletni vročini se razvijajo hitreje ko pomladi. Zato je razvojna doba drugega rodu poleti krajša ko prvega pomladi. Če je pomlad zgodnja in topla ter poletje sončno in suho, rojijo lubadarji že zgodaj pomladi in se preko leta razvije več rodov.«

Logar je odstranil lubje na dolnji strani podrte smreke in zagledali so lepe risbe, ki so jih napravili veliki osmerozobi smrekovi lubadarji ali knaverji.

Izjedine malega smrekovega lubadarja na smreki.

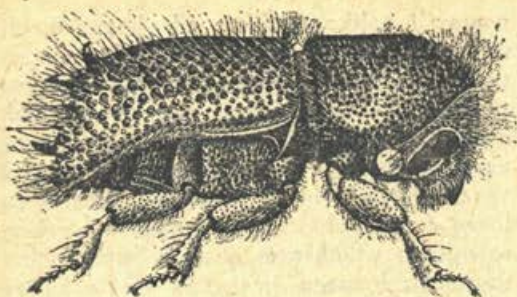
»Take risbe imenujemo izjedine in jih napravijo samice in ličinke,« je razložil logar. »Izjedine sestavljajo matični hodniki in stranski hodniki ličink. Izjedine imajo pravlične oblike, po katerih ugotovimo, katera vrsta lubadarjev jih je grizla. V sredi med matičnim hodnikom je parilnica. Samica knaverja je izgrizla matični hodnik navzdol in navzgor od parilnice, ki je v skorji. V matičnih hodnikih so na obeh straneh tu in tam jajčeca. Tam so tudi ličinke, ki so si pravokotno na matični hodnik izgrizle svoje hodnike. Ličinka se na koncu svojega rova zabubi. Tudi bub je bilo pod obeljenim lubjem precej. Iz bube se razvije hrošč, ki je velik 5 mm in pomladi zleti izpod lubja na druga drevesa. Toda dokazano je, da knaver kot hrošč prezimuje tudi v zemlji!«

Nato je logar odstranil lubje više pri vrhu in na veiah, kjer je bila skorja tanjša. Tam so videli zvezdaste izjedine, ki jih je napravil šesterozobi smrekov lubadar, velik 2 mm. Obelili so vse smreke in panje, lubje, veje in vrhove sežgali, ker so bili polni lubdarjeve zalege. Nato so podrli še jelove lubdarke. Logar je najprej obelil spodnji del jelkinega debla, nato še vrh in končno veje. V spodnjih delih so videli izjedine krivozobega jelovega lubadarja in razne stopnje lubdarjevega razvoja. Vrh pa sta napadla lubadar Vorontzowi in mali jelov

Lubadarjevo žarišče v kmečkem gozdu.

Zgoraj: Krivozobi jelov lubadar (naravna velikost 3 mm). — Spodaj: Mali smrekov lubadar (naravna velikost 2 mm).

lubadar. Napad lubadarjev je bil močan. Med izjedinami ni bilo videti neizrabljenega prostora. Bile so druga pri drugi. Ko je kmet videl to velikansko število gozdnega mrčesa, ga je zanimalo, kako se lubadarji zatirajo.

»Lubadarje zatiramo vse leto z lovniimi vabami in z zapraševanjem lovnih vab s kemičnimi sredstvi. Lovne vabe so lovna drevesa in lovni kupi, pa tudi posamezni vrhovi. To so tudi edino učinkovito sredstvo za zatiranje lubadarjev. Podiranje in polaganje lovnih dreves mora biti v skladu z razvojem in načinom življenja lubadarjev. Če belimo lovna drevesa prepozno, lubadarjev ne uničimo, temveč jih gojimo, ker bube ali nedozoreli hrošči popadajo na tla, kjer se nadalje razvijajo. Za lovna drevesa izberemo zdrava, stoječa ali po viharju izravana drevesa. Drevesa moramo podreti, izravana pa pri koreninah prežagati, da preprečimo pretakanje sokov iz korenin v deblu. Za lovno drevo uporabimo tudi ležečo neobeljeno hlodovino, če je še dovolj v soku. Lovne vabe imajo namen, odvrniti lubadarje od zdravih dreves in jih privabiti nase, da v njih odlagajo jajčke.«

»Kakšne pa morajo biti lovne vabe?«

»Kakor smo prej videli, napadajo isto drevo razne vrste lubadarjev glede na debe-

lost debla in skorje. Knaver in krivozobi jelov lubadar si izbereta domovanje na drevju, ki ima najmanj 25 cm prsnega premera in hrapavo ter luskasto skorjo. Šesterozobi smrekovi in drugi smrekovi lubadarji, lubadar Vorontzovi in mali jelov lubadar pa napadajo le tanka drevesa z gladkim lubjem ter vrhove in veje smrek in jelk. Podobno si izberejo razne dele drevesa tudi druge vrste lubadarjev na drugih drevesnih vrstah. Za lubadarja je najbolj odporen bor. Zato bomo za zatiranje velikega osmerozobega lubadarja podrli le debele in ne preveč vejnate smreke z dolgim deblom. Vej ne smemo oklestiti, ker bodo vaba za šesterozobega in malega smrekovega lubadarja. Za vabo krivozobega jelovega lubadarja bomo podrli jelke z debelim in hrapavim lubjem. Veje bomo oklestili in jih zložili v lovne kupe. Krivozobi jelov lubadar napada namreč najraje okleščene jelke. Za vabo uporabimo tudi vrhove, ki jih je prelomil vihar.«

Izjedine velikega smrekovega lubadarja ali knaverja na notranji strani smrekovega lubja. Na sliki vidimo matične hodnike in rove ličink. Parilnice ne vidimo, ker je v lubju.

Izjedine krivozobega jelovega lubadarja na jelki.

»Kam pa naj položimo lovne vabe?«

»V našem primeru bomo podrli lovna drevesa okoli okuženega kraja, da bomo lubadarje obkolili. Podrli bomo za vsako lubadarko pet lovnih dreves. Položili jih bomo na take kraje, da jih bo vsak dan kdaj pa kdaj obsijalo sonce ali da bodo pol dneva na soncu in pol dneva v senci. Isto velja za lovne kupe. Lovna drevesa morajo ležati tako, da deblo ne leži na tleh. V ta namen drevesa ne spodžagamo do kraja. Ko drevo pade, obvisi na panju. Tako povečamo površino za nalet lubadarjev in tako položeno lovno drevo tudi lažje obdelamo. Tako položena lovna drevesa ostanejo tudi dalj časa v soku in vabna. Vnaprej namreč ne moremo natančno vedeti, kdaj bodo začeli lubadarji rojiti, ker je rojenje odvisno od vremena.«

»Kdaj je treba polagati lovne vabe?«

»Vedeti moramo, da morajo biti drevesa v soku ves čas, dokler samice odlagajo jajčke v matičnih hodnikih. Rok podiranja lovnih dreves pa je zopet odvisen od rojenja lubadarjev, ki nastopi pri nas v nižinah navadno v aprilu, v višjih legah pa v maju. Glede na to bomo podrli lovna drevesa za prvi rod lubadarjev v nižinah konec marca, v višjih legah pa v začetku aprila. Če je v tem času v višjih legah še sneg, bomo podrli lovna drevesa takoj, ko začne kopneti in se v gozdu, kjer nameravamo položiti lovna drevesa, že pokaže kopno. Lovnih kupov bomo

napravili toliko, kolikor jih bomo mogli nadzirati in pravi čas sežgati. Da bomo pa vedeli, kdaj je treba podreti lovna drevesa za drugi rod lubadarjev, je potrebno, da vsak drugi dan pregledujemo položena lovna drevesa za prvi rod. Natančno moramo namreč vedeti, kdaj je bil prvi nalet lubadarja na lovna drevesa ali na kupe pri pomladanskem rojenju in v kakšnem obsegu. Samica izleti namreč iz lovnega drevesa in lovnih kupov po prvi naselitvi po treh do štirih tednih pri prvem rodu in po dveh do treh tednih pri drugem rodu. Tako bomo morali pri našem žarišču položiti nova lovna drevesa, če bomo pri pregledu prvih ugotovili, da je nalet tako močan, da bodo lubadarji v kratkem zavzeli nastavljeno površino. Takoj prvi dan, ko začno lubadarji napadati lovne vabe (drevesa, vrhove in kupe), opazimo na deblih in vejah kupčke lesnega prahu. To so prva znamenja naleta lubadarjev. Datum naleta si moramo zapisati.«

»Kdaj in kako uničujemo te najhujše škodljivce iglavcev?«

»Čas za uničevanje lubadarjev bomo določili za vsako lovno drevo posebej. Za lubadarje, ki se zabubijo pod lubjem, velja pravilo, da obdelamo lovna drevesa takrat, ko so odrasle ličinke tik pred zabubljenjem. Za krivozobega jelovega lubadarja pa vemo, da se ličinka zabubi v lesu. Zato bomo obdelali jelova lovna drevesa, ki jih je napadel krivozobi jelov lubadar, preden se bodo ličinke zavrtale v les. Potrebno je tudi pogosto opazovanje lovnih dreves. Omenil sem že, da se razvijajo lubadarji pod lubjem. Zato moramo z lesenim klinom odstraniti kose lubja na več krajih lovnega drevesa, da tako vidimo stopnjo razvoja lubadarjev. Uničujemo jih tako, da napadeno lovno drevo oklestimo in deblo temeljito obelimo, čemur pravijo naši gozdarji 'lovno drevo obdelati'. Obeliti moramo tudi panj. Lubje, okužene veje in vrhove sežgemo, okužene lovne kupe pa sežgemo tri do štiri tedne potem, ko smo opazili prvi nalet lubadarja; zato je tako važno, da vemo datum prvega naleta. Hkrati, ko obdelujemo lovna drevesa, moramo položiti nove lovne vabe. Če smo začeli nastavljene vabe obdelovati pravi čas, to se pravi, ko so bili lubadarji še ličinke, zadostuje, da na tri do štiri obdelana drevesa že takrat, ko jih obdelujemo,

položimo eno lovno drevo. Tako moramo delati do jeseni, ko odidejo lubadarji na prezimovanje. Drugi način zatiranja lubadarjev je zatiranje s kemičnimi sredstvi, ki pridejo v poštev zlasti v sušnih in vročih poletjih, ko preti nevarnost požara. Kemična sredstva, primerna za to zatiranje, so: pantakan, pepein, gameksan, gesarol itd. Za trideset dolžinskih metrov (okrog tri lovna drevesa brez vrha) uporabimo kilogram prahu. Ko pride čas obdelave lovnih dreves, to je tri do štiri tedne po prvem pomladanskem naletu prvega rodu lubadarjev in dva do tri tedne po prvem naletu drugega rodu lubadarjev, temeljito posipljemo s praškom lovno drevo in prostor pod drevesom. Nato

deblo obelimo in vnovič poprašimo notranjo stran lubja in površino obeljenega debla. Z istim praškom temeljito poprašimo tudi veje in posamezne vrhove ter lovne kupe.«

»Kako bom pa mogel zatreti lubadarja, če jih tudi sosedje ne bodo uničevali.«

»Vsak kmet je pod kaznijo dolžan napraviti vse, da se pravi čas obdelajo lovne vabe in lubadarke, ko se pokažejo v gozdovih lubadarji, to se pravi lovna drevesa in lubadarke je treba podreti, obeliti, oklestiti, lubje in vejevje sežgati, panj pa obeliti in lubje z njega sežgati. Tako je zapisano v 'Zakonu o gozdovih' (čl. 10 in 39). Le tako bomo mogli zajeziti širjenje lubadarjev v naših gozdovih,« je sklenil pogovor logar.

Pomagajmo naravi

A. M.

Obe veliki veji žive narave — rastlinstvo in živalstvo — sta med seboj tesno povezani, saj bi druga brez druge ne mogli živeti. Kar pomislimo, kako rastlinstvo s svojo sposobnostjo, da črpa iz neživih snovi (iz zemlje in zraka) hrano za svojo rast in razvoj, obenem skrbi tudi za živalstvo, kajti velika množina živali se hrani z rastlinami. Po drugi strani bi se pa marsikatera rastlina ne mogla množiti in širiti tako, kakor se, če bi ne bilo živali, zlasti žuželk, ki skrbijo za opravevanje cvetov (čebele). Podobno vzajemnost med obema živima svetovoma bi lahko opazili še marsikje, toda ob veliko primerih lepe medsebojne pomoči bi ugotovili tudi razmerje, ki bi mu s človeško govorico rekli: razmerje med izkoriščanim in izkoriščevalcem. Vendar v brezumni naravi ne moremo tega odnosa jemati v človeškem pomenu, saj se organizmi razraščajo na škodo drugih brez zlonamernosti, samo v skrbi za svoj obstoj.

Ravnovesje v naravi

Rastline — pa tudi nekatere živali, n. pr. ribe — zelo skrbijo za številen zarod. Če bi, recimo, vsa semena kake rastline vzkalila, bi kmalu ena sama rastlinska vrsta prekrila vso zemljo. Zaradi podnebnih razmer in notranjih lastnosti raznih rastlinskih vrst se včasih res zgodi, da se kaka rastlina bohotno razmnoži in zatira druge v razvoju. Toda ne mine dolgo in že se hkrati s to rast-

lino izredno razmnoži tudi njen sovražnik, na primer kaka gosenica, ki jo do golega obžira in slabi, da ne more več napravljati toliko semena. Kolikor bolj rastlina peša in se redči, toliko manj hrane ima tudi njena sovražnica gosenica, ki se seli drugam, na ugodnejšo pašo, ali pa hira in poginja. Tako je gosenica domala uničena in spet se začne oživljati rastlina, ko ni več zatiralca nad njo. Ko pa si opomore rastlina, so spet ugodni pogoji za zajedavca in tudi ta se razmnoži in spet začne uničevati rastlino, dokler je v svojo škodo povsem ne zatre.

Kapusov belin: 1 gosenica, 2 buba.

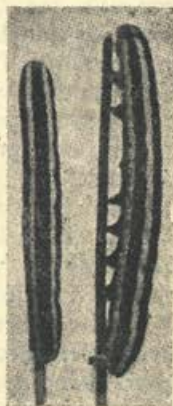
Tako valovi v življenju krivulja dveh povezanih organizmov. Takih dvojic je v naravi veliko in naloga in dolžnost človeka je, da se čimbolj seznanj z njimi. Vse, kar živi, od skrivnostnih virusov in bakterij pa do velikanov med živalmi in rastlinami, se udeležuje tega medsebojnega spodrivanja in boja. Bolj ko se kako bitje zase in za svojo vrsto vzpenja in množi, bolj pomeni smrt in pogubo za druge.

Človek ruši ravnovesje

Tudi človek je navezan na naravo: rastline in živali so mu v hrano in v vsestransko

Levo zgoraj: Žitni klas, ki ga je napadel žitni molj. Črne pike so luknjice, skozi katere je izletel metulj. — Levo spodaj: Sivorumeni žitni molj. — Desno: Breskov kapar.

Levo: Povrtna sovka. — Desno: Gosenici grašje sovke.

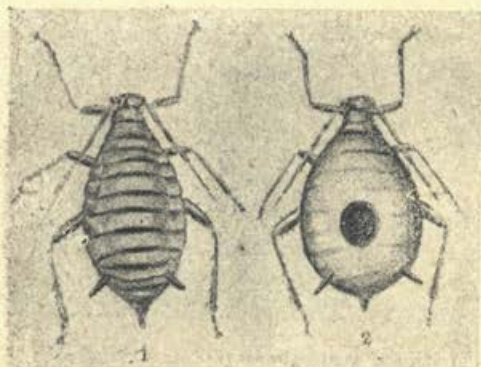
pomoč, zato si prizadeva, da bi vso naravo podredil sebi in svojim koristim. S tem pa seveda ostro posega v naravni tok in razvoj. V svojem prizadevanju po čim lepšem in lažnejšem življenju je zelo razmnožil tako imenovane kulturne rastline (žito, sadno drevje itd.), jih požlahtnjeval in zatiral vse druge rastline in živali. Vso naravo je razdelil glede na svoje načrte v koristno in škodljivo. Koristne živali in rastline povsod goji in pospešuje, škodljive pa uničuje in jih skuša povsem iztrebiti.

Škodljivci in njihov način življenja

Na vrtu so najpogostejši škodljivci gosenice raznih sovok. Gosenica povrtna sovke je zelena. Po hrbtu ji teko belkaste proge, po bokih pa rumene. Samica zleže do štiri sto jajčkov. Gosenice žro listje, držeč se na spodnji strani listov. Po enem mesecu se zabubijo v belih, kosmatih zapredkih in po dveh tednih se izmota metulj, ki vnovič leže jajčke. — Zelna sovka je sivozelenkasta, 40–45 mm dolga. Po hrbtu ima eno in po bokih dve temnejši progji. Žre zlasti zelje. Samica zleže do sto jajčkov in se zabubi v zemlji. — Grašja sovka je rdečerjava, žametna, z dvema obhrbtima in dvema obtrebušnima rumenima in enako širokima progama. Po trebuhu je mesnordeča. Uničuje grah.

Bolj kot sovke nam je znan kapusov belin. Njegova gosenica je zeleno-črnžolta in kosmata. Na daleč širi svoj neprijetni vonj, zato in zaradi strupenih dlak se

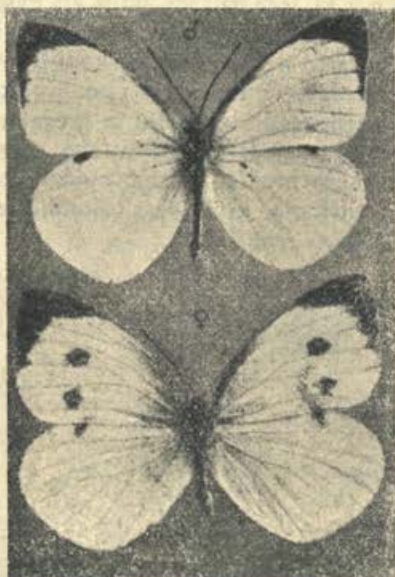
Fižolova uš. Uličar je skozi luknjico zapustil meh ušice.

je ptiči izogibajo. V aprilu in maju zleže samica do 250 jajčkov na spodnjo stran listov katere koli rastline (najrajši zelja, repe, gorčice). Te gosonice dorastejo proti koncu junija in se zabubijo na zidovju, v drevesnih razpokah itd. Metulji belini se zmotajo v juliju in se pozibavajo vsepovsod in vse obiščejo. Štirinajst dni pozneje so tam že gosonice, ki žro in žro, dokler ne ostanejo namesto listov štrclji in rebra.

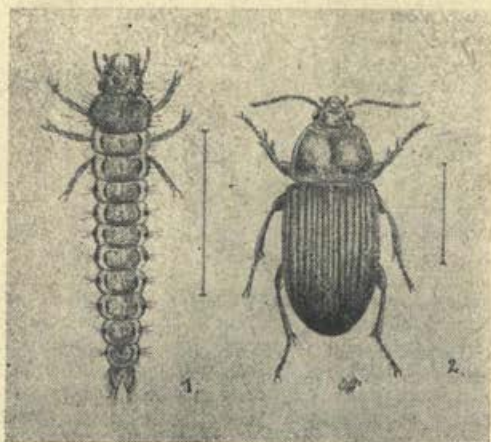
Razen tega ima vrtnina sovražnike tudi v zemlji. Tak je bramor, a še nevarnejša je ličinka rjavega hrošča, ki ni izbirčna in spodjeda vse rastline od kraja, na vrtu, na travniku, v sadovnjaku.

Na polju delujejo spet drugi škodljivci. Pšenična sovka živi skoraj samo na pšenici, oziroma sovka pa ni tako izbirčna. Metulji letajo samo ponoči od aprila do junija in ležejo jajčke na rastline tik ob zemlji. Tudi gosonice so ponočnjakinje, podnevi počivajo zvite v svitke ali upognjene v obliki črke C. — Nadalje so nevarni žitu razni žitni molji. Ti se spomladi izmotajo iz bub v žitnih skladiščih in ležejo jajčke v razvijajoče se klasje. Ličinka se v zrnju hrani samo z notranjimi deli in ne načinja ovojev. Šele tik preden se zabubi, izvrta luknjico prav do površja, jo prekrije s prav rahlo mrenico, da jo potem lahko metulj s pritiskom glavnice predre in izleti. Zdaj leže samica jajčke na zrnje, ki pride že v shrambe, in življenje škodljivca se nadaljuje. Zaradi izvotljenih zrn izgubi žito na teži, zaradi odpadkov dobi moka neprijeten vonj, ječmen pa ni več uporaben za varjenje piva, ker ne kali. — Ponekod uničuje mlado žito jeseni in spomladi ličinka

12—18 mm dolgega žitnega brzca, ki žre zoreče in tudi zrelo zrnje. Še večjo škodo pa napravijo jesenske ličinke na kalečem žitu. Ko pritisne mraz, se zarijejo globlje v zemljo. Ko prvi žarki ogrejejo zemljo, se zbere do deset ličink pod posameznim žitnim šopom, napravi do površja luknje in vlačí vanje liste. Tako lahko docela uničijo setev. Njiva je kakor s slamo nastlana, pod slamo pa je nešteto skritih luknjic. — Žito uničuje tudi pšenična hržica, dolga samo poldrugi milimeter. Samica odlaga po enega ali več jajčkov v cvetove, da ličinke žro razvijajoče se sadove. — Številnejši zarod

Kapusov belin; zgoraj samec, spodaj samica.

Žitni brzec; 1 ličinka, 2 hrošč.

ima črnosiva hrčica, dolga 2,5 do 3,5 mm, ki v aprilu zleže 100 do 150 jajčkov na spodnje žitne liste in jih v skupinah po petnajst potisne v žlebiče pod žilami. Po štirih dnevih že lezejo drobne ličinke proti steblo, se zarijejo med steblo in listno nožnico, se tu preleve in potem prodre v steblo. V gorkejših krajih ima ta hrčica na leto lahko po šest do sedem zarodov. — Žitni trips, neznaten žužek s štirimi ozkimi peresastimi krilci, dolg do dva milimetra, leže jajčke pod klase. Rdečerumenkaste ličinke izsesavajo rastlino, da zamre ves klas. — Koruzo zajeda koruzna sovka, ki leže jajčeca julija in avgusta. Še več škode napravi koruzna vešča.

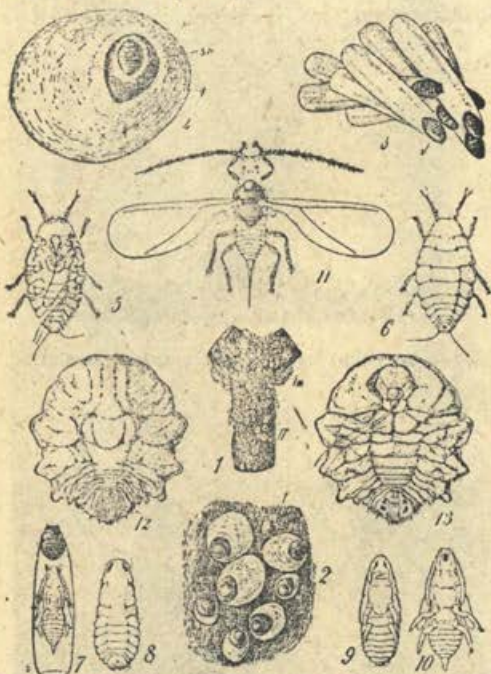
To je samo nekaj njivskih škodljivcev, ki zlasti zajedajo in uničujejo žito. Koliko pa je še drugih rastlin na polju in skoraj vsaka ima svojega zajedavca. Pomislimo samo na koloradskega hrošča, ki nam uničuje krompir, na rilčkarja, ki je pesni škodljivec, na uši, ki obžro repo itd.

Aphelinus mali, zajedavska osa krvave uši.

V sadovnjaku napravijo sadjarju veliko skrbi in škode gosenice gobarja, jabolčnega zavijača, prstančarja, pedicev, zlatoritke, jabolčne vešče, raznih listnih ušic in kaparjev. Med tako številnimi škodljivci si oglejmo samo kaparje. Te opazimo kot ščitaste samice ali pa kot belkaste in drugače barvane mešičke, ki skrivajo pod seboj številna jajčeca. Ličinke imajo povečini po tri pare nog in bodalast sesalni rilček. Iz posebnih žlez izločajo svilene, voščene ali smolnate snovi, iz katerih delajo mešičke in kapice, v katerih ostanejo levi ličink in bub. Od kaparjev je pri nas zadnje čase posebno znan ameriški kapar (San Jose), ki je nevarnejši od drugih, dasi je majhen in s prostim očesom komaj viden. Uničuje vse sadno drevje od kraja, če pa tega ni, tudi gozdno grmovje. Druge vrste kaparjev so: bršljanov, murvov, hrušev, brestov in breskov kapar, ki pa ne zajedajo le teh rastlin, temveč večidel vse od kraja.

V gozdu je tudi polno zajedavcev. Omenimo najprej preleca, ki uničuje zlasti hrastove gozdove. Gnezda iz po več tisoč gosenic se selijo z drevesa na drevo in puščajo za seboj golo vejevje. — Hrast uničuje tudi hrastov zavijač. — Med škodljivci iglastega drevja so najbolj znani razni zalubniki, na primer smrekov lubadar. — Borove gozdove uničuje borov prelec, pa tudi borova sovka napravlja zlasti v srednji Evropi veliko škode, največ pa borov prevodni prelec. Samo na boru živi tudi ličinka borove grizlice, ki se izvali nekako v maju. — Med škodljivce iglastega drevja moramo šteti tudi veliko lesno mravljo; razjeda zlasti šture, pa tudi zdravo drevje.

Murvov kapar: 1 vejica, pokrita s kopicami (ff) samic in kopicami (fm) samcev; 2 kopicice samic in (l) ličinka (povečano); 3 kopicice samcev (zelo povečano); 4 kopicice samic (zelo povečano); 5 ličinka s trebušne strani; 6 ličinka s hrbtne strani; 7 kopicica samca z bubo; 8, 9, 10 bube samcev; 11 samec; 12 samica s hrbtne strani; 13 samica s trebušne strani.

Trepetalka.

V vinogradu je znan zlasti trtni zavijač, 6–9 mm dolg, kovinskoder ali zeleno se svetleč rilčkar, ki umetno napravlja svaljke iz trtnih listov. A to ni edini zavijač, ki uničuje trto. Znana sta še vinski zavijač in grozdni zavijač. Omeniti pa moramo tudi trtno sovko, vinskega ovničarja in trtno uš. Zoper to ni drugega sredstva kakor cepitev domače trte na ameriško, ki je zadosti odporna.

Človek v boju s škodljivci

Umetna sredstva. Zoper vse škodljivce (tu smo našli le nekatere najvažnejše) je človek iskal sredstev, da bi jih uničil ali obvaroval pred njimi pridelek. Nekatere obira in pobija posamez (koloradski hrošč), zoper druge škropi posevke in drevje z različnimi škropivi. V zadnjem času sta mu zlasti tehnika in kemija uspešno priskočili na pomoč, le škoda, da so večinoma vsa umetna sredstva zelo draga.

Vrnitev k naravi. Eno izmed uspešnih sredstev, ki smo ga mimogrede omenili za zatiranje škodljivcev, bi bilo to, da bi jim ne dali toliko pašne. Rekli smo, da ima skoraj vsaka rastlina svojega zajedavca, ki se tem bolj množi, čim več ima hrane. Hrane pa ima tem več na kupu, čim bolj so nasadi in posevki enotni. Toda sedanje umno gospodarstvo s kulturnimi rastlinami je tako ugodno, da se mu človek kljub neprijetnim posledicam, ki jih ima zaradi škodljivcev, ne more in noče odreči. Rajši išče novih potov, kako bi pretečo nevarnost odvrnil. Veliko se nauči tudi iz napak in zmot. Tako so svoj čas v gozdarstvu zahtevali čiste gozdove, ne mešane. Posebno so širili iglavce. S tem pa so izgnali ptice pevke,

svoje najboljše zaveznike. Zato je danes spet v veljavi pravilo: mešan gozd, kjer je le mogoče. In to je naravno.

Veliko težav ima človek tudi zaradi požlahtnitve rastlin. Požlahtnjene rastline dajejo sicer več sadov in boljšo kakovost, so pa povečini veliko manj odporne za bolezni in jih rajši napadajo škodljivci. Vse te težave skušamo odpraviti s križanjem in precep-ljanjem. Tako so na primer evropsko žlahtno trto rešili popolnega pogina, ko jo je konec prejšnjega stoletja strahotno napadla iz Amerike prinesena trtna uš, samo s tem, da so vzeli odporno ameriško trto in nanjo cepili žlahtno evropsko. Podlaga je dala odpornost, cepič pa je dal svojo žlahtnost.

Živalski pomočniki. Ko je človek iskal sredstev zoper škodljivce, je odkril polno zaveznikov med rastlinami (zlasti glive) in med različnimi živalskimi skupinami. Seveda jih je brž vpregel v svoj voz in ga skušal z njihovo pomočjo izvleči iz jarka, kamor ga je zapeljal s svojim računarskim razumarstvom, ko je zoper naravni red v

Bramor: spodaj v rovu, zgoraj leteč.

Navadna goseničarka.

mnogih panogah uvedel svoj red, ki mu ga je narekoval pohlep po čim večjem in čim cenejšem pridelku in s tem tudi dobičku. Poglejmo zdaj nekaj takih pomočnikov.

Omenili smo že, da dela na žitu veliko škode črnosiva žitna hrčica. Če se zelo razplodi, dá žito komaj pol donosa. Vendar se zgodi to le poredkoma, ker ima hrčica veliko sovražnikov, ki vanjo in v njene ličinke ležejo svoja jajčeca, jih tako uničujejo in preprečujejo nadaljnje zarode. Prav tako imajo svoje sovražnike tudi kaparji, zlasti med različnimi mušicami in kožokrilci.

Jasno je, da ti naravni pokončevalci ne uničujejo škodljivcev popolnoma, temveč ustvarjajo le znosno ravnovesje v naravi in s tem veliko pomagajo človeku, kajti naravna obramba je veliko cenejša od umetne in v mnogih primerih zadosti uspešna. Naloga človeka je torej, da spozna svoje zaveznike in jim nudi primerne življenjske pogoje, ali jih vsaj ne uničuje.

Tako so zoper krómpirjevega molja pripeljali na Francosko iz Kalifornije majhnega kožokrilca, ki z drugimi zavezniki (pršico in glivicami) uspešno zatira krómpirjevega zajedavca. Murvove nasade zelo uničuje murvov kapar, ki pa se loti tudi drugih rastlin. Kaparje deloma uničujejo nekatere polonice, vendar so prešibke, da bi jim mogle biti kos. Zato se je učenjakom po dolgem iskanju posrečilo najti na Japonskem in v Severni Ameriki več kaparjevih zajedavcev. Kakor hitro so se ti udomaćili v Evropi, je bilo svilogojstvo rešeno, kajti zdaj se murvov kapar ne more več toliko namnožiti, da bi resno grozil murvovim nasadom.

V sadjerejskih krajih napravi veliko škode krvava ušica, za njeno pokončevanje gredo velikanske vsote. V Severni Ameriki pa nimajo teh izdatkov, ker tam živi naravni pokončevalec te škodljive ušice, namreč neka mušica. Leta 1920 so jo prinesli tudi v

Evropo, a še ni splošno razširjena. Samica te mušice zleže po eno jajčece v posamezne ušice. Ličinka ušico izžre in se kot popolna mušica izmota iz mrtvega mešička ušice.

Pri uničevanju raznih gosenic in hroščev, ki zajedajo gozd, so nam dobri zavezniki in pomočniki razne ptice pevke. Samo siničji par z mladiči more na leto pokončati do 150 kg mrčesa. Nič slabši ni pri tem delu vrabec. Omenili pa smo že, da je za te ptice potreben mešan gozd, ker ne gnezdiyo in ne prebivajo v iglastem gozdu.

V gozdu so zelo koristni razni brzci, ki uničujejo zlasti gosenice. Brzce spoznamo po krepkih kleščastih čeljustih, dolgih nitastih tipalnicah, visokih nogah in zažetem ovratniku. Barv so različnih. Koristne so tudi mravlje, zlasti rjava mravlja, ki napravlja velika mravljišča najrajši ob robovih gozdov.

Pikapolonice ali božji volki uničujejo zlasti listne ušice in kaparje. Iste škodljivce zajedajo tudi ličinke trepetalk, ki se spravijo tudi na manjše gosenice. Odrasle živali, ki so na zunaj zelo podobne brencljem ali čebelam, se hranijo z rastlinskimi sokovi. Ličinke pa so majhnim, golim polžkom slinarjem podobne živalce sivkaste, rumenkaste ali zelenkaste barve. Navadno jim po hrbtu teče svetlejša črta. Včasih dolgo mirujejo, potem pa gredo iskat plena in ga iščejo tako, da s sprednjim koncem mahajo na desno in levo, dokler ne zasledijo ušice. V to družbo spada tudi krasna zlatooka tančičarica z rahlimi, prosojnimi krilci. Pogosto jo dobimo v sobah, kjer prezimujejo lepotne rastline. Iz dolgopecljatih jajčec se izležejo zelenorumene ličinke z dolgimi, votlimi čeljustmi, s katerimi izsesavajo listne ušice in kaparje.

Kapusov goseničar.

Notranji zajedavci. Večina škodljivih metuljev in hroščev ima svoje notranje zajedavce, ki ležejo vanje po eno ali več jajčec. Ko se ličinka izvali, se zaje v svojega gostitelja in se hrani spočetka z njegovo telesno maščobo, pozneje pa z mišicami in pred zabubljenjem pokonča tudi življenjsko važne organe, tako da se gostitelj večinoma niti zabubiti ne more. Nekateri ležejo svoj zarod v gostitelja skozi dihalne odprtine ali naravnost skozi kožo. Drugi posejejo z jajčeci rastlinske dele, na katerih žive in se z njimi hranijo gostitelji.

Kožokrilci. Zelo uspešno deluje družina najezdnikov. To so žuželke vitkega trupa, prozornih kožnatih kril, kakršne imajo čebele in mravlje, samo da imajo na njih po svoje razvrščene žile. Samice mnogih najezdnikov nosijo zelo dolgo leglo očitno, druge pa krajše in skrito. Z njim ležejo jajčeca v ličinko gostiteljev, ki so dostikrat skriti zelo globoko v lesu ali v drugih delih rastlin. Po velikosti se med seboj precej razlikujejo. Najmanjši merijo le okrog 6 mm, največji pa do 36 mm, in sicer brez legla, ki je včasih dolgo celo 45 mm. Po barvi so na splošno enolično črni, okrašeni so le z rumenkastimi ali rdečkastimi pegami in progami. Tipalnice imajo dolge, nitaste, zelo gibljive, včasih bolj ali manj zvite. Pri nas je zelo pogost črni najezdnik, ki je ves črn, samo nože vlečejo malo na rjavkasto, krila pa so dimasta. Jajčeca odlaga v ličinke kozličev in blestnikov, ki živijo v lesu. To delo je zelo naporno; najprej samica neutrudno ovohava debela drevesa, da v primerni globini izvoha kozliča. Nato skrivi zadek, nastavi leglo in začne vrtati v skorjo in les, dokler ne doseže škod-

Levo: Bube, ki so pogostne na kapusu. — Desno: Otimač.

ljivca. To traja tudi po nekaj ur. Ko odloži jajčeca, spet z veliko težavo izvleče leglo in odleti drugam.

Goseničarji se ločijo od najezdnikov po velikosti, saj nobeden ne preseže dolžine 4 mm. Po barvi so jim zelo podobni. Kapusovega belina pridno uničuje kapusov goseničar, ki meri komaj 3 mm. Na splošno je črnkast, le rob prvega zadkovnega obročka in nožice so rdečkaste. Samice zležejo s skritim leglom do 30 jajčec v posamezno gosenico. Jajčeca se ob razvoju še razdrobijo, tako da se iz njih izleže do sto ličink, ki se hitro razvijejo v popolne žuželke. Tako se zvrstijo na leto po štirikrat do petkrat celi zarodi. Če bi goseničar sam ne imel svojih zajedavcev, bi spričo svoje številnosti kaj lahko ugnal kapusovega belina.

Bubičarji so v marsičem podobni goseničarjem. Ločijo se od njih zlasti po kovinsko se svetleči barvi, posebno značilne so pa kratke, opognjene in členaste tipalnice. Pri nas je najbolj znan in zelo koristen navadni bubičar, ki napada bube raznih dnevnik metuljev, med njimi tudi kapusovega in repnega belina. Kjer po gozdovih razsaja gobavec, je nenadomestljiv srednji bubičar, ki je razmeroma zelo velik (do 6 mm). Značilno zanj je, da ima stegenca zadnjih nog močno nabrekla. Vse telo je črno, bleščeče, le goleni in konci stegenec so rumeni. Kako zelo je koristen, nam pove že to, da so ga prepeljali v Severno Ameriko, ko drugače niso mogli preprečiti velikanske škode, ki jim jo je napravljval smrekov prelec.

Dvokrilci. V boju zoper gosenice raznih metuljev so izvrstni zavezniki goseničarke iz skupine dvokrilcev, ka-

Gosenica kapusovega belina; okrog nje bube kapusovega goseničarja.

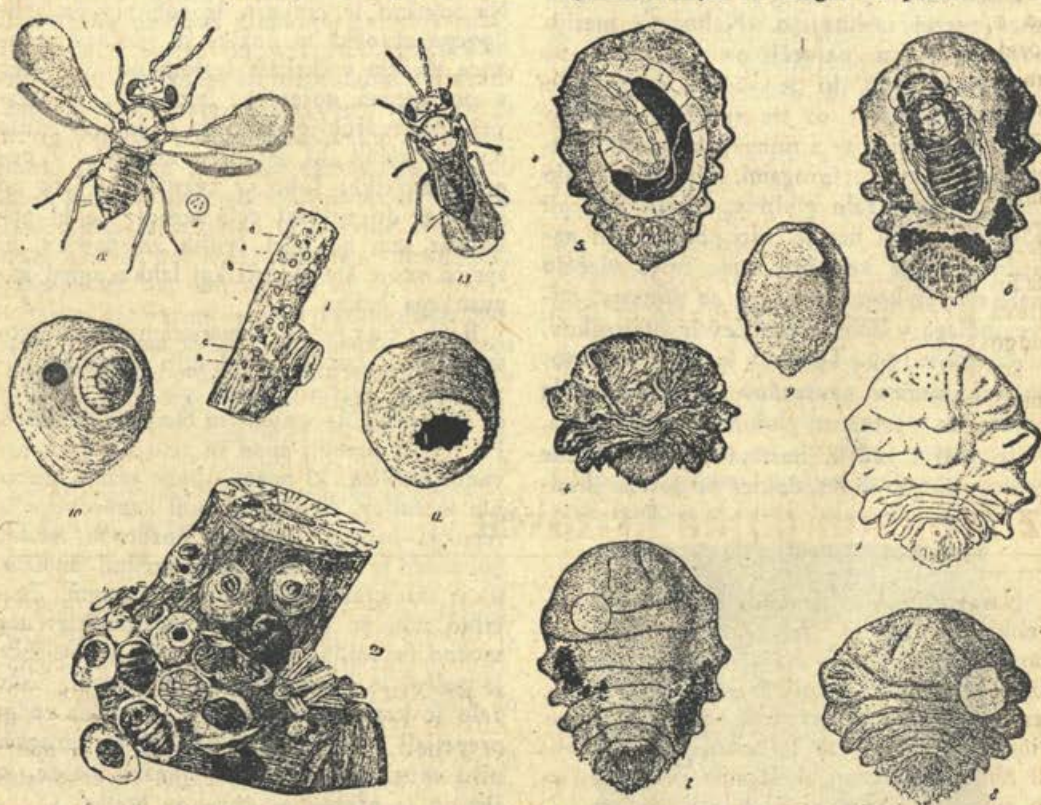
mor spadata tudi naša navadna hišna muha in brencelj, zato so jima zelo podobne. Po načinu življenja se ujemajo z najezdnicami in goseničarji. Tudi goseničarke ležejo jajčeca na gosenice ali vanje, nekatere pa jih raztrosijo po rastlini, kjer se pase gosenica.

Pomagajmo naravi

Temeljno delo v boju s škodljivci je v glavnem opravljeno, ugotovljeni so namreč posamezni naravni zavezniki in pomočniki. Zdaj se morajo te ugotovitve znanstvenikov razširiti med ljudi. Poljedelci, vrtnarji, sadjarji in gozdarji se morajo seznaniti s svojimi sovražniki in prijatelji, naučiti se morajo prijatelje najuspešneje podpirati, sovražnike pa zatirati. Pri vsaki obrambi, naravni in umetni, se je treba zavedati, da jo je treba izvajati čimbolj na široko in s primernim znanjem, če hočemo res uspeti.

Vzemimo na primer kapusovega belina. V vseh razvojnih stopnjah ima

svoje sovražnike in zajedavce. Rekli smo, da goseničar leže svoja precej številna jajčeca v večje gosenice. Te navadno obiramo in pokončujemo, s tem pa pokončujemo tudi veliko goseničarjev, ki so koristni. Če hočemo te ohraniti in jih še več dobiti za pomoč pri uničevanju belina, devajmo obrane gosenice kapusovega belina v primerno velike zaboje, ki imajo vsaj eno stran zamreženo z mrežico, ki ima 2–5 mm velike luknjice. Gosenice se povečini zabubijo, tiste pa, v katerih je goseničarjev zarod, se ne zabubijo, temveč okrog njih zapazimo večji ali manjši kupček bub goseničarjev. Ti se izležejo in skozi dovolj velike luknjice odletijo na prosto. Gosenice pa, ki še nimajo zajedavca v sebi, ga bodo dobile, ko se bodo zabubile. Kajti skozi mrežico bodo priletavali bubičarji in poskrbeli za nadaljevanje svojega rodu. Če bi pa kaka gosenica le ostala nedotaknjena in bi se spomladi razvil iz nje belinov metulj, bi ta zaradi premajhnih luknjic ne mogel na plan.

Zajedavska osica murvovega kaparja: 1 vejica murve, pokrita s kaparji; 2 isto, močno povečano; 3 murvov kapar nepoškodovan; 4 murvov kapar zamorjen; 5 murvov kapar z ličinko zajedavske osice; 6 isto z bubo zajedavke osice; 7 in 8 prazna mešička murvovega kaparja, preluknjana ob odletu zajedavske osice; 10 in 11 preluknjani ščitki murvovega kaparja; 12 in 13 zajedavska osica murvovega kaparja.

Po sadovnjakih dela velikansko škodo jabolčni zavijač, ki pa ima tudi svoje zajedavce. Umen sadjar vsako pomlad skrbno ostrga lubje in odstrani lišaj in mah, da lahko v začetku junija iz cunj ali slame napravi umetna gnezda, kamor se rade zatekajo zavijačeve gosenice, da se v njih zabubijo. Nekateri pravijo, da je treba te pasti popariti in s tem zavijače uničiti. Toda s tem so uničeni tudi njihovi zajedavci, naši pomočniki, ki bi prihodnje mesece uničevali drugi zavijačev rod in ga zelo razredčili. Zato bi bilo primerneje, da bi vse te pasti shranili v dobro zaprtih zabojih, kjer bi skozi mrežice mogli ven zajedavci, ne pa zavijačevi metulji.

Podobno bi se dalo poskrbeti še za druge zajedavce škodljivih gosenic in bub. Ni pa to delo lahko in preprosto. Med manjšimi rastlinskimi zajedavci so na primer posebno neprijetne rastlinske ušice, ki se zelo hitro množe, pokrijejo cele vejice ali liste in jih pogosto tako zmaličijo, da ne morejo uspešno opravljati svoje naloge. Boj z njimi je torej nujen. Najlaže in najuspešneje jih uničujemo s škropljenjem, pri tem pa seveda uničujemo tudi njihove zajedavce, kot so razne pikapolonice, trepetalke itd. Trepetalke se na primer zelo hitro množe. Na leto dajo tudi do sedem zarodov. Zato bi jih bilo treba kako zavarovati pred uničenjem, ko drevje škropimo. Naravarji so sicer našli način za umetno gojenje trepetalk, a zahteva preveč pažnje in dela, zato ga še ni mogoče splošno uporabljati.

Sploh je pomoč naravni obrambi še razmeroma mlado delovno področje. Treba bo

še veliko poskušanja v delavnici in na prostem. Toda marsikaj, kar se v preizkuševalnici dobro obnese, se v naravi izjalovi. Tako je na primer poskus za zatiranje rjavega hrošča v delavnici prav dobro uspel. Uporabili so neko glivo, ki pa v naravi zaradi pomanjkanja vlage ni marala uspevati. Ta gliva namreč za svoj razvoj zahteva razmeroma vlažno zemljo, ogrci rjavega hrošča pa rajši živijo v bolj suhi. Toda treba bo iskati naprej. Upajmo, da bodo prej ali slej našli takega zajedavca tega hrošča, da mu bo kos.

Zaradi zanimivosti navajam, da imajo za neko polonico, ki v glavnem uničuje citronovega kaparja, že posebna gojišča, od koder jo pošiljajo na vse kraje. Temu kaparju, ki napravi velikansko škodo na vseh rastlinah v deželi oranž in citron, namreč umetno niso mogli drugače do živega kakor s cianovimi spojinami, ki so pa tudi za človeka nevarne. Kapar je prišel iz Amerike in se po toplejših krajih Evrope zelo hitro razširil, ker se zelo hitro množi. Samice zležjo v treh zaporednih rodovih po 500 do 600 jajčec. Sreča v nesreči je bila, da so hkrati z njim prenesli v Evropo tudi njegovega največjega sovražnika, prej omenjeno polonico, in jo začeli posebej gojiti.

Kakor za tega kaparja, tako bo treba iskati in najti naravne zajedavce tudi za druge škodljivce, ki nam delajo toliko škode. Raznim umetnim kemičnim sredstvom (škropivom) in množičnim zatiralnim akcijam (koloradski hrošč, ameriški kapar San José) bo treba pridružiti še naravne zaveznike in pomočnike in jim nuditi ugodne pogoje za razvoj.

Iz življenja pajka križavca

dr. Angela Piskernik

Naravoslovci so razdelili živalstvo na dve veliki skupini: na vretenčarje in nevretenčarje. Vretenčarji so živali z notranjim trdnim ogrodjem, z okostjem, s hrbtenico. Hrbtenico sestavljajo vretenca, od tod ime skupine. Vretenčarji so povečini večje živali, ki jih več ali manj že iz šole poznamo; to so ribe, dvoživke, plazilci, ptiči in sesalci. Nevretenčarji pa so večinoma prav majhne in tudi mikroskopično majhne živalce, ki nimajo notranjega trdnega ogrodja, nimajo

kosti. V to skupino spadajo med drugimi živalmi polži in školjke in črvi vseh vrst. Najbolj razviti nevretenčarji pa so členonožci, kamor prištevamo poleg stonog, rakov in žuželk tudi pajkovce. Vse te živali so v notranjščini mehke, brez trdnih opor; trdnost in z njo varnost jim daje zunanji oklep iz roževini podobnega hitina, ki ga izloča njihova koža in je pri nekaterih rodovih (pri rakih na primer) še prepojen z mineralnimi snovmi.

Za te živalce ne kaže človek v splošnem veliko zanimanja. In vendar so med njimi take, ki s svojim smotrnim ravnanjem, s svojo spretnostjo in praktičnostjo v resnici presenečajo. V to vrsto živalic spadajo tudi pajki, ki so nekateri pravi mojstri v predilstvu in veliki umetniki v tkalstvu.

Vsak Slovenec pozna vsaj tri zastopnike velike družine pajkov, hišnega pajka, suho južino in križavca.

Hišni pajek

Hišni pajek se v veliko jezo gospodinji najraje naseli po kotih v stanovanju. Tam si stke majhno, pri dnu navadno lijasto mrežo, ki gospodinjo tem bolj bode v oči, čim več se na njej nabere prahu. Pajčevina nasto stanovanje je videti zanemarjeno in prav nič se ne smemo čuditi, da zasledujejo ženske pajke z vso srditostjo in vnemo. Vendar pa s tem preganjajo najmarljivejšega in najcenejšega pomagača pri uničevanju drugega nadležnega mrčesa, saj sprede pajek mrežo zato, da lovi z njo muhe, mušice, molje in komarje, ki nadlegujejo človeka po stanovanju, nekateri podnevi, drugi pa ponoči. V nekaterih krajih Slovenije, n. pr. v bohinjškem kotu, pajkov ne pobijajo, češ da prinašajo v hišo srečo in blaginjo.

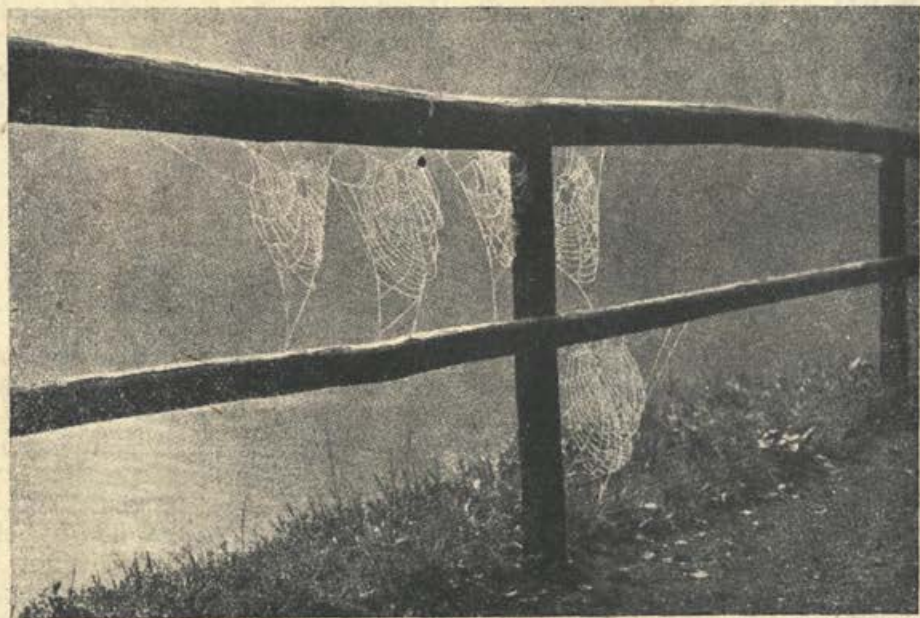
Suha južina

Često prikoraka kakor na berglah po drevesu navzdol, čez mizo ali po steni v vrtni uti suha južina ali matija. Pajek je, saj je njegovo kroglasto telo podobno telesu običajnih pajkov, samo giblje se na visokih, tankih, kakor nalomljenih hoduljah, kakršnih drugi pajki nimajo. A še nekaj je, po čemer se loči od svojih sorodnikov, manjkajo mu namreč vse tkalske zmožnosti in tudi materiala nima za lovno napravo. Matija ne prede mreže. Hrani se kakor hijena med zvermi samo z mrtvino, s poginulimi žuželkami in raznimi rastlinskimi ostanki.

Križavec

Najznamenitejši in najzanimivejši izmed imenovanih treh pajkov pa je gotovo križavec. Krstili so ga s tem imenom zaradi belega križa na hrbtni strani zadka. Je sicer majhna, neznatna živalca, toda kaže toliko izrednih, nenavadnih lastnosti in posebnosti, da je obilno poplačan, kdor si vzame čas, da ga opazuje.

Na telesu ločimo kakor na telesu vsakega pajka dva dela: glavoprseje in zadek. Kakor pri osi ali mravlji se drži zadek sprednjega dela telesa le s tankim recljem. Zadek je mnogo večji od glavoprseja in je videti kot napihnjjen. Ker je hitinasti oklep

Križavčeve mreže v jutranji rosi.

na zadku tanjši kakor na glavoprsju, je zadek precej mehak. Samica ima zadek mnogo večji kakor samec, saj razvija v njem številna jajčeca. Na splošno so samci pajkov mnogo manjši od samic, često v primeri s samico pravi pritlikavci.

Kakšen je križavec

Križavec je po vsem telesu dlakav, posebno močno še po nogah. Z dlačicami tiplje, z njimi zazna tudi najrahljši dotik. Ima pa še posebne slušne dlačice, s katerimi prestreže tudi najšibkejše zračne tresljaje; z njimi torej »sliši«. Na glavoprsju ima sicer osem oči, vendar pa vidi, kakor so se znanstveni opazovalci prepričali, samo na bližino, je torej močno kratkoviden. Važ-

Križavec.

čeljüst. Seveda pajkove čeljusti niti malo niso podobne človeškim in imajo v učnih knjigah tudi drugo znanstveno ime: pravimo jim sprednje in zadnje pipalke.

Vsaka sprednja pipalka, leva kakor desna, ima dva dela, dva člena, osnovni in končni člen. Končni člen ima obliko kavljia in se zapira in odpira kakor rezilo pri žepnem nožičku. Kadar pajek kavljiev ne rabi, jih ukloni v zarezo osnovnih členov, kakor zapremo rezilo v platišče pri nožu. Ko hoče pajek žrtev s strupom omamiti, sproži kavljia iz zarez, uščipne (ugrizne) z njima plen in spusti v ranico skozi konici strup iz žleze strupnice, ki polni osnovni del pipalke.

Zadnji pipalki imata po več členov in sta podobni nogam. Njihov osnovni člen ima na notranji, proti ustom obrnjeni strani hitinaste zobce, ki sestavljajo pravo žvekalno. Z žvekalom nagriže, načne svoj plen, a ga ne zgrize in tudi ne prežveči; pajek namreč žrtev le izsesa. V nastalo luknjico

Dlakavo stopalce s krepeljci (dva sta češljasta, eden kaveljčasta).

nejše čutilo kakor oči so zanj tipalne ali slušne dlačice, posebno na nogah. Težko je verjeti, a je res tako, da muhe ne opazi z očmi, ampak začuti njeno navzočnost z nogami, ko se po neprevidnosti dotakne mreže in se vanjo ujame. Večina pajkov ne loči žuželk po njihovi zunanosti, temveč po tem, kako stresejo mrežo. Ko se namreč zaleti kaka žrtev v mrežo, njene niti zanihajo. S tem je pajek obveščen, da je kosilo zagotovljeno. In tudi to že izve, ali bo obilno ali bo bolj beraško, kajti po bolj ali manj močnih tresljajih ugane, ali se je ujela v mrežo debela mesarska muha ali pa morda samo kaka majhna, mršava mušica.

Usta ima pajek na glavoprsju spodaj, okoli ust pa štiri čeljusti, desno in levo zgoraj čeljust in desno in levo spodnjo

Levo: Križavec od spodaj z odprtim zadkom in odlomljenimi nogami. V zadku razne predilne žleze. — Desno: Predilne bradavice.

Križavec spravlja list iz mreže.

izbruhne obilo svojega prebavnega soka, ki notranjstveno zruče, misice in drob, raztopi in kemično prekroji.

Na spodnji strani glavoprsja ima pajek še štiri pare nog. Vsaka ima po sedem členov. Na koncu nog, na stopalcu, nosi kot led gladke krempeljce; dva sta češljasta in eden je kaveljčast. Če hodi pajek po tleh, se opira na kaveljčaste krempeljce, kadar pa stopa po mreži, se oprijemlje s češljastimi. Češljasti krempeljci so tudi naikovo predilno in tkalno orodje; z njimi usmerja nit, z njimi tke mrežo. Snov, iz katere je mreža napravljena, se mu pri tem cedi iz zadka.

Na spodnjem koncu zadka ima pajek šest stožčastih predilnih bradavic, ki jih lahko giblje po mili volji, lahko jih razmakne, lahko jih zbliža, kakor da bi bila ena sama bradavica. Na koncu vsake bradavice so številni tulci, nežne cevčice, širše in ožje, skozi katero se izceja sok iz predilnih žlez.

V notranjščini zadka ima večina pajkov, samci in samice, predilne žleze, ki proizvajajo predilni sok ali pajčjo svilo. Ta se na zraku okisa in strdi v nitasto pajčevino. Uporabljajo jo na najrazličnejše načine in v najrazličnejše namene. Iz nje tkejo mreže, gradijo skrivališča, predejo kokone ali zapredke, vijejo rešilne vrvi in spletajo široke trakove, s katerimi povežejo in po-

vijejo svoje žrtve, da jim ne morejo uiti. Pri nekaterih pajčjih vrstah pa služi pajčevina mladim pajkom kot jadralno letalo: Komaj mladič prvič sleče pretesno hitinasto obleko, ko se prvič levi, kakor pravimo, že se mu hoče od doma. Težnja po drugih krajih in doživetjih se mu zbudi kakega jasnega jesenskega dne. Takrat je ves nemiren, iskaje teka sem in tja in končno z vso mladostno vihro spleza na kak plot ali na grm. Ko se tako znajde na primernem odletišču, privzdigne svojo zadnjo plat, kolikor le more visoko, izstreli iz bradavic dolgo svileno nit in se je oklene. Na tem nenavadnem jadralnem letalu se odpravi pogumni mladič v široki svet. Ne sam. Njegove bratce in sestrice žene prav tako hrepenenje od doma. Tako je na jesen zrak često preprežen z jadrajocimi pajčevinami. »Že zopet babje leto,« godrnja kmet, ko si obira in briše pajčevino s potnega čela.

Križavec ima pet vrst predilnih žlez, zato tudi pet vrst predilnega soka in pet vrst tulcev na koncu bradavic. Pajek lahko samovoljno spušča sok, ki ga ravno potrebuje. Iz širših tulcev se vleče lepljiva nit, limanica, ki jo v lepi zavojnici vtke v končano mrežo, drugi tulci dajejo suho pajčevino za prečke in okvir, zopet druge za zibelko, v katero samica znese jajčeca, kratko, iz vsake

vrste tulcev se poceja drugačna predilna snov, primerna nalogi, ki jo bo imela. Ob enem teče sok vedno le iz ene vrste predilnih žlez ali skozi eno vrsto tulcev.

Kdaj stke križavec svojo mrežo

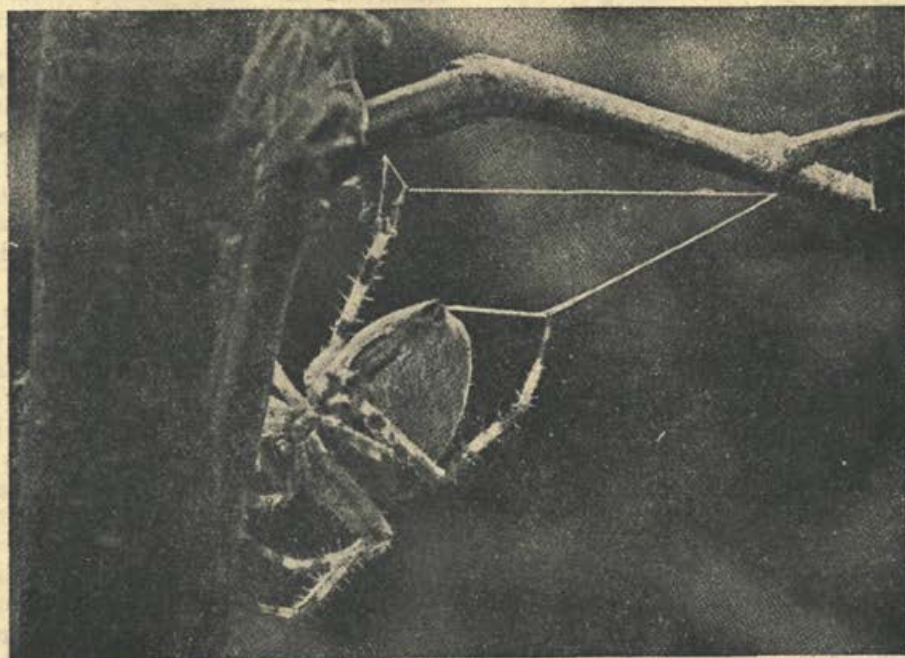
Križavčeva mreža je prava mojstrovina. Čim starejši je pajek, tem večji tkalski mojster je. Mladi pajki napravijo prav majhne mreže, pa še te imajo velike napake. Čim večkrat se levijo, čim večji postajajo, tem bolj so spretni in podjetni. V gorskih gozdovih naletiš na velikanske mreže, ki imajo tudi več metrov v premeru.

Križavec prede in tke mrežo v zgodnjih jutranjih urah, v jutranjem mraku, saj mora biti narejena, ko se ob sončnem vzhodu žuželke zbudijo in pripravljajo na let. Sprede jo v najkrajšem času, često v eni uri ali še prej. »Prav nič ni neverjetno,« piše Flöricke v svoji knjigi o pajkih, »da je pajek rešil Mohameda na njegovem begu. Mohamed se je skrila v zemeljsko zijalko in pajek je spredel mrežo pred vhodom. Zasedovalci niso niti najrahljeje zasumili, da bi mogel biti za pajčevino begunec, ki so mu bili tako rekoč ves čas za petami.« »Kaj bi bilo,« se Flöricke hudomušno vpraša na-

prej, »da pajek Mohameda ni rešil? Bržkone bi ne bilo osmih nepotrebnih križarskih vojn, Evrope, posebno balkanskih dežel, bi ne bili uničevali skozi stoletja Turki in velikanska stara knjižnica v Aleksandriji bi ne bila zgorela in bi stala bržkone še danes. Tako je visela usoda mnogih narodov na eni sami niti pajčevine!«

Kako nastane mreža

Prostor za mrežo izbere križavec na prikladnem mestu, kjer leta mnogo žuželk. Najprej potegne tri prečnice in nato napelje okvir. Prvo nit položi na poseben način: iz zbližanih bradavic iztisne kapljico soka; nato bradavice razmakne, da tvorijo nitke majhen balonček, nato jih zopet zbliža, da se zlepijo v eno samo nit. Veter dvigne nit in z balončkom na koncu niha ta nit po zraku, da po slepi sreči zadene na kako oporo, kjer obvisi (B). Ko križavec to zana, pritisne bradavice na podlago in tako pritrdi tudi ta konec niti (A). To visečo brv očvrsti često še z drugo, tretjo nitjo, ko pleza po njej in spotoma ves čas prede. Začetek je storjen. Ko se zopet napoti po njej, jo pregrizne, prime en konec s prednjimi, drugi konec pa z zadnjimi nogami, tako da

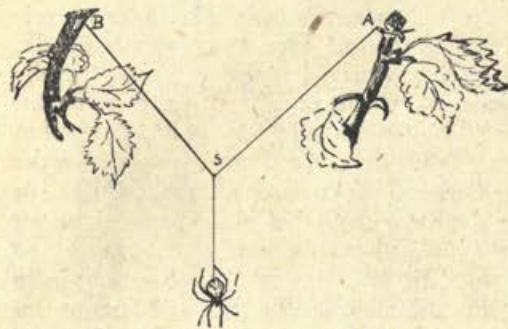

Predilna snov se cedi iz bradavic na zadku, češljasti krempljci zadnjih nog pa nit usmerjajo.

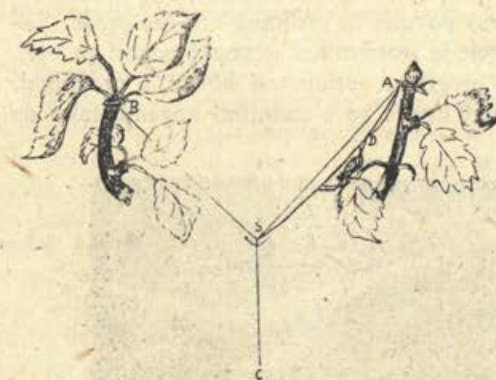

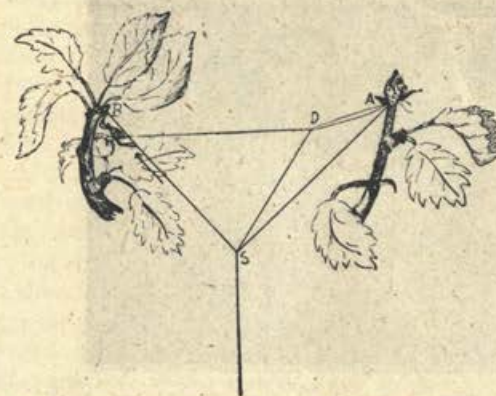
Viseči most. Križavec je nit pregriznil in visi med obema koncema: zadnjega daljša, sprednjega navija.

Pajek cedi tretjo osnovno prečko.

Križavec pripravlja prvo okvirno nit AB in četrto prečko DS.

Prva okvirna nit in četrta prečka se že razvijata.

visi razpet med njima. Zadnji konec niti za seboj daljša, sprednji konec pa navija okoli stopalca. Ker hitreje prede kot navija, postaja nit (AB) daljša in se poveča. Nazadnje oba konca zopet zlepi in se v sredi podaljšane viseče brvi (S) spusti po novi niti na tla. Nato gre nekaj korakov na levo ali desno, da mreža ne bo popolnoma navpična, ampak za spoznanje poševna, in nit pritrdi (C). Tako je zgradil prve tri prečke kolesaste mreže; kjer se stikajo, je njeno središče (S).

Brez počitka začne takoj postavljati prvi del mrežnega okvira. Iz središča S hiti do točke A, pri tem pa ves čas prede, tako da je prečka AS podvojena. Po dvojni niti teče nazaj in dela trojno nit, ki pa jo sredi pota (D) zlepi z drugo nitjo. Nato se urno požene preko središča (S) proti točki B in izloča zraven prav počasi novo nit, ki je zato močno napeta. Napetost niti BD je največja, ko jo pritrdi v B. Ker je nit BD ves čas prekratka, napeta, vleče za seboj dvojno nit ADS, ki se tako loči od prvotne enojne niti AS. — Pravkar razpeti del mreže z novo prečko DS še ni izravnal. Zato se pajek vrne v točko D, da podaljša prečko DS. Obdeluje jo na način, ki ga že poznamo: nit pregrizne, zadaj jo daljša, spredaj navija in navsezadnje oba konca zlepi. Prečka DS se zdaljša in okvirna nit ADB se izravna.

Vsaka nova okvirna nit ima svojo prečko. Kakor ima okvirna nit AB prečko DS, tako ima okvirna nit BC prečko ES in okvirna nit CA prečko FS. Da napelje prečko ES in okvirno nit BC, podvoji prečko BS (kakor prej AS) in jo potroji do točke E. Nato pohiti preko središča (S) do točke C, ob tem pa prav počasi spušča iz sebe nit CE, da je vse prekratka in močno napeta. Tako vleče za seboj dvojno nit BES in jo loči od prvotne enojne niti BS itd. — Poleg osnovnih treh prečk AS, BS, CS ima mreža zdaj še tri nove prečke DS, ES in FS ter tri okvirne niti AB, BC in CA. Gradnja nadaljnjih prečk je preprosta: pajek pleza po kaki prečki, n. pr. po prečki ES, prede za seboj nit in jo s česljustimi krempljci zadnjih nog skrbno odmika od prečke. Ko pride do točke E, se prime za okvir in pleza po okviru do točke G, kjer nit pritrdi. Ker ves čas prede, je prečka GS seveda predolga, zato gre, jo pregrizne, skrajša in napne. Tako tke med

središče in okvir vedno nove prečke in s tem delom šele preneha, ko jih napravi okoli 30. Ko so tako napeljane vse prečke in v središču povezane s kratkimi nitkami, je dograjeno obenem tudi že opazovališče. Nato poveže pajek vse prečke z nelepljivo pomožno vijačnico. Med zavoje pomožne vijačnice napelje šele lepljivo lovno vijačnico. Na tej vijačnici so lepljive kapljice, ki jih že s prostim očesom opaziš, s povečevalnim steklom ali ob fotografski povečavi pa spoznaš natančneje to prebrisano narejeno lovno pripravo. Ta zavojnica je res prava limanica in vse, kar se je dotakne, obvisi na njej. Ko je do konca izpeljana, pobere križavec pomožno vijačnico in jo odvrže ali pa jo podira že kar sproti. Medtem ko napeljuje pomožno vijačnico od središča navzven, napelje lovno vijačnico od zunaj proti središču.

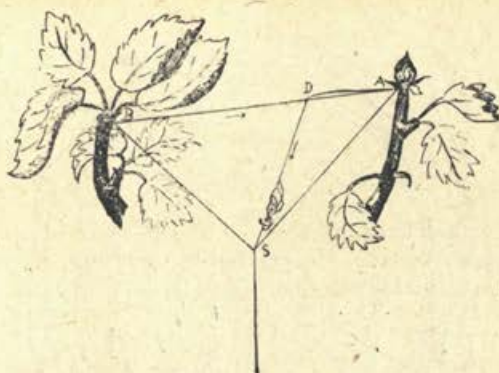
Na preži

Narejena mreža je tako tanka in nežna, da jo napihne tudi najlahnejša sapica, vendar pa so niti toliko čvrste, da jih žuželka, ki se ujame v mrežo, ne more pretrgati. Posebno lepe in jasno vidne so mreže v jutranji rosi.

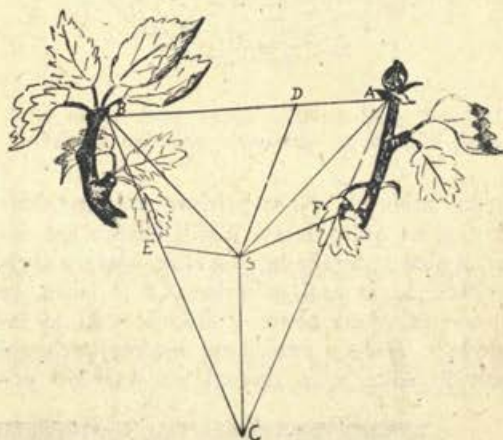
V bližini mreže ali na njenem skrajnem robu si napravi križavec iz pajčevine in listov majhno skrivališče, kjer spi ponoči in kamor hodi zdaj pa zdaj tudi podnevi na počitek. Pa tudi to skrivališče je z nitjo spojeno z mrežo. Na tej signalni niti drži prav narahlo ves čas eno prednjih nog, da zazna vsak tresljaj mreže in steče potem na mrežo po žrtev.

Žrtev

Navadno preži križavec na plen v središču mreže, v opazovališču. Tam visi z ugodjem na mreži, ki je vedno za približno 8° nagnjena; drži se s česljustimi krempljci in skrbno pazi, da se s telesom ne dotakne mreže. Tudi tukaj ima prednji nogi sproženi predse, da prestreza tresljaje in dotike. Ko žrtev v mreži zacaplja, se požene naprej in s tipanjem najde mesto, kjer tiči plen. Pograbi ga s prednjima nogama, ga polije s ploho nove preje, zavrti z nogami kakor vrtavko in ga povije, da je brez moči in ne more uiti. Obenem ga s kaveljci sprednjih pipalk ugrizne in zastrupi, da pogine v

Okvirno nit AB je treba izravnati, zato pajek narahlja prečko DS.

Križavec je že spredel tri okvirne niti: AB, BC in CA — in tri nove prečke: DS, ES in FS.

Levo: Ob prečki ES prede pajek novo prečko. — Desno: Nova prečka GS je spredena.

ginule žuželke. Da se vsa vsebina razkroji, mora večkrat bruhniti in tako v presledkih izsrka svoj plen. Navsezadnje ostane od žrtve samo še hitinasti oklep, ki ga pomete iz obednice. Če pa pajek trenutno ni lačen, obesi plen na mrežo, da visi tam kakor gnjat v dimnici.

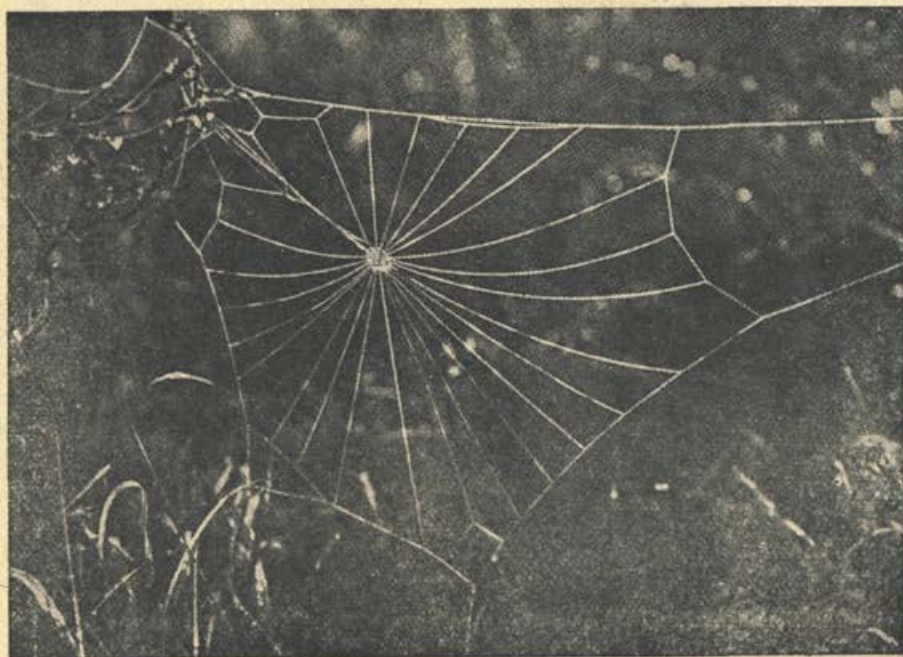
Pajek na ogledih

Pajči rod ne sme izumreti, seveda ne, zato je pa treba, da se pajek oženi. A snubiti nevesto, to je pri pajkih silno nevarno opravilo, zato ga odlaga iz dneva v dan. Ne meseca maja, v naravnem času ljubezni, ampak šele poleti se odloči za ta korak. Kakega lepega dne zapusti samček svoj stalni dom in odide na ogled, Težko mu je, ker nima svatovske obleke in ker ni pevec, da bi z zaljubljeno pesmijo odkril izvoljenki vse svoje veliko hrepenenje po njej, po ljubljeni ženki, po zarodu. Mutec je, a svirati zna. Kakor guslar zna izvabljati čudovite melodije eni sami tanki struni, niti, ki jo poln sladkih nad pričvrsti na okvir nevestine mreže. Na to nitko brenka brez oddiha in jo potresa, zdaj na dolgo, zdaj na kratko. Samica zasliši s svojimi iztegnjenimi nožicami to svojevrstno podoknico in hiti, da

Od zunaj proti središču polaga pajek lovno vijajnico, obenem pa odstranjuje pomožno zavojnico.

nekaj minutah. Nato pritisne predilne bradavice na ovito žrtev, izcedi kratko nit, izlušči plen iz mreže in ga z nitjo vleče v skrivališče, ki je tudi jedilnica. Če je lačen, se spravi takoj na obed. V luknjico, ki jo izgloda v žrtev z žvekalom, bruhne prebavni sok in loka vase raztopljeno vsebino po-

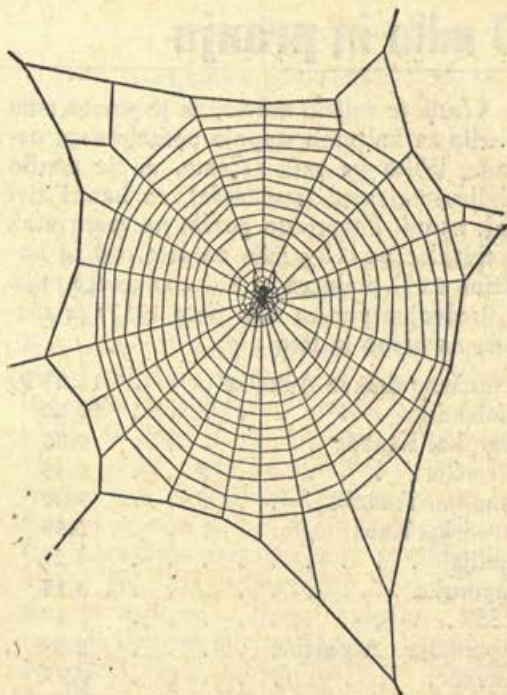

Križayec je že napeljal 25 prečk.

si ogleda snubca. Če ni ravno razpoložena za možitev, je samček, ki se ji medtem že približa in jo nalahno začne božati, v življenjski nevarnosti. Kakor ris na mlado srno se požene nanj, ga pograbi za božajočo nogo, povije s pajčevino in požre. Ne samo tega prvega snubca, tudi še drugega, tretjega in še več jih pomori in izsesa. Če je sita, povitega snubca brezčutno obesí na mrežo poleg drugih navadnih žrtev. — Navsezadnje se kakemu pogumnemu in spretnemu ženinu le posreči, da se z njo poroči. Toda medeni tedni so neznansko kratki; ako samček po poroki ne izgine takoj z mreže, se lahko zgodi, da si ga po poročni noči privoščí samica za zajtrk! Dostikrat ji uide samo po rešilni vrvci, ki jo v trenutku nevarnosti ves živčen pritrdi na mrežo in se po njej spusti na tla.

Samica se za očeta svojih otrok, tudi če ostane živ, ne mení več. Ko se bliža njen čas, stke košarici podobno zibelko in odloži na njeno mehko dno svoja številna oblata jajčeca. Ko so vsa lepo na tesno zložena, zbliža stranice zibelke in jih sešije. Vedno počasneje izceja nit, z veliko muko konča zapredek. Izčrpala se je in zdaj umira. Z zadnjimi močmi se zavleče proč od zapredka, da bi njeno mrtvo truplo ne izdalo jajčec, iz katerih se bo razvil nov mladi rod.

Mreža je spletena in križavec potrpežljivo čaka na preži na žrtve.

Risbe so posnete po vzorcih iz knjige: K. v. Frisch, Zehn kleine Hausgenossen.

Takole visi križavec v opazovališču.

Včasih je veljalo načelo, da je poraba mila merilo za kulturno stopnjo posameznega naroda, lahko pa tudi rečemo, da je merilo življenjske ravni (standarda), na kateri živi kak narod. Povprečno porabi na svetu vsak prebivalec po 3 kg mila na leto, od te količine 92% pralnega in 8% toaletnega mila.

Predvojna poraba mila (leta 1937) je znašala na osebo in leto:

Združene države Amerike	11,25 kg
Holandska	10,80
Danska, Kanada	9,90
Nemčija	9,45
Anglija, Francija	9,00
Švedska, Kuba	8,55
Italija	4,27
Japonska	3,15
ZSSR	2,50
Romunija, Argentina	2,03
Ekvador	0,95
Indija	0,11
Kitajska	0,055

Pred vojno je doseglo milo v tekmovanju z drugimi pralnimi sredstvi največjo porabo in je bilo po posebnih lastnostih, katerih ni bilo mogoče doseči pri drugih pralnih sredstvih, na prvem mestu. Izdelovati ga je bilo mogoče v trdih kosih, ki se zaradi plastičnosti dajo oblikovati v poljubne oblike. Lahko ga pa predelamo v droben prah ali vtekočinimo. Tudi njegova obstojnost zadošča praktičnim zahtevam. Milo lahko poljubno barvamo in z glajenjem prilagodimo zunanost zahtevam kupcev.

Kazalo je, da si bo milo tudi v prihodnosti ohranilo prvenstveni položaj. Maščobe so prihajale na trg po nizkih cenah, da si je moglo milo utreti pot do najrevnejše kože.

Slaba stran mila pa je njegova neuporabnost pri pranju s trdo vodo. Kakor je znano, raztaplja voda, ki vsebuje raztopljen ogljikov dvokis, pri prehodu skozi zemeljske plasti, razne rudnine, predvsem kalcijev in magnezijev karbonat (apnenec, dolomit), ki tvorita karbonatno ali prehodno trdoto vode. Razen teh pa so v vodi raztopljeni še sulfati in kloridi kalcija, ki tvorijo sulfatno ali trajno trdoto vode. Obe trdoti tvorita skupno trdoto, ki jo merimo s trdotnimi stopnjami. Pri nas je udomačena nemška

trdotna stopnja, ki pove, koliko delov kalcijevega oksida je v sto tisoč delih vode.

Če vodo segrevamo, se izloči težko topiljivi kotlovec, ki ga gospodinje dobro poznajo. S sodo pa tvorijo te soli netopljive oborine, ki se usedajo na blagu. Zato uporabljajmo, kjer je le mogoče, za pranje mehko vodo (deževnico) ali prekuhamo ali s sodo omeščano vodo, da s tem prihranimo milo. Običajno milo namreč tvori s temi solmi netopna kalcijeva in magnezijeva mila, ki se izločajo iz vode kot kosmiči in se težko izperejo iz perila ter neugodno vplivajo na barvo in lastnosti vlaken. Milo se prične peniti in učinkovati kot pralno sredstvo šele potem, ko je porabilo vse kalcijeve in magnezijeve soli trde vode za tvorbo prej omenjenih mil. Za boljšo predstavbo navedemo, da porabi 1 m³ trde vode z desetimi stopinjami trdote kar 1,5 kg mila, ki gre v zgubo. Tako gre pri pranju s trdo vodo v naših krajih približno 25% mila v zgubo, in to pri milnici, ki vsebuje 0,75% mila. Če računamo celoletno produkcijo mila v Sloveniji na štiri tisoč ton, potem znaša omenjena zguba tisoč ton, kar pomeni znatno zgubo narodnega premoženja. V devizni vrednosti izgubimo tako 7.000.000 din.

Lepljivo mazavo kalcijevo ali magnezijevo milo se pilepi na blago in preprečuje nadaljnje učinkovanje pralnega sredstva tako, da še teže odstranimo nesnago, ki pri sušenju perila pospešuje tvorbo manj trdne spojine v rastlinskih in živalskih vlaknih in tako še znatno zmanjša trpežnost tekstilij.

Druga slaba stran mila pa je v tem, da se zanj uporabljajo maščobe, ki bi bile po rafinaciji (čiščenju) primerne za živila, in so tako odtegnjene prehrani. Svetovno pomanjkanje maščob bo trajalo še nekaj let in bodo še vedno ogrožene pošiljatve maščob v Evropo zaradi slabih življenjskih razmer v pokrajinah, kjer te surovine pridobivajo.

Zato so pričeli kemiki raziskovati umetna pralna sredstva, ki naj bi ne imela prej navedenih neugodnih lastnosti pralnega mila in za katerih izdelavo bi porabili druge surovine — maščobo pa naj bi pridržali predvsem za prehrano.

Belilna mila, ki smo jih poznali pod imeni »Radion«, »Persil« itd., ali pralni praški

vsebujejo razen mila še perborat kot belilno sredstvo, vodno steklo kot stabilizator in včasih še sodo. V načelu je pranje in beljenje hkrati nepravilno. Najprej moramo blago sprati in šele nato beliti, ker povzroča nesnaga na vlaknu razkroj belilnega sredstva, kar lahko povzroči oslabitev vlakna.

Kot surovine za umetna pralna sredstva uporabljamo lahko parafine, ki jih dobimo iz rjavega premoga in se umetno pretvorijo v maščobne kisline. Tako jih je med vojsko izdelovala predvsem Nemčija zaradi pomanjkanja običajnih tehničnih maščob. Uporaba umetnih pralnih sredstev se je v gospodinjstvu pričela uvajati šele med drugo svetovno vojno, vendar je bila proizvodna cena tako visoka, da niso mogla nadomestiti mila. Umetna sredstva so si utrla pot le v posebnih panogah, in sicer predvsem v tekstilni in usnjarski industriji, kjer so jih uporabljali za namakanje, barvanje in podobna opravila v trdi vodi, pa tudi v kislih kopelih. Vojne razmere pa so položaj močno pretresle in zrevolucionirale. Najzanimivejši razvoj je nastal v Združenih državah, kjer je ostalo mineralno olje (nafta) osnova za proizvodnjo umetnih pralnih sredstev. Številke nam pojasnijo velik razvoj te proizvodnje, saj so izdelali v letu 1940 35.000 ton, v letu 1943 že 44.000 ton in leta 1945 kar 92.000 ton umetnih pralnih sredstev. Proizvodnja teh sredstev je dosegla sedaj že 150.000 ton na leto. Ker nadomešča ena tona umetnega mila z 20% vsebine (aktivne) eno tona mila s 60%, so sedaj že 15% mila v Ameriki nadomestili z umetnimi pralnimi sredstvi iz nafte. To milo je posebno uporabno v neugodnih razmerah, to je pri pranju in trdi vodi in celo v morski vodi.

Sodimo, da bodo sčasoma uvedli umetna pralna sredstva v vseh deželah, ki imajo pretežno trdo vodo, in bodo ta sredstva popolnoma nadomestila milo, ko se jim bo znižala produkcijska cena. Tudi pri nas so že izdelali odlična pralna sredstva (alkil-aril-sulfonate) iz nafte. Praktična dognanja potrjujejo že s polindustrijskimi poskusi in jih bodo kmalu začeli izdelovati na debelo.

V zadnjem času si gospodinje mnogo obetajo tudi od pranja z bencinsko mešanico, ki jo pripravijo tako, da perejo v raztopini sode, mila in nekaj žlic bencina. Znano pa je, da so bencinski hlapi eksplozivni, zato tega načina nikakor ne priporočamo.

Doma izdelano milo

Sami si pa lahko doma iz maščob, ki jih imamo, izdelamo milo takole:

1. 5 kg loja, 0,5 kg vode, 0,75 kg natrijevega luga, 0,2 kg kalijevega luga, 1,60 kg vode, kar da približno 8 kg mila.

2. 4 kg loja, 1 kg olja, 0,5 kg vode, 0,90 kg natrijevega luga, 1,60 kg vode, kar da tudi približno 8 kg mila.

Oba predpisa imata označeni po dve količini vode. V prvi količini, to je v 0,5 kg vode, raztopimo maščobo, in sicer v dvajsetlitrskem (emajliranem) loncu ali pralnem kotlu. V drugi železni posodi pa si pripravimo 1,6 kg vode in previdno v njej raztopimo kos za kos natančno odtehtani lug. Pazimo pri tem na oči, da jih lug ne oškropi! Ko je maščoba raztopljena, ji previdno prilijemo pol litra pripravljene lužnate raztopine in mešamo z leseno kuhalnico toliko časa, da dobimo mlečno brozgo. Vsebina naj bo precej vroča, ne sme pa vreti. Mešanica se začne gostiti. Zdaj smemo dodati 0,25 kg lužnate raztopine in mešamo dalje. Mešalnice seveda ves čas segrevamo in imamo temperaturo vedno nekaj pod vreliščem. Z dodajanjem lužnate raztopine ne hitimo. Če računamo, da se bo milo kuhalo dve do tri ure, bomo vsako četrt ure dodali 0,25 kg raztopine. Spočetka dajemo nekoliko manj, pozneje lahko več. Brozga bodi vedno enotna kot redka krema. Če se po dodatku raztopine mešanica zgosti in se v maščobi izločijo kosmiči, je to znamenje, da smo pre zgodaj dodali lužnato raztopino. Nesreča seveda ni velika, treba je samo počakati z dodajanjem vse dotlej, da je gmota zopet enotna. Pomaga pa tudi, če prilijemo v lonec kozarec tople vode. Proti koncu postopka med drugo in tretjo uro kuhanja se zmes zgosti kot mehka polenta. Dolijemo še ostank luga, pri čemer se mešanica nekoliko zredči in postane prozornejša — kot gost močnik. Vzemimo nekaj te mešanice na mrzel nož in gnetimo med prsti. Če se lepi na prste, milo še ni dovolj kuhano. Zato ga še dalje segrevamo in mešamo, dokler se ne dá zgnesti v kroglico, ki se prstov ne prijemlje. Zdaj je milo kuhano. Odstavimo ga od ognja in počakamo, da se nekoliko ohladi. Milo ima nekoliko zoprni duh, ki ga lahko prekrijemo s tem, da mu dodamo

četrt litra terpentinovnega olja ali 50 g bencoldehida ali 10 g nitrobencola ter dobro premešamo. Če se je pri kuhanju izparilo preveč vode, dolijemo pol litra do enega litra tople vode. Potem milo predenemo v primerne posode — zabojček, ovit s cunjami, ali pekačo — in ga pustimo čez noč, da se ohladi. Nato ga prerežemo na primerne kose.

Če hočemo napraviti »polnjeno milo«, to je, povečati težo, dodamo tele najnavadnejše snovi: smukec, vodno steklo ali mastno glino. Te snovi primešamo malo pred koncem kuhanja, potem ko se je že ves lug porabil.

Nasveti za pranje

Pri pranju moramo paziti, da ne porabimo preveč mila, perilo pa mora biti dobro oprano brez hudega mencanja ali druge mehanične obdelave, ki lahko znatno zmanjša življenjsko dobo tekstilij.

Upoštevati moramo tale načela:

1. Pri namakanju in pranju ločimo belo in barvano, pisano perilo!

2. Za namakanje in pranje z milom in sredstvi, ki niso obstojna v trdi vodi, uporabljajmo mehko (deževnico) ali omehčano vodo. Trdo vodo zmeščamo s sodo.

3. Vsa pralna sredstva uporabljajmo natančno po navodilih proizvajalca! Večje koncentracije nekaterih pralnih sredstev škodujejo perilu.

4. Posebno dobro moramo premočiti surovo in škrobljeno blago!

5. Močno zamazane dele lahko drgnemo z milom ali s posebnimi sredstvi za odstranitev madežev po navodilih proizvajalca. Velika škoda nastaja zaradi nepravilnih poskusov z odstranjevanjem madežev od črnila, rje, sadja, pijač itd. Nekateri pralnici odstranjujejo madeže s klorovim apnom in pri tem uničujejo perilo.

6. Prehudo mencanje in ožemanje škoduje perilu.

7. Vroče lužnato perilo mora biti v vodi, nikakor pa ne na zraku, sicer se poškoduje.

8. Mokro perilo ne sme predolgo ležati, da ga ne poškodujejo mikroorganizmi.

9. Umazanega perila ne smemo beliti z belilnimi sredstvi ali na soncu.

10. Pri namakanju, pranju, sušenju in likanju uporabljajmo samo tako toploto, kakor je potrebna za dosego zaželenega

učinka. Velika toplota več ali manj škoduje tekstilnim izdelkom.

Večina gospodinj pozna načela pravilnega pranja, vendar pa pri pranju uniči mnogo perila. Zato zberimo perilo ne glede na surovine v tri skupine in zanje dajemo tale navodila:

Prva pralna skupina: belo in robato perilo.

Namakanje: najbolje čez noč, nikdar vroče; dobro premočeno blago je na pol oprano.

Pranje: Premočno kuhanje, mencanje, krtačenje in ožemanje škoduje perilu. Daljše kuhanje kakor petnajst minut ne koristi in je nepotrebno! Kuhalnega kotla ne smemo preveč napolniti. Uporabljajmo dovolj pralne lužine.

Izpiranje: Izpirajmo temeljito, najprej z vročo mehko vodo, nato z mlačno in mrzlo vodo, dokler voda ni čista; perilo mora plavati.

Druga pralna skupina: pisano perilo.

Namakanje: kratkotrajno in nikdar vroče.

Pranje: Premočno mencanje, krtačenje in ožemanje škoduje perilu. Pisanega perila ne smemo kuhati, pač pa ga dobro preperemo v vroči pralni lužini. Čim več je lužine, tem bolje; perilo mora plavati.

Izpiranje: Pisano perilo moramo takoj temeljito izprati, najprej vroče v mehki vodi, nato mlačno in mrzlo, dokler ni voda čista. Mokrega pisanega perila ne smemo nikdar pustiti na kupu, temveč ga moramo takoj posušiti!

Tretja pralna skupina: tanko perilo.

Pranje: Tankega perila ne smemo nikdar kuhati, niti vročega prati. Peremo ga previdno tako, da ga večkrat pomočimo v mlačno pralno lužino, ki ne sme biti toplejša od roke, in ga iztisnemo. Perila ne smemo mencati, krtačiti, ožemati ali vleči.

Izpiranje: Takoj po pranju ga večkrat izpirajmo z mlačno vodo, dokler ne odteka bistra voda. Izprano perilo takoj posušimo! Tkanine in nogavice lahko obesimo, druge izdelke pa razprostremo na primerno podlago ali posušimo tako, da jih zavijemo v tkanino in nato razvijemo. Pletenine in vezene raztegnemo v prvotno obliko. Če je potrebno, likajmo malo navlaženo perilo z zmerno vročim likalnikom na spodnji strani (narobe) z rahlim pritiskom.

V mislih imam predvsem nevšečnosti in nesreče pri kravah, ker so prvič te nesreče najpogostejše, drugič pa, ker ravno pri otežitvah zagrešimo največ napak.

Ako krava prej stori, kakor je čas, pravimo, da zvrže. Pri tem je izgubljeno tele in razen tega trpi tudi krava več kakor pri navadni otežitvi in mleka ni nikdar toliko kot po redni storitvi. Udarci, sunki v zadnji del telesa, pehanje v gneči, skoki, padci in podobne neprilike lahko povzročijo, da krava zvrže. Tako je navadno tudi, če zelo breje krave preveč gonimo, če jih podimo in plašimo s psi in posebno še, če se gnetejo, kadar gredo v hlev ali iz hleva. Če krava z zadnjim delom telesa prenizko stoji ali če surovo segamo v nožnice ali mastnik, lahko povzročimo, da zvrže. Notranji in zunanji prehlad, kakor premrzla pijača, zmrzla krma in paša na pašnikih, ko leži še slana, prepih, pokvarjena, plesniva in napanjajoča krma, žarke tropine (oljnate pogache), vse to lahko povzroči, da krava zvrže. Rž, ki so vanjo pomešani rženi rožički, povzroči popadke in seveda tudi zvrženje, kar pa je lahko tudi kužnega značaja, zlasti v večjih gospodarstvih. Sem spada manj nevarna okužba nožnice in maternice po tako imenovanih trihomonadah. To so mikroskopsko majhne prazivice, ki jih okuženi bik pri skoku vnese kravi v nožnico. Tako okužena krava dobi gnojno sluzast iztok iz sramnice in rada zvrže v drugem, tretjem ali četrtem mesecu brejosti. Takšnega plemenjaka je treba takoj izločiti in okužene krave po strokovnih navodilih temeljito zdraviti. Poudarjam temeljito, kajti povzročitelji trihomonadne kuge se zarijejo tudi v najmanjše gube nožnice in vratu maternice, tako da so za kemična sredstva, ki bi jih uničila, težko dostopni.

Bolj znani in ponekod pogostejši so primeri kužnega zvrženja, ki ga povzročata tako imenovani Bangov bacil. Bolezen se imenuje Bangova bolezen ali tudi goveja bruceloza. Močno okužena večja gospodarstva leta in leta ne morejo priti do podmladka v hlevu, dokler niso prekužene vse krave in telice. Živali dobijo po večkratnem zvrženju nekaj odpornosti, nesprejemljivosti za to bolezen (imuniteto). Kužna snov prodre skozi nož-

nico v maternico ali pa po okuženi vodi ali krmi skozi čreva v krvni obtok. V obeh primerih se zasidra bolezen v posteljici in povzroči smrt mladiča. Krava zvrže najrajši v šestem ali sedmem mesecu brejosti. Zaradi kroničnega vnetja v posteljici in sluznici maternice nastane medsebojna tesnejša zveza, zato po kužnem zvrženju tudi prav rada zaostane posteljica (trebilo, po koroško strimne). Okuženi bik, ki pa je lahko samo nosilec kuživa, ne da bi bil sam obolel, prenaša pri skoku kuživo na kravo (telico). Sosednje živali v hlevu pa lahko okuži ob zvrženju plodna voda, trebilo in nožnični iztok okužene živali. Posredno je okužba mogoča tudi po okuženi stelji in gnojnici, ki kaj lahko pride v dotiko z zunanjimi spolovili drugih krav. Da, celo mleko okuženih krav vsebuje včasih kužno snov in je neprekuhanano nevarno za človeka. Razen tega se človek lahko okuži skozi kožo pri molži in zlasti pri opravih in posegih ob storitvah. To spoznanje je znano šele kakih dvajset let. Glavobol, bolečine v mišičevju in ponavljajoča se mrzlica so glavni znaki Bangove okužbe pri človeku. Bolezen je dolgotrajna, a ni smrtna. Zaščitni ukrepi državne uprave pomagajo zatirati Bangovo bolezen pri živalih. Sem spada zlasti redna preiskava krvi plemenskih bikov in sumljivih krav in telic kakor tudi cepljenje takih živali. Prav učinkovitega cepiva še nimamo, zato so varstveni ukrepi, na primer razkuževanje, osamljanje in spoznavne preiskave krvi, večjega pomena kot zdravljenje.

Pri kobilah povzroči, da zvržejo v četrtem do osmem mesecu brejosti, navadno paratifusna okužba. Pri takem zvrženju nujno priporočamo, da pošljete posteljico ali mrtvi plod takoj najbližjemu veterinarskemu bakteriološkemu zavodu, da ugotovi vzrok in potem izda potrebne ukrepe. Pri kobilah se potem rado snetljivo vname maternica z raznimi posledicami (vnetje sklepov, kopita, pljuč). Da preprečimo to in nova zvrženja, je strokovno zdravljenje nujno in potrebno.

S tem še davno niso izčrpani vsi vzroki zvrženja, naj so že kužnega ali nekužnega značaja. Zlasti bi rad opozoril še na tako imenovano neopažena zvrženja. To se zgodi v začetku brejosti, ko je zvrženi plod še

tako majhen, da ga navadno prezremo. Ker se žival po takem zvrženju na novo poja, imamo to pomotoma za jalovost. O tem pa kdaj drugič.

Živali se morajo proti koncu brejosti kolikor mogoče ne prostem gibati, ker je to zelo dobro za okrepitev zdravja, za pravilen razvoj mladiča in da laže teletijo, žrebetijo in prasetijo. Tudi pozimi jih spustimo vsak dan vsaj za nekaj časa na plan.

Med brejostjo se včasih pripeti, da teliček v kravi iz tega ali onega vzroka zbolí ali pogine. Poginulega telička krava navadno izvzrče, včasih pa ostane v telečniku. Če more skozi ustje maternice do njega zrak, prične mrtvi plod gniti, če pa je ustje popolnoma zaprto, plod okameni. Če telo gnije, je zmeraj nevarno za kravo in je strokovna pomoč nujno potrebna.

Težko otelitev povzročajo tudi kile na trebuhu. Ker je mišičevje v območju otekline pretrgano, ne more biti ob otelevitvi zadosti močnih popadkov. Tudi v tem primeru je dostikrat potrebna strokovna pomoč, zlasti če je kila zelo velika. Pri manjših kilah s pridom uporabljamo preveze (bandaže).

Nadalje se dogaja, da breje krave nekaj dni ali pa tudi nekaj tednov pred telitvijo obležijo. K temu se nagibajo zlasti starejše krave, ki vedno stoje v hlevu; tudi zaradi slabega krmljenja žival na splošno oslabi. Če je v kosteh premalo apna in fosfora in vitaminov v telesu, dobi žival krhke kosti in obleži. Nadalje obleži žival, če ima razširjeno maternico zaradi vodeničnosti plodnih open in če je pretežka zaradi opitanosti. Vzdigovati ali obešati tako kravo s posebnimi pripravami je zelo nerodno in malo uspešno. Bolje je, da ji dobro nasteljemo in jo večkrat prevalimo z ene strani na drugo, ako je stara ali splošno oslabela. Pri mehkih kosteh uspešno uporabljamo ustrezna zdravila ali še bolje, brejim kravam dajemo pravi čas dobrega klajnega apna in po potrebi tudi ribjega olja. S pašo ali zeleno krmo dobe breje krave vitaminov, z lucerno pa apna v lahko sprejemljivi obliki. Pri vodeničnosti je večkrat potrebna tudi umetna storitev.

Nevšečnost pred storitvijo je tudi izstop nožnice, ki jo vidimo kot rdečo, iz sramnice visečo elastično bulo, kar pa je bolj sitno kakor nevarno in so strokovni

posegi le redkokdaj potrebni, razen tedaj, če nožnica izstopi popolnoma in je pri tem otežkočeno mokrenje. Sicer pa moramo skrbeti, da je ležišče zadaj višje in čisto. Nožnica namreč rada izstopi, če je ležišče zadaj prenizko, če žival napenja, če ima preobilno prazno krmo, če je stalno priklenjena, kar slabí telesni ustroj (konstitucijo).

Mnogo težav pri otelevitvah in kasnejših boleznih zakrivimo sami zaradi nepoučenosti, malomarnosti, nervoznosti, premajhne zdravstvene nege pri storitvi itd. Zato bodo živinorejcem tile nasveti dobrodošli. Ker živali bolj ali manj nenaravno gojimo in hranimo in jih nepravilno izkoriščamo, nastajajo motnje, ki tudi na samo storitev neugodno vplivajo. Zato je pomoč pri storitvah večkrat potrebna. Dostikrat pa tudi po nepotrebnem posegamo v naravni potek storitve in s tem bolj škodujemo kot koristimo. Morda nezamotan položaj zapletemo ali pa ne pazimo na potrebno čistoto in tako vnašamo v rodila kužne klice; v tem času so kužnim klicam vrata v telo široko odprta, kar lahko povzroči vnetje maternice in jalovost, v hujših primerih pa zastrupljenje krvi in pogin. Živinorejcem bi priporočal, da vsaki kravi in še bolj kobili, ki se pripravljajo na storitev, skrbno operejo zunanja spolovila s toplo vodo in milom, če mogoče z dodatkom kakšnega razkužila. Z nečistimi rokami zanesemo v maternico kužne klice. Nikoli ni dosti poudarjeno, da pazimo na snažnost svojih rok in da si nohte gladko porežimo. Po podeželju je razen takih, ki pri storitvah veliko škodujejo, tudi nekaj skušenih mož, ki so v stroki že precej doma. Vsi pa imajo hudo napako, da ne poznajo ali ne upoštevajo potrebne higijene (čistote). Za razkužitev rok si moramo roke do lakta umivati pet do deset minut v primernem razkužilu. Končno si jih moramo dobro namazati z oljem ali s kako drugo čisto maščobo. Pa tudi vrvi z zanko, ki jih uporabljamo pri storitvi in naj bodo dva metra dolge in ne nad mezinice debele, je treba razkužiti ali v vreli vodi prekuhati. V hlevu skrbimo za širok prostor in čisto ležišče na žitni slami. Večji lonec z vročo vodo naj bo vedno pripravljen. Storitev se prične, brž ko se začne maternica stiskati. Temu se pridruži še pritisk trebušnega mišičevja; začno se popadki, ki preko plodnega mehurja odpirajo maternično ustje in pomikajo plod

proti zunanjim spolovilom. Polagoma se pokaže izven spolovil kot glava velik plodni mehur, ki je opravil svojo nalogo topega in postopnega širitelja porodnih potov in po navadi potem tudi sam poči. Mehurja nikdar pred časom ne predirajmo. To si dobro zapomnimo. Ko opazimo glavico, položeno na prednje noge, se začne redna ročna pomoč živinorejca. Pa tudi ritenska lega je pravšnja. Pri njej je potrebna hitra pomoč takrat, ko se pokažejo zadnje noge do skočnih sklepov, ki jih ljudje napačno imenujejo kolena. Pri ritenski legi se namreč popkovina prej odtrga in se tako mladič lahko zaduši. Kakor vemo, vsako novorojeno bitje dihne prvič v trenutku, ko se utrga popkovina. Morda ima tele gobček še v maternici, ko se je že pretrgala popkovina. Tedaj vdihne v pljuča ostanke plodne vode ter se zaduši. Zapomnili si bomo torej, da je edino v tem primeru potrebna hitra pomoč gospodarja, sicer pa naglica in nestrpnost nista koristna. Kadar pri nepravilnih storitvah ni pri roki strokovnjaka, bomo na njegov prihod rajši mirno čakali po več ur, kakor pa da bi z nestrokovnjaškimi posegi zapletli storitev in napravili dostikrat nepopravljivo škodo. Vzroki težkih storitev so različni: napačna lega, napačen položaj, napačna drža plodu, prevelik plod ali preozka rodila, zavita maternica itd. Pri pravilnem položaju plodu, ko sta obe nogi izproženi proti izhodu in z roko dotipljemo gobček, ki leži na nogah, a žival kljub temu ne more iztisniti plodu, s čistimi, to je razkuženimi ali prekuhanimi vrvmi zazankamo noge nad binclji, ne nad parklji, pri čemer odrinemo mreno, ki obdaja nogo, toliko, da ne pride v zanko. Mrena je del trebila in to je še spojeno z maternico, zato bi se utegnilo dogoditi, da bi z zazankano nogo s trebilom potegnili še maternico. Pri tem potegnemo nogi drugo za drugo z roko, nategnemo vrv nad bincljem in potisnemo nogi nazaj proti maternici; potem poprimemo glavo s krepkim prijemom za nosnice ali spodnjo čeljust. Zunanja konca vrvi držita po dva pomočnika, tretji vodi glavo skozi porodni kanal. Obenem s popadki potegneta pomočnika enakomerno in ne sunkoma za nogi, a le toliko, da se sklepi sprožijo, vtem ko ostaneta komolca še onstran križnih kosti. Nato pritegnemo glavo toliko k sebi, da se čelo pokaže med križ-

nimi kostmi. Potem vlečemo sprva samo za eno nogo, in sicer čedalje bolj, dokler ne spravimo komolca preko križne kosti v medenico. Tako potegnemo še drugo nogo, potem pa vlečemo za glavo in za noge z isto silo, pri čemer si pomagamo, ako glava zastaja, tako, da navlečemo še eno vrvco preko glave, ali če nam to ne uspe, zazankamo z njo spodnjo čeljust. Če se nam posreči spraviti sredo vrvce preko ušes, jo pod tilnikom prekrizamo in lahko uporabimo precej sile, pri zazankani spodnji čeljusti pa smemo le rahlo vleči, ker se rada prelomi. Vse to storimo mirno in složno. Če se storitev zavleče in je tako imenovana suha storitev, to je, da je mastna plodna voda že pred časom odtekla, tedaj nam je v veliko pomoč lanena sluz. Lonec kropa naj bo — kakor že omenjeno — vedno pripravljen. Vanj vsujemo pest ali dve lanenega semena in krepko mešamo kakih deset minut. Mastno vodo odcedimo in jo spravimo z gumijasto cevjo in lijakom v rodni kanal. To včasih kar čudovito deluje.

Pri ritenski legi pravnamo podobno. Navadno pa v tem primeru ni večjih ovir.

Pri kobilah moramo na čistoto še bolj paziti kot pri kravah, ker se kobile mnogo laže okužijo in potem težje ozdravijo kakor krave.

Splošna in dobra navada je, da mladiča potrosimo z otrobi in ga položimo pred kravo, da ga liže. S tem okrepimo v njem krvni obtok. Napačno in škodljivo pa bi bilo, a se tu pa tam tudi dogaja, če bi ga potrosili s soljo, ker bi mu s tem odtegnili preveč telesne toplote. Popek prevežemo štiri prste pod trebuhom s prekuhanim trakom in čistimi rokami. Če tega nimamo, je bolje, da ga pustimo pri miru. Če je pri roki jodova tinktura, pomazemo popek z njo; še bolje je, če pomočimo konec popkovine v jodovo tinkturo. Koristno je, da pred prvim sesanjem vime operemo z mlačno vodo zaradi morebitnih kužnih klic, ki bi bile na njem. Iz istega razloga je tudi dobro prvi curek mlezve odločiti v posebno posodo, sicer pa mora vso mlezvo posesati tele ali žrebe, ker mu je kot čistilo za črevesno smolo nujno potrebna.

Med najpogostejše napake pri težjih storitvah štejemo nepotrpežljivost. Ko živinorejec začuti v kanalu nogo, takoj prične vleči, ko glava še ni našla prave poti in

zato pade na desno ali levo. Vsi poskusi, da bi s silo rešili storitev, položaj samo zaplečejo. Tedaj začnejo po navadi izgubljeni glavo. Z umazanimi rokami in ostrimi nohti poskušajo rešiti žival. Sluznica še bolj oteka in se suši, položaj je že brezupen, zato jih mori vprašanje, ali naj žival zakoljejo ali pošljejo po živinskega zdravnika. Veterinar bo omrtvilil hrbtnico in s tem izločil popadke, ki vedno otežujejo popravo storitvenih napak, in z orodjem naravnal glavo. Če se moramo sami lotiti tega, napravimo takole: Skušajmo prijati mladiča za gobček in potiskati glavo obenem proti sredi maternice in proti sebi. Če nam to ne uspe, poskusimo isto opraviti z vrvjo, ki jo prepeljemo mladiču ob podbradku na spodnjo čeljust. Z vrvjo na spodnji čeljusti pomikamo glavo samo proti sebi, nikdar pa z njo ne vlačimo plodu ven. Mogoče se nam posreči navleči zanko čez glavo, kar daje več upanja v uspeh, ker dopušča močnejše potegljaje. Ko se nam posreči glavo naravnati v rodni kanal, vlečemo izmenoma za levo, pa spet za desno nogo in nato za glavo ter tako počasi privlečemo plod skozi križne kosti. Ko rešujemo nepravilno storitev, naj krava, če le mogoče, stoji. Če ne more vstati, ji položimo pod zadnje noge široke otepe slame, da tako lažje potisnemo tele v maternico in nekoliko omilimo popadke. Pri vsakem popravljanju nepravilne lege pomaknemo mladiča nazaj v maternico, pred križno kost, kjer je več prostora za pomikanje.

Če pa glava zaostane, ker je prevelika ali ker je krava v križu preveč stisnjena, potem nikar ne poskušajmo reševati sami, ker je potrebna operacija, da se reši vsaj krava.

Največkrat se glava obrne tako, da pade na pleča, rajši na desno kot na levo, včasih pa med noge ali pa se — in to prav redko — zavije navzgor ter pade na tilnik. Če je glava podvita med prednje noge in naslonjena na spodnji rob križne kosti, otipamo med prednjimi nogami ušesa ali tilnik. Roko pomikamo navzdol, da dosežemo gobček. S palcem na smrčku in tremi prsti v gobcu potegujemo roko k sebi in dvignemo glavo na sprednje noge. Olajšamo si delo s tem, da kravo zadaj podložimo, če ne vstane, in da drugi pomočnik potiska tele za noge nazaj v maternico. Pri višji hrbtni legi krave glavo še lažje dosežemo.

Upognjeno držo prednjega kolena prav lahko spoznamo in je ni težko naravnati. Krava naj po možnosti vstane; z eno roko potisnemo glavo nazaj v maternico, z drugo primemo piščal in potisnemo upognjeno koleno kvišku. Nato pomikamo roko do parklja, ga z njo zavarujemo in potegnemo nogo v rodni kanal.

Pri ritenski legi sta včasih ena ali obe zadnji nogi podviti pod trebuh, bodisi v skočnem ali pa v kolkovnem zgibu. Če je podvita samo ena noga, lahko pri normalni velikosti teleta in normalni širini medenice večkrat izvlečemo plod, ne da bi naravnali podvito nogo. Ne pozabimo vlti lanene vode v rodni kanal, ako je še precej suh. Če sta podviti obe zadnji nogi, pa tišči živinorejec z desno roko tele nazaj v maternico, z levo pa skuša doseči parkelj, ga zavarovati in potegniti nogo v rodni kanal. Tele moramo obenem suniti v maternico in ga potegniti za parkelj. Pri tem je posebno važno, da je krava, ako ne more vstati, zadaj visoko podložena in po možnosti tudi na hrbet prevalljena. Če sta obe zadnji nogi podviti v kolku, prepustimo delo strokovnjaku, ki najprej omrtviči hrbtnico in s tem izloči popadke, ki silno ovirajo reševanje.

Ako upoštevamo ta navodila, bi mogel pri lažjih nepravilnostih pomagati umen gospodar sam ali skušen sosed. Ne precenjujemo pa svojega znanja in varujemo se bahavih mazačev.

Nepravilna drža glave ali nog, nepravilna lega, prečna in navpična, nepravilen položaj, zgornji, spodnji, levi in desni stranski, nastanejo navadno, brž ko se začne popadki, ki so ali preslabi ali premočni. Kakor vemo, leži mladič (tele in žrebe) v maternici zgrbljen, s hrbtom obrnjen proti desni strani materinega trebuha. Pri preobratu v položaj za storitev nastanejo razne nepravilnosti ali pa jih s prezgodnjim ali nepravilnim pomaganjem sami zakrivimo.

V tej zvezi naj omenim še eno precej pogosto težavo, namreč zavito maternico. Doma na Koroškem sem slišal za to izraz »storžč«. Krava kaže vse začetne znake, mehur se pa ne pokaže. Pri notranji preiskavi najdemo ozko nožnico z vijakasto zavitimi robovi sluznice. Največkrat je maternica zavita na desno. Smer obrata nam kažejo robovi vijug. Ta nezgoda se rada dogaja v

tesnih hlevih, kjer so krave na kratko privezane. Ob pričetku storitve krava vstaja in lega. Če hoče vstati, se dvigne najprej z zadnjim koncem, kjer sta obširni trebuh in polna maternica. Med vstajanjem torej visi naprej, vtem ko se maternica že giblje. Če tako viseča ali klečeča še pade ali jo potisne sosednje govedo, se maternica lahko prevrne in v vratu zasučje. Tej nezgodi so krave, ki so stalno priklenjene v hlevu, tudi bolj podvržene kot pašne krave, ker pri hlevski reji široke vezi, ki držijo maternico v naravni legi, bolj ohlapnejo in niso tako strumne. Edino, kar bi mogel živinorejec v tem primeru poskusiti, je, da bi vodil kravo po zmerni strmini dol in gor. Mogoče bi se pri tem malo zasukana maternica odvila sama od sebe. Najpametneje pa je, da pokličete živinskega zdravnika. Njegovo delo bo navadno kronano z uspehom.

Če so popadki, ki naj iztisnejo trebilo iz maternice, zaradi raznih motenj večji, kot je treba, in če krava z zadnjim koncem nazaj visi, se lahko dogodi, da se izrine ali sama nožnica ali pa se, kar je običajno, izrine maternica in visi kot vreča iz sramnice. To je nevaren primer in mu pravimo tudi »trod«. Splošna oslabeledost in ohlapne vezi v maternici pospešujejo to nezgodo. Izpadla maternica je navadno pokrita še z mrenami, to je s trebilom, in na njej prav dobro vidimo temnordede gobe. Neuki ljudje pravijo tudi, da so gobe pregnale maternico, in jih trgajo. To je usodna napaka. Vsaka poškodba ali samo odrgnjenje maternice lahko povzroči vnetje in smrtonosno zestrupljenje. Izpadlo maternico je vedno zelo težko uravnati, zato je bolje, da to prepustimo živinskemu zdravniku. Pogoj za uspeh je, da se krava ne napenja in ne pritiska, kar doseže strokovnjak z omamljenjem, z injekcijo v hrbtenični kanal. Po drugi strani pa je potrebno, da se lotimo uravnavanja takoj, kajti čim dalje visi telečnik iz krave, tem večja je nevarnost, da se ponesnaži, poškoduje in tako oteče, da ga je pozneje prav težko naravnati. Takoj, ko se ta nezgoda pripeti, prestrežemo izpadlo maternico v čisto prelikano rjuho, ki jo ob straneh tesno zavijemo okoli telečnika. Ležečo žival podložimo zadaj z otepi ali vrečami, polnimi sena ali stelje. Maternico z mlačno vodo korenito očistimo vseh snovi, ki so se je prijele. Če je strokovnjak ne-

dosegljiv in si moramo sami pomagati, ravnajmo takole: Kravo omotimo s $\frac{3}{4}$ litra žganja, da omilimo pritiskanje. Če se maternice drži še posteljica, jo moramo s čistimi rokami in porezanimi nohti silno previdno odlučiti in maternico vnovič očistiti. Nato dvigneta dva pomagača rjuho tako visoko, da pride maternica v višino sramnice. Če je pa podpluta in zatekla, jo izpiramo z mrzlo 3% galunovo raztopino, ki razkužuje in maternico obenem skrči. Če ni pri roki galuna (zvrhana žlica na liter vode), močimo s slano vodo. Ko vse to opravimo, pričnemo maternico uravnjavati. Najbolj oddaljen konec maternice z dlanjo počasi in enakomerno pritiskamo proti sramnici. Paziti moramo, da je z nohti ne ranimo. Obenem prične drugi pomagač spravljati v telo sramnici najbližji del. Seveda storimo vse to lahko samo, če se žival ne napenja. Kakor hitro se napne, prenehamo pritiskati na maternico, a jo obdržimo na istem mestu, da zopet ne izstopi. Vreča mokrega peska, položena na hrbet, poleg omamljenja z žganjem ali vinom precej zadržuje pritiskanje na maternico. Ko maternico srečno spravimo v pravilno lego, ostanemo z roko, ako krava še pritiska, še nekaj časa v rodnem kanalu in izgledimo morebitne gube. S primerno prevezo ali z nekaj šivi preprečimo nov izpad maternice. Ako je količkaj mogoče, pokličemo takoj živinskega zdravnika, ki z omrvtičenjem hrbtenice izloči popadke, odstrani morebitno trebilo in previdno oskrbi morebitne ranice na sluznici maternice in kravo strokovno zavaruje pred mogočimi škodljivimi posledicami.

Včasih se dogodi, da nam krava pred storitvijo obleži. To se rado zgodi zlasti pri slabo hranjenih živalih, posebno pa pri dobrih mlekaricah, dalje tudi pri kravah, ki imajo v prežvekovalniku tuje predmete (žeblice, igle itd.), nadalje ob vodeničnosti in pri dvojčkih. Isto se zgodi tudi po težkih storitvah, ko se zmečkajo medenični živci. V obeh primerih se seveda utegnejo tudi prelomiti kosti ali pa je ležanje posledica mehkih kosti (pomanjkanje apna, fosfora, vitaminov). Do prihoda veterinarja, ki ga vselej pokličimo, če traja bolezen več ko tri dni, je dolžnost živinorejca skrbeti, da krava na mehki stelji in pravilno leži. Pogosto jo obračajmo preko nog na drugo stran, da se ne preleži, kar je težko ozdravljivo.

Živinorejcu je znana tudi tako imenovana mrtvoudnost, napačno imenovana tudi telitvena vročina. Bolezen se pokaže navadno prve tri dni po lahki storitvi in le pri dobrih, rejenih kravah mlekaricah srednje starosti, zlasti takih, ki so stalno priklenjene v hlevu. Za vzrok bolezni navajajo pomanjkanje apna v krvi ali motnje v krvnem obtoku ali pa zastrupljenje z beljakovinstimi strupi lastnega telesa. Pravega vzroka pa še ne poznamo. Žival prične z zadnjim delom telesa omahovati, gleda trpeče in boječe, potem leže ali pade in ne more vstati. Ohromelost se polagoma širi na ostalo telo. Končno zavzame krava lego, ki je za telitveno mrtvoudnost značilna. Vrat se ji ukriji in glava pade na pleča ali na prsi, in sicer vedno na isto stran, na kateri ima nore. Tudi če jo naravnamo, pade nazaj na prejšnje mesto. Koža se ohladi, notranja temperatura pade pod normalo. Zdi se nam, da žival spi. Tedaj napravi nepoučen gospodar urodno napako, da skuša kravi to ali ono zdravilo vlitii. Zaradi splošne ohromelosti takšna krava ne more požirati in tekočina steče v pljuča, kar povzroči smrtno nevarno pljučnico. Potrebna je hitra živinozdravniška pomoč. Strokovnjak spravi žival z injekcijami apnenastih preparatov kmalu na noge. Le če strokovnjaka v nekaj urah ni mogoče dobiti, smemo poskušati z vpihovanjem zraka v vime, kar pa rado pusti okvaro v vimenu. Razen tega uživljamo delovanje kože z drgnjenjem in obkladki na križ. Posebnega sredstva za preprečevanje bolezni še ni. Najprimernejše je, da se krava štirinajst dni pred telitvijo giblje na planem in da je tedaj ne krmimo premočno, zlasti ne z beljakovinsto hrano. Krave, ki so že obolele, naj dobe takoj po telitvi pol litra močne prave črne kave.

Končno omenjam še eno, sicer manjšo, toda zelo pogosto nepriliko, to je, zadržanje posteljice. Pri navadni otelitvi se posteljica odloči od pol ure do šestih ur po storitvi.

Vzroki, da se krava, kobila ali svinja ne očisti pravi čas, so razni, a v glavnem je ta, da se maternica počasi in slabo stiska in nima dovolj moči za odločitev trebila. To se lahko zgodi po težkih storitvah, pri splošni oslabeledosti, pri dvojčkih, pri vodeničnosti rodnih open. Maternica lahko oboli tudi za časa brejosti. Tedaj je spoj maternice z opnami čvrstejši, posebno pri zgodnjih otelitvah, in se opne ne dajo odlupiti. To je najbolj nevarno in če se krava v dveh dneh ne otrebi, je potrebna pomoč, sicer se razvije vnetje maternice. V lažjih primerih bo posledica takega vnetja jalovost, v hujših pa dolgotrajno hiranje, vnetje sklepov, pa tudi zastrupljenje krvi in pogin. Zato nikar ne prepuščajmo krave same sebi, da trebilo gnije v njej in se počasi izločuje v smrdečih kosih. Posteljico naj lučii le strokovnjak, pri kravah osemindeset ur po telitvi, pri kobilah pa nujno dvanajst ur po storitvi. Ako kobile ne očistimo pravi čas, tvegamo, da nam pogine. Odločitev trebila lahko pospešimo tako, da obesimo nanj, ako visi iz maternice, pol do tri četrti kilograma težak kamen, kos opeke, utež ali kaj podobnega. Razen tega damo kravi pol kilograma sladkorja in mnogo lanene vode. Gnitje trebila v maternici znatno zadržimo s tem, da vlijemo v maternico z gumijasto cevjo in lijakom liter prekuhane in do telesne toplote ohlajene vode, v katero vsujemo petnaest dek živalskega oglja v prahu (iz lekarne) in ga dobro zmešamo z vodo. Pri tem stiskamo kravi hrbet, da tekočine ne iztisne prehitro iz sebe. Na živinozdravniški recept se dobijo tudi še druga sredstva, ki jih v obliki svaljčic, svečic, tablet itd. položimo v maternico, da se rajši odluči posteljica.

S tem sem skušal na kratko obrazložiti, kar se mi zdi, da mora vedeti živinorejec o storitvah. Zavedajoč se resničnega pregovora, da nesreča ne počiva, bo kmet, oborožen s potrebnim znanjem tako zmanjšal udarec zle usode, ki ga le prerada tepe.

Grozdje zori

Oetko Golar

Grozdje zori po goricah,
v trsju se skriva presladko,
v čričkovi pesmi večerni
lice smehlja se mu gladko.

Ziblje se trta nalahno,
v vetru ves dan poigrava,
bijejo glasni klopotci,
vzdiga se škorcev ponjava.

Dekle, trdó sva kopala —
težko v goricah je delo —
vino sedaj bo kipelo,
nama na zdravje šumelo.

Pustu pravijo v Slovenski krajini fašenik ali fanjšček. Pustni torek je kakor povsod v svetu tudi tu poln šal in norčij, saj so ga ljudje nazvali »den vseh norcev«, ko se mora staro in mlado iznoretiti.

Stara prekmurska pravljica pripoveduje, kako so nastale pustne norčije.

Pust je bil prekrasen mladenič, za katerim so norele vse ženske od blizu in daleč, tako da ni bil nikdar varen in miren pred njimi. Toda fant ni maral razuzdanega življenja. Skrival se je pred njimi, toda zaman; vedno in povsod so ga odkrile. Da so ga laže našle, so se maskirale in ko se jih je najmanj nadejal, ko je bil kje v skritem kotičku zatopljen v svoje misli, so nepričakovano stopile predenj.

Pust je pobegnil od doma in se zatekel v puščavo, kjer se je postil in prosil Boga, naj mu izkazi obraz, da bo imel mir pred ženskami in bo služil le njemu. Bog ga je uslišal in zrastle so mu rogovi na glavi. Ko so ga ženske videle tako izpremenjenega, so ga pustile na miru, a obenem določile en dan v letu, ko se bodo uganjale norčije, v spomin na prekrasnega mladeniča. Ta dan je pustni torek.

Tako pravljica.

Pustne šale v Slovenski krajini se začnajo že v zgodnjem jutru. Mnogokrat že v prvih jutranjih urah vidiš po cestah fašenke (maškare), ki gredo po vasi od hiše do hiše. Maškare obdarujejo gospodinje s krofi in vinom. Kdor jih ne bi obdaroval, pri tisti hiši se nobeno dekle ne bi moglo poročiti.

V prejšnjih časih se na pustni torek ni smelo opravljati nobeno hlapčevsko delo. Dan se je praznoval kot nedelja in prazniki, mize pa so bile še bolj praznično pogrnjene. Nikjer ni bilo kosila brez krofov, mesa in vina.

Tudi živina je bila ta dan bolj postrežena kot druge krat. Gospodar je živino najprej napojil in ji šele potem dal klajo. Če živina ni hotela piti, je bilo znamenje, da bo močna in debela. Za dodatek so krave dobile še milnico, da bi imele več mleka. Tudi vpregati se ta dan ni smelo, kajti gospodarji so se bali, da bi živina šepala.

Ko so fantje in dekleta zjutraj vstajali iz postelje, je vsak pazil, da je vstal na desno

nogo, da bi bil dan srečen in vesel. Če pa je kateri na to pozabil in vstal na levo nogo, ta dan ni šel od hiše. Ljudje so vstajali zelo zgodaj, kajti, »kdor pust zaleži, veliko žetev zamudi«. Za fante in dekleta je dolgo ležanje pomenilo, da se ne bodo mogli poročiti.

V Porabju pripovedujejo, da so nekdaj žene, ki so hotele imeti prvo besedo v hiši, vstale na pustni torek že pred zoro in si oblekle moževe hlače. Mož, ki je spoznal nakano svoje žene, pa je njej pod slamnico podtaknil metlo, češ naj pometa z metlo, ne pa z njim.

Starši so si v prvem mraku nasekli leskovke in jih shranili za tramom nad pečjo, da bi bili otroci pridni in ubogljivi. — Tisti, ki so bili v vedni stiski za denar, so pred poldne izvrnili žepe in obrnili klobuk, da bi laže prišli do denarja.

Ljudje, ki so jih rada bolela ušesa, so si s krpami, ki še niso bile prane, zamašili ušesa, da bi se znebili bolezní.

Če v ženitvenih dneh (od božiča do pepelnice) ni bilo v vasi celega para, t. j. če se je poročilo dekle in si vzelo fanta iz druge vasi, so fantje »užaljene« vasi vlekli kopanjo — korito. V nasprotnem primeru, če se je poročil fant, so ga vlekla dekleta.

Kopanje vlečejo po vasi in uganjajo okrog nje razne šale. V njej imajo ženina in nevesto. Navadno jo privlečejo kam v gostilno, kjer so okrog nje plesi, poroka, gostija itd. Zvečer navadno kopanjo prodajo in denar zapijejo.

V vaseh pa, kjer se v ženitvenih dneh ni nihče poročil, je bilo zelo zanimivo »borovo gostüvanje«.

Fantje in dekleta, ki so godni za možitev, se zberejo in okrasijo v ta namen kupljen bor, ki ga vozijo od vasi do vasi. Vozijo ga na okrašenem vozu, za katerim gre pisana svatba, kjer ne sme manjkati noben svat. Od ženina do neveste pa do zadnjega »gostüvančara« vse mora biti. Imajo tudi stražo, sodnika, advokata, inženirje in še povrh ciganke.

Za svatbo spet vozijo svinjak, okrog katerega se vrste vse šale in norčije. Ko gre ta svatba po cesti, se ji ljudje najrajši ognejo, kajti, kogar ulovi na cesti straža, mora pla-

čati globo in se odkupiti. Privedejo ga pred sodnika, ki ga obsodi, koliko bo moral plačati. Če noče plačati, ga zaprejo v svinjak, kjer ga imajo tako dolgo, dokler se ne omehča in ne plača. Zgodi se tudi, da koga zaprejo, ki nima pri sebi denarja. Tudi tega vozijo v svinjaku, dokler se ga kak znanec ne usmili in ga ne odkupi.

Ciganke, ki spremljajo gostijo, hodijo od hiše do hiše, kjer pobirajo krofe in jajčke. Gospodinje jih zelo rade obdarujejo.

Ko se svatba vrne v svojo vas, se tu začne domača veselica, kjer ima vsak pristop. Bor in svinjak prodajo na dražbi, godba zaigra

in veselje traja do enajstih ponoči, nakar se vse norčije ustavijo, ker se približuje post.

Ves papirni nakit znosijo na križpotje, kjer ga zažgo. Godci odvijajo strune, plesalci si obrišejo podplate na čevljih. V tem času pivci izpijejo pijačo in obrnejo vse steklenice in kozarce na mizo, češ pijančevanje je končano. Vsi, ki so bili ta večer razoglavli, si morajo pokriti glave. Kdor se nima s čim pokriti ali pa se noče, mu na glavo poveznejo škaf, kar je velika sramota.

Opolnoči že mora biti vse končano. Ljudje se tiho razhajajo po svojih domovih. Nastopila je pepelnica in velikonočni post.

† Henrik Peternel

P. K.

Tri velike čebelarje duhovnike smo imeli Slovenci: župnika Lakmayerja, ki je bil po rodu Čeh, a je našemu ljudstvu napisal knjigo »Umni čebelar«, ter premeta Kalana in župnika Peternela, ki sta sodelovala pri vodstvu organizacije slovenskih čebelarjev. Peternel je

o svojih obilnih čebelarskih izkušnjah pisal v domače in tuje strokovne liste, do zadnjega tudi v Mohorjev koledar. Zdaj je njegova roka omahnila in njegova velika čebelja družina zgubila dobrega očeta. Delaven mož je zaslužil, da mu napišemo nekaj besed v hvaležen spomin.

Peternel je izhajal iz učiteljske družine in se rodil v Gorici dne 24. maja 1875. Po dovršeni maturi se je hotel posvetiti zdravilstvu, a je moral že po prvem izpitu zapustiti graško univerzo, ker so bili goriški rodoljubi, ki so ga podpirali, na političnem področju potisnjeni v ozadje. Tedaj si je izbral duhovniški poklic in študiral bogoslovje na goriškem velikem semenišču. Nadškof in poznejši kardinal Missia ga je posvetil v duhovnika 21. julija 1898 in ga postavil za kaplana v rodnem mestu Gorici.

Kot mlad kaplan in katehet se je Peternel z vso dušo posvetil reševanju slovenske mladine iz mrež načrtnega poitalijančevanja.

Sodeloval je tudi v upravi Slovenskega šolskega doma in si nakopal toliko mržnjo italijanskega mestnega župana, da je moral zapustiti Gorico in prevzeti majhno hribovsko župnijo. Ker je pokazal izredne gospodarske sposobnosti, mu je nadškof Sedej podelil večjo župnijo. Kmalu je zaslovel kot dober živinorejec in umen sadjar, zlasti pa kot izvrsten čebelar.

Po svojem značaju je bil odkrit, včasih rezek, vedno pa neustrašen. Med vojno je vztrajal na svoji župniji tik za soško fronto. Klicali so ga na sprevidenje ranjenega vojaka pod točo krogel. Javno je obtožil vojaške edinice nečloveškega ravnanja, ker so klale razorožene italijanske ujetnike; zato je bil predan vojnemu sodišču in pretila mu je zaradi vmešavanja v vojaške zadeve najhujša kazen, toda rešila ga je s svojo intervencijo avstrijska nadvojvodinja, ki ga je poznala s čebelarske razstave v Celovcu. O njegovem plemenitem nastopu so se poučili iz najdenih aktov tudi Italijani. Hvaležnost so mu izkazali s tem, da so ga kmalu po prevratu pognali čez mejo.

Zatekel se je v Celje in prevzel službo nabavljaka za mestno aprovizacijo. V hudih dneh je oskrbel Celjane z vsakdanjim kruhom. Le za kratek čas se je nastanil v župniji sv. Magdalene v Mariboru, potem pa je 1. septembra 1920 nastopil službo župnika v Črešnjicah. Po osmih letih je šel v pokoj in si ustvaril lasten skromen dom v Bukovžlaku pri Celju.

Zdaj je spet vse svoje moči posvetil čebelarjam in organizaciji čebelarjev. Na vzpetinici za Bežigradom je stala dolga vrsta njegovih panjev. Tja so radi prihajali v praktično čebelarsko šolo čebelarji od blizu in daleč, on sam pa je neutrudno kot čebelarski inštruktor predaval, kamor koli ga je poslalo Čebelarsko društvo. Kot čebelarski strokovnjak je zastopal slovenske čebelarje na raznih mednarodnih zborovanjih in tečajih v Italiji, Franciji in Nemčiji.

Delo je nemilo pretrgala druga svetovna vojna, ki ga je vrgla kot izgnanca na Hrvaško. Po vojni je deloma obnovil svoje panje in s čebelnimi roji potoval na ajdovo pašo v Strnišče pri Ptuju, toda iz odbora Čebelarskega društva se je umaknil in tudi

vodstvo Celjske čebelarke družine je pustil mlajšim močem. Čutil je, da mu pojemajo prej vedno čile, skoraj neizčrpne življenjske sile. Slovesno je še obhajal 25. julija 1948 v celjski župnijski cerkvi sv. Danijela, kamor je vsak dan prihajal maševat, zlato mašo, potem pa je začel vidno in hitro hirati.

V nedeljo 25. februarja 1951, nekaj minut pred polnočjo, je skrbno pripravljen stopil pred večnega Sodnika. V sredo 28. februarja 1951 smo ob veliki udeležbi ljudstva, duhovnih sobratov, zlasti pa njegovih tovarišev čebelarjev na celjskem mestnem pokopališču položili njegovo truplo k počitku do dne vstajenja. Svoje imetje je zapustil čebelarjem in slepcem.

Fran Terseglav

J. F.

† 23. oktobra 1950 v Ljubljani

Vsak narod potrebuje poleg političnih voditeljev, ki usmerjajo in vodijo predvsem njegovo zunanje hotenje in delovanje, tudi mislecev, vidcev in prerokov, ki neovirano, pošteno in resno razmišljajo o najglobljih koreninah človeškega sožitja, o posebnih lastnostih naroda, njegovih osnovah in vzorih, namenih in nagibih. Le potem se more ljudstvo, narod tudi duhovno razvijati in dvigati, postajati vedno bolj kulturno občestvo, ne zgolj civilizirana družba.

Med mislece slovenskega naroda, ki so skozi več desetletij poglobljali duhovno življenje in se trudili za kulturno rast svojega naroda, moramo nedvomno prištevati Frana Terseglava. Tudi tisti, ki ne soglašajo z njegovim osebnim svetovnim naziranjem, morajo priznati, da je bil genialen mislec, pošten in resen kulturni delavec, ki zasluži odlično mesto v naši kulturni zgodovini.

Fran Terseglav je bil rojen 17. februarja 1882 v Ljubljani. V ljudsko šolo je hodil v Pulju, gimnazijo je do 7. razreda obiskoval v Kranju, zadnji dve leti pa v Ljubljani. Nato je stopil v bogoslovno učilišče v Gorici in štiri leta študiral modroslovje in bogoslovje, najprej v Gorici, nazadnje pa v Ljubljani. V duhovnika ni bil posvečen, ker je prej stopil iz semenišča.

Ko je bil že v službi, je šel v Gradec in na Dunaj poglobljat in razširjat svoje filozofsko znanje. Leta 1905 je stopil v službo pri Katoliškem tiskovnem društvu v Ljubljani in delal v uredništvu Slovenca. Kot časnikar po poklicu pa ni spadal med novinarje, tudi ne med »junaške« borbene strankarske politikarje, še manj pa med pisarje, ki s plehkimi frazami in nepreverjenimi gesli pehajo ljudstvo v duševno zaspanost in topost ali pa z neslanimi zgodbami dražijo nižje strasti, namesto da bi jih krotili in usmerjali k plemenitosti. Njegov živi, nemirni duh in njegova kulturno-filozofska usmerjenost tudi nista prenesla organizacijske in disciplinske vezanosti; večkrat je naletel na težave, ker so mu — po pravici ali krivici, o tem ne razsojam — očitali nediscipliniranost in muhavost. Ali če se je pokazala potreba po spretnem in obenem temeljitem razpravljanju o kakem dnevnem vprašanju načelnega pomena, je bila Terseglavu zaupana ta naloga in jo je navadno odlično izvršil. V mnogih organizacijah in društvih je predaval, v različne liste in revije je pisal članke in razprave, vedno pa je skušal vprašanja zajemati v njihovem bistvu, obravnavati in ocenjevati vrednote v njihovi živi sodobnosti. To mu je bilo mogoče, ker se je tudi vedno zanimal za

nove tokove in pojave v razvoju življenja doma in drugod na raznih področjih ter jih s svojo filozofsko in teološko izobraženostjo in intuitivno nadarjenostjo ocenjeval, vrednotil in sprejemal ter razširjal nove plodovite ideje.

Njegova disciplina in trdnost je bila v njegovi živi, krščanski veri, v zasidranosti njegovega duha v resničnosti krščanstva. Bog, Kristus, Cerkev, vse Kristusove uredbе v Cerkvi so mu bile žive resničnosti, nepremakljive danosti, pa tudi osnovne vrednote za vse človeško dogajanje. Otroško pa tudi umsko poglobljeno vero v božji, krščanski svet sem večkrat v razgovorih začutil pri njem, čeprav bi včasih njegovi robati izrazi ali pikre opazke prenaplega sodnika zavedle k sodbi o dvomečem bogoiskatelju. Ni bil »klerikalec« v slabem pomenu besede, temveč krščanski in katoliški izobraženec, ki pa vendar ni imel vere in verskega mišljenja ter delovanja za neki, od vsega življenja na svetu ograjen in ločen čustveni sektor brez pravice javnosti, temveč za »životvorni, činitelj socialnega življenja« (Socialna misel 1922). Močna in živa zakoreninjenost v krščanski resničnosti pa je omogočala Tersegla tudi širino in širokosrčnost do nasprotnikov, ki ga pa ni za-

peljala v kompromisarstvo v bistvenih rečeh, še manj pa v odpad spricho teže raznih sodobnih vprašanj in navideznih protislovij, kakor se to dogaja pri slabičih s plitvim pojmovanjem vere in površnim življenjem iz krščanskih prvin.

Če bi hoteli očrtati kolikor mogoče natančno duhovno podobo in razvoj pisateljskega značaja in dela Franca Tersegla, bi morali zbrati in predelati vse njegove članke in razprave, ki jih je v petinštiridesetih letih svojega javnega delovanja objavil v dnevnikih in raznih listih ter revijah, pa tudi predavanj in razgovore v društvih ali na zborovanjih. A to za ta spominski člančič ni potrebno. Že bežen pregled njegovih spisov kaže pisatelja, misleca Tersegla.

Leta 1904 je Katoliški Obzornik objavil Terseglov »essay o hrvaški in slovenski moderni« (Marjanovič—Cankar), leta 1906 razpravo o Fogazzarovem *Il Santo* in Dostojevskega *Bratje Karamazovi*; Čas (1907) študijo o Simonu Gregorčiču, pa še o italijanskem pesniku G. Carducciju. Tersegla ni pri leposlovju zanimala toliko formalno umetniška stran, kolikor problematika idej in umetnikov.

Ko je katoliško mladinsko gibanje v prvem desetletju tega stoletja dobivalo določene oblike v društvih in listih, je Tersegla mnogo predaval v njih in pisal v list »Mladost«. Napisal je »Zlato knjigo«. Tudi v dijaška društva je vedno rad hodil predavat. Začel je ognjevitost razgibavati mladino s svojimi izvirno podanimi mislimi.

Pregled naslovov mnogoštevilnih Terseglovih esejev, razprav in člankov v revijah (Čas, Socialna misel, Križ in druge) kaže, da so njegov duh zanimala vsa v javnem življenju takrat živa in pereča vprašanja, posebno pa verska, versko-kulturna, etična in socialna. Mnoge njegove razprave so še danes sodobne, čeprav se problemi kažejo v nekoliko drugačni obliki kakor takrat. V Času 1910 je dolga študija o Kristusu, leta 1911 o verstvu budizma, 1913 pa o islamu. Samo naštejmo nekaj predmetov, o katerih je v dobi vsiljujočih se nazorov racionalizma, liberalizma, nacionalizma, socialne demokracije pa tudi zmed v katoliškem svetu Tersegla razpravljaj in pojasnjeval krščansko stališče: Krščanstvo nasproti moderni kulturi; Religioznost modernih pa Cerkev; Vera in javno življenje;

Vprašanje verske izobrazbe med nami; Krščanstvo in seksualno vprašanje; Nekateri misli o svobodni šoli; Narodna misel — etična naloga; Katolicizem in vojska; Bog med nami; Religiozna zmeda in stiska sodobnega sveta; Pobožnost krščanskega človeka; Verska struktura Francije in druga s tem zvezana vprašanja; Pismo malo verujočemu; Fons aquae vivae; Cirilmetodijska ideja.

Socialno vprašanje, nova ureditev družbe je bilo drugo, kar je posebno zanimalo Terseglava, a ne samo po gospodarski plati, marveč v celoti vsa vprašanja, ki so važna za uredbo družbe. Dr. J. Ev. Krek je v tistih letih začel novo krščansko socialno gibanje. Že v Katoliškem Obzorniku 1905 je razpravljal Terseglav o notranjih hibah marksizma. Ko je leta 1922 začela izhajati Socialna misel, je bil Terseglav eden njenih urednikov do četrtega letnika ter napisal mnogo člankov. Pozneje pa je zopet v Času začel objavljati razprave o perečih socialnih vprašanjih. Odločno je zametaval kapitalizem, slutil šum usodne vihere in nastajanje novega vodilnega sloja v družbi, mrzil je buržoazno udobnost, odklanjal zgolj zunanje manifestantsko krščanstvo [Razredni boj in krščanski socializem (Čas 1927/28); Kapitalizem in marksizem v luči socialnih naukov Pija XI. (Čas 1932/33)]. Na socialnem dnevu v Ljubljani 9. 9. 1928 je imel referat o »krščanski uredbi družbe«. V svo-

jem prizadevanju pa je doživel razočaranja z leve in desne. Bojevit ali po oblasti in moči hlepeč značaj Terseglav ni bil, rajši se je umaknil z enega področja in skušal na drugem opravljati svojo nalogo krščanskega izobraženca, ako se ni strinjal ali ni mogel proti vladajočim tokovom zmagati s svojimi mislimi. Ostal pa je zvest nalogi, ki se je je vedno zavedal, da v katoliškem občestvu pomaga zbujati zavest živih virov, ki temu dajejo pravico do obstanka in poslanstva v človeški družbi. Zato ni čudno, da se je posebno ukvarjal tudi z najvišjo obliko verskega življenja, z mistiko, ter jo opredeljeval proti lažni mistiki, misticizmu. Ljub svetnik mu je bil sv. Frančišek Asiški. Plod tega njegovega dela sta tudi knjigi: Med nebom in zemljo (pri Mohorjevi družbi) o sv. Tereziji Avilski in pa Duhovna rast krščanskega človeka, prevod dela znamenitega angleškega konvertita F. W. Fabra, ki mu je dodan poseben spis o zgodovini krščanske mistike. V predgovoru k tej knjigi je zapisal: »Kdor, kakor prevajalec, nima toliko moči, da bi se po naukih tega lepega dela, povzpел do vrhov popolnosti, prečiščenosti in svetosti, bo imel od branja vsaj ta dobiček, da se bo zamislil vase in zahrepenel po tem, kar je edino človeka vredno: Žlahtna duša, ki je ne odtehta ves svet, vsa civilizacija. In že to je nekaj!«

V slovenski kulturni zgodovini bo Terseglavovo ime trajno ostalo. In upravičeno.

Novi duhovniški grobovi

Med dvema koledarjema se marsikaj zgodi, koledar zato o vsem pomembnejšem pokramlja. Kot glasnik Družbe, ki je hkrati duhovna družina, saj so naročniki tudi udje bratovščine sv. Mohorja, se s posebno ljubeznijo ozira na vesele in žalostne dogodke v domači družini. Med žalostne mora šteti vsako leto vrsto smrti svojih sodelavcev in prijateljev. Nekateri so vidni, drugi tihi in skriti, pa kljub temu pomembni. Taki so zlasti poverjeniki, večinoma duhovniki, ki vsako leto razdele mohorske knjige in se priporoče za prihodnje leto. Vsem je Družba hvaležna, rajnih se posebej spominja. Vsak dan se opravi ena sv. maša za vse žive in

mrtve ude Družbe sv. Mohorja. Ne moremo pa vseh imenoma in поблиže opisovati, saj se jih je od sklepa lanskega koledarja konec septembra do avgusta 1951 samo v domovini spet poslovalo 25, večinoma starejših župnikov, dva kanonika (Ivan Gogala v Ljubljani, u. 21. dec. 1950; dr. Ivan Žagar v Mariboru, u. 3. febr. 1951), nekateri zaslужni redovniki (n. pr. p. Viktor Kopatin D. J., u. 12. jan. 1951), pa tudi zdravja in moči še polni duhovniki (trnovski župnik Ivan Vindišar, u. 5. apr. 1951) in komaj vstopajoči (bogoslovec Anton Krapš). Vsak si je s svojim delom postavil spomenik — naj ta spomin ostane živ!

Prav ob sklepu lanskega koledarja pa je smrt ugrabila po vsej Sloveniji znane- ga mons. Alojzija Markeža. Umrl je nenadoma za srčno kapjo 20. oktobra zjutraj, prav ob času, ko je navadno pristopal k oltarju Marije Pomagaj v stol-

nici k vsakdanji daritvi. Rodil se je 30. oktobra 1882 v ugledni jeseniški družini. Po posvečenju (1906) je bil eno leto semeniški duhovnik, nato pa se je njegovo življenje najtesneje združilo z Zavodom sv. Stanislava: najprej je bil tam dve leti vzgojni prefekt, nato pa do smrti ekonom, in sicer v Št. Vidu do 25. maja 1941, nato v Baragovem semenišču do 28. marca 1946 in končno še v ljubljanskem bogoslovnem semenišču, kjer je bil od 10. oktobra 1947 tudi prorektor. Oskrbovati tako veliko hišo s tako veliko družino in v tako viharnih časih, ki so prinesli poleg dveh velikih vojska še sto drugih nadlog, pač ni bilo majhno delo. In rajni monsignor je to delo opravil res kakor zvesti svetopisemski služabnik, ki ni samo ohranil zaupanih talentov, marveč jih je bogato pomnožil, pa hkrati še razdal tako širokosrčno in nesebično, da ni vedela levica, kaj dela desnica. Prav po tej dobroti ga imajo v najlepših spominih gojenci in njihovi starši, ki jim je celo proti vsakemu upanju in možnosti rad zniževal oskrbovalnino, in ga poznajo mnogi drugi, ki so se zatekali k njemu v svojih stiskah. Iz te dobe je izviralo tudi njegovo vneto sodelovanje pri Duhovskem podpornem društvu, skrb za gostišče Sv. Duh ob Bohinjskem jezeru, postavitve dijaškega počitniškega doma tam zraven in delo pri svečani Pax in še marsikje drugod od velikih javnih ustanov do snovanja tihih osebnih domov. Pa ko bi se bilo njegovo dobro srce ustavilo samo pri delitvi osnovnih dobrin! Z isto ali pa še večjo radodarnostjo — ta skladna združitev skrbi za telo in duha je prav posebna veličina — je delil duhovne dobrine kot svetovalec, tolažnik in priljubljen spovednik. Razumljivo je, da so ga za toliko delo pred-

stojniki odlikovali: bil je pravi škofijski konzistorialni svetnik in papežev monsignor. Najvišji Gospodar pa mu je, tako upamo, takoj, ko ga je poklical, dejal: »Prav, dobri in zvesti služabnik... pojdi v veselje svojega Gospoda!«

Kakor bi se ne počutil več dobro na zemlji brez dobrega hišnega očeta, je kmalu po smrti mons. Markeža ugasnil dolgoletni profesor in bivši ravnatelj gimnazije v Zavodu sv. Stanislava Anton Koritnik (umrl

23. januarja 1951). Rodil se je 22. decembra 1875 v Brišah pri Polhovem Gradcu. Po končanem bogoslovju 1899 ga je škof Jeglič poslal na Dunaj študirat za profesorja latinskega in grškega jezika. Ko je študije končal, je bil najprej dve leti profesor na samostojni gimnaziji v Št. Pavlu na Koroškem. Isto leto kot pokojni monsignor pa je nastopil kot profesor klasičnih jezikov v Zavodu, bil od 1919 za dr. Gnidovcem ravnatelj gimnazije, po upokojitvi pa še štiri leta ravnatelj Marijanišča v Ljubljani. Okupacijo je preživljal spet med »zavodarji« v Baragovem semenišču, smrti pa je vdano čakal v bogoslovnem semenišču in v stolnici, kjer je zadnja leta ure in ure preklečal v molitvi. Kot profesor je bil ne le izredno več svoje stroke, marveč jo je znal tudi mojstrsko podajati, tako da je hkrati z učno snovjo posređoval tudi pravega humanističnega duha, duha temeljitosti in življenjske resnosti. Kot profesor je pripravil tudi nekaj priročnih slovarčkov k starim pisateljem, zadnja leta pa je prevedel znano Meschlerjevo delo »Življenje našega Gospoda Jezusa Kristusa« in še nekaj drugih, ki čakajo natisa v rokopisu.

Utrinek

Joža Lovrenčič

Travnik v juniju
pred svetim Antonom
— pisana preproga
pred nebeškim tronom.

Čez polje procesija
Rešnjega Telesa —
danes hvalnico pojo
zemlja in nebesa.

Cenik knjig Družbe sv. Mohorja

	broš. vez.		broš. vez.
Knjige nabožne vsebine		Mladika	
Jeglič c. A.: V boj za srečno krščansko življenje, I., III. del po	16 —	Posamezne številke raznih letnikov po	9 —
Sveto pmo nove zaveze, II. del. Apostolski listi in razodetje	— 50	Koledarji	
Zore: Žiljenje svetnikov. 12., 13., 14. zvezek po	12 —	Koledar Družbe sv. Mohorja	
Lukman: Ciprijan I.	65 90	za leto 1938	— 12
Lukman: Ciprijan II.	60 90	1946, 1947	— 22
Lukman: Hijeronim II.	60 —	Mohorjeva knjižnica	
Lukman: Krizostom I.	65 —	119. Kotnik Fr.: Misijonar Jernej Mozgan	10 —
Lukman: sv. Avguštin IX. zv.	65 —	120. Erjavec Anton: Mladostni plameni (pesmi)	20 44
Lukman: sv. Avguštin X. zv.	75 100	122. Meško: Iz srca in sveta (pesmi)	40 64
Lukman: 8 duhovne zakladnice Tomaža Kempčaa	— 20	126. Iz bojev za osvoboditev. Izbor črtic	12 34
Meško: Fidge I.	45 —	128. F. S. Finžgar: Triglav. Planinska idila	12 24
		128. F. S. Finžgar: Triglav (na boljšem papirju in v večjem formatu)	54
Muzikalije		Povesti	
Aljaž J.: III. zv. mešanih in moških zborov	12 —	Detela dr. Fran.: Hudi časi	12 28
Aljaž J.: IV. zv. mešanih in moških zborov	12 —	Slovenske večernice	
Aljaž J.: V. zv. mešanih in moških zborov	12 —	72. Šorli dr. I.: Krščen denar	14 34
Aljaž J.: VI. zv. mešanih in moških zborov	12 —	73. Šorli dr. I.: Sorodstvo v prvem členu	14 34
Aljaž J.: VII. zv. mešanih in moških zborov	12 —	79. Jaklič: Peklena svoboda	14 38
Aljaž J.: VIII. zv. mešanih in moških zborov	12 —	97. Bračič Julija: Zaprta vrata	9 24
Aljaž J.: IX. zv. mešanih in moških zborov	15 —	98. Remec Al.: Opustošena brajda I. Prežihov Voranc: Stari grad	24 48
Lukman: O sveta večerja. Sedem obhajilnih spevov za mešani zbor z orglami, partitura	28 —	100. Bračič Julija: Graščinski stradarji	22 40
Mihelčič A.: Gospa sveta. Mešani zbor z orglami, partitura	9 —	Gospodarstvo	
Mihelčič Al.: Evharistične pesmi za mešani zbor, partitura	22 —	Klemenčič J.: Sadjarstvo	12 34
		Lakmayer: Umni čebelar	24 52
Razno		Repanšek: Gojimo krompir	20 —
Krek dr. J.: Zbrani spisi. II. zv., 2. sn.	52 —	Zgodovina	
Slovstvena knjižnica		Mal dr. Josip: Zgodovina slovenskega naroda XI., XII., XIII., XIV., XV., XVI., zv. po	24 —
Zigon dr. A.: Prečernova čitanka	24 48	Znanstvo	
Detelovi zbrani spisi. II. zvezek	140	Brecelj dr. A.: Čuda in tajne življenja	12 36
Življenjepisi		Mušič Marjan: Obnova slov. vasi	16 50
Kovačič dr. Franc: Slomšek. I., II. po skupaj vezan	12 — — 60	Trunk Jurij: Spomini	— 110
Četnje iz domačih in tujih logov			
16. Stritar: Izbor mladinskih spisov . . . . . (uredil dr. France Koblar)	22 44		

Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1952. — Zunanja in notranja oprema inž. arh. Ivan Pengov. — Založila Družba sv. Mohorja v Celju. — Natisnila Celjska tiskarna v Celju meseca oktobra 1951 v 60.000 izvodih. — Za založbo odgovarja dr. Franc Kotnik.